מחשבת ישראל · אחרונים

נשמת חיים

רבי מנשה ב"ר ישראל

ספריית אור ברסלב · or-breslev.co.il

נשמת חיים

רבי מנשה ב"ר ישראל

מקור הטקסט: ספריא · רישיון: לפי המהדורה: נחלת הכלל או Creative Commons

התכנים שלפניכם נאספו, מוינו, סוננו ונערכו בעמל רב ובמסירות על ידי צוות פרויקט 'אוצריא' (otzaria.org).

לקריאה באתר, עם המפרשים והמקורות ליד כל שורה: https://or-breslev.co.il/library/נשמת-חיים/
הקובץ נוצר ב־16 בנובמבר 2026 מגרסה v38-202611151759 של הספרייה.

תוכן העניינים

הקדמה 5

המאמר הראשון 8

פרק א 8

פרק ב 19

פרק ג 20

פרק ד 24

פרק ה 29

פרק ו 35

פרק ז 37

פרק ח 46

פרק ט 49

פרק י 56

פרק יא 62

פרק יב 67

פרק יג 72

פרק יד 79

פרק טו 82

פרק טז 86

פרק יז 91

המאמר השני 100

פרק א 100

פרק ב 106

פרק ג 110

פרק ד 112

פרק ה 117

פרק ו 118

פרק ז 122

פרק ח 127

פרק ט 129

פרק י 130

פרק יא 132

פרק יב 133

פרק יג 137

פרק יד 138

פרק טו 139

פרק טז 140

פרק יז 143

פרק יח 144

פרק יט 148

פרק כ 151

פרק כא 156

פרק כב 159

פרק כג 162

פרק כד 166

פרק כה 169

פרק כו 172

פרק כז 175

פרק כח 179

פרק כט 181

פרק ל 187

המאמר השלישי 188

פרק א 188

פרק ב 191

פרק ג 195

פרק ד 197

פרק ה 199

פרק ו 205

פרק ז 206

פרק ח 209

פרק ט 210

פרק י 211

פרק יא 218

פרק יב 221
פרק יג 228
פרק יד 232
פרק טו 235
פרק טז 237
פרק יז 239
פרק יח 241
פרק יט 244
פרק כ 246
פרק כא 249
פרק כב 253
פרק כג 259
פרק כד 263
פרק כה 265
פרק כו 267
פרק כז 269
פרק כח 275
פרק כט 280
פרק ל 282
המאמר הרביעי 286
פרק א 286
פרק ב 292
פרק ג 293
פרק ד 294
פרק ה 295
פרק ו 296
פרק ז 297
פרק ח 298
פרק ט 299
פרק י 301
פרק יא 304
פרק יב 305
פרק יג 306
פרק יד 308
פרק טו 310
פרק טז 312
פרק יז 315
פרק יח 317
פרק יט 319
פרק כ 322
פרק כא 326
פרק כב 328
פרק כג 329

הקדמה

בשם אלהינו נדגול
לעיני בני עמי
על משכבי בלילות רעיוני סילק ותדד שנתי מעיני והמחשבה לא הניחה לי לישון. בהעלותי על לבבי מה אנוש כי יזכרנו אל ובן אדם כי יפקדנו. הלא זה מלך הארץ. הלא לזה יענו במחולות נעשה אדם בצלמנו כדמותנו. מה יתרון לבעל הלשון על כל חית הארץ ובעלי חיים אלמים, אם בהרכבת גופו ושלמות יצירתו. הלא הם קלי התנועה ואיש כלי מלחמתו בידו. שם שם לו חק ומשפט הטבע נתן לו ממרומים הקרנים לשור, הקוצים לקפוד. המלתעות לחזיר. המגן לחומט. והצפרנים לנמר ולארי. וכל א' וא' מסב את כלי המלחמה ומתנשא לאמר אני אמלוך. הלא הם שמלתם לא בלתה מעליהם כלי מי חייהם. כי החומר יכין להם מלבוש וכסות בקרה, גם מימי לא ראיתי צבי קייץ ארי סבל ושועל חנוני, כי לא לקלים כצבי המרוץ. ולא לגבורים כאריה המלחמה. וגם לא לחכמים כשועל לחם וכרמים. והם מתפרנסים שלא בצער ולחם שמים ישביעם. והאדם אוצר כל כלי חמדה כל כלי יוצר עליו לא יצלח. ובביתו אין לחם ואין שמלה אדם לעמל יולד וכל עמלו לפיהו. ואם לפי שכלו יהלל איש כי לאדם נתן חכמה ודעת. הלא גם להם לבב כמהו וכל אחד ואחד בתחבולות עושים להם מלחמה ובקלות מבקשים אכל למו. ועוד להם אך המלוכה במדות. למדנו צניעות מחתול, גזל מנמלה. ועריות מיונה. ומלפנו מבהמות ארץ ומעוף השמים יחכמנו כתיב ומה לו עוד אנוש רמה ובן אדם תולעה אם תחת מסיבות יתהפך יגוע אדם ואיו כבהמות השדה וחיתו יער:
ושבתי וראה שמותר האדם מן הבהמה כיתרון האור מן החשך. כי אמרתי בלבי הן האדם הלז היה כאחד מצבא המרום במרום, ותחת רגליו צאנה ואלפים כלם. וגם בהמות שדי צפיר שמים ודגי הים עובר ארחות ימים. מי משפלים שלא יהיה סר למשמעתו, הלא זה רוכב שמים בשכלו ובגאותו שחקים. הוא עלה שמים וירד והמון נסתרות שמבראשית תחת כבודו. מי אמר לארץ ותפתח, צוה לשמש ויעמוד בלתי מעלתו, מי אסף רוח בחפניו, ומי צרר מים בשמלה, אין זה כי אם איש אלהים:
זמותי וסעיפי נתקו כל הלילה מורשי לבבי. לא נתתי שנת לעיני ותנומה לעפעפי, כי אמרתי איך אבקש לי מנוחה ותשובות נצחות להראות לכל העמים את יקר תפארת גדולת האדם מפאת נשמתו, כי זה אומר בכה וזה אומר בכה ואיה סופר איה שוקל. שבעתי נדודים. ויהי באשמורת הבקר עת בא הככבים מעל הארץ ישנתי אז ינוח לי. ואשא את עיני וארא והנה מלאך נוגע בי ו אמר אלי דורש ברבים בדברים נשמעים ועט

סופר מהיר קום כי עליך המלאכה לגמור ועת לעשות. הלא ידעת אם לא שמעת האמונה הכוזבת והצרעת פורחת בין המטים עקלקלותם ופועלי האון אשר לברם אלהים והמה בהמה המה להם. הם היו לבני ישראל למעול מעל בה' ובתורתו הקדושה. דברים אשר לא כן חופאים עונים ואומרים שאין בספר תורת משה שום ראיה להשארות הנפש. כי עולמה תראה בחייה ואין עוד מלבדו כתיב, ואחרים אשר הקימו להם הפינה הזאת אמרו זאת היתה לה כי פקודיה בלתי שלמים והעיקר חסר אשר על כן הבן בדברים אשר אנכי דובר אליך ועמוד על עמדך כי עת לחננה כי בא מועד להכין אותה ולסעדה תחת כסא ה' אשר ממנה חוצבה. ובדברו עמי בדברים האלה אמרתי אהה אדוני היך יוכל עבד אדוני זה לדבר על הדברים הרמים ונשגבים מעיני כל החכמים, כי בער אנכי מאיש ולא בינת אדם לי. ויאמר אלי אל תירא איש חמודות שלום לך חזק וחזק כי מן היום הראשון אשר נתת את לבך להבין ולהורות הייתי עמך, הלא מאז בכתבך הארבע' ספרים כתובים באצבע אלהים על כל הפסוקים נראים כזה את זה מכחישים השמעתיך חדשות, גם מעת כתבת לך שלשים על תחיית המתים וכל הכתוב לחיים עזרתיך לשום לך שם כשם הגדולים אשר בארץ. נתתיך לאור גוים בספרך אשר כתבת על העשרת שבטים להנחיל נחלות שממות לאמר לאסורים צאו ולאשר בחשך הגלו. גם תמכתיך ביד ימיני בחמשה ספרי הדינים אשר כתבת לבני עמך להורותם את הדרך ילכו בה ואת המעשה אשר יעשון. גם הייתי עמך בספר אשר על דברת נטיית האדם לחטא והעזר האלהי סבת ישועתו כתבת, גם בספרך אשר בו מהחומר הראשון תחלת ההויה עד העש' ספירות בלי מה עלית אנכי הגדתי והושעתי והשמעתי. היטבת לראות בתשובתך הרמתה לשר וגדול באומות העולם לשאלה שאל לכל חכמי דורו אם ימי האדם הם קצובים אשר עליהם אין להוסיף ומהם אין לגרוע או לא, ועתה הנה יצאתי להשכילך בינה עשה והצלח כי אתך אני לא ארפך ולא אעזבך אני לפניך אלך מלמדך להועיל מדריכך בדרך תלך ונתתי לך אוצרות אור ומטמוני מסתרי'. ויהי כשומעי את הדברים האלה אמרתי הנני אדוני דרך מצותיך ארוץ כי תרחיב לבי. ונתחזקתי ועמדתי על עמדי ובקסת הסופר אחזתי ולא שקטתי ולא נחתי עד נתון לאור משפטו:

ועתה איש נבון וחכם הנה נא עזרני ה' וכתבתי להועיל לכל בני דורי הספר המהולל הזה כולל ארבעה מאמרים והמה מחוכמים, בו תמצא מרגוע לנפשך כי בם כל מעייני החכמה כלולים, אי בעית קרא ואי בעית סברא והנה במאמר הראשון הבאתי מראשית כל פרי התורה הקדושה והמקומות המחייבים בהכרח שאין עליו סתירה וגמגום היות הנשמה הטהורה חלק אדם מאל רוחנית ונצחית כמלאכי עליון נצבים ועומדים:המאמר

השני כולל כל השאלות וחקירות הנדרשות על ענין הנשמה מיום הולדה עד יום פטירתה כן הגוף עם כל הדברים אשר בהם אחר המוחה ברא מזכה אבא:
המאמר השלישי כולל כל הראיו' אשר דרך החוש נוכל להביא ראיה על היות הנשמה בלתי נפסדת, ובכללם ידבר על הרוחות ושדים ומחמת מציאותם דרך הקבלה החוש והמופת:
המאמר הרביעי כולל הראיו' אשר על דרך השכל מכריחי' ההשארות הזה. וידבר על גלגול הנשמות עם כל השאלות וחקירות הנופלות בדרוש הזה:
ועתה קורא ידיד דע שיסוד היסודות ועקר העקרים הוא האמונה הזאת מההשארות הנפש. וזה כי המאמין שיש באדם איזה דבר רוחני הגם שנעלם מן העין. בהכרח יאמין במציאות הסבה הראשונה כי לא יראנו האדם וחי. וכן אמר החכם דעו נפשותיכם תדעו אלהיכם והמשורר איך סוד יסוד הכל עין רעיון כחה חבין ולא בנת יסודך והוא היסוד הראשון גם יאמין היסוד השני מאחדותו שאם הנשמה אחת היא בפעולות מתחלפות גם מהאחד הפשוט בתכלית הפשיטות תמשכנה פעולות רבות ונפרדות. וימשך מזה היסוד השלישי מבטול הגשמות שאם הנשמה מהיותה אצולה מאתו ית' היא רוחנית כל שכן שמהמעלה הזאת לא יעדר בוראה וכן יאמין שהשי"ת הוא קדמון לכל דבר אשר נברא שאם הנשמה ממדרגת המלאכים אחר ההעדר הגמור קבלה מציאותה ממנו מכלל שהוא לבדו אלהי קדם שהוא היסוד הרביעי. אשר על כן אותו לבדו ראוי לשבח לפאר ולרומם על כל התושבחות שהוא היסוד החמישי, ומכאן הוכחא רבא ליסוד הששי מהנבואה, וזה שאם האדם היה כאחת החיות ובהמות הארץ מבלי היות בו איזה דבר רוחני מי יגזור עליו שיהיה נושא ראוי ונאות לשתשרה עליו השכינה, ואיך ידבר אלהים את האדם אם לא בעבור מעלת נשמתו אם בבחינת הגוף נמשל כבהמות נדמו ואם חסדו כי גבר עליו הוא כפי מדרגת הזכיות ומיעוט עונות וכל א' וא' פרי מעלליו יאכל מכאן שמשה רבינו היה אב של כל הנביאים כלם מפני גודל צדקתו ועוצם חסידותו על כל בני האדם כמו שנאמר והאיש משה ענו מאד מכל האדם אשר על פני האדמה והוא היסוד השביעי, גם אם הנשעה היא אלהית ורוחנית ימשך היסוד השמיני מתורה מן השמים שאם הטוב המוחלט לבעלי חיים בלתו מדברי' פותח את ידיו ישבעון טוב וכל חסרונם עליו להקים את זרעם ולהחיות את נפשותם, כל שכן שלאדם רותני מפאת נשמתו מדיני בטבע ובעל בחירה ורצון היה מן הצורך לתת לו תורות ודינים אלהיים להנהיג את עצמו מאוס ברע ובחור בטוב. ואם ראינו שרים וכל שופטי ארץ מקימים להם דתות ומלך במשפטיו יעמיד ארץ מי גבר יחיה ולא יראה שמלכותא דארעא כעין מלכותא דשמיא ושהיה נאות

ומוכרח לטובו וחסדו להורות וללמד לעם היושב עליה רצונו ואופן ישרתו את כבודו להשיג שלמותו, ויען כל פעולה נבחנת מפאת הפועל וידענו שהי"ת נתן את תורתו לעם אשר בחר לו, שפטנו שאם הפועל יתברך הוא שלם בתכלית השלמות גם תורתו תמימה משיבת נפש אשר על כן לא תנוסח ולא תתחלף לעולמי עולמים שהוא היסוד התשיעי, סוף דבר מן הפינה הזאת נמשכים הארבעה יסודות הנשארים, והם שהקב"ה יודע כל פעולות האדם, שגומל שכר טוב לשומרי מצותיו ועונש לעוברי' עליהם שבא יבא המשיח, ושעתיד להחיות את המתים. וזה שאם האדם מפאת נשמתו מתעלה על כל הבעלי חיים כלם מכלל שהשי"ת משמים השקיף רואה את כל בני האדם ועין ה' אל יראיו בהשגחתו הפרטית. ובשגם כל דרכיו משפט ידענו שיגמול לאיש חסד כמפעלו יתן לרשע רע כרשעתו ובאשר ראינו בזה העולם צדיק ורע לו רשע וטוב לו שפטנו שבימי המשיח ועולם התחיה משפטי ה' אמת יצדקו יחדו ושם עין בעין יראו מה בין צדיק לרשע ובין עובד אלהים לאשר לא עבדו אשר מכל זה תודע מעלת החקירה הזאת ותיקר בעיניך עבודתי זאת:

ואל ירע בעיניך הביאי בקצת דברינו אלה עדות סופרים אשר לא מבני עמנו יען מן האנשים הטובים הוא לקבל האמת ממי שאמרו, ומהחכמים לאכול התוך ולזרוק הקליפה, ואתה תחזה בכל החבור הלז כי בכל מקום אשר אזכיר את שמם ולשונם כוונתי להורות איך קבלו רוב חכמתם בדברים האלהיים מקדמונינו ז"ל ממנו פנה ממנו יתד או להביא ראיה מהם משיחים לפי תומם לכונת הדרושים, ואני תהלות לאל לא עשיתי מהחכמות החיצוניות קבע וכל דברי עם המקובלי' אשר כל יקר ראתה עינם. גם כל למודי בתלמוד ובדברי רבותינו ז"ל כאשר נודע לכל בישיבת מעלת כמה וכמה שוני הלכות ובעלי תריסין יושבים לפני ושרים אל משמעתי. ועם זה אשים קנצי למלין. ואסדיר לך הפרקים הכוללים בספר הזה:

המאמר הראשון

פרק א

ישא מדברותיו על עשר מעלות טובות למקום על האדם אשר בבריאתו נשאו על כל שאר הנמצאים כלם.

בעשרה מאמרות נברא האדם אשר בהם הבדילו התורה הקדושה במעלה ובחשיבות מכל שאר הנמצאים כלם לידע להודיע ולהודע עילוי נפשו ומדרגת נשמתו הטהור' ואלהי' הנמצאת בו לבדו ואשר בה משתתף עם עליונים העומדים לעד ולנצח נצחים:

האחד באומרו (בראשית א כו) נעשה אדם. וזה שבשאר הנמצאים נאמר תדשא הארץ ישרצו המים תוצא הארץ נפש וכו' אמנם באדם ייחס יצירתו לעצמו להראות את יקר תפארת גדולתו. ואומרו נעשה בלשון רבים כאילו הוצרך המלכה ועצה מבית דינו הצדק מורה מעלתו ושנעשה בחכמה והתבוננות גדול דמיון המלכים אשר בארץ המה אשר בדברים הגדולים לקיום ממלכתם וגדולתם מקבצים בבית הועד המנהיגים והשרים כדי שמטעם המלך ויועציו יתקיים כל דבר. והמפרשים אמרו שכן דרך המלכים ונכבדי ארץ לדבר היחיד מהם בלשון רבים כמו אולי אוכל נכה בו ופשריה נאמר קדם מלכא ודומיהם. וחכמינו ז"ל אמרו בבראשית רבה פרשה ח' בשעה שהיה משה רבינו כותב את התורה היה כותב מעשה כל יום ויום כיון שהגיע לפסוק הזה ויאמר אלהים נעשה אדם אמר לפניו רבון העולמים מה אתה נותן פתחון פה למינים אתמהא א"ל כתוב והרוצ' לטעות יטעה. וכבר הקשה הרב בעל העקרים מאמר א' פ' י"א כי מה התועלת הגובר על הנזק המגיע בלשון נעשה עד שהוצרך הקב"ה לכתוב בלשון רבים ולסבול בעדו הנזק המגיע מנתינת פתחון פה למינים דאם נמלך הקב"ה אף שאינו צריך להמלכה כדברי רבי יהושע בן לוי במלאכת שמים וארץ כדי ללמד לגדול שיקח עצה מן הקטן התועלת הזה אינו כל כך מרובה בערך הנזק ומה ההכרח לכתוב נעשה בלשון רבים. ואף שהרמב"ם כתב בהקדמת המורה ובמאמר תחית המתים שרצונו בתועלת משכיל אחד ולא יחוש לאלפים סכלים בודאי זה צריך שיובן כאשר יהיה התועלת מופלג ובלתי אפשר להועיל באופן אחר אשר על כן חתר להשיב הרב הנזכר באומרו (תירוצו דחוק. ועיין בס' תוהע"ו מהרמ"א בחלק שני. תירוץ נכון). שכתב רחמנא נעשה כדי שיובן ממנו ענין אחר עמוק והכרחי שיכתב והוא כי לפי שמציאות העליוני' שהם קיימים באיש יורו היותם נמצאים מנמצא שיש לו כח ויכולת להשאיר האישים כמו שאלו קיימים תמיד באיש. ומציאות התחתונים יורו שהם נמצאים מנמצא שיש לו כח לשמור המינים בלבד ולא האישים וזה ממה שיביא לטעות ולחשוב שהם שתי רשויות כמו שחשב אלישע אחר לכך אמר נעשה אדם בצלמנו כאלו שני הכחות שהמציאו הנמצאים המתחלפים שהם העליונים והתחתונים אומרים נעשה אדם רוצה לומר שהם מסכימים לעשות יצירה אחת שהוא אדם שיתאחדו בו שני הכחות הכח הכללי הנותן קיום במין מצד החומר והכח הפרטי הנותן קיום באיש מצד הנפש. ולזה אמר ויאמר אלהים נעשה אדם רוצה לומר אלהים שהוא בעל הכחות כלם הכללי והפרטי הסכים בשניהם לעשות את האדם שיתחברו בו שני העניינים האלו אולם הרב יצחק אברבנאל פירש באופן אחר שדבר הי"ת עם הארץ שתוציא הגוף מיסודיה ושהוא יפת בו הנשמה העליונה וכך היה כענין שכתוב וייצר

ה' אלהים את האדם עפר מן האדמה וכתיב ויפח באפיו. נשמת חיים. ולכן אמר בלשון רבים נעשה שאילו אמר תוצא הארץ היה נראה היותו כלו חמריי ואילו אמר אעשה אדם או יהי אדם היה אפשר לחשוב שהיה כלו רוחני אבל אמר נעשה אדם מורכב משני חלקים הפכיים חלק הארץ וחלק אלוה ממעל. ורש"י והראב"ע נתנו טעם לשבח שדבר הקב"ה עם השכליים הנבדלים ואמר אני ואתם המלאכים נתעסק בבריאתו של אדם בהיות הנפש המשכלת מטבע הרוחניים ולכן לא נכללה בריאתו באמירת שאר הבעלי חיים וכבר קדמם רבי חנינא בב"ר פרשה ח'. ועל הכל אנו מודים ומשבחים לרשב"י בספר הזוהר שעל כן בבריאת האדם נאמר נעשה בלשון רבים ולא נאמר בל' יחיד כאשר נאמר בכלם יהי אור יהי רקיע יקוו המי' תדשא הארץ יהי מאורות ישרצו המים תוצא הארץ להשתתף בבר אתו עליונים. ולזה כונו רז"ל בב"ר באומרם שהיום ראשון הוא משותף אל העליונים ואל התחתונים כמו שנאמר בראשית ברא אלהים את השמים ואת הארץ ויום ב' ויום ד' מיוחדים לעליונים ברקיע ובמאורות ויום ג' ויום ה' מיוחדים לתחתונים בצמחים ובבריאת בעלי חיים מעופף וימיי ונשאר יום ו' ואם לא היה בו מהעליונים היתה קנאה במעשה בראשית ועל כן נברא האדם שיש בו מהתחתונים גוף ומהעליונים נשמה אשר בעבורם נאמר נעשה בלשון רבים. ועתה קורא נבון הנה הבאתי לך מראשית כל פרי חכמינו ז"ל. והצד השוה שבהן שכאשר התחילה התורה הקדושה לדבר מבריאת האדם תכף ומיד הבדילו במאמר הראשון משאר הבעלי חיים להבדיל בין הקדש לחול וכלם נמנו וגמרו שהיתרון הזה הוא מפאת הנפש האלהית וצורתו הנכבדת: השני באומרו (בראשית שם) בצלמנו כדמותנו ותחלת דברי צריך שתדע שרבים מחכמי הגוים הבינו מלת צלם על הצורה החצונ' המרגשת וטעו בזה עד שנטו לכפירה ולהאמין הגשמות כמו שכתב הרמב"ם בתחלת ספרו מורה הנבוכים. וזה היה דעתם של הנקראים אצלם אנמרופומופיטאש וואדיאנוש שהיו גוזרים שהקב"ה בעל אברים אבל אנחנו קהל עדת ישראל בלתי חולק על זהמאמינים באמונה שלמה שאין ליוצר הכל יתברך שמו לא דמות ולא צורה וכן הזהירנו בתורתו ונשמרתם מאד לנפשותיכם כי לא ראיתם כל תמונה ותמונה בגימטריא פרצוף אדם והכתוב צוח כי מי בשחק יערוך לה' ידמה לה' בבני אלים אף כי נתעב ונאלח וכתיב ומה דמות תערכו לו. ושלמה המלך אמר בתפלתו הנה השמים ושמי השמים לא יכלכלוהו וישעיה השמים כסאי והארץ הדום רגלי. ואם נקרא בפי חז"ל מקום שהוא מקומו של עולם בודאי שאין לו קץ ותכלית ולא גבול וכן כתב הרמב"ם ביסודות התורה ועקריה. העיקר הג' בטול הגשמות והוא שהאחד הזה ית' אינו גוף ולא כח בגוף ולא תשיגהו מה שישיג לגופים כמו התנועה והמנוחה לא בעצם

ולא במקרה ולזה אמר הנביא ואל מי תדמיוני ואשוה ואילו היה גוף היה דומה לגופים, וכל מה שבא בספרים מתוארי הגופים כגון הישיבה והעמדה וכיוצא בזה כלם הם כנגד לשון בני אדם כמו שאחז"ל דברה תורה כלשון בני אדם וגו'. והרמב"ן מעיד באגרת התנצלות ספר המורה שכך היה דעת כל חכמי צרפת וכתב בשם החסיד ר' אליעזר מגרמיזא יוצר הכל ויודע הכל אמת אין לו פנים ואחור וגובה כי אין קץ ותכלית לכל אשר יש בו ואין לו גבול ולא אברים לבורא עולמים. ומה שכתוב בשיר השירים ראשו כתם פז קווצותיו תלתלים אינו אלא דרך משל תראה במד' חזית וכו' עד שכל הרבנים ור' חננאל ור' נסים ידעו וכתבו שאין דמות וגשם לבורא וקללו המאמין בזה. ואם כך הוא האמת ראוי לנו לחקור מהו זה דכתב רחמנא בצלמנו כדמותנו. והנה הרי"א פירש שצלם ודמות הם שמות נרדפים מורים שניהם על ענין אחד. והעד שבמקום א' נאמר ויברא אלהים את האדם בצלמו בצלם אלהים ברא אותו ובמקום אחר נאמר בדמות אלהים ברא אותו. ולכן חשב שכדמותנו פירוש לצלמנו להודיע שמה שאמר בצלמנו הוא דרך העברה לא שיפול בבורא באמת שם צלם. וענינו שיהיה האדם דומה לו ויהיה מכלל ההדמות שכמו שהסבה הראשונה הוא תכלית המציאות כלו ואליו יעלו כל הנמצאים והוא תכליתם כן האדם הוא תכלית כל ההויות השפלות החמריות. וכמו שהי"ת מושל בכל הנמצאות כלם ומנהיגם כן האדם יהיה מושל ורודה בכל הנמצאות השפלות והוא אומרו ירדו בדגת הים ובעוף השמים ובבהמה וגו'. ולפי שאין דבר ידמה בשווי לו יתברך אמר כדמותנו בכף הדמיון. אמנם הרמב"ם בהתחלת המורה עשה הבדל בין צלם ודמות. ודעתו שהצלם נופל על הנפש שהיא הצורה המינית כמו שנאמר צלמם תבזה כי הבזיון דבק בנפש ולא בתכונת האברים כי לא יצויר בשכל שהש"י יבזה האדם מצד תמונתו אם הוא שלם בשכלו והדמות אמר שהיא ההשגה השכלית אשר לא ישתמש בה חוש ולא מעשה גוף ולא יד ולא רגל ולכן דמה אותה בהשגת הבורא אשר אינה בכלי ואם אינו דמיון באמת אבל לנראה מן הדעת תחלה ונאמר באדם מפני זה הענין ר"ל מפני השכל האלהי המדובק בו שהוא בצלם אלהים ובדמותו לא שהש"י גוף שיהיה בעל תמונה. ויפה דבר כי בודאי האדם באופן מה דומה להקב"ה ולמלאכים מפאת הנשמה האלהית ורוחנית וההשגה השכלית אשר בהם מתעלה על כל התחתונים. וכבר חשבו אחרים שצלם הוא לשון צל וכמו שהצל הוא נחקק ונרשם מהדבר העומד כנגדו ומתייחס אליו בכל חלקיו כן האדם הוא מחוקק ונרשם מהציור האלהי המשפיע על נבראיו. וכמו שהצל יהלך נוכח המאיר כנגדו כן ראוי לאדם שילך אחרי ה ובדרכיו. ויש מי שפירש בצלמנו בצלם שלנו הנפרד ממנו הוא צלם העולם ותכונתו שהוא עולם המלאכים ועולם

הגלגלים והעולם השפל וזה שהאדם נברא בדוגמת העולם בכללו ומפני זה נקרא עולם קטן והעולם אדם גדול כי הראש באדם ששם השכל שופע הוא כנגד העולם השכלי ששם השכלים הנבדלים הלב שהוא באמצע הגוף ומתנועע תמיד ונותן החיות והתנועה לכל אברי הגוף הוא כנגד העולם האמצעי עולם הגלגלים שהם מתנועעים תמיד ומניעים לכל התנועות וכמלך היושב באמצע חיילותיו דומה לשמש היושב באמצע השבעה ככבי לכת. והכבד ושאר אברים שבשפלי הגוף אשר שם יתהוו ארבעה הליחות הם כנגד העולם השפל שהוא בעל ההויה והפסדו על הבחינה הזאת יתאמת שהאדם דיוקנו וצלמו במה שנטבעו בו ציוריו ופעולותיו באופן נפלא:

גם הרב רבי יהודה הלוי הפליא לעשות בספרו הנכבד מ"ד סימן ג' וז"ל ואל יקשה בעיניך דמות אדם לבורא כי בבחינת השכל נדמה לו תחלה באור כי הוא החשוב שבמוחשי' והדק שבהם והסובב והכולל חלקי העולם יותר מכלם. וכאשר נחשוב במדות שאי אפשר לדחותם בין על דרך ההעברה בין על דרך האמת כמו חי ויכול ויודע וחפץ ומסד' ונותן לכל דבר מה שראוי לו ושופט צדק לא נמצא במה שאנו רואים דמיון קרוב מהנפש המדברת והוא האדם השלם וזה מצד שהוא אדם לא מצד שהוא גוף כי הוא משתתף בזה עם הצמח ולא מצד שהוא חי כי הוא משתתף בזה עם הבהמות. וכבר דמו הפילוסופים העולם באדם גדול והאדם בעולם קטן. ואם הדבר כן והאלהים הוא רוח העולם ונפשו ושכלו וחיותו כאשר נקרא חי העולם כבר נתבאר הדמיון על דרך השכל. כל שכן שלנבואה ראות יותר גלוי מההקשה והראות ההוא השיג ההמון העליון עין בעין וראה צבא השמים מהרוחניים הקרובים וזולתם בצורת אדם ולהם רמז באומרו נעשה אדם בצלמנו כדמותנו וגו' ועתה קורא משכיל ראה איך בקיצור דבריו נתן שלש תשובות בדבר כי הנה בתחלה הורה כי טעם הדמוי אשר יעשה האדם להש"י איננו כי אם בבחינת שכלית ר"ל כי מצד השכל אשר בו נבדל מיתר הבעלי חיים עליו נא' כדבר המור' כי בצלם אלהים עשה אותו הורה שנית שהדמוי הוא כי בהיות האדם עולם קטן כמדרגת האל ית' לעולם גדול כן לב האדם אלהאדם. וכן הרב גיקיטילייא בפי' מרכבת יחזקאל על פסוק ודמות אדם להנה כתב שכל סדרי המרכבה כלם סדורות בסדר צורת האדם וכל אלו המחנות בהתחברם כלם כאחד נקרא אדם וכלם הם כסאות לשם הגדול והוא ית' מושל על כלם והוא בתוכם כנשמה בתוך הגוף. והגבאי בספרו עבודת הקדש חלק היחוד פ' י"ח ז"ל יצירת האדם התחתון הנקרא עולם קטן הוא לתבנית האדם הגדול וכו'. סוף דבר תועפות הרים לו בדמיון השלישי באומרו כי דמיון הבורא לאדם הוא בבחינת המלאכים הנראים לנביאים בהיות צורתם בצורת אדם ובזה הסכים עם חכמי האמת

שקראו למטטרון עולם המלאכים כמו שכתב החייט פ' ט' האדם העליון ועליהם נאמר בצלמנו כדמותנו. ולפי זה הדמוי אינו נוגע לית' באשר אין לו דמות הגוף ואינו גוף רק למלאכים הקרובים אליו ועמהם היה מדבר נעשה אדם דומה לאדם העליון בצורתו כמו שקדם. ואזל לשיטתיה החבר שהמלאכים נבראו מן הגופים היסודים הדקים. והרמב"ן באגרת ההתנצלות כתב בשם הגאון רבינו סעדיה בצלמנו שאנו חפצים להתראות לנביאים פרצוף החמוד הוא פני אדם. בצלמנו בצלם שמלאכי השרת נראים בו ודבריו צריכין פירוש ארוך אבל בקיצור דברים אומר כי הן הנה היו השתי דמיונות מהחבר. וזה כי באומרו בצלמנו שאנו חפצים להתראות לנביאים הורה שהפסוק כפשוטו והשי"ת בהראותו את יקר תפארת גדולתו לנביאים היה מתראה לשכלם בצורת מלך יושב על כסא כמאמר דניאל איש חמודות חזה הוית עד דכרסון רמיו ועתיק יומין יתיב וגו'. והוא מה שאמרו חז"ל גדול כחן של נביאים שמדמין צורה ליוצרה שנא' ועל דמות הכסא דמות כמראה אדם ממש. והוא מה שאמר הפסוק וביד הנביאים אדמה. ובאומרו בצלם שמלאכי השרת נראין בו הוא ההדמוי השני בהיות שהמלאכים כדבר חכמי האמת צורתן כצורת האדם וכן נראין לעיניהם. סוף דבר החייט הציוני והריקנטי נמנו וגמרו שאין הבשר נקרא אדם אלא הנשמה ועלי' אמרה תורה בצלמנו כדמותנו. ועל כל פנים לא נוכל להכחיש שהאדם דומה להקב"ה ולמלאכים בנשמה האלהית בהשגה השכלית ובהיותו פועל בבחירה ורצון. ומזה המקום בודאי הוכיח אפלטון השארות הנפש וכן אמר באלסיביאדי ופידרו אם האדם הוא צלם אלהים והאלהים נצחי האדם מוכרח שיהיה נצחי וזה הוא המקום הב' מורה מעלת האדם ומדרגת נשמתו השלישי הוא (בראשית שם) וירדו בדגת הים ובעוף השמים וגו' וזה שכשיושכל הירידה והממשלה הזאת בודאי נייחס אותה אל הנפש יען שהאדם מצד הגוף אין לו כח לעמוד ולהתיצב נגד התנינים הגדולים והחיות הטורפות מעשים בכל יום יוכיחו. ולכן מוכרחים אנו לומר שהירידה הזאת היא מפאת הנפש שבהיותה בשלמותה ישאר כח לשום בעל חי להרים ידו ורגלו או להזיק שום איש מאישי האדם. וכמו שאמר רבי חנינא בן דוסא לתלמידיו ראו בני אין הערוד ממית אלא החטא ממית כי אז ישתבש הסדר הטבעי שלהם ועל דרך נס או בהשגחה פרטית כי הרבה שלוחים למקום פוגעים בגזרת יוצר' באדם ומזיקין אותו. וכן אחז"ל זכו ירדו ל"ז ירדו רצונם זכו ירדו וימשלו בהם ואם לאו ירדו ממדרגתן והב"ח הראוי כפי הטבע להיות נכנע ומשועבד אליו יעלה למעלה ויגבר עליו והוא ירד מטה מטה ממדרגתו ויוזק ממנו. משל למלך שהיה לו שר חביב ונחמד עליו יותר מכלם כל זמן שזה השר נושא חן בעיני המלך כל העם מקטון ועד גדול נשמעים אליו

ונכנעים לפניו ומחנפין אותו. אמנם אם יודע להם שחטא למלך וצלו סר ממנו אז תכף ומיד מלשיני' אותו ומגלים חרפתו לפני המלך ומסבבים מיתתו כמו שקרה להמן עם חרבונא. וכן המלך הוא הקב"ה השר חביבו ונאמן ביתו הוא האדם וכמו שאחז"ל חביב אדם שנברא בצלם. ובודאי כשהוא מוצא חן בעיני ה' כל הנבראים כלם נכנעים לפניו וסרים למשמעתו אבל לאחר שיחטא אפי' הבהמות אשר כפי טבעם משועבדים אליו פורקים עולם מעל צוארם ורומסים גדולתו. וזהו שאמר במסכת שבת רמי בר אבא אין חיה שולטת באדם עד שנדמה לו כבהמה שנא' אדם ביקר בל ילין נמשל כבהמות נדמו. ובזוהר פ' וישב נאמר שכאשר האדם שלם בדיוקנו ירצה בפרצוף הנשמה הנקרא אדם שלא חטא כל הבריות מתייראים ממנו כדכתיב ומוראכם וחתכם יהיה על כל חית הארץ וגו' וכיון שיש פגם בגוף הנשמה מסתלקת ממנו והוא דומה לבהמה שנא' ואדם ביקר בל ילין נמשל כבהמות. ולכן נמצא שכאשר הכיר קין חטאו התחיל להתיירא מן החיות ואמר והיה כל מוצאי יהרגני והוצרך הקב"ה לשום בו אות א' משמו הגדול לבלתי הכות אותו כל מוצאו שהם החיות כי לא היו אז זולתם בעולם בריות שיוכלו להזיקו והנסיון יוכיח שהרי לדניאל סגר פום אריותא ולא חבלוהו ולנביא שהלך לבית אל יען אשר לא שמע לקול ה' וימצאהו האריה וימיתהו כדבר ה'. וכיוצא בזה נמצא בספר הזוהר פ' ואתחנן בב' לסטים שבאו על ר' אלעזר ור' חייא ובאו שני חיות והרגום. ומעשה לרשב"י וחביריו שהגיעו לאגם מים וראו שנחש נלחם עם אפעה ונצולו וכן מעשים רבים. והיוצא מזה הוא שמדרגת האדם וממשלתו על הב"ח הוא כל זמן ששומר מעלת צלמו וזהו בצלמנו כדמותנו וירדו אבל אם ישחית הצלם והדמות אז ירדו בצרי תחת היו"ד והב"ח יעלו למעל' שמותר האדם מן הבהמה אין כ"א הנשמה הטהור'. ומכאן ראיה שהנפש היא אלהית שאם נפש האדם היא כנפש אחד מהב"ח למה יהיה הירידה והממשלה הזאת עליהם ולמה יתיר לו לשוחטם ולאוכלם. אלא שבודאי היתרון הזה הוא מפאת הנשמה הרוחנית אשר בה מתעלה עליהם. וכן בדוד הוא אומר ותחסרהו מעט מאלהים וכבוד והדר תעטרהו תמשילהו במעש' ידיך וגו' והרצון שהקב"ה הגדיל את האדם על כל הנמצאים וחנן לו הנפש המכונה כבוד כמד"א ויגלכבודי ובמקום אחר למען יזמרך כבוד ולא ידום וכן ובקהלם אל תחד כבודי ולמד לו בינה והשכל שהוא הדרו ובבחינת אלו הדברים המשילו על מעשי ידיו ושם כל השפלים תחת רגליו. הרי לך שכל הגדולה הזאת היא מפאת הנפש הרוחנית אשר השפיע בו:

הרביעי הוא (בראשית א' לא) וירא אלהים את כל אשר עשה והנה טוב מאד. וזה שכבר הקשו כל המפרשים כי למה זה לא נאמר בבריאת האדם וירא אלהים כי טוב כמו

שכתוב בשאר הדברי' בנבראו דבר יום ביומו בהיות האדם יותר טוב ושלם מכל ברואי מטה. ותרצו שבכל שאר הנמצאי' נשלם טובם בהוית' אבל האדם טובו ושלמותו נקנה ממעשיו ויגיעתו ולא נודע זה עד יום מותו. אשר על כן אחז"ל שאין הקב"ה מיחד שמו על הצדיקים בחייהם שנאמר הן בקדושיו לא יאמין. ושלמה המלך ע"ה ויום המות מיום הולדו. אבל האמת כפי רבנן דאמרי לה בב"ר פ"ט בשם רבי חנינא בר אידי ור' פנחס וכ' חלקיהו מאד הוא אדם אותיות דדין הינון אותיות דדין כי האדם הוא תכלית הכל וכל העולם כלו לא נברא אלא לצוות לזה. ולפי זה וירא אלהים את כל אשר עשה אינו חוזר לכל אשר ברא כ"א לאדם כי בו ביצירתו ראה אלהים את כל אשר עשה יען הוא דיוקנו של מקום וציור כל פעולותיו כאשר הוכחנו ולהודיע זה כתב והנה טוב מאד אותיותיו הן הן אותיות אדם כדלעיל. ואם כך הוא הא לך הבדל אחר אשר בו הבדיל הקב"ה את האדם משאר בריותיו שבכלם נאמר וירא אלהים כי טוב. אמנם באדם ספר בשבחו באמרו והנה טוב מאד ומידו היתה לו השבח והגדולה הזאת להורות ולהבדיל בין האור ובין החשך ר"ל בין נפשו לנפש כאר הבעלי חיים כיתרון האור מן החשך:

החמישי הוא (בראשית ב ז) וייצר ה' אלהים את האד' עפר מן האדמה וזה שכשדבר הכתוב בבריאת החיות תמצא ויצר ה' אלהים מן האדמה כל חית השדה וגו' ביו"ד אחת אבל בבריאת האדם וייצר בב' יודין. וזה לא נפל במקרה כי אי לך אות במקרא שלא יהיו תלוים בה תלי תלים של סודות ורמזים. ולכן מוכרחים אנו לומר כדברי חז"ל בב"ר פ' י"ד שרנמזו כאן ב' יצירות א' מן התחתוני' שהוא הגוף וא' מן העליונים שהוא הנפש מה שאין כן בשאר ב"ח אשר אין בהם בלתי יצירה א' שהוא הגוף. ומה מאד הגדיל הקב"ה את האדם במה שייחד יצירתו לעצמו ולא הטיל על זולתו אפי' החלק הפחות והנבזה ממנו באומרו בענין הגוף וייצר. ועל הנפש ויפח באפיו לא עשה כן לכל בריותיו. ולכן אינו מן התמה אם הפליא הקב"ה לעשות בהרכבתו כל כך מן השלמיות עד שאיוב אמר ומבשרי אחזה אלוה ר"ל שלמות פעולותיו ית' ויתעלה שמו וזאת ג"כ היא ראיה גמורה שהנפש היא אלהית כי למה יטריח ה' לעשות הגוף אשר בעפר יסודו אם לא בשביל שהוא כלי לנשמה החשובה חצובה מתחת כסא כבודו:

הששי הוא (בראשית שם) ויפח באפיו נשמת חיים לשון שממנו יובן היות הנשמה רוחניית ועוצם מעלתה בהיותה אצולה מרוה"ק וכאילו כביכול הגיע הקב"ה אפיו אל הגולם ונפח בו הנשמה ועמה השפיע מחכמתו על האדם ובזה הורה הכתוב שהנשמה היא אלהית יען באה אליו מחוץ אחר שנברא הגוף עפר מן האדמה מה שלא תמנא בשאר ב"ח אשר כלם בפעם א' נבראו עם הנפש הצומחת והמרגשת. ולפי שאין אצלינו

יסוד יותר דק מהרוח יחס זה העצם לדבר נפוח אבל היא נפיחה אלהית לא נפיחה יסודית. וכמו שכתב הרמב"ן הודיענו זה המאמר שלא באה בו מהיסודות כמו שרמז בנפש התנועה גם לא בהשתלשלות מהשכלים נבדלים אבל רוח השם הגדול מפיו דעת ותבונה כי הנופח באפי אחר מגשמותו נותן בו וזהו שנאמר ונשמת שדי תבינם כי היא מיסוד הבינה ע"ד האמת ע"כ לשון הרב והחכם בן עזרא כ' כי שם נשמה לא נאמר כ"א על הנשמה השכלית כי היא מן השמים וכן בעלי פרפיראו' אמרו נשמה בגי' השמים. וזהו סוד יקרא אל השמים מעל ובהיותה אחת בנושא רבת הכחות יקראה הכתוב נשמת חיים והרצון נפש הכוללת הכחו' כלם וכל מיני החיים הצמיחה וההרגש וההשכלה שהיא החיים הנצחיים או רומז לחיי המלאכים וכפי מה שפירש הרשב"י הקב"ה נפח בקרבו נשמה מטבע השכלים הנבדלים שהם חיים וקיימים באישיהם והוא והוא ברשעתו עשה עצמו כאחד הב"ח הבהמיי' והוא אומרו ויהי האדם לנפש חיה בהמיי והיותר נכון נשמה חצובה ממקור החיים. ואיך יהיה הפירוש הפסוק הזה מורה באצבע שחבה יתירה נודעת לו לאדם מפאת הנפש המשכלת יען בכל שאר הב"ח נא' ויצר ה' אלהים מן האדמה כל חית השדה וגו' יורה שצורתם אינה דבר יוצא מחומר האדמה ולכן תתהוה בהווייתו ותפסד בפרודו אבל באדם נאמר וייצר ה' אלהים את האדם עפר מן האדמה יורה שיש מצירות לאדם זולת העפר אלא שעשה חומרו מעפר האדמה והחומר הזה נמשך אחריו ועשוי לצרכו ואח"כ נפח בו הנשמה הטהורה והזכה וזהו היתרון הששי:

השביעי הוא (בראשית שם) ויהי האדם לנפש חיה וכבר הקשה רש"י כו מה היה היתרון הזה אם כל הבהמות והחיות נקראים ג"כ נפש חיה. ותירץ שנשמתו של אדם חיתה מכלם מפני שנתחדש בו דעת ודבור. והראב"ע פי' שה ך האדם מיד כחיות ולא כתנוקות. וכבר השיג עליו הרי"א באומרו כי מה חשיבותא היא זאת שידמה למהירות תנועתו לב"ח. והרמב"ן פי' נפש חיה שתהיה תמיד חיה נצחית בלתי מיתה ונפסדת והוא הנכון. אבל אנקלוס תרגם לרוח ממללא. ולזה נקרא האדם בפי הכל חי מדבר ואף שהפילוסוף פורפיריא"ו גוזר שיש מן הב"ח שיש להם שכל ולשון שאינו מובן ממנה כמו שאנחנו לא נדע לשון היונים וההנדיי' וההגריי' ויתר הגוים הנכריים אצלנו ושאפולוניא"ו טיאניא"ו וטאלי"סמיליסיא"ו ואחרים היו מבינים אותם. ויש ג"כ מחז"ל שלהגדיל חכמתו של שלמה אמרו שהיה מכיר שיחם. בודאי שהדברים האלו גוזמא הם כי לא נתן הקב"ה המעלה הזאת אלא לאדם המשכיל ויודע בשכל אשר חנן לו בפרטות. וכן כתיב מי שם פה לאדם. וארסטו בספר הפוליטיקה שלו ח"א הכריח שהדבור נתיחד

לאדם ולב"ח הקולות בלי ערוב האותיות וחבור המלות כי אינם בעלי דעת ותבונה לצייר בדעת מחשבותם ולהוציא לאור מלתם. ואף שיש עופות שההרגל והלמוד עושים בהם רושם ומדברים בשפה ברורה ברור הוא שלא בשכל ידברו. ולכן האדם בלבד נקרא חי מדבר. והיתרון הזה בודאי השיג האדם בעבור נפשו היקרה וכן כתוב ויפח באפיו נשמת חיים ויהי האדם לנפש חיה כי כפי מה שפירש אנקלוס הוא לרוח ממללא. והיה זה יען שאר הב"ח אינם צריכים לקיומם אלא המזונות אשר בנקל הכין להם הטבע אבל האדם הנברא ללמוד וללמד עבודת בוראו ולהיותו מאושר לא לבד בעוה"ז אלא בעוה"ב מיד שנפח בו הקב"ה הנשמה נתן לו הדבור כמו כלי צרכיי להשיג אושרו. והמעלה הזאת לא נתנה אלא לו להנאתו ולטובתו ראה זה חלק אדם מאל וחלק אלוה מעולמו:

השמיני הוא (בראשית כ"ח) ויטע ה' אלהים גן בעדן מקדם וישם שם את האדם אשר יצר. וזה שאם תסתכל בפסוקים תראה שזכר שתי פעמים שהונח אדם בגן עדן. כי הנה ראשונה אמר ויטע ה' אלהים גן בעדן מקדם וישם שם את האדם אשר יצר. ואחר שהשלים זכרון הגן והנהרות אמר ויקח ה' אלהים את האדם ויניחהו בגן עדן שהוא כפל מבואר. וכבר השיב הרי"א בשם י"מ שויניחהו בג"ע הוא סמוך עם ויצו וכאילו אמר וכאשר לקח אלהים את האדם והניחו בג"ע אז צוה עליו מכל עץ הגן. ודבריהם אינם נכונים כי מאחר שאמר למעלה וישם שם את האדם פשיטא ודאי שאחר זה בא לו הצווי ועדין הקושיא במקומה עומדת. אמנם הוא מעצמו כתב שחזר הכתוב לומר ויקח ה' אלהים את האדם וגו' להודיע תכנית הנחתו שם כאילו אמר והנה לקח ה' אלהים את האדם ויניחהו בג"ע זה כדי לעבדה ולשמרה. והיתה העבודה שיאכל מהעצי' שהותרו לאכילתו והשמירה שלא יאכל ממה שהוזהר עליו כאילו לנסות אותו בא האלהים לדעת הישמור מצותיו אם לא ולכן הניחו שמה. אבל לפי דעתי עדיין נוכל להקשות ולמה לא פירש הכתוב זה התכלי' למעלה ואמר וישם שם את האדם אשר יצר לעבדה ולשמרה וכפל הנחתו בג"ע בלי צורך. והרמב"ן כתב שבאומרו וישם שם את האדם אשר יצר הודיענו הכתוב שני דברים. הא' שלא נברא אדם בג"ע אלא חוץ ממנו ואחר שנברא שמו הקב"ה שם. והב' שעם היות שהאדם והגן נוצרו ביום הששי הנה ראשונ' נוצר האדם ואח"כ נוצר הגן אשר הושם שם. ומפני זה הכתוב ראשונה וייצר ה' אלהים את האדם ואח"כ ויטע ה' אלהים גן בעדן מקדם וישם שם את האדם אשר יצר. ובמחילת כבודו לא דבר נכונה כי כבר השרישו לנו חז"ל על פסוק אחור וקדם צרתני שהאדם היה האחרון שנברא במעשה שמים וארץ ואם הג"ע נברא לאחר יצירתו הוא האחרון ולא האדם ועוד שכל המפרשים פה א' מעידין שהג"ע נברא ביום הג' ואם האמת כך הוא

בודאי שהפסוק הראשון לא בא אלא להודיענו מעלת האדם ומדרגתו על כל השפלים. ולכן תכף ומיד שהזכיר בריאת הג"ע ספר בשבחו באומרו ויש' שם בעצמו ובכבודו את האדם אשר יצר לא עשה כן לכל שאר בריותיו וב"ח. ואחר שבזה האופן הגיד גדולתו מפאת נפשו אז ספר שלמות הגן ואיך ספק לו כל צרכיו בתוכו בהצמיחו שמה כל מיני העצים המועילים נחמדים למראה וערבים לחיך. ואח"ז איך לוקח האדם והניחו הקב"ה שם לעבדה, ולשמרה. ולא לחנם חזר הכתוב ופירש לנו בריאת האדם והגן עדן בלבד בהיותם כלולים במעשה יום שלישי וששי כי היה זה להורות מעלת אלו הנבראים בעולם התחתון ושהג"ע נברא בשביל האדם והאדם בשביל הגן עדן כי לא לתהו בראו אלא לשבת בו יצרו להשיב נפשו מני שחת ולאור באור החיים:

התשיעי הוא (בראשית כ יו) ויצו ה' אלהים על האדם לאמר מכל עץ הגן וגו' מכאן אתה למד שהאדם הוא בעל בחירה ורצון כי לא בא הצווי ואזהרה והשכר ועונש למי שהוא אנוס ומוכרח במעשיו כי אנוס רחמנא פטריה והתירה אינה מחייבת בעונש מי שחטא בשגגה. ואם האדם הוא בחיריי בהחלט כמו שראינו בכל ענייניו בודאי נבדל מפאת נפשו מכל הב"ח שלא יש להם בחירה ורצון אלא נטיה טבעית לכל הדברים אשר לא יכזבו. והנסיון יורה שהאדם שוער בנפשו שיוכל לדבר ולשתוק לתפוש ולהניח ואיננו שוער בכח אחר שימנעהו מחפצו. וזו ראיה גמורה שהוא מנהיג טבעו בשכלו ואם יעש' כן הוא משכיל ואם לאו יהיה סכל. וזאת אומרת שהאדם נבדל בהבדל עצום משאר הב"ח בבחיר' ורצון אשר היא כח מכחות הנפש הרוחנית אשר הוכחנו היותה אלהית והעיד עליה הפסוק שזכרנו:

העשירי והאחרון שבכלם הוא (בראשית ה כ) זכר ונקבה בראם ויברך אותם ויקרא את שמם אדם. וזה שבכל הב"ח נאמר שאדם הראשון קרא להם שמות כמו שכתוב ויקרא אדם שמות לכל הבהמה ולעוף השמים ולכל חית השדה כי כמו שמשפיע הקב"ה בו הדעות אמתיות כך השפוע בו שרשי הלשון ההוא המסכמת בטבע לאותן ידיעות אמתיות ולנמצאים בעצמם. ולזה לנסותו בא האלהים בהביאו לפניו כל מיני הב"ח לראות מה יקרא להם ואם יסכים דבורו הפעלי לדבור הנברא אצלו יתעלה כפי מה שהטביעו בו באופן מתיחס ונאות בטבע. והעיד הכתוב שכך היה ושבחכמתו הרמה קרא לב"ח השמות כפי הוראת טבעיהם וזהו וכל אשר יקרא לו האדם נפש חיה הוא שמו הראוי לו ועם א החכמההזאת לא ראינו שקרא לו שם חדש והמתין שפי ה' יקבנו וזה בודאי מגדיל מעלת האדם יען לא לבד הקב"ה יצרו עפר מן האדמה ואח"כ נפח באפיו נשמת חיים אלא שלא הניח שום דבר ממנו לזולתו ואף שמו קרא לו. ואל יקל

בעיניך זה השם הנכבד כי אינו נגזר מאדמה כאשר חשבו רבים אבל הוא שם מורה תחלה על יסוד עליון פנימי בהיותו בצורת מלבוש יו"ד ה"א וא"ו ה"א וזהו סוד דמות כמראה אדם וסוד ודמות פניהם פני אדם והסימן ה' מה אדם וגו'. ולכן כאשר הי"ת היה קורא ליחזקאל אשר מחזה שדי יחזה היה קוראו בן אדם. ובהיות מכל השמות אשר נקראו לו היותר חשוב מכלם לכן לא נאמר בבריאתו נעשה אנוש או גבר אבל נעשה אדם שרומז על מעלת נפשו כמד"א נר ה' נשמת אדם. הרי לך העשרה מאמרות שבהן נברא העולם קטן ועשרה לשונות של חבה שבהן חיבב הקב"ה את האדם ואיך כלם כאחד יעודון שהנשמה אשר בו ממרום קדשו הופיע ונפח באפיו היא אלהית ורוחנית. ואלו הן הראיות אשר חצבנו מהמקום הזה:

פרק ב

כולל שבעה דרכים אשר בהם סר צל השאל' דלמה לא נזכרה בתורה ההצלחה הרוחנית. ומורה שאין לשים לב עליה בהיותה מיוסדת על אדני תהו ובהו.

השאלה היותר שגורה בפי כל המפרשים מבני עמנו היא כי למה זה לא נזכר בתורה היעוד הרוחני ושכר הנשמה אחר המות כמו שנזכרו היעודים הגשמיים. וחכמי הגוים מלעיגים עלינו באומרם שתורתנו הקדושה היא בלתי שלמה יען אינה נותנת החיים הנצחיים לעושיה. אמנם הרי"א בפ' בחקותי הרחיב הלשון בזה והביא על השאלה הזאת שבע' תשובות שכפי העיון הטוב אפשר להשיב ואני לקצר באתי ולכן בריש מלין אזכירם ואומר:

הא' אמר שהטובות והרעות אשר נזכרו בדברי הברית היו בלבד הסרת המונעים והרחקת הדברים המעכבים את האדם מקנין שלמותו כי השכר והעונש האמיתי הוא רוחני מגיע אל הנפש בעולם הנשמות ושכר מצות בהאי עלמא ליכא:

הב' שהגמול הרוחני הוא עמוק וקשה לשכל האנושי לציירו והתורה נתנה להמון העם עם חכמיהם ולכן ראוי שתיעד להם הגמול הגופיי אשר לא היו מכחישים אותו:

הג' שהשארות הנפש ותגמולה כפי שלמותה הוא דבר מתחייב לטבע האנושי לפי שהצלחת הנפש אינה מהדברים שיקובלו מהדת האלהית בלבד כי גם הכרעת השכל ושקול הדעת יחייבה. הלא תראה שלא יש אומה ולשון כפי מה שראינו בספריהם שלא קיימו וקבלו הדעת הזה מהשארות הנפש. ולכן היו יעודי התורה בדרכים נסיים למעלה מהטבע כפי ההשגחה האלהית ולכן לא באו בכללם גמול הנפש בשכר ובעונש הרוחני להיותו מחוייב מטבע הנפש ואינו בדרך פלא כשאר היעודים הגשמיים:

הד' שלהיות כל זרע אדם ובני נח זולתי יחידי סגולה כשם ועבר ואברהם כלם עובדים לכוכבים ומכחישים השגחת השם בפרטי בני אדם ונמשכו אחריהם מאמיני הקדמות לכן לעקור מלבם המחשבה הרעה הזאת באו היעודים גשמיי' והוצרך להבטיחם בדברים שישיגו אותם בחושיהם מורים בהכרח שהוא ית' משגיח ובעל רצון ויכול על הטבעי' כרצונו באשר כלם מעשה ידיו:

הה' שעובדי עכו"ם בימים הקדמונים היו מועדים לעובדיהם בהצלחות הגשמיות. ולכן ראתה החכמ' האלהית להבטיח להן שלא יחשבו שבבטול אות' העבודות יחסרו מהם הטובות האלו אבל בהפך שבהרחיקם מהם יושפעו עליהם בהשגחת השם טובו' והצלחות יותר ויותר:

הו' שהצלחת הנפש ודבקותה בבוראה שהוא השכר האמיתי כבר בא מבואר גם בדברי הברית במ"ש והתהלכתי בתוככם ונתתי משכני בתוככם והייתי לכם לאלהים. ואין זה כ"א בהתחברות ודבוק הענין האלהי בנו בדבקותנו הנפשיי בעולם הנשמו' הז' שלא היה אפשר ליכנס שום יעוד רוחני בין היעודים הגשמיים שנזכרו בדברי הברית כי הם היו כוללים לכל האומה כי הנה רבוי הגשמים וברכת התבואות ונצחון האויבים ושאר הדברים שנזכרו שם הם יעודים לכלל ולכן היו כלם גשמיים כפי רובם במצות ובעבירות שבעם והעיר נדון אחר רובו. אמנם יעודי הנפש אינה אלא לכל איש ואיש בפרטיות כי היחיד בזכותו יחיה ובעונו ימות ולכן לא נכתבו בתוכם. עד כאן קיצור דבריו. ואינני רוצה להשיג כנגדם ולברר לעת עתה הבר מתוך הפסולת. אבל באתי להודיעך קשט אמרי אמת כי השאלה הזאת נשענת על קנה הרצוץ והשקר יען בהרבה מקומות מן המקרא תמצא מבואר ומפורש השכר הנפשיי כמו שתראה בפרקים הנמשכים בעזרת שוכן שחקים:

פרק ג

מורה מקום הפסוקים שכתורה, אשר בם מבטיח הקב"ה שכר הצדיקי' בעולם הנשמו':

הגם שלא תמצא בארץ החיים אומה ולשון אשר לא תודה שהנפש היא רוחנית ונצחיית וכמעט שכלם קבלו העיקר הזה מהיהודים שנתישבו במצרים אשר שם ירדו מכל העולם כל הפילוסופים ולמדו רוב חכמתם מהם כאשר ידעו והודו כל הגוים באומרם שכל החכמות יצאו ממקור היהודים ולא יש בינינו ת"ל מי שכופר בעיקר הזה ראיתי ונתון אל לבי לחקור ולדרוש באמונה הזאת עד מקום שידי מגעת כדי שידעו הכל שתורתנו השלמה לא תחסר כל בה וכמו שאמר דוד ע"ה תורת ה' תמימה. ולסלק מעלי אתתלונות העמים אשר שוח שתו השערה באמרם שאין לישראל שכר נפשיי אחר המות. עתה

אקום אשית בישע אמרות ה' אמרות טהורות ואשר אין כח בהם להכחיש' וזה החלי לעשות בעזרת שוכן ערבות:

המקום הא' הוא בפ' אחרי מות אמר הכתוב (ויקרא יח ה) ושמרתם את חקתי ואת משפטי אשר יעשה אותם האד' וחי בהם אשר בלי ספק על חיי הנפש ידבר וכמו שתרגם אונקלוס ויחי בהון בחיי עלמא. והפי' הוא מוכרח כי מי לא ידע שלא יחיה שומר התורה חיים גשמיים יותר ארוכים מזולתו אם הנסיון יוכיח כי כל העמים ילכו איש אחר תאותם לאכול ולשבעה מכל אשר בחרו ולכח אמיץ הנה הנם ועצמותיהם יחליצו. ושומרי התורה אשר אינם אוכלי' נבלות וטרפות מוכים בחלישות כח ובנגעים גדולים אשר על כן הורה החבר למלך הכוזר שישראל באומות הם כלב באברים רב חליים מכלם ורב בריאות מכלם כאשר האריך בח"ב סי' ל"ו. ואם כך הוא מוכרחים אנו לקיים דברי אונקלוס שבחיי העול' הבא ידבר ולא על חיי הגוף. ולהאמין שהתור' מיעד לנו השכר הרוחני הבא אחר המות וזו ראיה נכונה לכל בעל שכל מודה על האמת. ואם תשכיל ותעיין בפ' ואתחנן תראה הרבה פסוקים אשר בם הבטיח הקב"ה ההשארות הזאת. אמר (דברים ד ד) ואתם הדבקי' בה' אלהיכ' חיי' כלכם היו' ואם על חיי הגוף מדבר מה בא הכתוב להודיעם וכי לא היו יודעים שהיו חיים כלם אלא בודאי שהיה מבשרם כי להיות' נכנעים לעבודתו ושומרי מצותיו כמו שהגיד הכתוב מי יתן והי' לבבם זה להם לירא' אותי כל הימי' היו דבקים בו ומזומנים לחיי העוה"ב. וכבר פירשו חז"ל על פסוק (שם ו ב) למען תירא את ה' אלהיך לשמור את כל חקתיו ומצותיו אשר אנכי מצוך אתה ובנך ובן בנך כל ימי חייך ולמען יאריכון ימיך ימי חייך העולם הזה ולמען יאריכון ימיך בעולם הבא. ועל השכר הנצחיי הזאת הבטיחם בלי ספק בפסוק (שם כד) ויצונו ה' לעשות את כל החקים האלה ליראה את ה' אלהינו לטוב לנו כל הימים לחיתנו כהיו' הזה וצדקה תהיה לנו כי נשמור וגו'. באר כי יש במצות תועלת לנפש אחר פרידתה מן הגוף בעוה"ב כי הם הם הנקראים ימים וכמו שאמר דוד המלך ע"ה מי האיש החפץ חיים אוהב ימים לראות טוב שהוא הטוב הצפון לצדיקים. ויען הואיל משה באר היטב שעל הטוב הזה מדבר אמר עוד לחיותנו כהיום הזה ר"ל להחיו' אותנו בעולם הנשמות כמו שאנו חיים בעוה"ז והוסיף וצדקה תהיה לנו וגו' וכמו שתרגם אונקלוס וזכו יהי נטיר לנא לעלמא דאתי. וסיים הפסוק לפני ה' אלהינו ר"ל בעוה"ב. הנה נתבאר בפירוש השכר הרוחני לנפש אשר שם החיים האמיתיים חיי הצלחה ושקט. וכן יש ראיה אחרת בסוף הפרשה אמר הקב"ה לישראל (דברים ז ט) וידעת כי ה' אלהיך הוא האלהי' האל הנאמן ר"ל הגם שלא ישלם מיד לצדיקי' הוא נאמן לקיים דברו ולשלם שכר טוב לצדיקים לעוה"ב

כי כך היא המדה שהב"ה מעניש לצדיקים על מיעוט עונות שבידם בעולם הזה למען ינקו ויהיו זכאים לחיי העולם הבא. אמנם ברשעים הוא בהפך שהקב"ה משלם להם על מיעוט זכיות שבידם בעולם הזה כדי להאבידם מן העולם הבא. וכן כתוב ומשלם לשנאיו אל פניו להאבידו לא יאחר לשונאו אל פניו ישלם לו ותרגם אונקלוס ומשלם לסנאוהי טבין דאינון עבדין קדמוהי בחייהון לאובדיהון לא מאחר עובד טב לסנאוהי טבאן דאינון עבדין קדמוהי בחייהון משלם להון. ויונתן בן עוזיאל תרגם ומשלים לסנאוי אגר עובדיהון טביא בעלמ' הדין מן בגלל למשציא יתהון לעלמא דאתי וכן תרגם ג"כ הירושלמי ולא תוכל לפרש הפסוק באופן אחר כי פניו רוצה לומר בחייו כמו (בראשית יא כה) וימת הרן על פני תרח אביו ר"ל בחיי אביו. ואם הקדוש ברוך הוא מאחר כפי הפסוקים האלו לצדיקים שכרם עד לאחר מיתתם ולרשעים לא יאחר גמולם ומשלם להם שכר מיעוט הזכיות שעשו בעה"ז כדי להאבידם מן העולם הבא וכמו שאמר דוד בפרוח רשעים כמו עשב וגו' להשמד עדי עד בעולם הנשמות מי גבר יחיה ולא יראה שמכאן הוכחה רבה להשארות הנפש:

עוד תשוב ותראה בפרשת נצבים שאמר הקב"ה לישראל (דברים ל יט) החיים והמות נתתי לפניך הברכה והקללה ובחרת בחיים. ואין ספק שבחיי העולם הבא הכתוב מדבר כי כבר הוכחנו ששומרי התורה לא יחיו חיים ארוכים יותר משומרי חקי שאר האומות. ולכן מוכרחים אנו לומר שהם החיים הנצחיים. ושם נאמר (שם כ') לאהבה את ה' אלהיך לשמוע בקולו ולדבקה בו כי הוא חייך ואורך ימיך ובא הפירוש חייך בעולם הזה ואורך ימיך לעולם שכלו ארוך. וכיוצא בזה אמר בפרשת האזינו (שם לב מו) שימו לבבכם לכל הדברים אשר אנכי מעיד בכם היום אשר תצום את בניכם וגו' כי לא דבר רק הוא מכם כי הוא חייכם ובדבר הזה תאריכו ימים על האדמה וכו' אשר כפי הר בעל עקרים רומז לשכר הרוחני והגשמי וכן על הרוחני אמר כי הוא חייכם ועל הגשמי ובדבר הזה תאריכו ימים על האדמה. ואמר על הרוחני כי לא דבר רק הוא מכם כלומר אל תחשבו שהוא דבר אחר זולתכם אבל הוא בעצמו חייכם רוצה לומר הנפש שהוא מהות החיות הנשאר אחר המות. ויען שהשלמים מקבלים שכר עמלם במצות לאחר המות נאמר בברכות משנה התורה (שם כח ו') ברוך אתה בבואך וברוך אתה בצאתך שפירושו האמיתי כפי חז"ל הוא בביאתך לעולם וביציאתך ממנו כענין מה שאמר דוד ע"ה ה' ישמור את נפשך ה' ישמור צאתך ובואך מעתה ועד עולם. ר"ל ישמר צאתך מן העולם הזה שיהיה בשלום שהוא העיקר וג"כ ישמור בואך והכנסתך בו וסיים מעתה ועד עולם ר"ל עולם הגמול והבא אחר המות:

עוד תמצא בפרשת ראה ראיה אחרת אמר הכתוב(שם יד א') בנים אתם לה' אלהיכם לא תתגודדו ולא תשימו קרחה בין עיניכם למת כי עם קדוש אתה לה' אלהיך ובך בחר ה' להיות לו לעם סגולה וגו' ולכאורה היה לו לומר להפך שהרי זה דומה לאומר לחברו אל תדאג על אבדת טבעת שלך כי מרגלית טובה היתה בה אבל הפירוש כך הוא לא תתגודדו על מת כמנהג האמוריים שעושים מן העולם הזה עיקר וכאשר ימות להם מת ויאבד מביניהם בוכים יותר מדאי ומתגודדים עליו כי אבדתו אבדת עולמית. אבל אתם בנים לה' אלהיכם ודרך האב להוריש לבנו מנה יפה שיש לו. ולפיכך העולם הבא שבראתי הוא מעותד לכם ולכן לא תהגודדו על מת ולא תמרטו שער ראשיכם כי עם קדוש אתה לה' אלהיך ובטוחים אתם שתירשו חיי העה"ב שהוא העיקר ושאחר המות עדין עתידים חתם לראות פני בניכם ונפש אהוביכם. ולכן אינו מהראוי לעשות כמעשיהם ואם תחקור ותדרוש בספר התורה הזאת האמת יורה דרכו שהקב"ה בעצמו הבטיח לצדיקים בפרט שכר העולם הבא והנה באברהם כתוב לאמר (בראשית טו טו) ואתה תבא אל אבותיך בשלום תקבר בשבה טובה. והקשו המפרשים כי הנה אבות אברהם היו עובדים ע"ז ואיך יאמר לו הי"ת שיבא אליהם. ורש"י לתקן זה כתב למדך שעשה תרח חשובה. והרי"א תירץ שהאבות היו אדם וחוה אבות הראשונים לכל נוצר ונקברו במערה בחברון וייעדו הקב"ה שיקבר עמהם ואין צורך לפירושם כי הראשונים בזמן או במעלה וחשיבות נקראו אבות כמו שהעיד הכתוב שאל אביך ויגדך זקניך ויאמרו לך. ואלישע קרא לרבו אבי אבי רכב ישראל ופרשיו. אשר על כן מה שהבטיח הקב"ה לאברהם הוא שיבא לאבותיו החסידים הראשונים שמתו הבל חנוך נח שם ודומיהם בשלום בלי עון ופשע. ואחרים אומרים כי יען שהיה מתיירא ליפול ביד אחת מן הנסיונות אם ה' ינסהו עוד פעם אחרת הוצרך ה' להבטיחו שאם ינסהו עוד שהוא יבא אל אבותיו בשלום בלי עון אשר חטא יגרשהו ממנוחתו כבוד. ומכאן ראיה להשארות הנפש וזה שאם אברהם לאחר מיתתו בא אל אבותיו אם כן עדין היתה לו חיות ותנועה ואבותיו עדין היו במציאות ולא נתבטלו וכך הוא האמת מפאת הנפש כי הגוף כלה והמתים אינם מאומה מפאת גופם שעפר הם ואל עפר ישובו. עוד ראוי שתשכיל שבעבור זה תמצא באברהם יצחק יעקב משה ואהרן אסיפה במיתתם באברהם כתיב (בראשית כה ח) ויאסף אל עמיו וכן בכלם וחז"ל אמרו אין גויעה אלא בצדיקים והקשו והא בדור המבול כתיב ויגוע כל בשר וכתי' כל אשר בארץ יגוע. ותרצו גויעה ואסיפה קאמרינן. ופירושו אצלי שהגויעה היא בערך הגוף ופירוד ההרכבה והאסיפה בערך הנפש אשר בהיותה נצחית קרינן בה האסיפה אל עמיה יען נאספת ומתדבקת בעולם הרוחני לשאר נפשות הצדיקים אשר שם בגן עדן

מתעדנים לנצח. ומדקרי בהם אסיפה מכלל שאחר מיתה עדין הם בחיים. ועם היות שהבטיח הקב"ה לאברהם ולצדיקים הנזכרים ההבטחה הגדולה הזאת בלשון אסיפה כאמור הנה נא בפרטות הבטיחה ליעקב אבינו באומרו לו (בראשית מו ד') אנכי ארד עמך מצרים ואנכי אעלך גם עלה. ואף שהפרושים כלים מכלים שונים האמת שעם יעקב מדבר ורמז לו שיעלה ויקבר בארץ ישראל הגבוהה מכל הארצות. והוסיף גם עלה כי משם יתעלה בעליה אחרת עליונה לאור באור החיים וזהו טעם הכפל. הראיתיך בעיניך נגד כל הקמים עלינו לרעה איך באו בתורה הרבה פסוקים מעידים ומגידים השכר הרוחני בעה"ב ושהקב"ה הבטיחו לאוהביו ולשומרי מצותיו לאלף דור. והנה בלעם אף כי רשע וחוטא הודה וענה אמן בעל כרחו שהעולם הבא צפון לזרע יעקב באומרו (במדבר כג) תמות נפשי מות ישרים ותהי אחריתי כמהו. ומלת נפשי במקום הזה הוא הגוף כי הנפש לא תמות ואם על מיתת הגוף בקש מה מעליותא מצא בין מתי ישראל למתי אומות העולם אלא שהאמת יורה דרכו שבראותו יתרון ישראל על כל גויי הארץ ושהוא עם לבדד ישכון התאוה תאוה שיהיה לו חלק לעולם הבא כמוהו ושיזכה נפשו תכף ומיד אחר הפרדה מן העולם הזה מן הטוב הגנוז לישראל הנרמזים בשם ישרים כי הם לבדם נוחלים כל זה וזהו מה שרציתי לדבר בענין השכר האמיתי מהעולם שכלו טוב וארוך:

פרק ד

הנה זה מורה כאצבע הפסוקים שבתורה מעידים העונש הנפשיי אחר המות.

הוכחנו בפרק הקודם שבתורה הקדושה הבטיח הקב"ה לצדיקים הגמול והשכר הרוחני הבא אחר המות בעולם הנשמות. נחקור עתה אם העונש נתפרש גם כן. ונאמר שברור הוא ויותר לרואי השמש שהכרת היא ראיה גמורה לעונש הנפש בעולם הבא. וזה שתמצא במצות המילה נתנה לאברהם אבינו כתוב (בראשית יז יד) וערל זכר אשר לא ימול את בשר ערלתו ונכרתה הנפש ההיא וידוע הוא שמצות האב למול את בנו ביום השמיני וכמו שכתוב וביום השמיני ימול בשר ערלתו ואם עבר ולא מל את בנו בטל מצות עשה ואינו חייב כרת שאין הכרת תלוי אלא בערל עצמו ולכן כשיגדל הוא חייב למול את עצמו וכל יום ויום שיעבור עליו כשיגדל ולא ימול את עצמו הרי הוא מבטל מצות עשה אבל אינו חייב כרת עד שימות והוא ערל במזיד וכן כתב הרמב"ם בהלכות מילה פ"א וכך הוא האמת. ולא יתכן לפרש הפסוק באופן אחר כי כן כתיב וערל זכר אשר לא ימול את בשר ערלתו ונכרתה הנפש ההיא אם כן העונש הוא למי שלאמל את עצמו ובאשר לא הגבילה התורה זמן יתחייב שאינו חייב העונש אלא לאחר מיתה

כשעבר זמנו ובטל קרבנו. ויצא לנו מזה כונתנו שהעונש הזה מהכרת הוא לאחר המות והנפש היא נצחית ולא תפסד בהפסד הגוף. עוד אמר קרא (שמות יב יט) כי כל אוכל מחמצת ונכרתה וכן בחלב כי כל אוכל חלב וגו' ונכרתה הנפש האוכלת מעמיה וידוע הוא שהחמץ בפסח והחלב בכל זמן אינו סם מסמי המות שיכרית וימית האוכלם כי החוש מכחיש כל זה גם לא יתכן לומר שהכרת הוא שימות האוכל הדברים האלו ועבר על אחד מהכרתות בימי עלומיו ובחצי ימיו כי אם הדבר כן לא הנחת עונש לעובר עליהם בימי זקוניו באשר כבר עבר זמן עונשו. ואי אפשר לדון שהכרת יגיע לזרע החוטא ויענשו בניו בחטאו כי כבר אמרה תורה לא יומתו אבות על בנים ובנים לא יומתו על אבות זולת שיהיה זה נגד היושר האלהי שהאדם שעבר על א' מהכריתות בהיותו בן שמונים או מאה שנים ימות זקן ושבע ויגיע עונשו אל זרעו ולבנים שלא חטאו. ולא תוכל גם כן לפרש שהנפש הנזכר היא החיונית כי בידוע הוא שהנפש הזאת כפי טבעה תכרת ותפסד עם הגוף כי סוף אדם למות ומה יהיה א"כ עונשו. אשר על כן דבר מחוייב מעצמו הוא שהכרת המיועד בתורה הוא עונש המגיע לנפש אחר הפרדה מן הגוף. ומכאן נוכיח גם כן השכר הרוחני כי ידיעת ההפכים א' ואם העונש המיוחד לנפש הוא בזולת הגוף השכר והגמול גם כן יגיע לה בזולת הגוף:

ואמנם מה ענין הכרת הנזכר בתורה והעונש המגיע לנפש אחר המות כבר הרחיב בו הביאור רבינו בחיי בפרשת אחרי מות הרי"א בפרשת שלח והרמב"ן בשער הגמול והיותר מתיישב לדעתי אזכיר בקצור. דע שהרמב"ם כתב בהלכות תשובה פ"ח שכר הצדיקים הוא שיזכו לנועם הזה ויהיו בטובה זו ופרעון הרשעים הוא שלא יזכו לחיים אלו. הוא המת שאינו חי לעולם אלא נכרת ברשעו ואבד כבהמה וזהו כרת הכתובה בתורה שנאמר הכרת תכרת הנפש ההיא מפי השמועה למדו הכרת בעה"ז תכרת לעה"ב כלומר שאותה הנפש שפירשה מן הגוף בעה"ז אינה זוכה לחיי העה"ב אלא גם מן העה"ב נכרתה ובפי' המשנה שלו פ' אלו הנשרפים אמר המיתה בידי שמים הוא פחות מן הכרת לפי שהמחוייב כרת ישאר עליו עונש גם לאחר מיתה. ובפרק חלק כתב ז"ל והנקמה הגדולה היא שתכרת הנפש ותאבד ושלא תהיה חיה וקיימת והוא הכרת שכתוב בתורה שנאמר הכרת תכרת הנפש ההיא. וארז"ל הכרת בעולם הזה תכרת לעולם הבא עכ"ל. וכבר קצת מחכמי צרפת קראו אחריו מלא באמרם שכפי הדברים האלה היה כופר ח"ו בדינא של גיהנם ושלא היה מאמין כלל בעונש הנפש החוטאת. אולם כבר השיב עליהם הרמב"ן במתק לשונו באגרת ההתנצלות ובס' הגמול שלו והראה נגד השמש שהרב לא כפר בעיקר הזה ח"ו שהרי הוא עצמו כתב באותן ההלכות ז"ל כל

הרשעים שעונותם מרובין דנין אותן כפי חטאותיהן וכו' וזה הדין בודאי הוא במקום המשפט שמה הרשע הנקרח גהינם עלוקה או תפתה. ויש עוד להביא ראיה ממה שכתב ואלו הם שאין להם חלק לעה"ב אלא נכרתין ואובדין ונדונין על גודל רשעם לעולם ולעולמי עולמים המינים והאפיקורוסים והכופרים בתורה וכו' הרי שהפריש בין חייבי כרת ובין הנדון ברשעו ולבסוף יש לו חלק לעה"ב ובפ"ו כתב ז"ל יש חטא שהדין נותן שנפרעים ממנו על כל חטאו בעה"ז בגופו או בממונו או בבניו הקטנים וכו'. ויש דין שהדין נותן שנפרעין ממנו לעה"ב ואין עובר עליו שום נזק בעה"ז ויש חטא שנפרעין ממנו בעה"ז ולעה"ב הרי כתב שיש שם פרעון לעולם הבא וכבר זכר גיהנם בספר המדע ז"ל אבל אם יוכל למלט נפשו ולברוח וכו' הרי זה עובד עבודה זרה במזיד והוא נטרד מהעולם הבא ויורד למדרגה התחתונה של גיהנם, והדבר הזה אמת ויציב ושרי ליה מאריה להרב שם טוב בעל ס' האמונות שהפליג לדבר כנגד הרב כאילו היה ח"ו כופר בעיקר הזה ויסוד מיסודי התורה. אמנם צריך שתדע כי באומרו הנקמה שאין למעלה ממנו וכו' לא היתה כונתו שאין לנפש עונש אלא שתאבד ותכרת כי הוא עצמו כתב שנדונין לפי גודל רשעם וחטאתם לעולם ולעולמי עולמים. אבל הרצון שאחר שנדונין בגיהנם וקבלו עונשם אז נפשם כלה ומתבטלת והולכת לה וזהו האבדון הנזכר בתורה ובדבר הזה אין לתפוש הרב כי באותו הלשון אמרו חז"ל בספרא ז"ל לפי שהוא אומר כרת בכל מקום ואיני יודע מה הוא כשהוא אומר והאבדתי הנפש ההיא למד על הכרת שאינו אלא אבדון. ובמקום אחר אמרו משפט הרשעים בגיהנם י"ב חדש ואחר י"ב חדש גופן כלה ונשמתן נשרפת ורוח מפזרתן תחת כפות רגלי הצדיקים. כלומר שמאותה שעה ואילך אינה במקום דין ולא במקום תענוג אלא בטלה ואובדת וכמו שאחז"ל אין כרת אלא אבדון. ואף שהרמב"ן הליץ בעד הרב וקיי' מאמרו לא נחה דעתו של הרי"א בדעת הזאת באומרו שאין לנפש העדר גמור והפסד מוחלט כי הוא עצם רוחני קיים בעצמו בלתי נפסד בטבעו. וגזר שהכרת בכלל בכל הל"ו כריתות כולל לגוף ולנפש אם לגוף בעה"ז שיקצרו ימי החוטא וימות קודם עתו. ואם לנפש שאחרי הפרדה מן הגוף תתרחק בעולם הנשמות מזיו השכינה ומקבול השפע העליון לנפשות הזוכות שמה מצרור החיים. ולכך נקרא העונש ההוא כרת שהוא לשון הנופל על הענף הנכרת מן האילן שממנו יקבל ההזנה והחיות בהיותו דבק בא בצמיחתו. וכן הנפש תכרת מאותו צרור החיים העליון ולא תקבל זיו השכינה שהוא העונג והשכר הנפשיי. ותענש בעונש גדול תקבל בו ריי"ת הפחותוהיתר כפי גודל חטאו. ואחרי קבול העונש תשוב לקבל העדון והפוט וכמו שכתוב אם יכרת ועוד יחליף ע"כ חורף דבריו. והדע' הזה לפי דעתי

טוב וישר שכן כחוב ונכרתה הנפש ההיא מעמיה ופירוש מעמי' משאר הנפשות שהן עמיה שתהיה נכרתת מן המקום ההוא ולא תשוב שמה בצאתה מן הגוף עד שתקבל עונשה. או כפי' רבינו בחיי תכרת ממקומה ולא תנוח במחיצת' לעולם וחוץ ממנה אחר העונש תקבל השכר אבל תתבטל לגמרי. ונראה שזה הוא דעת התרגום ולכן תמצא שתרגם וישתצי אנשא ההוא ותלה ההכרתה בגוף לרמוז שאין הנפש נכרתת ומתבטלת לגמרי אלא מן המקום אשר חצבה ממנה ונהנית ממקום אחר לא בשיעור אותו התענוג שהיתה ראויה לה אילו זכתה. והדעת הזה ראיתי צדיק לפני בדבר הזה ולדעתי אינה חולקת על דברי רז"ל במה שאמרו אין כרת אלא אבדן כי אין האיבוד רומז ביטול לגמרי כי פסוק מלא הוא (ישעיה כז יג) ובאו האובדים בארץ אשור וכן נקראת אבדה מה שנאבד ממנו אף שישנה במציאות. וכך היא אבדן הנפש ולא כפי מה שהבין הרמב"ם ומה שאמרו שאחר י"ב חדש נשמתם נשרפת ורוח מפזרתן וכו' אדרבה מורה שעדין הם קיימים כי איך יהיו תחת כפות רגלי הצדיקים אם לא יהיו במציאו' אלא שהאמת יורה דרכו שלא יתבטלו אבל שאחר י"ב חדש נפשם כעפר תהיה ותכנע תחת רגלי הצדיקים אשר בגאותם היו רומסים בחייהם. או כדי שיבקשו מאדון הכל טובה ורחמנות עליהם. אמנם במה שכתבו הרי"א ור' בחיי כי הנפש השכלית אי אפשר לה שתתבטל כלל במחילת כבודם לא דברו נכונה כי אף שהנפש מטבעה היא רוחנית וקיימת יש עלי' היכולת האלהי שיכול להשיבה אל האין ואפס המוחלט כי הכל תחת רצונו ויכלתו. וכבר אחז"ל שקצת מן המלאכים שקטרגו על בריאת האדם נתן אצבעו ביניהם ושרפם ולמה לא יוכלו ג"כ הנפשות הרעות להתבטל לגמרי וכבר כתב הרמב"ם בהלכות יסודי תורה שאין אמיתתו של הסבה הראשונה כאמיתת שום א' מנבראיו כי כל הנמצאים אפשריים והוא לבדו מחוייב המציאו':

ונשאר עדין לחקור שאם מהל"ו כריתות מהם רבים באיסורי הערוה ובעילות אסורות שהם מהעברות היותר חמורות ויש מהם מעברות יותר קלות כמו האוכל חמץ בפסח וחלב ודם ודומיהם מהו ההבדל שיש בין כרת לכרת כי אינו מן הדין שישוו כלם בעונש אחד. ועוד איך יהיה העוש' מצות רבות ויש לו זכיות הרבה נכרת נפשו בעוברו על כרת אחת השופט כל הארץ לא יעשה משפט הא אין הקב"ה מקפח שכר כל בריה. וראוי שתדע שהרמב"ן בפ' אחרי מות אמר שהכרת על שלשה מינים. ושהכרת אינו בכל החייבי כריתות שוה כי יש ממנו כרת גשמיי לבד כי האוכל חלב או דם והוא צדיק ורובו זכיות וגברה תאותו עליו ונכשל בעבירה ההיא יכרתו ימיו וימות קודם שיגיע לימי זקנה אבל נפשו תהיה צרורה בצרור החיים בעוה"ב ועל אלה נאמר בתור' ונכרת האיש ההוא.

ויש ממנו כרת נפשיי לבד למי שעם החטא והכרת ההוא יהיו עוונתיו מרובה מזכיותיו. ומגיע לנפש החוטאת אחר שתפרד מן הגוף שנכרתת מעולם הנשמות. ואל זה רומז הכתוב ונכרתה הנפש ההיא מלפני וכתיב והאבדתי את הנפש ההיא מקרב עמה. ויש עוד כרת חמור שנכרת נפשו וגופו שמיוחד לבד לעובד עבודה זרה ומגדף את הש' והוא הנאמר בו (במדבר טו ל) כי דבר ה' בזה ואת מצותו הפר הכרת תכרת הנפש ההיא עונה בה ודרשו חז"ל הכרת בעוה"ז תכרת לעוה"ב. והרי"א כ' שיתחלפו הכריתות בהתמדת זמן העונש בין רב למעט כפי חומר החטא או קלותו ויהיה ענין הכרת לפי זה שמי שרובו זכיות ומיעוטו עונות שכפי המד' האלהית נפרעים ממנו ממיעוט עונות שעשה בעה"ז כדי לתת לו משלם שכרו לעה"ב. הנה אם היה בכלל אותו מיעוט עונות שעשה כרת מן הכריתות אעפ"י שיקבל עונשו בעה"ז לא ינקה משתקבל נפשו עונש בעה"ב אם מעט ואם הרבה כפי החטא. וכן אם הי' רובו עונות ומיעוט זכיות שכפי המדה נותנים לו שכר זכיותיו בעה"ז כדי ליפרע ממנו מרוב עונותיו בעה"ב הנה אם היה א' מהכריתות מכלל אותם העונות שעשה התחייב עכ"פ שגם בעה"ז יקבל עונש גשמי בקיצור ימיו כי זו היא חומרת הכרת עם כל שאר הכריתות שלא יהיה נדון כפי כללות' אלא כפי פרטיות' או תוכרת בין בעונש העה"ז בין בעונש העה"ב וסיים מאמרו גדר הכרת ורשומו הוא הפסק וקצור החיים בעה"ז והפסק העונג הנפשיי לעה"ב עכ"ל. ואף שהאנשים האלו שלמים הם אתנו ודבריהם ברוב במאזני החכמה שקולים מי יתן ואדע מי הביאם לגזור כרת גופים וקיצור ימים כי כבר אחז"ל לפי שאומר כרת בכל מקו' ואיני יודע מה הוא כשהוא אומר והאבדתי את הנפש למד על הכרת שאינו אלא אבדן. הנך רואה שעל כל הכריתות גזרו שאינן אלא אבדן א"כ כלן שוין לרעה ואין הפרש ביניהם. ולכן אינני רואה שהכרת הוא גופיי אלא נפשיי לאחר המות [כ' הגאון ר"א מווילנא זצלל"ה זי"ע בכתביו ע"ז כי בזמן הזה לא שייך דין כרת בעה"ז לגוף כ"א בעה"ב לנפש. ובזה מבואר הספרי בכמה מקומות]. ודי לנו במה שהתפרדו והתחלפו זה מזה בהתמדת זמן עונשם חוץ ממחיצת' בעונש בגהינם זמן מה כפי חומר החטא וקלותו כאשר כתבנו למעלה. ולהורות הכתוב חומר עון העובד ע"ז ומגדף כפל הכרת תכרת כדי להגדיל ענשם וחז"ל אמרו הכרת בעוה"ז תכרת לעה"ב אבל בשאר הכריתות לא גזרו. ויתחייב כפי דעתן כי מי שעבר על העברות האלו והוא זקן ושבע שיהיה כרתו בעה"ב יותר גדול. וכל זה יובן כשלא עשו תשובה כי התשובה היא ארוכה ומרפא לכל תחלואי הנפש. ולכל הפנים נמצאנו למדין שיש בתור' עונש לנכש אחר המות. ולכן תמצא עוד שכאשר מזהיר על עשיית המצות אמר (דברים ד טו) השמר לך ושמור את נפשך רוצה לומר השמר לך שלא

תענשגופך בעה"ז ושמור את יעשך שלא מכרת בעה"ב. וכמו שכתב הרמב"ן הכריתות הנזכרים בנפש היא בטחון גדול על קיום הנפשות שלא חטאו. ויען שהבורא עשה לנו את הנפש הזאת זכה וטהורה לחזו' בנועם ה' ולבקר בהיכלו כחוב בתורתו (ויקרא יא מג) אל תשקצו את נפשותיכם בכל השרץ השורץ וגו' ולא תטמאו את נפשותיכם וגו' וטעם איסור המאכלות האלה אינו מפאת הגוף שהנסיון יוכיח שא"ה האוכלים בשר החזיר השקץ והעכבר חיים חזקים ואין עיף ואין כושל בהם. וא"כ איסורם הוא מפני שלמות הנפש השכלית יען מטמאים ומשקצים אותה ומולידים במזג האנושי אטומות וקלקול התאוות אשר ממנו תתהוה רוח הטומאה המגרש רוח הטהרה והקדושה ויהיה סבה שתגרש ותעדר הנפש מלעלות אל הר השם ולקום במקום קדשו. גם בענין העגל אמר הקב"ה למשה (שמות לב לג) מי אשר חטא לי אמחנו מספרי וכעין זה תמצא בדניאל (דניאל ז) וספרין פתיחו (שם יב) כל הנמצא כתוב בספר. במלאכי (מלאכי ג יו) ויכתב ספר זכרון לפניו ליראי השם ולחשבי שמו ובדוד הוא אומר (תהלים נו ט) שימה דמעתי בנאדך הלא בספרתך ובמקום אחר (שם קלט יו) ועל ספרך כלם יכתבו והכל משל כי אין שכחה לפני כסא כבודו ודברה תורה כלשון ומנהג ב"א הנוהגים לכתוב את הדברים העתידים לעשות כדי שלא ישתכחו מן הלב. ומכאן ראיה להשארות הנפש באשר היודע ועד ייחס לו הכתיבה כמו מדבר שאינו משלם מיד בעה"ז אלא לאחר המות. ובנין אב לכלם (תהלים סט כט) ימחו מספר חיים ועם צדיקים אל יכתבו ורצונו שלא יכתבו ספר החיים שהוא חיי העה"ב. ולפ"ז הנך רואה בעיניך איך הקב"ה הגזים בעונש הנשמות בעוה"ב אחר המות. וזה כלו ממה שיורה שג"כ בתור' האלהי' נזכר העונש הנפשיי והוא מה שרצינו לבאר.

פרק ה

מגיד מראשית אחרית האדם ותקותו אחר המות ואיך זה נתפרש בחיי ראשי המטות לבני ישראל אשר נקבו בשמות.

הלא אב אחד לכלנו האדם הגדול בענקים אדם הראשון ותחלת דבר ה' עמו (בראשית ב' יז) ויאמר אליו מכל עץ הגן אכול תאכל ומעץ הדעת טוב ורע לא תאכל ממנו כי ביום אכלך ממנו מות תמות והקשו עליו המפרשים שנראה מזה המאמר שאם לא חטא אדם הראשון לא היה בן מות אלא נצחי וטבע חומרו והרכבתו מהיסודות יכחיש זה לפי שכל מורכב סופו שיפרד וימות וישוב כל מורכב לשורשו ועקרו. ועוד שנראה שזה המאמר לא נתקיים כי הנה אדם הראשון לא מת אותו היים שאכל מהעץ אלא אחר תתק"ל שנים. ותרצו שאילו לא חטא היה מת מיתה טבעית ועכשו שחטא השליט עליו

חטאו מיתה מקרית שימות קודם זמנו כדין מחויב מיתה בידי שמים ואחרים אמרו שאף שאדה"ר נברא נכון למועדי רגל ולמות בטבעו היה על צד הפלא חי וקיים לנצח כאחד מצבא מרום יען שמטבע עץ החיים היה להחליף הכח כדי שיוכל הכח הטבעי לעשות התמורה שוה אל ההתכה או יותר. אבל אחר שאכל מעץ הדעת היתה ההתכה גוברת על התמורה כמו שהוא היום והוא בהכרח שימות וזהו שאמר הכתוב כי ביום אכלך ממנו מות תמות ר"ל כי מהיום ההוא והלאה תגבר ההתכה על התמורה ובהכרח ימות וזהו מה שאמר איוב תתקפהו לנצח ויהלוך משנה פניו ותשלחהו ר"ל כפי מה שפירשו רז"ל בב"ר פ' י"ו כי היה בדעתו יתעלה לקיימו בתוקפו נצחי באיש והוא הלך אחר הנחש ותאות לבו ובשנותו את טעמו לפני אבימלך מלכו של עולם גורש ושולח ממקום החיים הנצחיים ונתחייב למות. וחז"ל אמרו כי יומו של הקב"ה אלף שנה וכי היה שמת תוך אלף שנה שנברא. ויונתן תרגם תהן חייב קטול. אמנם הפירוש היותר מתיישב על הלב הוא שבמיתה הכפולה הזאת נרמז עונש הגוף והנפש. וזה שמן היום שחטא וגורש מהגן עדן וממנוחתו כבו' התחיל מיד למות ולהרגיש בעצמו המות מיום הולדו כי יפה היתה שעה אחת של נחת רוח במקום ההוא מכל חיי העוה"ז עול' העמל והטורח ומהיו' ההוא שחטא גורש ג"כ מלפני ה' ונענש על מיתת הנפש כי באור פני מלך מלכו של עולם חיים והוא הסתיר פניו ממנו והתחיל לקונן עליו איכה. והפירוש הזה אינו נגד דעתנו כי אנחנו מודים שהנפש החוטאת היא תמות ושהתשובה ומעשים טובים מועילים וכמו שאמר יחזקאל והרשע כי ישוב מכל חטאיו אשר עשה ושמר את כל חקותי ועשה משפט וצדקה חיה יחיה לא ימות ולכן אף שאדם הראשון חטא ונטרד מהגן ובחטאו מת עם תשובתו הרמתה חזר בו והגיע עד כסא הכבוד ומקום שצדיקים גמורים אינן יכולין לעמוד וכבר אמרו חז"ל גדולה תשובה שזדונות נעשו לו כזכיות וכך הוא האמת. הנך רואה שהעניש הקב"ה לאדה"ר בעונש נפשיי ואם גילה לו כי מיתתה יראה ביום שיעבור על מצותו גילה לו ג"כ כי קיומה תהיה ביום שתעשה רצונו. ויען הוא היה בגן עדן עצמו לא הוצרך לייעדו בשכר אם יקיים מציתו כי שכר עשיה בידו ודי שיפחידהו באבדתו ושיטרד ממנוחתו:

ויתהלך חנוך את האלהים ואיננו כי לקח אותו האלהים (בראשית ה כד) הוא העד השני. וזה שאתה תראה שבכל הדורות הראשונים כתוב וימת והיה זה לפי שנפרד בהם הנפש מהגוף כמנהג כל מתי עולם. אמנם בחנוך אמר ואיננו כי לקח אותו אלהים כמו שכתוב באניהו אם תראה אותי לוקח מאתך ועל כן תרגם אנקלוס וליתוהי ארי לא אמית יתיה ה'. ויונתן בן עוזיאל וסליק לרקיעא במימר קדם ה' וקרא שמיה מטטרון ספרא רבא וכך

היה ודלא כפירוש רש"י. ולכן תמצא כפי מה שפי' הרב רבינו בחיי שהזכיר בו לשון ויהי מה שלא תמצא בדורות הראשונים אלא ויהיו כדי לרמוז שנתעלהבאור העליון שכתוב בו יהי אור ויהי אור וזה למעלת ההתהלכו' אשר לא תזכר רק בצדיקים כגון נח ואברהם ויהיו ימיו שס"ה שנים כמנין ימות החמה כי השיג וידע מהלך השמש וכחותיו העצומים ומתנועתו הכיר הסבה הראשונה ונדבק בה. ולכן זכה לכל הכבוד הזה והעלהו הקב"ה לעין כל כמו לאליהו בשערה השמימה כדי שכל העולם ממנו יראו וכן יעשו. ולקיי' בלבם ההשארות הנפשיי אשר בראותם מיתתו של הבל הצדיק וקין רשע עריץ מתערה כאזרח רענן בונה עיר לשבת כמעט היתה נשתקעת מדעתם האמונה הזאת. וגם זו ראיה שאילולי לא חטא אדם הראשון היה נצחי לעולם בגוף ונפש:

נח מצא חן בעיני ה' וכאשר יצא מן התבה ויבן נח מזבח וירח ה' את ריח הניחוח אף עפ"י שלא הרשה לאדם הראשון הבשר כירק עשב נתן לו את כל ובתנאי שדמו בנפשו דמו לא יאכל והיא המצו' השביעית של שבעה מצות בני נח. וסמך לזה (בראשית ט ה) ואך את דמכם לנפשותיכם אדרוש מיד כל חיה אדרשנו ומיד האדם מיד איש אתיו אדרוש את נפש האדם כלומר אעפ"י שהותר לכם נטילת הנשמה מן הבהמות את דמכם אדרוש כי לא תעבור הריגת האדם מבלי נקמה כהריגת הב"ח. ולהורות חומר עון הרציחה אמר אך את דמכם והריגתכם בנפשותיכם כלומר בשביל נפשותיכם היקרות הן מיד כל חיה הן מיד כל אדם הן מיד איש אחיו שהוא אוהב לו כאח והכהו והוא לא שונא לו מתמול שלשום אדרוש את נפש האדם. וכן גזר חכמתו ית' שהשור יסקל ומעשה היה בתרנגול שהרג את הנפש והביאוהו לבית דין וסקלוהו. ושמי שהרג בזדון יהרג ומי שהרג בשוגג יגלה. וסמוך לזה שופך דם האדם באדם דמו ישפך כי בצלם אלהים עשה את האדם. כלומר שופך דם האדם באדם אחר או שופך דם האדם באדם אף עפ"י שלא יצא דמו לחוץ או השופך והורג אדם בפני אדם וכדמתרג' המתרג' דישוד דמא דאינש' בסהדין דמו ישפך ונתן סיבה לחומר עון השפיכה באמרו כי בצלם אלהים עשה את האדם ואינו ממדרנת הבהמות שאין להם אלא הנפש החיונית ולכן הותר הריגתם אבל האדם נעשה בצלם אלהים מפאת נשמתו ולכן אין ראוי להשחית להשמיד ולאבד צלם נכבד כמוהו. ויש מי שפירש אך את דמכם אדרוש להביא החונק עצמו כי הקב"ה יקח נקמתו ממנו בעוה"ב על העון אשר נשא בנפשו. ולכל הפירושים מכאן ראיה שהנפש השכלית היא רוחנית ולהשארותה אחר המות:

אברהם אבינו נקרא אוהבו של מקום כמו שכתוב זרע אברהם אוהבי. ואם שהנסיון יוכיח ששלשה המה הדברים היותר אהובים מהאדם והם ארץ המולדת הבנים והחיים

ראינו שאברהם אבינו נתנס' ועמד בכלן הוא עזב ארץ מולדתו קרוביו ומיודעיו וילך לארץ לא לו. הוא הלך במצות בוראו לשחוט את בנו יחידו (בראשית כב ב) אשר כאהבת נפשו אהבו והוא מסר עצמו למיתה והושלך לכבשן האש וכמ"ש (שם טו ו) אני ה' אשר הוצאתיך מאור כשדים ובסכנ' עצומה היה מכריז בכל מקום אשר יבא בשם כ' אל עולם והיה מכניס למאות ולאלפים תחת כנפי השכינה וכמו שכתוב (שם י"ב ה) ואת הנפש אשר עשו בחרן. ועם כל זה בבא עליו צרות רבות ורעו' ראינו שלא הרהר אחר מדותיו של הקב"ה ומעשיו ולא נתן תפל' לאלהי' ויען שכל פועל בשכל פועל בעבור איז' תכלית לא תמצא טעם לשבח אלא זה מהחיי' הנצחיי' אשר בעבורם מחפצו ורצונו בני חיי ומזוני וכל הדברי' הגשמיים היותר נבחרים ונעימים היה עוזב בעבור הקיום הנצחיי של נפשו בהיותו יודע כי בעברו את פי ה' לא תצלח ותהיה נכרתת מן העדן ההוא העול' על כלנה. זאת ועוד אחרת תראה שבמיתת שרה (שם כג ד) אשת חיל עטרת בעלה בהשתדלות נמרצ' בקש לה קבורה וקנה אותה בארבע מאות שקל כסף עובר לסוחר. ואם במיתת הגוף יכלה הכל מה איכפת לו לאד' שיקבר פה או פה וכבר ציה דיאוגיניס חכם א' מפילוסופי הגוים שישליכו גופו אחר מותו על פני חוצה באחת מן השדות. וכאשר אמרו לו כי יאכלוהו העופות השיב אם כן שימו לי מטה בידי ואבריחם מעלי. ואם לא תרגיש השיבו איך תוכל להדיחם מעליך. אז שחק עליהם ואמר ואם לא ארגיש ובשרי לא ישכון לבטח מה לי אם אאכל מהעופות או מהתולעים אשר בגוש עפר יסודם. אולם הוא היה אפיקורוס ודבר ככופר בהשארות הנפש כי הגוף בהיותו מעון לנשמה הקדושה אם לא יקבר תקבל קלון מתמיד וכדי בזיון וקצף לצלם אלהים אשר נופח בו אם יראה אותו בסרחונו ועפושו. ולא לבד הקבורה היא צריכה אבל שיהיה במקום נאות ובחברה ושכונה טובה. ולכן תמצא שהיו הצדיקים משתדלים שיהיו נקברים בארץ ישראל ואצל צדיקים וחסידים כמוהם כי כמו שבעול' הזה אוי לרשע ואוי לשכנו כך בקבורה ראוי שלא יתחבר הצדיק לרשע כי בעולם הנשמות ג"כ עושים לכל א' וא' מדור בפני עצמה כפי שלמותה ולכן אף ממותי בית דין לא היו נקברים זה אצל זה. והנביא של בית אל אחרי קוברו אל איש האלהים צוה לבניו (מלכים א יג) במותי וקברתם אותי בקבר אשר איש האלהים קבור בו אצל עצמותיו הניחו את עצמותי ואחר כמה שנים אמר קרא (מלכים ב כג) וימלטו עצמותיו את עצמות הנביא אשר בא משומרון. וראינו שהאיש אשר במקרה (מלכים ב יג) הושלך בקבר אלישע ויחי ויקם על רגליו מפני שלא היה ראוי להיו' בחברתו כי הצדיקים אף במיתתן נקראים חיי' ומואסי' להתחבר לרשע. ולכן אברהם בהיותו מקובל אצלו שבמערה הזא' היו קבורים אדם וחוה אבות העולם

עשה כל השתדלותו לקבור שם את אשתו והנאהבים בחייהם במותם לא נפרדו שמה קברו את אברהם ואת שרה אשתו והיה זה בעבור נפשותם היקרות אשר עד הנה מצפות עת פקודתם להחיות את גופם אשר שמה נשמרים לעת גאולתם:

ויהי יצחק בן ל"ז שנה בקחתו אותו אביו להוליכואל הר המוריה ולהעלותו שם במקום עולה תמימה ואם כל זה ראינו שכאשר הגיד לו אביו שהוא עצמו היה השה לעולה באומרו (בראשית כב ח) אנהי' ירא' לו השה לעולה בני נתרצה בדבר וילכו שניהם יחדו בכוונה אחת זה לשחוט וזה לישחט. ורבים אומרים כי יפה כח הבן מכח האב לפי שאברהם נצטוה בזה מפי ה' ויצחק מפי אביו. ואם החיים הגשמיים הם יותר ערבים לאדם מכל הטובות והצלחת העה"ז, מי לא ידע כי היה מואס בחייו לתכלית האחרון בהיותו מכיר שהיה מפאת נפשו נצחי וששכרו אחר המות הרבה מאד. ואילו היה אצלו שהגמול איננו כי אם בעה"ז איזה שכר היה מקוה שיהיה גמולו אחרי מותו עוד תשוב ותראה שכאשר ברך ליעקב אמר שם כו כח] ויתן לך האלהים מטל השמים ומשמני הארץ ורבי' שואלים למה היו הברכות האלו טובות גשמיות ולא זכר בהם דבר נפשיי. והר"יא פי' שבאומרו בפסוק הקודם ויברכהו נכללו הברכות הנכבדות הנפשיות והעקריות של השגחתו הפרטית וירושת הארץ ואחר שברכו בטובות האמתיות שהן ברכת אברהם הוסיף לברכו עוד בטובות הזמניות שזכר ולכן אמר בהם בואו העטף ויתן לך אלהים. ויפה פירש כי על כן אמר ראה ריח בני כריח שדה אשר ברכו ה' מלמד שנכנסה עמו ריח גן עדן כי הוא השדה אשר ברך ה' על כל הגנים והשדות אשר בארץ המה. ויען שאין ריח רע יותר משטף העזים אשר עורם הלבישה רבק' על ידיו ועל חלקת צואריו נעשה לו נס והרגיש בו אביו וכן אמר ראו שבני ראוי לברכה הזאת הנפשיי יען נכנסה עמו הריח של הגן עדן עצמו. אמנם לפי דעתי יצחק התחיל מהטובות הרוחניות אשר קרא בשם של השמים על דרך כי על אורות טליך ואח"כ ברכו בטובות הגשמיות ומשמני הארץ. ולכן תמצא שכאשר התחיל לברך את עשו התחיל בהסך מהטובות הגשמיו' הנה משמני הארץ יהיה מושבך ומטל השמים מעל והי' זה מפני שכמעט כל ישראל יש להם חלק לעה"ב אבל מאומות העולם מועטים הם כאנטונינוס ודומיהם ששמרו אורחות יושר וקיימו הז' מצות בני נח שהם חסידי אומות העולם. ויצא לנו מזה שיצחק אבינו אשר זכותו עומדת לעד ולנצח נצחים הכיר שחיי העול' הזה הם חיי צער יגון ואנחה ויהיו בעיניו כימי' אחדי' בערך ימי העה"ב עולם שכלו טוב וארוך. ולכן בהיותו יודע שהוא השה לא נסוג אחור לבו ולא נמנע ללכת לדרכו וה' עזרו כי לא ימנע טוב להולכי' בתמי':

יעקב היה איש תם יושב אהלים במדרשו של שם ועבר וה' שלם לו שכרו ופעלתו לפניו כי הראה לו בחלומו המלאכים עולים ויורדים ושם דבר עמו (בראשית כח יג) אני ה' אלהי אברהם אביך וכו' אשר משם ראיה גדולה להשארות וזה שאם המתים אשר בעפר יסודם אינם עוד מאומה ושכר אין עוד להם כי נשכח זכרם איך יקרא שמו ישתבח ויתעלה על דברים שנפסדו ואין להם ממשות כלל אבל מכאן אתה למד שהנפש היא רוחנית ונצחית ושהקב"ה נושא פנים לקדושים אשר בארץ המה ולכן אמר לו אני ה' אלהי אברהם אביך. וכמו שאמר לחזקיהו (מלכים ב כו) וגגותי על העיר הזאת למעני ולמען דוד עבדי. ובקומות רבות כהנה. וכך אמר משה בתפלתו (שמות לב יד) זכור לאברהם וליצחק וליעקב עבדיך וגו' א"כ עדיין היו בחיים. נסמוך לזה מה שראינו שהשתדל כל כך להקבר בא"י ולא נתקרר' דעתו עד שיוסף נשבע לו וזה לפי שהיא ארץ קדוש' מכפרת עונות כענין שכתוב (דברים לב) וכפר אדמתו עמו וכתיב (ישעיה לג) העם היושב בה נשוא עון וכו' ועוד כי כבר אחז"ל שמתי א"י חיים תחלה וא"כ גם הוא ידע בכל אלה כי יד ה' עשתה זאת הנשמה ולכן כנה המיתה בשם שכיבה כמד"א (בראשית מז ל) ושכבתי עם אבותי ואף הוא ידע שיאסף אל עמיו ותהיה נפשו צרורה בצרור החיים עם ה' אלהיו. יוסף היה יפה תואר ויפה מראה ולא הלך אחר עיניו בהיותו יודע שיש אלהים שופטים בארץ ולכן בחר יותר בחיי צער בעה"ז ולסבול ענוי בכבל רגלו כמה מהשנים מהיות שעה אחת בגהינם עם אשת אדוניו (בראשית לט י) ולא שמע אליה לשכב אצלה בעה"ז להיות עמה בעה"ב וזהו טעם הכפל. וגם הוא הפליא לעשות עם אחיו ולבסוף השביעם לאמר (בראשית נ כד) פקוד יפקוד אלהים אתכם והעליתם את עצמותי מזה אתכם כמי שמצוה על ענין הכרתיי לנפש בהיותה נצחיית כמו שאמרנו:

אהרן קדוש ה' ביום חתונתו וביום שמחת לבו פתאום בא אידו ונהפך שמחתו לאבל (ויקר' ב) ואש יצאת מאת ה' ותאכל את שני בניו היקרים כזוהר הרקיע מזהירים. ואם הצור תמים פעלו כל דרכיו משפט והרבה להשיב אפו ולא ישחית לשוגג במזיד. נשאל נא על מה עשה ה' ככה לבחורים הנחמדים להכריתם כמו רגע ולמה יצא הקצף מלפני ה' ובלבל השמחות והפך ששונם לאבל ושיריהם לקינ' ולא האריך אפו כי את הכל עשה יפה בעתו ועת ופגע ידע לב חכם. אמנם משה רבינו ע"ה דבר על לב אחיו ונותן בדבר טענה מספקת באומרו היא אשר דבר ה' בקרובי אקדש כלומר אל תדאג אחי ואל תבכ' למת כי יסורים האלו הם יסורין של אהבה בניך הם הם קרובי ה' וכמו שהדיין עושה דין ומתחיל מקרוביו ומיודעיו כדי שידעו ככל שאיני נושא פנים לשום אדם ושעושה משפט וצדקה לכל עמו. כך הקב"ה בקרוביו מתקדש כדי שיראו הכל וייראו ולא יוסיפו

לעשות כדבר ההוא. וכן בענין עוזא הגם כי לפי הנראה לא נמצא בו עון אשר חטא כתיב (שמואל ב ו ז) ויכהו שם על השל ולא לרע להם אלא להטיב להם ולפרוע להם באריכות ימים שם בעה"ב החיים שלא ארכו בעה"ז דאם לא כן הפכת מדת רחמי שמים למדת הדין והכתוב צווח (איכה ג לג) כי לא ענה מלבו ויגה בני איש וכתיב כי גדול מעל שמים חסדך אמונתך עד שחקים. ולכן בראות אהרן שהטענה הזאת היתה נאותה וישרה וידום שתק ולא בכה עוד לדעתו שבניוהאהובים לא מתו בחרון אף ה' אבל שיצאו מחרנה ללכת אל באר שבע אשר שם מקום הנשמות הזכות ושובע שמחות:

הנך רואה בעיניך איך הקמנו עלינו שמנה נסיכי אדם האמינו באמונה שלמה ההשארות הנפש ונקוט בידך מעתה ארבעים פסוקים מהתורה מעידי' עליה מלבד אחרים אשר כל א' וא' יבא על מקומו בשלום בפרקים שלפנינו בעזרת האל.

פרק ו

מראה באספקלריא מאירה איך כל התענוג הנפשיי המגיע לצדיקים אחר המית ראו בחייהם ישראל במתן תורה. אתה הראת לדעת איך בתורה הקדושה רבות בנות עשו חיל לקיים ולהעמיד את הפנה הזאת מההשארות הנפש. ויען שלבי אומר לי שעדין מי שלבו נוקפו יקשה ולמה לא הרחיבה התורה יותר לא נזכר בה יעודי העה"ב הרבה בביאור. הנני בא בפרק הזה להשיב נפשו מנישאת הפקפוק ולסלק מעליו כל מיני ספק וגמגום. ואומר שכמו שלא תשער הנפש סתירת המושכלות הראשונות כך לא תשער בסתירת מה שהושג מן החוש כי א"א לומר עליו שאינו כן. ואם יתאמת שבני ישראל עם קרובו בחייהם השיגו כל הערבות והתענוג הרוחני שמשיגים הצדיקים במיתתם אז תסתלק מכל וכל התלונה הזאת. ועתה איש נבון וחכם אם כל התענוג הנפלא וההצלחה הנפשיית שתושג אחר המות היא ההתדבקות ברוחניי' כמו שנאמר (זכריה ג ז) ונתתי לך מהלכי' בין העומדי' האלה ולראות באספקלריא מאירה פני השכינה ולהתעדן בהשכלה עליונית בעולמות שברא. הנה נא בראותינו כי התענוג הזה השיגו ישראל בהיותם בחיי' אז יתאמת אצלינו כי כאשר המפורסמות אינם צריכים ראיה כמו כן לא היה מן הצורך להרחיב ביעודי הנפש אשר עיניהם ראו כי הראיה היותר הכרחית על כל דבר אשר יאמר כי הוא זה. הלא כה דברי כל עסקם של ישראל היו עם המלאכים באברהם כתיב (בראשית יח ב) והנה ג' אנשים נצבים עליו ואף שפחתו זכת' למעלה הזאת (שם כא יז). ביעקב (שם לב ב) ויפגעו בו מלאכי אלהים. (הושע יב ב) וישר אל מלאך ויוכל ביהושע (יהושע ה יג) וישא עיניו וירא והנה איש עומד לנגדו. בגדעון (שופטים ו כב) וירא גדעון כי מלאך ה' הוא. באלישע (מלכים ב ו יז) ויפקח ה'

את עיני הנער וירא והנה ההר מלא סוסים ורכב אש סביבות אלישע. בדניאל (דניאל ח טו) והנה עומד לנגדי כמראה גבר. וכאשר יצאו ישראל ממצרים עמם בעזרתם יצאו כל צבאות ה' ומלאך ה' נוסע לפניהם יומם בעמוד ענן לנחותם הדרך ולילה בעמוד האש להאיר להם כקטן המוליך נר לפני הגדול ממנו להאיר לו וכאשר עמדו ישראל על הר סיני כלם שוים לטובה השיגו כבוד ה' כדכתיב (שמות כד יז) ומראה כבודה ה' כאש אוכלת בראש ההר לעיני בני ישראל וכך אמר משה בתפלתו (במדבר יד יד) שמעו כי אתה ה בקרב העם הזה אשר עין בעין נראה אתה ה' ועננך עומד עליהם. ובאשר נתעלו שם במעלה הזאת כאשר דבר להם ה' (שמות לג טו) הנני שולח מלאך לפניך לא נתרצו בדבר ויען משה ויאמר אם אין פניך הולכים אל תעלנו מזה כי היה זה בעיניו כמי שיורד מהמדרגה העליונה לדיוטא התחתונה ומן השמים לארץ. ולא יכול השכל להצטייר ערבות יותר נפלא ותענוג יותר עצום והשגה יותר נכבדת ממה שזכו ישראל בים סוף יען כלם כאחד ענו ואמרו שירה חדשה וכבר. אחז"ל ראתה שפחה על הים יותר ממה שראה יחזקאל בן בוזי אשר לו נפתחו השמים וראה מראות האלהים וכל א' וא' הראה באצבע ואמר זה אלי ואנוהו וגו'. ובשעת מתן תורה העיד הכתוב שכל ישראל חכמיהם עשיר ורש קטון וגדול שם הוא הגיעו למעלת הנבואה ושמעו קול אלהים מדבר מתוך האש כדבר שנאמר (דברים ד לג) את הדברים האלה דבר ה' אל כל קהלכם מתוך האש וגו' וכתיב השמע עם קול אלהים מדבר מתוך האש כאשר שמעת אתה ויחי וכל כך נתעלה נפשם במעמד הנכבד ההוא עד שכמעט נתפרדה נפשם מגופם ועל זה רמז שלמה באומרו (שיר השירים ה ו) נפשי יצאה בדברו. ואם הערבות והדרקות הזאת השיגו ישראל בהיותם בחיים הללו הגשמיים הלא יתאמת להם בודאי שיהיה עדין יותר גדול ועצום בעה"ב בהתפרד נפשם מגופם כי הדבקות בחיים הוראה על הדבקות אחר המות. ויען שמעולם לא זכה כל הקהל כאחד מהמעלה הזאת הגדיל הכתוב הענין הזה באומרו (דברים ד ד) ואתם הדבקים בה' אלהיכם חיים כלכם היום כלו' שכלם זכו להיות דבקים בה' ואף בהיותם בחיים אשר הוא פלא עצום כי מי הוא אשר יחובר אל החיי' החומריים שיזכה לזה. ויותר מזה ראו והנה פני משה כראות פני אלהים ויראו מגשת אליו והיא המעל' המעותדת לצדיקים בעה"ב כמאמר דניאל איש חמודו' (דניאל בג) והמשכילים יזהירו כזוהר הרקיע ומצדיקי הרבי' כככבים לעולם ועד. ולזה נראה שזכה שלא כהתה עינו ולא נס לחה עד יום מותו והוא פלא עצום. וראו עוד איך החייהו השם ק"כ ימים בהר בלי מאכל ומשתה ונשתקע בלבם האמונה שבעה"ב אין בו לא אכילה ולא שתיה אלא צדיקים יושבים ונהני' מזיו השכינה דמיון

משה אשר ראה בחייו אשר עין לא ראתה. וכן אחז"ל מנין היה משה אוכל מזיו השכינ' שנאמר ואתה מחיה את כלם להורות שהנאת זיו השכינה היא האכילה ודאית בהיותה נותנת החיים הנצחיים לאוכליה:

ויצא לנו מזה שישראל זכו לראות ולהתעדן בהיות' בחיים בדשן נפשם בתענוג הנפשיי המעותד לצדיקים בעה"ב ואיך ראו בעיניה' כל האושר המגיע לטובים ולישרים בלבותם בעולם הנשמות ולכן המלאכה היתה דיה והותר בהראות בכמה מקומות השארות הנפשיי הזאת. ואם עדין תאמר ולמה לאהזכירה התורה ביותר להועיל לדורות הבאים אשר לא ראו ולא זכו למעלה הזאת. אשיבך מילין כי כאשר יושג בחוש בזמן מה איזה דבר מאנשים רבי' וגדולי הפרסום ונמשכה הקבלה מאב לבן אז ודאי ראוי להאמין בו כי הוא אמת גמור ודאי א"א להכחישו. וכבר ידענו שהדת נתנה בפרסום גדול ורבוי עצום משששים רבוא שלפי דעת חז"ל כולל לכל הפרצופיס וא"א שימצא פרסום יותר גדול ממנו וא"כ כל מה שהם ראו והעידו ראוי להאמין באמונה שלמה שאין עליה ספק. אף שכל הנביאים שבכל דור ודור הפליגו לדבר מענין הנפש כאשר עיניך תחזינה משרים בפרקים יבאו:

פרק ז

הדברים אשר שלח ה' צבאות ברוחו ביד הנביאים הראשונים להראות ההשארות הזה:

המקום הראשון אשר ממנו נוכל להכריח ההשארות הנפש מן הנביאים תמצא בגזרת ה' על בית עלי בבא אליו אלקנה הנביא (שמואל א ב לג) ויאמר לו ואיש לא אכרית לך מעם מזבחי לכלות את עיניך ולאדיב את נפשך. ובאשר ידענו שהיעוד הזה לא נתקיים אלא בימי שלמה שאז גורש אביתר ונתן הכהונה הגדולה לצדוק למלא את דבר ה' אשר דבר על בית עלי בשילה וכמו שכתוב והבטת צר מעון בכל אשר ייטיב את ישראל והיה זה כשנבנה בית עולמים אשר היו אז יהודה וישראל לבטח איש תחת גפנו ואיש תחת תאנתו ידענו גם כן שהקללה הזאת נתקיי' בעלי אחר מותו. ואם כך הוא מכאן ראיה להשארות הנפש כי כן כתיב לכלות ולאדיב את נפשך ממש וכך פירש הרב בעל כלי יקר והוא הנכון ודלא כהני"א והרד"ק שפירשו עיניך עיני בניו וכן נפשך נפש בני בניו אלא עיניך ונפשך ממש של עלי קאמר שברא מזכה אבא והאבות מצטערים בעולם הנשמות מפורענות בניהם בעולם הזה ומידו ית' היתה לו זאת בעון אשר ידע כי מקללי' להם בניו ולא כהה בם כראוי. הב' כתוב הדר הוא במעשה יהונתן אל דוד (שמואל א כ יב) ה' אלהי ישראל כי אחקור את אבי כעת מחר השלישית והנה טוב אל דוד ולא אשלח אליך יגליתי את אזנך כה יעשה ה' ליהונתן וכה יוסיף כי לטיב אל אבי את הרעה אליך וגליתי

את אזנך וגו' בא נעלם מעיני כל בעל שכל מה שיש מן הקושי פסוקים האלו וזה כי מה ענין ה' אלהי ישראל אם ווא שבועה על מה זה נשבע פעם אחרת כה יעשה ה' ליהונתן ומה הפרש יש בין הפסוק הראשון לשני ההרב בעל עקדה פירש נשבע לו שאם יחקור את וב אביו והנה טוב אל דוד ולא אז ישלח אליו לבשרו בשורה הטובה עד שיוסיף כמה וכמה בדיקות בדעת אם אותו טוב הוא מלב ונפש. וחזר ונשבע ללו שבענין הרעה שאף שהוא לא ידבר עליו רעה כ"א זולתו בראותו כי ייטיב אל אביו שידבר עליו זולתו רעה שתכף ומיד יגלה את אזנו דחמירא סכנתא מאיסורא. והרב שמואל לאניידו בס' כלי חמדה פירש אין צריך לומר במדת פורענות כשאשמע שכלתה הרעה מעם אבי שלא אשלח ע"י שליח פן יגלה סוד וילך רכיל להגיד מקום תחנותך אלא אפילו לענין הטוב לא אז אשלח ע"י שליח אלא וגליתי את אזנך ומהרי"א כתב ולא אז אשלח בתמיהא והפירושים רבים. אולם עתה באתי לחקור מה היא ענין השבועה הזאת כה יעשה לי אלהי' וכה יוסיף הנשנית בכמה וכמה מקומות של המקרא ויש מי שפירש כה רעה יעשה לי וכה יוסיף מהרעות. ואחרים פירשו להיפך כה יעשה ה' טובה לי. והנראה בעיני שהוא לשון תפלה והנשב' לפעמים היה אומר כה יעשה לי אלהים ויגמלני מכל טוב בעולם הזה וכה יוסיף לגמול עם נפשי בעולם הבא שאעשה כך וכך. אמרה רות (רות א יז) כה יעשה לי אלהי' וכה יוסיף כי המות יפריד ביני וביניך ולפעמים היה אופן קללה לאחרים כמו שאמר דוד (שמואל א כה כב) כה יעשה אלקים לאויבי דוד וכה יוסיף אם אשאיר מכל אשר לו וגו' והיה מקללם בעולם הזה ובעולם הבא. והפירוש הזה הוא נכון לפי משמעות כונתו לידע ולהודיע שאם הגוף יכרת הנשמות בחצרות בית אלהינו יפריחו עוד ינובון בשיבה דשנים ורעננים יהיו:

הג' מן השלשה הכי נכבד הלא הוא בשמואל א' כ"ה אמרת אביגיל צרופה לדוד א' מן השבע נביאו' שזכרו חז"ל במס' מגילה וכך אמרה במליצתה הצחה (שמואל א' כה כט) והיתה נפש אדוני צרורה בצרור החיי' את ה' אלהיך ואת נפש אויביך יקלענה בתוך כף הקלע. וכמה למודים טובים ומילי מעליותא יוצאים משרשי הפסוק הזה. האחד הוא שהנפש היא נצחית ומכלת מדרגתה תחת כסא הכבוד אשר משם חוצבה הנקרא צרור החיים. וכך תרגם המתרגם ותהא נפשא דרבוני גניזא בגנזי חיי עלמא קדם ה' אלהיך ולכן נקרא צרור החיים אשר הכונה בו שהוא צרור קיים לא יותר לעולם וכן הרמב"ם ז"ל בהלכות מלכי' ומלחמותיהם צרור החיים הכתוב כאן הוא חיי העולם הבא. ור"ש גבירול בתפלתו כתב מי יעש' כמעשיך וכגבורותיך בעשותך תחת כסא כבודך מעמד לנפשות חסידיך ושם נוה הנשמות הטהורות אשר בצרור החיים צרורות ושם ינוחו יגיעי

כח ואלה בני נח ובו נועם בלא תכלית ותכלה וכו'. הב' שהתענוג הנפשיי הוא הדבקותה בשם ית' ולא כמו שחשבו הפלוסופי' בשכל הפועל וזהו מה שאמר את ה' אלהיך. הג' שהמנוחה הזאת לא כולי עלמא זוכים אליה כי אם הצדיקים בלבד אשר הם בני עליה והנם מועטים ולרמוז לזה אמרה ויקם אד' לרדפך ולבקש את נפשך והיתה נפש אדוני וגו'. וכמו שפירש החכם משה אלשיך נותנת טעם לשבח על יסורי דוד וגזרה שתכלית' היו כדי שתהיה נפשו צרורה בצרור החיים כי העה"ב הוא מן השלש מתנות טובות שלא יושגו אלא ע"י יסורין הד' שנפשו' הרשעים לא יש להם שום מנוחה אבלמתנועעים בצער עצום תמידיי עולים ויורדים כאבן שישליכו בקלע מזן אל זן. וזה כי ברצותם לעלות ולפרוח למעלה אל המקום ההוא אשר ממנו חוצבו לא יש להם זכיות וכאשר יורדי' למטה אצל גופם ואינם כי בשר המה ונעלמו מהעין פחת עפר יסודם ולכן מתנועעי' תמיד ואינם מוצאים מנוח לכף רגלם. וכן אמר המליץ בישרה תביאנה בסוד קדושים בעוותה תכלינה מלמעלה הפקדת בכסלתה מלאך אכזרי יצוה משחיתים מחבלים אשר בעלותה מרום הרים לתחתיות יריצוה ויאמר שמטוה וישמטוה. וכן רבותינו ז"ל שני מלאכי' יש א' בסוף העולם וא' בסופו ומשליכים נפש רשע זה לזה שנא' ואת נפש אויביך יקלענה בתוך כף הקלע. הה' שנפשות הרשעים מקבלות צער הקילוע עד מלאת ימי טהרם ואח"כ יבאו ימי השלוה וההשקט מהשות' כמו שאמרה האשה החכמה התקועית חושב מחשבות לבלתי ידח ממנו נדח וכן פירש כמה"ר ישראל די קוריאל בתוך כף הקלע לתועלת הנפש שלא יקלענה בקלע כאבן זאת הנקלעת למרחוק חלילה, הו' שהעונש הנפשיי הוא לא לבד העדר ראות פני השכינה אלא שאחר שמשפטן בגהינם י"ב חדש עדיין כפי רשעתם נעים ונדי' וזהו מה שאמרו חז"ל במסכת שבת תניא ר' אליעזר אומר נשמתן של צדיקים גנוזות תחת כסא הכבוד שנאמר והיתה נפש אדוני צרורה בצרור החיים את ה' אלהיך ושל רשעים זוממות והולכות שנאמר ואת נפש אויביך יקלענה בתוך כף הקלע ומתנועעי' בלי שום מנוחה עד שנכנסי' באיזה גוף אם בהמה אם איש. ולהורות נתן בלבו הנביאה הזאת חומר החטא ועונשו בגהינם ולכן כפל ולא תהיה זאת לך לפוקה ולמכשול וענינו לפוקה בענין המלכות ולמכשול הרוחני בעולם הבא. והוסיף ולהושיע אדוני לו רצה לומר הנה תועיל לך ביאתי זאת לתשועתך שעל ידי עצתי זאת יושיעך ה'. הנה לך ברור כשמש ההשארות הנפשיי והשכר והעונש בעולם הבא אחר המות. הד' הוא פרת פרה ורבה ממה שאירע לשאול עם האשה בעלת אוב בהעלותו את שמואל הנביא (שמואל א כח) והדבר קשה ומן הזרים הנמצאים בספרי הקדש כי השכל אינו סובל שהנשמות הזכות וטהורות תהיינה תחת ממשלת האוב וכל שכן שתשלוט

להרגיז ממקומו איש אלהי' קדוש כמו שאמר למה הרגזתני להעלות אותי ולברוח מן הספק רבים בקשו דרכי' והמה לא נעימי' כי הרב שמואל בן חפני אסף רוח בחפניו וחשב מחשבות און באומרו כי לא דבר שמואל עם שאול וח"ו לא עלה מקברו כי האשה עשתה הכל ברמאות כי מיד הכירה כי שאול הוא אך להראות לו כי מצד החכמה הכירה ומצאה דבר זה אמרה למה רמיתני ואתה שאול. ודרך בעלת אוב להביא בן אדם שמדבר מתוך מחבואו בלשון נמוך. וכל מה שהגידה לו בשם שמואל היה מדרך סברא כי כלם היו יודעים שדוד נמשח למלך וכי הוא יצא למלחמה וחשבה שהגיע עתו ליקח ה' ממנו נקמת דם עבדיו הנביאים השפוך. ולזה אמר מחר אתה ובניך עמי. והדבר הזה יותר קשה בעיני כי הכתוב מכחיש כל זה ואיך נאמר ששאול בחיר ה' הלך חשכי' כאחד הרקים משתמש בדברי התולי' ותחבולות הנשים. והרד"ק הביא גם הוא דעת הגאון רב סעדיה ורבינו האיי גאון וז"ל אבל רב סעדיה ורב האיי הגאוני' אמרו אמת הוא כי רחוק הוא שתדע האשה העתידות וכן שתחיה את המת בחכמת האוב אך הבורא החיה את שמואל כדי שיספר לשאול את כל הקורות לבא עליו והיא האשה אשר לא ידעה בכל אלה נבהלה ותצעק בקול גדול ואשר אמרה את מי אעלה לך דברי התולים הם כי דעתה היה לעשות כמנהגה על דבריהם. והקשה כנגדם שאם כך היה רצונו ית' למה לא אמר לו ע"י חלומות או ע"י אורים ותומי' או נביאים כי אם על ידי אשה בעלת אוב ואיך יטעו שאול ואנשיו והמה חכמי' מחוכמי' בדברי התול. והרלב"ג כתב כי על דרך האמת לא הועלה ממנו ולא הגיע ממנו שום דבור לשאול אבל היה זה כלו פועל מפעולות הדמיון ועם התבודדות דמיון שאול והתעוררותו על מה שדבר אליו שמואל הנביא פעמים רבות שקרע ה' את הממלכה מעליו ונתנה לרעהו וממה שהיה רואה מהצלחת דוד המלך ושהיה ה' עמו היה משתקע כל כך בדמיונו שהיה נדמה אליו הענין ההוא שיחשבהו וידמהו כאילו נאמר אליו וזהו הקול הנמוך שהיה שומע השואל באוב מארץ קולו שהוא קולו מפועל דמיונו בהתחזקותו בהתבודדות עכ"ד. והדמיונות האלו הם דמיונות הבל שכבר הקשה עליו הרי"א כי כל האדם הבריא בכחותיו יבדיל בין הדבר המוחש והמדומה. והדבר הזה מפעולות הדמיון לא ישוער כי אם בשוטה ומשוגע ושאול היה יועץ וחכם ובריא אולם. ועוד כי לפי הדעת הזה לא היה צריך שאול לאשה בעלת אוב שבכל מקום יוכל להתבודד בדמיונו ולמה יצטרך להעלות לו שמואל ואיך העיד הכתוב שדבר עמו. ואחר שסתר החכם הנזכר דעת אגושטינו חכם מחכמי הגוים שחשב שלא עלה שמואל כלל אבל שד בדמות שמואל באומרו שאיך יאמר השד מחר אתה ובניך עמי ושאול ובניו לא היו עם השדי' בנה דעתו על כמה הקדמות והא' מהם

שיש לשדים יחוס ותאוה לגופות האנשים ויתייחדו בהם ושאין ענין חכמת הקסם כי אם ביחס כח השדים ובייחדו אותו אל גוף אחד מגופות המתי' כאילו הוא רוח אותו גוף ונפשו כדי שבאותו חבור הנראה והמושב אל הפועל אותו יראה גוף תחת הארץ כאילו הוא עולה מן התהום מבטן האדמה למעלה באותה צורה ומלבושי' שהיו לו ואין זה מושג כי אם לפועל האוב בכח המחשבה ההיא ועם זה שיעלה ויגיד הדברי' העתידי' ומזה הוליד שהקסם אינו פועל בנפש האיש השלם אחרי מותו וחלילה שנפש שמואל הנביא הצרורה בצרור החיים את ה' אלהיו תוכל הבעלת אוב להשיבה לעפריותה ולהסיר אותה ממכונה וכ"ש על ידי כשוף וכח כטומאה. אבל היה הענין לבד התיחדות כח השד בגוף האיש המת לבד. ולהיות גוף שמואל אחרי הפרד ממנו הנפש האלהית דומה לגוף כל אדם אחר לא היה מהבטל שהבעלת אוב תעלה אותו ועם חכמתה תיחד כח השד אל גופו וידבקו בה כי זהו אמיתת הקס'. ומאשר השד ידע העתידות ויגידם היה אפשר שע"י האוב יודעו העתידות ושישמיעם לבד האיש הצריך להם. והגוף הזה קרא הכתוב שמואל כמו שנאמר שמה קברו את אברהם ואת שרה אשתו ונודע שהגוף הוא הנקבר לא הנפש ונקרא בשם אברהם אשר היה לו בחיים. והנה אמר למה הרגזתני להעלות אותי לפי שעם היות הגוף נעדר ההרגש היה התיתדות השד אל הגוף אשר היה מקדם מעון לשכינה רוגז אליו וחמה רבה. ע"כ חורף דבריו. ומי האיש החכם ויבן את זאת אשר לא יאמר עליו כי הבל הביא גם הוא. וזה דומה למי שנצל מן הקוצים והברקני' ונפל באחת הפחתים ושטתו קרוב בודאי לשיטת הנוצרי אשר בשתי ידיו דחה. אשר על כל זה אנחנו לא נזוז מדעת רבותינו שקטנם עבה ממתננו ודרך המלך מלכו של עולם נלך לא נטה ימין ושמאל. הם אמרו במסכת שבת פ' כ"ג א"ל ההוא בר נש לר' אבהו אמריתו נשמתן של צדיקים גנוזות תחת כסא הכבוד אובא טמיא היכי אסיקתיה לשמואל בנגידא א"ל התם בתוך י"ב חדש הוה דתניא כל שנים עשר חדש גופו קיים ונשמתו עולה ויורדת לאחר י"ב חדש הגוף בטל והנשמה עולה ושוב אינה יורדת ע"כ. ראה נא שאין הטומאה ח"ו עולה למעלה תחת כסא הכבוד ואיך הנשמה בעודה עולה או יורדת תשלוט בה ממשלת האוב ונעשקה לפי שעה להגיד העתידות. והדעת הזה הוא עצמו דעת המקובלי' וכן בספר הזוהר על פסוק וראיתי את דמעת העשוקים כתוב לאמר שכשנמשכים הנשמות הקדושות לרדת למטה יש מקום תקלא בתקלין שעברו משם ועושקות אותם וכו' הרי לך איך הנשמות אחר פרידתם מן הגוף עדין הם בחיי' ושואלים אותם ומעשה האוב אינו הבל ותהו כאשר חשבו רבים. וכבר אמרו חז"ל דברים בענין האוב ואין דעתנו להאריך. ודי לנו במה שהמעשה הזה הוראה גדולה להשארות הנפש

ושכל א' וא' מן הצדיקים יש לו מדור בפני עצמו וכמו שאמר שמואל מחר אתה ובניך עמי במחיצתי. ובהיות ששאול ובניו לא נקברו למחר וגם לא בקבורת שמואל הנביא מוכרח הוא שלא על הגוף מדבר כי אם על הנשמה וזהו מה שרצינו לבאר. הה' תמצא במיתת שאול ועם ה' במלחמה כתיב (שמואל א לא יג) ויקחו את עצמותיהם ויקברו תחת האשל ביבשה ויצומו שבעת ימי' וזה שאם תסתכל בספרי הקדש תראה שבעם ה' היה מנהג קבוע לצום ולענו' אדם נפשו על א' משלשה כוונות הא' על כל צרה שלא תבא ובעבו' זה בהיות ישראל נגוע ומוכה אלהי' במלחמות שנלחם עם בנימין כתיב (שופטים כ כו מא) ויעלו כל בני ישראל וכל העם ויבאו בית אל ויבכו וישבו שם לפני ה' ויצומו ביום ההוא עד הערב. ויעתר להם ה'. ויבהל איש בנימין כי נגעה עליו הרעה דוד ג"כ בעוד הילד חי צם והתענה כי אמר (שמואל ב יב כג) מי יודע וחנני ה' וחי הילד. ועזרא כתיב (עזרא ח כא) ואקרא שם צום להתענות לפני אלהינו לבקש ממנו דרך ישרה לעזרנו מאויב בדרך. באסתר וצום ובכי ומספד כי אחת דתם להמית טף ונשים ביום א'. ביהושפט בבוא בני מואב ובני עמון עליו (דברי הימים ב כ ג) ויקרא צום על כל יהודה וכן רבים הכונה הב' מהתענית היא שיקובל מיעוט חלבו ודמו מהחוטא ומתענה במקום קרבן יען התענית הוא מן הדברים היותר צריכיים לבעלי תשובה וכמו שנתבאר ע"י הנביא יואל ע"ה (יואל ב ב) ושובו אלי בכל לבבכם ובצום ובכי ומספד. ודרך תשובה לנו הורה דוד ונאם הגבר הקם על (תהלי' לה) ענתי בצום נפשי ובמקום אחר (שם קט כד) ברכי כשלו מצום. באחאב ג"כ כתיב (מלכי' א כא כז) וישם שק על בשרו ויצום בדניאל (דניאל ט ג) לבקש תפלה ותחנונים בצום ושק ואפר. בנחמיה (נחמיה ט א) וביום עשרים וארבעה לחדש הזה נאספו בני ישראל בצום ובשקו' ואדמה עליהם. וכבר אחז"ל שראובן התענה כל ימיו עד שבא משה וקבלו בתשובה. הכונה הג' היא לתועלת הנפש אחר מיתת הגוף ובעבור זה תמצא שכאשר בני ישראל קברו את עצמות שאול ובניו (שמואל א לא יג) ויצומו שבעת ימים. ולהלן כתיב (שמואל בא יב) ויספדו ויבכו ויצומו עד הערב על שאול ועל יהונתן בנו ועל עם ה' ועל בית ישראל כי נפלו בחרב. והורה לנו הכתוב כי התענית היה בעד המתי' אשר נפלו בחרב ואם כך הוא בודאי שצמו בעד כפרת נפשם כאש' עדין מנהגינו היום להתענות יום מיתת האבות. ותמצא עוד שכאשר נהרג אבנר התענה דוד ונשבע (שמואל בג לו) כה יעשה לי אלהים וכה יוסיף כי אם לפני בא השמש אטעם לחם או כל מאומה. ואין צורך למה שפירשו המפרשים שהתענית היה לפי ששרפום שהוא בזוי להם ושהתענו שבעת ימים זכר לאותן שבעת ימים שנתן להם זמן נחש העמוני ובאותו זמן נושעו על ידי שאול כי כבר גלה הכתוב שהתענית

היה על שאול ועל יהונתן בנו הראוי למלא מקומו ועל עם ה' החסידים ועל שאר בית ה' כי נפלו בחרב כדי שתעלה ברצון תעניתם למזכרת זכות לכפרת נפשם. ומה שהתענו ז' ימים לעניות דעתי הסיבה היתה להגדיל צערם כי ביחיד גזרו חז"ל ג' לבכי וז' להספד אבל בקהלה קדושה כזאת היתהמן הראוי לעשות יותר ויותר מלבד שהתעניות אשר היו גוזרין בית דין לא היו עוברין מז' וכמו שאמרו עברו אלו ולא נענו בית דין גוזרין עוד שבע תעניות וכך וכך עשו הם בצרה הזאת. ומה שהקדי' הכתוב ההספד לבכי הטעם הוא מפני שמההספד שנעשה ביום ההוא נמשך הבכי כידוע ואין צורך לפירושים אחרים ונפקא מינה לענינינו שאם דוד וכל בית ישראל בכו על השרפה אשר שרף ה' ויצומו על נפשם שהנפש היא רוחנית ונצחיית. הו' כאשר התנצל אוריה בעברו את פי המלך דוד ולא ירד אל ביתו הלא כה דבריו (שמואל ב יא יא) הארון וישראל ויהודה יושבי' בסכו' ואדני יואב ועבדי אדני על פני השדה חונים ואני אבוא אל ביתי לאכול ולשתות ולשכב עם אשתי חייך וחי נפשך אם אעשה את הדבר הזה. והרד"ק פירש חייך בעולם הזה וחי נפשך בעולם הבא ויפה פירש. ויען לא תמצא בכתבי הקדש אופן השבועה הזאת אלא או חייך או חי נפשך בלבד לבי אומר לי שנבא ולא ידע מה נבא והנבואה היתה שבנפשו דבר דוד את הדבר ההוא ושהיה מתחייב בנפשו בכונה ההיא אשר עליה היה מצוה לאוריה שירד לביתו. ויצא לנו גם כן מזה שיש באדם שני מיני חיות ר"ל חיות הגוף וחיות הנפש בעולם הבא כמו שפירשנו ויתכן שבגלל הדבר הזה לא נמצא בלשון הקדש חיים כי אם בלשון רבים הרומזים לשני מיני חיו האדם כאשר אמרנו. הז' האשה החכמה התקועית בדברה אל המלך בעד אבשלום בנו אמרה (ש"ב ב יד יד) כי מות נמות וכמים הנגרים ארצה אשר לא יאספו ולא ישא אלהים נפש וחשב מחשבות לבלתי ידח ממנו נדח. ובזה כפי הפירוש היותר נכון נתן ד' טענות איך דוד היה חוטא בהיותו בלתי משיב את אבשלום בנו. הא' כי מות נמות רוצה לומר שהמיתה נגזרת על כל חי ואין הכא תרעומת במת קודם יומו כיון שסוף אדם למות. הב' וכמים הנגרים ארצה אשר לא יאספו ר"ל שבגזל יש תקון למעוות בהשיב הגזלה אשר גזל אבל המות אחרי מות הנהרג האם תשוב נפשו אליו בשפיכות דם הרוצח האם דמו של רוצח יכנס בנרצח בודאי לא כי כמים הנגרים ארצה אשר לא יאספו. הטענה השלישית אמרה ולא ישא אלהים נפש ר"ל שאעפ"י שבעה"ז לא יענש החוטא עם כל זה יענש בדינא רבא כראוי בעולם הנשמות. ולכן בהיות שאבשלום לא הרג את אמנון אלא בשבט פיו שצוה לנעריו והמיתוהו הנה מהשם י"ת יהיה משפטו בדיני שמים. הטענה הד' וחשב מחשבו' לבלתי ידח ממנו נדח ר"ל שהקב"ה חושב מחשבות לתת לאיש כדרכיו וכפרי מעלליו בעה"ז

כדי שלא יענש וידח מעה"ב וכן היה באמנון שמהאלהים היתה נסיבה שימות קודם עתו ע"י אבשלום לכפר לו על כל עונותיו ויהיה לו חלק לעה"ב ואבשלום בזה לא היה כ"א שליח השגחתו. והמקובלים פירשו הפסוק הזה באופן אחר על סוד הגלגול אשר עוד יבא זכרונו בע"ה. ולכל הפירושי' הדבר ברור כשמש שכאן רמזה לנו החכמה הזאת ההשארות הנפשיי אחר המות. הח' תמצא בענין אבשלום וזה שהגיד הכתוב איך הציב בחייו (ש"ב יח יח) את מצבת אשר בעמק המלך כי אמר אין לי בן בעבור הזכיר שמי ידוע הוא מה שאמרו חז"ל כי המת בלי בנים אין לו חלק לעה"ב. ורצונם שמי שלא הניח זרע של קיימא בעה"ז נחשב כמת לעולם וחלק אין להם עוד לעה"ב אחריהם לאחר מיתתם. ולכן אבשלום אחר שלא היו לו בנים אשר יזכר עוד שמו עליהם בעולם הציב לו בחייו המצבת הזאת ויקרא לה יד אבשלום כדי שישאר לו יד ושם טוב מבנים ומבנות ועל טוב יזכר שמו. ומההשתדלות הזה נוכל להביא ראיה להשארות הנפש כ"א במות הגוף יבלה ויפסד הכל מה איכפת לו לאבשלום אם יזכר שמו או לא יזכר אבל מכאן הוכחה רבה שבהיות דבר ידוע וכמו מן המושכלות הראשונות שהנפש היא נצחית היו אנשי השם והמעלה מבקשים להניח בחייהם שם וזכרון טוב אשר בם עדיין בעולם הנשמות ששון ושמחה ישיגו:

הט' (מלכים א א לא) ותקד בת שבע אפים ארץ ותשתחו למלך ותאמר יחי אדני המלך דוד לעולם. וכתב הרד"ק ז"ל פירושו חיי הנפש לעה"ב כי בעה"ז קרוב היה למיתה וכן ת"י יתקיים וכל שאר יחי תרגם יצלח ע"כ. וכן מהרי"א. ויפה פירשו וכאן כפי דעתי רמזה לו בת שבע שכאשר ימלוך שלמה בנה זאת תהיה לו אות לטובה וידעו הכל שה' העביר חטאתו ולא ימות לעה"ב ולזה כאשר אמר לה כי שלמה בנך ימלוך אחרי אז אמרה יחי אדני המלך דוד לעולם כאמור הי' בקללות יואב כתוב לאמר (מלכים א ב לב) ושבו דמיהם בראש יואב ובראש זרעו לעולם ולדוד ולזרעו ולביתו ולכסאו יהיה שלום עד עולם. הא לך פסוק מלא אשר לא לבד מורה הנצחיות הזאת אבל שהמתים אחר המות יודעים מה שעובר בזה העול ומצטערים ברע ושמחים אלי גיל ישישו. וחז"ל קראו העונש הזה חטוטי דשכבי וכך אמרו בעון חיים מתי' נחטטים וסמכו זה בפסוק (שמואל א יב טו) ואם לא תשמעו בקול ה' ומריתם את פי ה' והיתה יד ה' בכם ובאבותיכם. וזה כי האבות מצטערים בצער בניהם. ולכן אמר שלמה ולדוד ולזרעו ולביתו ולכסאו יהיה שלום עד עולם. כלומר שבמיתת יואב לא יקר' לו לדוד עון אבל בהפך שלו ולזרעו יהיה שלום. ולא יתכן לפרש באופן אחר כי הכתוב פרט לדוד ולזרעו ואם במיתת יואב יהיה לו לדוד שלום מעם ה' א"כ נפשו היה עדין בחיים והיא ראיה נצחת. הי"א העיד

הכתוב (מלכים א יז) ויהי אחר הדברי' האלה חלה בן האשה בעלת הבית ויהי חליו חזק מאד עד אשר לא נותרה בו נשמה. וכ' הרד"ק יש מי שאומר שלא מת מכל וכל אלא היה חליו חזק מאד עד שנעצרה נשימתו ולא היו מכירים ממנו שום סימן חיות לא בנשימה ולא בדפק הגידים עד שחשבה אמו כי מת הוא. וכן הוא אומר בדניאל (דניאל י יז) ונשמה לא נשארה בי. אבל אותו הוא על דרך הפלגה. והנכון כי מת מיתה גמורה כמו שסוברין בני העולם ע"כ. וכן הרלב"ג ויהי חליו חזק מאד וכו' ר"ל שהשיגהו המות מפני החלי. וכן מהרי"א והרב בעל עקדה האמינו באמונה שלימה שאין עליהגמגום שמת מיתה גמורה ומקרא מלא כתיב ה' אלהי תשב נא נפש הילד הזה על קרבו וכתיב וישמע ה' בקול אלוהו ותשב נפש הילד על קרבו ויחי מכלל שעד השתא היה מת. ואשמועינן קרא שהנשמות עדין הם צרורות אחר המות באיזה מקום ושיוכלו לבא עוד פעם אחרת בגופים עצמם כאשר יהיה בתחית המחים לעתיד לבא. וכעין המאורע הזה אירע לאלישע הנביא עם בנה של השונמית (מלכים ב ד) ויבא אלישע הביתה והנה הנער מת מושכב על מטתו והנה אחר שעזר הטבע והשפיע לו החום הטבעי וישם פיו על פיו ועיניו על עיניו כתיב ויפקח הנער את עיניו סימן החיות אשר חנן לו האל בעד תפלת הנביא ומהמעשים האלו הוכחה רבה לכוונתנו. הי"ב תמצא בחזקיה המלך בבא אליו ישעיהו הנביא בחליו (מלכים ב כ א) ויאמר לו צו לביתך כי מת אתה ולא תחיה ופירשו חז"ל מת אתה בעה"ז ולח תחיה לעה"ב. והפירוש מוכרח דאם לא כן הכפל הוא מבואר. ולכן כשהאריך ה' ימיו והוסיפו לו שנות חיים אמר (ישעיה לח יט) חי חי הוא יודך כמוני היום כלומר בחיי הגוף והנפש אשר להן נגזרה מיתתם בידי שמים אודה לאל אשר החייני וגמלני כל טוב. ואם תאמר אמאי כולי האי כבר אמרו חז"ל משום דלא עסק בפריה ורביה כי אף דהוו נפקי מיניה בני דלא מעלו בהדי כבשי דרחמנא לא איבעי ליה לאעסוקי לפי שקורא הדורות מראש ראה בחכמתו העליונה שאעפ"י שיהיה מנשה רשע נחש שרף ועקרב ואמון בנו כמוהו הנה יצא ממנו יאשיהו שכמוהו לא היה מלך ישר בעיני ה' והלך בכל דרך דוד אביו וזה היה הפרי הטוב היוצא מהעצים הרעים. וכן בזוהר פרשת תולדות אצל ויהי רעב בארץ קב"ה אוריך רוגזיה עם רשיעיא בגין דיפוק מנהון גזעא טבא בעלמא כמה אברהם מתרח דאיהו גזעא טבא לעלמא ע"כ. וכן בדיני אדם כבר גזרו חז"ל שאין מעבירין נחלה מברא בישא לברא טבא דלא ידעינן הי זרעא נפיק מינייהו. ואם עדין לבך נוקפך שלא נתן השכל במרומים שיעניש הקב"ה בעונש העה"ב בחטא קל כזה באשר המחשבה טובה ראויה לצרפה למעשה ורחמנא ליבא בעי אשיבך מליץ שהגזרה הזאת לא נתן אלא להנזים ולהפחיד את חזקיהו כדי שמן שם והלאה

יעסוק בפריה ורביה ויצא ממני הבן יקיר לא יאשיהו שמו איש תם וישר ירא אלהים וסור מרע ועל כל פנים כאן הודיע דרכיו לחזקיהו ואיך במיתת האדם עדין לא נפטר מעונשי העולם הבא. הי"ג (מלכים ב כב יג) ויהי בשלוח המלך יאשיהו את חלקיה הכהן ואת אחיקם בן שפן ואת מכבור בן מיכיהו ואת שפן הסופר ואת עשיה עבד מלך לאמר לכו דרשו את ה' בעדי ובעד העם ובעד כל יהודה על דברי הספר הנמצא הזה וכו' הלכו אל חלד' הנביאם והיא גם היא השיבה לו אמרו לאיש וכו' יען בך לבבך ותכנע מפני ה' בשמעך אשר דברתי על המקום הזה ועל יושביו להיות לשמה ולקללה וכו' לכן הנני אוסיפך על אבותיך ונאספת אל קברותיך בשלום ולא תראינה עיניך בכל הרעה אשר אני מביא על המקום הזה. ויען ראינו שיורו המורים למלך יאשיהו וימות מוכרחים אנו לומר שהיעוד הזה והשלום הוא שלא תראינה עיניו בחרבן הבית. ואם כך הוא מכאן ראיה להשארות הנפש וזה שאם מפני הרעה נאסף הצדיק והקב"ה מבטיח לו המית' בשלו' א"כ המיתה היתה לו מעט רעה בערך ראותו חרבן הבית. ובאשר ידענו שבכל הרעות המתרגשות לבא בעולם לא יש יותר גדול מהמות אם לא היה עולם אחר חוץ מזה בודאי שלא היה מבטיח לו הקב"ה שום יעוד טוב כי טוב יום א' בחצרי העולם הזה אף שיהי' בצער מיום המיתה באשר בה עם התוחלת נפסד ונאבד הכל. אמנם בהיות שעולמו יראה במיתתו ואז טוב לו בהיות נשמתו מתהלכת בין העומדים שם ובחצרי המלאכים וטירותם נתבשר לו שלא יראו עיניו בכל הרעה וחרבן בית מקדשו. אבל שתזכ' נשמתו לחזות בנועם ה'. וזהו שרמז לו באמרו הנה אוסיפך בעצמי ובכבודי על אבותיך ר"ל אל מקום אבותיך אשר עדין חיים ולהורות לו מדרגתו על אבותיו מנשה:

ואמון הרשעים כתב על אבותיך שתעלה נפשו עליהם:

אלו הם הי"ג פסוקים אשר נפלו לי בנעימים כנגד הי"ג מדות שהתורה נדרשת בהם והי"ג עקרים מגידים ומעידים את העיקר הזה:

פרק ח

גם ביד הנביאים האחרונים רשום בכתב אמת שהנשמות הן חלק אלוה ממעל.

הפסוקים אשר ראיתי כפי השכל הישר בנביאים האחרונים עונים ואומרים קדושת והשארות הנפש הם אלו שאזכיר. הא' תמצא בנבואת ישעיהו הנביא מבשר טוב ומשמיע ישועה באומרו (ישעיה ד ג) והיה הנשאר בציון והנותר בירושלים קדוש יאמר לו כל הכתוב לחיים בירושלים ות"י כל דכתוב לחיי עלמא יחזי בנחמת ירושלים. ויפה תרגם כי איך יקרא קדוש אם לא הראוי להיות בין המלאכים העוני מעלה כלה קדושים כלה גבורים הינים באימה ואומרים ביראה קדוש קדוש קדוש ה' צבאות מלא כל הארץ

כבודו, ועלוי נאמר שהנשר בציון והנותר סירולים קדוש יאמר לו ויהיה זה כל הכתוב בספר חיים. וכן פירש רש"י ואם תאמר צדיקים המתים לפני אותו היום אבד כבודם תלמוד לומר כל הכתוב לחיי עה"ב יהיו בירושלים. והוא א' מתכליות התחיה כדי שהצדיקים שכבר מתו גם הם יזכו לימות המשיח ולהצלחה ההיא שכל הנביאים כלן לא התנבאו אלא לימות המשיח ולפי"ז כאן נרמז ההשארו' הנפשיי ונצחיות' אחר המות: הב' אמר בסימן מ"ב כה אמר האל ה' בורא השמים ונטיהם רוקע הארץ וצאצאיה נותן נשמה לעם עליה ורוח להולכים בה כאן כלל הנביא כל מעשהבראשית בצביונן ובקומתן. כי באומרו השמים ונוטיהם רמז לגלגלי מעלה עם המלאכים אשר כפי הפילוסופים מניעים אותם וברוקע הארץ וצאצאיה כלל כל הצמחים ונטיעות שבארץ. ויען שמלבד הצמחים אשר להם הנפש הצומחת יש עדין הב"ח והאדם להבדיל ביניהם אמר נותן נשמה לעם עליה ורוח להולכים בה. וכבר ידעת כי לא יאמר נשמה אלא על האדם כי היא מה' משכלת ומן השמים ירדה. ורוח להולכים בה היא הנפש המרגשת מהב"ח. ואם הנביא הפריד והבדיל ביניהם בודאי שההפרש הזה הוא בהיותה רוחנית ונבדלת משאר בעלי חיים אשר בארץ המה. הג' אמר הכתוב (ישעיה נו יו) כי לא לעולם אריב ולא לנצח אקצוף כי רוח מלפני יעטוף ונשמות אני עשיתי. כאן הפליג להורות ההשארות הנפשיי כי כן כתיב כי רוח מלפני יעטוף ר"ל הרוח מלפני הוא ואינו מטבע הארץ כמו הגוף והנשמות אני עשיתי ואינם נמשכים מהאבות לבנים כמו הגוף כי שלשה שותפין יש בבריאת האדם האבות נותנים הגופים וחלק אלוה ממעל הן הנה הנפשות כמה דאיתמר הנפשות לי הנה וא"כ הרוח מלפני יעטוף ותלבש הגוף ועל זה ראוי שיהיה לי רחמנות עליה כי לא לעולם אריב ולא לנצח אקצוף. ויונתן תרגם הפסוק על תחית המתים ארי רוחי מיתיא אנא עתיד לאתבא והכל הולך אל מקום א' להכריח ההשארות שהוכחנו הד' שם שם לו חק ומשפט לבעל תשובה שמת באמרו לשם נז יח) דרכיו ראיתי וארפאהו ואשלם ניחומים לו ולאבליו ות"י אורח תיובתהון גליא קדמי ואשבוק להון וארחם עליהון ואשלם תנחומין להון ולמתאבלין עליהון ומדאמר ולאבליו מכלל שעל המת הוא מדבר. ויצא לנו מזה שהנפש היא נצחית שאם הנפש תפסד ותלך לאבדון איך יוכל לשלם לו אחר מיתתו ניחומין. אבל הנחומים לו שירפאהו ה' רפואת הנפש מעונותיו בדרך שישלם לו בשכר התשובה ההשארות הנפשיי. וימשך מזה ג"כ נחומים לאבליו שידעו שלא נאבד תקות מתו. והידיע' הזאת תהיה ג"כ אחר מיתתם כי יראו עיניהם וישמח לבבם בראותם מקומו בגן עדן. כי כבר אחז"ל מקום שבעלי תשובה עומדין אין צדיקים גמורי' יכולין לעמוד הה' אחר שהגדיל מעלת הצדקה

באומרו (שם נח ז) הלא פרוס לרעב לחמך ועניים מרודים תביא בית וכו' הורה שכרה בפה"ב באומרו והלך לפניך צדקך כבוד ה' יאספך. והפירוש שאין עליו שום ספק הוא כשתמות ותלך לבית עולמך ילך ויקדמך צדקך להליץ בעדיך ואח"כ כבוד ה' יאספך אל מקום הכבוד אשר שם נפשות הצדיקים צרורות בצרור החיי'. ומכאן אמרו חז"ל כל העושה מצוה אחת בעולם הזה מקדמתו ומוליכתו לעה"ב. וכבר כתבנו שנ' אסיפה בצדיקים ואם הצדיק הולך אחר מיתתו ונאסף מכלל שעדין מפאת נפשו חי וקיים הוא וזהו מה שרצינו הו' דברי ירמיהו בן חלקיהו עליו הכתוב אומר (ירמיה א ה) בטרם אצרך בבטן ידעתיך ובטרם תצא מרחם הקדשתיך ודבר הלמד מעניינו הוא ההשארות הנפש. וזה כ"א הנפש היא כח והכנה ומתהוה בהתהוות הגוף קשה איך ידעו ה' קודם יצרו בבטן אם עדין לא היה בעולם כי זה הוא דבר המנגד לעצמו והידיעה ג"כ אינה בדבר הנעדר. אבל באמרנו שהנשמות כלם נבראו מששת ימי בראשית אז נחה הקושיא הזאת כי אז אפשר לומר שהקב"ה ידעו בטרם יצרו בבטן כי אין צייר כאלהינו בהיו' שהנשמה קדמה לגוף. והרד"ק הקשה והלא כל הנביאים והצדיקים וכן הרשעים בטרם הבראם ידעם והכיר'. ותירץ שאבו ואמו נזהרו בקדושה וטהרה בעת ההריון כדי שיהיה הנביא מקודש מבטן ועוד הרחיב לשון אבל כפי דעתי אין צורך לתירוצו כי ידעתיך מלשון וידע אלהים וכאן רמז לו שקודם שיצר הגוף בבטן אמו כבר ידע ואהב אותו בדעתו ובחכמתו הקדומה והקדישו מכל הנביאים שבזמנו להשקות את כוס התרעלה לכל הגוים. ודי לנו בזה להראות את יקר תפארת גדולת הנפש. ועוד יבא זכרון זה הפסוק בפרקים יבאו. הז' (שם לח יו) וישבע המלך צדקיהו אל ירמיהו בסתר לאמר חי ה' אשר עשה לנו את הנפש הזאת אם אמיתך וכו' ובודאי נשבע לו בנפש המדברת והמשכלת ועליה דבר. וכן תרגם יונתן קיים הוא ה' דקיים לנא ית נפשתא האלין והוא כעין מה שאמר ישעיה ונשמות אני עשיתי כי הוא חלק אלוה ממעל הח' (יחזקאל יח ד) היה היה דבר ה' אל יחזקאל בן בוזי הכהן על המשל אשר היו מושלים על אדמת ישראל לאמר אבות יאכלו בוסר ושני הבנים תקהינה חי אני נאם ה' אלהים אם יהיה לכם עוד משול המשל הזה בישראל הן כל הנפשות לי הנה כנפש האב וכנפש הבן לי הנה הנפש החטאת היא תמות כלומר אם נפש הבן היתה נגזרת מגוף האב יכולים היו למשול באמת המשל הזה כי אז יעשן אף ה' וקנאתו בבן בהיותו חלק מבשר אביו. אבל הנפשו' לי הנה כנפש האב וכנפש הבן ואני נתתי אותה בגוף ולפי זה הדין הוא שהנפש החוטאת היא תמות ובנים לא יומתו על אבות. הרי לך שהנפש היא רוחנית וכשם שהעידה התורה שאחר שנברא אדה"ר עפר מן האדמה ויפח באפיו נשמת חיים כך בבריאתו של המין האנושי לאחר

שהאב בשכבת זרעו בורא ומהוה הגוף הקב"ה הופיע לו הנשמה וכמו שהעיד הכתוב הן כל הנפשות לי הנה. הט' (חבקוק ב ד) המשא אשר חזה חבקוק הנביא העיד גם כן על נצחיית הנפש באומר וצדיק באמונתו יחיה. ויען שהנסיון יוכיח שאין הצדיק חי בזה העולם יותר מן הרשע שפטנו שבחיי העה"ב הכתוב מדבר הי' ועוד בה עשיריה והיתה לבער בין החורים והסדקים עד מקום שידי מגעת. הנה היא בזכריה הנביא (זכריה ג) כה אמר ה' צבאות אם בדרכי תלך וכו' ונתתי לך מהלכים בין העומדים האל' וזאת היא ראיה גמורה אשר אין עליה גמגום כי המהלכים העומדים הם המלאכים שהם עומדים וקיימים לעולם ועליהם כתיב שרפים עומדים ממעל לו. והבטיח לו הקב"ה שבהתפרד נפשו מהגוף תלך ביניהם ובצרור החיים וערבות אשר שם שרפי' ואופנים תזכה נפשו לעלות לחזות בנועם ה' ולבקר בהיכלו ואלו הם עשרה עדים נאמנים אשר על פיהם יוקם דבר בנביאים אחרונים. והסימן והחכמה תעוז לחכם מעשרה שליטים אשר היו בעיר.

פרק ט

כל הנמצא כתוב בספר תהלים ובחלק כתובים באצבע אלהים.

תחלת דברי ופתח אמרי יודע איפה שבכתובים ובפרט בספר תהלים יש כמה וכמה פסוקים המורי' בידיעה שלמה שאין עליה גמגום ההשארות הנפשיי הזאת. ואם הייתי מביא כלם יקצר המצע מהשתרע. ולכן שמתי מגמתי להביא לבד היותר הכרחיים ואומר. שאם תעיין בכתבי הקדש תמצא שהיה כל כך מקובל אצלם האמונה הזאת עד שהיה מורגל בפיהם כאחת מן הדברים המפורסמים שאין צורך להביא ראיה עליה. הראשון המשורר האלהי מתרעם על דואג ואחיתופל ואחרים החושבים עליו רעה ושנפשו בעון בת שבע תענש בגיהנם אמר (מזמור ג ג) רבים אומרים לנפשי אין ישועתה לו באלהים ושכפי הדין הרומז שם אלהים אין לי חלק לעולם הבא כי אפשר אדם ששבה את הכבשה והרג את הרועה והפיל ישראל בחרב יש לו תשועה בודאי אין ישועתה לו באלהים סלה לעולם ועד. ואתה ה' מגן בעדי הפך מה שחושבים שאין לי תקוה כבודי ר"ל ומגן כבודי שהיא הנפש כמו ויגל כבודי למען יזמרך כבוד. ומרים ראשי כי כשתצילני מאויבי אלך בקוממיו' והרמת הראש שידעו הכל כי אתה ה' מחלת לי. קולי אל ה' אקרא ויענני מהר קדשו מן השמים. אני שכבתי ואישנה הקיצותי כי ה' יסמכני. פי' הרד"ק שכבתי בבטח ואישן בשלום כאדם שאין לו פחד והנכון שהוא על דרך בהתהלכך תנחה אותך בשכבך תשמור עליך והקיצות היא תשיחך אשר עליו פירשו חז"ל בשכבך תשמור עליך בקבר והקיצות היא תשיחך בתחית המחים. וכעין זה תוכל לפרש המקום הזה אני שכבתי ואישנה בקבר בלי עונש חיבוט הקבר הקיצותי בתחית

המתים. וידעתי זה יען כי ה' יסמכני על ידי נתן הנביא שאמר לי גם ה' העביר חטאתך לא תמות. והתרעומת הזה הביא גם הוא במזמור השביעי באומרו (שם ד ז) רבים אומרים מי יראני טוב שיצליח מרד אבשלום וימות דוד וימלוך בנו והרע שלי טוב להם ומתאוים אותו. או מי יתן שימות דוד וימלוך בנו שיבנה בית המקדש ההר הטוב הזה והלבנון. והנה הם גומלים עלי רעה תחת טוב' כי נתת שמחה בלבי מעת דגנם ותירושם רבו. ועל אשר אומרים שאין לי תקוה מובטח אני שבשלום יחדו הגוף והנפש אשכבה ואישן כי אתה ה' לבטח בעולם הנשמות תושיבני. במזמור י"ט בהראותו את מעלת התורה האלהית על השמש שהוא הדבר היותר יקר ונחמד שבעה"ז אמר (שם יט ח) תורת ה' תמימה משיבת נפש רוצה לומר אל מקורה העליון אשר ממנה חוצבה וכמו שנאמר והרוח תשוב אל האלהים אשר נתנה וכעין זה כתב במזמור (שם כג ג) נפשי ישובב ינחני במעגלי צדק למען שמו. והוסיף גם כי אלך בגיא צלמות שהוא הקבר כמו שנאמר (איוב י) בטרם אלך ולא אשוב אל ארץ חושך וצלמות לא אירא רע מחיבוט הקבר ועונש גהינם כי אתה עמדי. תערוך לפני שולחן נגד צוררי והוא התענוג הנפלא אשר לו זוכים הצדיקים והיין המשומר בענביו משׁשת ימי בראשית. ובמזמור (תהלים קיו ז) אמר שובי נפשי למנוחיכי כי ה' גמל עליכי. ולהורות שבענין הנשמה השכלית הכתוב מדבר ועל מנוחתה כבוד בג"ע סמך אתהלך לפני ה' בארצות החיים שכפי מה שיפרשו ז"ל הוא הגן עדן אשר שם החיים האמיתיים הפך בנפשות הרשעים כתב במזמור (שם מט כ) תבא עד דור אבותיו עד נצח לא יראו אור רצה לומר שנפש הרשע אשר זכר תבא עד דור אבותיו שהיו רשעים כמוהו ולא יזכו עד נצח לאור באור החיים בין נפשות הצדיקים שיחיו לעד ולעולמי עולמים. עוד במזמור (שם לט יג) בהתחננו לפניו יודיעהו סוד קיצו ותכליתו כדי שידע מה חדל הוא כלומר כמה יהיה זמנו בעה"ז המשיך דבריו עד אומרו שמעה תפלתי ה' וכו' כי גר אנכי עמך תושב ככל אבותי ר"ל גר אנכי עמך בארץ הזאת ומצד הנפש תושב ככל אבותי הקדושים אשר חלקם בחיים וחתם דבריו השע ממני ואבליגה ירצה הרף ממני הצרות והטרדות בימי חלדי בטרס אלך בלא חמדה ואינני עוד בעולם הזה לעשות רצונך כי העולם הזה עולם המעשה והעול' הבא עולם השכר. וכעין זה דבר במזמור (שם קיט יט) באומרו גר אנכי בארץ אל תסתר ממני מצותיך. ואם הצדיקים היו מחשבים עצמם כגרים בארץ מכלל דארץ מולדתם היא השמים ולזה היו לפעמים מתאוים לשוב אל ארץ אחוזתם. וכן במזמור אמר (שם עג כד) בעצתך תנחני וכמו שכתב הראב"ע מלת לקיחה בלא דבר הוא התחברות נשמת הצדיק עם העליונים שאינם גוף ולא ימותו לעולם על כן בדברי חנוך ויתהלך חנוך את האלהים שהרגיל נפשו

להתהלך עם המלאכים עד שלקחו ה'. והנה יבקש זה המשורר עזרני ונחני והרגילני בעצתך ואחר שתעשה לי זה הכבוד אז תקחני וכמוהו כי יקחני סלה. וכן ביונה ואליהו הוא אומר קח נא את נפשי. וסמך המשורר מי לי בשמים ועמך לא חפצתי בארץ. והטעם מי יתן לי שאהיה בשמים עם המלאכים הקדושים ואפי' עמך לא חפצתי להיות עוד בארץ כי כלה שארי שהוא הנוף ולבבי שהיא הנפש המתאוה אבל הנשמה שהיא צור לבבי וחלקי אלהים לעולם עומדת ולא תאבד באיבוד הגוף. ועל כן אחריו כי הנה רחקיך יאבדו ובו' ואני קרבת אלהים לי טוב. ודומה לזה במזמור שם קמב ח) היה מתפלל לה' הוציאה ממסגר נפשי כי הגוף ה א כמו מסגר משמר ובית הסוהר לנפש בעה"ז. ויען שהבחורים מתאוים לחיות ולהאריך ימים כדי לזכות עוד כי העה"ז הוא עולם המעשה אמר במזמור (שם קב כה) אומר אלי אל תעלני בחצי ימי וכמו שכתב אבן עזרא ידוע כי הגוף שהוא מן עפר הוא כלי לנשמה העליונה שהיא משמי השמים ובהפרדה מעל הגוף תשוב למקומה וכן כתוב והרוח תשוב אל האלהים אשר נתנה וזה טעם אל תעלני גם במזמור צ"ב אמר צדיק כתמר יפרח והמשילו לתמר להורות שכשם שהתמר מכל אילני דעלמא מתעכב לאפרחא וסליק לע' שנין כך הצדיק כשימות יחיה ומתחיל לסוף ימי שנותיו שהם שבעים שנה לפרוח בעולם הנשמות לאכול פרי מעלליו וכן רז"ל מה התמרה הזאת צלה רחוק ממנה כך הצדיקים מתן שכרן רחוק מהם עד לעה"ב. סוף דבר במזמור (קכא ז) אמר ה' ישמרך מכל רע ישמור את נפשך והקשו בספר הזוהר פרשת ויחי כיון דאמר ישמרך מכל רע מאי ישמור את נפשך אלא ה' ישמרך מכל רע בהאי עלמא ישמור את נפשך בההוא עלמא שלא יתמסר בידא דדומ':

שלמה בן דוד מלך ישראל אשר קראו ה' ידידיה גם הוא הפליג בספריו לקיים ולאשר את האמת הזה. וכן בספרו המתואר משלי בדברו מענין האשה הזרה העוזבת אלוף נעוריה אמר (משלי ב כא) כי ישרים ישכנו ארץ ותמימים יותרו בה ורשעים מארץ יכרתו. ובאשר הנסיון יוכיח ההפך שיש רשע מאריך ברעתו ויתאמרו כל פועלי און מכלל דבארץ החיים הכתוב מדבר. וכן פירש רש"י ישרים ירשו ארץ לעה"ב ויותרו בה כשירדו רשעים לגהינם. והוא עצמו מה שכתב בסימן י' צדיק לעולם בל ימוט ורשעי' לא ישכנו ארץ. גם (בסימן ו) בשבא המקיי' מצות האבות אמר (שם כב) בהתהלכך תנחה אותך בשכבך תשמור עליך והקיצות היא תשיחך. ובא הפי' תנחה אותך בעה"ז בשכבך בקבר והקיצות בתחית המתים היא תשיחך ותליץ בעדך ביום הדין ועל הרשעים כתב (בסי' יא) במות אדם רשע תאבד תקוה כי לא יכול עוד לזכות את נפשו ותענש בגהינם. ודוק שלא אמר במות רשע אלא במות אדם רשע לרמוז שהנמשך אחר תולדות האדמה ומשתקע בתאוות

גופניות הוא הרשע אשר במותו תאבד תקותו עמו. וכאשר ספר במעלת עסק התורה באומרו (שם ח לד) אשרי אדם שומע לי לשקוד על דלתותי יום יום סמך כי מוצאי מצא חיים והם החיים הנצחיים אשר עליהן נאמר וחי בהם. ראה נתתי לפניך היום את החיים ואת המות כדפירשנו. עוד תמצא שבפירוש איתמר (בסי' יג ט) אור צדיקים ישמח ונר רשעים ידעך. הנה כנה נשמתן של צדיקים לאור כי היא אור ואצולה מאור ה' ונפשות הרשעים לנר כענין שנאמר (שם כ כז) נר ה' נשמת אדם וזה להבדיל בין האור ובין החשך ר"ל בין נפש הצדיק לנפש הרשע. ואמר אור צדיקים ישמח ותגל נפשם בג"ע ונר רשעים ידעך בגהינם שתמות נפשם ותלך לאבדון כמו הנר שאין לו העמדה ויכלה. וכזה ראה וקדש (שם טו כד) אורח חיים למעלה למשכיל למען סור משאול מטה ר"ל למשכיל או המשכיל הוא היודע ועד שאורח חיים הוא למע ה אצל המלאכים המוני מעלה כי חיי העה"ז אינם אלא חיי צער ויגון והכל הבל ולכן הוא מתקן פעולותיו למען סור משאול מטה ר"ל למען לא תענש נפשו בגהינם היושב בתחתיות הארץ. וכעין זה כתב (שם יט יו) שומר מצוה שומר נפשו ובוזה דרכיו ימות. ואין ספק שבשכר ועונש בעולם הנשמות הכתוב מדבר כי שומר מצוה לא ידע דבר רע ונשמתו משתמרת בעה"ב ובוזה דרכיו ימות בגהינם. ובפסוק כ"ב אמר עוד יראת ה' לחיים כי הנה יראת ה' תישר האדם אל החיים הנצחיים. ובהפליגו לספר בסימן כ"ד בשבח החכמה אמר כן (שם כד יד) דעה חכמ' לנפשך אם מצאת ויש אחרית ותקיתך לא תכרת. כלו' כן ידיעת החכמה אם יגעת ומצאת תעדן נפשך ובה תשיג אחרית טוב והוא ההצלחה האנושית ותקותך לא תכרת כי היא חייך החיים הנצחיים אשר לא ישיגם המות וחוסה במותו צדיק. ובהפך ברשעים נאמר (שם יד) בהכרת רשעים תראה ותקותם מפח נפש. גם בספרו המתואר קהלת עוד למד דעת את העם אזן וחקר להורות ההשארות הזה. תראה שב סימן ד' אמר יש אחד ואין שני גם בן ואח אין לו ואין קץ לכל עמלו גם עיניו לא תשבע עושר ולמי אני עמל ומחסר את נפשי מטובה ות"י אית גבר יחידי לית תנין בר מיניה אף ברא ואחא לית ליה למירת ית נכסוי ולית סוף לכל טורחיה ואף עייניה לא תיכול למסבע עתריה ולא יימר בלביה למה דנן אנא טרח ומחסר ית נפשי מטיבותא אקו' כען ואעביד מיניה צדקתא ואחדי בעלמא הדין עם בני אנשא ולעלמא דאתי עם צדיקיא. ויפה תרגם כי הטובה רומז לטוב הצפון לצדיקים לעתיד לבא כענין שנא' מה רב טובך אשר צפנת ליראיך. וכאשר הוסיף לדבר עוד בענין הכילי (בסימן ה יד) כאשר יצא מבטן אמו ישוב ללכת כשבא ומא מה לא ישא בעמלו שילך בידו וגם זו רעה חולה כל עמת שבא כן ילך. ת"י היכמא די אתא בעלמא הדין ומדעם אגר טב לא יקבל בטורחיה לסובדא עמיה לעלמא דהוא

אזיל למהוי לזכו בידיה. ומדקרי בעשיר כילי שמאומה לא ישא בעמלו מכלל העשיר נדיב במותו יקח הכל וירד אחריו כבודו כי ילך לפניו צדקו ומעשי ידיו וטובו. ומדייחס לו התנועה אחר המות באומרו ישוב ללכת כן ילך וגו' מכלל שעדין הוא בחיים מפאת נשמתו הנשארת חוץ מגופו. וכעין זה כתב (בסימן ו ג) אם יוליד איש מאה ושני' רבות יחיה ורב שיהיו ימי שניו ונפשו לא תשבע מן הטובוגם קבורה לא היתה לו אמרתי טוב ממנו הנפל כי בהבל בא ובחשך ילך ובחשך שמו יכוסה וכל זה קרה לאחאב שהוליד בנים הרבה וממונו הרבה ונפשו אותה עוד ממונם של אחרים וכלבים אכלוהו וטוב ממנו הנפל יען כי בחושך בא ובחשך ילך. ונפקא מיניה שהצדיקים קורה להם בהפך כי באור באים ובאור הולכים לבית עולמם בעבור נפשם החוסת תחת כנפי השכינה לאור באור החיים. עוד כתב (בסימן ז א) טוב שם משמן טוב ויום המות מיום הולדו טוב ללכת אל בית אבל מלכת אל בית משתה וזאת ראיה ברורה אשר אין עליה ספק. וזה שאם בחיי העה"ז יכלה ויפסד הכל איך יהיה יום המיתה טוב מיום הלידה וההעדר טוב מהמציאות ואיך יהיה טוב ללכת אל בית אבל מלכת אל בית משתה וצער הגוף יותר טוב מתענוגו. אמנם מכאן ראיה להשארות הנפש כי כן חתם דבריו באומרו באשר הוא סוף כל האדם והחי יתן אל לבו שגם כן הוא מעותד למות וישיב אל לבו לשוב בתשובה שלמה ולהכין צדה לדרכו. כי מי שלא טרח בערב שבת מה יאכל בשבת וכן ת"י ואין אית בידיה מדעם ביש ישבקיניה בתיובתא קדם מרי עלמא גם (בסימן ח ה) כתב שומר מצוה לא ידע דבר רע ועת ומשפט ידע לב חכם ות"י גבר די נטיר פקודיא דה' לא ינדע מדעם לעלמא דאתי ומשפט ידע לב חכם כי החיים שהם הצדיקים אשר במיתתם קרוים חיים יודעי' שימותו כי לכל זמן עת ללדת ועת למות. ואף שלא ידע האדם את עתו ממש על כל פנים החי יתן אל לבו שיבא בלי ספק כי סוף אדם למות. ועוד זה יודעים כי אח כל מעשה האלהים יביא במשפט. והמתים שהם הרשעים אפילו זה אינם יודעין ואינן משימים על לב ועליהן כתב ואין להם עוד שכר וכדמתרגם וחולק טב לית ליהון עוד עם צדיקיא לעלמא דאתי (ובסימן יא ט) שמח בחור בילדותך ויטיבך לבך בימי בחורותיך והלך בדרכי לבך ובמראה עיניך ודע כי על כל אלה יביאך האלהים במשפט. כאדם אומר לעבדו או לבנו חטא חטא כי פעם אחת תלקה על הכל. ומזהיר לאדם שישוב אל ה' עד שלא יבאו ימי הרעה והזקנה ויגיעו השנים אשר אין חפץ בהם וכלל דבריו באומרו (שם יב ז) וישב העפר אל הארץ כשהיה והרוח תשוב אל האלהים אשר נתנה. וחתם ספרו סוף דבר הכל נשמע וכו' כי את כל מעשה האלהים יביא במשפט על כל נעלם אם טוב ואם רע ואם שנראה באיזה מקומות של ספרו שנוטה לצד מינות ח"ו כבר

בא הפירוש ששם דבר אליבא דאפיקורוסים וליה לא סבירא ליה וסוף סוף ביאר דעתו והורה סברתו בענין ההשארות במלים ברורי' אשר אין לה' עוד טעם כדי שיודע לכל בלי ספק וגמגום ותיקר נפשם בעיניה'. וכבר פירשו גם כן הפסוקים באופנים שונים. ובקיצור דברים אחר שבסימן ג' יז) ביאר סברתו באומרו אמרתי אני בלבי את הצדיק ואת הרשע ישפוט האלהים כי עת לכל חפץ ועל כל המעשה שם בעולם הנשמות סמך אמרתי אני בלבי על דברת בני האדם לברם האלהי' שהם בהמה המה להם. כלומר מי יאמין לשמועה כזאת שבני האדם אשר לברם האלהים והבדילם במעלה וחשיבות על כל מיני הבעלי חיים כלם יהיו כל כך שפלים בעיניה' שיחשבו וידמו שהם כבהמות הארץ כסוס כפרד אין הבין וזהו שהם בהמה המה להם. הם אומרי' כי מקרה בני האדם ומקרה הבהמה מקרה אחד לה' כמות זה כן מות זה ורוח א' לכל ומותר האדם מן הבהמה אין כי הכל הבל הכל הולך אל מקו' א' הכל היה מן העפר והכל שב אל העפר ומי יודע רוח בני אד' העולה היא למעלה ורוח הבהמה היורדת היא למטה לארץ כלומר אחר שיש מבני האדם כל כך בהמיים שגוזרי' על נפשם כי הכל הולך אל מקום א' מי הוא שעומד על מעלת הנשמה האלהי' וכשם שהאומר מי יודע ראובן החכם ר"ל מי מכיר חכמתו הנשאה ובלשון הזה מתקיי' חכמתו כך אמר שלמה מי יודע הנפש של הצדיקים הנכבדת העולה היא למעלה והנפש הפחותה של הבהמות היורדות למעטה ליסודו וכן ה"א העולה היא קמוצה להורות על ה"א הידיעה לא שתהיה ה"א השאלה ויורה עליה ה"א היורדת שהיא גם כן ה"א הידיעה מפני דגש היוד הבא אחריה. או יהיה הפירוש כפי מה שפירש רש"י מי הוא אשר מבין ונותן לב שרוח בני האדם היא העולה למעלה ועומדת בדין ורוח הבהמה היא היורדת למטה לארץ ואין לה ליתן דין וחשבון וצריך שלא להתנהג כבהמה שאינה מקפדת על מעשיה. או יאמר לענין הגופים גופו של אדם אין לו יתרון על גוף הבהמות במאומה כי הכל הולך אל מקום א' הכל היה מן העפר והכל שב אל העפר אבל היתרון מי יודע רוח בני האדם וכו' ובילמדנו פירשו מי יודע רוח בני האדם העולה היא למעלה זו נשמת הצדיק הגנוזה ומונחת תחת כסא הכבוד ורוח הבהמה היורדת למטה זו נפש הרשע שיורדת לגהינם עליה נאמר אך אל שאול תורד וכן איתא במדרש הנעל' והפירוש הזה הוא היות' מתיישב על הלב כי אין לומר ברוח הבהמה ירידה למטה לארץ כי בצאת נפשה כי מחה אין לה ירידה יותר ממה שהיה לה בחייה אבל בנפש הרשע שהיא מהעליונים יאמר אליה שהיא תרד למטה לקבל עונשה בארץ תחתית וגיהנם. ומה שכתב (בסימן ט י) כל אשר תמצא לעשות בכחך עשה כי אין מעשה וחשבון ודעת וחכמה בשאול אשר אתה הולך שמה כבר פירשו חז"ל. כל אשר

תמצא לעשות רצון קונך בעוד שאתה בכחך עשה כי בשאול אחר מיתתך אין מעשה כי היום לעשותם ולמחר לקבל שכרם ואין עוד חשבון ומחשבה להפטר מן הדין ואין דעת וחכמה כי אשרי מי שבא לכאן ותלמודו בידו. ולכן אמר בפסוקי' הקודמי' כמזהיר על זכרון המיתה (שם ט ח) בכל עת יהיו בגדיך לבנים מן כתמי העונות והתקן עצמך בכל שעה ושוב יום א' לפני מיתחך כי המיתה גזורה על כל החיים ואל תתהלל ביום מחר כי לא ידע האדם את עתו. הנך רואה איך שלמה המלך קיים מאמרו בהשארות הנפש הרוחנית:

איוב היה איש תם וישר ירא אלהי' וסר מרע ואף שנראה מדבריו שכפר בתחית המתי' כבר אמרו חז"ל שאין אדם נתפש על צערו. ומה שדבר היה על צד הויכוח עם רעיו ואוהביו. והנה הוא בסימן ג' בקללו היום שנולד בו לחשבו שהוא היה סיבת הרעות שקרוהו אמר (איוב ג יו) שם רשעי' חדלו רוגז ושם ינוחו יגיעי כח וחזר ואמר קטון וגדול שם הוא ועבד חפשי מאדוניו כאילו היה מתאוה המות ואם המתי' ינוחו ושם בעולם הנשמות נראה מי חשוב ומי שפל מכאן שלאחר המיתה עדין הנשמה נשארת. עוד בסימן כ"ז ויוסף איוב שאת משלו ויאמר כי כל עוד נשמתי בי ורוח אלוה באפי הנה כנה נשמתו רוח אלוה באפו כמו שכתוב בספר התורה ויפח באפיו נשמת חיים. גם בסימן ל"ב אמר אכן רוח היא באנוש ונשמת שדי תבינם, כלומר הנשמה אשר באה לו לאדם מה' המשדד את המערכות תבינם ותשימם חכמי' לא אורך הימי' והישישות וזאת ראיה ברורה להיותה אלהית כי היתרון הזה מהחכמה לא נתן לשום בריה בארץ אלא לו להנאתו ולטובתו ולשום לו שם ושארית באחריתו. גם (בסימן ל"ד י"ד) נאמר אם ישים אליו לבו רוחו ונשמתו אליו יאסוף כענין שנא' והרוח תשוב אל האלהי'. ולפני' עוד תשוב ותראה נפלאות מזה הספר ואיך בו הזכיר לברכה ענין השכר והעונש וענין הגלגולי' בע"ה:

דניאל איש חמודות אמר לבלשאצר מלכא (דניאל ה כג) ולאלהא די נשמתך בידה וכל אורחתך לוה לא הדרת. וזה כעין מה שאמר דוד (תהלים לא ו) בידך אפקיד רוחי ולא נאמר כזה בבעלי חיי' אף שחיותם ומיתת' הם ביד ה' וכאשר עוד דבר בענין תחית המתי' אשר עוד יבא זכרונו אמר (דניאל יב ג) והמשכילי' יזהירו כזוהר הרקיע וזה יהיה מפאת הנפש באשר היא מטבע המלאכי' המזהירי' או אפשר שאז הצדיקים בגוף ונפש יהיו מאירי' דוגמת משה רבינו כי קרן עור פניו. והפירוש הזה הוא יותר מתיישב על הלב ומכאן הוראה למעלת הנפש, סוף דבר נחמיה התרשתא היה מבקש מהשם (נחמיה ה יט) זכרה אלהי לטובה ופעם אחרת זכרה לי אלהי על זאת ולא היה מבוקשו אלא

שבעולם הנשמות יהיו נכתבים בספרו הטובות אשר דרש לעמו ואשר שם יגמלהו ה' כצדקו וכתומו עליו. וזהו מה שרצונו להביא מספרי הכתובים והם מ"ב עדים נאמנים כנגד השם של מ"ב אשר כחו נודע אצל המשכילים:

פרק י

בזמירות יריע על ענין הגן עדן של מטה והגן עדן של מעלה ומקום מושבם יודיע

קיימו וקבלו היהודים עליהם ועל זרעם באמונה שלמה כי כל מה שכתוב בתורה מענין גן עדן והנהרות יוצאי' ממנו הוא כפשוטו. וכן כתב הרמב"ם בפירוש משנת חלק וז"ל גן עדן הוא מקום דשן ושמן מבחר הארץ, ובו נהרים רבים ואילנות עושים פירות יגלה ה' ית' לבני האדם לעתיד לבא ויורה אותם הדרך ללכת אליו ויתענגו בו ואפשר שימצאו בו צמחי' מופלאים מועילים תועלת גדולה ערבים ומתוקי' הרבה מלבד אלו הידועים ומפורסמים אצלנו וכל זה איננו מן הנמנע ולא רחוק אבל קרו' להיות ואפילו לא היה כתוב בתורה כל שכן שנתבאר זה ונתפרסם בה עכ"ד, וכן בספר אסף היהודי כתבו כי איסקולפיאוס חכם מקדוני וארבעים איש מלומדי הרפואה הלכו הלוך בארץ ועברו מעבר להודו קדמת עדן למצוא קצת מעצי הרפואות למען תגדל תפארת' על כל חכמי הארץ ובבוא' אל המקום ההוא הבריק עליה' להט החרב המתהפכת ויתלהטו כלם בשביבי הברק ולא נמלט מהם איש ובמסכת תמיד אמרו רבותינו ז"ל שאלכסנדר שאל לחכמי ישראל שיורוהו דרך זו ילך. והלכו גוים לאורם והסכימו שהוא מחוז ידוע בארץ הלזו הגם שלא ידעו מה הוא ולכן תמצא שאפלטון לאקטאנציאו פירמיאנו שטראבון וטומאש הפליגו לדבר מעניינו ושהוא מבחר הישו' באשר אין שם שום דבר מנגד לטבע אלא אויר זך ונקי עם כל הדברים הטובי' ועצי' המועילים וכמו שהעיד הכתוב כל עץ נחמד למראה וטוב למאכל וכו' ולכן קראוהו בלשונם קאמפוס אילישיאוס ר"ל לפי דעתי שדות אליהו כי נתפרס' ביניהם ונתפשט בעולם ענין עלותו בסערה אל שדה טוב אל מים רבים. ולכן אומרים שנפשות הצדיקים נעתקות למקום הזה נחלת שדה וכרם. וכן כתב בעל הכוזרי ז"ל (מאמר א' סימן קטו) וגן עדן עצמו אשר הרבו בני אדם לזכרו לא לקחו אותו כי אם מן התורה והיא המדרגה אשר הוכנה לאדם ולולי שחטא היה עומד בה לנצח ע"כ. ואחר ההצעה הזאת ראוי שתדע כי בעלי חכמת הקבלה הסכימו שיש ג"ע עליון וגן עדן תחתון והאמת אתם כי כן תמצא בס' הזוהר פ' שמות ז"ל הא' היא היכלא עילאה ושם נהרי אפרסמון וכל תענוגי עולם הבא וגן עדן התחתון הנקרא היכלא תתאה גם מתענוגי העולם הבא אבל לית ליה מגרמיה כלום עד שניתן לו מהיכלא עילאה והוא נקרא אפריון. וכעין זה כתוב בפרשת ויקהל ושעמוד אחד המקשר אותם נקרא מכון

הר ציון. וכאשר עיינתי בספרי הקדש יגעתי ומצאתי און לי כי הנה הגן עדן עליון שבע שמות נקראו לו ואלו הם. צרור החיים אהל ה' הר הקדש הר ה' מקום הקדש חצרות ה' ובית ה'. צרור החיים דכתיב (שמואל א כה כט) והיתה נפש אדוני צרורה בצרור החיים: את ה' אלהיך וכבר הוכחנו למעלה שעל ענין התענוג הנפשיי אשר לו זוכי' הצדיקים הכתוב מדבר. אהל ה' והר הקדש דכתיב ה' מי יגור באהלך מי ישכון בהר קדשך הולך תמים ופועל צדק וכו' והשאלה היא (תהלים טו א) מי יעלה לנו בתחלה אל הר ה' מי שלנו את מלך ישראל ועלה בית אל בג"ע עליון המכונהאהל ה' והר הקדש ומשיב מי שיש לו המעשים האלו ומונה והולך המדות החשובות והקניינים המעולים הצרכיי' כדת לבא אל החצר בית המלך הפנימית אשר קרא בשם אהל להיות שהשמי' מתוחי' כאהל והר קדשו להיותם בשמי עליה שמים לרום וארץ לעומק. וחתם המזמור באומרו עושה אלה לא ימוט לעולם לרמוז כי אפילו במותו יחיה יען תשכון נפשו בג"ע ותנוח בצרור החיי' נשמתו. וכן במזמור ס"ה אמר אגורה באהלך עולמים. ובמ"ג שלח אורך ואמתך המה ינחוני יביאוני אל הר קדשך וכו'. הר ה' ומקום הקדש דכתיב (שם כד ג) מי יעלה בהר ה' ומי יקו' במקום קדשו נקי כפים ובר לבב וכו' ובודאי שעל הגן עדן ומקום קדשו בישיבה של מעלה הכתוב מדבר כי אליו נושא את נפשו לבד הנקי כפים ובר לבב, גם בפיהו נכונה לקרותו חצרות ה' כמו שתמצא במזמור פ"ד נכספה וגם כלתה נפשי לחצרות ה' ועוד כי טוב יום בחצריך מאלף ובמזמור ס"ה אשרי תבחר ותקרב ישכון חצריך נשבעה בטוב ביתך ואומר בחצרות בית אלהינו יפריחו והכל רמז לעולם הנשמות, וכי תאמר בלבבך איך אמר דוד נכספה וגם כלתה נפשי לחצרות ה' והיה מבקש המיתה אשיבך אמרים כי הצדיקים יודעים הטוב הצפון להם בעולם הנשמות ומתאוי' להתעדן בו. וכן אמר (שם מב ג) צמאה נפשי לאלהים לאל חי מתי אבוא ואראה פני אלהים. ובמקום אחר מי לי בשמים וכו'. סוף דבר הכי קרא שמו בית ה' כמו שתמצא במזמור ל"ו מורה מעלת הצדיקים ירויון מדשן ביתך ונחל עדניך תשקם ואומר עיני בנאמני ארץ לשבת עמדי והפך ברשעים לא ישב בקרב ביתי עושה רמיה:

הנך רואה בעיניך איך בשבעה שמות של חבה חבבו המשוררים את המקום הנורא ההוא. ואחשוב שהם כנגד הז' היכלין קדישין והם הנקראים היכל ה' למדרגות הז' כתות של צדיקים אשר מנו חז"ל ודמו אותם כפי מעלתם לחמה ולבנה ולזוהר הרקיע מזהירים. וכן תמצא בשוחר טוב מזמור י"א וז"ל דבר אחר ישר יחזו פנימו אלו שבע כתות של צדיקים שכן כתיב והמשכילים יזהירו כזוהר הרקיע כחמה וכלבנה כרקיע ככוכבים כברקים וכשושנים וכלפידים. כחמה שנאמר ואוהביו כצאת השמש בגבורתו. כלבנה

שנאמר כירח יכין עולם. כרקיע שנ' והמשכילים יזהירו כזוהר הרקיע. ככוכבים שנאמר ככוכבים לעולם ועד. כברקי' שנאמר כברקי' ירוצצו. כשושנים שנ' למנצח על שושנים. כלפידים שנאמר ומראיהן כלפידי' והכת הראשונה יושבת לפני המלך ורואה את המלך ואת הפנים שנאמר ישבו ישרים את פניך ואומר ישר יחזו פנימו. והכת שניה אשרי יושבי ביתך. והשלישית מי יעלה בהר ה' רביעי' אשרי תבחר ותקרב ישכון חצריך. חמישית ה' מי יגור באהלך. ששית מי ישכון בהר קדשך שביעית ומי יקום במקום קדשו. אל כת וכת יש לו בדור בפני עצמו בגן עדן. הרי לך שחז"ל פירשו הפסוקים שזכרנו על ענין תגמול הצדיקים בעולם הנשמות ואיך במקום צרור החיים זכרו הכת הראשונה רואה פני המלך והכל הולך אל מקום א' כי כן כתוב והיתה נפש אדוני צרורה בצרור החיים את ה' אלהיך. ודומה לי שהז' היכלות האלו של קדושה אשר בהן חיי רוחי נשמותיהם של צדיקים כל א' וא' לפי מדרגתו הם כנגד ז' מדרגות קדושה אשר בארץ ישראל המה כי אף שהרמב"ם בפ"ז מהלכות בית הבחירה מנאם עשרה הנה המקומות המסויימי' במדרגה גדולה הם שבעה:

הא' כללות כל מקום א"י שהם חייבין בשביעית ומעשרות ונוטלים מהם תבואה לעמר. הב' ירושלם שיש בה קדושה לאכילת קדשי' קלים ומעשר שני וזולת אלו קדושות אחרות. הג' מהר הבית ולפני' שהיא במדרגת מחנה לויה ואין נכנסים שם זבים וזבות. הד' החיל שנא' ויאבל חיל וחומה ואין נכנסי' גוים שמה. הה' עזרת ישראל שמשם התחלת מחנה שכינה. הו' עזרת הכהנים שאין ישראל נכנסים שם אלא לצורך כפרתן. הז' קדש הקדשים שאין שם כניסה אלא לכ"ג ביום הכפורי'. וכמו שיש שבעה מדרגות קדושה אלו למטה כך יש ז' מדרגות של קדושה למעלה וכמו שירושלי' של מטה עומדת על שבעה הרים כך ירושלים של מעלה חצבה עמודיה שבעה. וכבר אמרו חז"ל בפ"ק דתענית בקרבך קדוש ולא אבא בעיר לא אבא בירושלים של מעלה וכו' ויען שזה לעומת זה עשה האלהים תראה שרז"ל כנו המדרגות האלו עליונות בשם המדרגות האלו תחתונות ועל המדרגה הפנימית שהיא קדש הקדשום אמרו שהכת הראשונה רואה פני המלך ואת הפנים שנאמר ישבו ישרי' את פניך. ועל מדרגת הכהנים היושבים בבית ה' אמרו אשרי יושבי ביתך. ועל עזרת ישראל אמרו ישכון חצריך ששם חצר אהל מועד. ועל החיל שהוא קדוש ממחנה ישראל והוא מן מחנה לויה אמרו מי יגור באהלך שהוא אהל ה' שיש בו קדושה יתירה. ועל הר הבית אמרו מי יעלה בהר ה'. ועל ירושלים אמרו ישכון בהר קדשך שנא' בהר הקדש בירושלים. ועל כללות א"י אמרו ומי יקום במקום קדשו שהיא אדמת קדש. ומה שאמרו וכל כת וכת יש לו מדור בפני עצמו בגן עדן כך

עלה בדעתן של כל חכמינו ז"ל הלא תראה במדרש חזית ובבבא מציעא פ' השוכר את הפועלים ואל מעונתם ירבצון אין לך כל צדיק וצדיק שאין לו מדור בפני עצמו ובראשון ממגל' א"ר אלעזר בר חנינא עתיד הקב"ה לעשות עטרה לכל צדיק וצדיק שנא' ביום ההוא יהיה ה' צבאות לעטרת צבי וכו' ובבבא בתרא פרק המוכר את הספינה אמר רבה עתיד הקב"ה לעשות שבע חופות לכל צדיק וצדיק וכו' ובשבת פרק השואל אמרו כי הולך האדם לבית עולמו א"ר יצחק מלמד שכל צדיק וצדיק עושים לו מדור לפי כבודו משל למלך בשר ודם שנכנס הוא ועבדיו לעיר כשהן נכנסים כלם בשער אחד נכנסים כשהן לניי כל א' וא' נותניו לו מדור לפי כבודו. ופי' רש"י ז"למדלא כתי' אל בית העול' ש"מ כל א' וא' כפי המוכן לו ומה שאמרו כלם בשע' א' נכנסין ר"ל שסו' כל אדם למות וכלם שוים לרעה כי מי גבר יחיה ולא יראה מות ונבדלים לבד במדרגת שכרם. וכפי דעתי העלו חז"ל מדרגות הצדיקים על מספר ז' כנגד השבע חכמות הכלולות בתורה דכולא בה. וכמו שמדרגות הרשעים בנפשותם בעברם על מצות ה' הם ז' והם המחוייבים מלקות ארבע מיתות בית דין מיתה בידי שמים וכרת כך מדרגות הצדיקים ושכר עשייתם הם שבעה. ולכן כל א' וא' מהצדיקים יש לו מדור בפני עצמו בתוך הז' היכלות של מעלה כפי מדרגתו. וזולת זה עדין נוכל לומר שכמו שלמטה יש שבע ארצות ושבעה אקלימים ולמעלה ז' רקיעין וז' ככבי לכת כך יש לצדיקים ז' היכלות לעילא. וממה שצריך עוד שתדע שהעדן הזה פליגי בו בזוהר ר' יהודה ור' יוסי ר' יהודה סבר שהוא למעלה מערבות ור' יוסי סבר שבערבות הוא והוא הדעת הנכון כי לכן נקרא בשם ערבות בהיות ששם זוכים הצדיקים הערבות היותר נפלא ועצום וההשגה העליונה אשר אין למעלה ממנה וכן אמרו בחגיגה פ"ב ערבות שבו צדק ומשפט וצדקה וגנזי חיים גנזי שלום גנזי ברכה ונשמתן של צדיקים וכו' וזהו מה שרצינו לבאר בענין הגן עדן של מעלה:

ושבתי וראה כי כמו שיש גן עדן למעלה כך יש א ג"ע למטה ומצאתי גם כן ששבע שמות בקראו לו ואלו הם. גן עדן היכל ה' ארץ החיים מקדשי אל עיר ה' משכנות ה' וארצות החיים, גן עדן הוא השם היותר מפורסם דכתיב ויטע ה' אלהים גן בעדן מקדם והוא בארץ ממש ושמו מוכיח עליו שהוא מקום התענוג והאושר ונטעו ה' כפי הראב"ע לציד מזרח וזהו מקדם ועליו אמר יחזקאל הנביא למלך יצור (יחזקאל כח יג) בעדן ג אלהים היית כל אבן יקרה מסוכתך אודם פטדה ויהלום וכו' וסופר ומונה כל שבחיו, ועליו נאמר (שיר השירים ד יב) גן נעול אחותי כלה וכו'. היכל ה' דכתי' (תהלים כז ד) אחת שאלתי מאת ה' אותה אבקש שבתי בבית ה' כל ימי חיי לחזות בנועם ה' ולבקר בהיכלו ועליו פירש הרשב"י בתחלת ספר היכלות לחזות בנועם ה' באינון שבעה היכלין לעילא

ולבקר בהיכלו באינון שבעה היכלין לתתא ואלין קיימי אלין לקבל אלין ארץ החיים דכתיב שם כז יג) לולא האמנתי לראות בטוב ה' בארץ חיי' ארץ שיושביה חיים לעולם. מקדשי אל דכתיב (שם עג) ואני כמעט נטיו רגלי כי קנאתי בהוללים שלום רשעים אראה וכו' עד אבא אל מקדשי אל אבינה לאחריתם ר"ל שבקש בראותו צדיק ורע לו רשע וטוב לו לדעת מה בין עובד אלהים לאשר לא עבדו ויגע ולא מצא עד שבא במחשבות לבו אל תקדשי אל והם היכלי גן עדן כי שם השכר והגמול ובו יבחנו הטובים והרעים וזהו שאמר אבינה לאחריתם, עיר ה' דכתיב (שם) כחלום מהקיץ אדני בעיר צלמם תבזה ור"ל שבעיר ה' אשר למקום כבודו בנה בארץ אז צלמם שהיא נפשותם תבזה שלא יזכו ליכנס שם ולשנת במשכנות לא להם. וכן אמר במקום אחר (שם קא) להכרית מעיר ה' פועלי און. וכתיב (שם מז ה) נהר פלגיו ישמחו עיר אלהים וכמו שכתוב בזוהר פרש' בשלח הוא הנהר דכתי' ביה ונהר יוצא מעדן להשקות את הגן. משכנות ה' דכתיב (שם מג ג) שלח אורך ואמתך המה ינחוני יביאוני אל הר קדשך ואל משכנותיך ואומר (שם פד) מה ידידות משכנותיך ה' צבאות נכספה וגם כלתה נפשי לחצרות ה' רוצה לומר שאף שידידים הם משכנות ה' בג"ע של מטה נפשו היתה נכספת לעלות עוד לחצרות ה' בגן עדן של מעלה ארצות החיים דכתיב (שם קיו ט) אתהלך לפני ה' בארצות החיים ואמר בלשון רבים ארצות להודיע ששם ישבו כסאות למשפט כסאות לכל צדיק וצדיק:

ואחר הדברים האלה אמרתי בלבי שהז' שמות הם כנגד השבעה היכלות אשר מנו חז"ל בילקוט פרשת בראשית סימן ב' והמאמר ארוך מאד וסוף דבריו ז"ל ובתוכו שבעה בתים של צדיקים. ראשונה הרוגי מלכות כגון ר' עקיבא וחביריו. שנייה טבועים בים. שלישית רבן יוחנן בן זכאי ותלמידיו מה היה כחו שכך היה אומר אם כל השמים יריעות וכל בני אדם לבלרין וכל היערים קולומוסין אין יכולין לכתוב מה שלמדתי מרבותי ולא חסרתי מהם ככלב המלקק בים. כת רביעית אלו שירדה הענן וכסה עליהן. כת חמישית אלו בעלי תשובה במקום שבעלי תשובה עומדין צדיקים גמורים אינן עומדין. כת ששית אלו רווקים שלא טעמו טעם חטא מימיהם. כת שביעות אלו עניים שיש בהן מקרא ומשנה ודרך ארץ עליהם הכתוב אומר וישמחו כל חוסי בך לעולם ירננו והקב"ה יושב ביניהן ומבאר להם את התורה שנאמר עיני בנאמני ארץ לשבת עמדי וכו' ולא פרסם הקב"ה כבוד המתוקן להם יותר ויותר שנאמר עין לא ראתה אלהים זולתך יעשה למחכה לו. הבט נא איך לכל א' וא' מכתי הצדיקים ייחס בית ומדור לעצמו ואיך המדרגה העליונה שאין למעלה ממנה היא מדרגת הרוגי מלכות כמו רבי עקיבא וחביריו שזולת המו' קבלו על קדוש השם מצער המית' מה שלא ישוער כדאי' במ' ברכו' ופ"ק דע"ז ולכן אמרו בפ"ק

דב"ב הרוגילוד אין בריה יכולה לעמוד במחיצתם. וכבר סופר מר' יהושע בן לוי שבחיו שבחייו ראה הג"ע ומדד ארכו ורחבו ואיך חפש ומצא בו שבעה בתים והבית הג' כנגד הפתח הג' בג"ע בנויה מכסף וזהב ושוכנים בה אברהם יצחק ויעקב וכו' וכתב על זה הרב משה די ליאון בס' נפש החכמה ז"ל אם אתה אומר שנפשותם של צדיקים גמורים הם בצרור החיים בישינה של מעלה ובג"ע העליון מי נתן האבות למטה בהיכלי נ"ע זה ושאר חסידי עליון אשר שם בההוא מעשה נקובים בשמות וחתם דבריו באומרו שהענינים האלו הם דברים נסתרים אשר אינם ראוים לעלות בכתיבה וכן עשה והניח הקושיא בתיקו ולא התיר הספק. ואתה קורא נבון הט אזנך לי שמע אמרתי. ידועתדע כי כמו שא"א לעבור מן הקצה אל הקצה בלתי עבור האמצעיים כך נפש הצדיק בהיותה מורגלת בעניני הגוף ומחשכיו לא תוכל תכף ומיד לעלות למעלה ולסבול האור הגדול ההוא כי לא תוכל שאתו עד שתורגל זמן מה במקום מה אמצעי בין שני אלו העולמות שהוא הג"ע התחתון אשר אליו זוכה הנפש תכף בהפרדה מן הגוף וכן כתב הרשב"י בפרשת ויקהל והחכם גלאנטי על פסוק לא אליכם כל עוברי דרך שנפשות הצדיקים עולות דרך עמוד א' מג"ע תחתון לג"ע עליון ואף לאחר עליית' חוזרים לג"ע של מטה וזהו סוד העליה והירידה הנזכרת בפרק השוכר את הפועל ם אחזי לי' רבנן כי סלקי למתיבתא דרקיעא וכו' כי כמו שהנשמות כל י"ב חדש עולים ויורדים כי לא יוכלו מכל וכל להתפרד מגופם ומשכן כבודם. כך מפני התענוג העצום והעדן הנפלא אשר קנו להם בג"ע יורדין לפעמים ושוכנים בבירתם ומדורם אשר היו להם מקדם כמנהג המלכים הגדולים הבונים היכלות למו ובית ממלכה להם לא לבד במטרופולין שלהם ועיר ממלכתם אלא במקומות אחרים להגדיל כבודם ולשכן בתוכם בעת נסיעתם. וכן הצדיקים אף שיעלו במעלה גדולה בצרור החיים אינם מניחים ההיכלות הקדושות לגמרי ואדרבה כאשר בא מחדש איזה נשמה לג"ע ובפרט אם היא מהאהובים וקרובים מיד הולכים אצלה ומקבלים אותה בסבר פנים יפות. וכמו שהאנשים בעולם הזה מתענגים בשמועות הרחוקו' והמאורעות המתרגשות לבא בעולם כך הצדיקים שבג"ע העליון יורדים לקבל קרוביהם ונשמות הצדיקים ושואלים אותם מענייני העולה הזה, וכן בתקונים דף קכ"ח על פסוק פעלת לחוסים בך נגד בני אדם נאמר שהגן עדן תחתון הוא נגד בני אדם שבו מכירים זה לזה. וכבר השרישונו חז"ל שאליהו מגן עדן היה לפעמים נראה לעיני החכמים אף בעודם בחיים והיה משיב לשאלתם ומי כמוהו מורה. ומעשהו עם רבה בר אבוה בפרק המקבל יוכיח דאמרו עליו דבריה ועייליה לגן עדן ומלייה גלימיה טרפי דאילני כמי שנזכר בפרק המקבל. ולכן מוכרחים אנו לומר שמה שראה ריב"ל שהאבות אברהם יצחק ויעקב היו

בבית הג' של הנ"ע ר"ל ששם היו שירחם שקנו להם מקודם ואשר שם שוכנים כשיורדים מהגן עדן עליון. כי כבר גזרו המקובלים אשר כל איש ואשה אשר תבא אל החצר בית המלך הפנימית מוכרח להיות תחלה איזה זמן כל א' וא' כפי ערכו והסנגורים אשר במצותיו קנה בג"ע התחתון. ואל תדמה בנפשך שמה שכתב ריב"ל הוא מהגן עדן עליון כי מי הכניסו שם בגוף וגויה שתצא אלא שעל כל פנים ראוי לפרש עדותו באופן שלא תנגד לאמת ועם מה שאמרתי הכל שריר וקיים והכלל העולה שמקום שכר הצדיקים לאחר מיתתם הוא בגן עדן תחתון ועליון ושני גן עדן הם. ואף שכבר הוכחנו שכדברי חז"ל האמת והצדק ודבריהם אינן צריכין חזוק הנני בא אחריהם ומלאתי את דבריהם ואעידה לי שנים עדים נאמנים ותרי כמאה דמו. הא' במזמור ל"ו אשר שם דוד המלך ע"ה בהפליגו במעלת הצדיקים אחר מיתתם אמר (תהלים לו ט) ירויון מדשן ביתך ונחל עדניך תשקם ומדכתיב עדניך בלשון רבים ומיעוט רבים שנים תרי משמע ותרי עדן הוו דתפסת מעט תפסת. והב' במזמור נ"ב כאשר קלל את דואג האדומי כה דבר עליו גם אל יתצך לנצח יחתך ויסחך מאהל ושרשך מארץ חיים סלה. הנה קללו שתרד נפשו לגהינם ושם יחתהו וישרפהו האל ושלא יהיה לו חלק בג"ע של מעלה הנקרא אהל ה' ולא בג"ע של מטה אשר קרא שמו ארץ החיים כמו שהוכחנו:

פרק יא

מגדיל ישועות העולם הבא בארבע הבדלי' עצמיים אשר בינו לבין העולם הזה.

במסכת אבות פרק ד' רבי יעקב בהראותו את מעלת חיי העה"ב ושאין יתרון לו לאדם בכל עמלו שיעמול תחת השמש בערך הכבוד והשמח' והעונג אשר ישיג בעולם ההוא שכלו טוב וארוך אמר יפה שעה אחת של קורת רוח בעה"ב מכל חיי העה"ז וכאשר דרשתי וחקרתי היטב בדברי הנביאים גזרתי שיתרון זה על זה כיתרון האור מן החשך ושבארבע בחינות הם נבדלים בהבדל גמור ושעל כן יתואר התענוג הנפלא ההוא בד' תוארים והם נועם ה' שובע שמחות אור החיים וטוב ה'. ואומר שכל האושר האנושי תלוי בראות פני השכינה ופניו הם השכליים הנבדלים או הספירו' הנאצלות מעצמותו של הקב"ה וכן תרגם אנקלוס לא תוכל לראות את פני כי לא יראני האדם וחי ודקדמי לא יתחזון שהם השכלים הנבדלים אשר לפניו ית'. או כפי המקובלים הספירות הנאצלות מהשי"ת שהם פניו ומתאחדים בו. ומדקאמר לא יראני האדם וחי אמרו חז"ל (ילקוט תהלים צח ע"א) בחייהם אינן רואי' אבל במיתתן רואים. ואל תטעה בחשבך שאחר המיתה יוכל האדם להשיג ולמצוא אמיתת הבורא יתעלה כי כבר אמרו במדרש ר"ע אומר אף חיות הנושאות אינן רואות את הכבוד. אמר רבי שמעון בן יוחאי אף מלאכי

השרת שחייהם חיי עולם אינם רואים את הכבוד. והאמת אתם כי כבר גזרו וקיימו כל החכמים האלהיים שלא יש בכל ברואי מעלה ומטה מי שיוכל לעלות למעלה הזאת ולהשיג את עצמות הבורא ועצם אמיתתו כי כבוד אלהים הסתר דבר אבל מה שכינה התורה בשם פנים הם הספירות העליונות והם הנקראים בכל מקום פני שכינה ולכן תמצא שר' עקיבא ור' שמעון בן יוחאי לא עשו מן הנמנעות אלא לראות את הכבוד. ולכן המשורר במזמור י"א אמר כי צדיק ה' צדקות אהב ישר יחזו פנימו ואומר אך ישרים יודו לשמך ישבו ישרים את פניך. ובמזמור מ"ב צמאה נפשי לאלהים לאל חי מתי אבא וארא פני אלהים ולירמיה נאמר (ירמיה טויט) אם תשוב ואשיבך לפני תעמוד. והתענוג הזה תאר דוד המלך בשם נועם באומרו (תהלים כז ד) שבתי בבית ה' כל ימי חיי לחזות בנועם ה' כי אם הצורות היפות בזה העולם משמחים את הלב מה היה השמחה והעונג אשר ישיג האדם בחזות את נועם ה' ביצירות הנכבדות האלו. וזהו היתרון הראשון ואשר הבטיח הקב"ה ליהושע בן יהוצדק באמור לו (זכריה ג ו) אם בדרכי תלך ואם את משמרתי תשמור וכו' ונתתי לך מהלכים בין העומדים האלה:

השני הוא שחיי העה"ז הם חיי צער ויגון ואין בו שמחה שלמה כי השמחה והעצבון אחי' סמוכי' זה לזה כסמיכות היום והלילה וכן אמר שלמה (משלי יד) גם בשחוק יכאב לב ואחריתה שמחה תוג'. ובמקום אחר (קהלת ב ב) לשחוק אמרתי מהולל ופסוק מלא הוא וגילו ברעדה. ולכן צוו חכמים לברך על שנוי יין ברכת הטוב והמטיב שהיא הברכה שתקנו על הרוגי ביתר כדי לעורר הלב לחשוב ברעות ופגעים רעים המתרגשים לבא בעה"ז ויתעצב ולא ישמח יותר מדאי כי אסור לו לאדם שימלא שחוק פיו בעה"ז אבל על העולם הבא נאמר שהשמחה במעונו. ולכן תארו דוד בשם שובע שמחות כמו שאמר במזמור י"ו שובע שמחות את פניך כלומר שמחה שאין אחריה תוג' וכן סיים (תהלים כא ה) נעימות בימינך נצח. וכל מקום שנאמר נצח סלה ועד אין לו הפסק עולמית. ובמקום אחר אמר על עצמו חיים שאל ממך נתת לו אורך ימים לעולם ועד כלומר הוא שאל ממך שתאריך לו חיים בעה"ז ואתה נתת לו אורך ימים עולם ועד חיי העה"ב הוד והדר תשוה עליו וכו' תחדהו בשמחה את פניך כי שם בעולם הנשמות תהיה השמחה האמיתית. ואל המנוחה ואל הנחלה הזאת רמזו רז"ל בקרא' אל העה"ב עולם שכלו שבת. ובב"ר אמרו עתיד הקב"ה להנחיל לכל צדיק ג' מאות וי' עולמות שנאמר להנחיל אוהבי יש יש בגימטר' הכי הוו. ופירש המפרש כי השנה היא שס"ה ימים ויש בה בין שבתות וימי' טובי' נ"ה ימים נשארו מהשנה ש"י ימים. ירמזו כי כמו שהשבת הוא רמז לעולם שכלו שבת ומנוחה לחיי עולם כמו ששנינו בתמיד כן יהיו כל ימי האדם שם שבת ומנוחה

והם הג' מאות וי' עולמות הנוספות לו מאת ה' מן השמים ממנוחה ותענוג יתרים על כל ימי האדם בהיותו בארץ בין המצרים. היתרון השלישי הוא כי חיי העה"ז הם קצרים עד מאד ויום המות מתחיל מיום הלידה כמו שכתוב (איוב יד א) אדם ילוד אשה קצר ימים ושבע רוגז. וכבר הפליג דוד המלך להראות כי כל מה שאדם נצב בעה"ז הבל הוא. ואמר (תהלים לט ו) הנה טפחות נתת ימי שהיא המדה הפחותה ומעוט' מן המדות. ובמקום אחר (שם קמד ד) אדם להבל דמה ימיו כצל עובר ואמרו חז"ל כצל כותל או כצל אילן לא נאמר אלא כצל עובר כצל צפור הפורח. אמנם חיי העה"ב הם חיים נצחיים אשר לא יכלם המות ולכן נקרא עולם שכלו ארוך. ושם הבטיח' התורה החיים הארוכים באומרה והארכת ימים. ובדוד נאמר (שם צא יו) אורך ימים אשביעהו ואראהו בישועתי. ואיוב תאר את ההצלחה הזאת באור החיים באומרו (איוב לג כט) הן כל אלה יפעל אל פעמים שלש עם גבר להשיב נפשו מני שחת לאור באור החיים ור"ל שהש"י פועל רחמנתו ב' וג' פעמים עם האדם וחושב מחשבו' לבלתי ידח ממנו נדח וזה להשיב נפשו מני שחת הגהינם ולאור ולהאריך ימיו באור החיים כי שם זוכה לראות פני שכינתו ובאור פני מלך חיים. היתרון הרביעי היא יתרון החכמה כי בעה"ז החומר העכור מהגוף היגון והחיים הקצרים הם מונעים גדולים להשגת החכמות אבל שם אין שום מונע מהשיג התענוג הנפלא הזה. ותארו דוד בשם טוב ה' באומרו (תהלים לא כ) מה רב טובך אשר צפנת ליראיך ואין טוב אלא תורה כדכתיב כי לקח טוב נתתי לכם תורתי אל תעזובו וכתיב (דברים לב ב) יערוף כמטר לקחי. הוא הטוב הצפון לצדיקי' אשר עוד ילכו מחיל אל חיל ויתענגו נפשם בהשגות נפלאות וחכמות עצומות והוא היין המשומר בענביו מששת ימי בראשית זך בלי שמרים באשר החכמה ההיא נקיה מכל שבוש וטעות ולזה נמשל ליין המשמח לבב אנוש ותחדהו באמת אשר אין לו ספק וגמגום. וכן אמרו במקום אחר עתיד הקב"ה לעשות מחול לצדיקים בגן עדן וכל אחד וא' מראה אותו באצבע להורות היות ההשגה הזאת כל כך ברורה כאילו היא מוחשת. ואל תשמע לדברי הרלב"ג שגזר בס' מלחמותיו עם ה' שאי אפשר לאדם אחר המות להשיג מושכל חדש וענינים חדשים לא שיערם בחיים אחר שאין שם הכלים והצורות הדמיונות יען הוא נתפתה אחר דברי אריסטו האומר שהנפש לא תשכיל מבלתי הצורות הדמיונות וכבר השיג עליו הרב אלבילדה באומרו כי אף שבעודה בגוף צריכה אל הצורות הדמיונות כדי שתשכיל אחר צאתה מהגוף תוכל להשכיל כענין השכלת המלאכים די מדריהון עם בשרא לא איתוהי. והורה שאריסטו לא דבר מענין הנפש רק כל זמן היותה בגוף כי אז צריכה אל הדמיונות האלו ולא אחר הפרדה ממנו. וזולת זה הרלב"ג עצמו כתב שהנפש אחר המות

בעולם הנשמות תוסיף במושכלות שהשיג בחיים יתר שאת והשכלה שלמה. ואם לפי הנחתו לא תשכיל מבלתי הצורות הדמיונות אם כן גם בדרוש עצמו שהשיג בעודו חי איככה יוכל להשיג עוד בו חדשות לא שיערם בחיים אחר שהנפש לא תשיג רק על ידי הכלים האלו. אשר על כן אין ראוי לקבל דבריו כי הוא נתפתה אחר אריסטו ועליו נאמר שדברי הרלב"ג קרובים אל השקר יותר מן האמת. והנך תראה שהרמב"ם בהלכות חשובה הרמב"ן בשער הגמול והרב ר' חסדאי בספרו אור ה' מאמר ג' כלל ג' וכל חכמי ישראל קיימו שנפש השלם אחר הפרדה מהגוף תשיג השגות חדשות ועל כן התענוג יהי' נפלא ועצום וכמ"ש הרב בעל העקרים הנפש כשתפרד מהגוף אם היתה חכמה ומשכלת הדברים הנבדלים מהחומר והענינים האלהיים על אמתם תתענג תענוג נפלא בראותה שיסכימו הדעות אשר השכילה עם הענינים האלהיים בעצמ' כך על האופן הזה ראוי לאשר ששם תוסיף במושכלות יתר שאת ויתר עז דאי לא תימא הכי מהו היתרון הזה וההשכלה הזאת אשר הפליגו רז"ל לדבר בעניינה אם לא תהיה תוספתה מרובה על העיקר וכהנה וכהנה כפלים לתושיה. וזהו מה שרצו רז"ל באומרם תלמידי חכמים אין להם מנוחה לא בעה"ז ולא בעה"ב כלומר מהשגה להשגה גדולה ממנה ילכו למסעיהם ולא ינוחו לעולם במה שישיגו כי יתרבה עליהם חשק הלמוד וההשכלה. ומה מאד נמלצו לחכי דברי המשורר האלהי באומרו במזמור ל"ו מה יקר חסדך וכו' ירויון מדשן ביתך ונחל עדניך תשקם כי עמך מקור חיים באורך נראה אור באשר שם כלל התוארים והיתרונו' האלו ארבעתם כי ראיית פני השכינה כנה בשם דשן ביתו כי שם עוד ינובון בשיבה דשנים ורעננים יהיו וכן כתוב שמעו שמוע אלי ואכלו טוב ותתענג בדשן נפשכ'. ועל השמחה במעונו אמר ונחל עדניך תשקם כענין שנאמר על מי מנוחות ינהלני. ועל החיים הנצחיי' אמר כי עמך מקור חיים כי כשם שהמקור לא יפסוק כמו שפוסקים המים המכונסים כן חיי העה"ב בלי הפסק והם חיים שאין אחריהם מיתה. ועל השגת החכמות והסודות הנעלמים מעיני כל חי אמר באורך יראה אור כמו שנאמר (משלי ו כג) חכמת אדם תאיר פניו וכו'. וכל זה לעניות דעתי רמזו חכמינו ז"ל במאמר קטן הכמות ורב האיכות באמרם. העה"ב אין בו לא אכילה ולא שתיה ולא קנאה ולא שנאה ולא תחרות אלא צדיקים יושבים ועטרותיה' בראשיה' ונהנים מזיו השכינה. כי באומרם שאין שם אכילה ושתיה רמזו שלא על הלחם לבדו יחיה האדם כי על כל מוצא פי ה' באשר שם אין צורך המזון להחליף מה שנתך מהלחות השרשי ולהאריך ימים כי הנפש היא צורה נבדלת מחומר ומזונה היא השגת הבורא. ובאשר ניזונית מהמזון האלהי (תהלים כב כ) יאכלו ענוים וישבעו יהללו את ה' דורשיו ויחי לבבכם לעד לנצח

נצחים. ובאומרם לא קנאה ולא שנאה ולא תחרות רמזו השמחה העולמית כי אין שם סבות הדאגה והעצבות ורקב עצמות קנאה אלא צדיקים יושבים בצביונם ובקומתם ואין זקנה קופצת עליהם. וכן יושבים בשלוה ואין שטן ואין פגע רע. ועטרותיה' בראשיהם כמלכים דמאן מלכי רבנן. ונהנים מזיו השכינה כי בראות' פני האלהים נהנים מחכמתו העליונה ומשיגים מזיוו ואורו בתכלית ההשגה כל א' וא' לפי מדרגתו וזו היא האכילה הודאית אשר אליה זכו בגוף ונפש אצילי בני ישראל כדכתיב (שמות כד יא) ויחזו את האלהים ויאכלו וישתו. ופירש רבי יוחנן אכילה ודאית שנאמר באור פני מלך חיים ד"ל כי האור העליון שהוא חיי הנפש ומזונה הרוחנית שיא האכילה ודאית כי היא נותנת החיים הנצחיים לאוכליה ולא האכילה החומריית מהגוף. ואל ההצלחה הזאת והחכמה המפוארה אשר אליה זוכים הצדיקים בנ"ע כיון דוד המלך ע"ה באומרו (שם כה יב) מי זה האיש ירא את ה' יורנו בדרך יבחר נפשו בטוב תלין וזרעו יירש ארץ סוד ה' ליראיו ובריתו להודיע'. ר"ל האיש אשר ירצה להיות ירא ה' האל יעזור אותו ויורנו הדרך הטוב' שיבחר לו כי הבא לטהר מסיעיין אותו. ואם יאחז הדרך הישרה נפשו בטוב תלין במותו וזה עיקר השכר ובגללו זרעו שישאר אחריו יירש ארץ כי יברכם האל העושה חסד לאלפים לאוהביו ולשומרי מצותיו. ושם בעולם הנשמו' יגלה ליראיו סודו והסוד הוא החכמה העליונה אשר לה זוכים הצדיקי' ושם כורת ה' ברית עמם וזהו ובריתו להודיעם. וכתב הרד"ק והברית הוא שכורת עם הנשמה להשכילה ולאספה אל כבודו בהפרדה מן הגוף. וכן כשאמר לו הקב"ה למשה הנה אנכי כורת ברית נגד כל עמך אעשה נפלאות רמז לו הפלא העצום מקירון עור פניו אשר בו נתפרסם לעין כל שקודם מיתתו חננו אור השכל כא' מן המלאכים הרוחניים היושבים ראשונה במלכות ודבר אין להם עם אדם. ומדאמר נפשו בטוב תלין וזרעו יירש ארץ יתבאר שבמיתתו מדבר ויורה שהנפש אחר מיתת הגוף זוכה לטוב שתלין בו והוא הערבות והתענוג העצום אשר אמרנו. וכבר הודיעונו רז"ל שטובת העה"ב אין כח באדם להשיג על בוריה ואין יודע גדלה ויופיה אלא הקב"ה לבדו. וכן אמרו כל הנביאי' כלם לא נתנבאו אלא לימות המשיח אבל לעה"ב עין לא ראתה אלהים זולתך וכו'. ויען שהעיקר הזה מהשארות הנפש ושכרה בעולם הנשמות הוא יסוד האמונה כלה וא' מהג' עקרים אשר מנה הרב בעל עקרים תמצא שתפלתנו כלם מלאות מזכר העה"ב. הלא תראה בתחלת המא' ברכות אני עמל לחיי העה"ב ובתחלת הזמירות אלהי נשמה שנפחת בי טהורה היא וכו' ואתה עתיד ליטל' ממני ולהחזירה בי לעתיד לבא. אשר שם במלים קצרים הודיעו שהנפש היא נצחית וקיימת בעולם הנשמות עד תחית המתים. עוד אמרו אלו דברים שאדם אוכל פרותיהן

בעה"ז והקרן קיימת לו לעה"ב כו'. תנא דבי אליהו כל השונה הלכה ושונה בה מובטח לו שהוא בן העה"ב. אתה הוא בעה"ז ואתה הוא בעה"ב וביוצר שבת אין ערוך לך ה' אלהינו בעה"ז ואין זולתך מלכנו לחיי עה"ב. וכלו תפלת ובא לציון ברוך אלהינו שבראנו לכבודו וכו' ונזכה ונחיה לחיי העה"ב. וזה כלו נאמר בלי ספק על עולם הנשמות הבא אחר המות וזהו מה שראיתי לדבר בענין גן עדן. והמחיה מתים יתן לנו חיים ארוכים טובים ומתוקנים בעולם שכלו מעדנים:

פרק יב

מפליא לעשות בהראותו מקום המשפט שמה הרשע שמותיו וסבותיו.

מפוזר ומפורד בין כל ספרי בני עמנו שזה לעומתזה עשה האלהים ברא צדיקים ברא רשעי' ברא גן עדן ברא גהינם. וכן כתב הרקנטי על פסוק ויגרש את האדם ז"ל דע והבן כי אעפ"י שפרשנו כל הפרשה כלה ע"ד הסוד מכל מקום גם הפשט אמת ויציב ועץ הדעת והנהרות והכרובים ולהט החרב וכבר העידו כמה פעמים שנשרפו בברק להט החרב וכלם היו בעלי הפילוסופיא הקדומה אשר נטו ברוב דבריהם אחרי דברי רז"ל וכו'. גם הראב"ע הרמב"ן הרי"א אבן שועב וכן רבים בפרשת בראשית קיימו שאין מקרא יוצא מידי פשוטו ושענין הגהינם שנרמז בלהט החרב אמת הוא. ובמדרש קהלת אמרו מפני מה ברא הקב"ה גהינם וגן עדן כדי שתהיה זו מצלת מזו וכמה ריוח ביניהם ר' יוחנן אמר כותל ור' אחא אמר טפח ורבנן אמרי שתי אצבעות. ובמדרש שוחר טוב כתוב לאמר וכנגדן שבע בתי דירות בגהינם ואלו הן שאול ואבדון גיא דומה צלמות ארץ תחתית וארץ ציה. ובמקום אחר אריב"ל שבע שמות יש לו לגהינם שאול ואבדון באר שחת בור שאון טיט היון צלמות וארץ תחתית. ואף שיש הפרש מה בין השמות הצד השוה שבהן שכלם העלו את שמותם במספר השבע מדורות אשר שם נענשים הרשעים על מעשיה' הרעי' כל א' וא' כפי פשעו ומרדו. וסבותי אני בלבי לדעת ולתור בתורה האלהית ומצאתי אחת לאחת למצוא חשבון. ואציע לפניך כל השמות אשר על שם הגהינם נקראו וכפי דעתי אינם סובלים פירוש אחר. שאול הלא כה דברי רבן של כל הנביאים משה רבינו ע"ה (דברים לב כב) כי אש קדחה באפי ותיקד עד שאול תחתית והוא הגהינם כי על כן קרא שמו תחתית בהיותו במדרג' התחתונה מן הארץ וכן המשורר האלהי במזמור ט' ישובו רשעי' לשאול' ולא תוכל לפרש לקבר כי בקבורה הכל שוים כצדיק כרשע ולכן פירש רבי אבא בר זבדי למדרג' התחתונ' של שאול ומהו ישובו לאחר שיצאו מהגהינם ויעמדו בדין ויתחייבו ישובו עוד למדרגה תחתית. גם במזמור י"ו אמר לכן שמח לבי ויגל כבודי אף בשרי ישכון לבטח כי לא תעזוב נפשי לשאול לא תתן חסידך לראות שחת. הנה ביאר

סבת שמחת לבו וגילת כבודו שהיא הנפש היותה כי לא תעזב לשאול שהוא הגיהנם ולא תמות ותאבד. אף בשרי אמר ישכון לבטח ואחז"ל מלמד שלא שלטה בו רמה ותולעה. גם במזמור ל' כתוב הדר הוא ה' אלהי שועתי אליך ותרפאני ה' העלית מן שאול נפשי חייתני מירדי בור ועניינו ה' אלהי כבר שועתי אליך שתסלח לי וכן עשיתי ותרפאני שרפאת נפשי שלא תרד לגהינם על עון בת שבע והעלית מן שאול שהוא הגהינם נפשי וחייתני מירדי בור כלומר מירידתי שם. וכך אמר בתפלתו במזמור י"ט בראותו מפלת הרשעים בגהינם אך אלהים יפדה נפשי מיד שאול כי יקחני סלה. ונא היה מתפלל שאלהים יפדהו מהקבורה אבל מהגהינם ולכן הוסיף כי יקחני כמו ואיננו כי לקח אותו אלהים וכעין זה נתן הודאה לשם במזמור פ"ו אודך ה' אלהי בכל לבבי וכו' כי חסדך גדול עלי והצלת נפשי משאול תחתיה. ואמר תחתיה להורות שלא על הקבר מדבר אלא על הגהינם. וכן תמצא בכל המזמור שבענין הנפש הכתוב מדבר. גם במשלי שלמה בן דוד תמצא כתוב בסימן כ"ג אל תמנע מנער מוסר כי תכנו בשבט לא ימות אתה בשבט תכנו ונפשו משאול תציל. ובודאי שההצלה מהשאול היא מעונשי גהינם באשר שם במוסר תפד' ויציל נפשו שלא תאבד. הנך רואה כי אף שלפעמים זאת המלה הושאלה לקבר כענין שנאמר כי ארד אל בני אבל שאולה הנחתו הראשונה רומזת לגהינם. אבדון ושאול אחים וכלי חמס מכרותיהם.

הלא דוד במזמור פ"ח אמר היסופר בקבר חסדך ואמונתך באבדון. ובדברי שלמה המלך נאמר שאול ואבדון נגד ה' ר"ל הגם שהם מקומות נשתרים הם נגד ה' כי הכל גלוי וצפוי לפני כסא כבודו. ונקרא אבדון על שם ששם תאבד הנפש ונענשת בכל מיני יסורין כענין שכתוב (תהלים ע"ג כז) כי הנה רחקיך יאבדו הצמתה כל זונה ממך והוא עצמו מה שאמר איוב בסימן כ"ו ערום שאול נגדו ואין כסות לאבדון. גם שלמה בסי' כ"ז אמר שאול ואבדון לא תשבענה ועיני האדם לא תשבענה ופתרונו השאול והאבדון שהוא הגהינם לא תשבענה מלקבל את הרשעים בתוכם כשם שעיני אדם רשע לא תשבענה למלאת תאותו. גם איוב בדברו על הניאוף והעון הפלילי מאשת איש אמר כי אש היא עד אבדון תאכל, ועוד שם לא תנקה כל הנוגע בה. באר שחת. תפלה לדוד היא במזמור (נה כד) ואתה אלהים תורידם לבאר שחת אנשי דמי' ומרמה לא יחצו ימיהם. והיה מתפלל שתרד נפש' לגהינם וגם מיתת גופם תהיה בכרת שלא יגיעו לחצי ימיהם. וכן במזמור ק"ג הגואל משחת חייכי ות"י דפריק בגהינם חייכי ולכן סמך המשביע בטוב עדיך תתחדש כנשר נעורייכי והפירוש אצלי המשביע בטוב עדיך בעולם הנשמות שובע שמחות תתחדש

כנשר נעוריכי בתחיית המתים באשר אז השם יחדש ימינו כקדם. ובאיוב הוא אומר פדה נפשו מעבור בשחת וחיתו באור תראה ותרגם המתרגם ונשמתיה בנהורא מעליא תחמי: בור. דכתיב בענין נבוכדנאצר הרשע. (ישעיה יד יו) אך אל שאול תורד אל ירכתי בור וח"י לסיפי גוב בית אבדנא. שהוא הגהינם. וכן ביחזקאל על פסוק (יחזקאל לא יד) כי כלם נתנו למות אל ארץ תחתית בתוך בני אדם אל יורדי בור תרגם עם נחתי גוב בית אבדנא. אמנם על פסוק (תהלים כח א) ונמשלתי עם יורדי בור תרגם עם נחותי גוב בית קבורתא. והטעם הוא כי שם נוכל לפרש הפסוק על הקבורה אבל הפסוקים האלו אינו סובלים פירוש אחר כי בהיותו רוכב שמים בעזרו ובגאותו שחקים באומרו ממעל לכוכבי אל ארים כסאי נענש מדה כנגד מדה לרדת אל הדיוטא התחתונהמהגהינם. ועל זה נאמר אך אל שאול תורד אל ירכתי בור ר"ל אל א' מחדרי ובתי הגהינם. וכן הפסוק השני עניינו מוכיח עליו שמדבר במשפט הרשע בגהינם. וכן אמר וינחמו בארץ תחתית כל עצי עדן וכו' והם שאר יורדי גהינם אשר קבלו תנחומין באמרם גם אתה חלית כמונו צלמות. דכתיב (איוב י כב) ארץ עיפתה כמו אופל צלמות ולא סדרים ותופע כמו אופל הנה כנה איוב הגהינם לצל המות ולא למות עצמו לרמוז שאינן כלים כמות עצמו אבל תשאר ברשעי' כח לקבל עונשם ולהרגיש העונש. גם בסימן ל"ח הנגלו לך שערי מות ושערי צלמות תראה התבוננת עד רחבי ארץ הגד אם ידעת כלה ותרגם המתרגם אפשר דאתגליאת לך מעלני מותא ומעלני טולי מותא דגהינם תחמי איתבוננת עד פתווי ארעא דגנתא דעדן חוי אין ידעתא כלא. והפירוש הזה הוא מוכרח וכן פירש רש"י שערי מות זה גהינם כי זה א' מן הדברים שנעלמו מעיני כל חי ונקרא כן בעבור היותו מקום חשוך ואפל ויושבי חשך וצלמות ימששו חשך ולא אור ארץ תחתית. דכתיב (יחזקאל לא יו) וינחמו בארץ תחתית כל עצי עדן שהם המלכים הגדולים ולמטה מזה והורדת את עצי עדן אל ארץ תחתית בתוך ערלים תשכב ותרגם המתרגם בגו חייביא תשכב והם ערלי לב. ובסימן ל"ב כתוב לאמר ולא ישכבו את גבורים נופלים מערלים וכו' ותהי עונותם על עצמותם. ראה איך אחר מיתתם אומר שעדין חטאתם ועונשם תהיה על עצמותם שישתחקו בגהינם. גם בדוד הוא אומר (תהלי' סג) והמה לשואה יבקשו נפשי יבאו בתחתיות הארץ ופירש המתרגם ואינון לקבורתא יתבעון נפשי ייעלון בארעית ארעא שהוא הגהינם. תפתה. דכתיב (ישעיה ל לד) כי ערוך מאתמול תפתה גם היא למלך הוכן העמיק הרחיב מדורתה אש ועצים הרבה נשמת ה' כנחל גפרית בערה בה. ופירשו חז"ל תפתה הוא גהינם שכל המתעתה ביצרו נופל שם ושנברא ביום שני לבריאת העולם יום שיש לו תמול ואין לו שלשם. ושלזה לא נאמר כי טוב ביום השני דביה איתברי

גהינם. ושעל כן אין מתחילין בשני ואמרו שהנביא התנבא מפלת המלך סנחריב וחילו ושבמות גופם תמות גם כן נפשם בגהינם ולכן העמיק והרחיב אותו כדי שיכנסו כלם שם ושמדורתה אש ועצים הרבה ונשמת השם ההבל היוצא מהפה ורצונו יהיה מנפח אותה המדורה כאילו ירדה שם נחל גפרית כדי שישרפו כלם. והראב"ע כתב כי תפתה שם מקום מטונף סביב לירושלים שהיו משליכים שם כל דומן. וראיה לדבריו (מלכים ב כג י) וטמא את התופת אשר בגי בן הנום. הרי לך הז' שמו' אשר כפי הדעת הישר' וכל כתבי הקדש נקרא מקו' המשפט האלהי שמה הרשע. ונקרא בלשון רז"ל גהינם מהמקום ההוא סמוך לירושלים הנקרא גי בן הנם אשר שם היו משליכים הטומאות והנבלו' והיה תמיד שם אש לשרוף הטומאו' והעצמות ולכן על דרך משל נקרא מקום ומשפט הרשעים שנשרפים שם כנבלות וטומאות גהינם ואחרי הודיע אלהים אותך את כל זאת ושמספר הז' שמות הם כנגד השבע בתי דירות שיש בגהינם לרשעים. דע כי כמו שיש בג"ע עליון ותחתון ז' בתים ליתן שכר טוב לצדיקים כפי מעלתם כך יש בגהינם ז' מדורות ליפרע מן הרשעים המאבדין את העולם שנברא בשבעת ימים וכל א' וא' תענש נפשו כפי מעשיו הרעים כי אין דין עונש הרשעים שוה. ואמרתי בלבי ולמה יהיו מדרגות העונש על מספר שבעה לא פחות ונא יותר. ואחשבה לדעת זאת יגעתי ומצאתי שהעונות גם כן נכללו במספר השבעה. וזה שאתה תחזה בדברי שלמה המלך (משלי ו יו) שש הנה שנא ה' ושבע תועבת נפשו. עינים רמות לשון שקר וידים שופכות דם נקי לב חורש מחשבות און רגלים ממהרות לרוץ לרעה יפיח כזבים עד שקר ומשלח מדנים בין אחים. והנה כמו שכתב הרלב"ג זכר האברים על הסדר והתחיל מהגבוה ובשפל כלה ובאומרו ושבע תועבת נפשו ר"ל שהשביעי' שהוא המשלח מדנים הוא העון היותר חמור יען הוא גרמא בכל הנזיקין כי הרכילות מביא השנאה ולשפוך דם נקי. וכמו שעל עמוד השלום עומד ואפי' המתי' צריכין לו כך הקטטות והמריבות הן סיבה שתהרם ותאבד. ומדהעלה מספר הדברים אשר שנא ותיעב על מספר ז' מכלל ששם נכללים כל מיני העברות כלם וכך הוא האמת. וכן תמצא אצל רבותינו ז"ל בפרקי אבות שבעה מיני פורעניות באין לעולם על שבעה גופי עברות. וגזר הרי"א בס' נחלת אבות שלא נפל המספר הזה במקרה ואחר שנשא ונתן בדבר חתם דבריו באומרו שכוללים כלל העבירות כלם ועל דא כתיב אל תאמן בו כי שבע תועבות בלבו ובקללו' ויקרא נא' ויספתי ליסרה אתכם שבע על חטאתיכ' ולא כך היא מדתו של הקב"ה לתת יסורין יותר על מדת החטא אבל אמר שייסר אותם בשבעה מיני יסורין כנגד עונותיהם שנכללים בשבעה. וחכמי אומות העולם אמרו ג"כ שהעברות היותר חמורות ושמוציאי' את האדם מן העולם הם שבעה. הקנאה התאוה

הגאוה הכילות הזנות הכעס והבטלה. ואמת הוא שמשם יפרדו כל העונות כלם. ולכן תמצא בספר הזוהר פרשה שמות שיש ז' מיני החטאים בנפשותם ונקראי' רע בליעל חוטא רשע משחי' לץ יהיר ובהיכלו' של צד הטומאה בפרשת פקודי נאמר שבעה שמהן אינון ליה רע טמא שטן שונא אבן מכשול ערל צפוני. ומה התועלת לנו לידע שהיצר הרע נקרא בז' שמו' האלו אלא ודאי שהם רומזים לז' מיני עבירות שכתבנו עוד תשוב ותראה שמדרגות עונשי העברות בעה"ז הם שבעה אשר גזרה חכמתו ית' לענוש בהם לעוברי מצות ו והם החטאים שאנו חייבין עליהם מלקות ארבעים סקילה שריפה הרג וחנק מיתה בידי שמים וכרת. ולכן גם שם נפלו פועלי און בעונשי' שבע' זה כנגד זה עשה האלהים. ויצא לנו מזה שבעבור וזה עשה האלהים ומשפט דינו הצדק שבעה בתי דורות בגהינם לענוש כל א' וא' כפי מדרגת חטאו. וכבר האריכו רז"ל בענין הגהינם ויש מי שמדד ארכו ורחבו. ואמרו תנא דבי ר' ישמעאל אשר אור לו בציון זו גהינם ותנור לו בירושלים זו פתחה של גהינם. ובפרק עושין פסים בעירובין אמרו עוד ג' פתחים יש לגהינם א' במדבר וא' בים וא' בירושלים שנ' אשר אור לו בציון ותנור לו בירושלים. וכתבו עוד שכמו שיש גהינם למטה כך יש גהינם למעלה והוא סוד נהר דינור הנזכר בדניאל שבו מתלבנים הנשמות והזוהמא שלא יכלה הגהינם שלמטה לכלות בגהינם של מעלה תנקה בהחלט. ואם הייתי רוצ' להביא כל מאמרי חז"ל בענין הגהינם תכבד העבודה עלי ואין כונתי להאריך אלא לקצר ולכתוב לבד הדברים אשר יכריחם השכל והתורה התמימה יאמיתם. והכלל העולה שנפשות הרשעים נידונות כפי מעשיהם בעול' הבא אחר המו' וזו היא המיתה אשר עליה אמר יחזקאל הנביא יחזקאל יח ד) הן כל הנפשות לי הנה כנפש האב וכנפש הבן לי הנה הנפש החטאת היא תמות. ולהלן הוא אומר והרשע כי ישוב מכל חטאתיו אשר עשה ושמר את כל חקתי ועשה משפט וצדקה חיה יחיה לא ימות. ופתרונו חיה יחיה בעולם הזה ולא ימות בעול' הבא. גם דוד המלך עליו השלום בזמירותיו העיד על העונש הזה אמר (תהלים כב) לפניו יכרעו כל יורדי עפר ונפשו לא חיה ר"ל שהפך הצדיקים אשר אמר בהם יחי לבבכם לעד לא יוכל אחד מהרשעים ידשני ארץ אשר זכר להחיות את נפשו כי תאבד בעול' הבא. ובמזמור ל"ז אמר כי מרעים יכרתון וקווי ה' יחליפו כח ובחצרות אלהינו יפריחו. ואמר עוד אחרית רשעים נכרתה. ובמזמור צ"ב בפרוח רשעים כמו עשב ויציצו כל פועלי און להשמדם עדי עד. ובמזמור צ"ד לולי ה' עזרתה לי כמעט שכנה דומה נפשי ופירשו בזוהר פרשת לך לך שכאשר נתבשר גם ה' העביר חטאתך לא תמות פתח ואמר זה הפסוק בהיותו דחיל שמא יחתון ליה לידו דדומה שר וממונ' על הגהינם. גם במשלי שלמה תמצא

(משלי ו כט) כן הבא אל אשת רעהו לא ינקה כל הנוגע בה ובא הפירוש לא ינקה מדינה של גהינם והמשיל עונש הנפש להגחלים שהנפש נענש בהם ואמר עוד (שם לג) נואף אשה חסר לב משחית נפשו הוא יעשנה ר"ל הרוצה להשחית נפשו בגהינם יעשה כדבר הזה. בסימן ז' הגזי' לדבר כנגד הניאוף ואמר (שם כד ב') ולא ידע כי בנפשו הוא. ואמר עוד נר רשעים ידעך והיא הנשמה כי נר ה' נשמת אדם. ובאיוב נאמר (איוב כא יז) כמה נר רשעים ידעך. ופה אשים קנצי למילין ואל שדי יתן לנו רחמי' ונזכה ונחיה ונירש לחיי העה"ב לפני שוכן מרומים.

פרק יג

תורת אמת היתה בפי ודעת המקובלים ז"ל בענין עונש הנשמה באשו של גהינם עם היותה זכה ורוחנית.

הן אלה קצות דרכי המקובלים ורז"ל על ענין השכר והעונש בגן עדן וגהינם מיוסדים על אדני פז ודברי התורה האלהית הנחמדים מזהב ומפז. אמנם עדין צריכין אנו לשאול מי נתן למשסה הנפש הזכה ואיך ישלוט האש הגשמי בנשמה הרוחנית ובאדם לרע לו. היוכל אש אוכלת אש לאכול את הדברים הרוחניים הדקים כנפש האדם. הירהב הנער בזקן והנקלה בנכבד. מי שמע כזאת ומי ראה כאלה. אמנם קורא נבון דע כי בין חכמי אומות העולם יש מי שגזר שכל מה שנאמר בענין אשו של גהינם הכל משל וחדה ושכל העונש תלוי במחשבה כי בראות נפש הרשע כי הבדילה ה' לרעה מכל הצדיקים וחסידים אשר שם כזוהר הרקיע מזהירים ושהיא לבדה שורש פורה ראש ולענה אינה זוכה להתענג מזיו השכינה אז מתעצבת אל לבה צרה ויגון תמצא. והעצבון והדאגה הזאת הם היסורים הגדולים אשר דרך משל כלו בשם אש הגהינם. ואל הדעת הזה נראה שנטה הרב בעל העקרים במאמר ד' פ' ל"ג באמרו וענין הצער והעונש לנפש היא כי כאשר היה האדם בחייו רודף אחר התאוות והדברים הגשמיים ותפרד נפשו מעשות רצון הש"י ותרגיל מעשיה כפי טבע הגוף שהוא הפך טבעה הנה היא כשתפרד מן הגוף תכסוף לאותן הדברים שהרגילה ותטה אליהן והיא אין לה כלים להשיגם ומצד טבעה תטה להדבק בצורות העליונות הנבדלים מחומר ותשתוקק אליהן והיא אין לה התחלות ולמוד והרגל בעבודת הש"י ולזה משתוקק לב' הצדדין כאחד צד המעלה וצד המטה. וכאשר אין לה כלי' במה שתשיג צד המט' ולא הכנה במה שתשיג צד המעלה בזה יש לה צער מכאיב יותר מכל צער שבעולם ויותר משרפת האש ויותר מצער הקור והקרח הנורא ויותר מהכאות סכינים וחרבות ומנשיכת נחשי' ועקרבים ואין הצער ההוא אלא לנפש. ולא שישלוע בה האש כי אין האש שולט בדבר רוחני אבל היא בהיותה נמשכת אחר

שני צדדים הפכיים תצטער בצער מופלג ע"כ דבריו. אמנם דרכי רז"ל רחקו ממנו והם נמנו וגמרו שיש גהינם למטה ושם נדונין באש ממש נפשות הרשעים ובאש שרוף ישרפו בשבת. אשר על כן הרמב"ן בשער הגמול שלו נתן אפשרות לזה ושם האריך מאד. והכלל העולה מדבריו שהאש שבגהינ' שנאמין בה שהיא שורפת הנפשות אינה כמו אש העולם הזה כלל לא האש שמשתמשין בה בגחלת ושלהבת ולא האש היסודית אשר בגלגל האש אלא דקה מזאת. וכמו שהקב"ה ברא את הנשמות בתכלית הדקות כך ברא המקום נקרא גהינם וברא בו אש דקה מן הדקה שאינו גוף נתפש והוא תופש הדברים הדקים ומכילם. וכמו שברא הנפשות הזכות בתכלית הדקות א יש ביכולתו לברא אש דקה מן הדקה להעניש ולכלות בו הנפשות החוטאות. והרב משהדיליאון כתב ז"ל ואמנם כבר התעוררנו בתחלה כי אותו המקום שהנשמות יוצאות מתוכו מכח הנהר היוצא מעדן אותו המקום ממש הוא מקבל כח ושפע מאותו האש היסודי ומכח אותו השפע הנשפע מתוכו יש בו יכולת לאכול אש אחרת כענין אומרו כי ה' אלהיך אש אכלה אל קנא אש אכלה ממש כי יש אש אוכלת אש וכמו שהמקום הזה אוכל אש מכח האש היסודי כך אוכל ממש כח שהיא גדול מרוח בני אדם עכ"ד. והרב ר' מאיר גבאי בספר עבודת הקדש פירש דבריו באומרו כי מאחר שהמשכת האש ההיא מהאש היסודית העליונה לגהינם של מעלה וממנו לגהינם של מטה עדין היא בתקפה ובגבורתה לשרוף ולכלות הנפשות. ואנחנו לא נטה ימין ושמאל מהקבל' האמתית הנמצא בזוהר. ולכן הט אזנך לי ושמע אמרתי כי השרש הזה הוא מסודות התור' ומהדברי' אשר ה' גלה סודו אל עבדיו הנביאים. ואומר ידוע הוא מדעת הרשב"י ונמשכו אחריו כל המקובלי' שכל הנשמות קודם שירדו לזה העולם מתלבשים בגוף ובדיוקן שעתידים לעמוד בעולם הזה. וכן תמצא בזוהר פרשת ויחי ז"ל ר' חזקיה פתח גלמי ראו עיניך וגו' האי קרא אוקמוה בכמה אתר אבל ת"ח דכל אינון נשמתין דהוו מיומא דאיתברי עלמא כלהו קיימין קמי דקב"ה עד דלא נחתי לעלמא בההוא דיוקנא ממש דקיימי בהאי עלמא דאיתחזון לבתר בעלמא וההוא חיזו גופא דבר נש דקאים בעלמא דא הכי הוא לעילא וכדין בשעתא דנשמתא זמינא לנחתא בעלמא ההוא נשמתא בההוא דיוקנא ממש דקיימא בהאי עלמא הכי קאים קמי קב"ה ואומי לה קב"ה דתטור פקודי אורייתא ולא יעבור על קיומי' ומנלן דקיימין קמיה דכתיב חי ה' אלהי ישראל אשר עמדתי וגו' עמדתי ודאי ובג"כ גלמי ראו עיניך עד לא איתחזי צלמא ועל ספרך כלם יכתבו דהא נשמתין דיוקנא דילהון כלהו בספרא כתיבין ע"כ. עוד כזה ראה וקדש בפרשת לך לך ואלו הם דבריו. ומי צור מבלעדי אלהינו הא אוקמוה דלית צייר כמה דקב"ה דאיהו צייר שלים עביד וצייר דיוקנא גו דיוקנא

ואשלי' להההוא דיוקנא בכל תקוניה ואעיל בה נפש עלאה דדמי לתקונא עילאה בגין כך לית צייר בר קודשא צריך הוא. ושם ידבר עמנו שבעבור זה אמרו רז"ל שה ראה הקדוש ברוך הוא לאדם הראשון דור דור ודורשיו ושכל הנשמות שהיו עתידים לבא בעולם באו להר סיני והכל אמת כי אדם הראשון ראה הנשמות באותו הדיוקן ממש שעתידים לבא ובאותו דיוקן באו להר סיני. והגם שכתוב ואת אשר איננו פה עמנו הטעם הוא מפני שלא היו רואין אותם. והאריך הרשב"י בזה והכלל כי יש גוף דק עד מאד בו מתלבש הנשמה טרם בואה לעולם. וברוח הזה בתכלית כל איברי האדם בצלמו אבל הם דקים בתכלית הדקות. ולא מכללא איתמר אלא בפירוש איתמר בפרק חזקת הבתים ר' בנאה הוה מציין מערתא כי מטא למערת א"ה יצתה ב"ק ואמרה נסתכלת בדמות דיוקני בדיוקני עצמה לא תסתכל אשר בודאי נאמר על הגוף הדק הזה. ולמען ידעתי נאמנה שעוד תאוה נפשך לדעת הדברים האלו על בוריין אציג' נא לפניך דברי הרי"א בספרו הנפלא הכי קרא שמו מפעלות אלהים מ"ח פ"ו וז"ל. וראוי שתדע שלכל הרוחניים שהאציל הקב"ה מעצמו נתן הקשר מה עם גשם מהגשמם. וזה כדי להחיות העול' הגשמי ולקשור אותו עם השכל האלהי באופן שיהיה העולם כלו קדש לה' מכיר כל אחד את בוראו ומהללו שזהו התכלית האלהי בבריאה. ואי אפשר שיכיר הגשם לאל הבורא אותו אם לא בהתקשר עצמו ניצוץ אלהי שכלי נאצל מהבורא ולכן היו כל הנמצאים השכליים נקשרי עם הגשמי' בקשר מה ובהם יעשו פעולותיה' מהם נקשרים עם הגלגלים השמימיים ומניעי' אותם ומהם עם הכוכבים הפועלים מה שבכאן ומהם יש לה הקשר עם גשמים אחרים רוחניים. וכן הנשמות המה בבריאתם הראשונה נקשרות עם גשמי' דקים רוחניים מהטבע השמימיי בלתי מושגים לחוש הראו'. והנשמות לא יתפרדו מאותם הגשמים הדקי' הרוחניי' כל ימי עולם אם קודם בואם לגוף ואם בהיותם עמו. וגם אחרי הפרדם ממנו. והגשמים ההם הרוחניים נקראי' בדברי שלמה רוח בני האדם לפי שאין הרוח ההוא כמו הרוח החיוני אשר בשאר הב"ח כי רוח הב"ח ונפשו הוא הוה בהתהוותו. והמהוה אותו הוא נפש העולם המשפעת הכחות ההוות ונפסדות. ולכן אין לאותו נפש הכח ורוח פעל ההשכלה האלהי' הנצחית כי לא ימצא זה אלא בנפשו' והרוחות הנבראות הנאצלות ממנו יתברך בתחלת הבריאה שהם מהטבע השכלי והאלהי ובכלל שהם פעל האומן העליון ונפשות הב"ח והצמחים וטבעי הדוממים וצורותיהם הם מעשי ידי אחד ממשרתיו מהם השכל הפועל. ואצל חז"ל הוא סנדלפון כאמר' מלאך יש בארץ וסנדלפון שמו וכו' ועל ההבדל הגדול הזה שיש בין רוח בני אדם לרוח הב"ח שזה קודם להוית הגוף ונשאר אחרי הפסדו במקום העליוני' וזה מתהוה עם הגוף ונעדר בהפסדו

אמר גדול החכמים ומי יודע רוח בני האדם העולה היא למעלה ורוח הבהמה היורדת היא למטה בארץ. כי זה הרוח האנושי הוא מהטבע השמימיי וממחוז הדברים העליוני' מתנועע תמיד תנוע' סבובית מעצמו כגרמי' השמימיים והכוכבים. ולזה אמר אפלטון החכם שהנפש תתנועע בעצמה תנועה סבובית בהיות' בגוף גם בהיותה חוץ מן הגוף אם קודם בואה אליו ואם אחר הפרדה ממנו ושבזאת התנועה תשיג עצמות' ותכיר את בוראה והוא הפועל העצמי בה ושלמותה כל ימי השמים על הארץ. והוא באמת מאמר מדעי ראוי היה לשכמותו תלמיד מתלמידי ירמיהו הנביא ע"ה. והגשם הזה הרוחני הוא נושא לנשמה השכלי' והוא הרוח אשר בלב האדם שלא ימשכו בלבד ממנו הפעולות והרוחניות והחיוניות וההרגשיות כמו שיעשה רוח שאר הב"ח אבל גם הפעולות האלהיותהם השכליות המציירות שלמות האל ומעשיו והמלאכי' הרוחניים ופעולות המעלה הנמשכות אחר השכל ולכן יתנועע תמיד זה הרוח החיוני בלב ובשריגים תנועה סבובית אשר יקראוה הרופאים תנועת ההתפשטות וההתקבצות. ואין זה הרוח החיוני אשר בלב האדם מכלל הרוחות ההויה והמתילדים מן הזרע מדקות הליחות והנתכים מן החום הטבעי אבל הוא רוח אחרת מטבע השמימיים בא לגוף עם הנפש האנושית לצייר אותו בראשונה בבטן המלאה ואחרי כן לגדלו ולהנהיג מציאותו בפעולות ההכרחיות לקיומו והאלהיות לשלמותו כל ימי חלדו והוא אינו אם כן הוה בהתהוות הגוף ולא כלה ונתך כן כשאר חלקי הגוף ורוחותיו אבל הוא המהוה הגוף האנושי עם כל חלקיו והוא המוליד בו החום מתנועתו הסבובי' כמו שיולידהו השמש והגרמים השמימיים בעולם כי הוא מטבע אותם הגשמים העליונים הטהורים ובתנועתו הסבובית שיתנועע בתוך חדרי לב האדם יתנועעו שאר הרוחות ההויה אשר עם הדם בשריגים תנועה סבובית גם כן אלא שאינה שלמות הסבוב בתנועתו בתוך הלב כי הם משרתיו עושי רצונו הוים ממנו ונמשכים אחריו בתנועתו כל ימי שבתו בתוך הלב. ובצאתו משם פנה הודו והדרו של הגוף ונחה שקטה התנועה ההיא שבלב ועמה תנועת הגוף כלו וכלו כל הפעולות הגשמיו' והשכליות לפי שהמנהיג האלהי עם והנשמה הנשואה בו חלף הלך לו. והנה חז"ל כנו זה הנושא הגשמי בשם רוח לפי שהוא רוחני ודק עם היותו גשמי. וכנו הענין האלהי ר"ל השכל הנשוא עליו בשם נשמה להיותה נאצלת ויוצאת ממנו יתברך כיציאת הנשמה מפי האדם ולמורכב משניהם ר"ל נושא ונשוא קראו נפש. ולזה יחסו בגוף האדם התנועות כלן אל הרוח לפי שהתנועה היא מיוחסת לגשם במה הוא גשם. והפעולות השכליות יחסו בלבד אל הנשמה ושאר הפעולות טבעיות והרגשיות יחסו אל הנפש להיותן מורכבות מטבע תנועה שמימיית ומטבע מכיר ויודע מוחשיו

ופעולותיו ולהיות שני חלקי הנפש הרוח והנשמה אמרו חז"ל נשמות ורוחות שעתידים להבראות שהוא חבור הנושא הרוחני והנשוא השכלי יחד. ואמר הנביא כי רוח מלפני יעטוף ונשמות אני עשיתי ואמר נותן נשמה לעם עליה ורוח להולכים בה שיחס תנועת האנשים ההולכים אל הרוח. ומפני שהרוח בתנועתו הוא המצייר גוף העובר במעי אמו ונותן תמונה לאבריו ראויה לעשו' פעולותיו והנשמה היא הנותנת ההבנה והשכל לכן אמר איוב ברוח אל עשתני ונשמת שדי תבינני. ואחרי מות האדם תשאר נשמתו עם מרכבת רוחו. אם במקום קדוש מהעדן שהוא מקומו הטבעי אשר ינוח בו. והוא מקום השכר אשר בדרך השאלה וההמשל קראוהו חז"ל בשם גן עדן כנוי למקום העונג אשר עם השם ועליו נאמר רוחו ונשמתו אליו יאסוף. ועל הרוח ההוא עם הנשמה אמר והרוח תשוב אל האלהים אשר נתנ' ואם במקום מתנגד לטבעו הוא מקום העונש אשר יכסוף עלותו משם אל מקומו הטבעי ולא יכול כי הוא בנחושתי העונות ואחוז בחבלי הפשעים אשר שמו אותו בבור. וזהו המקום שקראו גהינם ויתמיד שם הרוח עם הנשמה כפי גמול חטאתיו וכמו שיתבאר במקומו ע"כ דברי הרי"א. גם הרב ר' אליעזר אשכנזי בס' מעשה בראשית פ"ב קיום הדעת הזה וקצור דבריו שהקב"ה ברא קודם ברגע א' יסוד דק פשוט וממנו ברא השמים וכל צבאם והארץ שהם הארבע יסודות ומן הארבע יסודות נבראו כל הנבראים בהתמזגותם אבל בריאת האדם היה מן היסוד הדק הפשוט ההוא כמו שממנו ברא גשם צבא השמים והיסודות. ועל כן כאשר צוה תוצא הארץ נפש חיה לא הוציאה האדם עם היות גם הוא נפש חיה אבל הקב"ה עשה גולם מן העפר כמו שנאמר וייצר וגו' מן האדמה והלביש את התמונה שעשה מאותו היסוד ההוא קיימת והתמונה ההיא יאות להיותה נצחית והוא הגוף אשר עם הנשמה יקבל השכר הנצחיי וכן ח"ו הפכו. והביא ראיה לדבריו ממאמר איוב עור ובשר תלבישני באשר שם נראה שזולת הגוף היה שם תמונ' שהלביש אותה בעור ובשר ולכן כאשר ימות הגוף שהוא הלבוש תשאר התמונ' מן היסוד הדק ההוא קיימת גם הוא הביא ראיה מדברי חז"ל שאמרו בענין העונש משל למה הדבר דומה לחיגר וסומא וכו' שודאי לא אמרו כן על הליחות העצמות והגידים והבשר שעל אלו אמרו רז"ל מרבה בשר מרבה רמה אבל על התמונה הנשארת מעוטפת בנפש חיונית. וכן בענין השכר אמרו העולם הבא אין בו לא אכילה ושתיה ואם לא היה שם גוף כלל מי לא ידע שאין אכילה ושתיה במה שאין בו פה שינים חיך וגרון אבל כוונתם לומר שיש שם גוף ושאין שם אכילה ושתיה והגוף הוא מה שהונח מהיסוד הדק ההוא. גם הרב רבינו בחיי בפרשת ויחי כתב ז"ל יעקב אבינו לא מת אך נשאר קיים בגוף ובנפש הגוף הזה הוא הגוף השני הדק שבו הנפש מתלבשת בצורת

גוף ויש לו ממש אבל הוא דק עד מאד מתלבשת בו לעיתות מזומנות והוא מערב שבת לערב שבת או מיום הכפורים ליום הכפורים הוא משוטט בעולם בשליחותו של הקב"ה ומתראה למי שהוא חפץ בו כי הראשון הגס נחנט ונקבר כפשוטו של מקרא. וזו היא כונת החכם שאמר מקרא אני דורש שנא' הנני מושיעך ואת זרעך מקיש הוא לזרעו מה זרעו בחיים אף הוא בחיים כלו' מה זרעו בחיים בגוף ובנפש אף הוא בחיים בגוף ונפש והוא הגוף שהזכרתי עכ"ד. ראה נא איך כלם כא' הסכימו שיש איזה גוף דק עד מאד אשר בו מתראים הנשמות לבני אדם והרוחות מספרות זו עם זו כאשר עוד יבא בע"ה והוא הצלם הנזכר בנעים זמירות ישראל באומרו (תהלים לט ז) אך בצלם יתהלך איש והמפרשים פירשו באופנים רבים כי לא ידעו מה הוא והאמת שהוא הגוף הדק הנזכר אשר בו הולך האדם אל בית עולמו וחביב הוא האדם שנברא בצל'. ועתה קורא נבון שמע נא מה שהעתיק החכם הכולל האלהי מהר"ר ישר מקנדיאה בספרו מצרף לחכמה מס' יוחני המדקדק בהקדמתו לספר הנפש ותראה איך גם כן הפילוסופים הקדמונים קבלו הדעת הזה ממנו. ז"ל הנפש הזנה נפסדת ונשארת בגוף ולא כן המרגשת הקורא נפש בהמית שהיא נבדלת ממנו יחשוב שאחר יציאת הנשמה מהגוף ישאר לה עגלה או נושא לנשמה מגוף רוחני או אוירי שגם הוא מורכב מד' יסודות. ויקרא אמנם אויריי לפי שרובו מן האויר כמו שיקרא גופני עפריי שרובו מן העפר ושלזה הגוף יש כח ההרגשה. ואתר זה שאל שם בחכמה ודעת מה ההכרח שיביאנו להאמין שיש לנשמה הגוף הנ"ל ומנין לנו שיהיה בו כח ההרגשה כבעלי חיים. והשיב לפי שהכל מודים ויתבאר גם כן בראיות שהנשמה אחר נסיעתה מן הגוף תרד לגהינם לקבל עונשה על רוע מעלליה שעשתה בחברת הגוף לפי שההשגחה האלהית לא בלבד מקפדת על מציאותנו אלא עוד גם כן על טוב מצבנו על כן יפקוד על הנפש החוטאת שנטתה מהדרך הישרה וירדה מטוב מצבה להחזירה ולתקנה ויחשוב מחשבות לבלתי ידח ממנו נדח וזהו על ידי יסורין הממרקין ומנקין בגהינם. וידוע שהבלתי גשמי א"א שירגיש ויתפעל ואיך אם כן תוסר הנשמה ותענש. ועל כרחנו לומר שיוצמד לה גם אחרי הפרדה מהגוף הראשון איזה גוף שיהי' נתך מהחום או נקפא מהקור ומתפעל מהאיכות הפועלות בו ומרגיש בפירוק חבור עד שמצר דבקות הנשמה תהיה גם היא כואבת ומצטערת כאשר יקרה לה כאן באלו החיים שבכל צרתנו לה צר כי חליינו היא נושאת ומכאובינו היא סובל' והיא מחוללת מפצעינו מדכאה ממכותינו כי כל איש אשר בשרו עליו יכאב נפשו עליו תאבל בהכרח בהיותה קשורה בו והיו לבשר אחד. ואיזה גוף א"כ יתחבר לה. זה הגוף אי איפשר שעינינו רואות שנפסד וישב העפר על הארץ כשהיה אם לא שיצמד לה הגוף

האוירייי שקוראי' עגל' הנשמ' שבו כמו בנושא תשכון היא והתפעליותי' ר"ל המדות שבנפש הבהמית כמו הכעס והתאוה והגאוה כו' שעכ"ל שלא יפרדו הימנ' המדות הללו שאם תמאן היותם בה תפטרנה מכל ההפעלו' וזה לא יתכן עד שתטהר ותנקה מטומאתה ותתחרט על מה שעשתה ותתן לבה להנקות מאותן הפחיתיו' שאז יחד עמהן תתפשט ג"כ מהגוף או העגלה הנ"ל ובתנועת עצמה תגביה ותעלה למעלה כי אין לה גואל פודה ומושיע שיעלנה זולתה כאשר היא ברוע בחירתה הורידה והשפילה עצמה מגדולתה שכל תנועתה היא מעצמה ובהעלותה למעלה תכף יתחבר לה גוף שמיימי ודבק בה אשר לא ופרד. ומחוייב היותו גוף מזהיר כככבים שבהיו' הנשמ' חלק מחלקי העול' יתחייב הוות לה ג"כ חלק מפעולות העולם ולא תהי' בטלה ולפי שמטבעה להיות תמיד בתנועה בלי נפישה יתחייב שתהיה פועלת תמיד בלי הפסק ולזה מחוייב היות לה גוף תמיד שפעולתה בו תמיד ותהי לו סוכנת ומחיה אותו ועל כן צריך שיהיה מגשם נצחי שמיימי זהיר כזוהר הרקיע למען אשר יתקיים לנצח ולא יפרד לעולם ועד. מבואר א"כ שצריך להניח גוף רוחני שבו ישכנו הכחות הגופניים ר"ל הכעסני והתאוני וכן הכח המבין ר"ל הדמיון והחוש שכל אלו משכנם ברוח שאם הבהמיי' נבדלים כנ"ל מכ"ש המעולים שהם כחות ההיכר שיהיו נבדלים מהגוף העכור ונשארים בגוף הדק הזה שהוא הנושא שלהם הגם שנחשוב שבהיותו בחיים מתנוצצים ממנו אלו הכחות אל הגוף העכור כאשר נראה שהכח המבין מציץ ניצוציו בגוף שהכעס מרתיח ומעורר הדם שבלב והתאוה מניע הכבד וכן הכח החושיי מאיר במוח וממנו תרד ההרגשה והתנועה דכך הגידים לכללות אברי הגוף כידוע לרופאים וכו'. עד כאן דבר הפילוסוף. וראה גם ראה איך לא בלבד קיים הגוף הרוחני הזה בהיותו מרגיש הקושיא שהנחנו אלא עוד כדברי חכמי האמת גזר שעל כל פנים צריך לצרף הנשמה קודם שתכנס בג"ע וזה אי אפשר עד שתנקה בגהינם מכתמיה. גם ראית בעיניך איך אפלטון קרא לגוף הזה אויר שמימיי בהיותו בתכלית הדקות. סוף דבר הגוף הדק הזה נקרא בפי הרי"א ומפרשי' אחרים רוח בהיותו נושא לנשמה וא"א שיפרד הנשוא מהנושא על כן נזכרים יחד איוב אמר רוח אל עשתני ונשמת שדי תבינני. ישעיה נותן נשמ' לעם עליה ורות להולכים בה וכן כי רוח מלפני יעטוף ונשמות אני עשיתי. ועם זה נחה שקטה קושייתנו יען אמרנו שבנשמה השכלית לא ישלוט האש הגשמי אם לא באמצעות הרוח הגשמי הדק שהוא מרכבה אליה. ואל אמת פועל צדק ואמת יורנו נפלאות מתורתו אמת.

פרק יד

מבשר טוב ומשמיע ישועה לכל אשר בשם ישראל יכנה ומורה מי האנשים האלה היוצאים מהכלל הזה.

אחר שנתבאר בפרק הקודם שהנשמה מקבלת שכר' ועונשה בצלמה המיוחדת לה ראוי שנחקור אם העונש הזה הוא זמניי או נצחיי. ואומר שהדעת הנכון הוא שכמו שיש מדרגות בין העבירות והחטאי' בנפשותם כי לא כל העבירות שוות ולא כל החטאים בנפשותם במדרגה אחת. כן יש מהם שמשפטן בגהינם י"ב חדש ויש מהם זמן יותר ארוך וקצר ויש מהם מי שנדונין לעד ולעולמי עולמים ויען שהחקירה הזאת היא רב התועלת אשים ידי על עיניה בקיצור האפשרי. ואומר. הלא ידעת מה שאמרו רז"ל בפרק חלק ז"ל כל ישראל יש להם חלק לעה"ב שנ' ועמך כלם צדיקים לעולם יירשו ארץ וארץ זו משל לארץ החיים וחיי העה"ב וכבר ישאל השואל וכי משוא פנים יש בדבר האם כל אשר בשם ישראל יכנה כצדיק וכרשע יהיה לו חלק לעה"ב והוצרך הרלב"ג לומר אין למדין מן הכללות. ודבריו אינם נכונים כי כאן גזרו שאין יוצא מהכלל אלא אותם הנז' באומרם ואלו הם שאין להם חלק לעה"ב. ועוד שבדברי הנביאים אין לומר אין למדין מן הכללות והכתוב צווח ועמך כלם צדיקי'. ועוד שאינם מוציאין מהכלל אלא מעט מזעיר כמו תנא ושייר. אבל לפי דעתי זה יובן בהקדמה א' קטנה והיא שכל מי שעושה אחת ממצות התורה כסדר וכראוי אינו מאבד זכותה לעולם ולעולמי עולמים אף שיעשה ממצות ה' אשר לא תעשינה וזה תמצא מפורש אצל רז"ל במדרש שוחר טוב מזמו' ס"ב ז"ל יש לך אדם שיש לו עשר מצות וי' עונות ואומר לא שכרן של מצות ולא עונשן של עבירות אלא יצאו אלו כנגד אלו והקב"ה אינו עושה כן אלא בתחלה גובה הוא ממנו עונותיו ואח"כ נותן לו שכרו של מצות. ע"כ. ויצא החסד מלפני ה' שזכותו יהי' שמור לו לעולם וכמו שאמר הכתוב ולך ה' חסד כי אתה תשלם לאיש כמעשהו. וכן בראשון ממסכת ראש השנ' ובמסכת יומא פ' יום הכפורים ר' אליעזר רמי כתיב ולך ה' חסד וכתיב כי אתה תשלם לאיש כמעשהו. בתחלה משלם לאיש כמעשהו. ובסוף ולך ה' חסד. כתיב ורב חסד וכתיב ואמת. בתחל' אמת ולבסוף ורב חסד. וזולת אלה רבים אשר מהם נראה כי הנפש תקבל עונש על העונות ראשונ' ואחרי כן שכרה כפי המצות שעשה. וכעין זה כתב הרב רבינו בחיי בפרשת והיה עקב ז"ל אשר לא ישא פני' לצדיק הגמור שלא יענישנו אפילו על עבירה קלה ולא יקח שוחד עבירה בשביל מצוה שאינו אומר הרי שעשה אלף מצות ועשה עבירה א' אחסר לו מצוה א' מפני עבירה שעשה וילך המצוה כנגד העבירה אלא הוא מענישו על אות ה עבירה חידית ונותן לו שכר על רבוי המצוות

כלן. ועל היסוד הזה בו מה שאחז"ל בסוף מכות רצה הקב"ה לזכות את ישראל לפיכך הרבה להם תורה ומצות. והראיה לסתור כי הגם שהקב"ה הרבה בתורה הקדושה מצות לתת שכר טוב למתהלכים לפניו ועושי רצונו הנה ג"כ נתן לפני העברים מכשול באשר היא מצודים וחרמי' ואסורים ידיה טוב לפני האלהים ימלט ממנ' וחוטא ילכד בה. אמנם זה יובן היטב במה שהנחנו וזה כי לזכותם ולצדקם עשה האלהים כי בהיות שלא כל הדעות שוות וכל א' וא' יש לו נטיה לאיזה מן המצו' הרבה הקב"ה לישראל תורה ומצות כדי שזה בעשות מצוה אחת וזה בעשית אחרת יזכו כלם לחיי העולם הבא אחר שיענשו כפי רשעם ומרדם. ולזה כתב הרמב"ם בפירוש המשנה ז"ל מעיקרי האמונ' בתור' פי כשיקיים האדם מצו' מתרי"ג מצות כסדר וכהוגן שלא ישתף עמה דבר מכוונות העולם בשום פני' אלא שיעשה אותה לשמה מאהבה זכה בה לחיי העה"ב. ולזה כאשר שאל רבי חנינא בן תרדיון את ר' יוסי בן קסמא מה אני לחיי העול' הבא השיב כלום מעש' בא לידיך כלומר נזדמן לך לעשות מצוה כתקנה. וכאשר השיבו כי נזדמנה לו מצות הצדקה אז נתבאר לו כי אפילו אכל ושתה אם עשה משפט וצדקה אז טוב לו בעולם שכלו טוב. וכן במסכת תענית מביא הרבה מעשים מאנשים שעליהם אמר אליהו שהיו מזומנים לחיי העולם הבא בשביל איזה מעשי' טובי' שעשו. ואחר הדברים האלה תדע ותשכיל ממוצא דבר חז"ל להשיב על השאלה הנכבדת על מה אנחנו יושבי' כי אמת הוא שכל ישראל יש להם חלק לעולם הבא בהיות שא"א שלא יעשה כל א' מהם מצוה ממצות התורה אשר בה יזכה לחיי עול' הבא. כי אפי' ריקנין שבהן מלאים מצות כרמון. ולא יש ח"ו משוא פנים בדבר כי כל משפטיו צדק ואמת. וכמו שאמרנו לא ישא פנים לצדיקים ולא יקח שוחד שאינו מנכה להם מעונותיהם כלום. אבל בתחלה נדונין כפי חטאתם ואח"כ נותנים להם שכר מצותם בתשלום בלי גרעון ופחת. והשכר ההוא יהיה כל כך גדול ועצו' שבודאי יקבלו היסורין בסבר פנים יפות ולא יאמרו העוברי' לא הן ולא שכרן כי העונש יהיה מעטי בערך השכר אשר כל א' וא' יזכה כפי מדרגתו. ובזה נחה השאלה הגדולה אשר העיר החכם בעל העקרי' במאמר ג' פרק ל'. והיא אם התורה האלהית נותנת שלמות בכללה או בחלקיה. ונאמר כי היא נותנת בודאי החיים לעושיה ואפילו למי שיקיים אפילו חק אחת ממנה יען אחר קבלת העונש עדן או עדנים עשור או שנה כמו שנזכיר עוד בפרקים יבאו אז תזכה לקבל שכר עשייתה כי לא לנצח יריב ולא לעול' יטור. והבן זה כי הוא עיקר מעקרי התורה ונחמה גדולה לכל אשר בשם ישראל יכנה. אמנם צריך שתדע כי לא כל זרע אברהם אבינו ובני יעקב בחיריו ראוי' ליקרא בשם הנכבד של ישראל כי יש איז' עונו' כל כך חמורו' שמכבים מצוה ואין לעושיהם

שכר עוד בעמלם. וכן תמצא בפרק חלק ואלו הם שאין להם חלק לעולם הבא האומר אין תחית המתים מן התורה ואין תורה מן השמי' ואפיקורסי' והאפיקורסי' הוא המכחיש מציאו' ה' או האומר שאין שם נבוא' כלל ואין שם מדע שמגיע מהבורא ללב בני אדם והמכחיש נבואתו של משה רבינו והאומר שאין הבורא יודע מעשה בני האדם. וכל א' וא' מאלו אעפ"י שהן מישראל אין להם חלק לעה"ב והם הנקראים פושעי ישראל ועליהן נאמר ויצאו וראו בפגרי האנשים הפושעים בי כי תולעתם לא תמות ואשם לא תכבה. ולכן בהיות שקרח ועדתו כפרו בעיקר תורה מן השמי' בחשבם שהרב' דברי' בדא משה מלבו ואינן דברי אלהים חיים לכן נגזר עליהם וירדו הם וכל אשר להם חיים שאולה ר"ל למדור התחתון של גהינם. וכתב רבינו בחיי ז"ל ודרשו רבותינו לדיוטא התחתונה שבשאול. ומה שאמר ישובו רשעים לשאולה ולא אמר ירדו ירמוז לתוקף היסורין שאין להם קץ אחר שהם נאכלים באשה של גהינם חוזרים ומתחדשים כבתחלה כדי שיהיו עוד למאכולת אש. וכן חוזרים חלילה לדורי דורות כי יחדש ה' כח בגוף לקבל ולסבול עונשי גהינם. וזה אינו מנגד למה שאמר הכתוב מוריד שאול ויעל באשרשם שאול רומז לקבר ורומז לזמן התחיה כאשר יעלה ה' הגופי' מהעפר אשר שם ננערו כי עפר המה ואל עפר ישובו. עוד בפרשת צו כתב על פסוק (ויקרא ו ו) אש תמיד תוקד על המזבח ז"ל לפי שהמזבח הוא מקום כפרה ורשעים לא בעו כפרה רמז לך הכתוב שהם נדונין באשה של גהינם באש תמיד מאחר שכפרו באש תמיד והוא הענין עצמו שהיה ישעיה הנביא בו מוכיח הרשעים הוא שאמר (ישעי' לג יד) פחדו בציון חטאים אחזה רעדה חנפים מי יגור לנו אש אוכלה מי יגור לנו מוקדי עולם. הי' מפחידם על אותו האש תמיד שבציון שכפרו בו ולא חזרו בתשובה ולא רצו כפרה וכו'. אשר עליהם נאמר עד נצח לא יראו אור. הנך רואה איך רבותינו ז"ל אשר כל יקר ראתה עינם הוציאו מכלל בני ישראל אלו השלשה האומר אין תחית המתים מן התורה אין תורה מן השמים והאפיקורוס. ואמנם זכרו שלש' העבירו' האלו ולא זולתם לפי שהם העקרים הראשיים שעמידת הדת וקיומה תלוי בהם כפי מה שגזר הרב בעל העקרים מאמר י"א פ"ג בשגם האומר אין תחית המתים מן התורה כופר בעיקר השכר והעונש בחשבו שהנפש אינה נצחית. האומר אין תורה מן השמים כופר בעיקר השני והאפיקורוס מכחיש העיקר הג' ממציאות ה' ובקטון החל ובגדול כלה. וזו ואין צריך לומר זו קתני. וזהו מה שראיתי לדבר הגם שלא נעלם ממני דעת המקובלים ז"ל וכל אורחותיהם חסד ואמת:

וממה שצריך עוד שתדע הוא שאפילו הרשעים אשר עליהם נאמר יורדין ואינם עולים יש להם מנוחה ביום השבת ולכן נקרא עונג כי הוא תענוג העליונים והתחתונים כדאיתא

במסכ' גהינם. ובמדרשו של ר' נחוניא בן הקנה מאי וינפש מלמד שיום השבת מקיים כל הנפשות. ובשער הגמול להרמב"ן תניא אמרין בהגדה בכל ערב שבת דומה הממונה על הנפשות מכריז ואומר הנח להן לרשעים האלו וינוחו ומניחין אותן כל השבת כלה ובמוצאי שבת עם חשיכה צועק המלאך שהוא ממונה על הרוחות חזרו לכם רשעי' לגהינ' שכבר השלימו ישראל סדריהן. ולכן מזכירין בסדר מוצאי שבת ואומרין ויהי נועם ה' אלהינו עלינו. ומטעם זה נהגו שאין ממהרין בויהי נועם ובסדר קדוש' אלא מחשיכין הרב' ואומרי' אותו בנחת. ואין אומרים בערבית של שבת והוא רחום מפני ששלשה המלאכים והם משחית אף וחמה הרשומים בזה הפסוק שהם ממונים על הרשעים ביסורי גהינם אין להם רשות ושלטון ביום השבת ושרש כל זה תמצא בספר הזוהר הלא בפרשת ויחי עמוד תק"ב אמרו ת"ש ז' מדורין אית ליה לגהינם ושבעה פתחין ונשמתיהון דחייביא עאלו וכמה חבילי מריקין טהירין נטורי תרעין ועלייהו חד ממנא לכל תרעא ותרעא ונשמתיהון דחייביא איתמסרן לאינון דמנן ע"י דדומה כיון דאיתמסרן בידייהו סתימין תרטין דאשא דמתלהטא דהא תרעין בתר תרעין הוו תרעין כלהו פתיחן וסתימין לאינון דלבר פתיחין דלגו סתימין ובכל שבת ושבת כלהו פתיחן ונפקי אינון חייביא עד אינון פתחי' דלבר ופגעין נשמתין אחרנין דאינון מתעכבי בפתחין דלבר כד נפיק שבת כרוזא קארי בכל פתחא ופתחא ואמר ישובו רשעים לשאולה נשמתא דצדיקיא קב"ה נטיר לה דלא תתמסר בידה דדומה כד"א ישמור את נפשך. ובפ' תרומה עמוד ר"ל כתוב לאמר ובשבת דלא אישתכח פחד דינא דגהינם ולא דיני אחרא וכו'. ובמדרש הנעלם פרשת בראשית דף ל"ב תנן. ת"ח אמר רב הונא אפי' הרשעי' שבגהינם מוכתרין הם ביום השבת ושוקטין ונוחין דאמר רב הונא אין לך רשע מישראל שאין לו מעשים טובים דמעיילא להי לעלמא דאתי. ואימתי מעיילא להו ביום השבת להיות כלם מוכתרים בכתר שבת. א"ר יוסי וכי הרשעים שחללו שבת בפרהסיא יש להם בכתר שבת. אמר ליה אין דהא תנן ויהי ביו' הששי לקטו לחם משנה כך נדונים הרשעים ביום הששי משנה להרויח להם ביום השבת כי יום השבת נקרא שלם ולא נגרע לפיכך אינו נגרע מהטוב וההנאה שבו בין לצדיקים בין לרשעים וכו'. ואם השבת הוא רמז לעולם שכלו שבת האל ברחמיו יזכנו לטוב הצפון ליראיו ונשמור חקי מועדיו לעשות את השבת ולתקן לנו בערב שבת מה נאכל בשבת.

פרק טו

מקים מעפר דל ואיך לעת קץ רבים מישני אדמת עפר משנתם יקיצו

אמונת התחיה היא עיקר מעקרי תורתנו והאומר אין תחית המתים מן התורה הוא מין ואפיקורוס ואין לו חלק לעולם הבא. וכבר הקשה הרי"א להרמב"ם בספר ראש אמנה למה לא זכר בכלל העקרים אמונת ההשארות כמו שעשה ה"ר חסדאי. והשיב שזה נכלל ביסוד הי"א שהוא מהשכר והעונש ושהגמול הגדול הוא חיי העולם הבא ועונשו הגדול הוא הכרת וכו' ולהיותו נכללת שמה לא זכרו בפני עצמו ויותר נכון אצלי שנכלל בעיקר התחיה הגם שאינם מתהפכים כי המודה בהשארות הנפש יוכל להכחיש התחיה שאם יעלה על הדעת שהנפש לא תשוב לגוף אחר הפרדה ממנו בעבור זה לא תתבטל מציאות ההשארות הנפשיי. וכמו שהעיד הרב באגרת התחיה ז"ל הגיע אלינו אגרת מארצות תימן ישאלו בה על דברי' ואמרו שיש אנשים אצלם שפסקו שהגוף יכלה ויפסד ולא תשוב הנפש לגוף אחר ההפרדה ושהגמול והעונש לנפש לבד וכו'. אמנם המאמין בתחיה מוכרח הוא שיאמין בהשארות כי איך תשוב הנפש לגוף אם נפסד בהפסדו. ואם כך הוא חל עלינו חובת ביאור העיקר הזה להעמיד ולהחזיק כראי מוצק כונתנו בהשארות הנפש ואתחיל ואומר. בתורה בנביאים ובכתובים מצינו שאמונת תחית המתים הוא הכרחית לתורה האלהיתונפקא מינה שהאומר אין תחי' המתים מן התורה יצא מכלל המאמינים וכפר בעקר ובתורה עצמה. ולהורו' נתון אל לבי להביא כל הפסוקים והראיות אשר הובאו מרבותינו ז"ל בפרק חלק ומקומות אחרים מפוזרים אחד הנה ואחד הנה אחת לאחת למצוא חשבון. הא' הנה הוא בב"ר פרשה י"ד. שם אמרו רבותינו ז"ל וייצר ב' יצירות יצירה בעולם הזה ויצירה לעה"ב. בית שמאי ובית הלל בית שמאי אומרים לא כשם שיצירתו בעולם הזה כך יצירתו לעולם הבא בעולם הזה מתחיל בעור ובבשר וגומר בגידים ובעצמות אבל לעתיד לבא מתחיל בגידים ובעצמות וכו'. ויצא להם הפירוש הזה מההפרש הנראה בין יצירת האדם לשאר הבעלי חיים. וזה שבאדם כתיב וייצר ה' אלהי' את האדם בשני יודין מה שאין כן בבעלי חיים דכתיב ביוד א' (בראשית ב ז) ויצר ה' אלהים מן האדמה כל חית השדה ולכן מייתי פלוגתא דבית שמאי ובית הלל דאליבא דבית שמאי רומז לב' יצירות מתחלפות ואליבא דבית הלל גם כן איכא ב' יצירות בזמנים מתחלפים. וידוע הוא שהעולם הבא הנזכר כאן רומז לתחית המתים. השני מצאתי בילקוט פרשה בראשית סימן ל"ג על פסוק (שם ג יט) כי עפר אתה ואל עפר תשוב מכאן רמז לתחית המתים מן התורה כי עפר אתה ואל עפר תלך לא נאמר אלא תשוב והיא ראי' נצחת כי אם בשר האדם והגוף הוא מעפר כמו שנאמר עד שובך אל האדמה כי ממנה לוקחת איך אמר ואל עפר תשוב והלא לא יתהפך האדם בעצמו כי לא יאמר שאשת לוט נהפכה לאשה אלא בנציב מלח. ולא שמטה משה נהפך

למטה אלא לנחש. ואם כן אם האדם היה בגופו עפר איך יתהפך בעפר ואם הכונה היא שתמו' מגורש מהגן עדן בחטאו ויקבר בארץ היה לו לומר ואל עפר תלך ענין הרומז למות כמו שכתוב הנני הולך בדרך כל הארץ. אשר על כן יפה דרשו רבותינו מכאן ראיה לתחית המתים מן התורה ורמז לו הקב"ה שאם ימות בחטאו הנה עוד יבא זמן שישוב בתחיה להיותו חי בגוף ונפש. השלישי תמצא גם בילקוט פרשת וישב אמרו רז"ל (שם לז י) ויאמר לו מה החלום הזה אשר חלמת כך היה אבינו יעקב סבור שתחית המתים מגעת בימיו שנאמר הבא נבא אני ואמך רחל מתה ואתה אמרת אני ואמך ולא היה יעקב אבינו יודע שהדברים מגיעים לבלהה שפחת רחל שגדלה אותו כאמו ע"כ. והפירוש הוא מוכרח כ"א יעקב היה מטיל ספק בחלום בשביל מיתת רחל איך אמר אח"כ ואביו שמר את הדבר. אבל האמת הוא כי בהיותו מאמין בתחיה הגם שמתה עליו רחל עם כל זה היה שומר וממתין את הדבר בחשבו שתחי' המתי' מגעת בימיו ותחיה רחל ואז כלם ישתחוו לו ארצה. הרביעי בפרק חלק תנא רבי סימאי מנין לתחי' המתים מן התורה שנאמר (שמות ו ד) וגם הקימותי את בריתי אתם לתת להם את ארץ כנען לכם לא נאמר אלא להם מכאן לתחית המתים מן התורה. והיא ראיה חזקה מאד יען ראינו שכאשר כרת ה' ברית את אברהם אבינו הבטיח לו לענמו הארץ כמו שאמר הכתוב (בראשית יז א) ונתתי לך ולזרעך אחריך את ארץ מגורך את כל ארץ כנען. ואחרי הפרד לוט מעמו אמר לו שא נא עיניך וראה מן המקום אשר אתה שם צפונה ונגבה וקדמה ומה כי את כל הארץ אשר אתה רואה לך אתננה ולזרעך עד עולם. וכאדם הנותן מתנה לחברו מראה לו מצריו ואומר לו שיחזיק בה. כך אמר לו הקב"ה (שם יג יז) קום התהלך בארץ לארכה ולרחבה כי לך אתננה וכאן לא נזכר ולזרעך להורות לו שלו להנאתו ולטובתו היה נותן את הארץ. ובהיות שדבר ה' יקום לעולם בראותינו שאברהם אבינו מת והארץ לא נתן לו מוכרחים אנו להאמין שעוד יבא זמן בתחית המתים שאברהם אבינו בעצמו ובכבודו עם זרעו יירש ארץ. והיא ראיה שאין עליה ספק וגמגום. החמישי ר' מאיר אומר מנין לתחית המתי' מן התור' שנ' (שמות טו ד) אז ישיר משה ובני ישראל שר לא נאמר אלא ישיר מכאן לתחית המתים מן התורה. ואף שאין ראיה לדבר זכר לדבר שאתה תחזה שישעיה הנביא בהראותו את עוצם כבוד מלכותו של משיח בן דוד יחוסו חכמתו ומדותיו בעשרה תוארים שימצאו בגדולתו אמר (ישעיה יא) והיה ביום ההוא יוסיף ה' שנית ידו לקנות את שאר עמו וכו' וקרא הגאולה העתידה שנית בהיות' דוגמת הגאולה הראשונה של יציאת מצרים ומתדמה אליה. והוסיף ואמרת ביום ההוא אודך ה' כי אנפת בי וכו' כי עזי וזמרת יה ה' ויהי לי לישועה. ראה נא איך אז בזמן הגאולה הקמים בתחיה ישוררו

שירה חדשה והשיר עצמו שכבר שר משה ובני ישראל. ויען שאז התשועה יהיה תשועת עולמים יוסיפו השם המיוחד ומלא כי אז יהיה הכסא שלם ושמו שלם. ולרמוז לענין הזה אמר' תור' בל' עתיד אז ישיר ישראל כי אז ישוררו זה המאמר עצמו עזי וזמרת יה וכו'. הששי אף על פי שאין ראיה לדבר זכר לדבר.

וכן אמר רבי יהושע בן לוי (ויקרא כה יא) יובל היא תהיה לכם ושבתם איש אל אחוזתו ואיש אל משפחתו תשובו מכאן לתחית המתים מן התור' דאם לא כן מה ענין המשפח' אצל היובל. אשר על כן נראה שכונת הפסוק לרמוז לנו ענין התחיה ואחת דבר אלהים שתים זו שמענו. השביעי ר' אליעזר ברבי יוסי היה אומר בדבר זה זייפתי ספרי כותיים שהיו אומרים אין תחית המתים מן התורה אמרתי להם זייפתם תורתכם ולא העליתם בידכם כלום שאתם אומרי' אין תחית המתים מן התורה הרי הוא אומר (במדבר טו ל) הכרת תכרת הנפש ההיא עונה בה תכרת בעולם הזה עונה בה לאימת לאו לעולם הבא. נראה שהכותיי' זייפו את ספרי התורה ובמקום לתת להם כתבו לתת לכם להכחיש העולם הבא והשארות הנפש. ולכן אמרו שלא העלו בידם כלום שהרי הניחו הפסוק מהכרת תכרת הנפש ההיא עונה בה. וזה שאחר שהאדם נענש בעולם הנשמות בהכרת נפשו מאי ענה בה. אלא שעל כרחם מוכרחים היו להודו' שעל העולה יבא אחר התחיה מדבר. השמיני ר' יוחנן אומר מנין לתחיית המתי' מן התורה שנאמר (שם יח כה) ונתתם ממנו את תרומת ה' לאהרן הכהן וכי אהרן הכהן לעולם קיים שישראל נותנים לו תרומה מכאן לתחית המתים מן התורה. וגם היא תשובה נצחת כ"א אהרן לא נכנס לארץ והתרומות הם ממצות התלויות בה איך אמר קרא ונתתם ממנו את תרומת ה' לאהרן הכהן. אבל מכאן ראיה שאהרן קיים ועוד חזון למועד בזמן התחיה אשר בו יקבל מתנותיו. התשיעי רבן גמליאל לצדוקים אשר שאלו להם מנין שהקב"ה מחיה את המתים מן התורה אמר להן דכתוב (דברי' ד ד) ואתם הדבקי' בה' אלהיכם חיים כלכם היום מה היום כלכם קיימי' אף לעולם הבא כלכם קיימים והראיה הזאת היא חלושה אבל הוא דק ואשכח שמלת היום מיותרת ומה בא להודיעם שהיו חיים ולכן פירש שהכונה שבהיותם דבקים בה' היו כלם קיימים וחיים פעם אחרת כמו שהיו אז לשעתן חיים. העשירי הלא הוא בפסוק (שם ו כד) ויצונו ה' לעשות את כל החקים האלה ליראה אח ה' אלהינו לטוב לנו כל הימים לחיותנו כהיום הזה. וכן תרגם יונתן בן עזיאל לקיימותנא כזמן יומא הדין רצונו בתחית המתים. האחד עשר גם הוא להשקיט להם ממבוכתם הביא ראיה מהמקרא למען ירבו ימיכם וימי בניכם על האדמה אשר נשבע ה' לתת להם לכם לא נאמר אלא להם מכאן לתחית המתים מן התורה והנה היא ראיה

חזקה מאד. שאם האבות לא היו אז בעולם שכבר מתו איך אמר לתת להם אלא האמת יורה דרכו שהאבות עדיין מצפים עת יעמדו על רגליה' וכניסתן לארץ כאשר נשבע להם. השנים עשר הוא מה שאמרה תורה (שם לב לט) ראו עת' כי אני אני הוא ואין אלהי' עמדי אני אמית ואחיה, וכן תנו רבנן אני אמית ואחיה יכול תהא מיתה באחד וחיים באחד כדרך שהעול' נוהג תלמוד לומר מחצתי ואני ארפא מה מחיצה ורפואה באחד אף מיתה וחיים באחד מכאן תשובה לאומר אין תחית המתים מן התורה. והיא ראיה מוכרחת כי הנה הפרשה כלה תיעד לעתיד לבא באומרו הלא הוא כמוס עמדי כי קרוב יום אידם וכו' הרנינו גוים עמו כי דם עבדיו יקום. ומדאקדי' עוד מיתה לחיים שמע מינה דעל עסקי התחיה הכתוב מדבר ושאחר המית' אם יכרת הגוף עוד יחליף בעה"ב. השלשה עשר למר זוטרא ולאו מילתא זוטרתא היא. וז"ל מנין לתחית המתים מן התורה שנאמר (שם לג ו) יחי ראובן ואל ימות. יחי ראובן בעה"ז ואל ימות לעולם הבא. ויפה דקדק כי לא ראינו שברך כזאת לכל שאר השבטים ומדידענו שראובן חטא במעשה בלהה שפטנו שעל ענין הנשמ' הכתוב מדבר. ובאשר עשה תשובה התפלל עליו שלא יזכר לו עוד מעשה בלהה ויזכ' ויחיה ויירש טובה וברכה לחיי עולם הבא לאחר התחיה וכן תרגם יונתן בן עזיאל ייחי ראובן בעלמא הדין ולא ימות במיתותא דמייתין בה רשיעיא לעלמא דאחי הרי לך נגד הכופרי' בעיקר האמונה הזאת ואומרי' אין תחית המתים מן התורה שלש עשרה פסוקים הנחמדים מזהב וכדבש מתוקים.

פרק טז

יוסיף שנית ידו לקנות את שאר הפסוקים והנם ככל המון אשר נשארו בחלק נביאי' וכתובים.

גם ביד הנביאים הבטיח הקב"ה לישראל בתחית המתים. והמקום הראשון תמצא בתפלת חנה אחת משבע הנביאות שנבאו לישראל בפסוק (שמואל א ב ו) ה' ממית ומחיה מוריד שאול ויעל. וכן תרגם המתרגם ממית ואמר לאחאה ומחית לשאול ואף עתיד לאסקא בחיי עלמא. והפירוש הוא מוכרח דאי לא תימא הכי הוה לה לאקדומיה החיים למיתה שסוף אדם למות אבל כאן נתנבאה בביאור על תחית המתי' וכן אמרה מוריד שאול ויעל. אשר על כן אמר רבי יהושע מתים שהחיה יחזקאל עמדו על רגליהם ואמרו שיר' ומה שיר' אמרו ה' ממי' ומחי' מוריד שאול ויעל. השני הנה הוא באמתחת ישעיה הנביא בסי' כ"ו שם שם לו חק ומשפט התחיה באומרו יחיו מתיך נבלתי יקומון הקיצו ורננו שוכני עפר כי על אורות טליך וארץ רפאים תפיל. וכן ת"י את הוא מיתי מיתין גרמי נבלתהון את מקים ייחון וישב חוץ קדמך כל דהוו דמן בעפרא ארי טל נהור

טלך לעבדי אוריתך. וכאן נרמז תחית המתים לצדיקים. וכן אמר יחיו מתיך רוצה לומר הצדיקים שהם לאל והטל שעתיד הקב"ה להחיות בו את המתים כמו שהטל מחי' את הירקות. והראיה הזאת היא אמיתית ואף שהצדוקי' הקשו לרבן גמליאל עליה ודילמא מתים שהחיה יחזקאל הנה סגנון הפרשה יוכיח בהכרח שעל ענין התחיה העתידה מדברת. השלישי גם הוא בסימן נ"ב וכן אמר ר' חייא בר אבא אמר רבי יוחנן מנין לתחית המתים מן התורה שנאמר קול צופיך נשאו קול יחדו ירננו רננו לא נאמר אלא ירננו מכאן לתחית המתים מן התורה. ודומה לי שהראיה מוכרחת כי בהיות שבפסוק הקודם דבר מענין הגאולה וביאת המשיח כמו שאמר מה נאוו על ההרים רגלי מבשר משמיע שלו' מבשר טוב משמיע ישוע' אומר לציון מלך אלהיך והתחיה תהיה סמוכה לביאת הגואל סמך אליו קול צופיך שהם הנביאים כלם שנשאו קולם ונבאו לישראליקומו מקבריהם ויחדו ירננו ויתנו שבחות והודאות לשם יתעלה בראותם שנתקיימו נבואותיהם עליהם אמר כי עין בעין יראו בשוב ה' ציון רוצה לומר יראו בעיניהם הגשמיים מה שנתראה להם לשכלם במראה הנבואה. והוא פירוש נכון. הרביעי פסוק מלא הוא ביחזקאל הנביא בסי' ל"ז לכן הנבא ואמרת אליהם כה אמר ה' אלהים הנה אני פותח את קברותיכם והעליתי אתכם מקברותיכם עמי והבאתי אתכם אל אדמת ישראל וידעתם כי אני ה' בפתחי את קברותיכם ובהעלותי אתכם מקברותיכם עמי ונתתי רוחי בכם וחייתם וכו'. ובין שיהיה משל מתי יחזקאל או יהי' הדבר כפשוטו אין ספק שבאה הנבואה הזאת להודיע לנביא שכן יהיו כל בית ישראל שמתו בגלות שעוד יקומו מקבריהם ויבאו לאדמת הקדש. וכן הוא דעת המתרגם. ובפרקי רבי אליעזר אמרו היו ישראל יושבין ובוכין היינו מקוים לאור ובא חושך באותה שעה אמר הקב"ה לנביא חי אני שאני מעמיד אתכם בתחית המתים ואקבוץ אתכם עם ישראל שנאמר הנני פותח את קברותיכם. החמישי הוא בסימן מ"ג אמר ונתת' אל הכהני' הלוים אשר הם מזרע צדוק הקרובים אלי נאם ה' אלהים לשרתני פר בן בקר לחטאת. וזה הפסוק יורה על תחית המתים כי סדר הקרבנות שעשו עולי גולה אינו כסדר הנזכר כאן. ועוד דיחזקאל לא עלה לארץ ישראל ואומרים בקבלה שנקבר בבבל ולכן מוכרחים אנו לומר שהנבואה הזאת עתידה ושעוד יקום בתחיה יחזקאל הנביא והוא יתן מעדני מלך מלכי המלכים לכהנים להקריבם והוא יזרוק הדם ויכפר על המזבח כי לעתיד יהיה הוא כהן גדול או משנה לאהרן הכהן. ולא נוכל לפרש הנבואה הזאת באופן אחר יען לאו מכללא איתמר אלא בפירוש איתמר ונתתה וכו'. הששי הוא במלאכי סוף כל הנביאים באומרו הנה היום בא בוער כתנור וכו' הנה אנכי שולח לכם את אליה הנביא לפני בוא יום ה' הגדול והנורא והשיב לב

אבות על בנים ולב בנים על אבות' וזה יקרה לקמים בתחיה כי אז יגידו האבות לבני' והבנים לאבות מה שקרה להם בהפרד נפשם מגופם. או כפי מה שכתב הרי"א אם היה אדם בחיי' שמתו בניו. יקומו במצות הנביא וכאשר ראו האבות את בניהם חיים ויפרסמו להם אמיתת הגמול הנפשיי שהוא כפי האמונה התוריית יאמינו האבות וישיבו לבבם אל ה'. וכן ישיב לב בנים על אבותם אם היו האבות מתים והבנים חיים. באופן שעל ידי הקמי' בתחיה יתישר המין האנושי בהכרת האל ית' ואמיתת אמונתו כי זה תכלית התחיה באמת. השביעי כתוב באצבע אלהים במזמור ע"ב ויציצו מעיר כעשב הארץ וכן תמצא בסנהדרין פרק חלק שאלה קליאופטרא את ר' מאיר אמר' ידענא דחיי שכבי דכתיב ויציצו מעיר כעשב הארץ אלא כשהן עומדין עומדין ערומי' או בלבושיה' עומדין. אמר לה קל וחומר מחט' ומה חט' שנקברה ערומ' יוצא' בכמ' לבושין צדיקים שנקברים בלבושיהן על אחת כמה וכמה. נראה דשמעה קליאופטרא מאיזה חכם מדבר על ענין התחיה שנרמזה בזה הפסוק ודייק מדלא כתיב ויציצו מהשדה כעשב הארץ אלא מעיר שהוא נגד טבע העולם. ועל דא סמכה מה שאמרה ידענא דחיי שכבי. אבל עדין ספקה שאם יציצו כעשב הארץ האם יפרחו כעשב בלא לבוש וזה דבר גנאי לקמים בתחיה שערום ילכו בלא לבוש. ולכן פירש לה רבי מאיר שיהיו דוגמת החטה שהיא גם כן עשב הארץ שנקברה ערומה ויוצאת בכמה לבושים. השמיני הביא רבי יהושע בן לוי. אמר מנין לתחית המתים מן התורה שנאמר אשרי יושבי ביתך עוד יהללוך סלה היללוך לא נאמר אלא יהללוך מכאן לתחית המתים מן התורה. והוא רמז נכון שאם אינו מדבר לעתיד מאי עוד יהללוך אלא שודאי רומז שהיושב בביתו של מקום ומתמיד בבתי כנסיות להלל לשבח ולפאר לשם יתעלה שמו אשריו ואשרי כי עוד יהללוהו בעולם הבא אחר התחיה. התשיעי הלא הוא בסימן ק"ד אמר דוד המלך ע"ה כלם אליך ישברון לתת להם את אכלם בעתו תפתח ידך ישבעון טוב תסתיר פניך יבהלון תוסף רוחם יגועון ואל עפרם ישובון תשלח רוחך יבראון ותחדש פני אדמה. וכן כתב הרד"ק ז"ל תשלח רוחך יבראון אמרו קצת חכמי המחקר כי כל חי אחרי מותו יקום כי הנפשות הם עתידות. להתגלגל ולחזור לעולם אבל אינן חוזרות אל החומר הראשון כמו אותו החומר בעצמו ויהיה זה תמיד לכמה אלפי שנה. וגדולי הפילוסופים אומרים כי לא תשוב הנפש אל הגוף לעולם כמו שאמר איוב עד, בלתי שמים לא יקיצו. ולאמונתנו אנחנו זרע ישראל והמחזיקים באמונתנו יהיו הנפשו' חוזרות אל החומר הראשון אשר יצאו ממנו לזמן תחית המתים אשר יעדנו בו האל יתעלה. ויהיה זה על דרך נס ופלא ולא כפי הטבע. ועל זה אמר תוסף רוחם יגועון ואל עפרם ישובון תשלח רוחך יבראון ותחדש פני אדמה

עכ"ד. ובמה שאמר שקצת מן הפילוסופים אומרים כי הנפשות עתידות להתגלגל לסוף כמה אלפי שנה כך הוא דעת הגאפונינסים הדרים בארץ סינים כאשר הגידו לנו סופרי העתים בדברי הימי' שלהם. העשירי נאמר על ידי שלמה המלך עליו השלום בסימן ל' שלש הנה לא תשבענה ארבע לא אמרו הון. שאול ועוצר רחם ארץ לא שבעה מים ואש לא אמרה הון. ועליו אמר רב טבי אמר רבי יאשיה מאי דכתיב שאול ועוצר רחם וכי מה ענין שאול אצל רחם אלא לומר לך מה רחם מכניס ומוציא אף שאול מכניס ומוציא. והלא דברים קב וחומר ומה רחם שמכניסין בו בחשאי מוציאים ממנו בקולי קולות שאול שמכניסין בו בקולות אינו דין שמוציאין ממנו בקולי קולות מכאן תשוב' לאומרים אין תחית המתים מן התורה. וקשה כי מה טעם השאלה הזאת מה ענין שאול אצל רחם. דהלא כבר מפורש בקרא שלש הנה לא תשבענה והן דומים זה לזה אבל רבותינו ז"ל מכאן הוכיחו התחיה וזה שהקשו בפסוק כי התחיל שלש הנה לא תשבענה וכאשר ביאר כונתו אמר ארץ לא שבעה מים ולא פירש שהשאול אינו שבע ממתים והרחם מהתשמיש. ולכן אמרו מה ענין זה אצל זה שהתפרדו מעל אחיו ולא נתפרש בכתוב רעבתן. והשיבו שהיה זה מפני דמיון אחר אשר היה ביניהם דוקא מענין תחית המתים וכמו שכאשר מכניסין את המת בקבר הוא בקולי קולות ובבכי גדול כך יוציאו אותו בקולי קולות כמו שנאמר והיה ביום ההוא יתקע בשופר גדול וכו'. האחד עשר הלא הוא באיוב הנה הוא בקללו יומו על צערו אמר כי עתה שכבתי ואשקוט ישנתי אז ינוח לי. ראה נא איך אורו עיניו בדבר הזה והודה עיקר התחיה בתארו למות בשם שכיבה לשון הנאמר בצדיקים ושכבתי עם אבותי ושנה לקוראו בשם שינה להראות כי כמו שהישן עורר משנתו כך המתים יקיצו ויעורו משנתם. השנים עשר רבינא אמר מהכא ורבים מישיני אדמת עפר יקיצו. והראיה הזאת אין לה שום דחייה וחולשה כלל כי שם קרא למתים ישני' וגזר עליהם שעוד יקומו ויעורו משנתם אלה לקבל הגמול והשכר ואלה לקבל עונשם בגוף ונפש וכמו שאמר אלה לחיי עולם ואלה לחרפות ולדראון עולם. השלשה עשר. הנה הקב"ה הבטיח לדניאל שיחיה עם הצדיקים בתחית המתים ואמר לו ואתה דניאל לך לקץ ותנוח ותעמוד לגורלך לקץ הימין. ואלו הפסוקים הם היותר מוכרחים מכלם ואינם סובלים בשום אופן פירוש אחר. הנך רואה איך הבאתי לך עוד י"ג פסוקי' מהנביאים ומהכתובי' והם בכלם כ"ו כמנין שם הויה הגדול והנורא ויסכר פי דוברי שקר מהצדוקין והאפיקורוסין אשר לברם האלהים והמה בהמה המה להם. ולא נעלם ממני קורא משכיל שיש איזה פסוקים בתורה שנראה שמכחישי' העיקר הזה. ובהיות שהרמב"ם באגרת התחיה שאל כענין והשיב כהלכה וכל יקר ראתה עינו אביא

דבריו. ואלו הן. וראוי שנדבר על שתי שאלות ראויות בזה הענין. האחת מהן לבאר ענין אלו הפסוקים הרבים מאד הנמצאים במקרא המורים הוראה ברורה שלא תסבול פירוש בהרחקת תחית המתים כאמרו הימות גבר היחיה ואמרו כלה ענן וילך כן יורד שאול לא יעלה בטרם אלך ולא אשוב וזה באיוב הרבה. ואמר חזקיהו לא ישברו יורדי בור אל אמתך חי חי הוא יודך כמוני היום וזאת ראיה שיורדי בור הם המתי' ונאמר גם כן כי מות נמות וכמים הנגרי' ארצה אשר לא יאספו וגו' הלמתים תעשה פלא אם רפאים יקומו וגו' ונאמר רוח הולך ולא ישוב. וכשתחפש מקומות המקרא כלם תמצאם מרחיקים תחית המתים בכלל רק פשוטי ישעיהו. ועם קצת התבוננות יתבאר שהוא מסופק אם הוא משל או אמת. ומה שבא מן הפסוק הנגלה לדניאל ורבים מישני אדמת עפר יקיצו וגו' ואמר ותנוח ותעמוד לגורלך לקץ הימין והגם כן מה שחייב לבני אדם המבוכה הגדולה קצתם הסתפק בהם תחית המתים ספוק גדול ומקצת המזמינים לזאת הפנה הוצרכו לפרש כל פסוק מהפסוקים המבוארים פירושים רחוקים מאד לקבלם. והשאלה השנית היות התורה בלתי זוכרת זאת הפנה כלל לא ברמיזה ואף כי בביאור ואם אי אפשר מבלתי שיאמר שיש בתורה רמיזות לזאת הפנה ויאמרו הדברים ההם אשר זכרום באמר' מנין לתחית המתים מן התורה תכלית האומר שיאמר שהם רמזים נסתרים וכל שכן בהיות החכמים חולקים בהם ותהיה זאת השאלה השנית למה לא זכר את זה בגלוי ובביאור שלא יסבול פירוש אבל נזכר לפי דבר החושב כמי שירצה שיסתתר לאמר דבר וירצה לסתמו. ואומר במענה השאלה הראשונה שדברי הנביאים ולשון הספרים אמנם באו מספרים טבע המציאות הנהוג וידוע שטבע זה המציאות הוא התחבר נקבות בעלי חיים וזכריה' והוליד' הדומה וצמיחת הנולד מעט מעט עד שימות האיש ההוא ואין מן הטבע שישוב האיש ההיא ויתהוה שנית אחר מותו אבל בטבע כי כשימותו בעלי חיים לא ישובו לעולם האנשים ההם אבל יכלו ויותכו מעט מעט עד שישובו אל היסודות ואל החומר הראשון במין מן החזרה לא ישאר עמה חלק מוגבל נרמז אליו שנאמר בו זה היה כך וכך ושהאד' לבדו נדבק בו השפע האלהי והוא חייב שיהיה בו דבר עומד לא יאבד ולא יפסד אמנם גוף האדם יאבד כשאר אישי בעלי חיים כלם. הורו על זה גם כן ראיות עיוניות אצל מי שנחלץ לחקור על אלו הדברים העמוקים ר"ל השאר הדבר הנשאר ממה שמגיע לאד' וזהו הדבר אשר בטבע והוא אשר קראוהו ספרי הנבוא' נפש או רוח בשתוף השם ואבדת הגוף ושובו למה שהורכב ממנו המין ההוא מן החזרה כמו שבא בפסוק וישוב העפר אל הארץ כשהיה והרוח חשוב אל האלהים אשר נתנה זהו אשר בטבע וכפי הענין ההוא באו הפסוקים ההם כלם. ואין הפרש בין אמרו אם ימות גבר היחיה

ובין אמרו המן הסלע הזה נוציא לכם מים שאין זה בטבע אבל נמנע בר אלא שכבר יצאו המים מן הסלע במופת וכן תחית המתים. אמנם הוא מן המופתים ואין הפרש בין היהפוך כושי עורו ובין הלמתים תעשה פלא וכבר נהפך מראה היד הטהורה ללבן. ואלו יאמר אומר שא"א שיתנועע הדומ' היה אומר אמת לפי מה שבטבע ולא יכזב זה המאמר שוב המטה נחש אחר שהוא מופת כן כל מה שתמצאהו מהרחקת שוב המתים הוא על מה שבטבע ואין זה סותר שוב המתים כשירצה השם בשובם. הנה כבר התבאר לך עניני הפסוקי' כלם על מה שאפשר מן האמת ואינך צריך לפרש פסוק מהם בפירושים ההם המגונים הרחוקים לקבלם אשר יחזקו טענות מכחיש תחית המתים ויאמצו מאמרו וכו' ועוד האריך הרב:

אולם זהו מה שראיתי לדבר מענין התחיה להוכיח ההשארו' הנפשיי. ואמנם עקרי התחי' וכל השאלו' הנופלות בשרשיה הלא הם כתובים על הספרי' שחברתי עליה בל' לעז להועיל לבני עמי. ושם תמצא כל מעייני החכמים חדשים גם ישנים על אדני פז מיוסדים:

פרק יז

מורה איך השופט כל הארץ עת ישים בארץ משפט יביא במשפט על כל נעלם אם טוב ואם רע:

גם כפי דעת הרמב"ן לאחר התחיה יהיה יום הדין הגדול והנורא וכפי מה שכתב בספר הגמול שלו להקב"ה שלשה מינו דינין בעולמו הדין הראשון בכל שנה ושנה ביום ראש השנה אשר בו נדונין בני אדם איזו לחרב איזו לשלום איזו לרעב איזו לשבע ובריות בו יפקדו להזכירם לחיים ולמות. השני הוא לנשמה אחר פרידתה מן הגוף שאם זכתה יורשת גן עדן ואם לאו יורדת לגהינם והעולם הזה נקרא מהרמב"ם עולם הבא ומהרמב"ן עולם הנשמות. השלישי יום הדין הגדול אחר שיחיו המתים שבו כל האדם נדון כפי מעשיו. עליו אמרו בפ"ק דר"ה בש"א ג' כתות ליו' הדין א' של רשעי' גמורי' וא' של צדיקי' גמורי' וא' של בינוניי'. צדיקים גמורים נכתבים ונחתמים לחיי העולם הבא. רשעים גמורים נכתבים ונחתמים לאלתר לגהינם שנאמר ורבי' מישני אדמת עפר יקיצו אלה לחיי עולם ואלה לחרפות ולדראון עולם. בינוניי' יורדי' ומצפצפין ועולין שנא' והבאתי את השלישית באש ועליהם אמרה חנה ה' ממית ומחיה מוריד שאל ויעל. ובית הלל אומרים ורב חסד מטה כלפי חסר, ועליו אמר דוד אהבתי כי ישמע ה' וכו' עד דלותי ולי יהושיע וכן פירש רש"י ז"ל שלש כתות ליום הדין יום מועד הוא לדון הכל הוא שכתוב עליו יום ה' הגדול והנורא. וכן קיימו וקבלו הגאון ר' סעדיה ור' חסדאי ושאר החכמים

כלם שתכלית הפלא העצום מהתחיה יהיה לעמוד בדין ולקבל כל א' וא' גמול מעשיו הטובים או ליענש על חטאתיו. וזה שבהיות העובד הגוף והנפש יחד בחבור אחד לא תסבול שורת הדין שהנשמה לבדה תקבל שכר עבודתה מבלי הנוף ולכן כאשר הנשמות ישובו להתקשר בתחית המתים עם גופותיה' אז יבאו ויראו אל פני האדון ה' צבאות ויעמדו לדין לתת לאיש חסד כמפעלו ליתן לרשע רע כרשעתו. וכאשר עיינתי בדברי רבותינו ז"ל למצוא חפץ האמת יגעתי ומצאתי מורגל בפיה' היום הדין הזה. וכן יונתן בן עזיאל על פסוק שופך דם האדם באדם דמו ישפך תרגם מרי עלמא עתיד לאתפרעה מיניה ליום דינא רבא וכו'. גם על פסוק כי לא ינקה ה' את אשר ישא את שמו לשוא תרג' ארום לא מזכי ה' ביום דינא רבא. ועל פסוק ונקה לא ינקה פוקד עון וכו' תרגם ודלא תייבין לא מזכי ביום דינא רבא. גם בספר קהלת על פסוק מה שהיה כבר היה תרגם מה דהוה מן קדמת דנא כבר הוא דאתי מה דעתיד למהוי בסוף יומיא כבר הוה וליום דינא רבא דעתיד ה' למתבע חשוכא ומסכנא מן ידוהי דרשיעיא דרדיף ליה. ועל פסוק כי את כל מעשה האלהים יביא במשפט על כל נעלם תרגם ארום ית כל עובדא ה' יעיל ליום דינא רבא וכו'. ובספר תהלים על פסוק לא יקומו רשעים במשפט תרגם לא יזכון ביום דינא רבא. וכן רבו מלספור המקומות אשר בהם מזכיר ענין יום הדין הגדול והנורא הזה גם במדרשי רבותינו תמצא מפורש ומבואר באר היטב ענין האמונה הזאת. הם אמרו במסכת חגיגה פרק א' על פסוק ויאמר שמואל אל שאול למה הרגזתני להעלות אותי ר' אלעזר כי הוה מטי להאי קרא בכי ומה שמואל הנביא היה מתייירא מיום הדין אנו על אחת כמה וכמה. וכן פירש ידידי' האלכסנדרי שחשב שהגיע זמן התחי' והגמול, עוד אמרו במדרש בראשית רבה א"ר שמעון בן אלעזר אוי לנו מיום הדין אוי לנו מיום התוכחה. בלעם חכם של גוים לא היה יכול לעמוד בתוכחת אתונו שנא' ההסכן הסכנתי לעשו' לך כה ויאמר לא. יוסף קטנו של שבטים היה ולא יכלו אחיו לענות אותו כי נבהלו מפניו לכשיבא הקב"ה ויוכיח עם כל אחד ואחד לפי מעשיו על אחת כמה וכמה שנאמר אוכיחך ואערכה לעיניך, גם במדרש שוחר טוב על פסוק לא יקומו רשעים במשפט גזרו אומר אלו הם ארבע מלכיות שאין להם הקמת רגל ליום הדין. ובמזמור ל"א על פסוק יבושו ויבהלו מאוד כל אויבי אמר רבי יוחנן לעתיד לבא הקב"ה דן את הרשעים ומחזירן לגהינם לכך נאמר ישובו יבושו וכן במזמור קי"ט על פסוק כן אהבתי תורתך מזהב ומפז אמרו כך אמר דוד אוהב אני תורתך יותר מכל זהב ומפז למה לפי שאין עומד לא הממון והזהב והפז ביום הדין. ובמזמור קמ"ג מי יאמר זכיתי לבי וגו' מי יוכל לומר ביום הדין זך אני טהור אני מעוני אין אדם יכול לעמוד וכה"א ומי

מכלכל את יום בואו ומי העומד בהראותו ומי יוכל לעמוד ביום הדין. גם במדרש משלי אמר רבי ישמעאל בא וראה כמה קשה יום הדין שעתיד הקב"ה לדון את כל העולם כלו בעמק יהושפט וכיון שתלמידי חכמים באים לפניו ואומר לפניו כלום עסקת בתורה אמר הן אמר לו הקב"ה הואיל והודית אמור לפני מה שקרית ומה ששנית. מכאן אמרו כל מה שקרא אדם יהא תפוש בידו ומה ששנה תהא תפוס בידו שלא תשיגהו כלימה ליום הדין. היה רבי ישמעאל אומר אוי לאותה בושה אוי לאותה כלימה וגו' וכן דעת הרמב"ן הוא שמזה הדין הגדול אמרו במשנה בפרק חלק דור המבול אין להם חלק לעולם הבא ואינ' עומדים בדין. אנשי סדום אין להם חלק לעולם הבא אבל עומדים בדין. ובמכלתא אמרו אם תזכו לשמור את השבת תנצלו מגזרת פורעניות ומיירישל גוג ומחבלי של משיח ומיז' הדין הגדול, וכן קיימו כל המפרשים שהדין הראשון הוא לגוף בלבד בעולם הזה והב' לנפש בלבד בעולם הנשמות והג' לנפש ולגוף יחד והוא תכלית התחיה וכמו שאמרו בפרק רביעי ממסכת אבות והחיי' לידון. ועל הדין הזה פירשו רז"ל הפסוק הזה יקרא אל השמים מעל ואל הארץ לדין עמו. ומשלו עליו המשל מהחגר והסומא וכן לשונ' בפרק חלק. אמר ליה אנטונינוס לרבי גוף ונשמה יכולין לפטור עצמן מן הדין כיצד גוף אומר נשמה חטאה שמיו' שפירש' ממני הריני מוטל כאבן דומם מוטל בקבר ונשמה אומרת גוף חטא שמיו' שפירשתי ממנו הריני פורחת באויר כצפור. אמר ליה אמשול לך משל למה הדבר דומה למלך בשר ודם שהיה לו פרדס נאה והיה בו בכורות נאות והושיב בו שני שומרים אחד חיגר ואחד סומא אמר ליה חיגר לסומא בכורות נאות אני רואה בפרדס בא והרכיבני ונביא' לאכלם רכב חיגר על גבי סומא והביאו' ואכלו'. לימים בא בעל הפרדס אמר להם בכורות היכן הם. אמר ליה סומא כלום יש לי עינים לראות. אמר ליה חיגר כלום יש לי רגלים להלוך בהם מה עשה הרכיב חיגר על גבי סומא ודן אותם כאחד אף הקב"ה מביא את הנשמה וזורקה בגוף ודן אותם כאחד שנ' יקרא אל השמים מעל ואל הארץ לדין עמו יקרא אל השמים זו נשמה ואל הארץ לדין עמו זה הגוף. הנך רואה איך לדעת הרב הנחמני והאנשים השלמים אשר זכרתי יהיה יום הדין אחר התחיה. אולם הרב יצחק אברבנאל בספר מעיני הישועה מעין ח' תמר ז' סתר דבריהם. ז"ל. אבל אחרי בקשת המחיל' מכבוד תורתם אין רוחי נוחה בדבריהם ואין דעתי סובל דבר זה לפי שאם רצו בדין השלישי הזה כענין שאר הדינין שישב הקב"ה ופלס ומאזני משפט בידו לשקול ולפלס זכיות כל אדם נעונותיו ולפסוק הדין זה זכאי וזה חייב הנה לא ידעתי דין הג' ההוא כי כיון שכבר בשע' המית' נדון ונגזר אם לזכו' אם לחוב' בין שיהי' מתן שכרו וענשו מיד בעולם הנשמות כדעת הרב הגדול המיימוני

שהוא הטוב והישר בעיני אלהים ואדם. או שנאמר שתהיה נפשו ערוכה בכל ושמור' בגן עדן ולא תקבל שכרה עד אלף דור לזמן התחיה ולא יתקיים בה ביומו תתן שכרו כדעת הרמב"ן אין ספק בין להא ובין להא שכבר נגמר הדין לכל אדם במותו אם לגמול אם לעונש ולמה א"כ יכנס באחרית הימים פעם אחרת בדין ג' האם אחרי הדין הב' ההוא עשה מצוה או עברות לשידין עליהם. או אם אפשר שמי שנמצא זכאי באותו דין הב' אחרי מותו ימצא חייב באותו דין הג' האחרון. או בהפך שמי שנתחייב בב' יזכה בג' זה בלתי אפשר כי הם הימים אשר אין בהם חפץ לא לזכות ולא לחובה כדבריהם ז"ל. ומלבד שהסברא לא תסבלהו הנה עוד לא נמצא בכתוב ולא בדבריהם ז"ל דבר מורה עליו לפי שמה שאמר כי ידין ה' עמו ענינו שינקום נקמתו מאויביו וכן נצב לריב ה' ועומד לדין עמים כבר ביאר הדין ההוא שהוא הריב שיריב את קובעיהם נפש. וביאור זה שדין ומשפט פעמים יאמרו על פסק דין וגזרת המשפט אשר יגזור הדיין כמו דנני אלהים. דין לא דנו. ושפטתי בין איש ובין רעהו. ופעם יאמר דין ומשפט על העונש אשר יענש בו הרשע. כי לפי שהוא נמשך משורת הדין ומגזרת המשפט יקרא בשמו. וכבר זכרו זה המדקדקים והביאו מזה השמוש לא ידון רוחי באדם ויהי כל העם נדון. ובענין המשפט ובאלהיהם עשה ה' שפטים כאשר נשפטתי ורבים ככה. ומזה המין הוא מה שנבא יואל וקבצתי את כל הגוים והורדתי' אל עמק יהושפט ונשפטתי שם עמהם על עמי ועל נחלתי ישראל אשר פזרו בגוי' ואת ארצם חלקו וגו' וענין הייעוד הזה שבזמן ביאת משיחנו יעשה ה' ית' נקם בכל הגוים אשר הרעו לישראל וגם המתים יקיצו ויעורו משנתם כדי שיקבלו עונשם לעיני החיים. ואחשוב שלכן אמר אל עמק יהושפט לא שכל הגוים מכל פנות העולם יבאו ויתחברו שמה כי לא תכיל אותם הארץ אבל לפי שהיה המשפט הזה שזכר קבלת העונש המופלג באיז' מקום שיהיה יקרא עמק יהושפט מפני שיעמיק שם משפטן ועונשן וזהו יום הדין הגדול הנזכר בדבריה' ז"ל כמאמר הנביא הנה יום בא בוער כתנור וקראו יום ה' הגדול והנורא לפי שבו יתגלה משפטו וענשו לא שישב על כסא דין לראות איזהו זכאי ואי זהו חייב ואמנם מה שאמרו ששמואל היה מתירא שמא נקרא לדין לא כוונו על הדין הגדול לעתיד לבא כי הוא היה נביא נאמן לה' ולא נפל מכל דבריו ארצה ואיך יטעה בחשבונו בהיות מן הזמן ההוא עד התחייה כשלשת אלפים שנה. וגם כי לדעת הרב הנחמני יהיה יום הדין אחר התחייה ואם שמואל עדיין לא חיה ולא קם מקברו בתחייה איך יחשוב שהיה נקרא לדין. אבל הם כוונו לומר כי לפי שהיה זה בתוך י"ב חדש לקבורתו חשב שמא נקרא לדין באותו דין שני שהאדם נדון בהפרד נפשו מגופו שהוא באותם שני' עשר חדש. ואמנם הברייתא שבא בפ"ק

של ר"ה ג' כתות ליום הדין שפרש"י והרמב"ן ג"כ על אותו הדין השלישי אשר אמרו חוץ ממעלת כבוד תורתם לא נאמרה הברייתא הזאת כי אם על הדין שנעשה לכל אדם במותו וכן פי' הרב טודרוס הלוי בחדושיו למסכ' ר"ה שכתב ז"ל שלש כתות ליום הדין זהו מיד אחר המות שכל אדם נדון כפי מעשיו וכן פירשה בעל הספר המכת' בפירושו לאותה גמרא. והמופת החותך על זה שהנה בדבריהם ז"ל לא מצאנו כי אם שנידון ב' דינין הא' של ר"ה באות' ג' ספרי' הנפתחי' והשני בברייתא הזאת. ואם יפרשוהו על הדין הג' לא יהיה לנו אם כן לדבריהם סמך באמונה ליום הדין הב' הנעשה להם אחר המות והוא זר מאד. וטוב שנאמר שהב' דינין אשר זכרו הם הראשון והשני אשר זכרתי לפי שלא קיימו שידין הקב"ה את האדם אחרי מותו כי אם פעם אחד ולא ישנה לו. ואמנם הדין העתיד לבא עניט אמת אצלי שבעת התחיה ה' יחפוץ לממון צדקו שיראו בני אדם כלם בעיניהם הגשמיים שכר הצדיקים ועליהם אמר המלאך לדניאל והמשכילים יזהירו כזוהר הרקיע להגיד שאותם הקמים יהיו פניהם מאירים ומזהירים כספירים לאות על דביקותם בזיו השכינה ושיראו גם הרשעים בענשם ועליהם אמר ישעי' ויצאו וראו בפגרי האנשי' הפושעי' בי וכו' ועל שתי הכתות נאמר לדניאל ורבים מישיני אדמת עפר יקיצו אלה לחיי עולם ואלה לחרפות ולדראון עול' וכמו שיתבאר עוד אחרי זה ולא נזכר בם שום דין. ולא במקום אחר שזכרה התורה התחייה נזכר בכתוב בלשון דין ומה שקראוהו חז"ל יום הדין ענינו יום המשפט והנקמה אשר יעשה ה' לעיני כל בשר באופן שיכירו וידעו כל יושבי תבל ושוכני ארץ כי יש אלהי' שופטים בארץ ויאמרו ראו צדיק כי טוב כי פרי מעלליהם יאכלו. אוי לרשע רע כי גמול ידיו יעשה לו. זאת היא אמתת הפנה הזאת וכבר הרחבתי בה המאמר בביטול כל הטענות אשר זכר הרמב"ן בזה במאמר צדק עולמים אשר לי. ע"כ דברי הרי"א ויצא לנו מדברי הרב שאין יום הדין אחר התחיה ומה שנקרא יום הדין ר"ל יום המשפט והנקמה כאמור. והוא הדעת השני שמצאתי בזה הענין. וגם רוחי לא נוחה הימנו כי היום הדין הזה מקובל באומה וכך נקרא בפי הכל כאילו טבע האמת יכריח לאמתו. והגם שפירש כפי דעתו ענין שמואל הנביא למה הרגזתני והמקומו' שזכרתי מכל מקום דברי רבי ישמעאל הנזכרים למעלה כמה קשה יום הדין שעתיד הקב"ה לדון את כל העולם כלו בעמק יהושפט וכו' אינם סובלים פירוש אחר. אשר על כן יצאתי בעקבי המקובלים ומצאתי בספר הכונות להרי"א ז"ל. ואם תאמר מאחר שעברו על הנשמה הזאת יום הכפורים ויסורים ממרקי' ושבעה עדנין עלוהי כדאיתא בזוהר פרשת נשא ואחר כך גלגולים למה לה לחזור ולהיותה נדונית ביום הדין הגדול. ויש לומר כי יום הדין הגדול אינו אלא לאומות העולם. ואם תאמר אם

הוא לאומו' העולם איך נתרגז שמואל כאשר העלתו בעלת אוב. ואז"ל שההרגזה היתה שהלך להביא משה רבינו ע"ה שיבא ויעיד שלא מרד על התור' וזה אלהי' ראיתי וכו' וי"ל כי אותו מעשה היה תוך י"ב חדשים וחשב שמאחר שלא עברו עליו י"ב חדשים כי עדין לו לתת איז' דין וחשבון ולכך הלך והביא משה רבינו עכ"ל. והוא דעת זר מאד שיום הדין לא יהיה אלא לבד לא"ה לא שערוהו הראשונים ואם קבלה נקבל. אבל הוא נגד מה שהשרישונו חז"ל שהוא יום מועד לכל חי וכן א"ר ישמעאל עתיד הקב"ה לדון את כל העול' ולתת לאיש כדרכיו וכפרי מעלליו. וכן יב"ע אשר כמוהו כמעט לא היה ולא נברא העיד על המצו' אשר לבני ישראל נתנו ודלא חייבין לא מזכי ליום דינא רבא כנזכר. אשר על כל זאת לבי אומר לי שיום הדין הגדול והנורא אמת הוא ואין ראוי להכחישו וכך מקובל באומה ובו יענשו מתי העולם ופושעי ישראל ועליו העיד מלאכי באומרו אמרתם שוא עבוד אלהי' וכו' אז נדברו יראי ה' איש אל רעהו וכו' והיו לי אמר ה' צבאות ליום אשר אני עושה סגולה וכו' ושבתם וראיתם בין צדיק לרשע וכו' כי הנה היום בא בוער כתנור והיו כל זדים וכל עושי רשעה קש ולהט אותם היום הבא ועסות' רשעים כי יהיו אפר תחת כפות רגליכם וכו' זכרו תורת משה עבדי וכו' ולמדנו מאלו הפסוקים שיום הדין יהיה כללי לכל בני העולם. ולכן כפל ועתה אנחנו מאשרים זדי' גם נבנו עושי רשעה והזדים הם אומות העולם הנקראי' מלכות זדון ועושי רשעה הם פושעי ישראל בגופן. וכו חזר וכפל ושבתם וראיתם בין צדיק לרשע בין עובד אלהים לאשר לא עבדו. ובחגיגה פרק א' א"ל בר הא הא להלל היינו צדיק היינו עובד אלהי' היינו רשע היינו לא עבדו. אמר לו עובד ולא עבדו תרווייהו צדיקי גמורי נינהו אלא אינו דומה שונה פרקו מאה פעמים לשונה פרקו מאה ואחת. אמר לו ומשום זמנא חדא קרי ליה לא עבדו אמר לו אין צא ולמד משוק של חמרין עשרה פרסי בזוזי וחד עשר פרסי בתרי זוזי ואולם במדרש שוחר טוב פירשו הכתוב באופן אחר עובד אלהים לצורך אלהים רוצה לומר לשמו לעובדו שלא לצורך אלהים שלא יעשה האדם דברי תורה קרדום להשתמש בהם ועטרה להתעטר בהם. והרי"א תירץ שהצדיק הוא המקיים מצות עש' והרשע הוא הפושע והעובר על מצות לא תעשה. וגם כן פירש ההפרש שיש בין עובד אלהים לאשר לא עבדו שהוא אשר עבר על מצות עשה ובטל' כי אינו דומה מי שעבר שב ואל תעשה שנקרא לא עובד אל עושה העברות במצות לא תעשה שהוא הנקרא רשע הנה אם כן אין הבדל בין צדיק לעובד אלהים אבל יש הבדל גדול בין רשע לאשר לא עבדו ולגודל הגמול ההוא אמר כי הנה יום בא בוער כתנור וכו' עכ"ד. והפירושים האלו הם רחוקים ממני כפי הפשט ויותר נכון אצלי שכאן פירש הכתוב שהדין יהיה כולל לבני ישראל ואומות

העולם ובו יראו בעיניהם ההפרש שיש בין צדיק לרשע הפך מה שהיו אומרים גם נבנו עושי רשעה. וגם כן יראו ההבדל העצום שיש בין יראי השם בית ישראל הנקראים עובדי השם ושומרי מצותיו לאומות העול' העובדים לאלהים אחרים הפך מה שהיו אומרים שוא עבוד אלהים ומה בצע כי שמרנו בריתו וזהו טעם הכפל. וכאן כלל הפסוק ישראל ואומות העולם ולכן חזר לכלול אותם בפסוק הנמשך והיו כל זדים וכל עושי רשעה קש ולהט אותם היום הבא. וכן תמצא בילמדנו אמר הקב"ה לישראל בני הוו זהירין במצות ואתם נוטלין שכר שלא תאמרו על חנם אנו יגעים ואנו עובדין והאומות שעובדין לעבודה זרה עתקו גם גברו חיל יש לכם לראות מה ביניכם לבינם. משל למטרונה שהיתה לה שפחה כושית עמדה בלילה ועשתה מריבה עם מטרונ' ואמרה אני לבנה ממך אמר' המטרונ' אמרי מה שאתמבקשת שהוא לילה יבא היום ואנו יודעים מי שחור ומי לבן. כך א"ה אומרים בנו אלהים חפץ אומרים ישראל יבא הבקר ואנו יודעים במי יחפוץ שנא' אמר שומר אתא בוקק. באותה שעה וזרחה לכם יראי שמי שמש צדקה ומרפא. וכתיב ושבתם וראיתם בין צדיק לרשע בין עובד אלהים לאשר לא עבדו. ראה נא איך רבותינו ז"ל פירשו הפסוק באופן עצמו שפירשתי והוא הפירוש האמיתי. וכן ישראל נקראו עבדים למקום וכמו שאמר הכתוב כי לי בני ישראל עבדים ואומות העולם עובדי פסל המתהללי' באילי' עליהם הכתוב אומר לאשר לא עבדו. וכן תרא' בפ"ק דר"ה שלש כתות ליום הדין ואמרו פושעי ישראל בגופן ופושעי א"ה בגופן יורדין לגהינם ונדונין בה י"ב חדש לאחר י"ב חדש גופן כלה ונשמתן נשרפת ורוח מפזרתן ונעשין אפר תחת כפות רגלי הצדיקי' שנא' ועסותם רשעים כי יהיו אפר תחת כפות רגליכם. ואף שכבר יחשב מזה סיוע לדעת הרמב"ם שהנבוא' הזאת על עונשי הגהינם הבא אחר המות בעולם הנשמות נאמרה כבר תירוץ הרמב"ן שגם ביום דין התחיה יהיה ענין י"ב חדש באשר ישובו עוד פעם אחרת לעוצם חטאתם ליענש ועתה אחרי אשר יצאנו מהמבוכה הזאת והוכחנו שיום הדין יהיה כללי לכל בני העולם. ראוי להתיר הספקות אשר העיר הרב יצחק אברבניאל והרי"ל בספר הכונות שלו. וזה כי אם הנפשות כבר קבלו עונשם בדין השני ועברו שבעה עדנין על הנשמ' ואחר כך כמה גלגולים למה לה לחזור להיות' נדוני' ביום הדין הגדול. ואשיב ואומר כי הדין הכולל הזה והדרישה והחקירה לא יובן באלו שכבר מימי' רבים מתו וקבלו שכרם או עונשם אבל מאלו שקרוב ליום התחיה נפטרו לעולמם שיתאחר דינם עד התחי' כדי שיראו הכל יושר המשפט האלהי. והודיעונו חז"ל שאף גם זאת בהיותם הרשעים בארץ עליהם נגזרה המשפט השני מהי"ב חדשי. וכמו שאחר המו' הרשעי' נחתמים לאלתר לקבל עונשם בגהינם י"ב חדשים כך כל אלו

שימותו קרוב ליום הדין שם בגוף ונפש לעין כל ידונו ויענשו ויהיה משפטן של רשעים בגהינ' י"ב חדש. והצדיקי' מיד נגזרי' לחיי' ואיש מרעהו יפרדו אלה לחיי עולם ואלה לחרפות ולדראון אבל אלו שקבלו עונשם או שכרם ביום הדין הב' לאחר המות בודאי שלא יכנסו פעם אחרת בדין הג' כי הקב"ה רב חסד מטה כלפי חסד ולא ענה מלבו ויגה בני איש. ועם זה נחה שקטה השאלה העצומה הזאת שהעירו הרבני' הללו. ומה שאמרו רז"ל פושעי ישראל בגופן ופושעי אומות העולם יורדין לגהינם ונדונין בו י"ב חדש אמת ויציב ומיום התחיה מדברים ועליהם נאמר ועסותם רשעים וכו'. אבל זה יובן כמו שאמרתי מפושעי ישראל שימותו קרוב לתחיה ודלא כהרמב"ן שישובו עוד פעם אחרת לגיהנם אלו שמימים מתו וכבר קבלו עונשם כי זה יהיה נגד היושר האלהי וחסדו כי גבר עלינו. והדעת הזה ראיתי צדיק לפני בענין הזה וראוי לכל אשר בשם ישראל יכנה לקבלו בסבר פנים יפות. וכפי זה יהיה תכלית התחיה כדי שהצדיקים בגוף ונפש יראו בחושיהם הגשמיים גמול הרשעים והוא אומרו ושבתם וראיתם בין צדיק לרשע וכמו שאמר ישעיהו ויצאו וראו בפגרי האנשים הפושעים בי. והרשעים גם הם יראו בעיניה' הגשמיי' שכר הצדיקי' ותגמולם ויתקיים ביניהם השכר הנפשיי אשר בו היו מספרים בעולם הזה. ולבי אומר לי כי אז כל אחד יכיר את בניו קרוביו ומיודעיו ויחד ישמחו על רוב שלוה. והאל הרחמן החושב מחשבות לבלתי ידח ממנו נדח יטהר ויכבס כתמי העונות בגלגולים ובגהינם כדי שיתתקנו כמעט כלם לפני בוא היו' ה' הגדול והנורא ולמען יהיו הכל שמחים ומתעדנים כמו שאמרו חז"ל כל ישראל יח להם חלק לעולם הבא. כי איך יהיה האב שמח בראותו הבן יקיר לו בין להבי האש בעונש עצום ואיך לא יתגלגלו רחמיו עליו או על אשתו אשר כאהבת נפשו אהבה אם הנאהבים בחייהם במותם לא נפרדו. אבל האמת שהקב"ה ברוב חסדיו ינקה ויטהר כל הנשמות כמעט כדי שיזכו לחיי העולם הבא. ועל זה נאמר כל ישראל יש להם חלק לעולם הבא. ויצאו מזה הכלל השלשה שזכרו חז"ל והם פושעי ישראל וכמו שאמר ישעיה הפושעים בי וכו'. ובעבור שידעתי שחכמת האר"י גברה כמעט על כל ההרי' הגבוהים וכבר נשבעתי בדברי המקובלי' אשר כל יקר ראתה עינם גמרתי בלבי שדעתי אשר חשבתי לי הוא עצמו דעתו הצודק של הרב באשר אמר כי יום הדין יהיה לאומו' העולם בלבד ולא לישראל. ורצונו שאז כבר על ידי גלגולים ויסורין ממרקין יהיו בני ישראל במדרגה ראויה לזכות בה חלק מחלקי העולם הבא ולכן לא ידון רוחם עוד לעולם בשגם כבר קבלו עונשם. וכן הדין והנקמה יהיה לאומות העולם. והמעט מפושעי ישראל שמתו בפשעם ולא תהו על עונם ועדין מחזיקים במרדם כלא הם חשיבין ולכן לא הזכירם. ואם תאמר ומה יהיה

מאלו שימותו קרוב לתחי' ועדין ע"י גלגולים או יסורין לא קבלום עונשן ואינם נכללים בין פושעי ישראל. אשיב שהדין נותן שתחת הזמן הארוך של משפטן יקבלו עונש כל כך עצום ומופלג בזמן קצר שיהיה איכות העונש תחת כמות הזמן כדי שיזכו לחיי העולם הבא. והדברים האלו הם סתומים וחתומים וברוך היודע אבל דברי נכונים ומיושרים וראוים שכל שכל ישר יקבלם:

וממה שנבא דניאל ע"ה ורבים מישני אדמת עפר יקיצו אלה לחיי עולם ואלה לחרפות ולדראון עולם. שפטנו שאז יתחיל העולם הבא אחר התחיה אשר בו המשכילים יזהירו כזוהר הרקיע ויתענגו הצדיקים בעדון כפל ועצום. שם יזכו לסעוד' הנזכרת בפרק ערבי פסחים באומרם חז"ל עתיד הקב"ה לעשות סעודה לצדיקים ביום שיגמל חסד לזרעו של יצחק ונותנין כוס של ברכה לאברהם לברך וכו'. שם עתיד הקב"ה כדאיתא בפרק הספינה לעשות סעודהלצדיקים מבשרו של לויתן שנאמר יכרו עליו חברים ואין כירה אלא סעודה שנא' ויכרה עליו כרה גדולה ואין חברים אלא תלמידי חכמי' שנא' חברי' מקשיבי' לקולך השמיעני. וראיתי מי שהאמין שהסעודה הזאת ובשרו של לויתן הכל כפשוטו ממש וכמו שהקב"ה נתן לישראל במדבר המן לחם אבירי' המזכך את הלב כך לעתיד לבא יאכלו מן הדגים מבשרו של לויתן מן העופות הבר יוכני. ומן החיות הארציים הנקראת בהמו' שהם מאכלים דקים וזכים להיותם תכונה לזכך הגוף והחומר ולחדד השכל כדי שבנקל ישיגו ידיעת הבורא ויתבוננו בנפלאות הטבע והמלאכים עד שיגיעו לידיעת השכלים היותר עליונים והספירות הנעלמות. אמנם לא מחשבותי מחשבותיהם שכבר העידו ולא כחשו המקובלים שענין הסעודות האלו הכל משל ורמז לסעודה השכלית שהיא לנפש והיא החכמה הרמה והסודות המופלאות אשר שם ישיגו הנפשות הנכבדות ואשר בם יתעדנו בעדון עצום ונפלא. וכבר אמרו רז"ל בפרק חלק כל הנביאים כלם לא נתנבאו אלא לימות המשיח אבל לעולם הבא עין לא ראתה. והגם שהרמב"ם ז"ל סובר שכל מה שנמצא אצל רז"ל מענין העולם הבא רצונם מעולם הנשמות הבא אחר המות לא נוכל להכחיש שגם עולם התחיה כנו במקומות רבים בשם העולם הבא וכן אמרו בסנהדרין מנין שהקב"ה מחיה מתים שנא' חיים כלכם היום מה היום כלכם חיים אף לעולם הבא כלכם חיים. ר' חסדא רמי כתיב וחפרה הלבנה וכתיב והיה אור הלבנה כאור החמה לא קשיא כאן בעה"ז כאן בעולם הבא כל האומר שירה בעה"ז זוכה ואומרה לחיי העולם הבא. דור המדבר חיים הם לעולם הבא. ובמסכ' חולין אמרו אין לך כל מצוה הכתובה בתורה שמתן שכרה בצדה שאין תחית המתים תלויה בה שנאמר והארכת ימים לעולם שכלו ארוך שהוא העה"ב. ובספרי והקיצות היא תשיחך

לעולם הבא. כי שפע ימים ינקו זו ימה של חיפה שגנוז לצדיקים לעולם הבא. ובמסכת ברכות תנו הרואה קברי ישראל אומר והוא עתיד להקים אתכם בעולם הבא. והעולה על כלנה בבראשית רבה אמרו כשם שיצירתו בעולם הזה כך יצירתו בעולם הבא. בעה"ז מתחיל בעור ובבשר וגומר בגידי' ובעצמות וכו'. ואלו המקומות לא נוכל לפרשם באופן אחר. וכך יובן הלשון שהורגלו בו פלוני מזומן לחיי העולם הבא. וכן הר' בהע"ק עשה פשרה בין הרבנים האלו באומרו שלפעמים קראו רז"ל עול' הנשמו' בשם עוה"ב ופעמים עולם התחיה הגם שכפי האמת גם ימות המשיח נקראו בלשון רז"ל עולם הבא כאשר הוכיח מאיזה מקומות הרב בעל יפה תואר בבראשית רבה פרשה י"ב סי' ט"ו. ודבר שאין בו ספק הוא כי כאשר מדברים מענין העולמות כלם אז מקדימים עולם הנשמות וקוראים אותו בשם עולם הבא כמו שתראה בתפלת יוצר של שבת אין ערוך לך ה' אלהינו בעולם הזה אין זולתך מלכנו לחיי העולם הבא ואפס בלתך גואלנו לימות המשיח ומי דומה לך מושיענו לתחית המתים והטעם היותו סמוך תכף ומיד אחר המות ואשר לו ראשונה יסעו:

ולענין אם הקמים בתחיה ימותו ראה נא מה שכתב הרב רבינו בחיי בפרשת וילך וכבר כתבתי על זה בארוכ' בספרי' אשר חברתי ואינו מכונת זה הספר. ודי לנו לעת עתה להודיע איך הרב הנחמני ורבני צרפת וגם רבים מחכמי ספרד האמינו שהקמים ההם לא יאכלו ולא ישתו ולא יקבלו הנאה גשמית אבל יתענגו מזיו השכינה בגוף ונפש כמו שמצינו במשה כשעמד בהר ארבעים יום וארבעי' לילה לחם לא אכל ומים לא שתה. וזה מספיק לפי כוונת המאמר. והאל ברחמיו יפתח לבנו בתורתו ויאיר מחשכנו כי עמו מקור חיים ובאורו נראה אור:

נשלם המאמר הראשון. ברוך מרום מראשון.

המאמר השני

פרק א

פורץ גדר אלכסנדר הפרודוסי במהות הנפש. ומודה איך הנרבוני לא הבין כוונת הרמב"ם ושקר ענה באחיו.

מן התורה מן הנביאי' ומן הכתובים הוכחנו במאמר הקודם ההשארות הנפשיי ושהנשמה הטהורה גזורה ממקור החיים. נרחיב עתה הדבור בכל השאלות אשר יוכל המעיין לשאול בענין הנפש מיום הבראה עד יום העלותה על רום המעלות בתחית המתים ויען שהשאלה היותר עמוקה ומכבדת היא ידיעת גדרה. וכמו שאמר החכם דעו

נפשותיכ' תדעו אלהיכם והיא כמו יסוד ובסיס לכלנה. נשאל ראשונ' עצם הנפש מה הוא כי ידיעת מהותה ונתינת גדרה הוא הדרך שיתבאר בו השארותה. ויען שמצאתי הרבה דעות בדבר הנני אציע לפניך היותר מפורסמת בקיצור המבוקש ממני ואברר הבר מתוך הפסולת כדי שיתאמת הסברה הנכונה. ואתחיל ואומר. הנה אלכסנדר הפרודוסי גדר שהנפש היא כח והכנה בלבד לקבל המושכלות אשר בם תתאשר אחר המות ותדבק בשכל הפועל. ונמשכו אחריורבים אשר שתו מי התרעלה הזאת וכאשר התבוננתי בדבריו אמרתי בלבי עת לעשות לה' ולסלק מעלי את הכפירה הזאת ההורסת פינות ועיקרי תורתנו ומי שלא יפרוץ גדרו ישכנו נחש. ועתה איש חכם ונבון הסתכל ותראה שארבע מראות נגעים נמצאים במצפוני לבבו וטמא טמא אל על יקראוהו. הלא המה ראשונה כי באומרו שהנפש היא כח והכנה בלבד נשבע בנפשו שהיא הווה בהתהוות האדם וזו היא כפירה גדולה בתורתנו יען אנחנו קהל עדת ישראל מאמינים שהנפש לא תצא כצאת שאר הצורות התחתונות מכח הזרע ולא מכח החומר ושווי הרכבתו כי כל הנפשות נבראו קודם הוית הגופים ובאות לו לאדם מחוץ כאשר הוכחנו במאמר הראשון פ"א. וכך הודה גם כן ארסטו אף שרשע וחוטא במאמר הב' פ"ג מספר בעלי חיים ובמקומו' אחרים מספריו. ותמהתי מהרב משה אלבלידה שייחס הדעת המגונה הזה לר' אחא בס' ראשית דעת מ"א כלל א' פ"ב וז"ל. ונראה שזו היא כונת חז"ל ברבה וזה תואר דבריהם. דעו כי ה' הוא אלהים הוא עשנו ולא אנחנו וגו' ר' יהודה ברבי סימון ור' אחא ר' יהודה אמר דעו כי ה' הוא אלהים הוא עשנו ולא אנחנו בראנו את נפשותינו לא כפרעה שאמר לי יאורי וגו' ור' אחא אמר הוא עשנו ולו אנו משלימין את נפשותינו ע"כ. הנה ר' יהודה פי' הכתוב ככתבו ואמר ולא אנחנו באלף לרמוז כי אין הנפש מתהוי' בנו מעט מעט על ידי השכלתנו אבל שהאל ית' ברא אותה קודם בואה תוך הגוף וז"ש ולא אנחנו בראנו וכו' הרי שחושב שהנפש היא שכל נבדל עומד בעצמו אמנם ר' אחא נראה שחושב כדעת האחרי' שחושבי' שהאדם בעצמו הוא העושה והמשלים אותה כי היא אינה רק הכנה ולכן קרי ולו בוי"ו לרמוז כי שלמות וחמימות הנפש הוא בידינו ואנחנו העושים ויהי' כונת הכתוב לומר שהוא ית' עשנו כי לפי האמת הוא תקן אותנו בזאת ההכנה כדי שמצדה אנחנו נהי' שלמים אחר כך וזה שאמר ולו אנחנו משלימים ויהיה מלת עשנו כמו ולא עשה שפמו. ע"כ דברי החכם הנז' וסיים דבריו באומרו הנה א"כ מצינו לרז"ל חולקים בזה הדרוש ומי הוא כדאי להכריע. ושארי לי' מארי' כי שקר ענה באחיו וטובה היתה לו השתיקה בזה אבל לא עליו תלונתי בלבד כי אם על רוב האחרוני' באשר כך היא דרכן ליחס איזה דרוש או מחלוקת הנמצא בין ילדי נכרים

מטוב ועד רע לרז"ל ולא חשבו כי אם ראוי לדון את כל האדם לכף זכות כ"ש וכ"ש לרז"ל אשר מפיהם אנו חיים ודבריהם דברי אלהים חיים. ובפרט אין ראוי לדונם לכף חובה כאשר דבריהם סובלים פירוש אחר בענין המאמר הזה ודעתי שהם חולקים על ענין האושר שמצד א' יראה שתלוי באדם באשר צריך שיתעורר מעצמו לחשובה ומעשים טובים וכמאמר משה ע"ה ושבת עד ה' אלהיך וכתיב קחו עמכם דברים ושובו אל ה'. ומצד א' יראה שאין כח ויכולת באדם להתדבק בבוראו לא במחשבתו ותשובתו כי אם על ידו וכמו שאמר השיבנו ה' אליך ונשובה והכל אמת. כי ראשונה צריך שיתעורר האדם בחפצו לעשות המצוה ולתורה ולמעשי' טובי' ואחר ההתעוררות הזה היוצא ממנו ילוהו הסיוע האלהי וכן אמרו רז"ל הבא ליטהר מסייעין אותו כי הבא ליטהר הוא המתעורר אל הטהרה מעצמו כי אז מסויעין אותו מן השמים. ולכן היה דעת ר' יהודה כי ה' האלהים הוא עשנו ולא אנחנו בראנו את נפשותינו ולזה האושר הנפשיי תלוי בו יתעלה וכמו שאמר הנביא והקרבתיו ונגש אלי. ודעת ר' אחא שהאושר תלוי באדם ולכן קרא בויו ולו אנחנו משלימים את נפשותינו יען הוא הוא המתחיל במצוה והכל אמת ומשמעות דורשין איכא בינייהו ומר אמר חדא ומר אמר חדא ולא פליגי אלא בפי' הפסוק כי א' פירש כפי הכתיב והא' כפי הקרי. ונחזור לענייננו הראשון מוסכם הוא בפי כל חכמי ישראל שאין הנפשות נבראות בעת הוית הגופים אלא בתחלת הבריאה כמו שאוכיח עוד בע"ה וכן היה דעת גם כן גדולי הפילוסופים הקדומים שהאמינו ונמשכו אחר קבלת רבותינו ז"ל כהרמיס טרימיגישטו פיתאגוראש אפלטון וזולתם וזהו הנגע הראשון הנמצא בדעת אלכסנדר הנזכר. שניה לו באומרו שהיא כח והכנה בלבד ונמשך מזה שהיא נפסדת בהפסד הגוף באשר אין לה מעצמה הרוחניות וכל הוה נפסד וכבר הוכחנו במאמר הקודם ואוכיח עוד במאמר השלישי בראיות גמורו' ביטול הדעת הזה ואיך הנשמ' הטהור' אשר נפח אלהי' באדם היא אלהית ונצחית לעד ולעולמי עולמי':

השלישית היא כהה ותחתיה תעמו' הבהרת כי באומרו לקבל המושכלות אשר בם תתאשר אחר המות הורה שהמושכלות הנקראים אצלו שכל נקנה הוא הדבר הנשאר והמתקיים אחר המות. ויצא מזה שהמושכלות הנקנות מהאנשים השלמים ואשר נתן אלהים בלבם חכמה ודעת הן הנשארות אחר המות ושהשכל הנקנה הוא הנצחי לא זולת. והדעת הזה הורס עקרי הדת וזה שבכל התורה כלה נאמר ושמרתם לעשותה ושמרת ועשית ובנין אב לכלם כי המצוה אשר אנכי מצוך לא נפלאת היא ממך וכו' כי קרוב אליך הדבר מאד בפיך ובלבבך לעשותו הורה כי השי"ת אינו מבקש מהאדם נפלאות וגדולות ממנו ושיהיו כלם חכמים מחוכמים ונתרצה בדברים האפשריים ובעשית המצות אשר

יד כל אדם יחתום כי הדת נתנה לכללות העם ולא לבד לאנשי הדעת והתבונה. וכבר אמרו רז"ל שכל טוב לכל עושיהם ללומדיה' לא נאמר אלא לעושיהם וכנוי עושיהם שב אל פקודי השם ית' הנזכרים למעלה. ובמקום אחר נמנו וגמרו שהתלמוד גדול שמביא לידי מעשה. ואם הסיבה התכליתית מן הד' הסיבות אשר זכרו הפלוסופים הכי נכבד אתה רואה ששמו החלק המעשי תכליתיי לעיוני. ובפרקי אבות אמרו כל שיראת חטאו קודמת לחכמתו חכמתו מתקיימת. ואמרו עוד לאהמדרש הוא העקר אלא המעשה. וכבר הוכחנו גם כן במאמר הראשון שכל העושה מצוה א' מטיבין לו בעולם הבא יען אין מנכין לו מעונותיו כלום וכל הזוכה ועושה מצוה א' קנה לו סניגור א' לעולמי עולמים. וזולת זה אם יעלה על הדעת שהמושכלות בלבד הם הנשארות אחר המות הנחת חיי העולם הבא לכל חכם לבב ואמיץ כח בחכמות החצוניות אף שלא מבני ישראל המה. והפילוסוף וסיעתו ממי שאין לו לא תורה ולא מצות יהיה שוה לטובה עם מי שהוא מאנשי התורה והכתוב צוח אשרך ישראל מי כמוך עם נושע בה'. ובמקום אחר ישראל נושע בה' תשועת עולמים. ומה שאמרו רז"ל חסידי אומות העולם יש להם חלק לעולם הבא אינו סותר המונח כי כבר נודע שאלו הם שומרי ז' מצות בני נח ומקיימים על ידם קצת מצות התורה ועם כל זה אינם עולים למדריגת העם אשר בחר ה' לנחלה כי האושר וההצלחה התכליתית לא תושג כי אם באמצעות התורה ועקריה ולא ישתתף עמה המאמין והבלתי מאמין החכם יהיה או סכל. ועוד שכפי הדעת הזה החסיד והצדיק אשר לא זכה לעיוניות והמושכלות ימות ונפשו היתה לשמה כרגע. והרשע וחוטא אם נתעצם שכלו במושכלות יחיה ותתענג בדשן נפשו והשכל ינגד הדברים האלו. אשר על כן האמת יורה דרכו שאין השכל הנקנה הוא הנשאר אחר המות אלא הנפש הנצחית נר ה' נשמת אדם:

עוד נגע א' תביט במאמרו והאחרון הכביד וזה באומרו ותדבק בשכל הפועל והוא כפי דעת בן סינא ואבוחמד סוף האצילות באשר מהאין סוף ית' ישתלשלו הנבדלים זה מזה דרך עלה ועלול עד בואם אל קצה האצילות שהוא השכל הנזכר. והצורה הזאת השפלה שבצורות הנבדלות היא הנקראת אצלם שכל הפועל. והחבר בשם הפלוסופים מאמר ה' סי' ד' קראו שכל פועל אלהי משכיל נותן הצורו' ובסי' י"ב קראו שכל כללי'. ודבר על אודותיו הרלב"ג במאמר הששי חלק ב' מספרו מלחמות אלהים והחכם לטיף בס' שער השמים שער א' פרק ט"ו ובס' גנזי המלך פ' כ"ד והחכם האלהי יש"ר מקנדיאה בס' נובלות חכמה דף י"ז וכפי דעתו המפורש של אלכסנדר הפרדוסי הנזכר כל האושר אשר חנן האלהים את עבדיו הוא שיתדבק שכלם בשכל הפועל הזה וכאשר שכלי בני

אדם נדבקים בו הוא גן עדנם והתמדתם הנצחית, וזה שקר געור כי כבר הוכחנו במאמר ראשון שאין הדבקות אלא בשי"ת כמו שכתב בתורתו ואתם הדבקים בה' אלהיכם חיים כלכם היום. וכתיב ובו תדבק. ובדברי נעים זמירות ישראל שובע שמחות את פניך. ישבו ישרים את פניך. צמאה נפשי לאלהים לאל חי מתי אבא ואראה פני אלהים וכאלה רבי כלם מעידים ומגידים שהדבקות הוא בשם כל א' וא' כפי זכיותיו והשגתו. ועוד שאם נניח הדבקות הזה בשכל הפועל יהיה האדם עמו דומה לגרמי' השמימיים עם הנבדלים המניעים ומה ההפרש בין זה לזה:

וחכמינו ז"ל הסכימו שהוא בריה בפני עצמה ושאין משתתף בבריאתו עם שום א' מהנבראים ואין זולתו שיהיה מורכב מגוף ונפש. אשר על כל זאת ראוי לכל אשר בשם ישראל יכנה שיברח מן הדעת המגונה הזה ואל תאבה לו כי שבע תועבות בלבו:

אמנם ראוי שתדע שהנרבוני בפירוש המורה חלק ראשון פ' ס"ח כתב ז"ל. רבינו משה עליו השלום הלך בעקבות אלכסנדר בזה הדעת והאמין שהנפש היא כח והכנה בלבד ע"כ. ולכאורה כך נראה מדבריו כי הלא בפרק מ"א מספרו הנכבד מורה הנבוכים חלק ראשון בשתוף שם נפש ז"ל והוא גם כן שם הנפש המדברת כלומר צורת האדם והוא שם הדבר הנשאר מהאדם אחר המות והיתה נפש אדוני צרורה וכו'. ובפרק א' משמונה פרקיו באר עוד כונתו באומרו. דע שזו הנפש האחת אשר קדם ספור כחותיה וחלקיה היא כחמר והשכל לה צורה וכשלא הגיע לה הצור' יהיה כאילו מציאות ההכנה בה לקבל הצורה ההיא לבטלה וכאילו היא מציאות הבל והוא אמרו גם בלא דעת נפש לא טוב רוצה לומר שמציאות נפש שלא תגיע אליה צורה אבל תהיה נפש בלא דעת לא טוב וכו'. ובהלכות תשובה פ' ח' כתב ז"ל כל נפש האמורה בענין זה אינה הנשמה הצריכה לגוף אלא צורת הנפש שהיא הדעת שהשיגה הבורא ית' כפי כחה והשיגה הדעות הנפרדות ושאר המעשים והיא הצורה שביארנו ענינה בפרק רביעי מהלכות יסודי התורה שהיא הנקראת נפש. ושם ביאר עניינה באומרו שהיא הנפש המצויה לכל נפש חיה שבה אוכל ושותה. ואמר שאין הנשמה הצריכה לגוף היא הנשארת אבל תפסד בהפסד הגוף והדבר הנשאר מהאדם הוא השכל לבד שהיא צורה לנפש והשכל לבדו הוא הנשאר אחר המות שהיא צורת האדם השלם לא החומר שהיא הנפש הצריכה לגוף. יראה מדבריו שהנפש הוא דבר אחד והשכל הנקנה הוא דבר אחר כמו שכתבנו. אמנם בהשקפה הנאותה הראויה לאנשי הדעת והתבונה בודאי שהנרבוני לא ירד לסוף דעתו של הרב ולא הבין דבריו. וצדקו דברי בעל הטה שלום בפ' ג' ממאמר השמיני באומר כי ח"ו לא האמין הרב שהנפש תפסד בהפסד הגוף כי הלא הוא בחלק ג' פרק

נ"ז כתב ז"ל. כונת כל התורה שני דברים והם תקון הנפש והגוף. אמנם תקון הנפש הוא שינתנו להמון דעות אמתיות כפי יכלתם. וכן כתב בפרק כ"א וז"ל. עד כי כשיבא האיש השלם בימי' ותקרב למות תוסיף ההשגה ההיא תוספת עצומה ותתרבה השמחה בהשגה ההיא והחשק למושג עד שתפרד הנפש מהגוף אז בעת ההנאה ההיא וכו'. יראה מהמאמרים האלו שסובר הרב שהדעות אמתיות שהם השכל הנקנה הם דבר אחד והמקבל היא הנפש המתוקנת בסיבתם וממה שאמר שתפרד הנפש מהגוף יראה שלא תפסד באבודו. ואם כך הוא דעת הרב לא תנגד לאמת כי לא נוכללהבין מדבריו שהנפש שהיא כח והכנה לקבל המושכלות תאבד באיבוד הגוף אלא שתשלם בצירתה שהיא השכל הנקנה כי אז תתעלה במדרגה עליונה ותשאר לעד ותחרב ותשאה שממה כל זמן שהכח שיש לה לקבל המושכלות לא יצא לפועל. ולכן הביא ראיה לדבריו מפסוק גם בלא דעת נפש לא טוב לא אמר שתפסד אלא שלא קנה לה הטוב והשלמות תכלית בריאתה וכמו שאמר המשורר אדם ביקר בל יליין נמשל כבהמות נדמו. וכן כתב בתשובת שאלה ז"ל ומה שהסכימו חכמי יון וחכמי המערב בנפש שהיא צורה בלא גולם ולא גוף אבל טוהר וגזרה ומקור הדעת ואינה צריכה לגוף לפיכך לא תאבד כשיאבד הגוף אלא עומדת בעצמה וקיימת כמלאך וחוזה באורו של עולם והוא עולם הבא עכ"ד ויען שהנפש עצם א' מקבל כל הכחות הנמצאות בגוף כמו הכח המדמה והחוש המשותף והמחשביי והזוכר גזר הרב שהכחות האלו יאבדו באבוד הגוף אמנם הכח השכלי שאינו צריך לכלי גופיי בעצם לא יפסד בהפסד שאר הכחות הצריכין לו. הראיתיך איך הנרבוני לא כיון לדעת הרב והוא לא כן ידמה ולבבו לא כן יחשוב. ואתה תחזה ל"ן תבון אשר בדברי הרב נשבע ולא המיר בספרו רוח חן כתב ז"ל. ודע שהשכל העיוני בכלל הוא תקון הנפש כי כבר ביארו החכמים שהשכל לא יכלה בכלות הגוף בעבור שאינו צריך לגוף וכו' ואמר עוד והשכל המעשי בכלל הוא קודם בטבע וקודם בזמן לשכל העיוני בעבור שהוא תקון הגוף והעיוני הוא תקון הנפש. ואין ספק שאם לא ישלים אדם צרכי עמידתו הנשלמים בכח השכל המעשי הראשון וכן אם לא ירחיק מן המדות המגונות ומהבלי התענוגים הגופנים אשר ירחק מהם בכח השכל המעשי האחרון לא יוכל שכלו לצאת מן הכח אל הפועל והנה הוא בהמה בצורת אדם אחר שנפש האנושית אשר לו לא תשלים תכלית פעולתה עכ"ד. הנה באומרו תקון הנפש וכו' הורה שאין הנפש נפסדת ואיך האושר וההצלחה האנושית תלוי במדות ובדעות הנכללים בתורה הקדושה דכלא בה. ואשר בה אפילו מקטני העם יודעים ממציאות ה' מיחודו והשגחתו ומשאר היסודות וסודות הבורא יותר מכל מה שראו הפילוסופים הקדמונים אשר לא מבני ישראל המה

עם כל חכמתם וכבר השיב אנקלוס לאדריאנוס הקיסר דודו והובא בשמות רבה ואיך לא אהיה מא' מהם אם אפילו הקטן שבהם יודע יותר מהגדול שבאומות כי הוא יודע מה שנברא ביום א' וביום ב' וכו' וכל מה שברא הקב"ה בכל א' וא' משאת ימי בראשית מה שנתעלם מעיני הפילוסוף הגדול ארסטו. ועל כן בדוד הוא אומר מצות ה' נאמנה מחכימת פתי. ודי בזה להרחיק מעלינו הדעת הנפסד הזה והשם יאיר עינינו וידריך בדרך הישרה נפשנו:

פרק ב

מדה הדרך אשר בחר לו הרב בעל עקדה ומבטל סברתו.

גם הרב הכולל יצחק ערמה בספרו המתואר עקדת יצחק בשער הששי שלו דבר על ענין הנפש ומהותה. וכאשר חקרתי לדרוש ולתור לי מנוחה אמרתי בלבי מי יתן שהשער הזה יהיה סגור לא יפתח ואיש לא יבא בו ויפה אמרו רז"ל לפום גברא שבשתא וכל אדם כוזב. הלא כה דבריו הנפש היא כח או הכנה מקבל התעצמות נבדל במעשה ובעיון וזה כי בתחלת ענינה והויתה עם הגוף יצדק עליה שם הכח והוא התואר שתארוה קצת הפילוסופים כאלכסנדר וסיעתו שאמר שאיננה דבר בפועל זולתי הכנה והוא האמת הגמור כי זאת היא התחלה והכנה ושלמות ראשון לקבל שלמיות אחרות בזה אחר זה עד שתושלם לגמרי. וזה כי כאשר יורגל זה הכח באותו השלמות הראשון שהוא טבעי אליו עם החריצות והזריזות ביושר המעשים והפעולות ויתרבה לו הכוסף והתשוקה לצאת מהמחיצה ההיא ולעלות במעלות החכמה והמדע אז יבקע כשחר אורו לחדש עליו כדמות הויה שנית רוחנית ויושפע על הכח ההוא אשר אמרנו רוח ממרום. ואתה קרא המשפיע ההוא כבוד נברא או שכל הפועל או כמו שתרצה ואנחנו בשם ה' אלהינו נזכיר ואליו יתברך מיחסי' הכל כמ"ש נותן נשמה לעם עליה ורוח להולכים בה ונאמר כי רוח מלפני יעטוף ירצה כי הוא הנותן על ידי ההרגל רוח נכון עד אשר יתעצם הכח ההוא הראשון עם זה השפע האלהי המחדש אליו התעצמות רב והוא הולך ומתחזק עד היותו עצם רוחני נבדל בלתי נפסד בהפסד הגוף כלל מה שלא היה זה אפשרי בכח ההוא כמו שהיה ראשונה אצל החומר ההוא כלל ואתה קרא ההתעצמות הזה בשם שכל נקנה אם תרצה כי הענין הוא שכבר נתחדש בכאן מציאות עצם נבדל שלא היה כן מתחלה כאשר הנחנו. ואין להפלא אם בריאה יברא ה' אותה על זה האופן יותר ממה שנפלינו אם היא ברואה ועומדת משאת ימי בראשית כמו שחשבו ההמון. ואולם כאשר הורגלה הנפש בשלמות השני הרגל נמרץ ויעלה בפעולות אל מעלת החסידות והזריזות והענו' ובהפלגת העיון אל השגת האמתיות בנמצאים כפי מה שיסבול חק המדרגה ההוא ולא

עצרהו לאות או עצלות או הסת או פתוי אל הבלי העולם ודמיונותיו בעת ההוא יוסיף ה' שנית ידו להשפיע על הנפש הזאת שפע יותר נכבד רוחני בשיעור גדול ועצום מן הראשון עד שיתעצם התעצמות יותר יקר ונעלה ויהיה קורבתו אל העלה הראשונה בשיעור יותר מופלג עד אשר יעלה אל מעלת הנבואה ויחדשו אותות בשמים ובארץ יהיה המוכן ההוא איש או אשה אלא שהשלמות בכמו זה השיעור נמצא בנקבות על המעט ובחולשה אשר המדרגה הזאת מהשלמו' נתיחדה לאומתנו הקדושה ולא לזולתם מהאומות כמו שאמר אדון כל הנביאים ונפלינו אני ועמך מכל העם וכו'. ובהגיע הנפש ממדרגה אל מדרגה אל זה השיעור מהמעלה כבר תתואר באותו תואר שתארוה חז"ל כשהורגלו לומר עליה שהיא אלהית ושהיא חצובה מכסא הכבוד ושמה תשוב בסוף כמ"ש והרוח תשוב אל האלהים. ועל זאת המדרגה שמו חז"ל נשמותיהן של צדיקים סבה לכל הנמצאות. ואמרו ערבות שבו נשמותיהן של צדיקים ונשמות ורוחות שעתידין להבראות. ע"כ קיצור דבריו והכלל שהנשמה ההווה באדם כשיתהוה היא כח והכנה לבד וההתעצמות הנכבד עושה בו רושם להבדילו משאר הבעלי חיים להשיב נפשו מני שחת לאור באור החיים כי אז מתעל' מנפש הוו' ונפסד לרוח נבדל ונצחי ומרו' לנשמה ואז ראוי שתשרה עליו השכינ'. ובאופן הזה לפי דעת הרב גם המפרי' חק השכל והתורה נותנים לנפש מציאות רע ומקולקל נכון ומעותד בקבל העונש והצער המזומן לרשעים במקום דינם והוא מה שאמר המשורר לב טהור ברא לי אלהים מכלל דאיכא טמא. ועתה קורא נבון פקח עיניך וראה איך הרב ז"ל הלך בעקבות אלכסנדר כאשר הוא עצמו הודה ולא בוש בקראו לנפש כח הכנה. וראה איך סתר דברי הקבלה האמיתית שהנשמות נבראו משמת ימי בראשית טרם תבאנה אל הגופות ויחס הדעת הזה להמון. ואף שהוסיף בגדר המעשיה באמרו במעשה ובעיון לשתף לבעלי המעשה התוריי בשלמות הזה ולתת מקום לעונש הרשעים בגהינם בהתעצמות הרע ורוע מעלליהם כבר הוכחתי ביטול הדעת הזה ושהוא כנגד המקובל באומתנו ואמנה גם הוא לחזק סברתו עמודיו עשה לו ממדרש הנעלם להראות שהנשמה ההוה בעת פטירתו של אדם אינה הנשמה שיתהוה בבריאתו יען מתחלה תנוח עליו הנפש ואחר כך הרוח ואח"כ הנשמה כנזכר וז"ל:

ועתה כדי לקרר ולישב דעת כל תורני בענין התעצמות נפש האדם על זה האופן כמו שנתקררה דעתי בו אחר שאלצני עוצם המבוכ' עליו כאשר כתבתי. ראיתי לכתוב הנה מהמדרש הנעלם מה שיאמתהו אצלי בלי שום פקפוק הלא הוא כמוס עמדי בפרשת תוצא הארץ נפש חיה וכו' על זה הדרוש עצמו. תנינן במתניתא דרבי אליעזר בר רבי שמעון בן יוחאי זימן למארי מתניתא למיכל בסעודה רבה דעבד להו וחפא כל ביתא

במאני דיקר ואותיב לרבנן בהאי גיסא והוא להאי גיסא והוה קא בדח טובא א"ל מאי בדיחותא דמר יומא דין משאר יומין. אמר להו דיומא דין נחא נשמתא קדישא עילאה בד' גפין דחיותא לרבי אליעזר ברי ובהלולא דא יהא לי בדיחותא שלימתא וכו'. והאריכו שם מאד בזה הענין ולקצר אני צריך ואזכור מהם לבד זה ת"ר אמר רבי יוסי בן פזי זימנא חדא הוינא אזיל באורחא וארענא בההוו' טורא דכפר קרדו והוו גברי בדיחי בחולקהון ובאי' תמן ליליא דשבתא ונפקי שבתא וחזית לאושפיזאי דהוה בעי למשכב עם דביתהו קם האי מהאי גיסא וצלי וקמת היא מהאי גיסא וצלת. אמרית להו מאי צלותיכון בשעתא דא. אמרו לו עידנא דידן לזוגיה משבת לשבת ומצלינא צלותנא קמי הקב"ה דיהב לן בר למפלח פולחניה בר דחיל חטאין בר דיעביד פקודוי ולא יסטי מאורחא דאורייי' לימינא ושמאלא. אמרית להון יהא רעוא דיהא לכון בעותכון דהא לשום שמים קא עבדיתון. אמר רבי יוסי אחזי אפי שכינה דלבתר יומין ארעית תמן ואשכחי' ההוא ברא דאיתיליד להו והוא בר שבע שנין חמא לי בביתא ולא צבי למללא עמי א"ל אבוי זיל לקמי גברא רבה דא. אמר ליה מסתפינא לאישתעוייה בהדוה ולאתקרבא עמיה דלא ידענא אי אית ביה נשמתא קדישתא אי לאו דהכי אוליף לי מורי יומא דין דכל מאן דלית ליה נשמתא קדישתא אסור לאשתעוייה בהדיה ולהתקרבא מיה. אמר ליה חס ושלום דגברא רבא חכימא דדרא הוא קריב גבאי ולא ספוק למללא עמי. אמר לי אנא חכימך דנשמתא חדתא היא בך מיומין ולא איזדקיקא בן מיומא דנפקת לעלמא. אמרית ליה כך הוא דרווק הוית כדלעית דאיתיהיבת בי נשמתא. אמר לי ידעית נפש חיה דאמר קרא דהוא מן ארעא והא נפש חיה למה. אמרית אימא ברי. אמר לי מורי דהיא נפשא דאפיקת ארעא ומן ארעא איתגזירת אבל היא חיתה להתנענעא לכאן ולכאן כמא דעבדין בעירא ורחישא אבל לית בה סכלתנותא וחכמתא בפולחנא דקב"ה דלא איתברי אלא לבעירתא ולחיתא לאיתנענעא בה בלא סכלתנו ולאישתצאה כד תיפוק בהאי הבלא דפומא. אמרית ליה מאן רבך. אמר לי רבי אלכסנדראי אמרית ומאי לעית יומא דין אמר לי האי קרא דכתיב ראשית חכמה יראת ה' כך אמר רבי אלכסנדראי מהו חכמתו של הקב"ה וכו' עד אומרו לכל עושיהם לעושה המצות ביראה בתחלה עד שירגיל עצמו לעשו' מאהבה. אמרתי לו מה שמך אמר ני אהבה. אמרתי לו מאי אהבה וקראתי עליו אהבת עולם אהבתי' ואנא חמית וזכינ' למיחמי לרב אדא ברי וסחינא ליה האי ע"כ. וסיים מאמרו באומרו ועתה ראו כמה כללו אלו המעשים הנפלאים כל מה שכוונו אליו מהדרוש הזה ממציאות זה הנפש באדם בכלל על האופן הנזכר. ואחר התעצמה בשלמים מהם באותו ענין

מההתעצמות אשר תארנוהו ועם שלא הוזכרו בכאן כל שלשה חלקים על הדרך אשר הנחנו אין ספק שזכרום במקומות אין מספר. עכ"ד:

ועתה קורא ידיד ראה נא איך ראיותיו לא לעזר ולא להועיל יען כוונת רבי שמעון בן יוחאי במה שאמר יומא דין נחתא נשמתא קדישתא לאליעזר ברי הוא לומר שבו ביום נתוספא קדושה עליונה יתירה לנשמתו של בנו שלא היה לה מקודם. והוא הוא מה שאמר ההוא ינוקא לר"ש בן פזי כי האדם כשיולד עץ השדה וכסוס כפרד אין הבין עד אשר יגדל ויוכנו כלי הנשמה ולכן כשידריך עצמו בתורה ובמעשים טובים אז יערה עליו רוח ממרום וחבה יתרה נודעת לו מקדושה וטהרה לא שיהיה נשמה חדשה חלילה. וכן כתבו בס' הזוהר זכאה חולקיהון דצדיקיא דאיתדבק נפש ברוח ורוח בנשמה ונשמה בהקב"ה ר"לשהשלם מתעלה ממדרגה למדרגה עד השיג הדבקו וכן בפרשת תרומ' תלת שמהן איקרי נשמת נפש' רוח ונשמ' כלהו כלילן דא לדא וכו' ובתקונים פ' משפטים כתוב לאמר שבאדם ימצא נפש רוח ונשמה מאופן חי' וכסא ואם יזכה יותר נותנים לו רוח ונפש ונשמה מאצילות. הבט נא איך הנשמה מתעלה ממדרגה למדרגה בעשיית המצות ומנפש שהיה בלתי נפסד בעול' הבריאה יעלה עוד מעלוי לעלוי עד היות' נפש מעונם האצילות. וכבר ידעת מה שאמרו חכמי האמת כי כמו שבאדם גשמי יש בו רמ"ח אברים כן הנשמ' המתלבשת ברמ"ח אברים אלו יש בה רמ"ח אברים רוחניים. ואיך כלם מתתקנים ונשלמים ע"י רמ"ח מצות עשה. וזהו מה שאמרו חכמי האמת שהלומד תורה בגדלותו אומרים על נשמתו שהיא נשמתא חדתא שאעפ"י שהיא עצם רוחני אם לא תעסוק בתורה לתהו והבל נחשבת. ולמען לא תהיה האמת נעדר' הסכת נא ושמע דברי פי חכם חן הרעיא מהימנא בס' הזוהר פרשת פנחס ז"ל. ובשבת תקינו למימר במוסף כתר יתנו לך ה' אלהינו אבל לכל חד מישראל הכי נחית ליה נפש יתרה כפום דרגא דיליה אם הוא חסיד יהבין לי' נפש יתרה כפום דרגא דיליה אי איהו גבור יהבין ליה נפש יתרה ממדת גבורה ואי איהו איש תם יהבין ליה נפש יתרה ממדת אמת ונפש יתרה דא מלכות דאיהי כלילא מעשר ספיראן וכפום מדה דבר נש אם נשיא ישראל או חכם או מבין בחכמ' או בתורה דאיתמר ביה להבין משל ומליצ' או בנביאי' או בכתובים הכי יהבין ליה נפש יתרה וכו' עד כאן דבריו וכן תמצא בהרבה מקומות הזוהר ובמדרש רבה אמרו וינפש וי אבדה נפש. ועתה האם יחשוב הקורא שבשבת נותנין לו לישראל נשמה יתרה בודאי לא כך עלה במחשבתן של ראשונים. אבל הכונה להודיע איך הנשמה ביום השבת המיוחד לעסק התורה פנוי הלב מעסקי ימי המעשה ומטרדותיו תעלה במדרגה ממתנה נחליאל ומנחליאל במות והתוספת הוא תוספת השכלה והשגה. ואם

כך הוא כבר יצאנו מהמבוכה הזאת כי ח"ו מעולם לא אמרו רז"ל וחכמי האמת שהנפש בתחלת הויתה נפסדת ואח"כ משפיע ה' ממרום קדשו הרוח הנצחי כמו שחשב הרב אלא שהנפש עצמה בלתי הווה ונפסדת עם הגוף תעלה מעלוי לעלוי כפי הסניגורים שקנה ע"י המצות שעשה. ועוד לי נגד הרב שכפי דעתו כל הילדים וקטני ישראל שמתו בקטנותן נפסדים כבהמות יען לא קנו במעשיהם עדין הרוח הנצחי. וזה סותר דעת רז"ל אשר בהרבה מקומות ובפרט בס' הזוהר קיימו וקבלו שיש להם חלק לעה"ב. וצא נא וראה מה שאמרו רז"ל בפרק חלק על פסוק זרע יעבדנו ז"ל אימתי תנוקות זוכים לחיי העולם הבא משום ר' מאיר אומר משיודעין לומר אמן הה"ד פסחו שערי ויבא גוי צדיק שומר אמונים אל תקרי שומר אמונים אלא שאומר אמנים ואין העולם מתקיים אלא בהבל פיהם של תינוקות של בית רבן. וא"ל אביי לרבה דידי ודידך מאי אמר לו אינו דומה הבל שיש בו חטא להבל שאין בו חטא. ובס' הזוהר פ' ואלה המשפטים עמוד ר"א כתי' אתר אית מתתקנא להאי ינוקי דלא חאבו בהאי עלמא דאפי' צדיקי' גמורי' לא יכלין לאתקיימא תמן וקב"ה רחים ואיתדבק בהו ואתקן בהו מתיבתא עלאה דיליה ועלייהו כתיב מפי עוללים ויונקים יסדת עוז. הנך רואה איך דברי רז"ל מסכימים אל האמת שכתבנו שהנפש היא רוחנית מתחלת בריאתה ועצם רוחני עומד בעצמו דאי לא תימא הכי איך אפשר שיהיה יתרון לתינוקות של בית רבן שלא הגיעו למדרגת ההשכלה אלא מעט על אביי ורבא שהיו מגדולי חכמי ישראל אלא שהאמת הוא שמדרגה קטנה בעבודת ה' למי שלא נתלכלך בחטא תועיל יותר ממדרגה גדולה למי שנתלכלך בחטא. וכל הדברים האלו מנגדים דעת הרב. ונשאל עוד מכבודו ולמ' לא הזכירו במדרש הנעלם הרוח בעונתו כאשר הזכירו הנפש והנשמה. והוא פנים קלקל באומרו אין ספק שזכרום במקומות אין מספר ולא מצא מענה. סוף דבר כך תקנו לנו אנשי כנסת הגדולה ומותר האד' מן הבהמה אין כי הכל הבל לבד הנשמה הטהורה. ואם אמת היה הדבר כפי דעת הרב שהרוח הוא עצם רוחני נבדל בלתי נפסד בהפסד הגוף איך אמרו שהכל הבל לבד הנשמ'. ואיך יוכלו כלם למקטון ועד גדול לעלות למדרגת הנבואה לשיושפע עליהם הנשמ' הזאת. על כן אמרתי ראוי לדחות בשתי ידים הדע' המגונ' הזאת ולחבק בשתי זרועות דעת רבותינו ז"ל.

פרק ג

מתעורר להחזיק בחזקת היד הרב סברתו.

למען לא יאמן מהקורא שאנחנו מעלימים עינינו מהטענות החזקות אשר בם אשר וחזק הרב בעל העקדה סברתו הנני אציעם לפניך וז"ל. הא' אמר אם נניחה פי' לנשמה

על הענין השני שפירשתי בגדר הנשמה הנה ישיגונו בה ספקו עצומות ממש שזכרו הפילוסופים שיאמרו שאי אפשר לעצם נבדל אשר כזה שיעתק אל זה החומר מחוץ שכבר התבאר שכל מתנועע הוא גשם וזה העצם מאחר שאינו גשם אי אפשר לו שיעתק ממקומו ויתנועע לבא אל זה החומר מחוץ. הב' וגם לא שהצורה ההיא ר"ל הנשמה תהיה נסתרת ומכוסה בחומר ההוא עד הזמן שתראה בו. שאם כן יתחייב שתהיה כן בחומר אשר נתהוה זה החומר ממנו וכן באותו שנתהוה ממנו הראשון עד לבלתי תכלית. ויתחייב שיהיו כל החומרים ההוי' והנפסדי' בעלי שכל אנושי ובענין הזה נאמר בהפסד האדם אם הצורה אז היא נעתקת ממנו או נחבאת ומכוס' בחומר ויגזרו על שזה וזה מבואר הביטול הג' גם אמרו קצת אלו היתה הנפש נמצאת קודם לא ימנע אם שתהיינה הנפשות אחדות אורבות ואם הם רבות כאשר לא היו חומרים ומקרי' בם יפול בהם החלוף הנה לא יצוייר החלוף גם לא האחדות לפי שהיא בגופות רבות. הד' אם הנחנו העצם הזה נבדל משכיל מעצמו ונמצא מזולת חומרו איך גזרה חכמת בוראו לתת תחת ידו מכשלת החברה הזאת או העירוב השכונה עם זה החומר הנתעב ונאלח אשר הוא פואו תמיד אל כל דבר פשע אשר ממנו תפתח הרעה נה ראשונה ולו הכין כלי מות הפסד מוחלט בחברתו לבא באחת הפחתים אשר עליהם ועל כל א' מהם הועד העונש מאצלו והאבדתי את הנפש ההיא וכו'. הה' זאת הנפש אשר כן הנחנוה נמצאת קודם הוית הגופים. לא ימלט משיהיו שמה אוצרות מתחלפים למספר האומות אשר אליהם נפרדו חלוקי האמונות מאוצרות מתחלפים יוקחו נפשות מתחלפו' לאומה אומה מהן או שתהיה מהות הנפשיות כלן ענין א' בלתי מתחלף. ולעג הוא שיהיו על הענין הא' שאם כן יהיו הדעות והאמונות טבעיות והכרחיות אשר אי אפשר ההפך מזו לזו הפך ממה שנרא' בנסיון בכל זמני הדתות ומה שייעד הכתוב כי אז אהפוך אל עמים שפה ברורה לקרוא כלם וכו'. וגם היה מהנמנע שימצא אדם בלי דת ואמונ' בשום זמן מעול'. יתחייב אם כן שתהיינה הנפשות על הענין הב' ותשאר התלונה רבה לאמר איך הסכימ' חכמתו וצדקתו יתב' שתהיינה הנפשות הזכות והברות אלה לחיי עולם כמו שיתחייב זה מהנתן אלו לפלשת וצור עם כוש וליתר העמים אשר לא ראו אור הישרת התורה האלהית ולא שמעו את שמעה ואלו לעם הקודש אשר תורת ה' בלבם ואין ספק שדעת כל אומה מהאומות שאמונת זולתה בטלה ומקיימת אין לו חלק ונחלה בהצלחה האנושית כלל. הו' שאף באומה אחת לבדה לא ימלט מהמצא עול בחק נותן נשמה לעם עליה חלילה. וזה בשאלו תהיינה נפשות לזכרי' המושלים ברוחם ובעצמ' ובכל אשר להם ויש ספק בידם לבקש שלמותם ולהגיע עדיו מאין מוחה. ואלו תהיינה לנקבות אשר

הן חלושות במזגם בכל הפעולות השלמות עם הכנע' והשתעבד' אל העבודה והשירות התמודי לזולת' אשר הם סיבות עצומות להרחיק מהן כל שלמות והצלחה הרחק מאד מאדם כמו שנראה לסיבה זו תפטור אותן תורתנו הקדושה ממצות עשה שהזמן גרמא ע"כ. עוד האריך הרב והתיר הספקות הנזכרים באומרו כי הנשמה הנשארת אחר המות אינה הנשמה שיתהוה כשיתהוה האדם שזו היא כח והכנה לבד והדבר הנבדל אחר המות הוא הדבר המתקיים בפועל וכו'. ואני אביא במשפט בפרקי' יבאו בעזרת האל הטענות הללו וכל א' וא' תעמוד על הפרק ועל מקומה תבא בשלום:

פרק ד

לאמת יוציא משפט הנשמה הטהורה ונדרה יתן לאור.

עתה אתה ברוך הי אחרי אשר הדחתי מעלי הסברות הזרות והדעות הנפסדות היותר מפורסמו' בענין הנפש והוכחתי שכל מה שהאמינו בזה הוא בטל ביטול אמיתי אבא נא אליך וברכתיך בדעת הישר והנאות לכל אשר בשם ישראל יכנה וארא לך איך כל רבותינו ז"ל הראשונים עם האחרונים האמינו באמונה שלמה שהנפש היא עצם רוחני לא כח והכנה ח"ו. ואתחיל ואומר:

הנה הרב ר' סעדיה הגאון במאמר ו' מספרו הנכבד המתואר ס' האמונות אחר שהביא הדעות אשר מצא בבני אדם חולקי' על עצם הנפש מה היא. ז"ל, וכיון שהקדמתי אלה המאמרי' ראוי שאביא המאמר השביעי ואומר. כי אשר התאמת כי הנפש ברואה בעבור מה שקדמתי מחדוש כל נמצא וא"א שיהיה דבר קדמון זולתי הבורא ומאמר הבורא יוצר רוח אדם בקרבו. אבל הבורא בורא אותה עם שלמות צורת האדם כאומרו בקרבו. ובאשר לא סרו אבותינו נשבעים חי ה' אשר עשה לנו את הנפש הזאת ושעצמה עצם נקי כנקיות הגלגלים ושהיא מקבלת האור כאשר יקבל הגלגל ותהיה בו מאירה אבל עצמה יותר דק מן הגלגלים ועל כן היתה מדבר. ועמדתי על זה משני השרשים הגדולים א' מהם המושכל והוא כאשר ראיתי מעשה חכמתה והנהגתה מבלתי הגוף וראיתי הגוף ערום מכל זה כהפרדה ממנו ואילו היתה כמו החלקים הארציים לא היה לה דבור באשר אין למאומה מן הגלגל ויתחייב שתהיה עצם דק יותר זך נקי פשוט מעצם הגלגלים. והשני מדברי הספרי' כי הנפשות הזכות תאורנה כהאור הגלגלים מהככבים והוא אומרו והמשכילים יזהירו כזוהר הרקיע והנפשות הרעות לא תאורנה אך הן יותר פחותות מענין הגלגל הסתם כמו שאמר הן בקדושיו לא יאמין ושמים לא זכו בעיניו אף כי נתעב ונאלח. וידעתי כי הספרים לא דמו אלה בגלגלים המזהירים ואלה בפחות מהגלגלים סתם אלא שהיא מכמו זה העצם:

והחכם המופלא ר' אברהם ן' עזרא כתב בפרשת נח שנקראת נשמה מפני שהיא מן השמים. ובפי' קהלת על פסוק והרוח תשוב אל האלהים סתר דברי האומרים שהנפש מקרה באומרו שהמקרה לא ישוב. ובפירוש תהלים כתב ז"ל. הנשמה והרוח שם א' לנשמת האדם העליונה העומדת לעד ולא תמות ונקראת נפש גם רוח בעבור שלא תראה לעין כי אם עם אלה ר"ל כי אינה מושגת אלא מצד פעולותיה הנקראים נפש ורוח. ודעתו בזה שמן הנשמה יצאו כח ההזנה הנקרא נפש וכח ההרגש הנקרא רוח אבל היא עצם אלהי לא הכנה לבד. וכן כתב בפרשת כי תשא. ובפרשת משפטים קורא אותה נשמה עליונה. והרמב"ם בהלכות יסודי התורה גזר גם כן שהנפש צורה בלא גולם ולא גוף אבל זוהר אוגזירה ממקור הדעת ואינה צריכה לגוף ולפיכך בשיאבד הגוף לא תאבד אלא עומדת בעצמה וקיימת כמו מלאך ונהנית באורו של עולם והוא העה"ב. גם הרב רבינו זרחיה הלוי הפליא לדבר במהות הנפש בס' המאור ז"ל. במקומות רבים בכתוב נקראת הנפש החיה כבוד דכתיב עורה כבודי לכן שמח לבי ויגל כבודי וכתיב למען יזמרך כבוד ולא ידום. כי הבורא אצלה על האדם מכסא כבודו. ובהנתן עליו מהודו. והוא העצם הנכסף על יסודו כמו חשק אשר נכסף לדודו. אז יגלה אליו סודו בדרשו הצדק בעודו ובבקשו הנכון בכל נפשו ובכל מאדו. ובחפשו האמת באשר תשים ידו. כדכתיב אם תבקשנה ככסף וכמטמוני' תחפשנה אז תבין יראת ה' ודעת אלהים תמצא. וחכמי המחקר קראו כסא הכבוד גלגל השכל ואמרו כי בזרוח אורו הוא אור החיים על הנפש החיה הזכה אשר לוקחה ממנו תזהיר כזוהר הרקיע והוא מה שנאמר והמשכילים יזהירו כזוהר הרקיע וגו' עכ"ד. והרמב"ן בשער הגמול כתב ז"ל כך היא קבלת רז"ל שהקב"ה בורא נפשותיהן של צדיקים והם בלי ספק רוח זכה ודקה ביותר אינה גוף ולא נגבלת ולא נגדרת במקום ולא ותפסה כשאר הרוחות שתופסין אותם בנאדות אלא מכת המלאכים ונעלית ביותר אין כאן מקום לפרש כל המושג ממנה. והכתוב מעיד עליה ויפח באפיו נשמת חיים יאמר כי מנשמת אלוה נתנה ולא מהשתלשלות הסבות וכו'. גם המליץ הגדול ר' ידעיה הפניני באוגרת ההתנצלות אשר לו כתב ז"ל. ומתועלותיה בסוד הנפש בטול דעות רבים שהחזיקו בהם רבות מהכתות תחלה לחלוק על מי שהאמין כי הנפשות הנשארות גופות ונפלה אמונת' בזה על פנים רבים. מהם מי שמאמינים גופות משתמשים באלו התענוגים הפחותים בדרך הזאת בעצמה אשר ננהגה בעול' הזה. ומהם חושבים זה גם כן אבל כי השתמשות באלו המנהגים היא על דרך נפלאה אחרת ומהם מי שסלק מהם אלו הצרכים והאמינ' גופות במקום. ומאלו מי שהאמינ' כמו אלו המורכבים מגוף ונפש. ומהם מי שהאמינ' נפש לבד אבל האמין כי הנפש גוף דק. וזולת

אלה יש מי שחושב הנפש היא המזג והיא הערך המאוזן מעירוב האיכיות הראשונים אחר פעלם והפעלם קצתם על קצת וזה חושב הנפש מקרה לא עצם. ומהם מי שאמר שהיא הרוח. ומהם מי שאמר שהיא הדם והליחות והמחקר האמתי בזה מבטל כל אלו הדעות ומבאר בשהיא אינה גוף. אבל תבדל מן המלאך בשהוא נפרד ושהיא מחברת לגוף. וזהו הדעת היותר מועיל באמונה שלכל הדעות שנאמרו בנפש והסבה בזה מפני שמציאות המלאכים כמו שאמרנו בתחלת התועלות הכרחי ג"כ בתורתנו לסבות וביחוד בקיום נבואת שאר הנביאי' ובזולת זה והרחקת גשמות המלאכו' מחוייבת עם האמנתם ויותר נאות ומזה ימשך הרחקת ההגשמה לנפש ויהיה קבולה השלמיות והשפע בזה יותר אפשרית וגם ההשגה בה וגם השארותה בנצחיות בסוף עכ"ד:

והרב רבינו חסדאי במאמר הב' ח"ב ז"ל נפש האד' אשר היא צורתו היא עצם רוחני מוכן אל ההשכלה ובלתי משכיל בפועל בעצמו. ובהתכ' הגדר אמר אמרנו בה שהיא צורתו למה שבהפרדה מן הגוף נפסד האדם בדרך שלא יצדק עליו גדרו. ואמרנו שהיא עצם בהיות הצורה הראשונה בשם העצם מהחומר. ואמרנו בה רוחני למה שבה כחות השתמש בהם ברצון זולת חוש מהחושים כאילו תאמר כח המדמה והזוכר והשכליי. ואמרנו כח מוכן אל ההשכל' למה שנתבאר ממנה היותה נושא לכח השכלי להיות נושא בגוף באמצעות הנפש. ואמרנו מוכן להיו' כח ההכנה בו. ואמרנו בלתי משכיל בפועל כי באומרנו מוכן יורה שאינו בפועל. אלו הם דבריו בקיצור ואולם הרב בעל העקרים פרץ גדרו והיה למרמס וכן כתב במאמר הד' פרק כ"ט ז"ל. אמרו קצת החכמים שהנפש עצם רוחני עומד בעצמו מוכן אל ההשכלה ולזה לא יתכן בו ההפסד בהיותו עצם עומד בעצמו אבל יקבל תענוג כפי השגתו בהשכלה. וגם זה אינו נכון לפי שאף אם תהיה הנפש עצם עומד בעצמו אחר שהיא מוכן אל ההשכלה אם לא ישוב אל ההשכלה תהיה שלמות ההכנה לבטלה ולא ישיג אם כן שלמות הנפש א' מני אלף ואולי לא ישיגהו אדם כמו שכתבנו בפרק הג' מהמאמר השלישי אלא אם לא נאמר ששלמות זאת ההשכלה הוא השגת המושכלו' הראשונות ודבר זה ישוו בו הצדיק והרשע ולא עלה זה על לב שום אדם מעולם. עכ"ד. ועל כן גדר מהות הנפש באופן אחר והוסיף מן דליה שהנפש עצם רוחני מוכן אל ההשכלה לעבוד ה' יתעלה ולא אל ההשכלה בלבד ולזה כשישים האדם איזה השכל לעבוד הש"י מצד שישיג אי זו השג' גדול' או קטנה ישיג מצד זה ר"ל השכלת העבוד' ההיא מדרג' מה ממדרגו' העה"ב. הנה נא שמונה נסיכי אדם שרים ונכבדים מבני עמינו מסכימים כלם שהנפש היא עצם רוחני ובלתי נפסד עם הגוף לא כח והכנה לבד. ואני כפי כונת הספר אומר שהיא עצם נבדל מחומר נברא משנת

ימי בראשית בחיריית להשיג שלמותה ולקבל פרי מעלליה בעולם הנשמות ובעולם התחיה. ואמרנו שהיא עצם נבדל מחומר להורות שאינה כשאר הנמצאות אשר בעולם הזה גופיים וחומריי'. ואמרנו נברא משכת ימי בראשית להוציא מלבן של החושבים שמתהוה עם הגוף. ואמרנו בחיריית להשיג שלמותה להבדילה מהמלאכים באשר יש להם נטיה טבעית לבחור הטוב מבלי שום מונע ולכן הם מתחלת בריאתם על אופן אחד מהשלמות בלי גרעון ותוספת ואמרנו לקבל פרי מעשיה בעולם הנשמות ובעולם התחיה להיות שהוייתה לאחר היציאה מן הגוף היא באלו השני עולמות אשר שם השופט כל הארץ יעשה משפט יגמול לאיש חסיד כמפעלו יתן לרשע רע כרשעתו.ועתה איש נבון וחכם ראה נא איך חכמינו ז"ל כללו במאמר קצר כמה חכמות ולמודים טובים בענין הנפש ואיך כלם הסכימו היותה עצם רוחני. הם אומרים במסכת ברכות פ"א. הני חמש ברכי נפשי כנגד מי אמרן דוד לא אמרן אלא כנגד הקב"ה וכנגד הנשמה. מה הקב"ה מלא כל העולם אף נשמה ממלאה כל הגוף. מה הקב"ה רואה ואינו רואה אף נשמה רואה ואינה נראית מה הקב"ה זן את כל העולם כלו אף נשמה זנה את כל הגוף מה הקב"ה טהור אף נשמה טהור' מה הקב"ה יושב בחדרי חדרים אף נשמה יושבת בחדרי חדרים יבא מי שיש בו חמשה דברים הללו וישבח למי שיש בו ה' דברים הללו. והנה באומר' מה הקב"ה מלא כל העולם אף הנשמה וכו' הורו כי כמו שהקב"ה מלא כל הארץ כבודו ולכן נקרא מקום שהוא מקומו של עולם כך הנשמה ממלאה את הגוף ואינה במקום א' ממנו כאשר חשבו רבים אבל מתפשטת בשוה ובכל מקומות ממשלתה. הב' במה שאמרו מה הקב"ה רואה ואינו נראה וכו' הורו כי כמו שהקב"ה אינו מושג בחוש כי אפילו החיות אינם רואים כבודו כך בהיות הנשמה עצם רוחני עין לא ראתה ולא נתן רשות לשום בריה להשיגה בחוש. וכן השיב רבן גמליאל לאותו מין לא ידעת את נפשך הקרוב אליך איך תוכל להשיג הבורא אשר הוא כמה פרסאות רחוק ממך. הג' מה הקב"ה זן את כל העולם וכו' הורו שכמו שהקב"ה הוא סיבת קיום העולם באשר כל הנמצאים צריכין לו והוא ברוך הוא אינו צריך להם ולא לאחד מהם ואם יצוייר שיסיר השפעתו מהם אזי מיד יאבדו ויתבטלו כלם. כך הנשמה היא הנותנת חיים לגוף ואם תסתלק מיד מת הגוף והיא תשאר קיימת. הד' מה הקב"ה טהור וכו' בכאן רמזו לנו מעלת מהות הנפש שהיא כעצם הסמים לטוהר ובלתי חמריית כשם שהשי"ת נבדל מחמר. הה' מה הקב"ה יושב בחדרי חדרים וכו' ר"ל שכשם שאף שהקב"ה ממלא כל העולם ולא יקיפהו מקום עם כל זה עליו נאמר היושבי בשמים ה' בשמים כסאו. ממקום שבתו השגיח וכאלה רבים אין מספר להיות ששם בין צבאי מרום והמלאכים המוני מעלה פועל פעולותיו היותר

עצומות ומתראה ביתר שאת ויתר עז לנמצאים הנכבדים ההם. כך הנשמה הגם שהיא ממלאה כל הגוף עליה נאמר שמשכנה הראשון בלב להיות שמשם יוצאות ומתפשטות פעולותיה לכל הגוף. גם בספרי אמר ר' סימאי כל בריות שנבראו מן השמים נפשן וגופן מן השמים וכל בריות שנבראו מן הארץ גופן ונפשן מן הארץ חוץ מן האדם שנפשו מן השמים וגופו מן הארץ וכן במדרש תנחומא בפרשת ויקרא אמרו הגוף הוא קרתני והנפש בן פלטין מלמעלה שנאמר ויפח באפיו נשמת חיים וכו'. ופי' קרתני בן כפר שאינו יודע נימוסי מלכות. ובנדה בפ' המפלת אמרו שאומרים לולד במעי אמו הוי יודע שהקב"ה טהור ומשרתיו טהורים ונשמה שנתן בך טהורה אם אתה משמרה בטהרה מוטב ואם לאו הרי נוטל נשמתו ממך. גם במסכת שבת אמרו נפשותיהם של צדיקים גנוזות תחת כסא הכבוד. ובמסכת חגיגה ערבות שבו צדק ומשפט וכו' ורוחות ונשמות שעתידין להבראות. וכן יסדו לנו אנשי כנסת הגדולה לומר בהשכמה אלהי נשמה שנתת בי טהורה היא אתה בראת אתה יצרת אתה נפחת בי ואתה משמרה בקרבי ואתה עתיד ליטלה ממני ולהחזירה בי לעתיד לבא. הנך רואה קורא ידיד כמה חכמות ועיוניות מועילות כללו בברכה הזאת. הלא בקורא' אותה נשמה הורו שעל עסקי הנפש הבאה לו לאדם מן השמים והיא המדברת גזרו עליה השבעה גדרים הנמשכים. הא' שהיא מעצם השמים לטוהר ועצם רוחני גזורה ממקור החיים וזהו טהורה היא. הב' שהיא ברואה משמת ימי בראשית וזהו אתה בראתה. הג' שנתן לה לחברתה הדיוקן הזה אשר אמרנו למעלה שנקרא במקרא ואצל חכמי האמת צלם וזהו אתה יצרת. הד' שבהיות העובר בבטן אמו הקב"ה נופח בו הנשמה וזהו אתה נפחת בי. הה' שאחר יציאתה לאויר העולם צריכה שמירה ועזר אלהי אשר בידו נפש כל חי ורוח כל בשר איש וזהו ואתה משמרה בקרבי. הו' שהנפש היא בלתי נפסדת ונשארת אחר המות וזהו ואתה עתיד ליטלה ממני על דרך ואיננו כי לקח אותו אלהים. והדבר הנלקח מורה שיש לו עדין מציאות. הז' שעתיד הקב"ה להחזירה לעתיד לבוא אל הגופים עצמם בעת תחית המתים. גם אמרו רז"ל והרוח תשוב אל האלהים אשר נתנה תנה לו כמו שנתנה לך בטהרה. א"כ מתחלת בריאתה טהורה היא ושלמה בלי שום חסרון. ודלא כרבי יצחק עראמה. ואם תקשה עלי מאחר שהנשמה היא חכמה ושלמה מעת בריאת' איך ראינו שבשעה שנולד הולד אין בו לא דעת ולא תבונה עד שהולך וגדל אשיבך שהנשמה אף על פי שתהיה שלמה צריכה לכלים נאותים להוציא בהם חכמתה מן הכח אל הפועל ובהיות שאברי הגוף שהם הכלים המיוחדים אליה בשעה שנולד הולד הם בתכלית רעועים ואינם ראוי' לשום מלאכה בהכרח לא תוכל להראות את חכמתה עד שיגדל ויתחזקו אבריו. וכבר כתב

הרמב"ם בפרק ח' מהפרקים שהקדים למסכת אבות שמי שהוא רע הטבע רב הליחה ורוב הלחות במוח הוא טפש בתכלית ואחר כך כפי מה שזה הולד הוא הולך וגדל כך הלחות שבמוחו הוא הולך ומתייבש וכפי מה שהלחות שבמוח הוא הולך ומתייבש כך הולד הולך ומתחכם. וכן כשיהיה האדם נוטה אל היובש ויהיה עצם מוחו זך ולחות בו מעט יקל עליו לגרוס ולזכור ולהבין העניינים וכו':

ראה נא איש נבון וחכם איך גם רז"ל קיימו וקבלו עליהם שהנשמה היא עצם רוחני ולא כח והכנה כדברי המתפלספי' מבני עמנו ואשר הלכו חשכים וצללו במים אדירים מדברי קטני נאמנים ועליהם נאמר מי יתן החרש יחרישון ותהי להם לחכמה. ואני לא אטה ימין ושמאל מקבלת חז"ל אשר מפיהם אנו חיים וכל דבריהם כמסיני נתונים:

פרק ה

משיב דברים נכוחים על השלשה הטענות הראשונות אשר הקשה הרב יצחק עראמה לקיים סברתו.

עתה קורא משכיל אל תשית לבך לקושיות אשר כפי ההקדמות הפילוסופיות הקשה הרב בעל העקדה נגד דעתנו בענין הנשמה כי נקל לצל ספקותיו לנטות. ואשיב בקיצור על ראשון ראשון ועל אחרון אחרון ואומר:

הנה מה שגזר הרב שכל מתנועע הוא גשם הגם שהיא הקדמה אשר הפלוסופי' מאשרי' אותה היא נגד תורתנו הקדושה שהרי מצינו באברהם והנה שלשה אנשים נצבים עליו ובא בקבלה כפי מה שתרגם יונתן בן עזיאל שהיו מיכאל גבריאל ורפאל. וכן כתיב ויבאו שני המלאכי' סדומה. גם למנוח ודניאל ואחרים כמוהם נראו המלאכים. ואם כן אפילו שאינם גשם נעתקים ממקומם ומתנועעי' ובאי' לזה העולם. וכפי זה ההקדמה הזאת היא כוזבת ואין ראוי לשים לב עליה. ויצא מזה שהנשמה הנם שהיא עצם נבדל מחומר ואינה גשם נעתקת ממקומה ומתנועעת לבא אל זה החומר. וכבר גזרו כל החכמים היותו מן הראוי שבכל מה שלא יתבאר במופת סותרו נשוב אל התורות. ומה שהקשה הרב שאם הנשמה תהיה נסתרת ומכוסה בחומר יתחייב שיהיה כן בחומר שנתהו' ממנו הראשון עד לבלתי תכלית. אינו כלום. כי לא יתחייב מה שהניח. כי כמו שיש בעולם דברים הווים ונפסדים ודבר שאינו הווה ונפסד עילה להווה ונפסד והעילה אם יש לה עילה תהיה אפשרית וזה לא ימשך לאין קץ אלא בסוף יכלה לעילה שאינה הווה ונפסדת ואין לה עילה והיא מחוייבת המציאות והוא השי"ת והכלל הזה לא ימשך עד אין קץ. כך הנשמה הדומה להקב"ה בכמה דברים כאשר הוכחנו בפרק הקודם מה הקב"ה טהור וכו' הכלל הנאמר בה שהיא נסתרת ומכוסה בחומר עד הזמן שתראה בו לא ימשך עד

אין קץ אלא שבסוף יכלה באדם הראשון שהוא העפר שנבר' ממנו אשר בו נופחה לאחר היצירה הנשמה הזאת ובו לא היתה מכוסה ונסתרת הנשמה כי אדם הראשון נברא כבן עשרים שנה ומיד התחילה בו לפעול פעולותיה באשר כל איבריו היו חזקים באופן שהיו ראוים לכל המלאכה. ולכן תכף ומיד היה חכם בתכלית השלמות ובחכמתו הרמתה תפוח עקבו היה מכהה גלגל חמה. גם לא יתחייב מזה שיהיו כל החמרים ההווים ונפסדים בעלי שכל אנושי שהעער אינו בעל שכל ואם אדם הראשון נברא מן האדמה והוא בעל שכל השכל ההוא לא נברא מהאדמה אלא בא לו עם הנשמה מבחוץ באשר השכל אחד מכחותיה. גם אל יקשה בעיניך הטענה השלישית לא ימנע אם שתהיינה הנפשות אחדות או רבות ואיך יפול החלוף בהם וכו' כי כמו שבמלאכים יש מדרגות זו למעלה מזו אע"פ שלא יפלו תחת המקרים באשר אינם חומריים כך הנשמות יתחלפו אלו מאלו והם רבות ויתחלפו מצד מעלותם כאשר עיניך תחזנה בפרקים יבאו. ונקוט מעתה בידך שהשלשה הטענות שהביא הרב לעזרתו הן הנה נעשו לו עזר כנגדו:

פרק ו

דרך קשתו נגד הטענה הרביעית מהרב מענין ירידת הנשמה הזכה לגוף האפל הזה:

אחרי אשר הוכחנו בפרקים הקודמים שהנשמה אלהית היא עצם נבדלו משכיל מעצמו ונמצא מזולת חומרו. כבר יפול הספק שהקשה הרב בעל עקדה. והיא כי איך גזרה חכמת בוראו לתת תחת ידו מכשלת החברה הזאת או העירוב או השכונה עם זה החומר הנתעב ונאלח אשר הוא פונה תמיד אל כל דבר פשע וכו'. גם הרב ר' ידעיה הפניני במליצתו הנכבדת שאל כענין. ז"ל. זאת כבודה בת מלך תזכור יקר משפחתה ובית אביה ולא ידעה מי הביאה הלו' בשננה את רעיונה בעוז חביונה ושגבה מחשבה במחצבה לא יחרילוה העדר וכלה וככלה תעדה כלי יקר ובתתם על לב כי שולחה ממנוחה לאף וחמה לעבוד את אדמה וכי גורשה מחצר המלכות ללקט בשדה לבקש טרפה בזעת אפה ולחבק אשפה כוכבי נשפה ולשבוע בחרפה כימי חרפה תתעצב במעצבה כי הכלימה אביה תתכס בציעיף אלמנותה ותתעלף מה זאת עשה אלהים לה להעתיק אהלה מזבולה לגור בין נכרים אשר לא ידעה לשלח לעזאזל אילת רתוקים אשר לא נסתה כף רגלה הצג על הארץ וכו'. ע"כ. ויהיו דבריו אלה קרובים לדברי החביב בפירושו אשר הם כוללים כל חלקי השאלה בשלמות. וז"ל. מי המכריח להוריד הנשמה העליונה השלמה מעצמה אשר אין בה מום להביא אותה במאסר הגוף קרובה להפסד ורחוק מן הריוח כי רבים אשר ימיתו נפש' בהמשכ' אחרי תאות'. ואם אחד מעיר ושנים ממשפחה ישלימו נפשותם עדין נשאר לדעת מה הרויחה הנשמה בזה כי הנה טרם בואה בגוף היתה

לה המעלה הזאת בעצמה כפי הנראה. ואין משל זה אלא כמי שמרויח בביתו בשלום ובהשקט בזולת עמל די מחסורו אשר יחסר לו בכבוד ובתפארת וישים לדרך פעמיו לארץ מרחקים בדרכים מסוכנים להשיג מה שיהיה בביתו וכמעט שהדבר בספק או קרוב לודאי שלא ישיג זה בהגיעו שם. ואין ספק כי זה לו סכלות גדול אם לא יוכרתעב זה. וכן הענין בעצמו בנפש. ע"כ תורף השאלה. ובהתרה הביא דברי החכם המקובל ר' משה בכ"ר שם טוב די ליאון בספר המשקל בחלק הראשון בפרק סוד הנפש והאריך בענין ואני אקצר. וכלל דבריו כי כמו שהאומן צריך אל הכלים והכלים אל האומן להראות פעולתם. כן הנשמה צריך להראות פעולתה בהתלבשה בגוף כי האדם הוא דוגמת העולם קטן וכן נקרא בפי החכמים. גם הנשמה היא דוגמת העולם הגדול כאומרם ז"ל במסכת ברכות מה הקב"ה רואה ואינו נראה וכו' כן הנשמה. ואחר שהגוף הוא דוגמת העולם קטן והנשמה דוגמת העולם גדול הנה בהתלבש הנשמה בגוף נמצא האדם דוגמת עליונים ותחתונים ותועלת הנשמה בהכנסה בזה הגוף הוא כדי להראות כחותיה ופעולותיה בזה העולם מפני שהיא צריכה לכליה. וברדתה לזה העולם תוסיף כח ושפע להנהיג העולם הזה השפל ותתוקן באקון מעלה ומטה להיותה במעלה יותר בהיותה כלולה מכל הצדדין. ואם אינה כלולה ממעלה ומטה אינה שלמה. נמצא שהנשמה קודם שתרד לזה העולם היא מסוד המעלה העליונה וכשהיא בגוף נשלמת ונכללת מזה העולם התחתון וכשתצא מזה העולם היא שלמה בשלמות שני העולמות מעלה ומטה. וזה כשאדם ירא לקונו וכולל לנשמה בתורה ובמצות ובמעשים טובים ואז הנשמה שלמה מכל טוב וזו היא תועלתה לרדת לזה העולם כפי הראוי עכ"ד. וכאשר ראיתי תשובתו מצאתי שכבר קדמו הרב רבינו סעדיה באשר הוא במאמר מהות הנפש כתב ז"ל. ואחר כן התבאר לי שהיא ר"ל הנשמה לא תפעל אלא בגוף כי פעול כל נברא צריך אל כלי מהכלים וכאשר תתחבר לגוף יראו לה שלשה כחות כח ההכרה וכח הכעס וכח התאוה וכו' ועוד כתב ז"ל ומי שיאמר כי הטוב לה היה אילו הניחה נפרדת ותנוח מן האשמות והגיאולים והיסורים. אני אבאר לו ואגלה לו כי הפרידה אילו היתה טובה לא היה עושה זה לה בוראה ואחר כן ממה שידענוהו כי אילו היה מניחה נפרדת לא היתה מגעת אל נעם ולא אל הצלחה ולא אל חיים מתמידים כי הגעתה אל כל אלה איננה כי אם בעבודת בוראה ואי אפשר לה להשיג העבודה כי אם בגוף מפני שעמו פועלת כל פעל כמו שהאש אי אפשר לה להראות כי אם בהתלותה בדבר ודברים אחרי' מן החלקיים לא יתום פעל אחד מהם כי אם עם האחר ואילו נשארה הנפש לבדה לא היתה פועלת דבר כל שכן שהגוף לא היה פועל דבר ואם היו שניהם ערומים מן המעשים לא היה לבריאתה ענין ואם לא

יהיה לבריאתם ענין יבטל עם בטולו בריאת השמים והארץ ומה שיש ביניהם כי הכל לא נברא כי אם בעבור האדם כאשר אמרנו בתחלת המאמר הג' כאשר קדם הנה נוטה שמים ויוצר ארץ בעבור ויוצר רוח אדם בקרבו. וכאשר יש במעשה בראשית כי הכל בעבור נעשה אדם. ואם יאמר יניחנה על ענינה נפרדת ויתן לה כח לעשות עד שתגיע בו אל מה שרצה לה. נאמר כי השתדלותו בזה כהשתדלות הראשונה אשר זכרנוה בגשם האדם שיהיה כמו עצם הככבים והמלאכים ונשיב כי הוא השתדל שתהיה הנפש לא נפש והאדם לא אדם מפני שהנפש המשכלת אשר לא תפעל כי אם עם גשם האדם אם תהיה פועלת לא בגשם האדם היא כוכב או גלגל או מלאך. ועל אי זה דבר שיהיה כבר בטלה אמתתה והוא אם כן בקש לבטלה בלשון בלתי לשון הבטול והוא כמי שבקש שתהיה האש יורדת למטה והמים עולי' למעלה בטבע אשר זה בטול ענינה. או בקש שתהיה האש מקררת והשלג מחמם אשר הוא בטול עצמיה'. ומבקש זה חומס החכמה כי החכמה היו' הדברים על אמתתם הידועות ואין החכמה שיהיו הדברים כאשר יחמוד החומד ויתאוה המתאוה וכאשר אמר הכתוב הוי רב את יוצרו וגו' היאמר חמר ליוצרו מה תעשה וגומר אבל הדבק העונות בה אשר הדחיק זה יהיה ברוע בחירתה כשהיא ממרה מה שכיון בה בוראה וכמאמר שלמה לבד ראה זה מצאתי אשר עשה האלהים את האדם ישר והמה בקשו חשבונות רבים. ומה שהרחיקו מן הגיאולים והטומאה נאמר כי כלל גוף האדם אין בו דבר טמא אך הוא טהור כי הטומאה איננה דבר מוחש ולא מה שיחייבהו השכל אבל התחייב בתורה והתורה לא טמאה קצת לחות בני אדם כי אם אחרי הפרדה מהם לא טמאתם והם בהם. אלא אם ישוב לנו אומר הדבר הזה תורות נכריו' מעצמו ויחייבנו בהם ואנחנו לא נקבלם ממנו. והיסורים אשר זכרם אינם נמלטים מאחת משתי מעלות שיהיו היסורין קנתה אותם היא בצאתה בעת החשך ובעת החום ובעת הקור החטא לה לא לאל היה כי הוא כבר נתן בה שכל שמצוה אותה להשמר מאלו המקרים והמרתו כאשר אמר ערום ראה רעה ונסתר ופתאים עברו ונענשו ואם היסורין חדשם עליה אלהיה הוא לצדקו ולרחמיו לא הביאם עליה אלא על דרך מוסר לגמלה תמורתם טובה כאשר אמר ולמען נסותך להטיבך באחריתך. ואמר עוד אשרי הגבר אשר תיסרנו יה וגומר להשקיט לו מימי רע. עכ"ד. ומה שהוסיף כה"ר משה די ליאון שתועלת הנשמה לרדת לזה העולם הוא כדי שתתוקן בתקון מעלה ומטה. כך גילה לנו הרשב"י בזוהר פרשת ויחי באומרו בשעתא דנשמתא אישתלים בהאי עלמא כד סן להאי אחר ודאיתקשרי ביה כדין היא שלם מתתא ומעילא. וזהו כמנהג שרים רבים ונכבדים לשלוח את בניהם חוץ מארץ מולדתם לראות וללמוד מחקי העמים ונמוסיהם

ולאחר גרותם ישובו איש לביתו בשלום ולפי זה להנאתה ולטובתה ירדה לכלי הארציי מהגוף וירידתה היא עלייתה ולנסותה בא האלהים:

גם נתן טעם לשבח מי שאמר שקודם יריד זה לגוף לא היתה ראויה למעלה עיונה ושכר עצום בהיותה אוכלת משלחן גבוה בלתי זכות ופעולה.ראויה לשכר. אולם אחר ירידתה לארץ בהיותה לוחמת את מלחמת ה' נגד היצר הרע מבקש להפילה אז את עניה ויגיע כפיה רואה ה' ונותן לה שכרה כי גדול הנהנה מיגיעו יותר מירא שמים בלי עמל וטורח. והאוכל בשכרו בלי בושת פנים מעלתו גדולה מהאוכל בתורת חסד וצדקה. וזהו שאמר הכתוב אמרו צדיק פי טוב וכו' ר"ל אמרו לו כי מדרגתו עולה על מעלת המלאכים בעבור זה כי פרי מעלליהם יאכלו ולא בתורת חסד. וכמו שהקסרים והמלכים שולחים את גדולי העיר ומהיושבים ראשונה במלכות לכבישת הערים בצורות גדולות מאד ולסכנות היותר עצומות כדי שמכחם וגבורתם ימלאו את הארץ ויקנו להם יד ושם טוב מבנים ומבנות ולפום צערא אגרא. כך הקב"ה שולח על פני חוצות והשליך משמים ארץ תפארת הנשמה להגדיל כבודה ולהרבות בשכרה:

ועוד לי טעם אחר בענין הזה והוא כי היה מן הצורך וההכרח שהנשמה הטהורה תרד לארץ לתת לה הכרה וידיעה מן העליונים הרוחניים שראתה בשמי שמי קדם מעת היותה שם. כי איך יתקיים העולם הזה בלתי ידיעת הדברים הקדושים האלו ואיך יפרסם הקב"ה את עצמו וימלא כבודו את כל הארץ אם היו כל ברואי מטה חומריים ארציים וגופניים. ולכן גזרה חכמתו יתעלה שתרד לגוף ויתפרסם בגללה הדעות האלהיות ויהיה איזה שייכות בעבורה בין פמליא של מטה לפמליא של מעלה ויהיה כל העולם כאיש אחד ויתקיים בעדה. ויצא לנו מזה היתר השאלה בארבעה פנים. הא' שהנשמה מטבעה לא תפעל אלא בגוף. הב' שלטובתה יורדת לשתתוקן בתקון מעלה ומטה. הג' כדי שתזכה בפועל ויגיעת כפיה. הד' כדי שבאמצעותה תתפרסם בתחתונים הידיעה מהדברים הרוחניים ובגללה יתקיים ויתבסם העולם:

ועתה יצא לנו מזה ספק עצום והוא שאם אמת הוא הדבר שהטוב המוחלט אשר מטובו היטיב לבריותיו ברא הנשמה והורידה לארץ לטוב ה כל הימים. היאך תנינן במסכת עירובין שתי שנים ומחצה נחלקו בית שמאי ובית הלל הללו אומרים נוח לו לאדם שלא נברא. והללו אומרים נוח לו לאדם שנברא יותר משלא נברא נמנו וגמרו מוח לאדם שלא נברא יותר משנברא ואחר שנברא יפשפש במעשיו ואיך נמנו וגמרו שנוח לו שלא נברא האם הצור תמים פעלו כי כל דרכיו משפט יעשה עול לבריותיו ונגד חסידותו יברא האדם לנקמה ממנו. אמנה הנראה לי בזה הוא כי מעולם לא נחלקו רז"ל אם היה לו

לאדם יותר טוב להבראות או לאו כי בודאי המציאות טוב מההעדר ולא גזרו גם כן על הנשמה שיותר טוב היה לה אם לא תרד לארץ כי כל מה דעבדין מן שמיא לטב ורחמיו על כל מעשיו כתיב. ועל מה נחלקו על ירידתה לגוף אם ברצונה ותפצה תרד או בעל כרחה. ופוק דק ותשכח שלא אמרו טוב לו לאדם אלא נוח לו לאדם כלומר יותר קל. וזה כי האומרים נוח לו שלא נברא דעתם שבבחינת היצר הרע והאויב הצורר אשר נטע ה' בלבו נקל הצלם לנטות אל הרע וצריך האדם להיות זריז וזהיר ללחום מלחמות ה' וכולי האי ואולי. כי זבובי מות שהוא היצר הרע יבאיש שמן רוקח. ולכן הנשמה היושבת תחת כסא הכבוד על כרחה באה להתקשר בגוף כי בהיותה במנוחה נכונה בישיבה עליונה תחת כנפי השכינה בשלום בהשקט ובבטחה זוכה עולמה בלי עמל וטורח הגם שלא במדרגה כל כך גדולה ויפה שעה אחת של קורת רוח בעולם הבא מכל חיי העולם הזה. אולם האומרים נוח לו שנברא היו בלי ספק סומכים דעתם בבחינת רוממות ההצלחה והטובה הצפונה ליראי ה' ולחושבי שמו אשר אזרו גם גברו חיל נגד המלך הגדול אשר סבבם וכתרם ומנוחה הדריכם. וכמו שהמקוה לאיזה מצפון בארץ חופר אותה בשמחה גדולה ולא יחוש לכל הטורח והעמל ההוא ויהיו בעיניו כאין לעומת העושר והטוב ההוא המקווה. כן הנשמה כשישער בנפשה ההצלחה ההיא והמדרגה העליונה המושגת על ידי עשיית המצות ועבודת ה' אף שיהיה עם טורח גדול ומלחמה מדירה בינה לבין הגוף לא תאמר היו עלי לטורח נלאיתי נשוא אבל בסבר פנים יפות תקבלם באהבה רבה תחת תוחלת הטוב הצפון לה בעולם הגמול. וכמו ששר הצבא סובל הקור והחום על פני השדה והטורחו' העצומות במלחמה בשמחה רבה ונפש חפצה לעומת השכר המקווה והשם טוב שקונה. כך הנשמה בלב טוב וברצונה שלמה אומרת הנני שלחני וזה בבחינת שכרה ושתכלית ירידתה היא עלייתה. ואלו הטענות הם כל כך חזקות עם הנסמכים אליהם ששתי שנים ומחצה נחלקו בדבר ולבסוף נמנו וגמרו שנוח לו שלא נברא. יען רוב העולם לא יחושו העתיד לבא אלא הדבר ההווה ונמשכים אחרי יצרם הרע ובטורח גדול מקבלים עליהם עול המצות ומאבדים את נפשם. וכמו שאמר החכם ראיתי בני עליה והנם מעטים וזה מחזיק דעת חכמי הקבלה שהנשמות יורדות לזה העולם בעל כרחן. וכמו שאמרו בפרקי אבות ועל כרחך אתה נוצר. ועם זה נחה שקטה הקושיא הרביעית של הרב בעל העקדה כאמור:

פרק ז

כונן חציו על יתר טענות הרב לירות במו אפל יסודי סברתו. ומראה איך הנשמות הן ממדרגות מתחלפות:

מרגלא בפומיה דרבי שמעון בן יוחאי בספר הזוהר מעלת נשמותיהן של ישראל על מדרגת נשמותיהן של אומות העולם וההבדל' שהבדילם ה' מותר העמים ביתר שאת ויתר עזוכן כתב בפרשת אמור זכאין אינון ישראל דקב"ה יהיב לון נשמתין קדישין מאתר קדישין מכל שאר עמין בגין למעבד פיקודוי. ובפרשת פנחס בפירוש איתמר. נשמתהון דישראל איתגזירו מגו בוצינא קדישא. וכן איתא במדרש הנעלם פרשת בראשית ז"ל. תנו רבנן כל יומא ויומא כרוזא קרי איתערו בני קדישא עילאה ועבידו פולחנא דמאריכון דאפריש לכון מן שאר עמא ויהב בכון נשמתא קדישא דאיתגזרת מכורסי יקריה וכו'. והרב רבינו בחיי בפרשת יתרו כתב ז"ל. עקר נשמת האדם מיסוד הבינה שהיא התשובה משם עקרא ושם תשוב. וזהו שכתוב והרוח תשוב אל האלהים אשר נתנה. הזכיר האלהים והוא כמו בראשית ברא אלהים. וצריך אתה לדעת כי משם באות הנשמות לישראל דרך הקו האמצעי הוא התפארת הוא מזרחו של עולם כשישראל עושים רצונו של מקום שנאמר ממזרח אביא זרעך. וכשישראל רעים באים מן הזרע שכבר בא לעולם. וכבר כתבתי מזה בפסוק ויטע בפרשת בראשית והענין הזה לישראל בלבד מה שאין כן באומות העולם שהן באות משם דרך שמאל היא מדת הגבורה הנקראת האש הגדולה. וזוהי מעלת נשמותיהן אל ישראל על נשמות האומות עד כאן דבריו. ושרש דבר תמצא עוד בזוהר פרשת בראשית עמוד קכ"ה ז"ל. א"ר אבא נפש חיה אינון ישראל בגין דאינון בנין דקב"ה ונשמתהון קדישין מיניה אתיין. נפשאן דעמין עע"ז ממאן אתר אתו. א"ר אלעזר מאינון סטרי שמאלא וכו'. וכן הרב בעל הכוזרי במאמר הראשון סי' מ"ו אמר ז"ל. ארבע אלפים וחמש מאות ופרטם מבואר בס' החומש שלנו מימות אדם ושת ואנוש עד נח עד שם ועבר עד אברהם יצחק ויעקב עד משה. ואלה היו לב האדם וסגולתו ולכל א' מהם היו בנים והשאר כקליפות אינם דומים לאבות. ע"כ. וההפרש הזה הוא מפאת נפשם. ובגלל הדבר הזה כתוב ואבדיל אתכם מכל העמים ואתם תהיו לי ממלכת כהנים וגוי קדוש. וזהו סוד אתם קרוים אדם ואין אומות העולם קרוים אדם. וזה מפאת נפשם היקרה כי כבר הוכחנו שאין הבשר נקרא אדם אלא הנשמה ועל דא כתיב נר ה' נשמת אדם:

ואחרי ההודעה הזאת אבא נא למה שהקשה כנגד זה הרב בעל עקדה כמו שזכרנו במה שקדם איך הסכימה דעתו ית' שתהיינה הנפשות הזכות והברות אלה לחיי עולם ואלה לחרפות כמו שיתחייב זה מהנתן אלו לפלשת וצור עם כוש וליתר העמים אשר לא ראו אור הישרת התורה האלהית ואלו לעם הקדש אשר תורת ה' בלבם וכו' ואומר. כי כמו שהשכלים הנבדלים לא נבראו במדרגה אחת אבל הם מתחלפים זה מזה מצד השגתם

כי כל מי שישיג מתארי השלמות אשר בו ית' אחד או שנים יתחלף למי שישיג יותר מזה או למי שישיג מושכלות אחרים ממנו יתברך. וכפי התחלף מושכליהם כן התחלף כחם ופעולתם בעולם כפי מה שכתב הרב בעל העקרי' במאמר השני פרק י"ב ואין זה עול בחקו יתעלה כי איך יתפאר הגרזן על החוצב בו:

ואיך יאמר יציר חומר אל יוצרו מה תעשה כי לא עשיתני בתכלית השלמות ובמדרגה העליונה אשר אין למעלה ממנה כי צדק ומשפט מכון כסאו וכל א' מנבראיו קבל ממנו השלמות כפי חמרו וטבעו כך ברא הקב"ה הנשמות במדרגות חלוקות ומשפיע מטובו ומאוצרו הטוב נפשות לישראלים ממדרגה עליונה וליתר העמים ממדרגות שפלות כל א' וא' כפי מדרגתו כי כשם שיש ברוחניים מדרגות מתחלפות זו למעלה מזו כפי מה שראתה חכמתו ית' כך תקראנה כאלה בנפשות ואין לפניו בזה עולה כי אף שנפשותם אינם נאצלים ממקום נפשות הישראלים אין אנחנו שוללים משום אדם גמול מעשיו הטובים מאיזה אומה שתהיה כמו שכתב הרב ר' יהודה הלוי מאמר א' סי' קי"א אין הקב"ה מקפח שכר כל בריה. וכן בסימן כ"ז כתב וכל הנלוה אלינו מן האומות יגיעהו מן הטובה אשר ייטיב הבורא אלינו אך באמונתנו לא יהיה שוה עמנו. והרמב"ם בספר האגרות בתשובתו הרמתה להרב רבי חסדאי הלוי הספרדי כתב. זה לשונו:

ומה ששאלת על האומות. הוי יודע דרחמנא לבא בעי ואחר כונת הלב הם הם הדברים. ועל כן אמרו חכמי האמת רבותינו ע"ה חסידי אומות העולם יש להם חלק לעולם הבא אם השיגו מה שראוי להשיג מידיעת הבורא ית' והתקינו נפשם במדות הטובות. וכן תמצא בספר הזוהר פרשת ואלה פקודי בהיכלא שביעאה. ז"ל. בפתחא דא קיימאן ארבעה פתחין דמתפרש לארבע סטרין לבר ואלין אחדין ולא אחדין. בסטרא דקודשא לא אתיחד אלא דאתחזי באינון פתחין נהורא דנהיר ואיהו אתר דמתקן לאינון חסידי דשאר עמין אינון דלא אבאישו לון לישראל ואשתדלו עמהון בקשוט אילין קימי באלין פתחין ונייחי תמן. ובפרשת שמות עמוד שנ"ה שבחו אהובים לגרים באמרם היכלא קדמאה הכא אית רוחא דאתמנא על נשמתהון דגיורין דאתגיירו ורחמיאל שמיה ואיהו נטיל לון ואתהנון מזיו יקרא דלעילא. ואין בדבר ספק שכל מי שהתקין נפשו בכשרות המדות וכשרות החכמה באמונת הבורא ית' בודאי הוא מבני העולם הבא. ועל כן אמרו חכמי האמת רבותינו ע"ה אפילו גוי ועוסק בתורת משה רבינו עליו השלום הרי הוא ככהן גדול ע"כ ולפי זה אין אנחנו גורשי' מהסתפח בנחלת ה' יתר אנשי האומות אם פועלים הטוב והישר בעיני ה' ומאמינים באמונה שלמה מציאותו אחדותו השגחתו ויכלתו. ואם כן הגם שנשמתם ממדרגה שפלה בערך מדרגת העם אשר בחר לו יה גם

הם חלק כחלק יאכלו וחלקם לא החיים דאף שבדבר הזה יש מחלוקת בין ר' אליעזר ור"י בפרק חלק הרמב"ם בהלכות תשובה פ' ג' פסקכר"י. וכן בפירוש משנת חלק הוכיח כן ממה שהוזכר שם בלעם בכלל ארבעה הדיוטות שאין להם חלק לעולם הבא באומרו זכר בלעם והוא אינו מישראל לפי שחסידי אומות העולם יש להם חלק לעולם הבא ואין לו חלק לעולם הבא. ע"כ. והוא מה שדקדק שם בלעם הוא דלא אתי לעלמא דאתי הא שאר גוים אחריני אתו. מתניתין מני ר' יהושע היא דאמר ר' יהושע וכי נאמר בכל גוים והלא לא נאמר אלא כל גוים שכחי אלהים אלא ישובו רשעים לשאולה מאי נינהו כל גוים שכחי אלהים. והגם שי"א שחסידי אומות העולם הם השומרים שבעה מצות בני נח כבר כתב המורה פרק י"ז מהשלישי ז"ל. ואמרו במדה שאדם מודד בה מודדין לו זה לשון המשנה ובארו בכל מקום שהמשפט מחוייב בהכרח בחקו יתעלה והוא שיגמול העובד על כל מה שיעשה ממעשה הכבוד והיושר ואף על פי שלא צווה בו על ידי נביא. ושיעניש על כל מעשה רע שיעשהו האיש ואף על פי שלא הוזהר ממנו על ידי נביא אחר שהוא דבר שהשכל מזהיר ממנו ר"ל ההזהרה מהעול והחמס אמרו אין הקב"ה מקפח שכר כל בריה. ואמרו כל האומר קודשא בריך הוא ותרן יתוותרון מעוהי אלא מאריך אפיה וגבי דיליה. ואמרו אינו דומה מצווה ועושה לפי שאינו מצווה ועושה ובארו שהוא אעפ"י שלא צווה נותנין לו שכרו ועל זה העיקר נמשכו כל דבריהם ע"כ. הא למדת שהגם שישראל הם גוי א' בארץ עם נושע בה' גם חסידי אומות העולם יושעו במעשיהם הטובי' ועם זה נחה שקטה שאלת הרב בעל העקדה:

גם אל תשית לבך קורא משכיל למה שהקשה שאם יהיו הנפשות מאוצרות מתחלפות אם כן יהיו הדעות והאמונות טבעיות והכרחיות אשר אי אפשר ההיפך מזו לזו היפך ממה שנראה כנסיון בכל זמני הדתות. כי יונח זה לא תתחייב שיהיו האמונות והדעות טבעיות והכרחיות כי הבחירה לא בטלה מכל עם ולשון וכל אחד וא' לאחר ירידתה לגוף האפל הזה יש ביכולתה לעלות למעלה במעשיה הטובים או לרדת למטה מקום המשפט שמה הרשע והכל בידי שמים חוץ מיראת שמים. וכמו שאמרו חז"ל הכל צפוי והרשות נתונה:

גם במדעך אל תטה לבך לשאלתו וז"ל. לא ימלט מהמצא עול בחק נותן נשמה לעם עליה חלילה וזה בשאלו תהיינה נפשות לזכרים המושלים ברוחם ובעצמם ולכל אשר להם ויש ספק בידם לבקש שלמותם ולהגיע עדיו מאין מוחה. ואלו תהיינה לנקבות אשר הן חלושות במזגם בכל הפעולות עם הכנעם והשתעבדם אל העבודה והשירות התמידי לזולתם אשר הם סיבות עצומות להרחיק מהן כל שלמות והצלחה אשר לזה

תפטור אותנה תורתנו הקדושה ממצות עשה שהזמן גרמא עכ"ל. כי כבר הוכחנו במה שקדם מדעת רבותינו ז"ל הרמב"ם ובעל העקרים שאין כל המצות הנכללות בתורת משה הם הכרחיים להשיג השלמות האנושי וההצלחה אחרונה כי כשיקיים האדם מצוה מתרי"ג מצות כסדר וכהוגן שלא ישתתף עמה דבר מכונת העולם בשום פנים אלא שיעשה אותה לשמה הנה בזה זכה לחיי העולם הבא. ואם הן חלושות במזגם בעבור זה תפטור אותנה התורה מהמצות שהזמן גרמא ונתן להם רק חק ומשפט שלשה. וכבר נתרעם בעל האבן בוחן במה שהוטל על הזכרים כמה מהמצות ועול כבד באומרו. אוי למי שבניו זכרים. הוטל עליהם עול כבד סיגים וגדרים. מהן בצנעא מהן בפרהסיא מהן במראית העין מהן בחדרי חדרים חוקים חזקים ומצות נוראות. שלשה עשר ושש מאות ומי האיש הלזה. שיקיים מה שכתוב בזה. ואיך יוכל להנצל זריז או עצל שלא יכשל ויחת או לא יפול באחת. והאריך בתלונתו וסיים מאמרו שלש אלה יעשה לי כמצות שוכן מעונה. שאר כסות ועונה גם אני שלש כנגד שלש אשמור ואקים. שלשה המה לא נפלאו ממני ולא רחוקים. דם ואש וחלת לחם מה נמרצו שלשתן מנפת ערבו מדבש מתוקי'. עליהם אין להוסיף מספר ומנין. אין לשאול אחריהן הני נשי במאי זכיין ע"כ. אם כן אין לנשים שום תרעומת על ה' כי אף שלפום צערא אגרא די להם באקרויי בנייהו בי כנשתא ובאתנויי גברייהו בי רבנן ושנטרן לגברייהו עד דאתו מבי רבנן זולת המצית פרטיות להן לשיזכו להבטיחן הקב"ה מכל האנשים שנאמר נשים שאננות כדאיתא בברכות פרק א'. ולזה הגיעו לכל המעלות שהשיגו האנשים ובפרט למדרגת הנבואה וכמו שהובא במגילת תענית ז' נביאות נבאו לישראל ואלו הן שרה מרים דבורה חנה אביגיל חולדה ואסתר. וכבר ספר בשבחן הרשב"י בספר הזוהר פרשת שלח לך עמוד שי"ח וכן אמר. מאן חמי חדוא דצדיקיא ונשין זכיין דעבדין לגבי קב"ה אשר על כן הגם שנשמו' האנשים הם מאוצרות מתחלפות כמו שמבואר בזוהר פרשת בשלח ופרשת נשא כלם שוים לטובה ואלו ואלו קונים הצלחתם וחיי העולם הבא כפי מדרגתם. סוף דבר הבט נא וראה מה שכתב החבר מ"א סימן א' וז"ל ולכל איש מאישי העולם סבות שבהם יגמר. ויש איש שנשלמו סבותיו ובא שלם ואיש שחסרו סבותיו ובא חסר ככושי אשר לא הוכן ליותר מקבול צורת האדם והדביר בתכלית החסרון ע"כ. והכושים האלו כללם הרמב"ם בספר המורה ח"ג פ' נ"א עם בני אדם שאין להם אמונת דת לא מדרך העיון ולא מדרך הקבלה וכן אמר. דין אלו כדין בעלי חיים שאינם מדברים ואינם אצלי במדרגת בני אדם ומדרגת' בנמצאו' למטה ממדרגת האדם ולמעל' ממדרג' הקוף אחר שהגיע להם תמונת האדם ותוארו והכרה יותר מהכרת הקוף. ע"כ. ואם כן הוא האם

נחשוב שמדרגת נפשם יהיה במדרגת נפשות הישראלים. ח"ו. אבל הוא הדבר אשר דברתי כי כשם שהמלאכי' והשכלים הנבדלים מתחלפים זה מזה כפי מדרגתם כך יש נפשות שהם ממדרגה עליונה ויש ממדרגה בינונית ויש ממדרגה תחתיי' ולכן תמצא כי הכושים כמעט שכלם מכשפי' וכל דבריהם עם השדים כי נפשותם מסטרא דמסאבא ושמאלא ומהמדרגה היותר שפלה. ועוד אשיבה ידי במאמר השלישי על הענין הזה בדברי על החלוף הנמצא במין האדם שלא ימצאו מעולם ב' אנשים מסכימים בצורתם. אם יגזור ה' בחיים:

פרק ח

מורה שהנשמות כלילין דכר ונוקבא ואיך הם מאוצרות מתחלפות.

גזירת רשב"י היא בפרשת לך לך עמוד רמ"ח שהנשמות כלילין דכר ונוקבא וז"ל תנינן בההוא שעתא דאפיק קב"ה נשמתין לעלמא כל אינון רוחין ונשמתין כלהו כלילן דכר ונוקבא דמתחברן כחדא ואתמסרן בידא דההוא ממנא שליחא דאתפקד על עדואיהון דבני נשא ולילה שמיה. ובשעתא דנחתין ואתמסרן בידוי מתפרשן. ולזמנין דא אקדים מן דא ואחית להו בבני נשא. וכד מטא עידן זווגא דלהון קב"ה דידע אינון רוחין ונשמתין מחבר לון כדקדמיתא ומכרזא עלייהו וכד מתחברן איתעבידו חד גופא חד נשמתא ימינא ושמאלא כדקא חזי ובג"כ אין כל חדש תחת השמש. ואי תימא הא תנינן לית זווגא אלא לפום ארחוי דבר נש הכי הוא דאי זכי ועובדוי אתכשרון זכי להההוא דיליה לאתחברא ביה כמה דנפיק וכו' ובפרשת אלה פקודי עמוד תמ"א מפליא לדבר איך ההוא היכלא שביעאה נקיט לנשמתין ואיך כד נפקין נפיק ונקיט לון האי רוחא קדישא סטטוריה דאיהו לימינא וכל נשמתין דאינון זמינין לאתפרחא בזכאין דכורין לימינא כלא נקיט לון ומתעכבי תמן עד דאכלילו בנשמתין נוקבין שהן מרוח אחר' מסטרא דשמאלא ושמיה אדיריסנוניה וכו'. גם בפ' וילך עמוד תק"ן כתב שלפעמי' בא איש אחר ונושא אותה האשה שאינה שלו וכשמגיע העת שהזכר הראשון ישאנה מוכרח זה למות כדי שישאנה מי שנברא עמה. וז"ל. ת"ח והא איתמר דכל רוחין דנפקין מלעילא דכר ונוקבא נפקי ומתפרשן. וכל זמנין דדכורא לא מטא זמניה לאזדווגא בהדי נוקבי' ואתו אחרא ואתנסיב בהדה כיון דמטא זמניה דהאי זווגא כד אתער צדק בעלמא למפקד על חובי עלמא כניש ליה להאי אחרא דהוה נסיב בהדה ואתי אחרא ונטיל לה. ועל דא קשין זווגין קמי קב"ה וכל דא בגין דסרח דכורא עובדוי ואע"ג דלא סרח ב"כ עובדוי בחטאיה אתכניש בההוא זמנא עד לא מטן יומוי דלא עביד הכי במשפט ועליה כתיב ויש נספה בלא משפט) ואערע ביה דינא בצד"ק בחיבוי בגין דמטא זמניה דאחרא ונסיב לה דהא

דידיה היא. א"ל רבי אלעזר ואמאי פריש לון קב"ה וייתי אחרא ויהב ליה. א"ל דא הוא תועלתא דבר נש וטיבו דעביד עמיה דלא ימטיה אתתיה בידא אחרא. ות"ח אי האי לא כשרן עובדוי אע"ג דדיליה היא ההיא אתתא לא אתדתי האי אחרא מקמיה. ת"ח שאול מלכא נטל מלכו. אמאי בגין דעד לא מטא זמניה דדוד להאי דהא מלכו הוה ודאי דדוד ואתא שאול ונטיל ליה. כיון דמטא זמניה דדוד למירת דיליה כדין אתער צד"ק מלכותא דלעילא וכניש ליה לשאול בחובוי ואתדחי מקמי דוד ואתא דוד ונטיל דיליה. ואמאי לא עדי קב"ה לשאול ממלכ ולא ימות. אלא טיבו עביד קב"ה עמיה דכניש ליה במלכותא ולא יחמו עבדיה שליט עליה ונטיל ההוא דיליה בקדמיתא כך האי. בגין כך בעי בר נש למבעי רחמי קמי קב"ה כד אזדווג דלא יתדחי מקמי אחרא וכו'. וכעין זה כתב בפרשת ויחי עמוד תפ"ד וז"ל בגין דאתתא כד אחסין לה בר נש מעם קב"ה יחסין לה דהא לא יחסין לה קב"ה לבר נש אלא כד מכרזין עלוי ברקיעא דקב"ה מזווג זווגין עד לא ייתו לעלמא. וכד זכו בני נשי לפום עובדיהון הכי יהבין להו אתתא וכלא אתגלייא קמי קב"ה וכפום עובדין דזכאין הכי מזווג זווגין. ולזמנין דקא סליקו בקליטין ואסטי ההוא בר נש ארחוי דילי' סליק זווגי' לאחרא עד דיכשר עובדוי. וכדיכשר דא עובדוי או מטא זמניה אדחי גברא מקמי גברא ואתי האי ונטיל מדיליה. ודאי קשיא קמי קב"ה מכלא לדחייא בר נש מקמי בר נש אחרא ובג"כ קב"ה איהו יהיב אתתא לבר נש ומני' אתיין זווגין וע"ד ומיי' אשה משכלת בג"כ קב"ה יהיב כלא לבר נש. ע"כ. ועל היסוד הזה בנו רז"ל שראויה היתה בת שבע לדוד מששת ימי בראשית אלא שאכלה פנה וזה מפני שדחק את השעה והרג לאוריה כדאיתא גם כן בזוהר פרשת ויקרא עמוד קמ"א ושבעבור זה לא נתפרש לבתר ממנה. ולפי זה למדנו מהרשב"י ארבעה דברים. הא' שכל הנשמות כלילן דכר ונוקבא. הב' שהקב"ה שהוא המזווג זווגין בת פלוני לפלוני וכמו שנאמר מושיב יחידי' ביתה לפעמי' כשאדם חוטא נסתלקה ממנו בת זוגו ונזדווגת לאיש אחר ובזכות התשובה זוכה לזווג הראשון הג' שהגם שהנשמות נבראו כאחד כלילן דכר ונוקבא אינם באים לעולם בעת ובזמן א' כמו שכתב ולזמנין דא אקדים מן דא. הד' שהנשמות הם ממדרגות מתחלפות ושהזכרים באים מסטרא דימינא והנקבות מסטרא דשמאלא וכמו שכתב עוד בפרשת בשלח עמוד ע"ז ונשא עמוד רל"ט שמקום מוצא הנשמות מהזכרים ומהנקבות מתחלפות. ולזה נראה שכוון אפלטון בספר הששי מהדחות באומרו שהנשים היו מין בפני עצמן ולא ממין האדם באשר מצד הנשמות נפרדו ולא ראי זו כראי זו. וזהו מה שרציתי לדבר מאלו הדברים אשר אין בהם הכרע משקול הדעת. אבל אתה הקורא

ידעת נתיבתי ואשר כל דברי עם כת המקובלי' ובפרט ברי' כרתי עם כרשב"י וחסדי לא אפיר מעמו ולא אשקר באמונתי לא אחלל בריתי ומוצא שפתי לא אשנה.

פרק ט

יבאר שהנשמות הן חלק אלוה ממעל אבל לא כמו שהבינו קצת מן החכמים חלק מעצמותו יתעלה.

אחר אשר הוכחנו בפרקים הקודמים שהנשמה היא עצם נבדל מחומר ראוי לדעת שכבר היו מאנשי התבונה והדעת שהעלוה כל כך למדרגה עליונה שגזרו עליה היותה חלק אלוה ממעל ממש וכן כתב הרב בעל השפע טל בהקדמת ספרו. וז"ל ידוע שהנשמות של אומה ישראלית הם חלק אלוה ממעל אשר על זה רמז הפסוק כי חלק ה' עמו ר"ל חלק ממש כחלק שנחלק מאיזה דבר הוא שוה ודומה בעינו לאותו דבר שנחלק ממנו. ואין הבדל והפרש בינו ובין אותו דבר רק שאותו דבר הוא הכל והכלל שהוא יותר גדול מהחלק שנחלק ממנו אבל בעצמותם הם דומים ושוים. כמו כן אין הבדל והפרש בין הנשמה ובינו יתעלה ויתברך הוא הכל הוא האור הכולל האור הגדול הבלתי תכלית והנשמה היא חלק אור וניצוץ שנחלק מאור הגדול ב"ה וברוך שמו. וכמאמר שלמה המלך ע"ה נר ה' נשמת אדם. ר"ל הנשמה של אדם היא נר וניצוץ מאור אלהים. ודקדק בלשונו לומר נר אלהים ולא אמר אור אלהים כדי לרמוז שהנשמה בשלשה מדרגותיה שהם נפש רוח נשמה כלם הם חלק וניצוץ מאור אלהים. וזה נרמז בלשון נר אלהים כי נ"ר נוטריקון נפ"ש רו"ח. ור"ל הנפש והרוח והנשמה שהם ג' מדרגות בנשמה הם כלם נצוצות קדושות מאור אלהים והיינו נ"ר אלהים נשמת האדם. ע"כ. וכתב עוד בהגה"ה. אתה המעיין אל תתמה על ענין זה שהרי גדולה מזו כתב מורי ורבי ר' משה קורדווירו בפרדס הקדש שלו בשער ההיכלות פ' י"ג וז"ל וענין האבות מעלה גדולה מהם שאינם אברים אבל הם כל עצם האלהות המתפשט אל התחתונים. ע"כ. והדברים האלה הגם שגם כן ראיתי מפילוסופי האומות מחזיקים בדעת הזה הם תמוהים וזרים מאד. ואין ראוי לכל בר ישראל לאומרם כל שכן להעלותם על ספר כי איך יהיה האין סוף הבלתי תכלית ומתעלה על כל ראש חלק כחלק בנשמה האנושית. ואיך יאמר יציר חומר אעלה על במותי עב אדמה לעליון אם הכתוב צווח ואל מי תדמיוני ואשוה. וכמו שאמר הפייטן והוא אחד ואין שני להמשיל לו להחבירה. ואם עצ' האלהות הוא בלתי מתחלק ונפרד מעצמותו בלי חבור בלי פרוד מי הוא זה מכל ברואי מעלה ומטה אשר יאמר עליו זה הוא חלק אלוה ממעל. זאת ועוד אחרת שימשך מזה שאם הנשמה היא חלק מהאלוה שיש בה צד אלהות או חלק מהאלהות. לפי זה יהיה האל גם כן חוטא ומתלכלך בעולם

הזה וזהו טעות ושבוש גדול באמונה. גם אם היתה חלק מעצמותו ח"ו ודומה לו מהכרח היות תהיה כמהו חכמה בפועל ולא בכח ובלתי משתנית. והפך זה הנסיון יוכיח וזולת זה כתוב הדר הוא נעשה אדם בצלמנו כדמותנו. ואם האדם הוא צלם אלהים מכלל דאינו חלק ממנו שידוע הוא שצלם הוא דבר נפרד מהדבר אשר הוא לו צלם. ואם כן אינו חלק ממנו. ומה שאמר הכתוב חלקי ה' אמרה נפשי לא לעזר ולא להועיל לדעת המגונה הזה. יען כונת הכתוב להעיד על הפלגת הדבקות שבין הקב"ה לישראל המשגיח בו בהשגחה פרטית בלי שום אמצעי וכמו שאמר הכתוב ה' בדד ינחנו ואין עמו אל נכר כשאר האומות אשר חלק להם לכל אחת ואחת אחד מן השרי' העליונים כי חלק ה' עמו יעקב חבל נחלתו. וכן אמרו חז"ל בשמות רבה פרשה ל"א קדש ישראל לה' ראשית תבואתו כשם שהערימה הזאת עומדת והכהן יורד לתוכה ונוטל מתוכה התרומה. כך עשה הקב"ה את העולם ערימה ונטל ישראל שהם תרומתו שנאמר קדש ישראל לה' כו'. וכן סיים משה ברכותיו באומרו מי כמוך ישראל עם נושע בה'. ואמר עוד בדד עין יעקב לרמוז שעין ה' אל יריאיו בני ישראל. ולכן לא מצינו עין אברהם ויצחק אלא עין יעקב להוציא אדום וישמעאל. ולזה נקראו ישראל רעים ואחים למקום וכמו שאמר הכתוב למען אחי ורעי. וזו היא כונת הפסוק חלקי ה' אמרה נפשי להורות שלא כאלה חלק יעקב כי יוצר הכל הוא. גם נוכל לפרש הכתוב באופן אחר. וזה כי כבר ידוע הוא מה שאמרו רז"ל במסכת נדה פרק המפלת שלשה שותפין יש באדם הקב"ה ואביו ואמו אביו מזריע לובן שממנו מוח שבראשו וגידין וצפרנים ועצמות ולובן שבעין. אשה מזרעת אדום שממנו עור ובשר ושערות ושחרות שבעין והקב"ה נותן בו רוח ונשמה וקלסתר פנים וראית העין ושמיעת האוזן ודבור פה והלוך רגלים ודעה ובינה והשכל וכיון שהגיע זמנו ליפטר מן העולם הקב"ה נוטל חלקו וחלק אביו ואמו מניח לפניהם. ויען שנשמות ישראל הם ממדרגה עליונה מנשמות שאר עמי הארץ על הכוונה הזאת אמר הנביא חלקי ה' אמרה נפשי. ודי לנו במה שאמרנו שהנשמות אינם חלק האלהות ח"ו כמו שחשב הרב בעל שפע סל אף על פי שהם רוחניות וממדרגת המלאכים ונבדלים מחומר כאשר הוכחנו ואל תאמין בו במה שייחס הדעת הזה להחכם קורדווירו ז"ל כי הוא לא כן ידמה ולבבו לא כן יחשוב. אבל כונתו היא להורות שהנפש באה לגוף כלולה מן העליונים וכך הוא האמת ואין להאריך:

פרק י

הנשמה הטהורה היא משכלת וחכמה מאד קודם יציאתה לאויר העולם.

מודעת זאת בכל הארץ שירמיה הנביא אחרשנבא ארבעים שנה ונחרב הבית הלך לו לארץ מצרים ועמד שם שנים רבות עד יום מותו וממנו קבל אפלטון רוב חכמתו כאשר חכמי היוני' מעידי' וכן תראה שרוב דרכיו דרכי נועם וכל נתיבותיו שלום עם חכמי האמת והצדק. ובפרט בדברו על עסקי הנפש יחשוב שיש לנשמה צורות רשומות שעל ידיהן היא לומדת. כי הלמוד אצלו אינו רק הזכרה מה ששכח מיום היותה על האדמה. ואחריו בא תלמידו ארסטו ולהראות שחכמתו גדולה משלו ולהגדיל תפארתו בעיני העמים וששומעו ילך בכל הארצות חלק עליו בכל תוקף ואמר. אהוב אפלטון אהוב סוקרט אבל יותר אהוב האמת וכן בענין הזה סתר דבריו ואמר שאדרבה היא שלולה מכל צורה כמו לוח שאין בו שום ציור ועל ידי כן הוא מוכן לקבל כל צורה. וחכמי האמת הראשונים במלכות ובדברי' האלהיים כתבו שהיא חכמה קודם בואה לגוף. וכן תמצא בזוהר פרשת אחרי מות עמוד ק"ט ז"ל. אפילו כל אינון נשמתין דבני אינשא עד דלא יחתון לעלמא כלהו גליפאן קמיה ברקיעא בההוא דיוקנא ממש דאינון בהאי עלמא וכל מה דאוליפאן בהאי עלמא כלא ידעי עד דלא יחתון לעלמא ע"כ. וכן בפרק המפלת אמרו ונר דלוק על ראשו וצופה ומביט מסוף העולם ועד סופו שנא' בהלו נרו עלי ראשי וגומר. ואל תתמה שהרי אדם ישן ורואה חלום באספמיא ומלמדים אותו כל התורה כלה שנא' ויורני ויאמר לי וכו' וכיון שיצא לאויר העולם בא מלאך וסטרו על פיו ומשכחו כל התורה כלה שנאמר לפתח חטאת רובץ. ראה נא איך דברי אפלטון הם הם עצמם דברי המקובלים. כי באומרם ונר דלוק על ראשו רמזו לנו שהנשמה הטהורה נר ה' נשמת אדם עודנו עצור הגוף בבטן אמו נתנה בו מאת ה' מן השמים. והיא חכמה מאד וכל מה שמשגת ויודעה לאחר יציאתה לאויר העולם אינו אלא זכירת הנשכחות. וקרא זה אפלטון ימיניסינסיאה. והביאו ראיה לדבריהם ממה שאדם שן כאן ורואה חלום באספמיא. והראיה מוכרחת שכיון שאין מראים לו לאדם אלא מהרהורי לבו. וכמו שאמר רב יוסף בפרק הרואה תדע דלא חזי איניש בחלמי' לא דקלא דדהבא ולא פילא דעייל בקופא דמחטא. מי שהיה בצרפ' ולא ראה אספמיא מימיו איך רואה חלו' באספמיא. אבל אע"ג דאיהו לא חזי מזליה חזי ר"ל נשמתו חזא קודם ירידתה לגוף. ואם תקשה מה יועיל לו שמלמדים אותו כל התורה כלה אם אחר יציאתה לאויר העולם הכל משתכח ממנו. כבר השיב אפלטון באומרו שלא יבין האדם כלל בדברים אשר לא קדמה בהם שום ידיעה או מחשבה אבל מה ששמע או ראה כבר מעניניהם באיזה רמז או הרהור ישוב ויזכרם. כאשר יקרה לנו שהדברים ששמענו או ראינו דישתכחו ממנו ימים ושנים כשנעסוק בענינם שנית ב קלות יעלה זכרונם לשכלנו. וטעם השכחה

הוא כי הנשמה היא כמו האומן והגוף הוא הכלי שמשתמשת בו. ובעוד שהכלי אינו מוכן לקבל ההשכלה לחסרון הכלי נעדרת ממנה החכמה הזאת עד שהימים ידברו. ותדע שבעבור האבדה הזאת מהחכמה אמרו המקובלים שהנשמה אחר ירידתה לגוף כשנמצאת ערומה מבלי לבוש התורה מכרת אונאתה. וכן בפרשת ויקהל עמוד שמ"ח נשאו עליה המשל הזה. יונה דנחתא לספינה דא איהי נשמתא דבר נש דנחת להאי עלמא למהוי בגופא דבר נש אמאי אתקרי יונה בגין דכיון דאשתמשא בגופא כדין איהי יונה בהאי עלמא כמא דאיתמר ולא תונו איש את עמיתו וכדין בר נש אזיל בהאי עלמא כספינה בגו ימא רבא דחשיבת לאיתברא כד"א והאניה חשבה להשבר וכו'. ורבינו עובדיה בפירוש משנת הילודים למות בפרק רביעי כתב. ועל כרחך אתה נוצר. שהנשמה אינה רוצה לצאת מן הפרגוד מקום טהור שהנשמות מונחות שם וליכנס במעי אשה במקום טמא ומלאך בא ומוציאה בעל כרחה ומכניסה במעי האשה וכו'. וכן אפלטון אשר בכל דבריו נשבע בדעת המקובלים כתב שהנשמות יורדים לזה העולם בעל כרחן באשר בו מתמעט כבודן ותשחת תפארתן. וכן על פי הזוהר נדרש ותמת שרה בקרית ארבע שהנשמה שהיא שרה וגברת מיתתה היא ירידתה לגוף שהוא קרית הארבע יסודות וחברון הרכבתם כל ימי חייו ולזה צריכה שבכל תוקפה וביגיעת כפיה תשתדל לחזור לימי עלומיה ולהגיע עד כסא הכבוד אשר משם חצבה:

פרק יא

שהנשמה האלהית היא כלה בכל הגוף וכלה בכל חלק ממנו ואופן אפשרות ההנחה הזאת:

חקה חקקווגזרה גזרו הפילוסופים שהנשמה כלה בכל הגוף וכלה בכל חלק ממנו. כאשר רמז אפלטון בס' הפידוני אגוסטינו באחד מאגרותיו ותמצא מבואר אצל כל חכמי בני אדום. וכאשר עיינתי בספרי הקדש למצא דברי חפץ יגעתי ולא מצאתי בענין הזה דבר. אבל רבותינו ז"ל אמרו מה הקב"ה ממלא את כל העולם כך הנשמה ממלאה את כל הגוף. ורצונם שכמו שהקב"ה הוא כלו בכל העולם וכלו בכל חלק ממנו. כך הנשמה הטהורה היא כלה בכל הגוף וכלה בכל חלק ממנו ולפי הדעת הישר באמת אין לנשמה שום חלק לא עצמי ולא משלי'. רצוני עצמי כאדם המורכב מחומר וצורה או מסיג והבדל כמ"ש ההגיוני'. ורצוני משלים כמו הגוף המורכב מראש ורגלים ובטן וכו' ולפי זה אין לפשוט ורוחני כמו שתחשב הנשמה אלו החלקים ואם נחזור לשאול כך. אם מה שכלול בנשמה לא נדע מה הוא או חלק או חלקים הוא בכל הגוף ובכל חלק וחלק. נשיב כן הוא שבכל מקום שהרוחניהוא הוא שם כלו. הנשמה היא רוחנית אם כן וכו'. ויתבאר

עוד בבירור יותר. כל מה שאינו מתפשט לא בעצמו ולא במקרה במה שהוא בזולתו הוא כלו בכל מקום שהוא שם. הנשמה היא כך. אם כן הנשמה היא בכל מקום שהיא שם. הגדולה מבוארת בעצמה שהלובן דרך משל אעפ"י שאינו מתפשט במה שהוא איכות במה שהוא על הכותל או הבגד מתפשט אבל מה שאינו מתפשט כלל אין לו חלק אחד חוץ ממקום חלק אחר כמו הנשמה. מה שאין כן נפשות הבעלי חיים שאעפ"י שגם הם בכל מקום של הגוף כלן הן עם כל זה מתחלקות בהתחלק הגוף שחלק אחד ממנה בחלק גוף זה וחלק ממנה בחלק אחר שניה יתבאר כן כל צורה טבעית היא בכללות נושאה הנשמה היא צורה טבעיות לדעת ארסטו אם כן היא בכללות הגוף כלה. וב' ההקדמות האלה גלויות ואינן צריכות קיום. ג' יתבאר כן מה שהוא בכללות הנושא כמו צורה הוא גם כן בכל חלק וחלק ממנו שאם אינו באיזה חלק אינו בכללותו. אולם הנשמה היא בכללות הנושא כמו צורה כמ"ש בתולדת ההקש השני. אם כן הנשמה היא בכל חלקי הגוף כלה:

ואולם יש להקשות על זה הדעת. א' אם היא כלה ברגל דרך משל כשיחתכו אותו עמו תלך כלה וישאר כלו מת וזה שקר. ב' אם היא כלה ברגל ימנע שתהיה כלה ביד. כי כשנאמר כל ר"ל שלא נשאר דבר חוץ ממנו והוא סותר המונח. ג' אם כלה היא בכל חלק גם כחותיה שם. ולפי זה הרגל תראה ותשמע ותשכיל:

ונשיב שאף על פי שתחתוך הרגל הנשמה לא תלך אחריו רק תשאר ביתר האברי' כאשר יקרה ברזון שלא תתמעט בשביל זה וכן לא תתרבה בשמנונית וצמיחה. וכן אעפ"י שאנו אומרים שהיא כלה ברגל אין דעתנו כללותה אלא הוא כאומר שכל הלובן הוא בחלק אחד מהכותל במה שהוא לבן בתכלית לא שיש בו כמות כל הלובן שאין שום לובן בשאר חלקי הכותל וכאילו אמרנו בתוקפה ובשלמותה היא בכל חלק וחלק אבל כמו כן היא בשלמות בשאר אברים. ואולם הסבה שאינן נרגשות פעולותיה בכל אבר שלא תראה ותשמע הרגל הוא מחסרון הכלים הצריכים לאלו הפעולות. אבל לעולם גם ברגל הוא כח הראיה וכו' שאי אפשר שיבדלו הכחות מהנושאים. ולשכל עצמו יקרה כן כשאין לו כלים לא ישכיל והם המדומים שבהם יסתכל ויתבונן על כן לא ישכיל רק במוח כפי מה שתראה לנו. אבל בחיים אחרים יאורו עיניו על ידי מראות אלהים ולא יחדל הטיב להשכיל:

פרק יב

הניף ידו אל המקום אשר שם משכן הנשמה. ואיזה מקום בינה יודיע.

הנשמה כאשר ביארנו היא בכל הגוף ועם כל זה במקום ואבר מושבה הראשיי ראיתי מחלוקת בין הפילוסופים אשר לא מבני ישראל המה כי הנה אפלטון חשב שמקום משכן כבודה הוא בראש ואחריו נמשך גלינוס עם כת רוב הרופאים. וארסטו אבן סינא ופיקולומיני בפרק האחד עשר מספרו ממשכן הנפש חשבו שהיא בלב. וכאשר חקרת ודרשתי דעת רבותינו ז"ל מצאתי במדרש הנעלם פרשת בראשית דף ח' ז"ל. ר' עזריה אומר הנפש מקומה בלב והיא מניעה לכל הגוף והיא מונחת באמצע הגוף ומאירה לכל הגוף כאשר נתן השמש בחצי השמים (רצונו בין השבעה כוכבי לכת) והגוף מתקיים בנפש והנפש באויר והאויר בבורא יתברך והבורא סובל כל העולמות בכחו שנאמר אני עשיתי ואני אסבול. וכן בספר היצירה לב בנפש כמלך במלחמה. ואחריו החזיק הרב רבינו סעדיה בספר האמונות מאמר ו' באמרו התבאר לי שהנפש משכנה בלב וכאשר הוא גלוי כי הגידים אשר נותנים לגוף החוש והתנועה צמיחתם כלם מן הלב. ועם שאני מוצא הסעיפים גדולים אין מוצאם מן הלב אך צמיחתם מן המוח. וידעתי כי הסעיפי' ההם אינם לנפש אבל המה מיתרי' לגוף וקשרי'. ולזה מחבר הכתוב תמיד הלב והנפש כאומרו בכל לבבכם ובכל נפשכם. בכל לבבך ובכל נפשך והדומה לזה. עכ"ד. ויען שההשכלה היא הפעולה היותר נכבדת ומיוחדת לנפש השכלית נראה לי שרבותינו ז"ל נגעו במדרש משלי במחלוקת הפילוסופי' הנז' וזה לשונם. משלו. מ"ם גדולה מלמד שנתענה מ' יום שתנתן לו חכמת התורה כמשה דכתיב ויהי שם עם יי' ארבעים יום וארבעים לילה. ד"א זש"ה והחכמה מאין תמצא מלמד שהיה שלמה מחפש ואומר היכן היא החכמה מצויה רבי אליעזר אומר בראש ר' יהושע אומר בלב. ואתיא כדעתיה דרבי יהושע דאמר החכמה בלב דכתיב נתת שמחה בלבי ואין שמחה אלא חכמה שנאמר חכם בני ושמח לבי. למ"ד אל תקרי למ"ד אלא לב שהלב הוא מבין דעת שנאמר חכם לב יקח מצות חוזר באותיות. ואף דוד פירש עליה לב טהור ברא לי אלהים מפני מה נתנה החכמה בלב לפי שכל האברים תלוים בלב. אמר שלמה אני לא אעשה כמו שעשה אבא. אבא פתח חכמתו בראש אותיות וסיים באמצע. פתח בראש שנאמר אשרי האיש וסיים באמצע כל הנשמה תהלל יה. אבל אני איני עושה כן אני פותח באמצע אותיות ומסיים בסוף אותיות. פותח באמצע אותיות במקום שיש חכמה והיכן חכמה נתונה בלב שנתונה באמצע האדם. נמצאת אומר שדוד תפש כדברי רבי אליעזר. ושלמה תפש כדברי ר' יהושע. ולא עוד אלא שהלב נתון ביד הקדוש ברוך הוא שנאמר פלגי מים לב מלך בידיי וכיון שראה שלמה שהחכמה מה נתונה בלב משם התחיל שנאמר משלי שלמה בן דוד. וכי אין אנו יודעים שהוא בן דוד. אלא כל מה שעשה לשבחו של דוד

עשה. מלך ישראל וכי אין הכל יודעים שהוא מלך ישראל אלא כל מה שעשה לשבחן של ישראל עשה ע"כ. והקושיא גדולה מאד בדבריהם שאם הכתובים נכתבו כלם ברוח הקדש ובכל דבריהם האמת והצדק היאך יכול שלמה לחלוק על דברי אביו. ואי זה עבר רוח ה' מאתו לדבר אותו. ואיך יאמר עליהם שהא' תפס דעת ר' אליעזר והאחר דעת ר' יהושע אך הסכת נא ושמע ולאמרתי הט אזניך ואולי נשלים ביניהם שכשיובנו דבריהם תראה שאין מחלוקת ביניהם הכל אמת ודבריהם דברי אלהים חיים. דע נא שכמו שהקב"ה ממלא את כל העולם הגדול הזה ועם כל זה נאמר ה' בשמים כסאו להורות שפעולותיו העצומים הם בבריות הנכבדות אשר בשמים ממעל כך הנשמה האלהית עם היותה בכל הגוף עליה נאמר שהיא במוח או בלב להיות שבעולם הקטן היא מראה פעולתה העצומה בב' המקומות הללו. הלא תראה שכמעט בכל התורה כלה מיחסי' החכמה ללב. וכמו שאמר הכתוב ובלב כל חכם לב נתתי חכמה. מלא אותם חכמת לב ויעשו כל חכם לב. וכן בדוד הוא אומר ונביא לבב חכמה. ושלמה המלך לב נבון יבקש דעת. דברתי אני בלבי וכאלה אין מספר. ואולם במקומות אחרים ראינו שהחכמה נתיחס אל הראש. וכן בשלמה כי לוית חן הם לראשך תתן לראשך לוית חן החכם עיניו בראשו. ובהיות שאין בתורה הקדושה שום סתירה ראוי להשלים בין הפסוקים האלו. ואומר. כי כמו שהמוח הוא התחלת הראו' ולא יראה פעולתו כי אם בעין כך הלב הוא התחלת ההשכל' באשר שם הנפש תחנה בתחלה ולא נגמר פעולתה כ"א במוח שהוא לה המחנה השני'. וכן כתב הרב בעל הכוזרי במאמר שני סימן כ"ו שהנפש מקום משכן כבודה היא בלב וז"ל. והוצרך אל יועצים מתרים בעת שיירא ממנו ויקוה אותו יודעים מה שהיו כותבים ומזכירים מה שעבר להזהר מכמוהו לעתיד או לקוותו. והם הה' חושים הנראים והנסתרים והיה הראש מחניהם בעזרת הלב והמשכתו. והיה הגוף כלו מסודר אחר שב אל הנהגת הלב אשר הוא מחנה הראשון לנפש. ואם תחול במוח הוא חול שני במיצוע הלב. עד כאן דבריו. קרובים למה שכתב הראב"ע פרשת בראשית על הפסוק הראשון נשמת האדם העליונה תקרא לב והלב גוף והיא איננה גוף בעבור היות הלב המרכבת הראשונה לה. ראה נא איך הסכימו הרבנים האלה שהנשמה האלהית יורשת משכנות לה הלב והמוח שהם האברים הראשיי' ומשם מתפשטת כחה לכל חלקי הגוף. ועם זה אינו מן התימה אם פעמים תתייחס ההשכלה למוח ופעמים ללב. וכן הרב רבינו בחי בפרשת בראשית על פסוק והאדם ידע את חוה אשתו כתב ז"ל. ודע כי התשמיש בלשון התורה נקרא ידיעה והטעם לפי שהזרע בא מן המוח שהוא מקום החכמה והדעת. והיפך זה בפרשת ויקרא כתב ז"ל. הכתוב קורא לחכמה לב מפני שהלב סיבה בחכמה

כי המחשבה והחכמה בלב. ופרשת ואתחנן כתב בכל לבבך הלב משכן הנפש החכמה ע"כ. והכל אמת. וכן הנסיון יוכיח שכשהאדם מכין עצמו לעיין באיזה דבר ולחשוב מחשבות אז מטה הראש על הזרוע וזה לקשרו לחבר הלב עם המוח כדי שתעלה שפע ההשכלה כראוי. ואתה תחזה שחוש השמע והראות וכלי הדבור שה יא הלשון מקבלים כחם ופעולתם מן המוח. וכן כתבו בעלי הנתוח שחוש השמע בא מהמוח לאזנים דרך עצב הצומח ממנו מהזוג הא' שהוא קרוב לאחורנית המוח. חוש הראות בא מב' קרומות המוח אשר משם מתפשט עצב קטן והוא חלול א' מימין המוח לעין השמאלי וא' משמאל המוח לעין הימני ויפגשו זה את זה באמצע קודם הגיעם לעינים. ויבא החוש אל הלשון מהמוח דרך עצב היורד ממנו אל הלשון מהזוג הג' המסתעף מהמוח. ויבא אל החיך מהעצב המסתעף מהזוג הד' לצד מאוחר המוח. הנה אם כן החושים האלה שהנפש מראה פעולותיו הנכבדות ובפרט ההשכלה על ידיהם כלם כאחד תלוים ועומדים על האבר הראשיי מהמוח. ולכן יפה אמר הכוזרי והסכימו החכמים האלה שלמים הם אתנו שהגם שהלב הוא מחנה הראשון לנפש תחול שני במוח. ועם זה נחה שקטה קושייתנו. יען החכמים האלו ר' אליעזר ור' יהושע עם נביאי האמת והצדק דוד ושלמה כלם כוונו לאמת ולא פליגי באשר דוד המלך ע"ה תפס הפועל וגזר שההשכלה והחכמה היא בראש באשר לא יראה גמר פעולתה כי אם במוח. ושלמה בנו גזר שהיא בלב תחלה באשר שם היא ההשכלה כאשר אמרנו. בהיות שהנשמה ראשונה תסע ללב ושניה למוח:

גם לענין הזה נוכל ליחס מחלוקת רז"ל במסכת סוטה פ' עגלה ערופה. משנה שלמה שם מאין היו מודדין. ר' אלעזר אומר מטבורו ר' עקיבא אומר מחוטמו ר"א בן יעקב אומר ממקום שנעשה חלל מצוארו. ונראה שסברת מי שאומר מראשו או מחוטמו נוטה לדעת גאלינוס גוזר ומקיים שהתחלת החיים הוא הראש וכמו שהביא ראיה מתחלואי קוף אחד שגדל אצלו והיה מתאונן והולך עד שמת ובקעו בטנו ונמצא לו מורסא בלבו. ודעת מי שאומר מעבורו נוטה לדעת אבן סינא ארסטו והרמב"ם אשר בפרקי הרפואה שלו הכה על קדקד ראש גאלינוס באומרו כי אין התחלת החיים אלא בלב באשר העיד שראה אווז אחד נחתך ראשו והלך יותר מס' פסיעות ואיה אם כן התהוות החיי' במוח. וכן גזר בתחלואי הלב שאפילו נקב מחט סדקית לא יסבול. וכן העידו על איש א' חייט שפעם א' נכנס להוציא יין ומחטו בבגדו נגד לבו ויהי כאשר נכנע להוציא היין על גניתו והמחט נתקע בבשרו ופתאו' בא אידו ומת כהרף עין ובדקו ומצאו שלא נכנס המחט כי אם כחוט השערה ומה שאמר ר' אלעזר מטבורו לא יאמן שכך עלה בדעתו שתחלת היציר' היה הטבור אבל כונתו להורות כי בהיות הטבור קרוב ללב תחלת החיים באשר

לא היו מבקעי' את כרסו למדוד מן הלב היו מודדין מן המקום הקרוב אליו. הגם שגם כן נוכל לפרש כי בהיות הטבור תחלת מה שנראה ביצירה למה שבו מקור המזון וסבת החיות לכן גזר עליו שממנו היו מודדין. ויצא לנו מזה שבהיות לפי דעת כלם הלב והראש האברי' הראשיי' אשר בהן חיי רוח האדם. נוכל גם כן להחליט כאשר אמרנו שאף שהנשמה היא בכל הגוף המחנ' הראשון לה הוא הלב. ושני לה הראש כאשר הוכחנו:

פרק יג

יוכיח שהנשמה נצבת ולא כדעת ארסטו צורה טבעית לגוף.

דע שבין קדומי הפילוסופי' ובפרט בין אפלטון וארסטו נפלה מחלוקת בענין הנשמה והתחברה לגוף. ארסטו סבר שהיא צורת האדם ממש וממנה והגוף הווה דבר אחד כאשר הוא החותם שהצורה והחומר הם יחד אי אפשר להפרידם. או כצור' הגרזן או כמו שהוא כח הראות בעין שעין בלי ראות הוא עיין מצוייר ואינו עין רק בשיתוף השם לבד והראו' גם כן אי אפשר לעמוד בלי העין. ואפלטון בס' האלסיביאדי סבר שהיא נצבת על הגוף כעגלן על העגלה. או כמלאך המניע הגלגל או כספן בספינה אשר מנהיג אותה בלבד וכבר ימצא בלתה וימצא עמה ויבדל ממנה. וז' רש"ד בספר השלישי מהנפש ואחרים זולתו החזיקו בדעת הזה. והוא דעת המקובלים כאשר הוכחנו שהנשמה היא כמו אומן שמשתמשת מהגוף כמו מכלי. וכן כתב הראב"ע על פסוק אומר אלי אל תעלני בחצי ימי הגוף שהוא מן עפר הוא כלי לנשמה העליונה וכו'. ונוכל להביא ראיה מפסוק לא ידון רוחי באדם ומלת ידון נגזרת מן נדנה תיק ונרתיק החרב. וכן הגוף תיק וכלי בנפש ופירוש הפסוק כך הוא רוחי שהיא הנפש המשכלת לא יתקיים בחיק הגוף לעולם וכן בדניאל הוא אומר אתכרית רוחי אנא דניאל בגו נדנה. ואם כך הוא לא תקרא עוד האדם מורכב מחומר וצורה ולא מורכב משני חלקים כאשר הורגל בפי רובי בני עמנו באשר אין שם שום הרכבה וצורה טבעית ובעצם מתייחדת לגוף אלא צורה נבדלת כפטרון הספינה אשר מנהיג אותה בלבד. ובמה שאמר שהנשמה היא כספן בספינה ראוי לדעת שהספן אינו ממלא את כל הספינה כאשר הנשמה ממלאה את כל הגוף. אבל כונתם שתמצא ותפרד מהגוף כמו הספן מהספינה גם שהיא מנהגת הגוף מבפנים כמו הספן בתוך הספינה. וכן תקנו לנו אנשי כנסת הגדולה אלהי נשמה שנתת בי טהורה היא אתה בראת אתה יצרת אתה נפחת בי. וכניסתה היא דרך החוטם כי החוטם כלי לנשמה. וכן כתיב ויפח באפיו נשמת חיים. ולכן הצריכו רז"ל על מי שנפלה עליו מפולת לבדוק אותו עד חוטמו כי דרך שם נכנסת ומשם יוצאת. וכמו שכתוב בענין המבול כל אשר נשמת רוח חיים באפיו. וכן אסרו ריח עבודה זרה יען אינו מהראוי כי הנשמה הנהנית

דרך החוטם מהריח שתיהנה מריח עבודה זרה יוראה נא מפלאות היצירה באדם ותמצא אות שין רשומה בכלי זה משם של שדי החקוק בצורות הגוף לכל נמול וזהו שכתוב ונשמת שדי תבינם.

פרק יד

שהנשמה אינה צורה לגוף כלל אלא אומן שמשתמש בכלי זה מהגוף כי זה כל האדם:

הגם שהפילוסופים הסכימו שהאדם הוא מורכב מגוף ונפש והם השני חלקים אשר בעבורם נקרא שמו אדם דעת חכמי הקבלה לא נוחה מהם באומרם שהנשמה באשר היא חלק אלוה ממעל ונצבת כמו שהוכחנו בפרק הקודם הוא כל האדם והגוף כמו כלי תשמיש לה ואינו נקרא אדם אלא בשר אדם וכמו שכתוב על בשר אדם לא ייסך וכתיב אדם כי יהיה בעור בשרו מכלל דתרתי מילי נינהו. וכן בפרשת בראשית נאמר וינחם ה' כי עשה את האדם בארץ ובא הפירוש באשר הוריד הנשמה הנקראת אדם ממנוחתה כבוד אל ארץ חשך וצלמות אשר בחברת הגוף חטאה ועד עפר הגיעה כדפירשנו במה שקדם. וכן איתא בספר הבהיר גופא דאינש איקרי לבושא דאדם. והרשב"י בפרשת בראשית ז"ל רוחא דסער קדישא גופא דיליה לבושא דאדם איהו וע"ד כתיב עור ובשר תלבישני בשרא דאדם לבושייהו ובכל אתר כתיב בשר אדם אדם לגו בשר' לבושא דאדם עכ"ל. ובפרשת יתרו כתב כד איתברי אדם מה כתיב ביה עור ובשר תלבישני וכו' אי הכי האדם מהו אי תימא דאינו אלא עור ובשר ועצמות וגידין לאו הכי דהא ודאי האדם לאו איהו אלא נשמתא ואילין דקאמר עור ובשר ועצמות וגידין כלהו לא הוי אלא מלבושא לחודא מאינון אינון דבר נש וכו' עכ"ל. והריקנטי והציוני על פסוק נעשה אדם בצלמנו כדמותנו אמרי תרוייהו ושם האדם הנברא בצלם לא נאמר על הגוף הנברא מטיפה סרוחה כי רוח הפנימי נקרא אדם וכו'. וכן בעל השפע על בהקדמת ספרו ז"ל. תדע כי הנשמה להיותה כלולה מרמ"ח אברים לבנים ושס"ה גידים אדומים רוחניים הנה היא מתלבשת בגוף האדם כענין שאמר איוב עור ובשר תלבישני ובעצמות וגידים תסוככני. ואם העור והבשר הם הלבוש והעצמות וגידים הם הסכך צא וראה בעין שכלך להבין ולהשכיל מי הוא האדם כי בודאי הפנימי שהיא הנשמה היא הנקראת אדם באמת והיא העיקר הנקראת אדם ברמ"ח אבריה ושס"ה גידיה הנעלמים. והעור והבשר הנגלים הם הלבוש שמלבישין את האדם הנעלם והעצמות והגידים הם הם הסכך שמסככין על האדם הנעלם. ואם כן הגוף הוא הלבוש החופף על האדם הנעלם שה"אהנשמה הנעלמה הנקראת אדם באמת בכלל רמ"ח אבריה ושס"ה גידיה הרוחנייי וכו'. עכ"ד. וכן הוא דעת כל חכמי האמת ונמשכו אחריהם רבים מאנשי התבונה והדעת בין חכמי אומות

העולם כגון אפלטון בס' הטימיאו פרופיריאו ימבליקו פרוקלו ופלוטינו אשר כלם פה א' מסכימים שהנשמה היא כל האדם ושהגוף מעון לה. או כמו מסגר באשר שם סוגרו הנפשות על מסגר ומרוב ימים יפקדו. וזהו מה שרצינו לבאר:

פרק טו

אחת היא הנשמה האנושית רבת הכחות ופעולות מתחלפות.

דע שנפש האדם היא אחת ויש בה ג' כחות הצומח אשר לבעלי הנפש הצומח'. המתאו' אשר לבעלי הנפש הבהמי' והכח המשכיל היא הנפש החכמה. וכך הוא דעת הרמב"ם ז"ל בפתיחת פי' אבו'. והביא משל לזה משלש מקומו' אפלי' באחד הודלק הנר והאיר. ובאחד זרח אור הירח והאיר. ובאחד זרח השמש והאיר שאף על פי שכל א' מאלו המקומו' נמצא בו האור שהוא הדבר המוציא הראות מן הכח אל הפועל ושם מאור נאמר עליהם בהסכמה ובלי קדימה ואחור מכל מקום אחר שאין סבותיהם שוות הם מתחלפי' בבחינת סבותיה'. וכן כח הצמיחה וההרגש הנמצאי' באדם איננו כח הצמיחה וההרגש הנמצאים בבעלי חיים ובצמח. אבל מנפש האדם ימשכו הפעולות ההן כמו שימשכו מנפש החמור ומנפש הנשר עם שסבותיהם מתחלפות. וחתם דבריו באומרו שאין ענין יקבצם אלא שיתוף השם בלבד. והרחיב בזה הרב בעל העיקרי' במאמר הב' פרק ח' מספרו הנכבד. וכן הוא דעת הרמב"ן בפרשת בראשית באומרו על פסוק ויהי האדם לנפש חיה ששב האדם להיות נפש בה חיים אחרי שהיה חרש את חרשי אדמה ומוטל גולם כאבן דומם ויהי האדם כלו לנפש חיה כי אז התנועע בה כמו החיות והדגים שנאמר בהן שרץ נפש חיה יען בנשמה הזאת ישכיל וידבר ובה יעשה כל מעשה וכל הנפשות וכחותיהן לה תהיינה. והאמת אתם שאם היו באדם שלש נפשות שונות וחלוקות זו מזו היה הכתוב אומר ויפח באפיו נשמות חיים בלשון רבים. ומדאמר נשמת חיים בלשון יחיד נראה שהנשמה היא אחת בעלת הג' הכחות. ומיד שנפחה ה' באדם היה לנפש חיה שהיה בו כח הגידול והחיות כשאר בעלי חיים. וכן הוא דעת ארסטו בספר הנפש מ"ב פ"ד ופרק ה' וכל מפרשי ספריו. והסברא נותנת שאם היו בו ג' נפשות לא יקרא עוד אחד אשיי במין האדם אלא רבים. וכפי רבוי הנפשות יקרא צומח בהמי אדם ולא אדם בלבד אשר הוא טעות מבואר. גם שהאדם אינו א' מצד חומרו אלא מצד צורתו וצורת האדם היא זאת הנשמה ועל כן ראוי שתהיה נפש א' בעלת פעולות רבות. ואף שבסנהדרין מצינו לחז"ל שרבא ברא גברא שדרי' לקמי' דר' זירא הוה משתעי ליה, ולא משתעי אמר דמן חבריא את תוב לעפריך דמשמע מינה שהם נפשות שונות בהיות שרבא מתוך חכמתו העמיק בס' יצירה וברא האדם ההוא והטיל בו הנפש המרגשת ולא היה בו כח

לתת בו הנפש המשכלת שנראה סותר המונח. משם אין ראיה כי יען שהנשמה היא מתנת האל וכמו שנאמר ונשמות, אני עשיתי בעבור זה לא היה כח ברבא להופיע בו) הנפש האנושית אלא הנפש הבהמית לבד ולזה היה מתנועע בלבד ולא היה בו הכח הדברי. ולעולם זאת הנפש אשר באדם מפי עליון היא יחידה בה ימצאו שלשת הכחות הללו. ומה שאמרו רז"ל חמשה שמות נקראו לה נפש רוח נשמה יחידה חיה. מורה גם כן שהנפש היא אחת ושכל שמותיה צודקי' בנושא, א' ושהם רבים בבחינת ענייניה. וכמו שכתב רבינו] סעדיה ז"ל. וכאשר תתחבר לגוף ירא' לה שלשה, כחות כח ההכרה וכח הכעס וכח התאוה ועל כן. קראה אותה לשוננו בשלשה שמות נפש ורוח ונשמה ורמזה באומרה נפש אל שיש לה כח מתאוה כאומרך כי תאוה נפשך. ונפשו מאכל תאוה. ורמזה בשם רוח אל שיש לה כח כועס כאמרך אל תבהל ברוחך כל רוחו יוציא כסיל. ורמזה בשם נשמה אל שיש לה כח מדעי כאמרך ונשמת שדי תבינם. ונשמת מי יצאה ממך. ובענין אלו הכחות טעה מי ששמה ב' חלקים א' מהם בלב והאחר בשאר הגוף אך השלשה לנפש אחת וחברה הלשון לזה שני שמות אחרים חיה ויחידה. וקראה אותה חיה בעבור שהיא עומדת בהעמדת בוראה לה. אבל יחידה מפני שאין לה דומה בארץ. עכ"ד. ומה שנראה לי שנקראה בשם נפש בבחינת הכח הצומחת. רוח בבחינת הכח החיונית ומרגשת. ונשמה בבחינת הנפש השכלית. ואמנם נקראת חיה בהיותה נצחית ועומדת לעד ולא תפסד בהפסד הגוף. ויחידה בהיותה אחת בעלת הכחות הללו כאשר הוכחנו ואל ירע בעיניך מה שאמר הכתוב רוחו ונשמתו אליו יאסוף. וכן מה שאמרו רז"ל ערבות ששם רוחות ונשמות העתידין להבראות. וידוע הוא שהנפש הבהמית אשר באדם אינה נשארת ונאספת אל השם וגם כן אינה בשמי שמי קדם. כי יען שהנשמה היא אחת והיא הנותנת הכחות הללו וכוללת את כלם בעבור זה כל השמות הללו נקראו לה. וכן דרך הכתובים לכפול הענין במלות שונות. וכן רז"ל רוחות ונשמות וכו'. גם נוכל לומר כי בהיות שחמשה עדנין יחלפון עליה א' קודם בואה לגוף בהיותה תחת כסא הכבוד ב' אחר שיושפע בגוף בבטן האם. ג' אחר יצאתה לאויר העולם עד יום המות. ד' אחרי המות יום העלותה למנוחתה כבוד. ה' בזמן תחית המתים לכן כנגדם יש לה הה' שמות האלו וכפי בעל מגלה עמוקות אופן קע"ה החמשה פרצופי' האלו של הנשמה הם כנגד ארבעה אותיות השם וקוצו של יוד. ודי לנו בזה לפי כוונת הפרק:

פרק טז

שהנשמות כלם נבראו בששת ימי בראשית ושאינם נמשכים מהאבות אלא מהבורא יתברך שמו:

הגם שדעת חכמי אומות העולם הוא שהנשמות נבראים עם הגוף שלומי אמוני ישראל מאמינים באמונה שלמה שנבראו כלם בששת ימי בראשית. ונמשכו אחריהם פיתאגורס הירמיס שירמיגיסטו אפלאטון בספר האיפינומידי שלו ואחרים אשר שתו בצמא את דבריהם. הם אמרו בתנחומא פרשת פקודי ז"ל כל הנשמות שהיו מן אדם הראשון ושיהיו עד סוף העולם כלם נבראו בששת ימי בראשית וכלן בג"ע וכלן היו במתן תורה שנא' כי את אשר ישנו פה עמנו עומד היום ואת אשר איננו פה עמנו עומד היום והפירוש הוא מוכרח כי איך יכרות ה' ברית עם הנעדרי המציאו' ושלא היו עדין בעולם אלא שהפירוש כך הוא כי לא בלבד כרת ה' בריתו עם כל העומדי' שם בגוף ונפש אלא גם כן בנפשות שנבראו מבראשית אשר היו שם מבלי גוף והם קבלו עליהם שבועת הר סיני. ולכן הזכיר בהן עמידה כלשון האמור במלאכי השרת בין העומדים האלה כאשר תראה באורך בספר פרדס הרמוני' דף ס"ה ע"א. וכן אמרו רז"ל שכל הנביאים כלם קבלו נבואתם בסיני אבל לא נתן להם רשות להתנבא עד זמנן. ושלזה נאמר במלאכי משא דבר ה' על ישראל ביד מלאכי. על מלאכי לא נאמר אלא ביד מלאכי שכבר היתה הנבואה בידו מהר סיני. וכן בישעיה הוא אומר לא מראש בסתר דברתי מעת היותה שם אני ועתה ה' אלהים שלחני ורוחו. ופירשו חז"ל כי מהר סיני קבל הנבואה אבל לא נתנה לו רשות להשתלח עד עתה. גם בב"ר פרשת ח' ובמדרש רות תמצא שאמרו שם עם המלך במלאכתו ישבו שמה עם מלך מלכי המלכים ישבו נפשותיהם של צדיקים שבהם נמלך וברא העולה וכן במסכת חגיגה ערבות שבו גנזי חיים וגנזי שלום נשמותיהם של צדיקים ורוחות ונשמות שעתידין להבראות. וכן אמרו אין בן דוד בא עד שיכלו הנשמות שבגוף.

הנך רואה איך חכמינו ז"ל כלם הם מן הדעת הזה:

ועתה הקשב נא ושמע אי בעית אימא קרא ואי

בעית אימא סברא הנה נא בפרשה בראשי' אמר קרא וינחם ה' כי עשה את האדם בארץ ומלת בארץ נראה מיותר. אבל הפירוש כך הוא כי בהיות שעלה בדעתו ית' להרכיב הנשמה הטהורה בגוף האפל והשפל בארץ כאשר ראה כי מן ההרכבה הזאת ימשכו העונות והפשעים אשר בעבורם היה רוצה להחריב את העולם אז התנחם על ההרכבה הזאת בראותו כי אז טוב לה במקומה בשמים תחת כסא הכבוד בלתי רדת לארץ להאפיל ולהעפיל להפיל ולהשפיל כבודה וכמו שאמרו רז"ל נוח לו לאדם שלא נברא. ומכאן ראיה שהנשמות נבראו מאז קודם בריאת הגופים. גם בישעיה נאמר כי רוח מלפני יעטוף ונשמות אני עשיתי. ראה נא שלא אמר בלשון הוה אני עושה אלא בלשון עבר עשיתי. ולירמיה נתבשר לו מפי ה' בטרם אצרך בבטן ידעתיך. ושם ידבר עמנו שהנשמה אינה

תתהו' בהתהוות הגוף אבל היא ברואה מששת ימי בראשית. ופסוק מלא הוא בקהלת ד' ושבח אני את המתים שכבר מתו מן החיים אשר המה חיים עדנה וטוב משניהם את אשר עדן לא היה. ואיך יוכל שלמה המלך ע"ה לשבח ההעדר יותר מהמציאות. אבל הפירוש כך הוא כי בהיות שהנשמה יש לה מציאות קודם בואה אל הגוף ובהיותה בגוף ואחר פטירתה ממנו אמר שהוא משבח את המתים שכבר מתו והגיעו לנמל בשלום יותר מהחיי' באשר הם סובלי' במאסר הגוף כמה מהצער והדאגה זולת מהסכנות המתרגשות לבא בעולם. וטוב משניהם את אשר עדן לא היתה. ר"ל הנשמה שעדין לא הורכבה בגוף ולא היתה בעולם וכן חכמי המחקר המשילו הצורה שלא הורכב' מעולם כלל בגולם למלך יושב בהיכלו הצורה שנפרדה מן הגולם למלך שיצא מבית האסורים וחזר למלכותו. והצורה המורכבת עדין בגולם למלך חבוש בבית האסורים. וכמו שכתב הרב רבינו בחיי אין ספק כי מעלת המלך גדולה יותר מאד בראשונה מבשניה ובשניה יותר מבשלישית. ומכאן ראיה שהנשמות נבראו בששת ימי בראשית. ובמדרש הנעל' פרשת בראשית אמר ר' יוחנן שנים אוצרות הם אוצר הנשמות שעתידין להנתן בבני אדם דהא תנינן בההוא צורה ובההוא דיוקנא ממש שעתיד לעמוד בזה העולם בההוא דיוקנא שם ונקרא גוף הנשמות מפני שעושה להם גוף כמו שעתידין להיות. ואוצר אחר כנגדו לאותן הנשמות שהיו בעולם וקיימו התורה ונקרא גנזי חיי העולם. והיינו דהוה אמר ר' שמעון בגנזי חיי עלמא תהא פלנייא דנפיק מעלמא דין ע"כ. ונסמוך לזה מה שתקנו לנו אנשי כנסת הגדולה אתה בראת אתה יצרת אתה נפחת בי כאשר הוכחתי בפרקים הקודמים:

ואולם מהסברא. היא הנותנת שהקב"ה מששת ימי בראשית אינו בורא שום דבר מאין אלא פועל ועושה דבר מדבר. ואין בנשמות ענין שתצמחנה ותהיינה זו מזו. וזה טעם אשר ברא אלהים לעשות כי אחר שנשלם הכל ויכלו השמים והארץ וכל צבאם נתן כח בשרשים לעשות כמותם ולא נברא עוד שום דבר. ואין כל חדש תחת השמש:

כך הוא האמת קורא ידיד ולא גם כן כמו שחשב פילאניאוס חכם מחכמי אומות העולם שכמו שבשר הבן מבשר האב והאם נפש הבן מנפש האב נחצבת. כי כבר הוכחתי שהנשמות הם פועל ה' כדכתיב ונשמות אני עשיתי. ועוד שאם נפש הבן נגזרת מנפש האב והאם מהכרח צריך לומר כן מנפשות כל בעלי חיים והנסיון יורה שקצת נולדים מעפושי הלחיות כמיני התולעים וקצת נבראים ממזגנתחדש באויר כמו הצפרדעים או מזג נתחדש בארץ במו העכברים ואין להם אב ואם. אשר על כל זה ראוי לאשר ולקיים דברי רבותינו ז"ל שכל הנשמות נבראו מששת ימי בראשית מאלהים חיים ומלך עולם

וכן בעלי רשומות דרשו ויפח באפיו נשמת חיים. סופי תיבות חותם וחותמו של הקב"ה אמת. וה' אלהים אמת ומאורו וחותמו נבראו:

פרק יז

שהנשמות נבראו ביום ראשון עם האור תחלת דבר ה'.

עתה אחר אשר טעמתי מעט דבש ואורו עיני גם בדבר הזה נחקור נא באיזה יום מששת ימי בראשית נבראו. ואומר כי מוסכם הוא כמעט מכל חכמינו ז"ל שהנשמות נבראו ביום ראשון. וכן תמצא בב"ר פ"ח אמרו עם המלך במלאכתו ישבו נשמותיהן של צדיקים. ובמקום אחר אמרו אחור וקדם צרתני א"ר אלעזר אחור למעשה יום אחרון וקדם למעשה יום אחרון. הוא דעתיה דר' אלעזר דאמר ר' אלעזר תוצא נפש חיה זה רוחו של אדם הראשון. ארשב"ל אחור למעשה יום אחרון וקדם למעשה בראשית הוא דעתיה דרשב"ל ורוח אלהים מרחפת זה רוחו של אדם הראשון הה"ד ונחה עליו רוח ה' וכו'. ואל יחשוב הקורא שהמחלוקת הזה בנשמה השכלית אם נבראת ביום ראשון או בתחלת יום ששי כי כבר כתב הרמב"ן שאי אפשר לומר שתהיה נבראת אחר יום ראשון כלל לפי שהקב"ה לא ברא יש מאין אלא ביום ראשון ומשם ואילך בשאר ימי בראשית עשה יש מיש. ואם כן הנשמות בכלל היש הראשון נבראו. ועל כן אמר הרב ז"ל דר' אלעזר ורשב"ל משמעות דורשין איכא בינייהו דר' אליעזר מפרש קרא דאחור וקד' צרתני בנפש התנועה שבאדם לומר שנברא בתחלת יום ו' עם נפש הבהמה והחיה ואחר כך הופיע בו ה' הנשמה המשכלת. ורשב"ל מפרש לה בנשמה העליונה שנבראת ביום ראשון לדברי הכל עם האור. ובעבור זה תמצא ששלמה המלך עליו השלום בסימן י"ג המשיל נפש הצדיק לאור שנאמר אור צדיקים ישמח ומצינו ה' אורים בבריאת האור כנגד החמשה שמות שיש לנשמה. ונרמז זה באיוב סימן ל"ח באמור לו ה' ידעת כי אז תולד. וכן כתב הרמב"ן בפירושו כי כאשר שאל לו הידעת איזה הדרך ישכון אור הוסיף עוד האם ידעת כי אז עם האור נולדת בנשמתך. וכן ר' יהודה הלוי ז"ל בשירו. תקן נשמות עם האור הראשון תחלת דבר ה'. והסתכל כי לא תמצא בכל מעשה בראשית שיחזור מלת ויהי עם הדבר הנברא כי אם בבריאת האור והאדם. הוא שכתוב ויהי אור וכתיב ויהי האדם לנפש חיה וזה להורות כי נפש האדם היא נצחי' וקיימת. ואמר בדברים השמימיים יהי כמו במאורות וברקיע ולא אמר ויהי כן לפי שאינם רוחנים גמורים כאור וכנפש. ובדברים הארציים לא אמר יהי ויהי כן לפי שאין להם שום קיום לא בעולם הזה ולא בבא. והודיע לנו הכתוב באלו השנויי' מעלת הנפש ושהיא אור נאצל מאורו של

הקב"ה. וכמו שאמר ר"ש בן גבירול מי יכיל עצמותיך בבראך מזיו כבודך יפעה טהורה מצור הצור נגזרה וכו':

גם מדרך הסברא נוכל להכריח הדעת הזה לפי שהנשמות השכליות הם מטבע השכלים הנבדלי' כלם טהורים וזכים בלי חומר ומדרגותיהם הן נשמות בני אדם. ולכן נבראו עמם ובדבור א' נאמרו ויאמר אלהים יהי אור ויהי אור כדהוכחנו:

פרק יח

שהנשמה הטהורה יורדת לגוף עודנו עצור בבטן אמו:

מונח קיים ויציב הוא מדעת כל חכמי ישראל שהנשמה הטהורה נתנה לו לאדם מאת ה' מן השמים מתחלת הווייתו במעי אמו טרם צאתו לאויר העולם. ואעידה לי עשרה עדים נאמנים קחם נא אליך והיו לאחדים בידך:

הא' הנה הוא במסכת ברכות פרק א' וז"ל. רב שימי בר עוקבא ואמרי לה מר עוקבא הוה שכיח קמיה דר"ש בן פזי והוה מסדר אגדתא קמיה דר' יהושע בן לוי אמר ליה מאי דכתיב ברכי נפשי את ה' וכל קרבי את שם קדשו. א"ל בא וראה שלא כמדת הקב"ה מדת בשר ודם מדת בשר ודם צר צורה על הכותל ואינו יכול להטיל בו רוח ונשמה קרביה ובני מעים. והקב"ה אינו כן צר צורה בתוך צורה ומטיל בה רוח ונשמה קרבים ובני מעים והיינו דאמרה חנה אין צור כאלהינו אין צייר כאלהינו:

הב' במסכת נדה פרק המפלת דרש ר' שמלאי למה הולד דומה במעי אמו לפנקס שמכופל ומונח ידיו על שתי צדעיו ושתי אציליו על שתי ארכובותיו ושני עקביו על שתי עגבותיו וראשו על ברכיו ופיו סתום וטבורו פתוח ואוכל ממה שאמו אוכלת ושותה ממה שאמו שותה. ואינו מוציא רעי שמא יהרוג את אמו. וכיון שיצא לאויר העולם נפתח הסתו' ונסתם הפתוח שאלמלא כן אינו יכול לחיות, אפי' שעה אחת. ונר דלוק לו על ראשו וצופה ומביט מסוף העולם עד סופו שנאמר בהלו נרו עלי ראשי לאורו אלך חשך. ואל תתמה שהרי אדם ישן כאן ורואה חלום באספמיה. ואין לך ימים שאדם שרוי בטובה יותר מאותן הימים שנאמר מי יתנני כירחי קדם כימי אלוה ישמרני. ואי זהו ימים שיש בהם ירחים ואין בהם שנים הוי אומר אלו ירחי לידה. ומלמדים אותו כל התורה כולה שנאמר ויורני ויאמר לי יתמוך דברי לבך שמור מצותי וחיה. ואומר בסוד אלוה עלי אהלי. מאי ואומר וכי תימא נביא דקאמר תא שמע בסוד אלוה עלי אהלי. וכיון שבא לאויר העולם בא מלאך וסטרו על פיו ומשכחו כל התורהכלה שנאמר לפתח חטאת רובץ. ואינו יוצא משם עד שמשביעין אותו שנאמר כי לך תכרע כל ברך זה יום המיתה שנאמר לפניו יכרעו כל יורדי עפר תשבע כל לשון זה יום הלידה שנאמר

נקי כפים ובר לבב אשר לא נשא לשוא נפשי ולא נשבע למרמה. ומה היא השבועה שמשביעין אותו תהי צדיק ואל תהי רשע ואפילו כל העולם כולו אומרים לך צדיק אתה היה בעיניך כרשע והוי יודע שהקב"ה טהור ומשרתיו טהורים ונשמה שנתן בך טהורה היא. אם אתה משמרה בטהרה מוטב ואם לאו הריני נוטלה ממך תנא דבי ר' ישמעאל משל לכהן שנתן תרומה לעם הארץ ואמר לו אם אתה משמרה בטהרה מוטב ואם לאו הריני שורפה לפניך. אמר רבי אלעזר מאי קרא ממעי אמי אתה גוזי מאי משמע דהאי גוזי לישנא דאשתבועי הוא דכתיב גזי נזרך והשליכי ואמר רבי עזר למה הולד דומה במעי אמו לאגוז מונח בספל של מים אדם נותן אצבעו עליה שוקע לכאן ולכאן ע"כ. וכמה מהחכמות אמתיות נכללו במאמר הנכבד הזה. כי באומרו הולד דומה במעי אמו לפנקס נראה חכמת רז"ל בדברים הטבעיים ואפילו מהנעלמים מן העין. וכל מה שאמרו הוא האמת כי כך מונח כפנקס. ונר דלוק על ראשו רמז לנשמה הטהורה הנקראת נר ה' נשמת אדם אשר משכנה במוח. ואמרו שהוא דלוק וצופה ומביט בו מסוף העולם ועד סופו ושמלמדים אותו כל התורה כלה להודיע שהיא חכמה קודם בואה לגוף והשכלתה אחר יציאתה לאויר העולם היא זכירה בלבד ונקרא בפי אפלטון רימיניסינסיאה. והביא ראיה לרוחניותה ושהיא עצם נבדל מחומר שהרי אדם ישן כאן ורואה חלום באספמיא. וזה אינו מענין הגוף כי כל גוף וכמות יש לו גבול ותכלית ואיך יוכל האדם בהיותו ישן לראות מרחק כמה פרסאות ומה שלא ראה מימיו לא היתה זה מפאת נפשו הרוחנית. אשר בהיותה דומה למלאכים עיניה למרחוק יביטו ולב חכם נבון אין חקר. גם הוכיח ההשארות הנפשיי באומרו צופה ומביט מסוף העולם ועד סופו ר"ל סודות כל לו מות. וזה שאם האדם היה כלו חמרי מי נתן הידיעה הזאת מהדברים הרוחניים ולדבר ולחקור בעולם היצירה בריאה ואצילות הנעלמים מעיני כל חי לא מפאת נפשו המשכלת אשר קודם בואה אל הגוף ראתה כל אלה ומה שאמרו שהמלאך בא וסטרו על פיו ומשכחו כל התורה כלה. להודיע וללמד שהמלאך הממונה על ההריון משכחו החכמה כדי שיהיה לו זכות להשיגה מעצמו עם היגיעה והטורח וענין סטירת פיו ר"ל שמונע ממנו הדבור לפי שאחר יציאתו לאויר העולם אינו יכול לדבר. והכלל שמשביעין ומזהירין אותו תהי צדיק ואל תהי רשע והוי יודע שהקב"ה טהור ומשרתיו טהורים ונשמה שנתן בך טהורה היא והנה לך ראיה שהנשמה נכנסת בעובר בבטן אמו:

הג' צא ותשכח במדרש כי המלאך בא אצל הפרגוד ונוטל הנשמה משם ואומר לה בואי עמי והכנסי במעי אשה פלוני'. והיא משיבה איך אנית מקום טהור ואלך למקום טמא והמלאך נוטלה בעל כרחה ונותנה במעי אשה וזהו ששנינו על כרחך אתה נוצר

והוא דעת אפלטון האומר שכל הנשמות יורדים לזה העולם בעל כרחם בבחינת הסגרם במאסר הגוף:

הד' הנה הוא נחבא בתרגום יונתן בן עוזיאל על פסוק כאשר אינך יודע מה דרך הרוח כעצמי' בבטן המלאה וכו' תרגם היכמה דליתך ידע איכדין יהלך רוח נשמתא דחיי בגוף עולמא שלילא דשרי במעינא דאימיה מעברא והיכמא דלא תנדע או נוקבא עד זמן דאיתיליד. הכדין ליתך ידיעית עובדא דה' דעבד בחכמתא ית כולא:

הה' הוא עדות ר"ש בן יוחאי בפרשת תזריע עמוד ע"ז. וז"ל. מאי כי אין בלתך. אלא קדושא דקודשא בריך הוא בלתי קדושה דילהון דהא לא אצטריך לקדושה דילהון אבל אינון לאו אינון קדישין בנתך. ודא הוא כי אין בלתך אין קדושא דילהון בלתך. ואין צור כאלהינו כמה דאוקמוה דקב"ה צר צורה בגו צורה ותקין ליה ונפח רוחא דחיי ואפיק ליה לאוירא דעלמא. וברעיא מהימנא פרשת בא אל פרעה אמר שגבריאל מלמד לתנוק במעי אמו הע' לשונות ואחר כך מורידו למדור א' מאינון שבעה מדורין ומשכחו את כלם: הו' במסכת ברכות פרק א' אמר ר' יוחנן משום רשב"י מאי דכתיב פיה פתחה בחכמה ותורת חסד על לשונה כנגד מי אמר שלמה מקרא זה לא אמרו אלא כנגד דוד אביו שדד בחמשה עולמות ואמר שירה. דר במעי אמו ואמר שירה שנאמר ברכי נפשי את ה' וכל קרבי את שם קדשו וכו':

הז' כיוצא בזה בברכות פ' שביעי והובא במדרש הילקוט היה ר' מאיר אומר מנין שאפילו עוברין שבמעי אמן אמרו שירה על הים שנאמר במקהלות ברכו אלהים ה' ממקור ישראל. ובודאי לא היו אומרים רז"ל הדברים האלו אם לא היה נטוע בלבם שמפאת נפשם היו יכולים לשיר את שים ה' אף טרם צאתם לאויר העולם:

הח' גם היא ראיה נצחת אשר ספרו לנו רבותינו ז"ל במסכת יומא פרק ח' אמרו שם. ההיא עוברא דארחא אתו לקמיה דר' אמר להו זילו לחושו לה באזנה דיומא דכפורי הוא. לחושו לה ואילחישא. פי' קבלה את הלחישה שפסק העובר מתאותו קרי עליה בטרם אצרך בבטן ידעתיך וגומר נפיק מינה רבי יוחנן. ההיא עוברה דארחה אתו לקמיה דרבי חנינא אמר להו לחושו לה ולא אילחישא קרי עליה זורו רשעים מרחם ונפק מינה שבתאי אצר פירי. פירוש מפקיע שערים. ותניא אין אוצריף פירות בארץ ישראל וכל דבר שהוא חיי נפש שמפקיעין את השערים. הנך רואה איך מפאת הנפשהעובר הוא המתאוה. ואיך לר' יוחנן קדשו ה' בטרם יצא מבטן אמו בהיותו יודע במדעו הנצחי חסידותו ענותנותו וקדושתו אשר הורה אף קודם צאתו לאויר העולם בהוותו מקבל הלחישה. והיפך זה שבתאי אצר פרי הורה מראשיתו רשעתו אשר לא ישמע לקול מלחשים:

הט' דומה לזה תמצא בב"ר פרשת ס"ג על פסוק ויתרוצצו הבנים בקרבה באשר שם רבותינו ז"ל דרשוהו מלשון ריצה כשהיתה עוברת על פתחי תורה של שם ועבר יעקב רץ ומפרכס לצאת. עוברת על פתח עבודה זרה עשו מפרכס לצאת וקוראו עליהן אלה הפסוקים עצמן בטרם אצרך וכו' וזורו רשעים מרחם:

העשירי יהיה קדש לה' באשר לא בלבד מעיד שהנשמה הטהורה ניתנת בעובר קודם צאתו לאויר העולם אבל גם כן מגיד שיום ירידתה לגוף הוא מזמן ההריון. וכן כתוב בסנהדרין פ' חלק אמר ליה אנטונינוס לר' נשמה מאימתי נתנה באדם משעת פקידה או משעת יצירה. ר"ל משעת יצירה שנקרם כלו בבשר וגידין או משעה שהמלאך פוקד הטיפה ומביאה לפני המקום מה תהא עליה וכו'. אמר ליה משעת יצירה. אמר ליה איפשר לחתיכה של בשר שעומדת ג' ימים בלא מלח ואינה מסרחת א"ל משעת פקידה. אמר ליה אין משעת פקידה אמר רבי דבר זה למדני אנטונינוס ומקרא מסייעו שנאמר ופקודתך שמרה רוחי. ומכאן יצא לרז"ל מה שאמרו בפ' חלק קטנים מאימתי זוכים לחיי העולם הבא משעת הזרעה שנאמר זרע יעבדנו. ראה נא איך ראוי לקבל האמת מפי שאמרו. ואיך רבי הודה ולא בוש שהנשמה המשכלת נתונה מזמן ההריון דאילו לא נתנה עד שעת יצירה שהיא לאחר ארבעים יום היאך תתקיים הטיפה שלא תסריח במעיה וכיון שטיפה מסרחת שוב אינה מולדת. ואל יקשה בעיניך מה שאמרו רבי אלעזר ור' יוחנן במסכת מנחות פרק שתי הלחם. תורה נתנה בארבעים יום ונשמה נוצרה למ' יום. כל המשמר את התורה נשמתו משתמרת וכל שאינו משמר את התורה אין נשמתו משתמרת באשר שם מלת נוצרה רומז לא להויתה ולא לירידתה לגוף אבל לפעולותיה הנשלמים בעת גמר יצירת הגוף. כי כבר הורו לנו רבותינו ז"ל שיצירת הולד נגמרת בארבעים יום דתניא במסכת ברכות פרק תשיעי ג' ימים הראשונים יבקש אדם רחמים שלא יסריח מג' ועד מ' שיהיה זכר ממ' ועד נ' חדשים שלא יהא סנדל מג' ועד ששה שלא יהא נפל מששה ועד ט' שיצא בשלום וכו'. וכן במסכת נדה פרק ג' המפלת ליום ארבעים אינה חוששת לולד. ליום ארבעים ואחד תשב לזכר ולנקבה ולנדה שאז נגמרתו יצירתו. ר' ישמעאל אומר יום ארבעים ואחד תשב לזכר ולנדה. יום שמונים ואחד תשב לזכר ולנקבה ולנדה שהזכר נגמר לארבעים וא' והנקבה לשמונים ואחד. וחכמים אומרים אחד בריית הזכר וא' בריית הנקבה זה וזה לארבעים ואחד. וחכמים היינוותנא קמא והלכה כמותו. וכן אמרו ארבעים, יום קודם יצירת הולד וכו' ובגלל הדבר הזה בבחינת שלמות היצירה הנגמרת בארבעים יום אמרו שהנשמה נוצרה לארבעים יום כי אז מתפשטים פעולותיה בכל הגוף כנזכר:

ובעבור שידעתי שיש מי שלבו נוקפו בדבר הזה וסובר שאין הנשמה נכנסת בגוף אלא אחר יציאת הולד לאויר העולם ומביא ראי' לדבריו מהא דתניא העוברה המקשה לילד מותר לחתוך. העובר במעיה מפני שהוא כרודף אחריה להרגה. ואם הוציא ראשו אין נוגעים בו שאין דוחים נפש מפני נפש. אשיבהו מילין קצרים ואומר כי העובר בהיותו בבטן אמו נחשב כאחד מאבריה וכמו שאמרו רז"ל. עובר ירך אמו. ולכן תראה שהאשה בעת הריונה אינה רואה דם כי המותר ההוא משתמש למזון העובר. ולכן הורגי' אשה שנתחייבה מיתה, היא ועוברה. וגילתה התורה זה במה שלא חייבה אלא ממון בנגיפת הילדי'. כמ"ש וכי ינצו אנשים ונגפו אשה הרה ויצאו ילדיה ולא יהיה אסון ענו יענש כאשר ישית עליו בעל האשה ונתן בפלילים ולזה האשה המקשה לילד מותר לחתוך העובר במעיה מפני שהוא כאחד מאבריה. אבל אם הוציא ראשו הרי הוא כילוד. וכן במסכת נדה פרק ג' יצא מחותך או מסורס משיצא רובו הרי הוא כילוד יצא כדרכו עד שיצא רוב ראשו. ואיזהו רוב ראשו משיצא פדחתו. ולזה תמצא שאמרו רז"ל באשה עוברה שמתה ופרכס העובר ואח"כ מת שאינו יורשה להנחיל לאחים מן האב משום דאיהו מיית ברישא ואותו פירכוס אינו אלא כזנב הלטא' המפרכסת וזה בהיותו נחשב כא' מאיבריה אבל בבהמה שנשחטה וגמרו לעובר חדשיו אפשר לה למות תחלה ויבקע העובר רחמה ויצא חי. וזהו בן פקועה המוזכר להם וסוד מסודות הטבע נגלה לרז"ל בחכמתם. ויצא לנו מזה שהנשמה הטהורה אשר נפח אלהים באדם נתנה לו מן השמים מתחלת יצירתו עודנו עצור בבטן אמו כאשר הוכחנו ומאמינים באמונה שלמה כל חכמי בני עמנו כמו שתראה עוד ברבינו עובדיה על משנת על כרחך אתה נוצר. ואין צורך להאריך:

פרק יט

יורה שנשמתן של צדיקים רואות בשעת מיתתן הטוב הצפון להם. ומה הרמז בי"ג נהרי אפרסמון.

הטוב וכל מתן שכרן של צדיקים המתוקן להם לעולם הבא האמינו רבותינו ז"ל שהקב"ה מראה להם עד שהן בעולם הזה. וכן כתב הרשב"י בפרשת וירא אליו ה' עמוד ר"ס ז"ל. רבנן פתתיבהאי קרא בשעת פטירתו של אדם דתניא א"ר יהודה בשעת פטירתו של אדם הוא יום הדין הגדול שהנשמה מתפרדת מן הגוף ולא נפטר אדם מן העול' עד שרואה את השכינה הה"ד כי לא יראני האדם וחי. ובאי' עם השכינ' שלשה מלאכי השרת לקבל נשמתו של צדיק. הדא ה"ד וירא אליו ה' וכו' וירא והנה שלשה אנשים נצבים עליו וכו' ובפרשת ויחי עמוד תס"ה כתב. אוף הכא בשעתא דדינא דבר נש יתער וקרי ליה ולית

דידע ליה בר ההוא ברנש דשכיב דתנינן בשעתא דברנש שכיב ודינא שריא עלוי לנפקא מהאי עלמא איתוסף רוחא עלאה ביה מה דלא הוה ביומוי. וכיון דשריא עלוי ואתדבק ביה חמא מה דלא זכה ביומוי משום דאיתוסף ביה ההוא רוחא. וכד איתוסף ביה וחמא נפק מהאי עלמא הה"ד תוסף רוחם יגועון ואל עפרם ישובון. וכתיב כי לא יראני האדם וחי בחייהון לא זכאן במיתתהון זכן וכו'. ולהלן עמוד תע"ה כתב בשעתא דבר נש נפק מהאי עלמא נפשיה דיליה סמיכא עמיה ועד דלא נפקת עינוי דבר נש חמו מה דחמו כמה דאוקימנא כי לא יראני האדם וחי בחייהון לא חמאן וכו'. ומפני זה התלמידים החסידים כשהיו נפטרים מבית המדרש היו אומרים לרבינו הקדוש עולמך תראה בחייך ותקותך לדור דורים גם בבראשית רבה פרשה ס"ב וש"ר פרשה נ"ב ז"ל כתיב עוז והדר לבושה כל מתן שכרן של צדיקים מתוקן להם לעתיד לבא ומראה להם הקב"ה לד שהן בעולם הזה מתן שכרן מה הוא עתיד ליתן להם לעתיד לבוא ונפשן שבעה והם ישנים. א"ר לעזר משל לסעודה שעשה אותה המלך וזימן את האורחים והראה להם מה שהם אוכלים ושותין ושבעה נפשן וישנו להם כך הקב"ה מראה להם לצדיקים עד שהם בעולם הזה מתן שכרן מה שהוא עתיד ליתן להם לעתיד לבא והם ישנים שנאמר כי עתה שכתבתי ואשקוט הוי בשעת סלוקן של צדיקים הקב"ה מראה להם מתן שכרן. כד דמך ר' אבהו אחזו ליה תלת עשר נהרי אפרסמון. אמר להון אילין דמאן אמרו ליה דידך. אמר אילין דאבהו ואני אמרתי לריק יגעתי לתוהו והבל כחי כליתי אכן משפטי את ה'. ע"כ והואיל דאתא לידן נימא ביה מלתא. ולהבנת המאמר אעיר עליו ספקות. הא' כי אם העולם הזה הוא עולם העמל והטורח והצדיקים אינם יושבים בו בשלוה עד בואם אל המנוחה ואל הנחלה של העולם הבא למה זה מראה להם הקב"ה מתן שכרן בעולם הזה. ב' שהמשל אינו צודק כי הרואה הסעודה לא יישן אדרבה יתעורר לאכול לשבעה ג' למה הראהו לר' אבהו נהרי אפרסמון ולא דבר אחר. ולמה היו במספר י"ג. ד' איך יצא מפי קדיש עתק אני אמרתי לריק יגעתי האם לא היה מאמין בשכר ועונש ולא ידע שהקב"ה אינו מקפח שכר כל בריה. אבל לפי דעתי כך הוא הפירוש בהיות שהנשמה והגוף ביחד עסקו בתורה ובמצות ובהיות שאין הקב"ה מקפח שכר כל בריה קודם שיתפרד הנשמה וישאר הגוף מוטל כאבן דומם ארצה מראה לו מתן שכרו לתחית המתים כדי שיתעדן גם הוא ויראה שגם מיתתו אינו לעולמי עולמים ואם יכרת ועוד יחליף. ונאמר עוד שיען שהעה"ב נקרא שבת כמו שאמרו רז"ל מי שטרח בערב שבת יאכל בשבת כמו שצריך להוסיף מחול על הקדש בעולם הזה כן הקב"ה מראה להם לצדיקים מתן שכרן כדי להוסיף בו מחול על הקדש, ואם תרצה אמור כי בהיות שכל שינוי ההוה על האדם ומשנה אותו ממה שהורגל

בו מצער אותו. והמות הוא הדבר היותר מצטער לאדם כי אינו יכול לצייר הטוב המגיע לו ממנה. לכן היתה מאתו ית' רחמנות לעשות טובה עם הצדיק כדי שלא יצטער וימות בהשקט ונחת בלי יגון וצער להראות לו את מתן שכרו למען יתאוה המות לראות בנועם ה' ולבקר בהיכלו. וענין המשל כך הוא. כי כמו שהרואה את הסעודה ואוכל ושותה עד ששבעה נפשו מתוך האכילה והשתיה שינה כך כשהקב"ה מראה להם לצדיקים מתן שכרן ונפשם שבעה מהתענוג העצום אשר אליו זכו ישנים ר"ל מתים במיתת נשיקה בלי יגון וצער. וזהו שאמר איוב סימן ג' כי עתה שכבתי ואשקיט ישנתי אז ינוח לי. ר"ל אם עתה שכבתי שהוא כנוי למיתה ואשקוט מצערי העולם הזה אם היה מיתתי כישן בלי צער המות אז בהתפרד הנפש מהגוף ינוח לי מנוחת שלום השקט ובטח. ואמנם למה כנו התענוג הנפשיי בנהרי אפרסמון כתב עליו ר' מרדכי יפה ביפה תואר שלו. ז"ל עם שהשכר הנפשיי אינו בענין גשמי הנה הדבר הרוחני רמז אל השכר הרוחני. כי הדבר שהנשמה נהנית בו הוא הריח. גם ר' ידעיה הפניני כתב שהראות נהרי אפרסמון הוא מבאר שני ענייני הגמול א' שפע הטובה ורבוייה כשפע המים המוגרים בנהר. והב' פשיטות הטובה ההיא והיותה נפשיית לבד כמו שהריחות הטובות תענוג הנפש חזק יותר מכל מיני הדברים הערבים לה ולי נראה שבהיות האפרסמון כפי מה שכתב יוסף בן גוריון הדבר אשר נשתבחה בה לבד ארץ ישראל כי לא תמצא אלא ביריחו אשר על שמו נקראת. בעבור זה כנו חז"ל השכר הנפשיי בשם הדבר היותר חשוב בארץ. ואמנם למה היו במספר י"ג. כתב הה"ר שם טוב בפרשת ויחי שרמזו לי"ג מידותיו של הקב"ה אשר בהם נדבק. או ירמוז אל השגת הדבקות בו ית' שהוא מושג אחר למוד הג' חכמות למודיות טבעיות אלהיות והעשרה אספקלאריו' שהש"י מושג אחריהן אשר כתב ב"ע בשער מ"ד. ועוד אמרו שהוא לשון גוזמא כמו שאמר רבינו הלוי גבי תליסר עליתא דינרי דפרק כל כתבי. וכן תליסר גמלי ספקי טריפתא ותליסר טבחי ואחרים אומרים שהכל משל להשגת אחדותו ית' שעולה אחד במספר י"ג ולי נראה שהם כנגד הי' הדברות אשר בהם נכללים התרי"ג מצות וכנגדשלשה חלקי המצות והם הדבור והמחשבה והמעשה וכדכתיב בפיך ובלבבך לעשותו. ודבר מאמרו של רבי אבהו ואני אמרתי לריק יגעתי. תירץ הרב מרדכי יפה בשם יש מפרשים שחשב שאין שכר רק לנפש וכשראה נהרי אפרסמון שהוא דבר גשמי ראה שזו בשורה שגם הגוף יהיה לו שכרו. ועל כן תמה ואמר שעד עתה חשב שהגוף לריק יגיעו. והוא דחה הפירוש הזה. ופירש שחש שמא לקוצר זכותו יהיה אוכל שכרו בעולם הזה ונמצא מכלה כחו לתהו וריק כי העולם הזה הבל וריק והבל הביא גם הוא כי מי הוא ואיזה הוא שאינו יודע שאחת מן המצות שהעושה אותם

אוכל פירותיהם בעולם הזה והקרן קיימת לו לעולם הבא היא תלמוד תורה. ואיך היה חושב שלתהו והבל כחו כלה. ותירץ עוד שעל דרך ההשאלה תפס לשון הכתוב ועיקר כונתו שיהיה שכרו מעט מזער עד שיחשב לתהו והבל לגבי השכר הגדול אשר ראה. והפירוש הזה הוא יותר מתיישב אל הלב. אולם כבר השרישונו רבותינו ז"ל שהצדיקים מראים עצמם כאינם ראוי' לטוב הצפון להם. באומרם על פסוק לולא האמנתי לראות בטוב ה בארץ חיים. למה נקוד על לולא כך אמר דוד לפני ה ב"ה רבונו של עולם מובטח אני בך שאתה משלם שכר לצדיקים לעתיד לבא אבל איני יודע אם יש לי חלק ביניהם אם לאו שמא יגרום החטא. ואל תחשוב בלבך שגם דוד המלך עליו השלום היה ירא שמא לא יזכה לחיי העולם הבא. אבל לענותנותו לחסידותו היה מראה כאילו לא היה הגון לכל הכבוד הזה. וכמו שאמר יעקב קטונתי מכל החסדים. וכן ר' אבהו. או נאמר כי מאחר שכל מה שאנו עושים ממצות ה' בעולם הזה הוא לבד פרעון הטוב שקבלנו ממנו בני חיי ומזוני וכל ההצלחה והאושר הטוב אשר קנינו. וכמו שאמר הכתוב מי הקדימני ואשלם. לכן ר' אבהו לרמוז שכבר פרע לו הקב"ה עבודתו בעולם הזה אמר כל איליו לאבהו וכו' ויצא לנו מזה שהקב"ה מראה להם לצדיקים מה שמתוקן להם לעולם הבא. וכן בזוהר שיר השירים אמרו. כד ברנש זכאי נפיק מהאי עלמא פתחין ליה תליסר תרעיה דרזא דאפרסמונא דכייא דרזא דחכמתא עילאה תליא ביה וכו'. ובפרק ג' דתענית הביאו שהראה הקב"ה לר' אלעזר בן פדת י"ג נהרי שמן אפרסמון. ואמרו עוד דריב"ל אשכח לרשב"י דיתיב אתליסר תכתיכי דפיזא וכו'. והכל משל להשגות עליונות כמו שאמרנו אשר אליהן זוכים הצדיקים קודם פטירתן מן העולם. ובגלל הדבר הזה אמרו רבותינו ז"ל במסכת כתובות מת בתוך שחוק סימן יפה הוא לו. וזהו לפי דעתי פירוש פסוק פתיחת מאמרנו עוז והדר לבושה ותשחק ליום אחרון. ר"ל כאשר הנשמה הכנויה בשם אשת חיל ואשה משכלת מתלבשת בעוז שהוא התורה וכמו שנאמר ה' עוז לעמו יתן עם המדות שהם הדר ותפארת לו לאדה אז ותשחק ליום אחרון כי אז ימלא שחוק פיהו ביום האחרון של חייו בראותו קודם מותו הטוב הצפון לו. ולזה המת מתוך שחוק סימן יפה הוא לו שחלקו בארץ החיים.

פרק כ

ענין מלאך המות ומי האנשים האלו אשר מתים על ידו.

ואמנם איך תפרד הנפש מהגוף זה אחד מהדברים אשר לא יושגו בחוש. כי הנפש בעבור זכותה והדמותה לעצם השמים לטוהר לא תראה בצאתה מן הגוף. אבל רבותינו ז"ל במסכת עבודה זרה פרק א' אמרו עליו על מלאך המות שכלו מלא עינים ובשעת

פטירתו של אדם עומד מעל מראשותיו וחרבו שלופה בידו וטפה של מרה תלויה בה וכיון שרואה אותה החולה מזדעזע ופותח את פיו וזורק טפה של מרה לתוך פיו. ממנה מת ממנה מסריח ממנה פניו מוריקות. וכן איתא בזוהר פרשת נשא עמוד ר"מ וז"ל. סנטירא דמלכא. נחית וקאים קמיה לרגלוי וחד סייפא שננא בידיה זקיף בר נש עינוי וחמי כתלי ביתא דמתלהטן באשא דזיוא מניה. אדהכי חמי ליה קמיה כליה מלי עיינין לבושוי אשא דלהיט קמיה דבר נש. הכי הוא ודאי דהא כמה בני נשא חמו מלאכא בשוקא קמיה ושאר בני נשא לא חמאן ליה. ואיתימא הא כתיב עושה מלאכיו רוחות משרתיו אש לוהט היך יכיל לאתחזאה בארעא. אלא מלה דא הא אוקמוה דכיון דנחית אתלבש בגופא ואתחזי למאן דאתחזי בההוא לבושא דאתלבש ביה ואי לאו לא יכול למסבל ליה עלמא ולאתחזאה. כ"ש וכ"ש האי דכל בני עלמא צריכין ליה. ותלת טיפין בחרביה וכו' והא אוקמו' חבריא כיון דחמי ליה אזדעזע כל גופיה ורוחיה ולביה לא שכיך בגין דאיהו מלכא דכל גופא ורוחא דיליה אזלא בכל שייפי גופא. ואשתאיל מנייהו כבר נש דאשתאיל מחבריה למהך לאתר אחרא. כדין הוא אומר ווי עלמא דעבר ולא מהנייה ליה אלא אי אקדי' אסוותא דתשובה. עד לא מטא ההיא שעתה דחיל בר נש ובעי לאתטמרא ולא יכיל. כיון דחמי דלא יכיל הוא פתח עינוי ואית ליה לאסתכלא ביה בעיינין פקיחין וכדין הוא מסיר גרמיה ונפשיה וההוא שעתא הוא עידן דדינא רבתא דבר נש אתדן ביה בהאי עלמא. ועם כל דא רוחא אזלא ושאט בכל שייפין ואזדעזע לכל סטרין וכל שייפי גופא כלהו מזדעזען. כד מטא רוחא לכל שייפא ושייפא ואשתאיל מניה נפיל זיעא על ההוא שייפא ורוחא אסתליק מיניה ומיד מית ההוא שייפא וכן בכלהו כיון דמטא רוחא למיפק דהא אשתאיל מכל גופא כדין שכינתא קיימא עליה ומיד פרחא מן גופא. עכ"ד. ולמדנו מזה שטעם הזיעה הנופלת על האדם והשארת עיניו פקוחות היא ראיית פני מלאך המות אולם רואה אני סתירה בין דברי רבותינו ז"ל כהם אמרו במאמר הקודם שבשעת פטירתו של אדם המלאך המות עומד מעל ראשותיו. ובמקום אחר אמרו שהשכינה היא מעל מראשותיו של חולה. דתניא בפרק קמא דשבת ובפרק אין בין המודר הנכנס לבקר את החולה לא ישב על גבי המטה ולא על גבי כסא אלא מתעטף ויושב לפניו מפני שהשכינה למעלה מראשותיו של חולה שנא' ה' יסעדנו על ערש דוי. וכן רש"י על פסוק וישתחו ישראל על ראש המטה כתב הפך עצמו לצד השכינה. ואם כך הוא מי נתן המלאך המות לצד הקב"ה הלא כתוב מלא הוא כי לא אל חפץ רשע אתה לא יגורך רע. ועוד דמכאן משמע שהמלאך המות הוא למעלה מראשותיו. ובזוהר במאמר הנזכר נאמר סנטרא דמלכא נחית וקאים קמיה לרגלוי. אמנם להתרת הספקות האלו

יבא הכתוב השלישי ויכריע ביניהם הלא הוא ברבת בני עמנו הרעיא מהימנא בפרשת פנחס עמוד תכ"ט ז"ל. אוף הכי שכינתא אסחרת לגופא וסמיך ליה ה' יסעדנו על ערש דוי ובגין דא אוקמוה מארי מתניתין המבקר את החולה לא ליתיב למראשותיו משום דשכינתא על רישיה. ולא לרגלוי דמלאך המות לרגלוי. האי לאו לכל ברנש אלא לבינוני אבל לצדיק גמור ה' יסעדנו על ערש דוי על רישיה ושכינת' אסחר גופיה עד רגלוי. ובגין דא איתמר ביעקב ויאסוף רגליו אל המטה ודא שכינתא דאתמר בה והארץ הדום רגלי. לרשע גמור מידת הדין אסחר ליה בכל סטרא ודא יצר הרע דמדת הדין אסחר ליה בכל סטרא דיליה דפניו מוריקות בטפה דאינון ג' טפות דזריק ביה מרה. הה"ד ואחריתה מרה כלענה וכו' עכ"ל. ולכאורה נראה דסותר כל מה שאמרנו כי ברשע גמור גוזר דמדת הדין ומלאך המות אסחר כל גופיה מראשו ועד רגלו. ובמאמר דע"ז כתיב דהוא למעלה מראשותיו דוקא. גם יש קושיא גדולה בדברי הרעיא מהימנא דנראה מדבריו דאין מלאך המות שולט בצדיקים דשכינתא שריא עליהון. ואנן תנן בסוף פרקא קמא דבתרא ששה לא שלט בהם מלאך המות. ואלו הן אברהם יצחק יעקב משה אהרן ומרים הא כל שאר הצדיקים כלם שלט בהם. ומעשים הוכיחו דהא תניא בפרק במה מדליקין בענין דוד כל יומי דשבתא הוה יתיב וגריס כוליה יומא. ההוא יומא דבעי למינח נפשיה קם מלאך המות קמיה ולא יכיל ליה דלא הוה פסיק פומיה מגירסא אמר מה אעביד ליה הוה ליה בוסתנא אחורי ביתיה. אתא מלאך המות ובחיש באילני נפק למחזי הוה סליק בדרגא איפחית דרגא מתותי'. אישתיק ונח נפשיה וכו'. ועוד מצינו לרב נחמן שאמר לו לרבא בחלום אי אמרת לי קודשא בריך הוא זיל הוי בההוא עלמא כדהוית אמינא ליה לא בעינא משום דנפישא ביעתותא דמלאך המות. ופירש רש"י שלא ימיתני פעם אחרת גם בספר ראשית חכמה בשער היראה סוף פ' י"ב כתב בזה הלשון. א"ר יוסי בא וראה כמה בין בהמה לאדם. בהמה כמה ייסורין סובלת בעולם שוחטין אותה ומפשיטין אותה ואין עליה דין. אבל אדם כמה ייסורין סובל בעה"ז ולאחר מיתתו אם צדיק גמור פוטרין אותו מן הדין. ואם רשע גמור דנין אותו בדינים חמורים. אמר בשעה שהאדם נפטר מן העולם לא די שנבהל ממלאך המות שכלו מלא עינים וחרבו שלופה בידו אלא שואל לו כלום עסקת בתורה ובגמילות חסדים והמלכת לקונך והמלכת את חבירך בנחת רוח אם יש דברים הללו זורק אותה טפה לתוך פיו ויוצאת נשמתו בלא צער כמשוך נימא מחלב. ואם אין בו דברים הללו יוצאה נשמתו מגופו כגרירת קוצים מן הצמר. וכשבא מלאך המות אומר לו צדיק קונך שלחני אליך. מיד מתחנן לו. אומר לו שעה זו ואי אפשר לעברה אלא ששמעתי מאחורי הפרגוד שהקב"ה מתקן לך מדור בגן עדן הא לך שאפילו

הצדיקים מתים ע"י מלאך המות. ואם כך הוא הדרא קושיא לדוכתה ומה הפרש יש בין הצדיקים לרשעים אם הכל כאשר לכל מקרה אחד לצדיק ולרשע לטהור ולטמא. אמנם מה שראיתי צדיק לפני בהיתר הספקות האלו הוא דתרי זמני נינהו ומר אמר חדא ומר אמר חדא ולא פליגי. וזה שכפי הרעיא מהימנא כל בני העולם נחלקים לג' כתות. והם הרשעים הבינונים והצדיקים. ולכן הבדיל ביניהם באומרו כי לרשע גמור מדת הדין מתוחה עליו מרגלו ועד ראשו. לבינוני מלאך המות לרגלו ושכינתא על ראשו. ולצדיקים שכינתא אסחר עליה לכל גופיה. אמנם זה יובן בשעת חליים של צדיקים דכן כתיב המבקר את החולה. וכתיב ה' יסעדנו על ערש דוי. אבל בשעת פטירתן שהוא הרגע המבדיל בין החיים למיתה אז ה' שהיה מראשותיו של הצדיק החולה נפטר והולך לו כדי שישלוט עליו המלאך המות. שאם לא היה שולט על דוד המלך עליו השלום בשביל דלא הוה פסיק מפומיה גירסתיה כל שכן שלא ישלוט על החולה בעודו נסעד על ידי ה' שהוא מקור החיים. ויצאו מזה הכלל הששה אשר מנו חז"ל דלא שלט בהם המלאך המות הא שאר צדיקי וחסידי די בכל דר ודר מתים על ידו. ויתרונם הוא שקודם מיתתם הקב"ה מראה להם שכרם כדכתיב בפרקי ר' אליעזר ובכמה מקומות מן הזוהר כי לא יראני האדם וחי בחייהם אינן רואין אבל בשעת מיתתם רואים. ובזה יתורץ הספק הראשון יען הסברא הישרה נותנת שבשעה א' אינם יכולים לעמוד למעלה מראשותיו של חולה רות הטומאה ומקור הטהר' השי"ת. אבל הוא כמו שאמרנו שבשעת רגע הכטירה אז שכינתא אומרת אלכה ואשובה אל מקומי עד אשר יאשמו במיתה הגזור' על כל חי ויבקשו פני. ואז המלאך שהיה עד עתה ברגלי החולה מתעלה למעלה. ובזה יתורץ גם הספק השני ומסכימים המאמרי' המכחישי' זה את זה. כי מה שנאמר בזוהר פרשת נשא דסנטירא דמלכא שהוא המלאך המות קאים ונחיתלרגלוי הוא אמת ויציב בהיותו קרוב למיתה. ומראית פניו מזדעזע כל גופו ונופלת בו הזיעה שאמרנו כאשר הובא בזוהר בפרשת הנז'. אבל כאשר פתאום בא אידו של אדם אז המלאך המות עולה ועולה מעל מראשותיו דיקא נמי דקתני בשעת פטירתו של אדם ש"מ. ואם תאמר אם כל בני האדם מתים על ידי מלאך המות מה יתרון לחכם מן הכסיל ומן הצדיק לרשע. ראה נא מה שכתוב בס' ראשית חכמה בדברי ר' יוסי וישמח לבך. יען בצדיק יוצאת נשמתו בלא צער כמשוך נימא מחלב. אמנם ברשע כגרירת קוצים מן הצמר. ועם זה כל המאמרים ובאו על מקומם בשלום. ולכן תמצא שהחכם המקובל האלהי כבוד ר' משה קורדווירו ז"ל צוה לתלמידיו שיהיו אצלו סמוך לפטירתו ואז יאמרו אנא בכח גדולת ימינך וכו'. ויכוונו בכל השמות היוצאות ממנו ובפרט קרע שטן כדי שיקרעו כח השטן

שלא יצערהו בעת יציאת הנשמה. ומה שנאמר שהמלאך המות כלו מלא עינים נראה לי שכונתם לרמוז שאין שום בעל חי שיתעלם ממנו כי מי גבר יחיה ולא יראה מות. ולכן עיניו משוטטות בכל הארץ ואין נסתר מחמתו. ואם עדין לבך נוקפך ותאמר כי כל מה שאמרו רז"ל בענין המלאך המות הכל רמז וחידה ושאין הדברים כפשוטן. ראה נא מאן גברא רבא מסהיד עליה. הלא הוא הרב רבינו סעדיה הגאון בס' האמונות שלו במאמר הו' ממהות הנפש. וז"ל. וכיון שבארתי אלה הענינים צריך שיבאר איך יהיה ענין הנפש בעת הפרדה מן הגוף ואומר. כי רבותינו הודיעונו שהמלאך אשר ישלחנו הבורא להפריד ביניהם יתראה לאדם כצורת אש ירקרקת מלא עינים מאש כעין חשמל ובידו חרב שלופה מכוין אליו בה. וכאשר יראהו יחרד למראה ותתפרד נפשו מגופו. וכאשר הסתכלתי בכתוב מצאתי הענין בו כמו שהודיעונו באמרו בעת המגפה וישא דוד את עיניו וירא את מלאך ה' עומד בין הארץ ובין השמים וחרבו שלופה בידו. וכאשר התפלל והחריב אחר כן אמר ויאמר ה' למלאך וישב חרבו אל נדנה ולמדתי שגוף המלאך מאש ירקרקת מאמרו ודמות החיות מראיהן כגחלי אש. וכלו מלא עיני' באמרו וכל בשרם וגפיה' וידיהם וכנפיהם והאופנים מלאים עינים סביב. ושאש העינים כעין חשמל כי אם היתה ירקרקת כמו הגוף לא היו נכרים שהם עינים אבל הם נכרים בהשתנות מראיהן והוא עין החשמל הנזכר. וכבר ידעת כי ראות האש הגדולה כמעט שלא מתו אבותינו ממנה כמו שנאמר ועתה למה נמות כי תאכלנו האש הגדולה הזאת. וכל שכן כשמכונין אל האדם בה עם חרב שלופה. וכבר ידעת עוד שדוד מפני שראה את המלאך אף על פי שלא כוון אליו בשום היזק איך הבהילו והרעידו כמו שאמר כי נבעת מפני חרב מלאך ה' ולא סר מן היום ההוא מרעיד בלתי מתחמם עד יום מותו כאשר נאמר ויכסוהו בבגדים ולא יחם לו כל שכן מי שמכוונין אליו בה. ע"כ. הבט נא איך הבין הדברים כפשוטן והנסיון הוכיח מה שארז"ל כלבים צועקים מלאך המות בעיר. והטעם הוא שרואים אותו. ולכן צועקים וחרדה גדולה נופלת עליהם. וכפי בעל ס' החסידים סי' תתשנ"א היינו רבותא שבא להשמיענו שמצרים היה מלא מלאכי חבלה כי אין בית אשר אין שם מת ואעפ"כ ולכל בני ישראל לא יחרץ כלב לשונו. ואגב גררא ראיתי לפרש פה מאמר מרבותינו ז"ל במסכת ברכות ז"ל. תנא מיכאל בא' גבריאל בשתים אליהו בד' ומלאך המות בח' ובשעת הדבר באחת. כי מיכאל בהיותו מצד החסד טס בטיסה אחת כי פעולת החסד והרחמים אינה צריך איחור ולא דין צריך בושש אבל גבריאל בשתים כי הוא ממונה על הדין וגם ענוש לצדיק לא טוב. ולכן לא במהרה ינתק ממקומו ובעכוב עושה שליחותו אמנם אליהו בד' כי יושג ממנו ד' ענייניים. הא' שהוא מלאך

הברית היושב על כסא כבודו אצל כל הנכנסים תחת כנפי השכינה בשעת מיתתם. הב' שהוא מלאך מלמד דעת את העם כמו שבא בתלמוד שהיה נראה ומלמד לקצת החכמים אליהו רבא ואליהו זוטא. הג' שהוא המלאך מבשר משמיע ישועה והד' שישיב לב אבות על בנים ולב בנים על אבותם ומלאך המות בח' יען הקדחות הממיתות טבעיות כפי חכמי הרפואה נכללים בארבע. והם הקדחות היומיות אשר מהם יעתק אל חולי ממית. קדחות מעיפוש או רבוי הלחות. קדחות האיברים הנקרא איטיקא. וקדחות בסבת הפסד האויר. והמיתות המשונות נכללים ג"כ בד' ואף שארבע מיתות בית דין בטלו דין ארבע מיתות לא בטלו ובכלם הם ח'. אולם בשעת המגפה באחד כי אין שם אלא עיפוש האויר ממית ועיין עוד בספר העשרה מאמרות ח"א פרק ט"ו. ואל ישיאך לבך לומר כי מלאך המות א' יוכל לעמוד ולהמית כל בני העולם המתים. כי איך יוכל להיות בכמה מקומות בזמן א'. אבל האמת כי יש הרבה שלוחים למקום ונקראים בשם מלאך המות והם הם העומדים בשעת פטירתן של בני אדם. ונתבאר מזה שענין המלאך אמת הוא. והדבר כפשוטו כאשר הוכחנו:

פרק כא

ענין השלשה כתות של מלאכי השרת שיוצאים לקראת הצדיקים. ואיך בשעת מיתתן אהוביהם וקרוביהם רואים.

כתובות פרק הנושא א"ר אלעזר בשעה שהצדיק נפטר מן העולם ג' כתות של מלאכי השרת יוצאות לקראתו א' אומרת לו יבא שלו' וא' אומרת הולך נכוחו ואחת אומרת לו ינוחו על משכבותם. ובשעה שהרשע נאבד מן העולם ג' כתות של מלאכי חבלה יוצאות לקראתו א' אומרת לו אין שלום אמר ה' לרשעים ואחת אומרת לולמעצבה תשכבון. ואחת אומרת לו רד ושכב את ערלים. ויש להקשות בזה המאמר שכיון שהכל פסוק אחד למאי הוצרכו הג' כתות של מלאכים הללו הלא חד הוה מצי לאומרו. ועוד מה היא כונת הג' דברים האלו. וכבר ראיתי מי שפירש שהצדיק קונה לו במיתתו שלשה מיני הצלחות. והם הצלתו מפגעי העולם הזה וקורותיו. הב' הצלחתו האמיתית בעול' שכלו טוב. והג' הצלתו ממלחמת יצרו הרע כי תמיד הוא בפחד פן ילכד ברשתו. כמו שאמרו ז"ל ואל תתיאש מן הפורענות. ושלכן על הא' הכת הראשון אומרת יבא שלום ר"ל יבא מי שיצא לשלום מימי הרעה של העולם ההוא. ועל הב' הכת השנית אומרת הולך נכוחו ר"ל נגד פני ה' ליהנות מזיו שכינתו. ועל הג' הכת השלישית אומרת ינוחו על משכבותם ממלחמת היצר הרע. והפך זה אומרות הג' כתות של מלאכי חבלה לרשעים. אמנם לעניות דעתי שכאן הג' כתות של מלאכי השרת הם שלשה מבשרים משמיעים

שלשה ישועות לנפש ר"ל בגן תחתון ועליון ובעולם הבא אחר תחית המתים. ולכן הם ג' כתות. והאחת אומרת יבא שלום כלומר ירד דודי לגנו ויאכל פרי מגדיו. הב' אומרת הולך נכחו. להודיע לו איך עוד תעלה ממדרגה למדרגה נכח פני עליון ותחת כסא כבודו בערבות לפניו תעמוד. והג' אומרת ינוחו על משכבותם ר"ל כל כלי הנפש ואיברי הגוף כי בא יבא ולא יאחר זמן אשר עוד יתנערו מעפר ויחיו ושמיתתם יחשב כשינה ומנוחת שלום השקט ובטח. ובהיותם מבשרים לשלשה זמנים מתחלפים לכן הם על מספר ג' לא פחות ולא יותר. גם יתכן לומר שהשלש כתות הם כנגד התורה האלהית תקיף בשלשה חלקים מורים על שלשה עניינים שהם החכמה והרצון והיכולת. ונקראים בפי הרב בעל העקרים מאמר ג' פ"ד דברים חוקים ומשפטים. ולכן לכבוד התורה הקדושה אשר קיים אשר מצותיה מתחלקים לשלשה חלקים והיא גם היא אמריה החליקה בתורה נביאים וכתובים באים השלשה כתות הללו. והיותר נכון אצלי ע"פ הזוהר שהם השלשה אפוטרופוסין דקיימין על האדם שכן כתוב בפרשת בראשית עמוד מ' ז"ל. כמה מלאכין נפקן בכל נשמתא ונשמתא תרין חד מימינא וחד משמאלא אי זכי אינון נטרין ליה דכתיב כי מלאכיו יצוה לך. ואי לא אינון מקטרגין עליה. א"ר פנחס תלתא ואינון קיימין אפוטרופוסין עליה דברנש דכתיב אם יש עליו מלאך מליץ אחד מני אלף מלאך א' מליץ תרי להגיד לאדם יושרו תלת. והן מקדמים לו ויוצאים לקראתו. והכלל העולה ששלשה כתות מלאכי השרת יוצאים לקראת נפש הצדיק לקבלה בסבר פנים יפות. וכן תמצא בזוהר פרשת משפטים עמוד קע"ג לעם נכרי לא ימשול למכרה מאן עם נכרי עלובתא איהי הנשמה דכד נפקא מעלמא ובר נש אסטי ארחיה בעדה היא בעאת לסלקא לעילא גו משריין קדישין קיימין בהאי אורחא דגן עדן ומשריין נוכראין קיימין בהאי אורחא דגהינם. זכתה נשמתא כמה משיריין קדישין קא מתעתדין לה לאתחברה בהדה ולמיעאל לה לגן עדן. לא זכתה כמה משיירין נוכראין מתעתדין באורחא דגהינם ואינון משיריין דמלאכי חבלה זמינין למעבד בה נוקמין. אתא קרא ואוכח לעם נכרי לא ימשול למכרה אילין מלאכי חבלה גם במדרש רות הנעלם אמר רבי פרחיה כד מטינא עמיה לאמצעו דהאי פרדס חמינא תרין אורחין ומשיריין מסטרא דא ומסטרא דא. אמרתי מאי האי אמרו לי הכא מתפרשן אורחין מאן דאזיל לגן עדן ומאן דאזיל לגהינם. מאן דאזיל לגן עדן אינון אזלין בהדיה ואקדימו ליה שלם. ומאן דאזיל לגהינם אינון נטלין ליה למידן ליה בגהינם. ובפרשת נח תאני רבי חייא רבה בשעה שנשמתו של צדיק יוצאה מן הגוף מיכאל השר הגדול המקריב נפשות הצדיקים לפני בוראו הוא יוצא ומקדים שלום לנשמתו של אותו צדיק שנאמר ומלכי צדק מלך שלם זהו מיכאל ראש שומרי שערי צדק.

מלך שלם זו ירושלים של מעלה הוציא לחם ויין שמקדים ויוצא לקראתו ואומר לו שלם עליך. א"ר חייא מכאן למדנו כל המקדים ויוצא לקראתו ואומר לו שלום מעלה עליו הכתוב כאילו אכילה ושתיה הוא נותן לו. וכן אמר ר' חייא רבה מיכאל ומלאכי השרת השומרים שערי צדק יוצאין לקראתו ומקדימין לו שלום. והוא כהן לאל עליון דתאני רב יוסף כשם שכהן גדול למטה כך מיכאל השר הגדול הוא כהן למעלה. והוא מקדים ומברך לנשמה ואחר כך להקב"ה. ע"כ ואל יחשוב הקורא שהמאמרים האלו סותרי' זה את זה. כי כמו שבמלכותא דארעא כאשר יבא איזה שליח או שר מארצות אחרות לקבל פני המלך יוצאים לקראתו משרי ונכבדי הארץ ואח"כ א' מרואי פני המלך נכנס עמו ומלוהו עד חצר בית המלך הפנימית מקום מושב המלך. כך במלכותא דרקיעא הגם שראשונה תכף ומיד לאחר המות יוצאים לקראתו בג' כתות המשריין של המלאכים הנזכרים. להקבלת פני השכינה בא יבא ברינה מיכאל השר הגדול ומקריב נשמותיהן של צדיקים. וכדאיתא במסכת חגיגה פרק אין דורשין. ובזה האופן אין שום סתירה בין המאמרים האלו. וממה שצריך עוד שתדע בדבר הזה שלא לבד יוצאים המלאכים לקראת נשמתו של צדיק אלא גם צדיקים כמותם יוצאים לקראתם ורואים אותם ושמחי' בלבם. כמו שהובא בכתובות פרק הנושא אמר רבי חייא בר גמדא א"ר יוסי בן שאו בשעה שהצדיק נפטר מן העולם אומרים מלאכי השרת לפני הקב"ה רבונו של עולם צדיק בא אומר יבאו צדיקים ויצאו לקראתו יבא שלום ינוחו על משכבותם וכן אמר ר' יוחנן בן זכאי פנו כסא לחזקיה מלך יהודה שבא. גם בספר הזוהר פרשת ויחי עמוד תס"ה כתיב בשעתא דבר נש מית חמי גביה קריבוי וחברוימהאי עלמא ואשתמודע בהו וכלהו גליפין בדיוקניהון כמה דהוו בהאי עלמא. אי זכאה ההוא בר נש כלהו חדאן קמי ומקדמי ליה שלם. ואי זכאה לא הוי לא אשתמודעא לגביה אלא מאינון חייביא דירדי לון בכל יומא בגהינם וכו'. והכלל העולה שלא לבד המלאכים משרתי עליון יוצאים לקראת הישרים בלבות' אלא גם נפשות הצדיקים שכבר מתו והקרובים הנאהבים והנעימים בחייהם במותם לא נפרדו ומנשרי' קלו לקבל קרוביה' עמם במחיצתם ולהתענג בחברתם והמטים יוליכם ה' את פועלי און לגהינם כמו שכתבנו. וכן בהגהות ציוני פרשת וירא אליו כתוב לאמר. וכבר ראינו ושמענו דוגמא לדבר שהחולים העומדים סמוך למיתתם שרואין ומכירין המתים הבאים לקראתם ואין אחרים רואים. והענין כי בהתבטל כח גופנית אין ראייתם ושמיעתם באמצעות הכלים כגון העין והאוזן אלא בעין הנפש בלבד וכו' ואי איפשר להכחיש מה שהנסיון הוכיח:

פרק כב

שהמתים יודעים מענייני העולם הזה. ועד אנה מתפשטת הידיעה הזאת:

קורא נבון הסתכל ותראה מפוזר ומפורד בכל התלמוד בבלי שהמתים יודעים מענייני העולם הזה. כך גרסינן במסכת ברכות פרק מי שמתו ר' חייא ורבי יונתן הוו שקלי ואזלי בבית הקברות הוה קשדיא תכלתיה דרבי יונתן. א"ל ר' חייא דלייה כדי שלא יאמרו למחר באין אצלנו ועכשיו מחרפין אותנו. א"ל ומי ידעי כולי האי והא כתי' והמתים אינם יודעים מאומה. א"ל אם קרית לא שנית ואם שנית לא שלשת ואם שלשת לא פירשו לך יפה. כי החיים יודעים שימותו אלו צדיקים שבמיתתן קרויים חיים שנאמר ובניהו בן יהוידע בן איש חי רב פעלים מקבצאל הוא הכה את שני אריאל מואב והוא ירד והכה את הארי בתוך הבור ביום השלג בן איש חי אטו כולי עלמא בני מתי נינהו אלא בן איש חי שאפי' במיתתו קרוי חי. ושם נאמר עוד ת"ש דאבוה דשמואל הוי קא מפקדי גביה זוזי דיתמי כי נח נפשיה לא הוה שמואל גביה הוו קא קרו ליה בר אכיל זוזי דיתמי. אזל אבתריה לחצר מות א"ל בעינא אבא בר אבא. אמרו ליה טובא אבא בר אבא נמי איכא הכא. א"ל בעינא אבא בר אבא אבוה דשמואל היכא אמרו ליה סליק למתיבתא דרקיעא אדהכי חזייה ללוי דיתיב אבראי. א"ל אמאי יתיבת אבראי מ"ט לא סלקת. א"ל דאמרי לי כל כי הנך שני דלא סליקת למתיבתא דרבי אפס ואחלישתא לדעתיה לא מעלינן לך למתיבתא דרקיעא. אדהכי והכי אתיא אבוה חזייה דהוה קא בכי ואחיך. א"ל מ"ט קא בכית. א"ל דלעגל אתית לן. מ"ט אחיכת דחשיבת בהאי עלמא טובא. א"ל אי חשיבנא נעיילוה ללוי ועיילוה ללוי. א"ל זוזי דיתמי היכא. א"ל זיל שקלינהו באמתא דריחיא עילאי ותתאי דידן ומצעי דיתמי. א"ל מ"ט עבדת הכי. א"ל אי גנבי גנבי מיגנבו מדידן. אי אכלה ארעא אכלה מדידן אלמא ידעי. שאני שמואל כיון דחשיב מקדמי ומכריזי פנו מקום. גם בפרקא קמא דתענית נאמר למה יוצאים לבית הקברות. פליגי בה ר' לוי בר חמא ור' חנינא חד אמר אנו חשובים לפניך כמתים וחד אמר כדי שיבקשו המתים רחמים עלינו. במסכת סוטה כתוב לאמר ויעלו בנגב ויבא עד חברון ויבאו מבעי ליה אמר רבה מלמד שפירש כלב מעצת מרגלים והלך ונשטתח על קברי אבות. א"ל אבות העולם בקשו עלי רחמים שאנצל מעצת מרגלים. ביבמות פרק האשה רבה אמר רב מאי דכתיב אגורה באהלך עולמי' וכי אפשר לו לאדם לדור בב' עולמים. אלא אמר דוד לפני הקב"ה רבש"ע יהי רצון שיאמרו דבר שמועה מפי בעולם הזה כדי שיהיו שפתי דובבות בקבר (פי' ואז אחיה בב' עולמים יחד). דא"ר יוחנן משום ר' שמעון בן יהוצדק כל תלמיד חכם שאומרים דבר שמועה מפיו בעה"ז שפתותיו דובבות בקבר. א"ר יצחק בן נזירא

ואמרי לה אר"ש נזירא מאי קראה וחכך כיין וכו' דובב שפתי ישנים ככומר של ענבים (פירוש כלי שמניחים בו ענבים עד שמתחממים וייט נוח לצאת בו) מה כומר של ענבים כיון שמניח אדם אצבעו עליו מיד דובב. אף תלמידי חכמים כיון שאומרים דבר שמועה מפיהם בעולם הזה שפתותיהם דובבות בקבר. ואל תחשוב שיש שם תנועה ממש בקבר אבל כונתם לרמוז השמחה והערבות שמגיע למת בראותו שבשמועתו זכה וזכה את הרבים והוא כהדין דשתי חמר עתיק אע"ג דהוא שתי ליה טעמא בפומיה. גם בפרק ח"ה תראה הביאו עובדא דר' בנאה שאמר אברהם ליעול דליכא יצרא בהאי עלמא. בכתובות פ' הנושא אמרו דרבי הוה אתי כל בי שמשי לביתיה. בפרק הפועלים עובדא דאליהו דאמר שהיה מעמיד האבות שיתפללו בכל יום. בשבת פרק שואל גבי הנהו קפולאי דהוו קפלי בארעא דרב נחמן נחר בהו רב אחאי בר יאשיה. ושם נאמר דרב אמר ליה לרב שמואל בר שילת אחים לי בהספדאי דהתם קאימנא. ועוד לו ההוא דשכב בשבבותיה דרב יהודה לא היו לו מנחמים כל יומא הוה דבר רב יהודה בי עשרה ויתבי בדוכתיה אתחזי ליה בחלמיה לרב יהודה וא"ל תנוח דעתך שהנחת את דעתי. גם בב"ר פרשה ע"ב אמרו שנקברה רחל בדרך כדי שתהא מבקשת רחמים על הגליות ובפסוק והיתה יד ה' בכם ובאבותיכם פירשו חטוטי דשכבי דאמר מר בעון חיים מתים נחטטים. וכן תמצא עוד במדרש רות הנעלם ר"י בר ר' סימון אמר זכאה מאן דאשתדל למנדע ביה לית שעור לחכמתי. ר' פרחי' הוה אמר כל זמנא דגופא לא נח בדוכתי' נפשא דיליה אוף הכי. ואיהו הוה משתדל תדיר למנדע בההוא עלמא דנשמתין יומא חד הוה אזיל בחקלא ואשכח חד גופא תחו' אילן חד מית אשג' ביה ואשכח ואיהו יהודאי אשכח ביה כריכין דמצוה וספרא דאגדתא בהדי'. אמר ודאי ת"j איהו אשתדל בקברי'. גניז ליה ואזל למתא ואתקין ליה תכריכין וקבר' וזמין בני נש' ובכה עליה. ואשתדל עליה ואפיק כל מה דהוה בידוי כיון דאגניז ואתקבר ההוא גופא נפשא דיליה עאלת לגו מתיבתא עילאה. אמרו לה זיל ואשלים טיבו למאן דאשלים לך. יומא חד רבי פרחיה הוה יתיב אבבא דפתחא דלוד והוה עציב דדחיקא ליה שעתא. אתא חד בר נש לגביה אמר ליה ר' תבעי למהך לדוך פלן בהדאי ואתן לך מאני כסף בגין דנשתדל באורייתא כחדא באורחא. אמר ליה נזיל. כד הוו אזלין פתח כי החיים יודעים שימותו והמתים אינם יודעים מאומה. והכי איתמר כי החיים יודעים שימותו אלו הצדיקים והמתים אינם יודעים מאומה אלו הרשעים. אמר ליה חייך רבי ואפילו הרשעים ידעי בההוא עלמא. ידעי בצערא דידהו וידעי בצערא דאחריני. וידעי במה דעבדו בהאי עלמא וידעי ביקרא דצדיקייא ובדינהון דרשיעייא. אמר ליה אי הכי מאי והמתים אינם יודעים מאומה. אמר ליה בהאי עלמא

יתיב דהא צדיקייא דאקרון חיים מסתכלי וידעי דימותון וזמינין למיהב דינא דאית דין ואית דיין. כד"א והחי יתן אל לבו. אבל חייביא דאקרון מתים לא ידעי ולא משגיחין ולא מסתכלאן בעובדי דההוא עלמא לאו מן בני חייא איהו. ההוא עלמא עלמא דנשמתין ורוחי איהו. ההוא עלמא דדיירי ביה רוחיהון דבני נשא ודמיין בדיוקנין ואשתמודעאן דא לדא וידעי מה דזמין למהוי בהאי עלמא. ומשתדלי למנדע ביקרא דמאריהון תמן בההוא מלבושא דההוא עלמא ע"כ. ותמצא עוד שם בפסוק ולנעמי מודע דההוא גברא אתי ליה בחלמא לר' זמיראה דלמד את בנו תורה כמה דנחמת לי כך ינחם הקב"ה אותך דהא מן יומא דידע בני פסוק חד אפיקו לי מן דינא. כיון דקרי ק"ש סלקי דיני בין ביממא בין בליליא זמנא חדא. כיון דקרי בי רב אעברו דינאי מכל וכל וכו'. ועוד תמצא זכרון זה המאמר בפרקים יבאו:

הרי לך מכל המאמרים האלו שהמתים יודעים בעסקי החיים. ותדע עוד דאחר דשקיל וטרי בגמרא פרק מי שמתו אם המתים יודעים אם לאו, מסיק התם ואף רבי יונתן הדר ביה דא"ר שמואל בר נחמני א"ר יונתן מנין למתים שמספרים זה עם זה שנאמר ויאמר ה' אליו זאת הארץ וכו' מאי לאמר אמר הקב"ה למשה לך אמור להם לאברהם ליצחק וליעקב שבועה שנשבעתי לכם כבר קיימתיה לבניכם ואי סלקא דעתך דלא ידעי כי אמר להו מאי הוי אלא לאו דידעי ולמה ליה למימר להו כדי לאחזוקי ליה טיבותא למשה. גם שם עובדא דשתי רוחות שהיו מספרות זו עם זו והלכה הא' לרקיע לשמוע מה שנגזר בר"ה ובאה והגידה לחברתה. וכמה מעשים כאלו שאף שהם זרים בהיותם נעלמים מעיני כל חי השכל לא ינגדם כמו שאוכיח במאמר השלישי. ויוכל להיות שיש לנשמות רשות לשוט בארץ כשירצו ולהשיב שואלם דבר כמו שכתוב בתורה ודורש אל המתים. ואף אחר הי"ב חדשים שהנשמה עולה ויורדת כמו שמצינו בעובדא דר' אחאי בר יאשיה עם רב נחמן כדכתיבנא:

אמנם ראוי שתדע שיש לי עוד מקום עיון בכל זה שאמרנו בענין ידיעת המתים. וזה שנראה מכל המאמרים האלו שזכרנו שהמתים בלי זמן מוגבל יודעים מענייני העולם הזה. ואולם בפרק שואל משמע שחק וזמן נתן להם וכן אמר ר' אבהו כל שאומרים לפני המת יודע עד שיסתום הגולל פליגי בה רבי חייא ור"ש בר אבא חד אמר עד שיסתום הגולל. וחד אמר עד שיתעכל הבשר. מ"ד עד שיתעכל הבשר דכתיב אך בשרו עליו יכאב ונפשו עליו תאבל. מ"ד עד שיסתום הגולל דכתיב וישוב העפר אל הארץ כשהיה והרוח תשוב אל האלהים אשר נתנה ע"כ. דנראה שעד זה הזמן יודעים ולא יותר. אמנם בהשקפה הנאותה הדברים האלו אינם סותרים מה שהוכחנו. כי הגם שהמתים יודעים

אל תחשוב שיודעים כל מה שנעשה בעולם הזה ולא כל מה שיקרה לבניהם וקרוביהם. אולם מה שהוא בלי ספק הוא שיודעים כל הדברים השייכים להם עד שיסתום הגולל או עד שיתעכל הבשר. כי לדעת מר עד שיסתום הגולל כי בעוד שלא נקבר הגוף גם הנפש לא מצאה לה מנוח ואינה עולה למנוחתה כבוד. וכן היא אצל הגוף רואה ושומעת כל הדברים השייכים לגופה. ומר סבר עד שיתעכל הבשר עד ולא עד בכלל והוא תוך זמן הי"ב חדשים אשר גבלו ראשונים שכח הגוף קיים והנשמה יושבת אצלו ואחר י"ב חדשים עולה ואינה יורדת כמו שתראה עוד. בפרקים יבאו. ותדע שלא גזרו ר' חייא ור"ש על ידיעת כל הדברים סתם דהא לא אמרו אלא כל שאומרים לפני המת רצונם כל הדברים השייכים להספד או הנאמרים בפני המת הן בביתו הן בקבורתו יודע בהיות שהנשמה נקשרת עם הגוף ולכן צוו רז"ל שלא יאמרו בפני המת אלא דבריו של מת. אמנם הדברי' השייכי' להם ואינם נאמרים במקום מושבותיה' לפעמים לבד על צד העונש והשכר נגלים להם כדי שישמחו בלבם עם הצלחת אהוביהם וקרוביהם. או יצטערו בכל צרתם. כי אם הבנים הם צדיקים ואוחזין מעשה אבותיהם ומצליחים אז יודעים האבות מעניינם ששון ושמחה ישיגו. אבל אם הם רשעים יתכסו מעיניהם כי בן חכם ישמח אב ובן כסיל תוגת אמו. ועם זה תראה שדברי חכמינו ז"ל אינם סותרים אהדדי. כי מה שאמרו ר' חייא ור"ש הוא אמת כי המתים יודעים קודם קבורתם לדעת א' מהם כל מה שאומרים לפניהם ממש ומקום חנייתם. ומה שכתוב בשאר מאמרי רז"ל שזכרנו אינו מנגד לזה יען על צד השכר או העונש הקב"ה מגלה להם ענייני העולם בזה ולפעמים יוצאים ממחיצתם להתהלך בארץ והדברים האלו עין לא ראתה והם מכבשונו של עולם בי מי עלה שמים וירד. אבל הם כפי חז"ל אשר להם נגלו כל תעלומות ואין לנו אלא מה שעיניהם ראו:

פרק כג

שפטירתן של צדיקים מזה העולם הוא לגן עדן והרשעים לגיהנם. ומדרגת עונש הרשעים:

מונח יציב וקיים הוא בין חכמי ישראל שפטירתן של צדיקים מהעולם הזה לגן עדן ופטירתן של רשעים לגיהנם. וכן באבות שנינו עז פנים לגיהנם ובוש פנים לגן עדן. ובאלה שמות רבה אמרו מי שהוא משמר את התורה גן עדן לפניו ומי שאינו משמר את התורה גיהנם לפניו ובמדרש שוחר טוב ר' יהודה אומר סביב לרשעים צדיקים הולכים בשעה שיוצאין מגן עדן ורואים הרשעים בגיהנם נפשם שמחה שנפטרו מידי עונשן ובהגדה של ריב"ל אמר אחוי ליה דוכתיה שוור ונפל לגן עדן. ואמר וחזייה לר' שמעון

בן יוחאי. ובב"ר פרשת ס"ה במעשה דיקום איש צרודות בן אחותו של ר' יוסי בן יועזר אומר נתנמנם יוסי בן יועזר איש צרדה וראה מטתו פורחת באויר אמר בשעה קלה קדמני לגן עדן. גם במדרש רות נאמר וארוחתו ארוחת תמיד נתנה לו מאת המלך דבר יום ביומו כל ימי חייו ימי חייו של מי רב ולוי חד אמר ימיו של יהויכין. אחרינא אמר ימיו של אויל מרודך:

א"ר שמעון בר נחמן מסתברא כמאן דאמר ימיו של יהויכין שמשעה שנותן הקב"ה שלום לצדיקים אינה נוטלת מהם אלא הולכת עמהם לגן עדן. ונלמוד מזה שפטירתן של צדיקים לגן עדן היא. ובפרק תפלת השחר תניא בשעת פטירתו של ריב"ז נכנסו תלמידיו לבקרו כיון שראה אותם התחיל בוכה וכששאלו ממנו רבינו למה אתה בוכה. אמר להם אילו לפני מלך בשר ודם היו מוליכין אותו וכו' ולא עוד אלא שיש לפני ב' דרכי' א' לג"ע וא' לגיהנם ואיני יודע באי זה מהם מוליכין אותי ולא אבכה. הרי לך שלא הזכיר מקומות אחרי' כאשר חשבו חכמי אומות העולם הנקראים אצלם לימבו ופורגאטוריאו זולת המקומות האלו אשר למולם הולכים הנשמות בשעת פטירתן. וכן בפ"ב דתמורה א"ר סימאי א"ר יהודה אמר שמואל בשעה שנפטר משה רבינו ע"ה לגן עדן אמר ליהושע שאל ממני כל ספק שיש לך. ובפרקי אבות אמרו רז"ל תלמידיו של אברהם אבינו אוכלין העולם הזה ונוחלין העולם הבא שנאמר להנחיל אוהבי יש ואוצרותיהם אמלא אבל תלמידיו של בלעם הרשע יורשין גיהנם ויורדין לבאר שחת שנאמר ואתה אלהים תורידם לבאר שחת אנשי דמים ומרמה לא יחצו ימיהם ואני אבטח בך. וכן בעירובין פ"ב יפה תקנת גיהנם לרשעים וגן עדן לצדיקים ואמרו במסכת חגיגה מאי דכתיב גם בבבא קמא ועוד ששגגת למוד עולה זדון ושגיאות את זה לעומת זה עשה האלהים ברא צדיקים ברא רשעים ברא גן עדן ברא גיהנם. וכן במסכת תענית פ"ד א"ר חלבו אמר עולא א"ר אלעזר עתיד הקב"ה לעשות מחול לצדיקים בגן עדן והוא יושב ביניהן וכל א' וא' מראה עליו באצבעו שנאמר ואמר ביום ההוא הנה אלהינו זה קוינו לו. ובסוטה פ"א תנא דבי ר' ישמעאל באותה שעה ראה אבשלום גהינם שנבקעה מתחתיו. והחכם בן גבירול אמר בתפלתו ובעת מהעולם הזה תוציאני לעולם הבא תביאני הא למדת שכל העובר וממרה את פי ה' יורש מיד אחר מיתתו הגהינם. והצדיקים הולכים לבית עולמם הנקרא גן עדן התחתון. ומשם מעילוי לעילוי וממדרגה למדרגה עולים אל הגן עדן עליון כאשר הוכחנו במה שקדם:

וממה שצריך עוד שתדע בענין הגיהנם הוא כי כמו שהלוקח כלים ישנים מן הנכרי יש מהן שצריכים שטיפ' בלבד ויש מהן שצריכין שטיפה והגעלה ויש מהם שצריכין לבון

וכלי חרס שנשתמשו בו בחמין אין לו תקנה וישבר. כך הענין עצמו בעונש הנפשות כי בהיות שהנשמה מתלכלכת באמונות הרעות או בפעולות המגונות אם לא עשה תשובה ותכבס בנתר המצות נכתם עונה ועונותיה עושים בה רושם ולא תוכל להטהר מהלכלוך אם לא בגיהנם. אבל העונש הזה אינו שוה לכל אדם כי יש צדיקים אשר מגיע אליהם כמעשה הרשעים פעם אחת ושתי' כי אין צדיק בארץ אשר יעשה טוב ולא יחטא. ואלו הם הצריכים שטיפה בלבד. ואינם מתעכבים שם בגיהנם אלא עוברי' דרך העברה במהירות. והמקובל גזרו העונש הזה כמעט לכל הקדושים אשר בארץ המה לצרף הנשמה בגיהנם מכתמיה כמו שקבל מהם יוחני המדקדק ג"כ. ולכן תמצא שר' יוחנן בן זכאי בכה קרוב למיתתו ואמר לתלמידיו. ולא עוד אלא שיש לפני ב' דרכים א' לג"ע וא' לגהינם ואיני יודע באי זה מהם מוליכין אותי. כי ח"ו לא היה חושב שאינו בן העה"ב ומשי' עצמו רשע. כי איך יאמר לריק יגעתי לתהו והבל כחי כליתי. ואם בארזי' נפלה שלהבת מה יעשו אזובי קיר. אבל פחדו ואימתו היה ליכנס דרך שם אפילו בהעברה וייראו שמא יגרום החטא שהקב"ה מדקדק עם הצדיקים כחוט השערה שנאמר וסביביו נשערה מאד כדאיתא מי יבין. דיקא נמי דקתני ולא עוד אלא שיש לי שני דרכים ואיני יודע באיזה מהם מוליכין אותי. ראה נא איך קרא לשני המקומות האלו דרכים ומעבר אשר באמצעותם מגיע הצדיק לבית עולמו ולמחוז חפצו שהוא הגן עדן של מעלה תחת כסא הכבוד אשר משם הנשמה חוצבה וכן כתוב בספרי ישמור רגליך מגהינם וזהו רגלי חסידיו ישמור. ונראה מדברי חכמי האמת שהצירוף הזה הוא בנהר דינור שהוא הגהינם של מעלה כאשר כתבנו. ויוצאים מזה הכלל ר"ע וחבריו הנהרגים על יחוד קדושת שמו שלהקב"ה כדאיתא בזוהר פ' אלה פקודי ע' תנ"ו אינון נשמתין עלאין כגון ר"ע וחברוהי דאלין לא אתקרבו לאסתחאה באתר דנהר דינור דהא כל שאר נשמתין אסתחיין תמן והא אוקמוה. אולם הנשמות אשר צריכין שטיפה והעגלה ומתעכבים בגיהנם איזה זמן מועט הן מהבינוניי'. והצריכין לבון הם נשמות הרשעים באשר הם כבגד המנוגע אשר כובס ושב הנגע שאין לו תקנה אלא בשריפה. ויש בזה מדרגות כי יש מהם שנדונים זמן י"ב חדש. וכן במסכת עדיות ובמקומות רבים מהמדרשים משפט דור המבול י"ב חדש. משפט מצריים במצרים י"ב חדש. משפט איוב י"ב חדש. משפט רשעים בגיהנם י"ב חדש. משפט גוג ומגוג י"ב חדש. ואחרי הימים האלה תשוב הנשמה ניסודה זכה ונקיה ועל אלו נאמר והבאתי את השלישי' באש וצרפתי' כצרוף את הכסף. ובעבור זה אמרו בקדושין מכבדו בחייו מכבדו במותו ואומר כך אמר אבא מארי הריני כפרת משכבו והני מילי בתוך י"ב חדש אבל לאחר י"ב חדש אומר זכרו לחיי העולם הבא. ואף שהרמב"ם

ז"ל לא הזכיר בספרו הקצבה הזה מהי"ב חדשים ומשנת עדיות הויא תיובתיה. גם בזה למד עליו זכות הרמב"ן לפני רבני צרפת באומרו ושמא הרב סובר דלאו קצבה הוא שאין דין חייב כרת א' שוה לחייב ל"ו כריתות אלא סימנא בעלמא נקט ומאן סליק לעילא ואתא ואמר דדוקא ואלו הן דקדוקי דברים ובענין הדין לא פקפק הרב ע"כ ויש שנדונין יותר אבל לא בעונש כל כך חזק ככתוב בס' החסידי' סימן מ"ו. ויש מן הרשעים שמפסידים את נשמתם ולא תספיק אש של גהינם לצרפם וכן אחר קבלת עונשם יכרתו ויאבדו ועל אלו אמרו רז"ל ועסותם רשעים כי יהיו אפר תחת כפות רגלי הצדיקי' וכבר פירשנו ענין הכרת והאבדון הזה. והמדרגה התחתונה אשר היא ככלי חרס שאין לו תקנה הם הנשמות שנתלכלכו בדעות הרעות ויצאו מכלל ישראל כאפיקורוסים ומיני' ומשומדי' ומוסרי' והם בעונש תמידי. ועליהם נאמרו ויצאו וראו בפגרי האנשים הפושעים בי כי תולעתם לא תמות ואשם לא תכבה והיו דראון לכל בשר:

גם בגן עדן ומקום מעלתם של צדיקים כתבנו במאמר הראשון. ויש לי עוד להביא ראיה מדברי רבותינו ז"ל. הם אמרו במסכת סוכות פרק ג' ובסנהדרין פרק חלק ז"ל אמר אביי לא פחות עלמא מתלתין ושיתא צדיקי דמקבלי אפי שכינה בכל דרא שנאמר אשרי כל חוכי לו לו בגימטריא תלתין ושיתא הוו. איני והאמר רבא דרא דקמי קודשא בריך הוא תמני סרי אלפי פרסה הואי שנאמר סביב שמונה עשר אלף לא קשיא הא דמסתכלי באיספקלריא המאירה הא דמסתכלי באיספקלריא שאינה מאירה. ומי נפישי כולי האי והאמר חזקיה אמר ר' ירמיה משום ר' שמעון בן יוחאי ראיתי בני עליה והן מועטין אם אלף הם אני ובני מהם. אם מאה הם אני ובני מהם. אם שנים הם אני ובני מהם. לא קשיא הא דעיילי בבר הא דעיילי בלא בר. ופירוש דעיילי בבר הם הצריכים נטילת רשות ליכנס לפני ולפני' ודעיילי בלא בר הם שאינן צריכים ליטול רשות. דומה למה שאמרו רז"ל אהרן בבל יבא ואין משה בבל יבא. הנך רואה שכפי זה המדרגות חלוקות זו למעלה מזו. וכן בפרק הספינה כי על כל כבוד חופה מלמדנו שכל צדיק וצדיק עושים לו חופה לפי כבודו וכדאיתא במדרש תהלים יעלזו חסידים בכבוד באיזה כבוד בכבוד שעושה הקב"ה לצדיקים כשנפטרין מן העולם ומקלסים להקב"ה ששם אותם בצרור החיים שנאמר והיתה נפש אדוני צרורה וכו' ובשבת פרק השואל א"ר יצחק כי הולך האדם אל בית עולמו מלמד שלכל צדיק וצדיק עושים לו מדור לפי כבודו. אשר על כל זאת הכלל העולה מזה הפרק שהגן עדן וגיהנם הם המקומות אשר שמה הולך הרוח והנשמות אחר פטירתן מזה העולם. ואשר שם מקבלים גמול פעולתם כפי רשעם וצדקתם:

פרק כד

ענין חבוט הקבר שזכרו חז"ל מה הוא. ואם הדברים כפשוטן או רמז ומשל היו:

ידוע הוא שהגוף אחר המיתה הוא כאבן דומם בלי הרגשה כלל ועיקר ועם כל זה מצינו לרז"ל במסכת ברכות פרק מי שמתו ובשבת פרק שואל אדם א"ר יצחק קשה רמה למת כמחט בבשר החי. וכתב עליו הבן הפרוט בס' פרדס רמונים רמז למעשי' המגונים אשר הם כמו רמה לנפש, אמנם המקובלים הבינו הדבר כפשוטו ופירשו זה על ענין חבוט הקבר. ושרש דבר נמצא בזוהר פרשת ויקהל ע' ש"נ ז' דינין יחלפון עליה דבר נש כד נפיק מהאי עלמא. א' ההוא דינא עילאה כד נפיק רוחא מן גופא. ב' כד עובדוי ומלוי אזלי קמיה ומכרזי עלוי. ג' כדאזיל לקברא. ד' דינא דקברא. ה' דינא דתולעתא. ו' דינא דגיהנם ז' דינא דרוחא דאזלא ושאטת בעלמא ולא אשכחת אתר נייחא עד דאשתלי' עובדוי וכו'. וכעין זה כתב בפרשת נשא עמוד רמ"א ותמצא הרי"א בספר הכונות דף נ"ו מאריך בענין חבוט הקבר וכתב שהנקבר בע"ש משעה ה' ביום ואילך נפטר מזה העונש. ובספר חסידים סימן תתשמ"א נאמר שאף הצדיקים מצטערין מאימת חבוט הקבר ובסי' ל"ב שהאוהב את הצדקות התוכחות וגמילות חסדים מכניס אורחים ומתפלל בכונה אפילו דירתו בחוצה לארץ אינו רואה דין חבוט הקבר. גם בס' ראשית חכמה שער היראה פי"ב נאמר חבוט הקבר כיצד אדם מת באים עליו מלאכי השרת וכו'. וכתב עוד שאלו את ר' אלעזר כיצד דין הקבר. אמר ליה בשעה שנפטר אדם מן העולם בא מלאך המות ויושב על קברו ומכה אותו בידו וכו'. ועוד אמר ר' מאיר קשה יום הדין שהקב"הדן את האדם בקבר יותר מדין של גיהנם. ובעל מגלה עמוקות אופן רמ"ה כתב שחמשה מלאכים באים ודנין את האדם בחבוט הקבר:

אמנם הרשב"א בתשובה סימן שס"ט נראה דמכחיש כל זה דהלא שאול שאלו מעמו ראובן צוה בשעת פטירתו שישאו אותו לקבור אל מקום קברות אבותיו וביום שמת נאנסו ולא יכלו לישא אותו מיד והכניסוהו לשעה בקבר מקום פטירתו ועכשו רצו בניו להוליכו אצל קברות אבותיו. ומפני שאי אפשר לישא אותו מחמת הפסד הבשר וריחו נודף עד שיתעכל הבשר. אם מותר ליתן על כל גופו סיד למהר העכול אי איכא בזיון בכך או לא אי נמי משום צער וכענין שאמרו קשה רמה למת כמחט בבשר חי. ואי נמי אם מותר לטלטלו ממקומו אפילו לישא אותו אצל אבותיו כמו שצוה או לא. תשובה. כל כי הא שעושין לעכל בשרו מהרה כדי לישא אותו למקום שצוה מותר שאין כאן משום בזיון ואין כאן משום צער שאין בשר המת מרגיש באזמל כל שכן בסיד והחנוטין קורעין אותן ומוציאי' מעיהן ואין כאן לא משום צער ולא משום בזיון ע"כ. ואם כדבריו אם אין

בשר המת מרגיש באיזמל כל שכן שרמה לא תהיה בו לצער. וכן כתב הציוני בפרשת אחרי מות ז"ל. ומהו הדבר שנדון בו ואימתי נדון בו. אם תאמר שהעונש מגיע לגופו של אדם אחר מותו והלא גופו של אדם מת ואבן דומם הוא ואף אם תשרוף עצמותיו לסיד או אם תמשח אותו בשמן אפרסמון המקיים אותו אין הפרש לאבן זה בכך ומקרה אחד לצדיק ולרשע בגופם אחר מיתתם. ואך יהיה זה בגיהנם וזה בגן עדן והם קבורים לפנינו או גנוזים בארון בבית'. הרי שאין העונש אלא לנפש וכעין זה כתב בעל מאמ' השכל ז"ל. וידוע כי אחרי המות גוף הצדיק והרשע שניהם לפניך קבורים בקבריהם או שמורים אתך בתוך ארון. ומי יאמר שגוף הצדיק יכנס לגן עדן וגוף הרשע לגיהנם והרי הם כאבן דומם אם תמשחם בשמן אפרסמון לא תועילם. ואם תשרפם לאפר לא תזיקם. עכ"ל וכאשר עיינתי בדברי החכמים האלה שלמים הם אתנו למצוא להם זכות ושלא ינגדו לא לשכל ולא לדברי ר"י קשה רמה למת וכו' אמרתי אמת הוא שהגוף הוא כאבן דומם ואינו מרגיש כלל ועיקר אבל הרשב"י אזל לשיטתיה דרוח הוא באנוש שבו נקשרת הנשמה שהוא מרכבת שלה ובו מקבל האדם השכר והעונש יחד עם הנשמה בגן עדן עליון ותחתון ובגיהנם (כמו שהוכחנו במאמר א' פרק י"ג) ויחד עם הגוף בקבר. ולזה כל מה שזכרו חכמי האמת והצדק מענין צער הגוף בקבר לא על הגוף הנפסד וכלה שאינו מרגיש דברו אלא על זה הרוח שבו עם הגוף כל ההרגשות והכחות החיונית עדין קיימות. ועל הגוף הרוחני הזה כוונו חז"ל במשל החיגר וסומא. ור"י במאמרו קשה רמה למת כמחט בבשר החי וצדקו דברי המקובלים בענין דין חיבוט הקבר. ואינם מנגדים לשכל יען כונתם להורות על הענין הרוח הזה שזכרנו ונראה שלזה כוון ר' אלעזר הקפר במה שאמר ואל יבטיחך יצרך שהשאול בית מנוס לך. כלומר שאין שם בקבר דין שעל כרחך אתה נוצר וכו' ועל כרחך אתה מת ואף שם לא תמלט מעונש:

אורם הרשב"א אשר לבבו פונה מעם הדעת הזה לקח עצמו לצד אחר באומרו שאין בשר המת מרגיש באיזמל ומכל שכן ברמה ועם כל זה נוכל לומר שאינו חולק על דברי הר"י אבל דבריו באופן שלא ינגדו לשכל. וזה שכמו שהאב בראות הבן יקיר לו בצער מתמלא רחמים עליו ובכל צרתו לו צר. כך הנפש בראות הגוף אשר בחברתו כל הימים אשר הוא חי כאהבת נפשו אהבו כנצר נתעב ונאלח מושלך ארצה ומאכל לתולעים בודאי שתצטער בבזויו. ויש לה יגון ואנחה. ודוק שלא אמר ר"י קשה רמה לבשר או קשה רמה לגוף אבל למת רצונו למת עצמו שהאדם נקרא על שם נשמתו כדהוכחנו. וכוונתו שהנשמה מתאבלת ודואגת על הפסד הגוף אשר לרגעים תוך זמן עליתה וירידתה מתמעט בקלון ובבזיון מתמיד. ותדע שלפירוש הזה כוונו המפרשים דהא הציוני עצמו

אשר כבר נזכר שמו לטובה בזה הפרק גם הוא נראה שכוון לזה. וכן הביא דעת הרמב"ן ז"ל. דע כי כן הוא הענין כי י"ב חדשים אחרי מות האדם כח הנשמה בגוף קיים כאשר היתה באמנה אתו בהצטיירות גשמיות יורדת היא לענין שהיתה ולובשת עדין מתאוות גשמיות ועל זה אמרו קשה רימה למת וכו' כי הנשמה בעת יודעת כי ארמונה נוטש ונשחת וכלה ועש יאכלנו מצטערת היא ונכאבת שנאמר אך בשרו עליו יכאב. וביאר החכם ר' אברהם אבן עזרא יכאב מלשון השחתה כמו וכל חלקה טובה תכאיבו באבנים. ויצא לנו מזה שענין חיבוט הקבר לפי דעת האנשים האלו הוא לבד לנפש בראותה בעת ירידתה בבזיון הגוף אשר היה לה כשכן טוב מקדם. ואם נסתכל בדברי רז"ל נראה שמסייען הדעת הזה וכן כתוב בתנחומא פרשת ויקרא ז"ל. הצדיקים כשיוצאין מהעולם מיד עולים ועומדין במעלה זו שנאמר מה רב טובך אשר צפנת ליראיך פעלת לחוסים בך. ושל רשעים שוטפות בכל העולם ולא ימצאו מנוח לכף רגליהם ואינה עולה למקום שנגזרה משם עד י"ב חדש עד שיכלה הגוף. מה היא עושה הולכת וחוזרת על הקבר וקשה עליה ראיית הגוף נרקב ושהוא רמה ותולעה. ולמה הדבר דומה לאדם שהיה לו בית נאה ונופל מה הוא עושה הולך ורואה אותו בכל יום שצומח בו קוצים וכסו פניו חרולים וגדר אבניו נהרסה ובוכה ומתאבל עליו בשביל שהוא רואה כך. וכן הוא הרוח שוטט בכל העולם וחוזר לקבר וכן אמרו חכמים קשה רמה למת כמחט בבשר החי ומנין שהנפש מתאבל עליו שנאמר אך בשרו עליו יכאב ונפשו עליו תאבל. גם בעל פ' חסידים בסימן תתשס"ט כתב במלים ברורים קשהרימה למת. לא שכואב לו אלא שהנשמה קשה לה יזלות הגוף וכו'. ואם כן בענין עונש חיבוט הקבר נחלקו כרוב אחד מקצה מזה הרשב"י וכרוב אחד מקצה מזה הרשב"א וסיעתו. ואולם הרשב"י הבין כמשמעו הפסוק אך בשרו עליו יכאב כאב ממש וכמו שאמר ר' יצחק קשה רימה למת וכן פירש רש"י. והרשב"א אף שהכחיש הפשט פירש שהעונש הזה הוא למת ר"ל לאיש אשר לו המיתה בהיות שמצטערת הנשמה בהפסד הגוף. וחשב שהצער הזה כנו בחיבוט הקבר ואפשר להיות שכמו שהנשמה מקבלת שכרה ועונשה בגן עדן ובגיהנם בזה הרוח החיוני כאשר זכרנו במה שקדם כך הגוף מקבל עונשו בקבר עם זה הרוח המתחבר עמו אף לאחר מותו וזה הוא חיבוט הקבר והנשמה גם היא בירידתה לגוף מצטערת בבזיונו. וכל זאת נסיתי בחכמה להסביר פני הראות לדברים האלו עם היותם קשים להולמם אצל מלומדי מלחמה במופתי הפילוסופיאה הגם שג"כ אבן סינא בספר האלמעד הבין הדבר כמשמעו:

פרק כה

ידבר על העשרה דברים שבהם ברא מזכה אבא ובפרט מענין עצימת עיניו. רחיצה. ותכריכין:

בעשרה דברים ברא מזכה אבא ואלו הן בעצימת עיניו ברחיצה בתכריכין בקבורה בצדוק הדין בקדיש בצדקה בתענית בנר ובהספד. בעצימת עיניו מנין שנאמר ויוסף ישית ידו על עיניך וכן עשה כאשר העיד הפסוק ויפול יוסף על פני אביו והיה זה לשים ידו על עיניו וכן כתב הרשב"י בפרשת ויחי עמוד תע"ה שהבן הממלא מקום אביו ויורש את מקומו מצוה שיעמץ הוא ולא אחר עיניו ואחר כך יתן עליהם עפר בקבר וז"ל. אוליפנא מפרקין דרב ייסא סבא בנימוסי עלמא בר נש דזכי לבר בהאי עלמא ליבעי לנגדא עפרא על עינוי כד אתקבר. ודא יקר' דיליה לאתחזאה דעלמא אסתים מניה והוא ירית ליה לעלמא תחותיה. בגין דעינוי חיזו דעלמא ביה אתחזי חוורא דביה הוא ימא רבא דאסחר כל עלמא בכל סטרוי. גוונא אחרא הוא יבשתא דאפיקו מיא ויבשתא קאים בין מיא. גוונא אחרינא תליתאה היא במציעות' דעינא דא ירושלים דהיא אמצעיתא דעלמא. גוונא רביעאה היא חיזו דכל עינא אקרי בת עין דבההוא בת עין אתחזי פרצופא וחיזו יקרא מכלא. דא ציון דאיהו נקודא אמצעיתא מכלא דחיזו דכל עלמא אתחזי תמן ותמן שרייא שכינתא דהא שפירו דכלא וחיזו דכלא ועינא דא הוא ירותת עלמא. בגיני כך האי שביק ליה והאי נטל ליה וירית ליה. א"ל שפיר קאמרת. אבל מלה סתימא איהו יתיר ובני עלמא לא ידעין ולא מסתכלן דהא בשעתא דבר נש נפיק מעלמא נפשא דיליה סמיכא עמיה ועד לא נפקת עינוי דבר נש חמו מאי דחמו. כמא דאוקימנא כי לא יראני האדם וחי. בחייהון לא חמאן אבל במיתתהון חמאן. ועינוי פקיחן מההוא חיזו דחמא ואינון דקיימי עליה בעיא לשואה ידא על עינוי ולאסתמא עינוי בגין דהא אוליפנא ברזא דנימוסי עלמא דבשעתא דאשתאר עינין פקוחי' מההוא חיזו דחמו יקירא אי זכי לבר ברא קדים לשוואה ידא על עינוי ולאסתמא לון כמ"ד ויוסף ישית ידו על עיניך בגין דהא חיזו אחרא דלא קדישא אזדמנת לקבליה ועינא דחמא השתא חיזו קדישא עילאה לא יסתכל בחיזו אחרא. ועוד דההוא נפש סמיכ' לקבליה בביתא ואי אשתאר עינ' פקיחא וההוא חיזו אחרא שרי על עינוי בכל מה דאסתכל אתלטייא ולאו יקרא דעינא הוא וכ"ש מקריבוי. וכ"ש מן מית' דלאו יקרא דילי' לאסתכלא במאן דלא אצטריך ולשרי' על עינוי מלה אחרא. לבתר אתכסי בעפרא. והא אתערו חברייא על דינא דקברא מהו ויקרא הוא דיסתים עינ' מן כלא על ידא דבריה דשבק בעלמא עכ"ד. ומה נמרצו לחכי אמרת הרשב"י רצופה. הלא ראי' איך הוא אזן חקר ותקן משלים להראות לו שהעין

הוא דמיון כל העולם כלו וכן אמר לובן העין הוא דמיון הים הגדול כי כמו שהים סובב את כל העולם כך לובן העין סובב כל שאר הגוונים. וכן הגוון השני הוא דמיון היבשה והגוון השלישי קרוב אל הנקודה אמצעית דמיון ירושלים שהיא אמצעית לכל הארצות והנקודה האמצעית שהיא בת עין היא דמיון נקודת ציון שהוא טבור ארץ ישראל והוא מקום קדש הקדשים אשר שם הר האלהים והשכינה עומדת. ולזה באשר העין הוא כל העולם כלו לכן כשהאדם נפטר ממנו הבן היורש עולמו וממלא מקומו ראוי שיכסה את עיניו הוא ולא אחר. וכן בפרשת שלח לך עמוד ש"ך ז"ל. א"ל יוסף אמאי ישית ידו אלא רחימו דיליה הוה ובגין כך דא אסתים מיניה נהירו דהאי עלמא ודא נטיל ליה. מאן דאסתים עינוי רחימא דילי' אחזי הכי חיזו דילך דהאי עלמא איתאביד. הא אנא חיזו דילך באתרך מכאן והלא' יתתקנון לך חיזו אחר' דההוא עלמא ע"כ ומתוק האור וטוב לעינים הוא הסוד השני אשר גלה לנו הרשב"י באומרו שבשעת המיתה רואה הצדיק אור פני השכינה והקב"ה מראה להם לצדיקים מתן שכרן קודם מיתתן כאשר הוכחנו. ולכן נשארים העינים פתוחות מהמראה. ולפי שמיד שהנשמה פורחת בהתרחק הקדושה מהגוף תכף ומיד מתקרבים הקליפות להאהיל עליו ואין ראו שהעינים שראו תחלה הקדושה יקבלו עתה הטומאה לכן היתה מן הצורך שהבן ישים ידו על עיניו ויכסם וזהו השירות הראשון מהבן לאביו אחר מיתתו. ובנו הבכור קודם לכל כענין יוסף שנתן לו בכורתו של ראובן. וצריך עוד שיתי עפר על עיניו לרמוז שהעין המחזיק כל תאוות שבעולם וכמו שאמר הכתוב שאול ואבדון לא תשבענה ועיני האדם לא תשבענהעתה לא במותו יקח הכל לא ירד אחריו כבודו וגוש עפר ישפילם וירמסם ועינים רמות תשפיל. וזהו מה שרמז אבא שאול באומרו שנשקע עד חוטמו בגלגל עינו של אבשלום בהיותו גבה עינים ורחב לבב עין תלעג לאב. גם זכור תזכור לענין הזה מה שזכרו חז"ל בתמיד פ"ד ממה שקרה לאלכסנדרוס מוקדון בשובו מאיי הים ותשוח עליך נפשך. אמר כי שקיל ואתי יתיב אההוא מעיינא וקא אכיל הוו בהדיה גלדני מליחי בהדי דמחוורי להו נפל בהוא ריח. אמר שמע מינה האי מעיינא מגן עדן קאי אתי. אית דאמר שקל מיניה מייא וטרא באפיה. ואית דאמרי אדלאי כוליה עד פתח ג"ע רמא להו קלא פתחו לי בבא. אמרו ליה זה השער לה' צדיקים יבואו בו. אמר להו אנא מלכא אנא מחשבי חשיבנא הבו לי מידי הבו ליה גלגלתא חדא. אתא תקליה לכולי כספא ודהבא דיליה בהדיה ולא הוה תקיל. אמר להו לרבנן מאי היא אמרו ליה גלגלתא דעינא דבישרא ודמא הוא דלא קא שבע. אמר להו ממאי דהוא הכי. שקול קליל עפרא וכסית לאלתר תקיל דכתיב שאול ואבדון לא תשבענה ועיני האדם לא תשבענה ע"כ. ראה זה מוסר נאות ונפלא לאיש

ההוא אשר נאמר עליו כי בשומעו לאיזה פילוסוף גוזר ומקיים שהיו הרבה עולמות חוץ מזה עיניו תרדנה מים באומרו כי עדין לא היה נכבש תחת ידו עולם אחד ואיך יוכל לכבוש העולמות כלם וזה אשר לקול שומעו רגזה ותרעש הארץ בעומדו ותשבר מלכותו ובחצי ימיו עזבו ולה הגלגלתא דעינא דבשרא ודמא דלא קא שבע קליל עפרא לאלתר תקיל כי בעולם הבא אין בו לא קנאה ולא שנאה ולא תחרות וכו'. גם נוכל לומר שטעם עצימת העינים וכסותם בעפר הוא להראות ענין תחית המתים כי כמו שהישן עוצם עיניו ובעורר משנתו יפתחם כך המתים עוד יש להם תקומה בזמן תחית המתים. וכמו שכתוב ורבים מישני אדמת עפר יקיצו ולזה נזכרה בצדיקים המיתה בלשון שכיבה להורות את העיקר הזה. וזאת תורת העולה מהפרק הזה שמצוה לבן שיעמיץ עיני אביו לטענות שזכרנו:

ברחיצה כך כתוב בס' הרוקח מביאים מים ומחממין אותן ומרחיצין כל גופו ואיבריו. ובספר חסידים סי' תק"ס כתוב כל עת שבא כן ילך כשנולד רוחצים אותו וכשמת רוחצים אותו וכתב רבינו בחיי ויחנטו הרופאים ענין החנטה היו מרקחים אותו בבשמים זנים כענין שכתוב באסא וישכיבוהו במשכב אשר מלא בשמים וזנים מרוקחים במרקחת מעשה. וזה היה אחר הרחיצה. ונ"ל שהטעם הוא להראות תקות השכר בעולם התחיה בגוף ונפש ושהגוף ההוא עצמו על עפר יקום. גם בהיותו הגוף מעון לנשמה ראוי לכבדו וכמו שאמרו רז"ל הזהרו בזקן ששכח תלמודו מחמת אונסו דהא לוחות ושברי לוחות מונחים היו בארון:

בתכריכיו שכן כתוב ולא נתתי ממנו למת. וכתב רש"י לעשות לו ארון ותכריכים. ובענין הזה מצינו שבראשונה היתה יציאת המת קשה לקרוביו יותר ממיתתו מפני שהיו מוציאין על התכריכין יציאות מרובות עד שבא רבן גמליאל הזקן וצוה בעת מותו שיוציאוהו בכלי פשתן וכן עשו ונהגו כלם אחריו בכלי פשתן. ואין לקבור בתכריכין של משי ולא בבגדים מרוקמין אפילו לנשיא שבישראל. ובב"ר פרשה ק' בענין התכריכין נאמר. ר' חזקיה מוסיף עוד תרתי. אל תרבו עלי תכריכין ותהא ארוני נקופה (פי נקובה) לארץ מבני המבול. מלתיה דרבי אמר לא כמה דבר נש אזיל הוא אתי. מילהון דרבנן דאינון אמרין כמה דבר נש אזיל הוא אתי. ר' יוחנן מפקד ואמר לא תלבישוני לא חיורין ולא אוכמין אלא מאנין דבריקא פי' תכלת. אם מתבעית עם צדיק יא לא ידעין בי רשיעיא. ואם איתבעיה עם רשיעיא לא ידעין בי צדיקיא. רבי יאשיה הוה מפקד ואמר אלבשוני מאנין חיורין חפיתין (פי' מגיהצין) אמרין ליה רבך אמר כדין ואת אמר כדין (א"ל) מה אנא בהית (פי' מתבייש) בעובדאי. ר' ירמיה הוה מפקד ואמר אלבשוני מאנין חיורין

חפיתין ואלבשוני דרדסאי פי' בתי שוקים והבון חוטרי בידי וסנדלאי ברגלי והבו יתי על אורחא דאם איתבעית אנא קאים אוטמי' (פי' מוכן) הה"ד ר' יונה בשם בר חמא רגלוהי דבר נש אינון ערבין ליה לאתרא דמתבעי לתמן מובילין יתיה. ומהחכמים האלה יצאו הדברים להורות חזוק אמונתם בהשארות הנפש ותחית המתים ועל כן היו משתדלים שאף לאחר מיתתם יתקברו לרצונם כפי כונתם:

פרק כו

ידבר על הקבורה עם כל ההודעות הצריכין לענין.

בקבורה כתב הרב דון יצחק אברבנאל בפרש' חיי שרה. הקבורה היא הכרחית וצריכ' לאדם אם מפאת נפשו ואם מפאת גופו ואם מפאת המורכב מגוף ונפש. אם מפאת גופו לפי שגוף האד' יתעפש מהרה כי כמו שהוא יותר שוה המזג מכל שאר המורכבים ככה ביציאתו מהשווי יתרחק יותר מהשווי מכל שאר החיים והוא כענין המאזנים שהיותר שוי' באיזון כשישימו דבר מועט בכף האחת יטו ויצאו מהשווי יותר מהמאזנים הבלתי שוים. ולכן הי' שגוף האדם בעת מותו יתעפש יותר מהרה ויבאש ריחו יותר משאר ב"ח כמותם. ובעבור שלמהירות עפושו והפסד האויר יפסיד ויזיק לבני אדם צותה התורה בתלוי לא תלין נבלתו על העץ. ואמר ולא תטמא את אדמתך. הנה א"כ מצד הגוף ומהירות עפושו במות האדם הוצרכה הקבורה כדי שלא יזיק לבני אדם. ואמנם מצד הנפש לפי שהמיתה אינה רק השבת חלקי המורכב למקורות אשר חוצבו מהם כמ"ש וישוב העפר אל הארץ כשהיה והרוח חשובאל האלהים אשר נתנה. שרמז בזה שא"א שתשוב הנפש למקום מנוחתה כי אם בהשבת הגוף אל חמרו לגמרי. ולכן ארז"ל כל י"ב חדשים גופו של אדם קיים ונשמתו של אדם עולה ויורדת לאחר י"ב חדשים הגוף בטל והנשמה עולה ואינה יורדת. ומפני זה היתה הקבורה צריכה כדי להתיך את הגוף ולהשיבו אל עפרו באופן שהרוח תשוב אל האלהים אשר נתנה, ואמנם מצד המורכב הוא בבחינת כבודו. וענינו שבהיות האדם במחוגה אלהית מתואר והוא מעון לשכינה כמו שזכר החבר למלך הכוזר בעבור החכמ' והרצון האלהי ושאר המעלות אשר לו בחיים הנה אחרי מותו יקבל קלון מתמיד וחרפה רצופה בהיותו מושלך ארצ' לפגר מובס סחוב והשלך טוב ממנו הכלב החי וכדי בזיון וקצף כצלם אלהים אשר נברא בו ואיה חכמתו ואיה ממשלתו ושולטנותו עד שמפני זה לא רצה יתברך שיראה איש מבני ישראל את אהרן במותו אלא משה אחיו ואלעזר בנו. ונתקדש משה יותר מזה שלא ראה אותו אדם במותו ולא ידע איש את קבורתו לזאת הסבה בעצמה כדי שלא יתבזה בעיני רואיו במותו. הנה מפני זה הוצרכה הקבורה למת בבחינת כבודו כדי שלא יראה

אותו אדם בסרחונו ובאשו ועפושו. הרי לך בזה סבות כוללות לצורך הקבורה בכלל לכל אדם כי ימות באהל. ואמנם לקבורה פרטית שיהיה לכל אדם אין ספק שיש בו מהכבוד והמעלה שיוכר ויודע קבר הנכבד והמעולה ויאמרו מה הציון הלז. ע"כ הרי"א. ורז"ל בפסוק ומותר האדם מן הבהמה אין בילקוט קהלת ר' הונא ור' אמי חד אמר עשה לו תכריכין וחד אמר עשה לו קבורה. ובפרקי ר' אליעזר נאמר שכשהרג קין את הבל היו אדם וחוה מצטערים כי לא היו למודים בקבורה וכשראו עורב שמת ובא אחד מחבריו וקברו ממנו ראו וכן עשו. וכך הוא דרכו של הפיל מכה נפש אדם שאינו מניח אותו עד שהולך וכורת ענפים ונטישות מעצי היער ומכסהו וקוברו פחתם. ורבינו בחיי כתב בפרשת תרומה ומנהג חסידים שבצרפת שעושים משולחנם ארון לקבורה להורות כי האדם לא ישא מאומה בידו ולא ילונו בעמלו כי אם הצדקה שעשה בחייו והטובה שהוא מטיב על שלחנו. ולכך אמרו רבותינו המאריך על שלחנו מאריכים לו ימיו ושנותיו. וכאשר מלוין לו לאדם מביתו לקבר ולבית עולמו עולמית ראוי שינשאוהו על כתפם אנשי מעשה בלי עון ופשע שיגרשם להסתפח בנחלת ה' ולא ינוח שבט הרשע על גורל הצדיקים. וכן אמרו במדרש איש על דגלו באותות שמסר להם אביהן. כשנפטר יעקב אבינו צוה לבניו שלא יגעו במטתו אחד מן המצריים ולא בני בניו לפי שיש בהם מי שנשא מבנות כנען. וכן הוא אומר ויעשו בניו לו כן כאשר צום וישאו אותו בניו ארצ' כנען ולא בני בניו. ואמר להם יהודה יששכר וזבולון ישאו מן המזרח וכו'. ולענין הקבורה יש איזה הודעות שצריך להזהיר עליהם כאשר אומר אליך:

ההודעה הראשונה היא שאסור להלין המת. וכן כתוב בספר הזוהר בפרשת כי תצא ז"ל. לא תלין נבלתו וגו' תנא מאן דאקרי אדם ונשמתא נפקת מיניה ומית אסיר למיבת בביתא ולמעבד ביה לינא בארעא משום יקרא דהאי גופא דלא יתחזי ביה קלנא דכתיב אדם ביקר בל ילין מ"ט משום דאי עביד הכי נמשל כבהמות נדמו. מה בעירי הוו בהכי ולא אתחזי בהו רוחא קדישא. אוף הכי כבעירי גופא בלא רוחא. והאי גופא הוא יקרא דכלא לא יתחזי ביה קלנא ותאנא בספרא דצניעותא כל מאן דעביד לינא להאי גופא בלא רוחא עביד פגימותא בגופא דעלמין דהא בגין דא לא עבידת לינא באתר' קדיש' דמלכא בארעא דצדק ילין בה משום דהאי גופ' דאברי בדיוקנא דמלכא כחד מן בעירא הה"ד נמשל כבהמות נדמו. עכ"ל. וכתב עליו הריקנטי והכונה היא כי האדם נעשה בדמות הצורה העליונה ותבניתו ואיבריו מכוונים למרכבה העליונה. על כן אסור לראות צורה העליונה בלי חיות ואסור לבזותו אחרי מותו. וזה רמז באומרו ולא תטמא את אדמתך הרומז לגוף האדם הנוצר מאדמה כי בהלינו נכנסים בו כחות הטומאה התואבים להתלבש בגוף

העשוי בצלם של מעלה. ועם היות שפשט הפסוק הזה אינו מדבר כי אם במי שהומת במיתת בית דין כבר ביארו לנו חז"ל במסכת סנהדרין פרק נגמר הדין שכל המלין את מתו שלא לכבודו עובר בלא תעשה. וכן פסקו וקיימו כל מוני התרי"ג מצות שבתור'. והגם שרבינו בחיי והחזקוני גזרו שאינו עובר אלא בארץ ישראל הרמב"ם סובר שאף המלין את מתו בחוצה לארץ עובר בעשה ולא תעשה. וכן כתב הסמ"ג בסתם בלאוין סימן קצ"ג ובעשין סימ' ק"ד וכן בעל החינוך וכוונו כלם לדעת הרשב"י שזכרנו. ויש עוד טעם אחר שכבר הודיעונו חז"ל שקבורת המת נחת רוח הוא לנשמה. יען כל זמן שהמת לא נקבר אין מכניסין אותו למחיצתו של הקב"ה וכדאיתא במדרש רות הנעלם וז"ל. ר"י בר סימון אמר זכאה מאן דאשתדל למינדע בההוא עולם דנשמתין תמן. מאן דידע ביה ואשתדל למנדע ביה לית שיעור לחכמתיה. ר' פרחיה הוה אמר כל זמנא דגופא לא נח בדוכתיה נפשא דיליה אוף הכי. ואיהו הוה משתדל תדיר למנדע בההוא עלמא דנשמתין. יומא חד הוה אזיל בחקלא ואשכח חד גופא תחות אילן חד מית. אשגח ביה ואשכח דאיהו יודאי אשכח ביה כריכין דמצו' וספרא דאגדתא בהדיה. אמר ודאי ת"ח הוא. אשתדל בקבריה גניז ליה ואזל למתא ואתקין ליה תכריכין וקברא וזמין בני נשא ובכי עליה. ואשתדל עליה ואפיק כל מה דהוה בידוי. כיון דאיתגניז ואקבר ההוא גופא נפשא דיליה עאלת לגו מתיבתא עלאה. אמרו לה לית לך דוכתא הכא השתא בדוך פלן דטינר' עילאה זילי ואשלים טיבו למאן דאשלים לך. עד כאן לשונו. והענין הזה עמוק מאד. אבל כבר הורונו חכמי האמת והצדק שקודם קבורתו של אדם נגשים לו כמה כתות של מלאכי חבלה ופוגעים בו ומטמאין אותו והנשמה מצטערת ולכן אסור להלין המת כאמור. ונהגו לעשות הקפות למתים ואומרים איזה פסוקים שבהם מגרשים הרוחות שלא ישלטו בגוף המת הנקבר:

ההודעה השנית שראוי לקבור צדיק אצל צדיק. וכן על פסוק וקברתני בקבורתם דרשו חז"ל לעולם יקבור אדם צדיק אצל צדיקים שנאמר ויהי הם קוברי' איש והנה ראו את הגדוד וגו' והחייהו אלישע להרחיק ממנו שכן רע, וזהו שאמר הנביא במותו וקברתם אותי בקבר אשר איש האלהים קבור שם אצל עצמותיו הניחו עצמותי. ואף שאלישע לרוב צדקתו וקדושתו החיה אותו הרשע להרחיקו מעליו עידו הנביא לא היה בו כח להחיות את הנביא שקר שנקבר עמו בעוברו את פי ה' שצוה לו לא תאכל לחם ולא תשתה מים. או בשביל זכות הנביא שגמל חסד עמו והאכילו והשקהו וזכותו עמד' לו או אולי נביא אמת היה וכחש לו כדי לנסותו נקבר ונשאר עמו. וכתבו עוד רז"ל וכשם שאין קוברין רשע אצל צדיק כך אין קוברין רשע חמור אצל רשע קל. וכן בפרק נגמר

הדין נאמר ושתי בתי קברות היו מתוקני' לבי' דין אחת לנהרגין ונחנקין רשעים קלים וא' לנסקלין ולנשרפי' רשעים גמורים. וגדולה מזאת אמרו שאין קוברים צדיק וכשר בינוני אצל חסיד מופלג כדאיתא בטור יורה דעה סימן שס"ב ובב"י שם. והביאו ראי' מההוא צורבא מרבנן דעיילינהו למערתא דחסידי ולא קבלוהו וכו'. ואף שהיום אינם מקפידים בזה מפני שכל ישראל בחזקת כשרים הם אין ספק שיש הנאה לצדיקים אפי' לאחר מיתתם כשיש להם שכן טוב. וכן כתב הציוני ריש פרשת ויחי ז"ל. ואם תאמר מה מזיק לאב או לצדיק להקבר אחר אצלם. אלא כשהצדיקי' נחים על משכבותם מגלין להם רזי עליוני' ותחתוני' ואם נקבר אחר אצלם שאין שוה להם למעלת' ימעטו העליונים מלהגיד ולגלות להם סודות אשר בהם יהנו כאילו יאכלו כל טוב העולם הזה. וא"ת אם נקברים זה אצל זה מה מזיק להם הלא הנשמות אינם יחד. אלא לבסוף מניחין הנשמות על העצמות ומדברים תמיד עם המתים. וכתב עוד הרוקח נעתק מספ' הכבוד שיסד מהר"ר יהודה חסיד זצ"ל אין לקבור שני מתים יחד שהיו שונאין זה את זה כי אף במותם אין להם מנוחה יחד. וכבר אמרו כל שישן עמו בחייו נקבר עמו במותו כי הנאהבים בחייהם במותם לא נפרדו ופסוק מלא הוא שמה קברו את יצחק ואת רבקה אשתו ר"ל האהובה אצלו כי האהובי' בעה"ז יש להם נחת רוח שיחד על עפר ישכבו:

ההודעה השלישית היא מה שזכרו רז"ל שכבוד הנשי' שתהא קבורתן במקום מיתתן שהרי רחל מתה בבית לחם ונקברה בבית לחם. וכן מצינו בשרה ותמת שרה בקרית ארבע היא חברון מתה בחברון ונקברה בחברון שנאמר ואחרי כן קבר אברה' וגו' וכן מצינו במרים שנאמר ותמת שם מרים ותקבר שם. וזה מפני הצניעו' הראוי לנשי' אף לאחר מיתת':

פרק כז

ידבר מענין צדוק הדין והקדיש המוטל על הבן.

צדיק ה' בכל דרכיו. ולכן צריך האדם להצדיק עליו את הדין. וכשם שמברכין על הטובה כך מברכין על הרעה דהא אין רע יורד מלמעלה וכך הוא המנהג לאחר הקבורה לומר הצדוק הדין. וכתב הכלבו והמנהג כשמת המת מתקבצין כל הקהל והולכים לביתו ואומרים צדוק הדין וכשמגיע לדיין האמת קורע האבל. אבל מנהגנו הוא לאומרו אחר הקבורה. והרב רבינו בחיי בפרשת האזינו כתב ז"ל. עוד נ"ל לפרש בפסוק הצור כי לפי שהיה יום מיתת משה היה מצדיק עליו את הדין ויאמר כי כל דרכיו משפט כל דרכי השי"ת ואפילו המיתה אין בהם נפתל ועקש. אל אמונה כלומר אחר שהמית' בעה"ז משפט אמונ' הוא כלו' נאמן הוא לשלם שכר בעול' הנשמות על צדקותיו אשר עשה

כענין שכתוב וה' ישלם לאיש את צדקתו ואת אמונתו. וכתיב ועד בשחק נאמן סלה. ואין עול כלומר נאמן ליפרע גם כן להענישו על חטאו. זהו שאמר ואין עול כלומר אילו יענישנו בעולם הנשמות אין עול במשפטו צדיק וישר הוא צדיק בעולם התחיה וישר לעול' הבא לאחר התחיה. ורמז לנו בכאן ארבעה עולמות העולם הזה. ועולם הנשמות. עולם התחיה. ועול' הבא שאחריו. וכבר ידעת כי הם רמוזים בפסוק א' הוא שכתוב בהתהלכך תנחה אותך בשכבך תשמו' עליך והקיצות היא תשיחך. בהתהלכך תנחה אותך בעולם הזה. בשכבך תשמור עליך לעולם הנשמות. והקצות לתחית המתים. היא תשיחך לעול' הבא כן דרשוהו רז"ל. גם בכאן בפסוק הצור נרמזו ד' עולמות הללו אשר נפש הצדיק מעותדת להם. ולפי פירוש זה מה נעים ונאות המנהג בכתוב הזה שהוא קבוע לצדוק הדין לאומרו על המת. כי כן אמרו אדון כל הנביאים על יום מותו והצדיק עליו את הדין ע"כ. ובאורח חיים סי' רפ"ד כתב בעל ההגהות. ונהגו להזכיר אחר קריאת התורה נשמות המתים וכן בסימן תרכ"א מזכירין נשמותיהם דהמתים ג"כ יש להם כפרה ביום הכפורים והוא מנהג קבוע. ועל דבר הקדיש הרב רבינו בחיי סוף פ' שופטים והרב בעל זכרון תורת משה בערך עונש ובעל מנורת המאור הביאו ענין אותו מעשה של ר' עקיבא בשם מסכת כלה ואני בקשתיו ולא מצאתיו. ובספר כל בו סימן קי"ד ובריב"ש סימן קט"ו הביאו בשם מדרש אגדה. ואולם בספר המוסר פ"ז ובס' ראשית חכמה פ' גדולי בנים הביאוהו בשם התנחומא והנוסחאות לא ראי זו כראי זו. ולכן גמרתי בלבי להביא דברי בעל מנורת המאור האמור כהויתן וזה לשונו. רבי עקיבא נפק להההוא אתרא אשכחי' להההוא גברא דהוה דרי טונא רבה על כתפיה ולא הוה מצי לסגויי ביה והוה צווח ומתאנח א"ל מאי עבידיך א"ל לא שבקנא איסורא דלא עבידנא בההוא עלמא ועכשו איכא נטורין עילוון ממונין ולא שבקין לי דאינוח. אמר ליה רבי עקיבא שבקת ברא אמר ליה בחייך דלא תשהיין דדחילנא ממלאכי דמחו לי בפולסי דנורא ואמרין לי אמאי לא תיתי בפריע. אמר ליה אימא לי מה דקא מנחת. אמר ליה שבקתי איתתא מעברתא. אזל רבי עקיבא ועאל בההיא מדינתא אמר להו אתתיה דפלניא היכא אמרו לו יעקר זכרו דההוא שחיק עצמות. אמאי אמרו ליה דההוא ליסטים הוה ואכיל אינשי ומצטערברייתא ולא עוד אלא שבא על נער מאורסה ביום הכפורים אזל לביתיה אשכח איתתיה מעוברתא נטר עד דילדא אזל מהליה לכי גדל אוקמיה בבי כנשתא לברוכי בקהלא. לזמן אזל רבי עקיבא להההוא אתרא איתחזי ליה. אמר תנוח דעתך שהנחת את דעתי. ומצינו כתוב זה יותר באורך במדרש רבי תנחומא פרש' תולדות נח מעשה ברבי עקיבא שהיה מהלך בבית הקברות ופגע בפחם אחד שהיה טעון עצים על כתפיו והיה

מרהיט בהם כסוס גזר עליו רבי עקיבא והעמידו אמר לי' בני מה לך בעבודה קשה כזאת אם עבד אתה ואדונך נותן עליך עול אני אפדך ממנו ואוציאך לחירות ואם אתה עני אני אעשירך. אמר ליה הניחני אדוני שאיני יכול לעמוד. אמר ליה מבני אדם אתה או מן המזיקין אתה. אמר ליה מת אותו האיש ובכל יום ויום מוסרין אותו לחטוב עצים ונותנין אותו באש. אמר ליה מה היתה מלאכתך בחייך אמר ליה גבאי המס הייתי והייתי נושא פנים לעשירים והורג את העניים ולא עוד אלא שבעלתי נערה מאורסה ביום הכפורים. אמר ליה בני שמעת מאותם הממונים עליך שיש לך תקנה. אמר אל תעכבני שמא ירגזו עלי בעלי הפורעניות. ולאותו האיש אין לו תקנה ולא שמעתי כלום מפדיון אלא שמעתי שהיו אומרים לי אלו היה לך בן שהיה עומד בצבור והיה אומר בצבור ברכו את ה' המבורך היו מתירין אותו מן הפורעניות ולאותו האיש אין לו בן אלא שהניח אשתו מעוברת ואין יודע אם ילדה זכר או נקבה. ואם זכר ילדה מי ילמדנו תורה. א"ל מה שמך אמר ליה עקיבא ושם אשתך שושמירה ושם עירך אלדוקא. באותה שעה נצטער עליו רבי עקיבא והיה הולך מעיר לעיר עד שהגיע לעירו ושאל היכן הוא וביתו. אמרו ישחקו עצמותיו בגהינם. שאל על אשתו אמרו ימחה שמה וזכרה מן העולם. שאל על בנו אמרו הרי הוא ערל ואפילו במצות מילה לא עסקו מיד תפשו רבי עקיבא לבנו והשיבו לפניו ללמדו תורה ולא היה לומד עד שישב עליו בתענית ארבעים יום יצתה ב"ק ואמרה על זה מתענה אמר הן וקרא באלף בית עד שהוליכו לביתו ולמדו ברכת המזון וק"ש ותפלה והעמידו והתפלל ואמר ברכו את ה' המבורך (לעולם ועד) באותה שעה התירוהו מן הפורענות ובא אותו האיש בחלום ואמר לרבי עקיבא תנוח דעתך בג"ע שהצלתני מדינ' של גיהנם מיד פתח ר' עקיבא ואמר ה' שמך לעול' ה' זכרך לדור ודור. וכך הוא כחו של הקדיש שכתב הרי"א בספר הכונות דף י"א שטוב לאומרו אפילו בשבתות י"ט ור"ח כי אין הטעם להנצל מגהינם לבד כי הרי מועיל להעלותו מגן עדן של מטה ממדרגה למדרגה ואם כן אפילו בשבת מועיל זה. באשר נכללים בו סודות ורזים נעלמים כאשר תראה ברבינו בחיי פרשת ואתחנן. ובעל לויה לדרך בדף כ"ב כתב יערב נא שיחי עליך מה שהעירוני רעיוני לתרץ על חכמי ארץ ישראל שמרננים על המנהג שיש בארצותינו לומר קדיש ביום שמת בו אב ואם שקורין בל"א יאר צייט. מידי שנה בשנה והוא כמצחק בעיניהם בהיות שתקנו חז"ל לומר קדיש י"א חודש ולא יותר כדי שלא יהיה אביו נראה כרשע באשר משפט רשעים בגיהנם י"ב חודש. א"כ זה שמת אביו ואמו זה כמה וכמה שנים איך יחזיק אותו כרשע לומר בשבילו קדיש להוציאו מדין גהינם הלא גנאי הוא לאביו. ולדרכינו ניחא שהענין הוא מאחר שמעלין את הצדיק ממדור למדור כו' וכל

עליה שהוא עולה נקראת פטירה מן העולם שיצא משם והוא כעין מיתה מן העולם הזה לעה"ב. ואפשר שזהו כוונת הכתוב באומרו ויהי אחרי מות שני בני אהרן בקרבתם לפני ה' דהיינו שהיו עולין מעלות ע"ג מעלות עד אין סוף בב"ת ובקרבת' לפני ה' וימותו פעם שנית לפי שאותה הפטיר' מעול' לעולם הוא כעין מיתה מעה"ז לעה"ב וממילא מאחר שמצינו שמעלין את הצדיק ממדור למדור וכו' אותו יום נקראת פטירה. ומזה נתפשט המנהג לומר קדיש ביום המיתה מידי שנה בשנה והוא פלא. עכ"ד. וכן נתפשט המנהג. וכן ביורה דעה סימן שע"ו כ' בעל ההגהות. נהגו לומר על אב ואם קדיש בתרא י"ב חדש. וכן נהגו להפטיר בנביא ולומר ערבית במוצאי שבתות שהוא הזמן שחוזרין הנשמות לגהינם וכשהבן מתפלל ומקדש ברבים פודה אביו ואמו מן הגיהנם. ונהגו לומר קדיש על האם אע"פ שהאב חי עדיין אינו בידו למחות לבנו שלא יאמר קדיש על אמו ואין ספק שכמו שתפלה מועלת גם העסק בתורה מועיל וכן הובא בזוהר חדש פרשת לך לך דף נ"ב ובמדרש רות הנעלם. ז"ל. ר' זמיראה נפיק לחקל אונו חמי באינון בקיעי קרשניאו קומטרי שלהובי דסלקי. ארכין אודנוי ושמע קלין. אמר לי' ההוא ערבאה זיל בהדי וארא לך פלימאין טמירין מבני נשא. אזל עמיה אחורי טינרא וחמא בקיעין אחרנין שלהובין סלקין לעילא. שמע קלין אחרנין א"ל ארכין אודנך הכא. ארכין אודנוי שמע קלין דאמרין ווי ווי ודאי אתר חד אינון דוכת' דגיהנם הכא. ועבר ההוא ערבא ואישתאיר הוא. אדהכי גחין גו דוכתא אחרא. וחמא חד בר נש דהוה רמי קלין והוו נטלין ליה ואעלין ליה לעומקא דמדורא דגיהנ' ואכסאי ולא חמא יתיר. אדמוך חמא בחלמא ההוא גברא. א"ל מאן את. א"ל יודאי חייבא איהו ולא שבק בישין חטאין בעלמא דלא עביד. א"ל בגו חילמא מה שמך. א"ל ידענא דחייבי גיהנם לא דכרין שמייהוא"ל שמא דדוכתא מאי. א"ל בגלילא עילאה וקצבא הוינא. ומגו פגימין בישין דעבדנא התם דיינא להההוא בר נש תלתא זמנין ביממא ותלתא זמנין בליליא. עבר מתמן ואזל ליה לגלילא עילאה. שמע קול ינוקא דהו' אמר אם תבקשנה ככסף וכמטמונים תחפשנה אז תבין יראת ה'. אזל לבי מדרשא אחרא שמע קל מינוקא אחרא דהוא אמר בקשו צדק בקשו ענוה אולי תסתרו. אזל וחפש אבתריה דההוא גברא רשע ולחד ינוקא שאיל ליה. אמר תיתי כך וכך להההוא גברא דלא שבק בישין וחטאין בעלמא דלא עבד, כך וכך תהא להההוא גברא רשע ולההוא מניקתא דיניקת לי'. אמר ברא שבק בעלמא. אמר הן ברא שבק והוא רשע כאבוה ואיהו ינוקא בבי מטבחיא. חפש אבתריה ונטיל ליה ולעי ליה באורייתא עד דאוליף ליה מקרא וצלותא וק"ש. לבתר אוליף ליה משנה ותלמוד והלכות ואגדות עד דאתחכם יתיר. והיינו ר' נחום הפקולי. אמאי קרי ליה פקולי. כמו דאמר פקו פליליה

דאפיק אבוה מן דינא דההוא עלמ' וכמה חכימי דרא דנפקו מיניה ואקרון פקולי. ההוא גברא אתי ליה בחילמיה. א"ל ר' כמה דנחמת לי כן ינחם השם אותך. דהא מן יומא דידע בני פסוק חד אפיקו לי מן דיני. כיון דקרו ק"ש סלקי דיני בין ביממא בין בליליא. זימנא חד כיון דקרי בבי רב אעברו דינאי מכל וכל. וכד איתחכם וקרו ליה רבי שמו כורסיי בין צדיקייא בגינתא דעדן. וכל יומא ויומא דאיתחדש אורייתא בשמיה מעטרו לי בעיטרא עילא' דצדיקיא. ובגינך ר' זכינא בכל האי יקר. זכאה איהו מאן דשבק ברא דלעי בתורה בההוא עלמא. א"ר חייא בר אבא בהאי גונא אירע ליה לר' עקיבא:

פרק כח

מענין הצדקה תענית והדלקת הנר.

בצדקה שנאמר וצדקה תציל ממות ר"ל ממות העולם הבא. וכן כתב בעל הלבושים א"ח סימן רפ"ה ומה שנהגו לפסוק צדקה בעד המתים שכבר מתו מזמן רב כשמזכירין נשמות אעפ"י שאפשר שכבר קבלו דינם מצאו להם סמך מן המדרש שדרשו בפסוק דעגלה ערופה כפר לעמך ישראל אלו החיים. אשר פדית וגו' אלו המתים מגיד שהמתים צריכין כפרה. וסיים המדרש שמצינו למדים ששופך דמים חוטא עד יוצאי מצרים. וה"פ שההורג הזה מגלגל בעונו חטא ועון למפרע אפילו על אותם שמתו מאותו היום שהרג עד שיצאו ישראל ממצרים. דה"פ מה דדריש בתר הכי אשר פדית ה' כלומר על כן פדיתנו שלא יהי' בינינו שופכי דמים. וכדאמרינן דכל ישראל נעשו ערבים זה לזה ועל מנת כן נפדו שלא יהא בם ובזרעם שופכי דמים וזה עבר על כן נעשו גם המתי' ערבים עליו וצריכים כפרה. ומכאן יצא המנהג שנודרין צדקה בעד המתים לכפר בעדם. עכ"ד. כך הוא האמת. אבל במה שכתב ומצאו סמך לזה מהמדרש לא דק כי הגם שהובא בפסיקתא והילקוט שורשו הוא במסכת הוריות ובכריתות דף כ"ו. וכת' הרב רבינו בחיי בפרשת שופטים ולמדנו מזה שההקדשות שנוהגין החיים להקדישם בעד המתים שיש בהם תועלת למתים. וכל שכן אם הבן מקדיש בעד אביו שהוא זכות לאביו בהיות אוכל הבן פירותיו. וכן כתוב בתשב"ץ סימן שמ"ג בשם ספרי דכתב על זה מכאן הביא רבינו שמריה ראיה שמצוה להניח צדקה עבור מתים. וכן כתב המרדכי בפי"ב ובעל ספר החסידים סימן ק"ע כתב ז"ל. מעשה בחסיד אחד שהיה נודר בשביל נשמות קרוביו ואחר כך הי' נודר הכל בסתם בשביל כל הנשמות. אמרו לו למה אתה עושה כן. אמר להן מפני שיש מהן שאני נהנ' בזכותו ולא אהיה כפוי טובה כי בשביל' ה' ייטיב לי. ואם תאמר הרי חטאת שמתו בעלי' מתה מפני כי קרבן חטאת להגן מן היסורים וכבר מת. ועוד מיתה מכפרת אבל צדקה שנותנין דומה לעגלה ערופה שאמרו ראויה כפרה

זו לכפר על יוצאי מצרים למפרע. ועוד אם יאמר אדם מה מועיל לאחר מיתה אם הבן רשע וכי האב יוכל לפדותו בצדקה והא כתי' אח לא פדה יפדה איש. אלא לפי שמצינו שאם נדר להביא עולה הבן מביאה לאחר מיתתו. ולפי שכל מה שמצינו בעולה מצינו בצדקה זו באה בנדר וזו באה בנדר ונדבה אף על פי שאינו ראוי לגמרי כי הבן אינו יכול להביא עולה שלא הקדיש האב. ובסי' תתשע"ז כתב כפר לעמך ישראל אשר פדית ה'. אמרו ראויה כפרה זו שתכפר אף על יוצאי מצרים כלומר על כל המתים משיצאו ממצרים. ואיך יכול המעשה לכפר על מי שלא עשאה בחייו והלא חטאת שמתו בעליה למיתה אזלא שאין כפרה לאחר מיתה כי בחבל מות האדם נתכפרו לו עונותיו. אלא כך אמר הקדוש ברוך הוא ברא מזכה אבא כגון שהאב חוטא ונותן את בנו ללמוד תורה ומעשים טובים הואיל ועל ידי האב זכה הבן ברא מזכה אבא. ואם האבו' צוו לבנים לעשות דברים לאחר מותן הרי כשיעשו הבנים כאילו יעשו האבות. ומכאן תקנו שנודרין צדקה שייטב לאותן שכבר מתו ומצינו שהמתים מתפללין על הבנים שנאמר ותעל שכבת הטל פלפול שכיבת שוכבי קבר. וכן מועיל למתים שחיים מתפללים עליהם. או צדקה שנותנין עליהם וצדקה תציל ממות שבזה העולם וממות שלעתיד. שהרי שמואל ביקש על לוי במסכת ברכות. וכל שכן אם נותנים צדקה בשבילו. כי מה לי תפלה מה לי צדקה ודוקא בעולם הזה יכול להטיב לנפש המת. ואו שתק בעולם הזה ולא ביקש גם לא יבקש לעתיד ואם ביקש לעוה"ז מטיבין למת. ורבי מאיר אמר כשאמות אעלה עשן מקברו דאחר. ורבי יוחנן אמר אקחנו מגיהנם ולמה לא יכלו לעשות כן בחייהם כי רבו פשעיו של אחר אם לא שר' מאיר בכח עשה וכן רבי יוחנן לאחר מותם שהשוער נדחה מפניהלא היו יכולין לעשות בחייהם בבקשה. והמתים מתווכחין בבית דין של מעלה והצדיקים עושים ביניהם שלום. ופעמים שלא ימחול עד שמקבל עליו להעשו' שום דבר צער לזרעו. והרוקח בהלכות יום הכפורי' סי' רי"ז כתב ז"ל. ואם תאמר ומה מועיל למת שהחי נותן צדקה בעבורו אלא השם בוחן לבות החיים והמתים אם אותו המת בחיים היה נותן צדקה או היה עני אך לבו בטוב והיה נותן אם היה לו אז תועיל לו קצת כי החי יכול לבקש להקל דין המת כדוד על אבשלום וכר"י על אחר שאמר לכשאמות אפסוק עשן מקברו. אבל אם נותן בעבור רשע אין מועיל. ונותנים לכבוד המתים שהצדיקים מליצים על צאצאיהם וכו' וכן הביא הב"י בטור א"ח סימן תרכ"א. ועיין עוד בב"י בהלכות שבת סי' רפ"ד. ואף שיש חולקין על זה כבר נתפשט המנהג לנדור וליתן צדקה בעד המתים ומנהגן של ישראל תורה:

בתענית יום ענות אדם נפשו במיתת האבות הוא דבר ידוע בין כל הפוסקים. ויש שמך מן התורה כמו שכתבתי במאמר הראשון פרק שמיני מענין התענית שעשה דוד על שאול ועל יהונתן בנו ועל עם ה' אשר נפלו בחרב גם התענה יום הריגת אבנר על ידי יואב שר הצבא. וכל זה מעיד דתענית מילתא היא ומועלת לנשמות המתים. וכן כתוב בספר חסידים סימן רל"א מה שמתענין ביום שמת אביהן שהרי דוד התענה על שאול כי קראו אבי וצם על יהונתן ועל אבנר כי יש לצום על מיתת אדם חשוב. ובסי' תשי"ב כתוב שא' שמת אביו באדר ראשון בשנה פשוטה היה מתענה בשבט ואדר מספק. ואמנם מענין הנרות אשר מנהגנו להדליק בעד המתים ראיתי באורח חיים סי' תר"י שכתב עליו בעל ההגהות ונוהגים שכל איש גדול או קטן עושין לו נר. גם נר נשמה לאביו ולאמו שמתו. והטעם מפני שהנשמה קרויה נר כמו שנאמר נר ה' נשמת אדם. וכתיב באורים כבדו ה'. ונרא' שממנו ראו וכן עשו הישמעאלים והפרסים באשר הם גם כן מדליקים נרות בעד המתים. כאשר ידענו. וכן כתוב בכתבי שבח יקר וגדולת האר"י שהישמעאלים נוהגי' קדושה גדולה בקברו' התנאים הקדושי' ובבתי כנסיות והן דולקי' נרות על קברות הצדיקי' ונודרים שמן לבתי כנסיות. ויש מן המקובלים שאומרים שבנרו' שמדליקין בבי' הכנסת מוסיפים הארה בנרות של מעלה דבוצינין מתדלקן ונהורין נהרין:

פרק כט

מענין הבכי וההספד הראוי לבן לתנות על מיתת האבות.

אלו הן הארבעה תחומים אשר גבלו ראשונים בענין הצער והאבלות המחוייב לבן יקיר על אביו ועל אמו אשר עליהן אין להוסיף ומהם אין לגרוע. ג' לבכי שבעה להספד ושלשים לגיהוץ ותספורת כדאיתא במועד קטן. ועוד לו משך זמן י"ב חדש אשר בהם האבל אסור לנהוג הרבה דברי' אשר כתבו הפוסקים עד מלא' לו שנה תמימה ויספדו עליו כמנהגינו היום לתנות על הנפטרים. וראוי לחקור מה ענין העדנין הללו כי בודאי לא נפלו במקרה דברי חכמים כדרבונות וכמסמרו' נטועים ולכן שמתי אל לבי לדעת ולתור בחכמה ומצאתי להרב בעל העקדה בפרשת שמיני שבחסרון האיש השלם יחסרון הנשארים שלשה דברים גדולים אשר יושלמו להם במציאות. הא' שבחכמתו מורה להם חכמת התורה ומושכליה. השני מה שהיו מקבלים ממנו דעה והשכל בתקון מדותיהם ויושר מעשיהם. השלישי מה שמיישרם ברוח עצה וגבורה בעסקים הזמניים. והנה היו שלשה לבכי על ההפסד הראשון כי התורה היא מוגבלת במספר הזה באומרם בריך דיהבא אוריין תליתאי לעם תליתאי על ידי תליתאי בירח תליתאי ליום תליתאי. ועל הענין השני היה תשלום השבעה שבו נתקיים העולם כמו שנאמר אמרתי עולם חסד

יבנה. ואמרו על שלשה דברים העולם קיים על הדין ועל האמת ועל השלום ואלו כלם בחלק המעשי. ומספר השבעה הוא זכרון ימות העולם. ואמנם היו שלשים לגיהוץ ולתספורת להרגיש החסרון השלישי שהוא בענינים הזמניים אשר אליהם יתנועעו האנשים ממקום למקום כמו שהלבנה בעוצם זריזותה מתנועעת לעבור בשלשים יום אצל כל המזלות ומידי נוסעה היא הולכת ונתמלאת אורה עד חצי זמנה ואח"כ הולכת עד שובה ערומה וחסרה כיום הולדה. וכמו שאמר איוב על ענין זה ערום יצאתי מבטן אמי וערום אשוב שמה. ולזה בכמו אלו הענינים הזמניים מיוחד המספר הזה וכמו שאמרו במסכת שמחות שלשים לאבל לגיהוץ ולתספורת להלואתו ליפת תואר לאירוסין לנישואין לאלמנה ליבמ' למדיר את אשתו ולנזירות. עכ"ד הרב. ולא נהירו לי כי חכמינו ז"ל לא נתנו דבריהם לשיעורין ולא גזרו ג' לבכי ושבעה להספד וכו' לפטירת החכמים אלא לכלל המון ישראל. וראיתי מי שפירש שההיזק המגיע לנפטר הוא על שלשה דברים. הא' על הפסד תמונתו והרכבתו הב' על הפסד צורתו האנושית. והג' על שכל זמן שהיה חי היה יכול להשיג יותר ולא לאחר מיתתו. וכנגד הא' גזרו שלשת לבכי כי כל גוף יש לו ג' מרחקים אורך רחב ועמק. ועל הב' אמרו שבעה להספד לפי שבצורה האנושית נכללין הד' יסודות ונפש הצומחת המרגשת והמשכלת שהם שבעה דברים. וכנגד הג' אמרו שלשים לגיהוץ ולתספורת כי לפעמים יגרע האדם להשיג ולהשכיל יותר לאהבת השררה והמלכות הנקנית בל' מעלות והוא דחוק. על כן אמרתי תם וישר הוא ללכת אל הר המור גבע' הלבונה מהזוהר. וכן מצאתי בפרשת ויקהל עמוד שמ"ט על ענין יונה בבטן הדג ז"ל שלשה ימים ושלשה לילות אילין תלתימים דבר נש בקברא ואתבקעו מעוי לבתר תלתא יומין ההוא טנופא איתהפך על אנפוי ואומר לו טול מה דיהבת בי הה"ד וזריתי פרש על פניכם וגו' וכן בילקוט איוב תקמ"ט ע"ש. וגרסינן במסכת שבת בפרק שואל אדם עד אשר לא ירתק חבל הכסף זה חוט השדרה ותרוץ גולת הזהב זה אמה ותשבר כד על המבוע זה הכרס ונרוץ הגלגל אל הבור זה פרש. וכן הוא אומר וזריתי פרש על פניכם פרש חגיכם. אמר רב הונא ואמרי לה אמר רב חנא אלו בני אדם שמניחין ד"ת ועושים כל ימיהם כחגים א"ר לוי א"ר פפא א"ר יהושע לאחר ג' ימים כרסו נבקעת ונופלת על פניו ואומר טול מה שנתת בי ע"כ. וכן תמצא בראשית רבה פרשה ק' ז"ל תני בר קפרא כל תוקפו של אבל אינו אלא בשלישי עד תלתא יומין נפשה חייבה על קברה סבורה היא שהיא חוזרת כיון דהיא חמי דאשתני זיוהון דאפוי אזלא לה ושבקה ליה. הה"ד אך בשרו עליו יכאב. לעתיד לבא הפה והכרס מדיינין זה עם זה והפה אומר לכרס כל מה שגזלתי וחמסתי בך נתתי. ולאחר שלשה ימים היא נבקעת והיא אומרת לו הא

לך כל מה שגזלת וחמסת שנאמר ותשבר כד על המבוע. הרי לך שבג' הימים הראשונים נפשו עליו תאבל בצער מופלג והימים ימי צער ויגון ומיום השלישי והלאה בראותה שנוי פרצוף הפני' היא מתייאשת מהגוף. ולכן ראוי שיתמיד בקרובים הבכי דרך שלשת ימים. ומה שאמר אזלא לה לא לגמרי דהלא איתא בפרק השואל כל י"ב חדש נשמה עולה ויורדת אלא שבג' ימים הראשונים עדין הוא משתוקקת בחשק עצום לגוף ולכן אינה נפרדת ממנו אלא עולה ויורדת ומתעכבת אצלו ובאהבתו תשגה תמיד אבל משם ואילך שנשתנה הפרצוף מתייאשת מהאבדה. ולכן עולה ויורדת ותכף ליריידה עליה בלי עכוב ולהורות הצער העצום הזה שיש לנפש הג' ימים הראשונים מפרידתה מהגוף האבל אינו יוצא בהם לא לבית האבל ולא לבית הקברות. ואסור לעשות בהם מלאכה אפילו עני המתפרנס מן הצדקה כדאיתא ביורה דעה סימן ש"פ. וכן בתנחומא פרשת מקץ שנו רבותינו אבל כל שבעת ימי אבלו אסור בעשיית מלאכה. ואם היה עני מדוקדק יעשה מלאכה לאחר שלשה ימים לפרנסתו ולפרנסת אנשי ביתו ולמה אחר שלשה ימים אמר רב כהנא אחר שלשה ימים הבשר נסרח ופניו משתנות ונפשו מתאבלת עליו שנא' אך בשרו עליו יכאב ונפשו עליו תאבל כי אז מתחלת להתייאש ממנו ולהיות הצער לא כביר גם יתכן לומר שלא נתן הטבע באנשים לבכות יותר מזה השיעור מהשלשה ימים כי תלאה לכלכל זמן יותר ארוך הבכי. ולכן יפה אמרו שלשה ימים לבכי ומה שגזרו חז"ל שבעה להספד ידוע הוא שהגם שז' ימי אבלות הם מדרבנן יש להם סמך מהתורה וכן תמצא בב"ר על פסוק ויספדו שם מספד גדול וכבד מאד ויעש לאביו אבל שבעת ימים ז"ל. רבי אבא מייתי לה מהכא ויעש לאביו אבל ז' ימים לימדן דבר קודם מתן תורה. וריש לקיש בשם בר קפרא מייתי לה מהכא ומפתח אהל מועד לא תצאו ז' ימים וגו' מה אתם נמשחתם בשמן המשחה ז' ימים אף אתם שמרו לאחיכם ז' ימים. ר' הושעיא מייתי לה מהכא ופתח אהל מועד תשבו יומם ולילה וגו' מה הקב"ה שמר לעולמו ז' ימים אף אתם שמרו לאחיכם ז' ימים. דאמר רבי יהושע בן לוי ז' ימים נתאבל הקב"ה על עולמו. רבי יוחנן מייתי לה מהכא אל נא תהי כמת אלא תסגר מה ימי הסגר ז' אף ימי אבל ז'. חד ברבי אמר הדא דר' יוחנן קומי ריש לקיש ולא קבלה. ולמה לא קבלה אמר תמן הוא עבד לה הסגר והכא הוא עבד לה החלט. אתא ר' אבהו בשם ר' יוחנן ואמר אל נא תהי כמת מה ימי המת ז' אף ימי החלט ז'. ר' ירמיה ור' חייא בר אבא בשם ר"ל והפכתי חגיכם לאבל מה ימי החג ז' אף ימי האבל ז'. והמספר הזה של שבעה ימי אבלות וההספד נראה שמקפידין עליו מן השמים ממה שזכרו חז"ל במציעא פ' השוכר את הפועלים דאביי ורבנן ספדוהו לרבה בר נחמני תלתא יומי ותלתא לילותא

בעו למפרש נפל פתקא מן שמיא כל הפורש יהא בנדוי ספדוהו שבעה יומי נפל פתקא מן שמיא לכו לבתיכם לשלום. ובטעם המספר הזה אין לנו אלא מה שעינינו רואות בס' הזוהר כי ממנו תוצאות בינה שלמה. הלא בפרשת ויחי עמוד תס"ו כתוב ז"ל. א"ר יהודה כל שבעה יומין נשמתא אזלא מביתיה לקבריה ומקבריה לביתיה ומתאבלת עלוי דגופא דכתיב אך בשרו עליו יכאב ונפשו עליו תאבל אזלא ויתבא בביתא חמי לכלהו עציבין ומתאבלין. תאנא בתר שבעה יומין גופא הוי במה דהוי ונשמתיה עאלת לדוכתה עאלת במערתא דכפלתא חמאת מה דחמאת ועאלת לאתרא דעאלת עד דמטאת לג"ע וערעת לכרובים ושננא דחרבא די בגן עדן די לתתא אי זכאה היא דלעול עאלת וכו'. ויהיו דבריו אלה קרובים למה שכתב עוד בעמוד תע"ו, ואין צורך להאריך. ואמנם לענין שלשים לגיהוץ ולתספורת כתוב בספר הזוהר פרשת ויקהל עמוד שמ"ט ז"ל. לבתר דא מתלתא יומין כל אינון תלתין יומין איתדנו נפשא וגופא כחדא. ובגיני כך אישתכח נשמתא לתתא בארעא דלא סלקת לאתרה כאתתא דיתבת לבר כל יומי מסאבותה. לבתר נשמתא סלקא וגופא איתבלי בארעא עד ההוא זמנא דיתער הקב"ה למיתייא. וכאשר קריתי ושניתי ושלשתי המדרשי' האלו ואשתומם כשעה חדא כי אמרתי הנה הרשב"י הוא הפכפך גוזר ואינו מקיים דהלא למעלה כתב שנפשו של אדם מתאבלת עליו כל שבעה יומין ולבתר שבעה יומין נשמתא עאלת לדוכתא. וכאן כתב דלבתר תלתין יומין נשמתא סלקא ולא קודם. ויש לי עוד מקום עיון במדרשים הללו כי הנה דבר ידוע הוא ומוסכם מרז"ל שכל י"ב חדשים הנשמה עולה ויורדתואם כך הוא כלם שוים לרעה ומה ההפרש שיש בין זה לזה. ועתה הט אזניך לי קורא ידיד ויערב עליך שיחי. אמת ויציב וקיים הוא מה שקיימו חכמי האמת והצדק שהנשמות הטהורות חושקות ושוקקות לגוף כמשפט כל חושק להיות בחברת חשוקתה וזה בהיותו נברא בתכלית השלמות על צלם וציור כל העולם כלו כאשר כתב נ ולכן בעת המות ופרידתן ממנו מקבלות צער גדול ועצום. וכדבר הזה אשר יש לו שחר כתב ג"כ אפלטון בספרו פידרו. ועתה כמו שאנחנו רואים שבמיתת הבנים היקרים האבות רעדה אחזתם שם בבית הקברות ולא יוכלון שאת להניח הבנים ולהחזיר פניהם מהם ובהתמדת האנחה ודאבה הולכים אצל קברם אף בשבעה ימי אבלם ותשוקתם להיות שם עמהם בחברתם. ואח"כ מתמעטת האהבה והחשק העצום מעט מעט עם הזמן עד שיבאו ימי הרעה בתשלום שנתם כי אז מתנחמים מאבלם והמתים נשכחים מן הלב. כך יקרה לנשמה האלהית אשר בהיותה כל זמן היותה על האדמה בחברת הגוף לא יכלה להתאפק מלראות פני חשוקתה. ולכן השלשה ימים הראשונים היא אצל הגוף ואינה מתפרדת ממנו והזמן הזה הוא כל תוקף

ותגבורת הצער בהיות שעדין שומר תמונתו תוארו ותפארתו אולם לאחר שלשה ימים לקבורתו שהפנים אשר היו לו לכבוד ולתפארת קבצו פארור ונעדרו מפארם אז נתפרדה החבילה והנשמה שבאהבתו תשגה תמיד בלי פרידתה ממקום קבורתו מיום השלישי והלאה כל יומי אבלותא הולכת מביתיה לקבריה ומקבריה לביתיהו ומתאבלת בחברת האבלים ומצטערת עמהם. אמנם אתר שעברו שלשה לבכי ושבעה להספד אז מתקררת מעט שלהבת אהבתה ועוזבת לזמן מה החברותא ומתחלת להתאוות תאוה לראות פני השכינה ולעלות לאיזה מקום אשר משם תוכל ליכנס בגן עדן ותכף ומיד חוזרת לגוף באהבתה אותו וזה במשך התלתין יומין. ואחר הזמן הזה עד י"ב חדש עולה ויורדת פעמים שלש וארבעה מספר יהיו ונער יכתבם עד שבעוברה עליה שנה תמימה עוזבת אלוף נעוריה ומכל וכל משתכחת ממנו. פוק דק ותשכח במדרש שהתלתא יומין אמר הרשב"י אילין תלתא יומין דבר נש בקברא ר"ל שהנשמה אינה מתפרדת מהקבורה ובענין השבעה יומין אמר אזלא מביתיה לקבריה ומקבריה לביתיה וכו' ובתר השבעה יומין נשמתא עאלת לדוכתא קאמר ולא לגן עדן. אולם לאחר תלתין יומין אז אמר נשמתא סלקא. ר"ל לאתרה לגן עדן ומשם לפעמים עולה ויורדת אבל בלי החשק הנמרץ אשר היה לה מקדם. ובזה יותרו הספקות שהנחנו וזהו טעם העדנין האלו וכל זמן שהנפש הולך ומתרחק מהארץ הקרובים עושים לה רושם בבכי הספד ותספורת. וצריך שתדע שבענין החשק הזה שיש לנשמות אל הגוף ופקודתם לגופם כלם שוים כצדיק וכרשע מקרה א' להם וכן כתיב אך בשרו עליו יכאב ונפשו עליו תאבל וההפרש ביניהם שבעוד שהנשמות הם אצל הגופים נדונים עמו כפי רשעם וחטאם ועל הרשעים נאמר דאתבקעו מעוי וההוא טנופא איתהפך על אנפוי ואומר לו טול מה דיהבת בי ושאתדנין מעינוי ידוי ורגלוי עד תלתין יומין דהא בצדיקים כתיב בשלום יחדו ר"ל הגוף והנפש אשכבה ואישן. ובמקום אחר ינוחו על משכבותם. ותדע שכך הוא האמת ושהנשמות כלם עולות ויורדות לגופם תוך י"ב חדש דהא נשמת שמואל הנביא תוך י"ב הוה כאשר הבעלת אוב העלהו כאשר הוכחנו ומי כמוהו צדיק. סוף דבר ידוע הוא המנהג לתנות את הנפטרי' ולספוד עליהם לאחר תקופת השנה וטעה המנהג קבוע במסכת שבת פרק שואל דתניא כל י"ב חדש גופו קיים ונשמתו עולה ויורדת לאחר הי"ב חדש הגוף בטל ונשמתו עולה ושוב אינה יורדת. ומה שיש להקשות בזה המדרש הוא דמה הוא זה הקיום והבטול כי אם הוא בטול הרכבת הגוף הוה ליה למימר כלה כמו שאמרו ז"ל גופן כלה ונשמתן נשרפת ועוד שאיך החליטו קצב זמן י"ב חדש לכל אם הנסיון יוכיח שהפסד הגופים תלוי במזג הרכבתם ומקום קבורתם אם הוא לח או יבש סלע עפר או

חול כי יש עפר אוכלת בו' חדשים ויש לי"ב חדשים ופחות ויותר ואם כן איך גזרו על כלם זמן י"ב חדש. שנית אם העליה והירידה הזאת היא רצונית או טבעית מה ענין העליה וירידה הזאת אם היא העתקה מצבי' ומה טעם יש בה. ואומר שהגם שנראה מדברי הרמב"ן בשער הגמיל דלאו בצדיקים איירי אלא בראוים לעונש ושהעתקה הזאת היא מדרגיית. ושעלייתה היא דבקותה בעליונים וירידתה היא להשגת סגולת התחתונים לא נוכל להכחיש שדעת הרשב"י לא נוחה הימנו באומרו בכמה מקומות שההעתקה היא מצביית ומקומית. ואם בצדיקים לא איירי אלא בראוי' לעונש היכי מייתי מינה לשמואל אבל האמת הוא שכל הנשמות חושקות לגופם ולכן מתעכבי' אצלם בחשק נמרץ עד שמעט מעט משתכחות מהם. וזה יקרה להם לאחר י"ב חדשים כי האהבה המופלגת עד פה תבא ולא תוסיף. וכן היודע לבבות גבול נתן לחתן שישמח עם אשתו אשר אהב שנה תמימה וכמו שכתוב נקי יהיה לביתו שנה אחת כי עד שנה היא תוקף האהבה. ולכן במוכר בתי ערי חומה גזר ימים תהיה גאולתו ואם לא גאלה עד שנתו לא יגאלנה עוד שכבר פסקה חבתו ממנה. וכן זמן הכרזת האבידה הוא עד י"ב חדש שאחר כך כבר נתייאשו הבעלים ממנה. וזהו הוא טעם מה שאמרו רבותינו ז"ל במסכת ברכות פרק הרואה. הרואה את חברו אחר י"ב חדש אומר מחיה המתים כי ודאי נשתכח מלבו אחר י"ב חדש. וכמו שאין המת משתכח מן הלב עד י"ב חדש גם זה נשכח כמת מלב. ולכן ראוי לומר עליו ברוך מחיה המתים. ועם זה יובן כוונת חז"ל באומרם כל י"בחדש הגוף קיים והנשמה עולה ויורדת כי לא אמרו זה על הגוף ממש כי הפסד הגוף תלוי במזגו ובמקום עפר קבורתו כאשר אמרתי אבל הכונה שכח תשוקת הנפש לגוף קיים כל זמן משך הי"ב חדשים ואחר י"ב חדשים כח זאת התשוקה לגוף בטל ואז עולה מכל וכל ואינה יורדת. וכן כתב הרב רבינו בחיי בפרשת שופטים. ודע כי מה שאומר גופו קיים ובטל אין הדבר תלוי בקיום הגוף או בבטולו כי אף אם נרקב תוך שלשה ימים והוא בטל עדין נשמתו עולה ויורדת. וכן אם נחנט בדברים המקיימים אותו כמה שנים נשמתו לאחר י"ב חדש מיד עולה ושוב אינה יורדת. אם כן באור גופו קיים ובטל אצל הנשמה שהורגלה בו ועשאתו כלי ע"כ. ולכן להורות הצער שיש לקרובים בהפרדה מביניהם מכל וכל יום העלותה בהחלט לשמי מרומה ופטירתה מהם עושים ההספד לתנות על קרוביהם כמתייאשים מהם. ואיפשר שכנגד הד' תחומים הללו והד' עדנים נאמר שד' ימים בשנה היו הולכות בנות ישראל לתנות את בת יפתח והיו להן לזכרון לפני ה' אלהינו. וממה שצריך שתדע עוד בענין ההספד הוא שהגם שכפי מה שאמרו רז"ל בסנהדרין פרק נגמר הדין ההספד הוא יקרא דשכבי אין ראוי לשבח למת בדברים שאין

לו. וכן הרשב"י בפרשת ויחי עמוד תצ"ב כתב תנינן דמאן דמשבח לאוחרא אצטריך לשבחא ליה כפי יקריה וכפום יקריה הכי אצטריך דלהוי שבחיה ותנינן מאן דמשבח לאחרא בשבחא דלית ביה הוא גלי גנותי' ואיהו סבב לגנאה ליה. ועל דא מאן דעבוד הספדא על בר נש אצטריך כפום יקריה ולא יתיר דמגו שבחיה אתי לידי גנותיה וכו'. וכתב רבינו בחיי בפרשת ויחי ט' מינין של הספד הם. מספד נהי זעקה הילול נידה מרזח קיני' הגה והי. מספד שנאמר וספדו עליו הוי אחי. נהי שנאמר כי קול נהי נשמע מציון. זעקה והילול שנאמר זעקה והילל בן אדם. נידה שנאמר נודו לו כל סביביו. מרזח שנאמר כה אמר ה' אל תבא בית מרזח. קינים והגה והי שנאמר וכתוב עליה קינים והגה והי. וכשהזכיר כאן מספד גדול וכבד מאד יכלול כל ט' מינים של הספד הללו. ולמדך הכתוב ט' כתות שעלו עם יוסף הספידו עליו ט' מיני הספד. והנה ההספד זכרון חסדי המת ויחוסו כגון שאול ויהונתן הנאהבים והנעימים בחייהם ובמותם לא נפרדו. ולפי כאב ההספד שנאמר צר לי עליך אחי יהונתן. ולפי המאורע שאירע לו שנאמר ויקונן המלך אל אבנר ויאמר הכמות נבל ימות אבנר:

פרק ל

חתימת המאמר

עתה אתה ברוך ה' אחרי אשר הצעתי לפניך כל מה שאמרו חכמי האמת והתבוננתי שמש ירח עמד זבולה עיני למרום נשאתי ואשא משלי ואומר. ידוע הוא למי שיודע בחכמת התכונה שהלבנה מקבלת אורה מזהרי החמה ובהיות שהלבנה בגלגל התחתון והחמה בגלגל רביעי מלמטה לארץ כל עוד שהלבנה מתקרבת אל החמה מתמעטת אורה מצדה התחתון כי אורה מכה עליה מלמעלה וכשתגיע לחנות נכחה מתחתיה אז מזהרת חציה כלפי מעלה וחציה השני קודרת כלה כלפי הארץ. וכל עוד שהלבנה לצד מזרח מעט מתרחקת מפניה כפי רחוקה ממנה עד חצי החדש נוסף לנו הלבנה אורה ונפחת מכלפי מעלה ואז היא במילואה. ותדע עוד שהתוכנים הסכימו שיום נכחיותה ויום אחד קודם הקבוץ האמתי ויום אחד מאחריו מתכסית הלבנה בר"ח ואינה נראית בשום צד מאירה. גם גזרו עליה שלא תתבסם אורה עד שיעברו עליה שבעה ימים מיום הולדה ואז כפי הדין מברכין עליה. גם אמרו שהלבנה מסבבת גלגלה בכ"ט ימים י"ב שעות תשצ"ג חלקים שהוא קרוב לל' ימים. ועם ההקדמות האלו אומר שהנשמה נמשלת ללבנה והשמש הוא השי"ת כמה דאתמר שמש ומגן ה' אלהים. וכמו שהלבנה כל עוד שמתקרבת לשמש מתחזקת אורה מלמעלה כך הנשמה האלהית כל עוד שמתקרבת אל השי"ת ועוזבת התענוגים והענינים הארציים מתמלאת אורה ומשגת אושרה כי אורח

חיים למעלה למשכיל. אולם כאשר מתרקת מהשי"ת ומחזקת במדת הגוף ועושה עבודת ה' טפל אז היא קודרת מהצד העליון ומאירה לבד מהצד התחתון לדברים הגופניים והארציים וזו היא סבת עכירותה לדברים העליונים הגורמים ומסבבים הצלחתה. ובגלל הדבר הזה להורות לנו רז"ל שקיום ואור הנפש תלוי להיות נגד פני בת עכירותה ומיתתה היא ההתרחקות ממנו כענין שנאמר כי הנה רחקיך יאבדו משלו עליה המשל הזה מהלבנה. ולכן הקפידו שיהיו ג' ימים לבכי שבעה להספד ושלשים לגיהוץ ולתספורת כפי השלשה זמנים האלו שזכרנו בענין הלבנה ורמז למבין די:

ואומר עוד שהגבולים האלו נתן ה' לשלם ניחומים לאבליו. וזה להראות להם שהקב"ה חנון ורחום הא ואם ידו השמאלית מרחקת ידו הימנית מקרבת כי לא ענה מלבו ויגה בני איש. ולכן ראוי לכל חי לבטוח בה' שאם מחץ ירפא בראותו הירח שאם ימות בהיותו נכח השמש יחיה בהתרחקו ממנו. ואם יכרת יחליף וישוב לימי עלומיו. וכן האבל ראוי לקבל ניחומיו ולא לבכות על מתו יותר מדאי כי אם הוגה ורחם כרוב חסדיו. וזו היא חתימת הספר ובו כללתי כל מעינות החכמה מענין הנשמה הטהורה קרא נא בו קורא משכיל ונבון כי חתום הוא:

נשלם המאמר השני. בעזר האחד ואין שני

המאמר השלישי

פרק א

מורה הדברים אשר בהם יתקיים כל דבר. ואיך היות כל אדם נצב הקומה היא ראיה להשארות הנפש:

שלשה המה מטיבי צעד החוש הקבלה והמופת. ומכחם יתברר ויתלבן אמיתת הדברי' והמה הדרכים אשר בהם יתחזק הנפש באיזו ידיעה ואמונה. כי לא נוכל להכחיש מה שיאמת אותו החוש. ולא מה שבא בקבלה מנביאי האמת והצדק ופרסום גדול כאשר קבלנו אנחנו קהל עדת ישראל עם הרבוי העצום מששים רבוא ממשה רבינו עליו השלום. ולא מה שאמת אותו המופת האמתי והמופת ראיה. רצוני כל מה שיתאמת מן המאוחר אל הקודם ומן הקודם אל המאוחר. ואולם ראוי שתדע שהגם ששלשה המה הגבורים אשר מעולם אנשי השם בכל חכמה ודעת מן השלשה הכי נכבד הקבלה כאשר נמשכה מאב לבן מקהל גדול ועצום אשר כלם כאחד ראו בלתי נמצא ביניהם חולק ומגמגם על הראיה ההיא וזה כי לא אשר יראה האדם לעולם הוא אמת כי האדם יראה לעינים ולפעמים לסבה מהסבות יפול בהם הטעות כהטעות בעוות באני שיט המשוטות

ביאור. ואיך ישפוטו הם שהארץ היא כדורית ושהיא חלק ק"ע פעמים מעגול השמש אשר לעין כל נראה כאילו היא עגולה קטנה בלתי ההקשה שכלית. אשר גם מחולשת הראות פעמים רבים נראה שרואה ואינו רואה אמיתת הדברים. גם לא כל מה שישפוט האדם בשכלו ראוי להחליט עליו שהוא אמת כי אף שהקב"ה ברא את האדם בשכלו ישר המה בקשו חשבונות רבים ותהי האמת נעדרת כי לא כולי עלמא גמירי להוציא לאור משפט ואתה תחזה שלא יש בין שני פילוסופים הסכמה בשום דבר בעולם זה אומר בכה וזה אומר בכה ויצא הרוח שלא כל הדעות שוות וכל אדם יולידו עשתונותיו לא יסכים בהם עם חברו כי ההקשה השכלית היא חלושה מאד. וכאשר האדם יחשוב התיצב על דרך טוב בא חברו והורס את בניינו ובא ללמד ונמצא למד כי מעשה ידי אדם המה מעשה תעתועים אשר על כן הראיה היותר עצומה והנכבדת אשר על פיה יתקיים כל דבר היא הקבלה האמיתית הכלולה בספר התורה באשר נתאמת בנסיון יום מתן תורתנו אשר בו זכו כל ישראל מקטון ועד גדול חכם גבור ועשיר טפש חלש ורש למעלת הנבואה ועיני כלם ראו. וכמו שאמר הכתוב את הדברים האלה דבר ה' אל כל קהלכם. ובאשר אין בעולם מי שיאהב את האדם יותר מאביו לזה הקבלה אשר בזה נמשכה מאב לבן אי אפשר להכחישה. ולכן אמר דוד דרך אמונה בחרתי. בהיות שאמונה השלימה הבאה לו לאדם על צד הקבלה לא תשער הנפש סתירתה:

ואחרי הדברים והאמת האלה באשר קורא ידיד יגעתי בב' המאמרים הקודמים בענין הנפש ודעת אלהית מצאתי בכל מה שפרסם לנו בתורתו האלהית ובדברי הנביאים וגלה סודו אל עבדיו המקובלים והיא הידיעה היותר גמורה והכרחית כאשר אמרנו. ראיתי ונתון אל לבי במאמר הזה להראות בכל כחי ועוצם ידי על צד החוש ההשארות הנפשיי הזה והדבר קשה. אבל בה' בטחתי ינחני במעגלי צדק למען שמו להוציא לאור כוונתי ואדע כי לא אבוש כי אשים לאל מלתי ואומר:

אחד מן הדברים אשר באומד הדעת יוכלו העינים לשפוט שהאדם הוא נבדל מכל הבעלי חיים בהיותו מצד נשמתו חי וקיים לנצח הוא היותו נצב בקומה זקופה ומתנשא לכל ראש. ביתר שאת ויתר עז מכל חית הארץ והבהמות הארציים אשר הן בקומה כפופה בלכתם תלכנה וזה כי ידוע הוא שכל היסודות נכספות וגם כלתות לנוח ביסודם הטבעי. סובב סובב הולך הרוח. האש כי ילהב ופנה למעלה. המים מניחים המקום הגבוה ויורדים למקום נמוך. והארץ לעולם במקומה עומדת וזרוק חוטרא לאוירא אעיקריה קאי. ולכן בהיות שרוח הבהמה יורדת היא למטה לארץ הנה היא בקומה כפופה תטה למטה כי עפר היא ואל עפר תשוב. אמנם האדם אשר מצד נשמתו הוא שמימיי כי

נשמתו היא מן השמים לכן הולך קוממיות ונוטה לצד העליון והחלק היותר גובר עליו שהוא נשמתו תחזקהו בקומה זקופה ותעלהו לשמי מרומה ולמקור אשר ממנו חוצבה: ועם זה תדע טעם לשבח לנענועם של אומתנו בקריאה. הסכת נא ושמע מה שכתוב בספר הכוזרי מאמר ב' סימן ע"ט ז"ל. אמר הכוזרי אשאל אותך התדע למה מתנועעי' היהודים בקריאת העברית. אמר החבר אמרו כי בעבור העיר החום הטבעי ואינני סבור שהיא אלא מצד הענין שאנחנו בו כי מפני שיכולים לקרוא רבים מהם כאחד היה אפשר שיתקבצו עשרה מהם או יותר על ספר אחד ובעבור זה היו ספרינו גדולים וכל אחד מהעשרה מצטרך שיטה בכל עת לעיין התיבה וישוב והוא נוטה ושב תמיד מפני שהספר בארץ והיה זה הסיבה הראשונה ואחר כן שב מנהג מפני ההסתכלות כאשר הם בטבעי בני אדם. עכ"ד. ולפי זה בב' דרכים יצא אלינו. הא' שסיבת הנענוע הוא להעיר החום הטבעי על ידי התנועה אשר בה יתעוררו הכחות ע"ד כל עצמותי תאמרנה. הב' סיבת מיעוט הספרים בימים ההם ובזמן ההוא אשר היה נסבה להתאסף הרבה תלמידים ולנענע עצמם בעת קריאתם לראות ולקרות ולדקדק היטב באותיות ומילות ואחר שנתרבוהספרים שב ההרגל טבע שני ועוד היום מתנועעים כמשפטן. אולם לא זה הדרך דרך הרשב"י הוא באמת עלה שמים וירד ולכל בני ישראל היה אור צא נא וראה מה שכתב בפרשת פנחס עמוד ת"ב ז"ל. שאלנא ליה מאי דכל עמין דעלמא לא עבדין אלא ישראל בלחודייהו דכד לעאן באורייתא מתנועען הכא והכא בלא למודא דבר נש בעלמא ולא יכלין למיקם בקיומייהו. אמר לי אדכרתן מלתא עלאה ובני עלמא לא ידעין ולא משגיחין. יתיב שעתא ובכה אמר ווי לעלמא ווי לבני נשי דאזלינן כבעירי חקלא בלא סוכלתנו. במלה דא בלחודוי אשתמודען נשמתהון קדישין דישראל בין נשמתהון דעמין עע"ז נשמתהון דישראל אתגזרו מגו בוצינא קדישא דדליק דכתיב נר ה' נשמת אדם. והאי נר בשעתא דאתאחד בגו אוריתא דלעילא לא שכיך נהורא עליה אפילו רגעא. ורזא דא אלהים אל דמי לך. כגוונא דא כתיב המזכירים את ה' אל דמי לכם לא שכיכו לכון. נהורא דשרגא כיון דאתאחדא גו פתילה ההיא נהורא לא שכיך לעלמין אלא מתנענע נהורא לכאן ולכאן ולא משתכיך לעלמין. כגוונא דא ישראל דנשמתייהו מגו ההוא נהורא דשרגא כיון דאמר מלה חדא דאוריתא הא נהורא דליק לא יכלין אינון לאשתככא. מתנענען לכאן ולכאן ולכל סטרין כנהורא דשרגא דהא נר ה' נשמת אדם. וכתיב אדם אתם אתם קרויי' אדם ואין אומות העולם קרויי' אדם. נשמתין דעמין מדעיכו דקש בלא נהורא. ועל דא אית להון שכיכו ולא מתנענען דהא לית לון אוריתא ולא דלקין בה ולאו נהורא שריא בהו ואינון קיימין כעצים בגו נורא דדליק בלא נהורא דשריא עלייהו. ועל

דא משתככין בלא נהורא כלל. אמר רבי יוסי דא הוא ברירו דמלה זכאה חולקי דזכינא להאי למשמע דא עכ"ד. והיא טענה נצחת כי הנשמה היא נר ה' ואתגזרת מן גו בוצינא וכאשר מתאחדת לפתילה שהיא התורה האלהית אז מתמלאת אורה ונכספת לצאת מהגוף ולעלות אל מקורה ולשוב אל ארץ מולדתה ואין לה שכיכו. ולזה מתנועעת לכאן ולכאן כההוא נהורא דשרגא:

גם מקום הניחו לי אבותי להתגדר בו ולפי כוונת הפרק אומר כי האדם עץ השדה שפירשוהו חז"ל בפרקא קמא דתענית והרשב"י בזוהר פרשת שופטים בניחותא לאפוקי מרש"י שפירשו בתמיהא. אולם לא כפי דעת ארסטו שהמשיל את האדם לאילן הפוך ששרשיו למעלה באומרו בשני מספר הנפש כי כשם שהשרשים שואבים מן הארץ הלחות וממשיכים אותו לכל חלקי הנטיעה לזון אותה ולפרנסה. כן ראש האדם אצל לקיחת המזון הנאות אליו יען כפי האמת האדם הוא אילן ישר והמוח אשר הוא המחנה שני לנפש הוא השורש אשר מטל השמים ממעל יצטבע ומשם יתפרד ההשפעה והמזון הרוחני אל שאר הכחות. וכמו שהשרש הוא החלק הראשיי באילן כך הראש מצד הנפש אשר שם משכן כבודה הוא השרש. וכמו שהארץ מחזק' בכל תוקף השרש כך השמים מושכים בכח גדול וביד חזקה הראש. ובעבור זה כל אדם נצב ובעל קומה זקופה. וכאשר יתחבר לזה ההשפעה השכלית בעת הקריאה בתורה ובתפלה אז מתנועע הגוף כי כאשר ירד הגשם והשלג מן השמים והרוה את הארץ והולידה והצמיחה אז משתרגים הענפים לאחוז פני הקרקע וגוש עפר יסודם. כן כאשר מציון מכלל יופי אלהים את רוח קדשו הופיע לשכל האדם אז כאילו כל הגוף מקבל כעת חיות פתע מתנועע כלו לקבל ההשפעה ההיא. ולזה כפי הרשב"י בני ישראל עם קדושו ולא שאר עמין יש להם התנועה הזאת:

פרק ב

מהחלוף הנמצא בין בני האדם פנים מפנים שונים מראה אמיתת הפינה הזאת ממעלת הנפש:

אחד מן הדברים היותר מופלאים בטבע הוא החלוף הנמצא בפרטי המין האנושי וכמו שכתב הרמב"ם בפרק מ' מהחלק השני מהמורה לא תמצא שני אנשים מסכימים במין ממיני המדות כמו שלא תראה צורותיה' הנראות שוות. וכן אז"ל בסנהדרין פרק א' דיני ממונות למה נברא האדם יחידי וכו' ולהגיד גדולתו של מלך מלכי המלכים הקב"ה שאדם טובע כמה מטבעות בחותם א' וכלן דומין זה לזה אבל הקב"ה טובע כל אדם בחותמו של אדם הראשון ואין א' מהן דומה לחברו שנאמר תתהפך כחומר חותם

ויתיצבו כמו לבוש ר"ל שאדם הראשון נברא יחידי בזולת נקבה כדי להראות גדולתו של הקב"ה שטובע כמה מטבעות בחותמו שהוא לבדו התחלת כל הנבראים ועם כל זה הצורות משתנין ואין אחד דומה לחברו וזהו שאמר הפסוק תתהפך כחומר חותם ר"ל כחותם העשוי מחומר הרך שהיוצר יכול לשנותו כמו שירצה כן משתנה חותם אדם הראשון כפי רצונו יתעלה כי הוא הבורא הוא היוצר וזהו שסיים ויתיצבו כמו לבוש ר"ל כמו שהלבוש משנה את הבריות מטוב לרע ומרע לטוב כך החותם עצמו של אדה"ר משתנה כמו לבוש בשוני הצורות. וכך היה רבי מאיר אומר בשלשה דברים אדם משתנה מחברו בקול במראה ובדעת בקול ובמראה משום ערוה (פי' שלא יתחלף לאשה בבעלה ביום מפני המראה ובלילה מפני הקול) ובדעת מפני הגזלנים והחמסנים פי' שאין חפצו של זה כחפצו של זה כי זה יחפוץ בחפץ פלוני וזה באחר זה רודף אחר תאוה זו וזה אחר תאוה אחרת. האשה היפה לזה היא כעורה לאחר. מפני שאם כל האדם יטה לבבו לאשה אחת או לדבר אחד יבקשו הכל לגזול אותו הדבר בזרוע ויאמר בלבו ארדוף אשיג. ולכן היתה מחכמתו של השי"ת לשנות דעותיהם ורצונם. ועתה אם אמת נכון הדבר והנסיון יוכיח שאין אדם דומה נחברו בפרצוף הפנים והכרת פניו ענתה בכל אחד ואחד מהם ראוי לחקור מה היא הסבה הטבעית לזה ואומר:

הלא הרמב"ם בפרק הנזכר הרב בעל הכוזרי במאמר ראשון סימן ו' והרב בעל העקרים מ"א פרק כ"ה בחמשה דרכים יצאו אלינו להתיר את הספק הזה. הם אמרו שחמשה דברים עושים רושם בשנוי הצורות ואלו הם. רוב ההרכבה מזגי האבות התחלפות המקומות שנוי המזונות וכחות הגלגלים והמזלות. פירוש:

רוב ההרכבה. מפני שהאדם הוא המרכב האחרון שיש בו ד' ליחות והם כנגד הד' יסודות. ונמצא בו כח הצמיחה שהוא משותף בזה עם הצמחים והנפש המרגשת אשר הוא משותף בה עם שאר בעלי חיים והכח השכלי אשר בו נבדל משאר בעלי חיים ובהיות שהאדם כולל כל יתר הצורות ועליו היו כלנה לכן אמרו שבעבור זה יתחייב שיהיה ההבדל רב בין אישיו ואין להפלא אם יפול החלוף בין הצורות הנכללות בו:

מזגי האבות. אמרו שמזגי האנשים מתחלפים קצתם מקצתם הוא מצד התחלפות מזגי האבות עד שאי אפשר שיסכימו שני אנשים על מזג ותכונה אחת כמו שכתב אבן סינא באופן הראשון מן הספר הראשון מן הקנון. ובהיות שהתכונות הנפשיות נמשכות אחר המזג כידוע מכאן יצאו כל צבאות המדות למשפחותיהם. זה אכזרי בתכלית עד שיגיע אכזריותו להרוג הבן יקיר לו. וזה כל כך רך הלבב עד שיחמול בהריגת כנה או פרעוש. וכן ברוב המקרים זה הוא כילי בתכלית וזה כל נדיב לב ומפזר ממונו. זה זולל וסובא

וזה אוכל לשובע נפשו. זה נואף אשה חסר לב וזה לא ידע את אשתו. זה עני ושפל רוח וזה גבה עינים ורחב לבב. זה לא מצא לגוף טוב מהשתיקה וזה כל רוחו יוציא כסיל. זה כל ימי עני רעים וזה שמח לאד. וכן בשאר המדות. ויצא החלוף ממזגי האבות אשר הם מקור המדות כמו שקדם. ואשר מתרכבות ומתקרבות אל הולד הנוצר עודנו עצור בבטן אמו:

התחלפות המקומות יען לא כל המקומות שוות כי יש מהם שאוירו רע ובלתי בריא ויש אויר ברי' מאד והאקלימים שונים ולא כל אדם זוכה לשבת בארץ טובה ורחבה. ולכן המקום עושה רושם. וכפי טבעי הארצות מתחלפות בשנויי האוירי' כך ישתנו מזגיהם מראיהם ומדותיהם כמו שראינו שהאשכנזים הם יותר לבנים מאנשי פורטוגאל אשר הם כמעט נוטים לשחור. וכן תדין בשאר המדינות אשר באלו האנשים קטנים ומראיהם רע ובאלו האנשים גדולי הקומה ונראה מראיהם טוב:

שנוי המזונות. באשר נמצא ארץ שפירותיה גסים וקשים בטבעם המים רעים והארץ משכלת. ונמצא ארץ אחרת שפירותיה ערבים מתוקים ובריאים והמים זכים וברים. אשר על כן הנזוני' מאלו המזונות יהיה מזגם הפכי ממזגי אנשי ארץ אחרת. ובעבור זה ימצאו בעיר אחת או במחוז אחד אנשים יותר חריפים ופקחים מזולתה. ובהיות שהולד בהיותו במעי אמו אוכל ממה שאמו אוכלת ושותה ממה שאמו שותה לכן מקבל המזג ממנה ויתחלפו במזגם ובצורותם. וכמו שלא ימצאו שני אנשים על מזג אחד כך לא ימצאו על פרצוף אחד:

כחות הגלגלים והמזלות. ידוע הוא מה שאמר ארסטו כי האדם יולידהו האדם והשמש. כיון בזה שבו ישתתפו הככבים והשפעתם וזכר השמש להיותו המושל הגדול אשר מאורו יראו אור ואם יסתיר פניו מהם ימששו חושך ולא אור ובהיות שהגלגלים באמצעות כוכביהם על ידי השלכת נצוציהם פועלים למטה יתחייב שכפי חלוף השלכת הנצוצות ההמה יתחלפו פעולותיהם. ובאשר ידענו שהתחלפות השלכת הנצוצות יהיה כפי מה שיתחלף מצב ערכי הכוכבים דרך סבובם אלו עם אלו והערכים ההווים מהם חדלו לספור כמו שכתב הראב"ע בתחלת ביאורו לס' הקהלת באומרו כי לא נמצא מתכונת מלאכת השמים נמשלת למתכונת אחרת רגע אחד גזרו ששנוי הפרצופים והמזגים וחלופי חלופיהן באישים הם כחות הגלגלי' והשפעתם:

זאת כל הכתוב בספרי החכמים האלה הנזכרים ז"ל. ואף שהאמת אתם ששנוי מקום המזונות הככבים האבות וההרכבה עושים רושם להחליף עשרת מונים המדות והצורות מכאן אינה ראיה לשלא ימצאו שני בני אדם שוים ואין אחד דומה לחברו כי למה

לא יהיו הנולדים בארץ אחת ונזונים עצמם כלם כאחד מפירות הארץ הטובה היא אם רעה במזג אחד או בפרצוף אחד. ולמה לא יסכימו לפחות שנים או שלשה בפרצוף כמו שמסכימים בקומה ובשאר חלקי הגוף. ואם רוב ההרכבה באדם הוא הסיבה למה לא נמצא בב"ח בתכלית זה החלוף עם היות שמלבד נשמתם המרגשת יש להם הנפש הצומחת כצומח והד' יסודות כדומם. ואם השמים יתנו טלם וכחם וגבורתם ימלאו הארץ למה לא יהיו הנולדים ביום א' וברגע אחד במזג אחד ובפרצוף אחד אם כלם כאחד קבלו ההשפעה עצמה מהככבים כאחד. והנסיון הוכיח ההפך כי זה לעמל יולד וזה בכל דרכיו משכיל. זה יפה תואר ויפת מראה וזה כמה מכוער. זה חכם וזה טפש זה גבור וזה חלש ופרצופיהם שונים. ולמה לא יהיו האחים שוים אם אב א' לכלם אם אם אחת בראם. ומי יכול עוד לאמת ולקיים שלא ימצאו שני אנשים שוים במזג אחד ותכונה אחת כדבר אבן סינא האם הוא ממכון שבתו השגיח על כל יושבי הארץ. האם חכמתו הנפלאה ראה את כל בני האדם הנתגלה אליו פנימיות הגוף וראה תוכו כברו. ואם לא מצא תעלה וארוכה למכותי פנימיות הגוף והבשר הנעלם מן העין מי הגיד לו שלא ימצאו שני אנשים שוים במזג א':על כן אמרתי עד פה יגעתי ומנוחה לא מצאתי ואשתומם כשעה חדא. ואחר הדרישה והחקירה גמרתי בלבי שסיבת שנוי הפרצופים הוא שנוי הנשמות. כך עלה בדעתי. ידוע הוא שאין שני מלאכים משתתפים באצילות אחד ואעפ"י שהם שכלים נבדלים ואינם בעלי חומר יהיה החלוף ביניהם לא כמו שחשבו רבים בשיהיה הא' עלה והאחר עלול אלא מצד השגתם כי כל מי שישיג מתוארי השלמות אשר בו יתעלה אחד או שנים יתחלף למי שישיג יותר מזה מבלי שיחייב זה שום רבוי בעצמות כל אחד מהם וכפי התחלף מושכליהם כן יתחלף כחם ופעולחם בעולם. וכתב הרב בעל העקרים מאמר ב' פרק י"ב ז"ל ובעבור זה אמרו רז"ל אין מלאך א' עושה שתי שליחות שירא' שיש לכל מלאך שליחות וכח מיוחד כפי השגתו. וכן אמרו שר של אש ושר של מים. ואחר שהיו תוארי השלמות אשר בו יתברך רבי' או בלתי בעלי תכלית חוייב שימצא רבוי גדול מהשכלים הנבדלים כפי התחלף השגתם ממנו ית' וכפי התחלף הכת הניתן להם ממנו ית' לפעול בו עכ"ד. והכלל היוצא מזה שהמלאכים הם על מדרגות שונות ואין א' דומה לחברו וכל א' הוא מין לעצמו והחלוף ביניהם הוא מצד השגתם. ואחרי הודיע אלהים אותך את כל זאת דע קורא נבון שגזרה היא מלפני שהענין עצמו הוא בנשמות באשר הן על מדרגות מתחלפות כמו המלאכים ולא ראי זו כראי זו כאשר הראיתיך במאמר השני פרק שביעי ומשם יפרדו הגופים כלים מכלים שונים. והפרצופים אינם שוים כי הנשמות הן הנה הבונים מעונות למו וכאיש ביתו. ועל כן אין להפליא אם לא

יהיה האחד דומה לחברו. וכתב ארסטו ראזיש וגאלינוס שהטבע רשם בפנים וחלקי הגוף המדות החשובות וכן להפך. ותדע שכך הוא האמת שכן צותה לנו התורה האלהית שכל איש אשר בו מום מזרע אהרן לא יגש להקריב את אשי ה'. וזה מפני שהוא סימן נשמה ממדרגה שפלה. וכן הנסיון מורה שכל הנולדים במום עור פסח או גבן הם ממדות פחותות בעלי עין הרע אכזרים ומרי נפש. והיפה מראה בטבעו הוא בעל מדות טובות רך רחמן אוהב ונדיב הגם שכל אחד ואחד יכול לנצח יצרו ומולדתו אם לעקל או לעקלקלות ובעבור שפרצוף הפנים הוא החלק היותר נכבד מהאדם באשר שם הנשמה אורה זורחת בחושים הנכבדים משרתים להשגות העליונות בו עשה הנשמה יותר רושם מכל חלקי הגוף ובעבור זה אמר הכתוב חכמת אדם תאיר פניו. ולהיות הפנים עיקר הגוף אמרו רז"ל גופו אדם ופניו בהמה אפי' עוסק בתורה אומרים לו בא ונשחוט אותך. גופו בהמה ופניו אדם אפילו חורש בשדה אומרים לו חלוץ יבם:

גם בגלל הדבר הזה תמצא שבכל האומות החרפה היותר גדולה שיוכל לעשות האדם את חברו הוא לסטרו בפניו וכמו שנאמר יתן למכהו לחי ישבע בחרפה. כלומר כי כל כך היא גדולה ההלבנה שמקבל האדם כשיכוהו בלחי כי מיד שיתנה למכהו כדי שיכהו עליה ישבע בחרפה ולא ישחית והרבה להשיב אפו בעד הקלון שקבל. וכן בישעיה סי' ן' גוי נתתי למכים ולחיי למורטים. ובמיכה סי' ד' בשבט יכו על הלחי את שופט ישראל. וזה מפני שהנשמה עושה בפנים רושם. ובהיות שענין חלוף הצורות הנמצא בין בני האדם הוא מהדברים היותר מופלאים נראה שדוד המלך עליו השלום בבחינת הפלא העצום הזה אמר במזמור קל"ט אודך ה' על כי נוראות נפלאתי נפלאים מעשיך ונפשי יודעת מאד וכו' גלמי ראו עיניך ועל ספרך כלם יכתבו ולא אחד בהם. והפירושים רבים. אבל נראה לי שבאלו הפסוקים היה דוד מפליא הפלא ופלא בראותו שכל מין האדם נחתם בחותם אחד וימים יוצרו ר"ל במספר ימים רע"א כמנין הריון ט' ירחים ועם כל זה ולא א' בהם מי שידמה וישוה לחברו אבל אמר שאלו הם מהמעשים הנפלאים מהשם ואינו יודע הסוד אלא הנפש כמו שאמר ונפשי יודעת מאד כי הנפש יודעת שהיא הסבה להבדיל הפרצופים הללו בהיותה רוחנית וממדרגת המלאכים וכל א' ואחד מין בפני עצמה. וכן הגוף כל אחד וא' בצורה נבדלת ואין א' מהם דומה לחבירו:

פרק ג

ענין נפלא מיציאת דמו של הנרצח בפני הרוצח. ואיך זה נמשך מהנשמה הנשארת אחר המות:

מודעת זאת בכל הארץ והדברים עתיקים ששופך דם האדם באדם דמו ישפך. רצוני לומר שהמכה רעהו בסתר בעברו לפני גופו קודם קבורתו מיד דם הנהרג תוסס ונשפך לחוץ. וכן בעל ס' חסידים כתב בסימן תתשמ"ט וכשנהרג האדם אם יבא עליו הרוצח תפתח המכה ומביע דמו כדי שינקם מן הרוצח. וכותבי אומות העולם הביאו הרבה ראיות להוכיח אמתת השאלה הזאת. ובתתרם להשיב עליה אמרו שהמתים הם על ב' אופנים כי יש מת למראית העין ויש מת לפי האמת. הראשון הוא כאשר אין שם הגפת הדפק ולא שום תנועה בעבור החולשה הגדולה מהחולי. והשני כאשר הנשמה נפטרת מן הגוף מכל וכל ואין שם שום חמימות כלל. ולכן גזרו שבמין הראשון יוכל לקרות כדבר הרע הזה כי אף שהמוכה הוא בתכלית החולשה ונתקרר דמו עדין אינו מת. ובאשר בתוך שבעה שעות של ההכאה כפי דעת מרסיליאו פיסינו. ורודיגינו או עשרה או י"ב כפי דעת גאליאותו מארסיאו עדין הוא חי אז בעברו דרך שם ההורג הגם שהנהרג אינו יכול בשביל החולשה הגדולה להרים קולו ולקום לקחת נקמתו הדם שהיה כמעט קר מכל וכל יוצא מחדריו ונשפך לארץ לתבוע עלבונו. אמנם אופן התשובה הזאת אין לו יסוד כי השאלהאינה על מי שאינו מת כי אם למראית העין אלא במת בהחלט. וכבר ראיתי אחרים שחשבו שזה יקרה מכח דמיון הרוצח והדבר הזה אין לו שחר כי הדמיון אינו פועל הגם שיהיה חזק בגופי אחרים כל שכן לשפוך דמם על פני חוצה לאחר מיתתם. גם חשבו שרים ונכבדים שסבת שפיכת הדם הוא הדם הנשאר בחרב או במלבושי הרוצח כי אז הדומים מתקרבים זה לזה. והדבר קשה. כי ימשך מזה שכאשר הרוצח יעבור במלבושים נקיים וחרב אין בידו כי אז לא יעשן אף הנהרג ולא יהיה דמו תוסס והנסיון הוכיח ההפך. גם ימשך מזה שכאשר יחתכו בשר מה מאבר א' שהבשר ההוא יתקרב אל בשרו ויתנועע ויתקרבו העצמות עצם אל עצמו וזה שקר מבואר ועוד כי הדם אינו יוצא ממחיצתו ומגיע לרוצח אצל דמו אלא תוסס ויוצא לחוץ בלבד:

אשר על כן על כל דברי החקירה הזאת ראוי לאשר ולקיים שהנשמה היא סבת התנועה הזאת ואומר. הלא ידעת הלא שמעת שכל זמן שהנרצח לא נקבר ודמו אינו מכוסה בעפר או לא נדרש אין מנוחה לנשמתו ורוח אלהים מרחפת על פני מתו. שכן כתוב ביחזקאל סימן כ"ד כי דמה בתוכה היה על צחיח סלע שמתהו לא שפכתהו על הארץ לכסות עליו עפר להעלות חמה ולנקום נקם נתתי את דמה על צחיח סלע לבלתי הכסות והמפרשים פירשו פה א' שעל זמן מנשה הרשע דבר הנביא כמו שנאמר וגם דם נקי שפך מנשה הרבה מאד עד אשר מלא את ירושלים פה לפה אשר דמם היה מגולה לבלתי הכסות להעלות חמה ולנקום נקם כמו שכתוב בהבל קול דמי אחיך צועקים אלי מן האדמה.

וכן דמי נבות לעולם תבעו דין על אחאב ואזבל במקום שפיכתם. ורבותינו דרשו שעל דם זכריה בן יהוידע נאמר שראהו רב טבחים רותח והרג עליו אלפים ורבבות וגזר עליו השם שלא יבלע בקרקע להעלות חמה ולנקום נקם ואחר כך נתמלא הקב"ה רחמים ומיד רמז לאותו דם ונבלע במקומו כדאיתא במדרש קהלת ובפ' הנזקין וכן אז"ל בד"ר פרשת ואתחנן מעשה בב' אחי' שהרג אחד מהן את חברו מה עשתה אמן נטלה כוס א' ומלאתו מדמו והניחה אותו במגדל והיתה נכנס' בכל יום ויום ומצאה אותו הדם תוסס. פעם א' נכנסה והביטה אותו ומצאה אותו ששתק אותה שעה ידעה שנהרג בנה לקיים מה שנאמר שופך דם האדם באדם דמו ישפך. וכן אמרו על יאשיהו באיכה רבתי והביאו רש"י בפסוק תשתפכנה אבני קדש בראש כל חצות. כל רביעית דם שיצא מיאשיהו בכל חץ וחץ שנעצו בו היה ירמיה קוברו במקומו ועליה קורא תשתפכנה אבני קדש. ומל זה כמו שאמרתי כדי שיכוסה הדם לתור לו מנוחה לנפשו כי כל זמן שהגוף קבורה לא היתה לו רוחו ונשמתו אליו יאסוף ולא נתנה לרשת משכנות לה בעולה הנשמות. ולזה כתבו הפוסקים בטור י"ד ובב"י סימן שפ"ד ובמקומות אחרים שאם נמצא הרוג ישראל שקוברים אותו כאשר נמצא עם בגדיו ודמו מיד. ובגלל הדבר הזה תבין קורא נבון שכל הטעמים שנתנו חכמי א"ה את כלם ישא רוח ואין להם לא טעם ולא ריח. והאמת אתנו שבהיות שהנשמה היא אלהית ונשארת אחר המות ומרחפת על הגוף כל זמן שלא נקבר היא יודעת מאד הרוצח והיא מראה באצבע אותו באשר בעברו דרך שם מיד רותח דמו בקצפו את הקצף שהיה לו לקצוף בנוקמו את נקמתו:

והנם שאני לא ראיתי מימי איש פוצה פה ומגמגם על השאלה הזאת אשר אנחנו עליה שמח לבי ויגל כבודי בשומעי לנאמן רוח וגבר אמתי מבני עמנו מספר ומגיד לפי תומו איך לאחר ששה חדשים שהכה מלשין א' מכת מות בסתר בארץ בארזיל כידוע לרבים ונרפא ממכתו קרה מקרה שפעם א' נגלה לו ושאל בשלומו ואז תכף ומיד בדברו עמו ותפתח המכה ודמה יצא החוצה וימת לבו בקרבו ונפטר לעולמו דאע"ג דאיהו לא חזא נשמתיה חזא וזאת היא א' מן הראיות אשר עין ראתה כאמור:

פרק ד

מהפחד הנמצא בין אנשי הבית אם הגנב בבית בלי ידיעת סיבת הפחד מראה מעלת הנשמה משכלת.

גם זו לטובה לענין כונתנו בהשארות הנפש. הלא היא כתובה על ספר גיללילמו פאריסיאינסי דף קכ"ד אמר שלפעמים אם הגנב במחתרת נחבא אל הכלים או באיזה מקום נסתר פתע פתאום פחד ופחת יפול בלב אנשי הבית ושם פחדו פחד בלתי

סבת הפחד תסמר שערת בשרם ולא ידעו צערם. ובחקרו טענה מספקת לשאלתו אמר שמהעין יוצאים אדים מהמותרים אשר ידחם הטבע וכאשר יוצאים מהאיש המקנא ושונא לארסיות אותם האדים יפעלו בנושאים הפוגעים ובדברים המוכנים לקבל אותו השפע עד שיתכן שימותו אנשים בהבטתם. והביא ראיה לזה מהמראה החדשה שאם תסתכל בה האשה בוסתה יתראה בה מיד כחם דם וישאר רשומו זמן מוחש. וכן הביא ראיה מהאפעה שימית האדם בראותו פניו. ובעבור זה גזרו הטבעים שהפנים מעותדים לעולם לנזק באשר שם תכנס הארסיות בעיניו ובאזניו ודרך הפה שהם כלים פתוחים קלים להתפעל באופן שיובל מהם ההיזק אל המוח הקרוב לשם לא כן שאר האברים כלם. וזו היא סבת העין הרע הובא בכמה מקומות. וטעם הכופר נפש הנזכר בפרשת כי תשא. ועתה אחרי ההוצעה הזאת קיים החכם הנזכר שמעין הגנב באשר הוא כונן חציו על יתר לירות במו אופל לישרי לב והם לדמים יארובו וימהרו לשפוך דם יוצאים אלו האדי' הארסיי' ופוגעי' בפני איש מאנשי הבית ומחליאים אותו ופחדו יפול עליו כי פחד אליו איד הגנב פחד ופחת היה לו ולא ידע כי בנפשו הוא כי לא ידע מה הוא.
עדכאן הגיע תחום שכל פילוסוף מבקש לו סבה טבעית בכל הדברים:
אמנם רוח אחרת עמי הבט נא קורא ידיד והתבונן נפלאות אל. הלא ידעת מה שאמרו רז"ל במסכת מגילה פ"א על פסוק של דניאל סימן י' וראיתי אני דניאל את המראה והאנשים אשר היו עמי לא ראו את המראה אבל חרדה גדול' נפלה עליהם ויברחו בהחבא. מאן נינהו אנשים. אמר ר' ירמיה ואי תימא רבי חייא בר אבא זה חגי זכריה ומלאכי אינהו עדיפי מיניה ואיהו עדיף מינייהו אינהו עדיפי מיניה דאינהו נביאי ואיהו לאו נביא הוא. ואהו עדיף מינייהו דאיהו חזי ואינהו לא חזו. וכי מאחר דלא חזו מאי טעמא איבעיתו. אע"ג דאינהו לא חזו מידי אבל מזלייהו מיהא חזו. אמר רבינא ש"מ האי מאן דמיבעית אע"ג דאיהו לא חזי מידי מזליה חזי. מאי תקנתיה לקרי קרית שמע. הרי לך שהבהלה הבאה לו לאדם פתאום בלי סבה ידוע' היא הנותנת שאעפ"י שהגוף אינו רואה נשמתו שהוא המזל המניע אותו רואה וכן בענין הגנב אף על פי שהעין איננה רואה כלום הנשמה רואה. ומכאן מודעא רבה למה שהוכיח הנסיון שלפעמים הלב מנחש המיתות העתידות והשמועות הרעות ומתעצב בלתי סבה ידועה ואחר כך פתאום בא אידו ונראה למפרע שלא לחנם נהפך ששונו לאבל ובשרו עליו יכאב כי הנשמה יודעת העתידות לבוא על הגוף ומתעצבת. וגם זאת נסיתי בחכמה כי שמעתי דבת רבים אומרים שבהיותם חוץ מארץ מולדתם יום לקוח ה' את אביה' לעולמם נצטערו בצער עצום בלי סבה מכרח' יגונ'. ותוך ימים מועטים באה אליהם השמועה הרעה כי כבר

נשמתם ראתה. והפילוסופים זכרו כזה ואמרו כי לפעמים יתעורר האדם לצוות על נכסיו עם היותו בריא וחזק ויקרה שימות באותה שנה. וכן באיוב הוא אומר כי פחד פחדתי ויאתיני. והסבה היא מה שזכרתי כי הנפש יודע' מטבע הויתה העתיד לבא עליה נבאה ולא ידע מה נבאה. כמו שראינו בחלום חזיון לילה בנפול תרדמה על אנשים בתנומות עלי משכב אז יגלה אזן אנשים. והפסוק הזה זכור אזכרנו עוד. ע"כ במה שכתבתי אעמוד נא על הפרק:

פרק ה

יבאר מדרגות החלומות. ואיך מן הצודקים נוכל להביא ראיה לרוחניות הנפש.

החלומות הם על ג' מינים ומדרגות זו למעלה מזו. והם החלום הנבואיי ההשגחיי וטבעי. הטבעי הוא הבא לו לאדם מפאת מזגו והאיכות הגובר עליו. וזה כי כאשר גובר על האד' איזה חום טבעי או זר הנה הוא חולם שהוא מתחמ' אצל האש או שהוא במקוה ועם דברים חמים. וכאשר גובר עליו איזה קרירות יחלום בשלג גשם ומטר הרופא שהיה מכיר בחולה איכות המתגבר עליו על ידי חלומותיו. והחלומות האלו שוא ידברו ואין להם ממש ועליהם אמר ישעיה כאשר יחלום הרעב והנהי אוכל והקיץ וריקה נפשו וכאשר יחלום הצמא והנה שותה והקיץ והנה עיף ונפשו שוקקה. וזכריה כי התרפים דברו און וחלומות השוא ידברו, וחז"ל דברי החלומות לא מעלין ולא מורידין. גם מהמין הזה הם החלומות אשר הם כפי המחשבות ודמיון אותם הדברים שחשב או נתעסק בהם. ועל אלו אמרו בגמרא מההוא דאמר לר' יהושע אמריתו דחכמיתו טובא אימא לי מאי דחזינ' בחלמאי א"ל חזית דמשחרי בך פרסאי וגרבי לך ורעי בך שקצי בחוטרא דדהבא הרהר כל יומא ולאורתא חזא. וכן אמר לי' שבור מלכא לשמואל אמריתו דחכמיתו טובא אימא לי מאי חזינא בחילמאי א"ל חזית דאתו רומאי ושבו לך וטחני בך קשיתא בריחיא דדהבא. הרהר כולי יומא ולאורתא חזא. ומיני החלומות האלו כלם הם מכח הפועל המדמה שהוא מעצמו מרכיב הרכבות ומדמ' דמיונים וכלם שוא ודבר כזב ידברו. ויקרה זה בעת השינה כי אז עולה מהאסטומכא העשן והאדים למוח ואז הכח המדמה מערבב ומבלבל הדברים:

אמנם המין השני הוא ההשגחיי שהפועל והמודיע בהם היא ההשגח' האלהית. והם מהחלומו'. הצודקים הנגלים לאנשים השלמים כחלומות יוסף ולפעמים לרשעים ועובדי עבודה זרה. וזה לא לעזר ולא להועיל להם אלא לתועלת אחרים כמו שנגל' האלהים לאבימלך לכבוד אברהם ויצחק יחידו. ונגלה ללבן להציל את יעקב בחירו. ונגל' לשר המשקי' והאופים ולפרעה להגדיל ולרומם ליוסף צדיקו ולנבוכדנאצר לנחם את עמו.

ומזה המין אמרו רז"ל אין מראין לו לאדם אלא מהרהורי לבו שנא' אנת מלכא רעיונך על משכבך סליקו. ואי בעית אימא מהכא ורעיוני לבבך תנדע. וזה כי כאשר נגלה הקב"ה לאדם שאינו נביא מראה לו מאלו הדברים אשר הוא חומד וחושק לדעת ומהרהר ביום כענין נבוכדנאצר להשקיט לו ממבוכתו. ולאנשי המעלה והמדות לבשרם בשורה טובה או להגיד להם רעתם כדי שיעשו תשובה ויבקשו רחמים על צערם. ומה שאמר רבא תדע דלא מחוו ליה לאינש לא דקלא דדהבא ולא פילא דעייל בקופא דמחטא נראה. לי שהביא ראיה מהמוחש כי כמו שברוב חולם האדם חלומות ממה שהרהר ביום. כך החלומות הצודקים הם מענין הדברים אשר דעתו של אדם טרוד בהם. ואשר השי"ת לאהבתו אותו גול' את אזניו. וכמו שאמר איוב סי' ל"ג בחלום חזיון לילה בנפול תרדמה על אנשים אז יגלה אזן אנשים ובמוסרם יחתום. ר"ל שאז מגלה אזן אנשים הגזרה שכתב וחתם במוסרה כדי להנצל בתשובה ממנה. ובגלל הדבר הזה אמרו רז"ל אין מראין לו לאדם צדיק כי אם חלום רע כי ודברים כיוצא בהם קרים. ובעבור זה כתב רז ש' חלמא בישא עציבותיה מסתייה כי העצבון היא מחלקי התשובה. וכן אמרו יפה תענית לחלום כאש לנעורה.ומפני שאין צדיק בארץ אשר יעשה טוב ולא יחטא לכן מראים לו הרע המעותד לבא עליו וקול פחדי' באזניו מה לך נרדם קום קרא אל אלהיך. והדברים האלה הם אמת ויציב ומעשים בכל יום יוכיחו מעידים ומגידים והגם שאמרו חז"ל אין חלום בלא דברים בטלים כבר הורה לנו הרשב"י בפרשת מקץ עמוד תמ"ג דלאדם זכאי לא איתגלו ליה מילן כדיבין כלום. פוק ותשכח בס' חסידים ותראה הרבה מעשיות מזה. ובספר יוסף בן גוריון טן הקדמוניות לרומיים ס' ט"ז פרק ט"ו תקרא איך גאלפירה בת המלך ארכילאו נשאת הפעם הראשונה עם אלכסנדר בנו של המלכה מריאמיס והורודוס. וכאשר נהרג במצות אביו נשאת הפעם השנית עם יובא מלך מאוריתניא' ואחר מיתתו נשאת הפעם השלישית עם ארכילאו אחיו של אלכסנדר עם היות שהיו לה בנים ממנו. ויהי בלילה והנה היא חולמת שאלכסנדר בעלה הראשון היה בא אצלה ואמר לה הראית בעצמך אשתי שאמת הוא מה שאומרים בני העולם שאין אמונה בנשים יען מאחר שנשאת עמי והיו לך בנים ממני שכחת אהבת כלולותיך ולקחת לך אוהבים ובעלים אחרים ובושת פנים לא היה לך לקחת את אחי. ובכל זאת אני לא אשכחך ולקחתי אותך לי. והנה היא מדברת עם שכנותיה ורעותיה מספרת החלום לא היו ימים מועטי' ותשכב גאלפירה ותתחל ולא קמה ממטתה כי מתה ומכאן הוכיח ה"ן גוריון ההשארות הנפשי באומרו מכאן מודעא רבא לנצחיות הנפש. יאמין המתעקש מה שירצה ישתה לעג כמים ולא ימנע טוב להולכי' בתמי' המתיישרי' באמונת הדברי' האלו לרדוף האמת והצדק עכ"ד.

גם הרב ר' דוד כהן בספר דברי הימי' שלו בספרו ענין הקיסר קארלוס החמישי ורוע מזלו בעיר אלגיר ואבדת אניותיו וחייליו מעיד. וארא בחלומי והנה אניה משוטטת מצופת זהב ויפה עד מאד באה אל היבשה. ובראשה צלמא דדהבא וקול חצוצרות התרועה בתוכה וירוצו רבים אצלה לראות גם הם ולשמוע דבר מה יגידו. ויהי כבואה ואין קול זולתי חולה אחד כסיר נפוח מושכב עליה ואיש אחד מנהל אותה ואיקץ והנה חלום. ואין פותר אלי. אז אמרתי הלא לאלהים פתרוני' את אשר האלהים עושה בקצות הארץ הגיד לעבדו. ואומר אל מאהבי בעת ההיא לאמר אין זה כ"א מופת שישוב הקיסר מבלי חפץ ואניותיו תשכלנה כאשר שכלה נשים חרבו. ויתר אנשיו ישובו הנה מזי רעב ולחומי רשף. ואתם עדי כי ה' דבר העדותי בכם היום. ויהי כן עד כאן וכתב אפלטון כי בהיות סוקרטי במאסר על היותו מכחיש בפסילים מעשה ידי אדם ומאמין באל אחד וסיבה הראשונה קרא לאוהביו והגיד להם איך בתוך שלשה ימים יעלה לגרדום וימות בלי ספק באומרו שחלום חלם שבתולה יפה עד מאד אשר קרא' בשם קראה לו שורה אחת מהומירוס הפייטן הגדול אשר בה נרמז לו מיתתו. וכן היה. גם אליכסנדר מאלי כסנדר מספר מא' שחלם והנה היה רואה את פומפיאוס שר צבא רומא לבוש בגדים צואים ויספר לאחיו רעיו ומיודעיו החלום ובימים מועטים באה השמועה איך בשדות פארסאליה יום הלחמו עם יוליאו קיסר ויחזקו צבאות הקיסר ותהי המלחמה חזקה עליו וינס בלי חמדה מצרימה ושם חתכו את ראשו בסייף. גם אני בעונותי הרבים הנה בשמים עדי וסהדי במרומים שפעמים ראיתי בחלום שברי הפעם הראשונה מעשה שהיה כך היה. הגברת עטרת ראשי אמי מרת רחל סואירה נ"ע נפלה על ערש דוי ויהי חליה עד כי חזק מאד והרופאים התחילו להתייאש ממנה אין דן דינה למזור רפואות תעלה אין לה. ואני עני וכואב עיף ויגע מטרדות הזמן ומצרת נפשי ערב פרידתה לרום עליה על מטתי עליתי קדרתי שמה החזיקתני ונים ולא נים תיר ולא תיר ויראני אלהים כי מות תמות בראותי קבורתה וסמוך אצלה קבור איש נכבד וחשוב מבני עמנו ואיקץ והנה חלום. כי האיש הזה היה חי ובריא אולם. ויהי ממחרת ותמת עלי מרת אמי ז"ל. ולשבת הבאה והנה בתוך הבאים לנחמני ראיתי בני אחיו של זה האיש והם במלבושי אבלות שחורים וארוכים כמנהג. אז שאלתי לאחד מן הסמוכי' אצלי טעם בגדי האבלות. והגידו לי איך באה להם שמוע' רעה ממיתת אביהם בארץ ספרד. ויהי כשמעי את דבריו אמרתי בלבי מי יודע אם זה פתרון החלום אשר ראיתי. אולם לא עברו ארבעה ימים ומת האיש הנכבד ההוא ונקבר אצל מרת אמי נפשותם תהיינה צרורות בצרור החיים את ה' אלהינו. הפעם הב' אשר השפיע ה' את רוחו עלי עש' עמי אות לטוב' ויהי כאשר בא יוסף בן ישראל

נ"ע הבן יקיר לי דרך אניה בלב ים מדאנזיק לעיר המהוללה הזאת ויתעכב ימים רבים ואני המר והנאנח הדאגה לא הניח לי לישון נדדה שנתי בלילה. ויהי באשמורת הבקר זמן שכבר העכול נשלם ישנתי ואיקץ והנה בפי פסוק טרוף טורף יוסף. אז חרדה גדולה נפלה עלי באומרי בעונותי הרבים טרוף טורף יוסף בני ומה לי עוד חיים כי היה חריף בתלמוד ובקי בד' לשונות ובן זקונים הוא לי. ויהי היום עניתי בצום נפשי ותפלתי על חקי תשוב ואתחנן אל ה' בעת ההיא לאמר אנא ה' הושיעה נא את בני חטאת נעורי ופשעי אל תזכור כחסדך זכור לי אתה למען טובך ה'. וה' שמע תפלתי ויהי ביום השלישי בהיותנו כואבים והנה חי ונושע הוא על פתחינו כל מגדים. ויספר לנו איך ביום ההוא של צערי וה' הטיל רוח סערה בים והאניה חשבה להשבר ולעיניו נטרפ' ספינה אחרת והוא ניצל דרך נס. אז עיני למרום נשאתי ושבחתי והדרתי למלך שמיא שגמלני כל טוב. אמנם בהיות שאין שמחה שלמה בעולם הזה לשנה הבאה שלחתיהו עוד הפעם השנית למדינת פולוניא ותכף הגיעו לארץ לובלין עיר גדולה של חכמים ושל סופרי' נפטר לעולמו בעו"ה והוא כבן עשרים שנה תהיה מיתתו כפרתו ולכל מי שעסק עמו בחליו וקבורתוישלם ה' פעלו ותהי משכורתו שלמה מעם ה' שהשמחה לבד במעונו. גם אנכי לא אחדל פי מלהגיד לך את דבר אמת מה שגם עוד בעיני ראיתי ויהי היום והנה הלוך הלכתי לשאול בשלום הגברת ואשת חיל קרובתי מרת אביגיל מוספיאה שומרת יבם מארץ ספרד ופניה רעים שאלתי לה סבת הדאגה ומה יום מיומים ואמרה לי כי ראתה יבמה מוצב ארצה ומוכרך בתכריכין. ובראותי צערת נפשה דברתי על לבה לנוד לה ולנחמה שדברי חלומות לא מעלין ולא מורידין. אמנה היא לא קבלה תנחומין מאנה הנחם. ויהי לראש חדש הבא והשמועה באה ממיתתו כאשר הראו לה מן השמים ומה אענה ומה אומר והדברים האלו אינן צריכין חזוק כי כמעט הן מהמפורסמות באשר כל איש ואשה תעיד אמתתן. וכן מהיות החלומות צודקים נשען גדעון על מה ששמע מהחלום שהיה מספר איש לרעהו ונזכרו בפרק הרואה כמה וכמה. והן החלומות אשר קראתי השגחיים בהיותם הפועל אותם ההשגחה האלהית הגם שלא יבאו לאחד מן בני הנביאים. כי אחר שגלינו מארצנו ונתרחקנו מעל אדמתנו פסקה הנבואה והאורי' ותומים נגנזו ונשאר בידינו שפע החלומות שבהם מודיע הקב"ה הנסתרות כמו שאמרו רז"ל פ"ק דחגיגה אמר רבא אעפ"י שאנכי הסתר אסתיר פני מהם ביום ההוא אמר הקב"ה בחלום אדבר בו, ועל כיוצא בהם נאמר חלום א' מס' לנבואה. ונובלות נבואה חלום:

המין השלישי הוא החלום הנבואיי והם חלומות הנביאים הנבאים בשם ה' לאמת ובהם מגלה סודו אל עבדיו הנביאים כחלום יעקב שלמה ודניאל. וכי תאוה נפשך לדעת ההפרש שיש בין החולם הנבואיי וצודק לחלום הטבעיי. הלא הוא כי החלום הנבואיי והצודק עושה רושם והתפעלות עצום בחלום וזה על מדרגות שונות כי ההתפעלות בנפש הנביא הוא כל כך גדול שמיד מכיר הנביא החולם בעצמו שהוא דבר מושפע מאת האלהים וכמו שכתב הרמב"ם פמ"ה ח"ב מהמורה הנבואה תודיע לנביא שהיא נבואה. וכן העיד ירמיה סי' כ' ותהי בלבי כאש בוערת. וההתפעלוח בנפש החולם מי שיהיה חלום צודק הוא במדרגה יותר קטנה אבל איזה הרגשה יש לו מה שלא יתפעל מהחלומות המבולבלים מכח הדמיון. ולכן גזרו חז"ל החולם ונפשו עגומה עליו ילך ויטיבנו. וכן במענה אליפז סי' ד' בשעיפים מחזיונות לילה בנפול תרדמה על אנשים פחד קראני ורעדה ורוב עצמותי הפחיד ויקרה זה בכל החלומות הצודקים שבאים בפעימה כמו שתמצא בחלומות פרעה ונבוכדנאצר. הרי לך שיש ג' מיני החלומות מהם צודקים ומהם משובשים. ולכן אמרו בפרק הרואה רבה רמי כתיב בחלום אדבר בו וכתיב וחלומות השוא ידברו לא קשיא כאן על ידי מלאך כאן על ידי שד. ופירשו המפרשים שהצודקים הם על ידי מלאך והטבעים הם על ידי הכח המדמה אשר כנה בשם שד. ונא דברו נכונה כי החלומות הבאים על ידי שד הוא כמשמעו כאשר כתבו שלמים וכן רבים שהיו עע"ז מכינים עצמם לקבל שפע השדים בחלום. וכן הרמב"ם בפרק מ"ו מהחלק הג' מהמורה בדברו על איסור אכילת הדם ז"ל. והיו מדמין במעשה ההוא שהשדים יאכלו הדם שהוא מזונם והם יאכלו הבשר ובזה תהיה אהבה ביניהם ויבאו להם השדים לפי מחשבותם בחלום ויגידו להם העתידות וכו' והפירוש מוכרח דאי לא תימא הכי מה בא הכתוב להודיענו וכי לא היינו יודעים שחלומות הדמיון שוא ידברו אלא ודאי שמחלומות הבאים מכח השדים ממש הכתוב מדבר כאמור:

ועם זה אבא נא לכונת הפרק ואשאל ולמה בעת השינה ולא בהקיץ אז יגלה ה' אזן אנשים. ואשיב שידוע הוא שבהחלש הכחות החמריים יתחזקו השכליים וכמו שיורה הנסיון כי בעת הזקנה אשר כבר תשש כחו של אדם ואינו רודף אחרי התאוות הגשמיות אז יתקרב יותר אל החכמה והשכל ומגמתו לעבוד את ה'. וכן בעת המיתה ופטירת הנשמה מהגוף רואה מתן שכרו לעתיד עודו בעולם הזה וכמו שאמר הכתוב כי לא יראני האדם וחי. ודרשו חז"ל בחייהן אינן רואים אבל בשעת מיתתן רואים ועליהם נאמר ותשחק ליום אחרון. וזאת היא הסיבה שהחכמים והנביאים מברכין לבניהם ולתלמידיהם סמוך למיתתן כאברהם יצחק יעקב ומשה לשבטים. וכגון ר' אליעזר

לבנו ורבינו הקדוש שמסר מסורת החכמה לבנו. ובהיות החלום חלק מהנבואה כמו שהנבואה לא תחול על האדם עד שיתבטלו כחותיו הגופניות וישוב שכלי ויקרה זה בעת השינה באשר שם כח הנפש המשכלת גוברת והכחות הגופניות בטלים. כן החלומות לא יחולו בהקיץ בהיות כחות הגוף אז חזקי' ויבאו בעת השינה שהוא זמן בטול ההרגשות והכחות החומריי' כי השינה א' מס' למיתה. וכן באיוב הוא אומר להסיר אדם מעשה ר"ל שהקב"ה יגלה אזן אנשים בחלום ולא בהקיץ לפי שהאדם באותה שעה מסיר מעשה הנפש המרגשת. ונמצא בספר הזוהר ז"ל הקב"ה אודע ליה לבר נש כל חד וחד בההוא דרגא דיליה כמה דאיהו ובהאי גוונא דכל חד וחד כמה דאיהו. אמר ההוא יודאי ודאי לאו איהו אלא לבר נש זכאה דחזא חלמא כדקא חזי ותא חזי דכד בר נש קאים על ערסיה נשמתיה נפקא ושטית בעלמא לעילא ועלת לאתרא דעלת. וכמה חבלי טהורין קיימין ואזלין בעלמין ופגעין לה להההוא נשמתא וחמת מה דחמא ואי לא איתאחדת בההוא סטרא ומודיעין לה מילין כדיבין או מילין דזמינין למתי לזמן קריב. וכן בפרשת וישב עמוד תי"ב כד בר נש נאים על ערסיה הא נשמתיה נפקת מיניה ואזלא ושטיא בעלמא כל חד וחד כפום אורחיה ע"כ. ולא תדמה בנפשך שאז הנשמה בחלום בחזיון לילה עוזבת מכל וכל הגוף אלוף נעוריה כמ"ש זורואסטרו ופיטאגורס אשר על כן קראוה בעלתהכנפי'. כי הגם שיש גם כן בין חכמי בני עמנו מי ראה כאלה והאמין שהנשמה עולה בעת השינה ויורדת בהקיץ תמונתה לגוף לפי דעתי הכל רמז ומשל כי הנשמה היא הנותנת לו החיות ובלעדה אין לו חיים. אבל העליה היא במדרגה בהשכלה ובהסתכלות בדברים העליונים כי כל זמן שהנשמה בלא כוונה לפעולות אדם בדבר שפתיה אז הגוף כגוף בלא נשמה. ולכן שהגברת גוברת אז יוצאת מפעולותיה החומריות ונכנסת למושכלותיה הרוחניי והיתרון הזה הוא לאדם על הבהמה מפאת נפשו הנצחית והנשארת אשר בהיותה אלהית בחלום השם מדבר עמה בעודה בגוף. ומכאן תדין כמה וכמה מעלות טובות למקום עליה כאשר תעלה נקיה מכל חומר לשמי עליה ואל מנוחתה כבוד. וזה גם כן א' מן הראיות אשר הנסיון הוכיח להראות ההשארות הזה כי אין שום בעל חי בלתי מדבר שחולם. ומה שאמרו קצת שהכלבים נובחים בעת השינה והנביתה ההוא ראיה על החלום אינה ראיה כלל כי זה לא יקרא חלום אלא שמרוב רגילותם לנבוח בהקיץ הוא טבע שני להם. ולכן עושים כן בעת השינה כמו שנראה גם כן התנוקות כיונקים בעת שנתם מרוב רגילותם בהקיץ אעפ"י שאין השדים בפיהם ולפי זה החלום היא נבואה קטנה והשפעה אלהית כאשר כתבנו וכבר הורה לנו התורה שצריך שיהיה לפותרי החלומות איזה רוח נבואה כמו שהודה יוסף באומרו הלא

לאלהים פתרונים. ואמר עוד אלהים יענה את שלום פרעה. כי לא ישיג אמתת פתרון החלום רק אשר רוח אלהים בו. וכן בדניאל הוא אומר והילדים האלה ארבעתם נתן להם האלהים מדע ושכל בכל ספר וחכמה ודניאל הבין בכל חזון וחלומות. או צריך שיהיה חכם עדיף מנבא ר"ל שיהיה כל כך גדול בחכמה שישער בכחו ושכנו איך יפלו הענינים העתידים לבא על החולם עם רמזי החלום כענין שנאמר באחיתופל כי כאשר ישאל איש בדבר האלהים כן כל עצת אחיתופל לדוד גם לאבשלום. והוא לא היה נביא אבל חכם חרשים ונבון לחש. ודע שארטימידורו דאלדיאנו חבר ה' ספרים על החלומות ופתרונם וכלם מלאים הבל ואין בהם ממש. ומה שכתבו חז"ל כל החלומות הולכין אחר הפה אינו מכונת זה הספר ודי לנו במה שכתבנו לענין ההשארות הנפש:

פרק ו

ענין שאלת חלום מה הוא. ואיך גם הוא יורה רוחניות הנפש:

בימים ההם כשבת מלך מלכי המלכים על כסא מלכותו ירושלים עיר הקדש כשהיו אנשי המעלה והדעת רוצים לידע העתידות לבא עליהם היו שואלים לנביאים או לאורים ותומים או על ידי חלום כפי מדרגת האיש השואל. כן כתום בשמואל א' כ"ח וישאל שאול בה' ולא ענהו ה' גם בחלומות גם באורים גם בנביאים. וענין האורים והנביאים ידוע. ובחלומות פירשו המפרשים כלם באנשים שעושים שאלת חלום. וכתב הרב רבינו בחיי בפרשת נצבים על פסוק הנסתרות לה' אלהינו ז"ל וכבר העירותיך על סוד פסוק זה בחבור זה. ויש לך להשכיל עוד כי מהפסוק הזה יוצא שם מומחה לשאלת שלום בצרוף אותיות והם ג' שמות כל שם ושם של ג' אותיות וכלן הן תשעה והוא סוד הט' הכפולה בשם הידוע. והשם הזה מעיד שאין במלת הנסתרות וא"ו עכ"ד. והשם הידוע מהט' כפולה הוא מטטרון. והוא שם הגורל לשאל בו כל חפץ. ולמען לא ישתמשו בו חסרי הדעת ובלתי שלמים לא ישמע על פי אופן השאלה הזאת. ובסנהדרין פרק זה בורר כתוב הרי שהיה מצטער על מעות שהניח לו אביו ובא בעל החלום ואמר לו כך וכך הן במקום פלוני הן של מעשר שני הן. זה היה מעשה ואמרו דברי חלומות לא מעלין ולא מורידין. והנה ספר רזיאל מלא מכמה מיני שאלות. ובס' תניא נמצא ששאלו הצבור על ידי חלום. וכן נמצא בידי הכל שאלת חלום ששאל רב שרירא וקראו לו פסוק אסוף אאסוף יעקב וגו' ורמזו לו תשובה על שאלתו והוא לא היה מבין. וחזר ושאל ובקש וביארו לו כל הענין בר"ת על כל אות ואות תיבה אחת. אסף ר"ת אשמיעך סתרי פלאות. אאסוף אשפיל אוריד סמאל ומלך פראנציאה. יעקב ילחם עם קרלוסא בחוזק. וכן כל הפסוק. ובעל שלשלת הקבלה בדף מ"ו ע"ב כתב ז"ל. וזה ר' אברהם המפרש אומר

באורך דבריו ששאל בחלום מתי קץ הפלאות והשיבו לו משאל אלצפן וסתרי. וגם הוא בבחרותו שאל בחלום זה והשיבו לו הלא הוא כמוס עמדי. ור' צדקיה ברבי אברהם הרופא בעל שבולי הלקט היה באיטליאה ואומר בספרו סימן רס"ג כשמודיע שרפת כ"ד קרונות ספרי גמרא בצרפת שהיה בימיו שנת ה' אלפים ד' לבריאה שבפרשת זאת חקת התורה הרבנים שאלו בחלום אם היתה גזרת שמים. והשיבו להם דא גזירת אוריתא. ואם כן גם זו ראיה נצחת להשארות הנפש כי בהיות הנשמה ממדרגת המלאכים נצחית ואלהית היא על ידי שמות הקדש מכריח אותם להשיב שואלם דבר בעניינים העתידים לבא דאם לא כן מי נתן הכח הזה לגוף אשר בעפר יסודו ורימה ותולעה סופו:

פרק ז

איך בשמות הקדש וסודות נעלמים שואלים אל המתים.

גם הוא לי לישועה מה שנמצא בתלמוד שעל ידי שמות הקדש היו החיים הולכים אצל המתים לדבר עמהם וכן בפ"ק דברכות כתוב לאמר שהלך שמואל אצל אביו ושאל ליה היכן הניח מעות היתומים. ובב"ר פרשת ל"ה אליהו זכור לטוב ור' יהושע בן לוי הוון יתבין תנין כחדא מטון שמועה מן דר"ש בן יוחאי אמרי הא מרא דשמעתא ניעול ונשייליה. ר"ל שהגיעו להלכה שאמר רשב"י וכאשר נתקשו בפירושה אמרו ששם היה מערת הרשב"י שילכו שם וישאלוה ממנו. שאעפ"י שנשמות הצדיקים עולות למתיבתא דרקיעא היתה יכולת בידם להורידה על ידי שמות הקדש לגופי' ולהשיב לשאלת' דבר. ובזוהר פרשת אחרי מות עמוד קכ"ו כתוב ז"ל. ובשעתא דאצטריך עלמא רחמי וחייא אזלי ומודעי להו לנפשייהו דצדיקייא ובכאן על קברייהו אינון דאתחזו לאודעה להו. מ"ט דשווין רעותא דלהון לאתדבקא נפשא בנפשא וכו'. ובעמוד קכ"ו א"ר ייסא בשעתא דאצטריך עלמא למטרא אמאי אתינן לגבייהון דמתיא והא כתיב ודורש אל המתים ואסיר. א"ל עד כען לא חמיתא גדפי דצפרא דעדן. ודורש אל המתים אל המתים דווקא דאינון חייבי עלמא דאינון משאר עמין עע"ז דאשתכחי תדיר מתים. אבל ישראל ואינון זכאי קשוט על עלמא שלמה קרא עלייהו המתים שכבר מתו בזמנא אחרא ולא השתא שכבר מתו והשתא אינון חיים. ועוד דשאר עמין כד אתאן למיתיהון אתיין בחרשין לאיתערא עלייהו זינין בישין וכו'. נראה מכל זה שהיה ביניהם איזה סוד לאתדבקא נפשא בנפשא. ואתה תחז' בין כתבי שבח יקר וגדולת הרב ר' יצחק אשכנזי לוריא מבואר ענין היחודי' אשר באמצעות' היה הרב מ"כ מדבר עם המתים. וזה לשון האגרת. פעם אחת הלך הרב להשתטח על ציון שמעיה ואבטליון בנוש חלב רחוק מצפת א' פרסה כדי לשאול אותם רז אחד מהתורה שכך היה דרכו תמיד כל אימתי שהיה מצטרך לדבר עם נביא

או תנא אחד היה הולך על קברו ומשתטח עליו בפישוט ידים ורגלים ושם פיו על פיו וכו' כענין אלישע עם חבקוק ומכוין ביחוד השם ומעלה נפש רוח ונשמה לנשמה של אותו צדיק בסוד מיין נוקבין הנפש אל השכינה והרוח אל הו"א והנשמה אל הבינה ונשמה לנשמה לאבא ומקשר נר"ו שלו עם נר"ו של הצדיק וגורם יחוד העליון ועל ידי זה היחוד גורם שנשמת אותו צדיק מתחדש עליה אור חדש נוסף הרבה ממה שהיה לו כבר ובזה היה מחיה העצמות היבשות השוכנים בקבר ויורדים נר"ו של אותו הצדיק בתוך העצמות והוא חי ממש ומדבר עמו כאשר ידבר איש אל רעהו ומגלה לו כל רזי התורה שהוא שואל ממנו. וכל אלו היחודים הם אצלי כתובים ת"ל כי הרב מסר אותם לתלמידיו וכל העשרה תלמידיו פעלו בהם ועלתה בידם שזכו שדברו עמהם הצדיקים והשיבו על שאלתם. אמנם לא האריך להם זה הכח אלא בזמן הרב אבל אחר פטירתו לא עלתה בידם מלבד הרב מהר"ר חיים קליפרס נר"ו הוא שפועל ומצליח בזה הענין עד היום הזה וכו'. עכ"ד ובאגרת אחרת העיד עליו ר' שלימל נר"ו שהיה משתטח על קבר התנא בסוד מיין נוקבין עד שעשה ייחוד למעלה ואחר כך הוריד הנשמה של התנא בתוך הגוף והיה מדבר עמו ומגלה לו כל מה שלמד בישיבה של מעלה כאשר ידבר איש אל רעהו וגם כמהרר"ח יש בידו זה הכח לעשות עד היום הזה אבל שאר החברי' בתיי הרב היו מיחדים ומדברי' עמהם ממש אבל לאחר שנפטר כל אחד מפחד את עצמו מפני שהוא דבר מסוכן מאד לנשמה כידוע אצלינו. וכל אותן היחודים הם כתובים אצלינו באר היטב ת"ל. ופעם אחד מסר האר"י למהרר"י כהן שילך לכפר עין זיתון על ציון ר' יהודא בר אילעאי וימסור לו פירושו של מאמר אחד מהזוהר וצוה לו שלא ידבר עם שום אדם ולא ישיב לשום אדם אזי הלך הוא ע"ה והשתטח על קבר ר' יהודא בר אילעאי ע"ה בכפר עין זיתון ועשה כאשר צוהו והתנא הקדוש לא השיב לו שום דבר. אזי חזר הוא לרבו ואמר אדוני באתי על ציון התנא ועשיתי כאשר צויתני ולא באה לי תשובה ממנו השיב לו האר"י ז"ל ולא ראיתי בהשגחתי שדברת עם ערביית אחת ולא די שהיא לא שאלה בשלומך אלא אתה הקדמת ושאלת בשלומה במקום פלוני ואני צויתיך שלא תדבר עם שום אדם. אזי זכר כמהרר"י כהן שכך היה והודה לו. וכן פעם א' אירע מעשה שמסר למהרר"ח נר"ו יחוד אחד לילך לכפר עכביא ששם קבורי' אביי ורבא וישתטח עליהם והם ידברו עמו וימסרו לו וכן עשה הלך ונשתטח על קברם וכוון למה שמסר לו רבו והם דברו עמו ומסרו לו סתרי תורה וכיון שחזר לו מהם ובא לפני רבו עמד הרב עליו השלום לפניו ואמר לו ברוך הבא והושיב לו על יד ימינו ושמח עמו שמחה גדולה ומהרר"ח נר"ו היה חקרן גדול כיון שראה שעשה לו כל הכבוד הזה מה שלא היה רגיל

לעשות לו כך פעמים אחרות אזי אמר מהרר"ח להאר"י ז"ל אדוני מורי מה היום מיומים שעשה לי מר כל הכבוד הזה לא לחנם אמר לו האר"י ז"ל חייך לא מפניך קמתי ולא לך אמרתי ברוך הבא אלא לבניהו בן יהוידע שראיתי נכנס עמך ויהי לפלא בעיני מהרר"ח ושניהם לא ידעו מאיזה סבה נתחברה עמו הפעם נשמתו של בניהו עד שלאחר זמן ב' חדשים שכבר היה נשכח אצלם אותו המעשה הלכו שניהם יחד לכפר עכביא ללמוד באמצע הדרך עמד האר"י ז"ל ואמר אני רואה שבכאן קבור בניהו בן יהוידע ע"ה ולא היה לשם לא ציון ולא שום היכר של קבר. נענה מהרר"ח נר"ו חיין באותו הפעם שהלכתי להשתטח על ציון אבייי ורבא קודם לכן ישבתי בכאן בזה המקום ממש והייתי חוזר על היחוד שמסרת לי כדי שיהיה רגיל בפי ובלבי לומר אותו בלי טעות. אמר האר"י ז"ל אכן נודע הדבר שמכח היחוד שזכרת על קברו בכאן עוררתו והורדת נשמתו לתוך גופו וגם נתדבקה בך להועילך למטה בחכמה וזהו סוד כל המקדש עצמו מלמטה מקדשים אותו מלמעלה עכ"ד. הנך רואה איך בימי הרב היו יודעים סוד היחודים האלו. וכבר העידועליו כמה וכמה אנשים אשר מקצות הארץ היו באים לשמע אזן אצלו שהיה מכיר בחכמת הפרצוף. ואל תתמה על החפץ כי היא חכמה גדולה מאד כאשר תראה בזוהר פרשת יתרו. כי כמו שברקיע יש ככבים ומזלות מראי' מאורעי האדם כך יש בעור בשרו שרטוטין וגונין רושמים את מזלו ובעל שלשלת הקבלה נודר ואינו משלם בין חבוריו שעד נצח לא יראו אור כתב בדף ס"ו ע"ב איך חבר ס' חנוך מפתרון כל מיני שרטוטי הידים והפנים. והרקנטי פר' וישב אומר כי החסיד ר"י בן הראב"ד היה מכיר בפני האדם אם הוא נולד מן הנשמות החדשות או מן הישנות הבאים לאדם דרך גלגול. ובעל ספר האמונות שער ו' פרק ד' כתב שרבינו שרירא ורבינו האיי העירו לבות החכמים וכתבו כי קבלת החכמים היא שבשרטוט הידים ובפרצוף הפנים יכירו הראוים למסור להם סתרי תורה וסודות מעשה בראשית. ונחזור לענייננו האר"י היה יודע בטוב הגלגולים ולכן בהשתטחו על קברם של צדיקים היו מגלים לו תעלומות חכמה כל סתום לא עממוהו אשרי הדור שזכה לראותו וברוך שחלק מכבודו ליראיו ואנחנו לא נדע מה נעשה ולא כל הרוצה ליטול את השם יבא ויטול שיש לחוש שתשרה עליו רוח מסטרא דמסאבא ויהא בכלל דורש אל המתי' ושומר נפשו ירחק מהם. ואותן יחודים לא התמידו ואחרי מות הרב ז"ל פסק אותו שפע אין גם אחד אפילו בארץ ישראל שיודע לעשות עוד דבר. וידעתי שישחקו עלי צעירים כשומעם את הדברים האלה. אמנם למשכיל עוד לטבע מילין יותר קשים מאלו וכזר נחשבו ועם כל זה הנסיון יאמיתם. כל שכן שהתורה אמרה ודורש אל המתים ובריתא היא פרק ארבע מיתות זה המרעיב עצמו והולך ולן בבית

הקברות כדי שתשרה עליו רוח טומאה. וכתב עליו הרמב"ם בהלכות ע"ז פרק עשירי כדי שיבא מת בחלום ויודיעו מה ששאל עליו. ואם בשמות מסטרא דמסאבא יוכלו להקים שם המת ולדבר עמו מה המונע שלא יוכלו גם בשמות הקדש וביחודים לשאול להם ולהשיב שואלם דבר. סוף דבר אני לא נסיתי באלה וגם לא ראיתים בעיני אבל קלא הוא דלא פסיק בכל בני ישראל במושבותם מפי מגידי אמת. וכבר שלחו מתם כמה וכמה כתבים שנתפשטו בכל העולם כלם מעידים ומגידים אמתת הדבר הזה. וכמו שפתי הוא המאמין לכל דבר כן לעקש ולסכל יחשב מי שיכחיש המקובלות מפי אנשי אמת שונאי בצע אשר אין להם שום כוונה להגדיל כבודם או לתועלת אחר גופיי כי לא לשקר דברו בארץ כי כוונתם לשמים ולהגיד הדברים כוייתן. כ"ש שכבר הוכחתי מהגמרא ומהמדרש שדבר זה היה נהוג בזמנם. והיא ראיה גמורה להשארות הנפש:

פרק ח

איך לפעמים היו לשמה כרגע דמזומנים מאחרים לבא לדין לפני הקב"ה וקובעים להם זמן:

גם ראה ראינו בספרים ישנים גם חדשים ענין המזמין חבירו לדין ומיחד לו וקובע לו זמן לפני הקב"ה ויקרה שימות באותו זמן. וכן העיד גאריבאי סופר נאמן ממאורעי קאשטיללה בס' י"ג פרק ל"ד איך דון פירנאנדו הרביעי תפס בבית הסוהכ בעיר מארטוס פידרו די קארואגאל ויואן אלונסו די קארואגאל אחים שרים ונכבדים בחששא שהמיתו יואן אלונסו די בינאוידיש שר וחשב למלך. וכאשר בחששא לבד בלי עדים גזר עליהם שישליכו עצמם מהר גבוה וימיתו את נפשם. הם צעקו אל המלך באומר' נקיים אנחנו מהחטא והרציחה אשר אתה מעליל עלינו. והמלך לא שמע אליהם. אשר על כן בהתקרב' אל המות הזמינו למלך שבתוך שלשים יום יבא לפני המלך ה' צבאות להיות עמהם בדין. וכן היה כי שמע ה' תפלתם ויהי ביום ה' יום אחרון מהשלשים והמלך נכנס לישן ויישן שינת עולם ועבדיו החילו עד בוש ויבאו החדרה להקיץ אל המלך ואין קול ואין עונה ואין קשב כי מת הוא (והוא בן כ"ד שנים) כאשר גזרו עליו האחים האומללים אשר בלי עון ופשע נהרגו. והיה זה בשנת אלף ושלש מאות ושנים עשר. ולמנינו ליצירה חמשת אלפים ושבעים ושתים כאשר גם כן העיד יואן די מאריאנה חלק א' ספר ט"ו פרק י"א. ואלונסי וינירו בספר דברי הימים שלו. וכזה עצמו אירע לאחרים רבי' ובפרט בשנה ההיא לפיליפו המכונה היפה מלך צרפ' אשר לחמדת ממונם של ישראל רדף אותם ויגרשם מארצם ומאומה אין בידם בלתי גוייתם ומלבושם ויקנא ה' לעמו וימת גם אותו בתוך הימים אשר גבלו לו הנספי' בלא משפט כאשר תראה אצל הסופר גאריבאי

והפונטיפיקאל לאפיפיורי' וכדברים האלה דבר יואן ליפציאו באישימפל' פוליטיקה שלו פרק ט' ובס' אישפיקולום אישימפלורו'. והגרוש הזה שהיה בשנת ס"ו לפ"ק זכר הרלב"ג בפרשת בחקותי ואמר שמתו ברעב ובדבר כפלים כיוצאי מצרים. ואם אמת נכון הדבר גם זו עדות נאמנה שהנשמה היא נצחית ועתידה לתת דין וחשבון לפני מלך מלכי המלכים אשר אין לפניו עולה ??

פרק ט

ענין האנשים אשר בחלליים אין להם נחת רוח ומבוהלים כנכפים יושבים וצועקים וממיתה משונה מתים:

אמת ויציב ונכון וקיים הוא מה שעינינו רואות ואבותינו ספרו לנו מענין האנשים האלו החטאים בנפשותם אשר בעת מיתתם פחדו פחד לא היה פחד כמוהו כי אינם יכולים לישב על מטת' וקולם כים יהמה וכמי שכפא' שד בלי שום נחת רוחבחלאים רעים כאילו שואלים ומשיבים לרוח. ורוח אין בהם עד שמגיע קיצם. כאשר אירע בעיר ליסבונה בזמנינו זה במיתת מנואל אלויריס טאואריס' החוקר הגדול אשר במעלו אשר מעל ביהודים האומללי' הנתפסי' בבית החקירה הנקרא אינקיזיסיאון לשרוף אותם באש על לא חמס עשו ולא נמצא בפיהם רמיה מת מיתה משונה לא היה ולא נברא כמוה באשר לשונו תמק בפיהו ולשונו כאש אוכלת לא היתה מדברת כ"א לא הבנתי יותר. כאילו השטן היה מחייב אותו על רוע מעלליו והוא כמתחרט ותוהא על הראשונות היה מייחס עונותיו לחסרון ידיעתו. גם יוסף בן גוריון הנקרא כפי הרי"א בפרקי אבות יוסי הכהן מעיד בספרו השביעי פרק ל"א ממלחמות היהודים איך קאטולו נציב הרומיים בליביאה פינטאפוליטאנ' הרג יותר מג' אלפים יהודי' עשירי' בעיר סיריני לקחת ולגנוב את ממונ' בהעליל עליה' שלא היו נאמני' לווספאסיאנוס הקיסר וזה בלי עון אשר חטא ופועל חמס בכפיהם. ובתוך היהודים אשר נתחייב ראשם לקיסר היה הוא יוסף בן גוריון הנזכר. ויבוקש הדבר וימצא ששקר ענה בו וביהודי' הנתפשי' וישלחום חפשים מבית הכלא. וקאטולו זה חלה מיד מחליו אשר מת בו מחלאים רעים ונאמנים. ויכהו ה' בשחפת ובקדחת ובדלקת ויותר מזה בתמהון לבב וחרדה גדולה היתה נופלת עליו באשר היה רואה הנשמות כאלו אשר נקיים במצותו נהרגו. ובקול רועש וחרד היה צועק וקופץ מהמטה לארץ כאילו רואה אש מהגהינם לוהטת. וכן היה עושה כל ימי חליו עד שהגיע עתו ישתחקו עצמותיו בגיהנם:

פרק י

יורה איך ענין הרוחות מהאנשים שכבר מתו נכנסים בגופי החיים היא ראיה גמורה שאין עליה ספק לנצחיות הנפש:

ענין הרוחות הנכנסות בגופי החיים הוא גם כן מודעא רבא לכיונתנו בהשארות הנפש. והדבר הזה הוא מן המקובלות אשר אינן צריכין ראיה. דהלא כל ספרי ההשבעות הנמצאי' בלשון נוצרים הנקראים איקזורצישמי מעידים ומגידים על זה כאשר תראה במארטין דיל ריאו בודינו ויאירי וכמה חדשים גם ישני' המוני' המוני'. גם האשה היהודית שהיתה בעיר פירארה קרוב לזמנינו זה יצאה שמעה בכל העולם והיו באים לראותה מארבע כנפות הארץ כי התמיד בה רוח א' מנכרי א' נודע בשערים שמו. וכתב הרב ר' אליעזר אשכנזי בספרו הנכבד ומהולל על כל התושבחות חלק מעשי בראשית פרק ב' ז"ל. גם בשנת של"ז לפ"ק באה הגדה מפורסמת מפי אנשים ונשים ומפי עוללים ויונקים היתה הגדתם בלתי מתחלפת כלם באופו א' בשוה כי זו ראיה לאמתות הענין. והיה ספורם שבעיר פירארה היתה אשה עברית נופלת נרדמת וקול יוצא מגרונה ושפתיה בלתי נעות והקול מדבר וכאשר ישאלוה מי אתה הוא משיב אני נכרי פלוני שבתי במקום פלוני והיה נותן כל סימניו עד שכל השומעי' היו מכירים הנכרי ההוא ושהיה זמן מועט שמת. והיו שואלים ממנו היאך נכנס בגוף האשה ההיא והיה משיב כך וכך נכנס ובמקום פלוני עכ"ד גם הרב גדליה בן ייחיא העיד עליה. וכן בספרו המתואר שלשלת הקבלה דף פ"ו כתב זה לשונו והנה אחרי הודיע לך אלהים את כל זאת באמצעות יגיע כפי אשר אספתים ואגדתי' יחד. יגדל נא כח ידי לכתוב אליך ולהציג לפניך תשובת שאלתך על הרוחות זרות הנכנסות בגופי בני אדם. אשר בכח ההשבעות מגלים את שמם ואומרים כי הם בני אדם אשר מתו במיתות משונות. וקשה בכח שכלינו להבין איך אפשר שרוח הזולת אשר מת יפעל בגוף אחר אשר חי וישתמר בכל אבריו וחושיו. ועל האמת לפום ריהטא נראה מפלאי הזמן וזר מאד. וברור הוה עובדא כי בחדש טבת שנת של"ה בהיותי בפירר"ה הלכתי לבקר בחורה א' בת כ"ה שנים בעולת בעל בחברת נכבדים רבים ומצאתי היותה מוטלת על מטתה פרקדנית והיתה כגוף בלי נשמה ועיניה סגורות ופיה פתוחה ולשונה עבה מאד מן השפה ולפנים. ויאמרו האנשים ונשים המכלכלים אותה כי אז היה נמצא הרוח בלשונה אז אמרתי בלבי זה היום קויתי לדעת חדושים על פטירת הנפש מהגוף. אחרי שחליתי לרוח והתחננתי מאד לפניו שישיב לשאלותי. השיב בלשון טליאנו בחתוך אותיות נשמע היטב כי שמו היה בטישטה דמודינה אשר נתלה לעונש גנבותיו אשר עשה. והתחיל לעשות קול בכיה ואנחות. ואני

נחמתיהו בדברים טובים ויתנחם התחלתי לשאול ממנו שאלות ע"ע הנשמה כדי לדעת מהותה ואופן יציאתה מהגוף בעת המיתה. ודרכיה את"כ ומהו הגהינם. (ולא שאלתי מהג"ע כי ידעתי היותו נעדר ממנו) ושאלות אחרות כאלה. ולכלם השיב דברים המוניים וחותם דבריו היו איני יודע באומרו שהיה איש שדה ורועה בהמות. ובהילוך דבריו ראיתיהו נמשל לבהמה. שאלתי מהות גופו. והשיב איני יודע. שאלתי כמותו אם כביצת אווז או תרנגול או יונה. והשיב של תרנגולת. שאלתי היכן מצבו בגוף האשה. והשיב בין הצלעות ומתנים שמצד ימין. שאלתי מי השימו שם. והשיב איני יודע שאלתי שיצא משם והשיב איני יכול. שאלתי למה נכנס בגוף יהודית. השיב כי צר לו. ולא הכירה בכניסתו שם. ואם היה ביכלתו לא היה נכנס שם. שאלתי מאיזה מקום נכנס. והשיב בערותה. וגם הודיעני היכי הוה וכאשר שמענו אחר כך מהבחורה. שאלתי אליו בתחינה גדולה שיניח הבחורה שוקטת עד אוכל לדבר לה ונתרצה. ובלכתו אל מקומו ראינו גרון האשה שנתעבה מאד. והאשה מקבלת צערגדול בכל אבריה ומתנענעת ומתחלחלת בקושי וזרות נפלא ונותנת רחמנית גדול לכל רואיה. וכשהרוח נכנס במקומו כל גוף הבחורה ובפרט מהצד ההוא היתה רועדת ורועשת תמיד כאשר נעשה בעת השחפת הבא קודם הקדחת. ותכף פתחה עיניה ותבט אלינו. ושאלתי ממנה איך היה המעשה. והשיבה כי בבואה מלטבול במקוה חוץ מביתה ירדה אל החצר בשעה ב' מהלילה עם נר דלוק בידה לשאוב מים מהבאר כדי להכין אוכל לאישה. ותנח הנר דלוק בחור א' קרוב אל הבאר. ואישה אשר היה עמה הלך לו. והיא לקחה הדלי לשאוב מים ותכף נכבה הנר ותוקח מהרוח והורידה עד חצי הבאר. ואחר כך העלה משם באויר ולא ידעה מה הוא ועל מה ואיך ותצעק ותתעלף. וישאוה בני ביתה על מטתה. ותשאל ממנו תרופה למכתה. ותכף הרוח ההוא שב למעלה לעינינו. עם צער וצרה רבה לבחורה ההיא ולא הניחה לדבר עוד ע"כ היה המעשה ומעשים אחרים בסגנון הזה ומתמיהים יותר הוגדו לי וגם ראיתים חתומים הא' מהם מחכמי צפת תוב"ב שאירע שם וא' מחכמי איטאליאה שאירע באנקונה מרוחות אנשי' הרוגים ותלויים שנכנסו בגופות בני אדם וע"י השבעו' ועשונים מגפרית וכדומה בנחירי הגוף היו הרוחות מודיעות ומגלים שמותם ומספרים מענייניהם כל מאורעיהם ומקום מושבותם ועונותיהם שעליהם היו נכנסים בגופות והולכי' נעים ונדים. ואחרים היו מעידים שכל דבריהם אמת וע"י השבעות היו מוציאין אותם מהגופים והמקום שהיה יוצא בו הרוח היה מתעבה. עד כאן החכם הנזכר. ולמען תדע היום והשבות אל לבבך אמתת הענין הזה הנני אציע לפניך האגרת שלוחה מצפת תוב"ב ממעשה דומה לזה וראה מאן גברא דקא מסהיד עליה הרב ר' שלמה לוי ן' אלקביץ

בעל מנות הלוי ושרש ישי רבו של הרב ר' משה קורדווירו זצ"ל. וזה נסחה כפי מה שכבר מימי' נדפסה:

מעשה גדול שחיה בק"ק צפת תוב"ב להיות כי האדם מתקרב יותר אל הנאת גופו והרגשותו מללכת אחר עצת נפשו ואחר הדרכת והישרת התורה. ואף המאמיני' והמדקדקים בכל מכל בעבור כי ענייני העולם הבא אינם נרגשי' כפי השכל מי ומי זיקבע בלבו כל הצדדים כדי שיעשה לו רושם להבדיל עצמו מכל צד רשע ופשע הן בדבור הן במחשבה הן במעשה ולא כל אדם זוכה לזה. לכן הסכמתי להעלות על ספר כדי לזכות אחרים מה שעבר לפני היום י"א לאדר ראשון השל"א ליצירה על אודות חשה אחת שנכנס בתוכה רוח איש מישראל כאשר אסדר לפנים והאמת הוא כי מי שנמצא בעת ההיא ושמע מהרוח מה שאמר שגילה ומי ששמע מפי שומעיהן ראוי שיכניעו לבם לשמים ויראו ויפחדו מיום הדין על חשבון נפשם שהכל בא לידי חשבון ואין בשאול בית מנוס והרי נודע לו ממי שבא מאותו העולם וספר לו את העיבר לשם ואפשר שהקב"ה שלחו כדי שיראו מלפניו כמו שאמרו חז"ל והאלהים עשה שיראו מלפניו זה חלום רע. וזה אינו חלום אלא בהקיץ לעין כל נמצאתי בקיבוץ רב שהיו שם קרוב למאה אנשים ומהם בעלי תורה ראשי קהילות. ויגשו אל האשה ב' אנשים יודעים השבעות וענינים רבים כדי שידבר הרוח אשר בתוך האשה ועל ידי עשן אש וגפרית שהיו מכניסים בתוך הנחירים שלה והיא היתה כמבוטלת שלא היתה מרחקת עצמה ואפילו ראשה לא מצד האש ולא מצד העשן ועל ידי ההשבעות היה הקול מתחיל להשמע קול עב ונמשך כשאגת אריה וקול שחל בלי שום נענוע לשון ופתיחת שפתים וכשהתחיל זה הקול להשמע היו הב' אנשים הנז' מתחזקים ומתחממים עצמם בזריזות ובחריצות לעשות מה שהיו עושים במהירות והיו מתקוטטים ומדברים כנגדו בקולי קולות ואומרי' לו רשע תדבר ותאמר מי אתה בלשון ברור ואז היה הקול מתגלה ומת אה לכל כי הוא כקול בני אדם וחזרו לומר לו בקול גדול וע"י כל הנז' מה שמך רשע והיה משיב פלוני והכינוי והשיב פלוני. ושאלו לו מהיכן נדע שאתה פלוני והשיב שנפטר בטריפול ושהניח בן א' ושמו פלוני ושהיו לו ג' נשים ושם הראשונה פלוני' ושם הב' פלונית ושם הג' פלוני' ומהשלישית נפטר והיא נשואה כעת לפלוני ועל כל הסימני' שאמר דבר נכונה וקושט דבר אמת. ואז הכרנו כל הנמצאים לשם כי הרוח הוא המדבר. ושאלו ממנו על איזה עון אתה מתגלגל בעולם בגלגולים כאלה השיב על עונות רבות שעשה בחייו. וחזרו לשאול לו תפרט אותם אמר שאינו רוצה כי עה תועלת ואז הפצירו בו הרבה שיפרט לפחות עון גדול שבכולם וענה ואמר על שהיה מין אפיקורוס ושהיה מדבר כנגד תורת מרע"ה. ועל

זה העידו לפני רבים שכר היה אומר דברים כאלה בפי' בחיי' חייתו. ושאלו לו ועתה מה אתה בזה הדעת והשיב כמתאנח בקול מר צועק וסוער ואמר אני מכיר שחטאתי עויתי פשעתי. ושאל מחילה מהקב"ה ומתורתו התמימה על רוב עונותיו. ואז התחילו הב' אנשים להפציר אותו ולהכריחו שיצא מתוכה וילך למקום מדבר שמם ע"י כל הנז' לעיל. וכן שיבקשו עליו רחמים ויתקעו שופר כדי שלא ילך יותר בזה הגלגול ואמרו לו תרצה שיבקשו רחמים ויתפללו עליך ויתקעו שופר השיב מי יתן. שאלו לו מי יתקע השופר, אמר החכם כה"ר שלמה ן' אלקביץ. השיב החכם הנזכר שלו היה יכול. חזרו לומר לו תבקש אחר. אמר יהיה החכם כה"ר אברהם לחמי. ושאלו עוד מי יתפלל עליך. השיב יהיה ה"ר אליהו פלקון. ואז אמרנו שלשה ארבעה פעמים אל מלך ויעבור ובקול שופר ונעשה הכל כפי גילוי רצונו. אז אמרנו לו פעם אחרת שיצא כיון שעשו לו רצונו השיב יעבור זמן מועט ואז אצא. ושאלו לו תרצה שנעשה לך אי זה תיקון לנפשך. השיב שאינו מועיל שום תקנה. אמרו לו תרצה שיאמר בנך קדיש או שילמוד תורה השיב כי לא יועיל לו כלום ובנו אינו כדאי ללמוד תורה. ושאלתי לו על ענין חבוט הקבר. והשיב א' מהיושבים שם זה ודאי שלא נכנס בתוך הקבר מעולם. אז אמר הרוח וכחש דבריו נכנסתי ביום הקבורה ובאותו הלילה הוציאוני ולא נכנסתי עוד. ומאותו העת שהוא ל"ג שנים שאני הולך מהר להר ומגבעה אל גבעה ולא מצאתי מנוחה בשום מקום אלא שבמשך זמן נמצאתי בשכם ונכנסתי ג"כ בתוך אשה אחת ובאת בכאן והוציאוני ע"י כל הכתוב לעיל אלא ששמו עליה תכף קמיעות ולא יכולתי לחזור אליה עוד וכל זה היה אמת ממה שידענו מפי אחרים כי כן עבר. ואח"כ אמר הייתי משוטט בעיר להכנס בבתי כנסיות אולי אמצא מנוח ומרגוע לנפשי ולא הניחוני להכנס בשום ב"ה. ושאלו לו מי היו המעכבים אמר החכמים. וחזרו לשאול לו חיים היו או מתים היו אמר מתים. והיו דורסים אותי והיו אומרים לי צא רשע מכאן. ושאל עוד השואל באיזה ב"ה הלכת ראשונה. אמר בקהל שלי. ואמרו לו איזה הוא השיב בית יעקב. ושאלו עוד במקום שלך מי יושב עתה השיב אם לא הניחוני להכנס איך תדע מי הוא היושב במקומי ושאלו יותר מי היה היושב בצדך בחיי' חייתך השיב פלו' והיה אמת כל מה שאמר ואז אמרו לו ואיך נכנסת בזאת האשה אינו אסור עליך להזיקה. אמר מה אעשה שלא מצאתי מנוחה בשום מקום אלא בתוכה שהיא אשה כשרה. שאלו עוד הב' הראשונים איך נכנסת בתוך זה הבית שיש לה מזוזה והשיב לא נכנסתי אלא דרך מטה שאותו הפתח לא היה לה מזוזה. ושאלו לו ואיך היה הענין שנכנסת בתוכה כיון שהית' כשרה אמר היה שעה כבדה שהשליכה על ראשי מעט טיט ולזה יכולתי להכנס בתוכה וכל זה היה יום ה'

משבוע שעבר לעת ערב. כל זה אמר הרוח בעצמו וכן היה שמאותו העת הרגישה עצמה. ובעומדם מפצירים עמו שיצא אמרו לו ולמה לא חששת לחרם שקבלת אתמול לצאת ולא לחזור עוד לתוכה ואיך עברת. השיב כן יצאתי ולא מצאתי בשום מקום מנוחה עד שראיתי שלא שמו עליה קמיעות אז יכולתי להכנס פעם אחרת. ואז התחזקו הם ואמרו לו צא ואם לא נגזר עליך בחרם כל בו שתצא על כל פנים והטילו החרם של כל בו בעדו והיה נשבע בעשרת הדברות שיצא אחר שיעבור שעה א' והעידו רבים שכך היה מנהגו בהיותו בחיי' להשבע שבועה זאת והיו מתעכבים ביני וביני זמן מה והתריסו כנגדו ודברו לו קשות וכי אין אתה חושש משום חרם אפילו משבועתך ולא מחרם של כל בו. והיה משיב מה אעשה כאשר אבדתי אבדתי. ואחר זה רצה לנסות זה הדבר אם הרוח מדבר ודבר הוא עמו בלשון הקדש ובלשון ערבי ובלשון ישמעאל ועל כל לשון ולשון השיב בלשון צח כאשר היה בחיים חייתו כפי מה שאמרו מכיריו והאשה לא היתה יודעת שום לשון מאלו וכן היה מדבר עמו בלשון אשכנזי ולא היה משיב לו באומר כי לא היה יודע ומבין באותו הלשון. ואחרים שאלו ממנו מי אנכי והיה משיב על כלם שמם וגם כן שאלו לו מה אומנות היה לך כשהיי' בחיי' השיב מלאכת שראפלוק והיה כן. וכן שאלו לו בעד ן' מוסה אם ראה אותו באיזה, לגול הולך והשיב שלא ראה אותו כלל והיו מפצירים עמו ע"י ההשבעות הנז' וע"י העשן הנז' וע"י השמות שיצא הרוח דרך הצפורן גדול מא' מרגליה ואז היה מראה לנו שהיה יוצא דרך שם כמו שאמרו לו ע"י התנועות שהיה מרים רגליה ומורידם בזה אחר זה במהירות גדול פעם אחר פעם ועם אותם התנועות שהיה עושה בכח גדול היה נופל מעל רגליה ושוקיה הכסוי אשר עליה והיתה מתגלה ומתבזה עצמה לעין כל והיו מקרבים אליה לכסות השוקים והיא לא היתה מרגשת עצמה גם בזה כלל) ומי שהכירה ידע מרוב צניעותה ועתה נאבד ממנה) צניעותה והכל בעבור כי היתה כמתה ומבוטלת כמו שאמרנו לעיל. ואמרו לו הסימן האמתי שנדע] שיצאת מכל וכל שתכבה בצאתך נר א' התלוי על) הקיר רחוק ממנה ג' אמות בקרוב וע"י אותם) התנועות שהזכרנו היה רוצה לכבות הנר ואם שהיה מתחזק וממהר ומתחמם עצמו להורות לנו שהיה יוצא דרך הצפורן הנז' ולכבות הנר התלוי על הקור עכ"ז לא היה יוצא שלא היה רוצה לצאת והיה רוצה להתעות אותנו והרבה פעמים היה אומר תקרבו הנר התלוי יותר קרוב במקום שהיה אתמו' שיכבה אותה לשם והיה אומרים לו אם אתה מכבה הנר במקום שהוא נדע בודאי שיצאת ואם לאו אתה מהתל בנו והיה חוזר ומתחזק עצמו לעשות תנועות והרעשו' ע"י הרגלים ע"ד הנז' והיה מוליד אויר ע"י התנועות ההם ולהיות שאינו רוצה לצאת ולעקור דירתו משם לא היה יכול

לכבות הנר משם ואם היה יותר קרוב הנר היה יכול לכבות בעבור היותו הרוח עומד ע"ג הרגלי' כפי אשר הוא היה אומר וכן משביעי' וכן היינו רואים שרוח יצא ונמצא סמוך לרגלים והיו חוזרים להשביע לו ולתת לו עשן אש וגפרית בתוך הנחירים כדי שיצא מכל וכל דרך הצפורן הנז' ויעקר משם עקירה מוחלטת ושיכבה הנר הנז' שהיה רחוק ג' אמות יוכל לכבותו דרך עוברו משם ללכת אל מקום מדבר שמם והוא היה אומר הרבה פעמים תניחו לעניה זו היהודית ולא תזיקוה. ואמרו לו אתה המזיק לה צא אם אתה מצטער ממנה והשיב לא תכריחוני יותר שאם תכריחוני לצאת אוציא את נפשה עמי ועכ"ז המשביעי' הנז' גזרו עליו שיצא עכ"פ ולא היה יוצא. אמרו תשב על המטה ואז תצא ואם לא היה רוצה אז שיכריחוהו ע"י כל הנז' וישב על המטה בלי עוזר ואז כשהיה יושב היו אומרי' לו בקול גדול צא רשע במהירות בלי נפשה. אז היההוא בעצמו ממשש באצבע על גבי הרגלים כאילו היה דוחה הרוח שבתוך הבשר דרך הצפורן הנז' ע"י אותו המישוש ואז כהרף עין התחילה לדבר יושבת ואומרת כבר יצא ולא היו מאמינים אותה אולי הוא בעצמו מדבר בעבור שראו שלא כבה הנר והוא היתה אומרת נראה ששכח לכבות הנר בעד רוב הבלבולים ומצד רוב המהירות לצאת ועכ"ז לא היו מאמינים אותה והיו רוצים לחזור לענות כמו בתחילה והיתה צועקת לחמיה ולזקנתה למה אתם מניחים אותי שישרפוני שכבר יצא ואינם מאמינים אותי והיתה אומרת אני יודע דבר באמת שכבר יצא. [והיו אומרים לה מה הוא הדבר. אז השיבה האם מוכרח שאומר לכם ואז הבינו שהיה דבר שלא ניתן ליאמר בפרסום ואז אמרו לאשה א' תלך אצלה והיא תגלה לך הדבר וכן נעשה ונודע הדבר שהיה שיצא הרוח דרך אותו המקום והוציא דם כשיצא וע"י כל אלו האמתלאות הסכימו כלם שאמת בדבריה ושמו עליה הקמיעות שהיו בבית מוכנות שאולות ונשארה בחזקת בריאה. ואחר שעה באו החכמים אצלה לקול היוצא בעיר הנה רוח איש ישראל מדבר בתוך אשה אחת וכשראו אותה אמרו בודאי לא יצא ואם יצא כבר חזר להכנס מצד הסימנים שהיו רואים. כזמו העינים שהיו אינבידריאדוש וכמו הנשימה שהיה נראה קשה ובאלה סימנים שהיו יודעים שעדין הוא בתוכה אז חזר הקול לקלקולו קלא דלא פסיק עדין הרוח בתוכה. וכן אמרו לי הב' המשביעים כי ודאי שיצא אבל אח"כ חזר מצד א' כי הקמיעות אשר שמו עליה לא נכתבו על שמה ומצד בלבול כל העיר יהודים ותוגרמי' שהיו באים אלו על אלו לראות את הדבר הנורא והמפליא בעיני כל האדם השתיקו הדבר מצד סכנת האומות (שהיו אומרים לשורפה) עד שישכח איזה ימים ואז יתוקן הדבר ואחר שמנה ימים נפטרה העניה מצד הרוח שלא הניחה ואומרים שחנק אותה ויצא עם נפשה. כל מה שכתבתי לעיל כל פרט ופרט על

מתכונתו הוא כתוב. ואין לפקפק ולספק בשום דבר כי על אמיתתם הם כתובים ואין בהם שום תוספ' ושום מגרעת כי מה שראיתי ושמעתי כתבתי דוקא. ואני מחלה פני החכמים יצ"ו שנמצאו שם שיחתמו ידיהם על זאת גם הם כי על פיהם אנו חיים שיאמנו דברי ע"י חתימתם בעין רואה כתבי זאת ובאוזן השומע שיאמין אמונה אומן כאלו הוא שומע מפי הרוח ויהיה ירא וחרד להאמין ולקיים כל דבר הכתוב בתורה ובדברי רבותינו ז"ל ואז ינוח על משכבו שלום וג' כתות של מ"ה יצאו לקראתו אחת אומרת שלום וכו' ונגע לא יקרב באהלו ויתדבק נשמתו באלוהו ויחזור למקום שחוצבה משם. נאם הכותב הצעיר הדל באלפי הנרצע לעבד ליראי ה' ולחושבי שמו:

אליה פאלקן:

שם נמצאתי ושם הייתי ועיני ראו ואזני שמעו את כל אלה ויותר מהמה אשר יראה יעיד נרצעכם. שלמה לוי ן' אלקביץ:

אלו דברים דברי אמת שאין להם שיעור לדעת כל איש מעשה ויעזוב רשע דרכו ואיש און מחשבותיו בטרם ילך ואיננו ומי יודע ישוב ונחם ושב ורפא לו. הצעיר אברהם לחמי נאום שמואל בואינו:

גם אני נקראתי לראות זה הענין ועיני ראו ואזני שמעו והוא דבר פלא להורות לנו שנחזור בתשובה. נאום אברהם ארואיטי ושוב אירע מעשה כיוצא בזה אז באותו הזמן בבחור א' שנכנס בו גם כן רוח והשביעו אותו ככל הנז' לעיל והזכיר גם הוא מה שמו ושם עירו ושם אשתו ובכל פעם שהיה זוכר את אשתו היה בוכה והיה אומר שאשתו נשארה עגונה אחריו בעבור שהוא טבע בים והחכמים אינם יכולים להתירה להנשא והיא מזנה והיה מבקש מהחכמים העומדים שם שיתירוה ונתן סימני' הרבה לדבריו ואמרו לו שהיא עם כל זה אסורה ונשא ונתן עמהם על זה מדברי רז"ל כו' ושאלו לו מה היה עונו ואמר שבא על אשת איש בקושטנדינא ונהיה בו מה שאמרו חז"ל דין ד' מיתות לא בטלו כו' א"ל ומה שם האשה ההיא ולא היה רוצה לגלותה שכבר מתה גם היא ואין תועלת במה שיגלנה בין כך ובין כך קם על רגליו וא"ל למה קמת א"ל בעבור שחכם פלו' בא עתה וכן היה כי תכף אחר זה בא כאשר אמר. אחר זה נכנסו כת של בחורים אצלו אמר למה באים אלו לכאן לראות אותי הלא אלה עשו כמעשי ויהיו כמוני אז נבהלו אותם הבחורים אמר לעומדים שם ומה אתם תמהים וכי זה שהוא מלובש בבגד לבן לא בא בקושטנדינא על אשת איש וזה שאצלו לא עשה כך וכך. אז נבהלו יותר והיו מסתכלים זה בזה. התחיל זה המלובש בבגד לבן לבכות בכיה רבה ואמר אמת הוא אומר וכן כלם הודו והתודו על מעלליהם. אז שאל אותו אחד מהחכמים שהיו שם וא"ל מנין אתה יודע

מה חטא אלה. התחיל לשחק וא"ל וכי אין הפסוק אומר וביד כל אדם יחתום. א"ל והלא ידיהם הם תחת כנפיהם מנין אתה רואה מה בידיהם חזר לשחר שניה ואמר וכי אני איני רואה ואפילו בחדרי חדרים. אמר לו אחד מהחכמים העומדים שם תאמר לי מה מעשי אמר לו על אדונינו אין לנו רשות לדבר דבר. ושאלו לאותו הבחור שהיה הרוח בתוכו למה ידבר זה הרוח עם פיך ושפתיך כאלו אתה המדבר ידבר הוא בעצמו וחזר לשחק ואמר וכי לא אמרו רז"ל במסכת בבא קמא בדף פלוני שלוחו של אדם כמותו כו' ואז שאלו לו שיאמר להם באיזה אופן נכנס בתוך זה הבחור והשיב שהוא טבע בים במקום פלוני והדגים אכלו את בשרו ורוחו היה משוטט בארץ מחביא ומסתיר את עצמו מעין כל בריה שכלם היו מצערים אותו בכל מיני צער עד שנכנס בפרה אחת ואז נשתגעה הפרה וכראות בעל הפרה את מעשיה מכרה ליהודי אחד והיהודי שחטה וכששחטה היה שם הבחור ההוא ויצא מהפרה ונכנס בתוכו וכן העידו רבים שכך היה המעשה ושתכף אחר שחיטת הפרה הרגיש הבחור ברוח שהיה מצערו ובתוך שמנה ימים נפטר זה הבחור. על כן הירא את דבר ה' ישוב ונחם על חטאתיו אשר עשה ויחנן לקונו אולי ישמע ה' ושב ורפא לו. עד כאן:

אשר ע"כ על כל דברי האגרת הזאת תאמין באמתות הנחתנו מענין השארות הנפש ותשכיל ותדע איך משפטי ה' צדקו יחדיו. ואיך הנשמות נכנסות אחר מיתתם לרוע מעלליהם בגופי האנשים האומללים ובא זה ואיבד את זה. ואופן ההשבעות שעושים להוציא אותם. גם בין כתבי שבח יקר וגדולת האר"י הנדפסים אצל ס' מצרף לחכמה מהחכם הכולל יש"ר מקנדיאה יצ"ו תראה מעשה אחר שהיה בימי ר' יצחק אשכנזי לוריא זכור אזכרנו עוד בדברי על ענין הגלגול בע"ה. די לנו עתה לכונתנו מה שהוכחנו מענין הכנסת הרוחות בגופי החיים. השם ברחמיו יצילנו מפגעים רעים:

פרק יא

אפשרות חזרת הנשמות להראות לקדושים אשר בארץ המה וליתר בני העמים.

מתוקן ומקובל הוא אצל חכמי ישראל שאפשר שתשוב הנשמה אל ארצות החיים ותגלה ותראה כבודו אלינו. ומה שאמר הכתוב רוח הולך ולא ישוב ר"ל שבדרך טבע אינו ישוב לימי עלומיו ולהתחבר בגוף אם לא בדרך נס בתחית המתים. וכן תמצא בשבת פ' שואל הנהו קפולאי דהוו קפלי בארעא דרב נחמן נחר בהו ר' אחאי בר יאשיה. אתו ואמרו ליה לרב נחמן נחר בן גברא. אתא ואמר ליה מאן ניהו מר. א"ל אנא אחאי בר יאשיה וכו'. א"ל ולאו אמר מרי עתידי צדיקי דהוו עפרא א"ל ומנו מרי דלא ידענא ליה. א"ל והא קרא כתיב וישב העפר אל הארץ כשהיה. א"ל דאקרייך קהלת לא איקרייך משלי דכתיב ורקב

עצמות קנאה כל מי שיש לו קנאה בלבו עצמותיו מרקיבין. גששיה חזייה דאית ביה ממשא. א"ל ליקום מר לגויה דביתא. א"ל גלית אדעתיך דאפילו נביאים לא קרית דכתיב וידעתם כי אני ה' בפתחי את קברותיכם ובהעלותי אתכם מקברותיכם עמי. והכתיב כי עפר אתה ואל עפר תשוב. א"ל ההוא שעה אחת קודם תחית המתים. גם בפרק הנושא מצינו ברבינו הקדוש ע"ה שהיה בא מערב שבת לערב שבת לביתו וז"ל. כל בי שמשי הוה אתי לביתיה. ההוא בי שמשא אתאי שבבתא קא קריה אבבא. אמרה אמתיה שתיקי דרבי יתיב. כיון דשמע שוב לא אתא שלא להוציא לעז על הצדיקים הראשונים. וביומא אבוה דכידור אמר לבנו שהיה כיס מונח אירשיה בקבריה ובברכות נאמר דריב"ז אמר לתלמידיו פנו כסא לחזקיה מלך יהודה שבא. גם בכמה מקומות מהגמרא מצינו שאליהו הנביא היה נראה כמה מהפעמים לחכמים. ובש"ע י"ד סי' קע"ט סעיף י"ד כתוב שמותר להשביע החולה לשוב אליו לאחר מיתה להגיד לו את אשר ישאל. ובפ"ק דברכות כתוב שהלך שמואל אצל אביו וא"ל היכן הניח מעות היתומים ואמר ליה:

גם אצל חכמי האומות קבלו הדבר הזה ובספרי הרומיים והיונים הקדמונים הרבה סיפורים ובפרט אצל אגושפינוס וגריגוריאוס בויכוחיו. ופליניאוס השני כתב בס' ז' מאגרותיו על בית אתיטדורוש הפילוסוף שהיה באתיניש שבית א' גדול ורחב ידים חדל מהיות ראוי לדירה מפני נפש הקבור באסקיפה ורגליו בכבלי' עד שהוציאוהו משם והספור שם באריכות. ושואיטוניאוש כתב בספרו על הקיסר קאיו קליגונא שאחרי מותו היה מטריד ומרשיע בעלי השדה הנקבר בו כי הניחוהו בגן וכסוהו ברגבים ולא חצבו לו חפירת קבר כראוי ולא היה גם לדרי' בביתו מנוחה עד ששרפוהו ואחר ששבו אחיותיו לרומי והוציאיהו משם וקברוהו יפה לא יסף עוד לבא להרגיז אותם. ובארוניאוס המהולל מאד ביניהם כתב בחלק ה' מהאנאליש שלו במאורעות שנת תי"א לנוצרים שמרשיליאוס פיסינוש אשר נודע שמו בשערים היה לו חבר מאח דבק בלמודים ושמו מיכאל מירקאטו. והיו מתוכחים פעם אחת על השארות הנשמה לדעת רבם אפלטון והרבו לכעוס מתוך הויכוח עד שנשבעו שהקודם למות לא ימנע עצמו מלבוא ולהגיד לחברו תוכן הענין. וכן עשה כי אחר שנפרדו איש מעל אחיו כל א' לארצו לא עברו ימים רבים ומיכאל היה לומד בביתו הבקר אור והנה סוס רץ ברחובות ונתעכב בפתח ביתו והנה קול קורא בגרון מיכאל אמת הם אמת הם. והוא הכיר בקול אהובו ותכף פתח וישקף בעד החלון ויראהו מאחוריו רוכב לבוש לבנים על סוס לבן רץ מהרה וצוח מרשיליא ונעלם מעיניו לא ראהו עוד אכן הכירו כי היה קטן מאד מכל האדם אורכו ג' רגלים לבד וקומת כל אדם בינוני ששה רגלים. וימהר לשלוח רץ לעיר פלורינציאה

מקום מושב מרשיליאו לדעת מה היה לו והגידוהו שבאותה שעה שנגלה לו נפטר מן העולם. ועיין עוד אם תרצה בס' מרטין דיליריאו ובס' פלוטארכוש ובס' שימון מאיולו ותמצא כמה ספורים מאלו:

ואם תשאל קורא משכיל איך הנפש בהיותה רוחני' ובלתי גשמי' כאשר הוכחנו בפרק הרביעימזה המאמר לאחר פרידתה מהגוף תוכל להתראות בצורה גשמית העלה ברצון טוב לזכרונך מה שכתבתי במאמר הראשון פרק י"ג מהגוף הדק אשר לנשמה אשר מהמקובלים נקרא דיוקנא וצלם ומאפלטון אויר שמימיי זיל וקרי בו ותברכני נפשך. בו מתראים הנשמות לבני האדם בו מספרות הרוחות זו עם זו ובו מקבל הנשמה עונש מעשיו בגהינם כמו שהוכחתי ואם הנשמה היא נצבת ולא צורה עצמית כאשר חשב ארסטו יפה היא מתנועעת ויוצאה ונכנסת לשאר גופים מה שאין כן אם היא צורה עצמית שאין לה מציאות ושום פעולה בלתי הגוף כי אי אפשר לצורה שתתנועע בלתי נושא כלל כידוע למתחילים ללמוד בחכמת הטבע. ועתה אחרי הודיע אלהים אותך את כל זאת הסכת בלב טוב ונפש חפצה מה שכתב א' המיוחד ומופת דורנו האלוף יש"ר מקאנדיה בספרו מצרף לחכמה דף ל"ה ז"ל. עוד יש התלבשות אשר דברו בו בעלי העבודה כגון מעשה דרבי' הקדוש דאחרי מותו חזר וקדש בביתו במעלי שבת' וזה לא יתכן לומר שבאותה שעה אם היו מחפשין אותו בקבר שלא היו מוצאין עצמותיו או גופו אלא בקש רבינו להיות מתלבש דמות גופו ומלבושיו הנכרי' לבני ביתו ויעתר לו הי"ת וזו היא מעלה גדולה שאינו הוה לשום אדם כי אם בחסידים ובני הנביאים הזכים כי הם כבני בית למעלה. וכן ותרא האשה את שמואל הדבר ידוע כי היה שמואל הנביא ע"ה בכל פעם בקברו אלא לא ראתה כי אם הרוח. והמופת על זה כי אמר שמואל אל שאול מחר אתה ובניך עמי ודרשו רז"ל עמי במחיצתי כי לא נקברו עם שמואל אלא על הרוח אמר והוא הפרצוף פנים שהיו בחייו. ובאותו מעיל שנקבר רוח הגוף ורוח המעיל סביב לרוח וזהו סוד התכריכין ואין זה תימה שהרי המזל והמלאך המגינים על האדם הם באותו הדמות שנאמר ויראני את יהושע הכהן הגדול כו' וכן ראיתי פניך כראות פני אלהים ותרצני כי ראה דמות עשו כדמות מלאך שלו. ויש עוד מלבוש אחר כגון ההוא עובדא דר' אחאי בר יאשיה שדבר עם רב נחמן אחר שנים רבות ולא נרקבו עצמותיו והושם בו כח הדברייי וכן יש בנשמות כח הדבור שמספרו' זו עם זו והכי איתא בס' הזוהר בשעה שמת עובדיה בא הנושה יהורם לקחת בניו הלכה אשתו גועה ובוכה בבית הקברות וצעקה ירא אלהים כך וכך עושין ליתומיך אמרו ליה לעובדיה הלך אצל האבות וכו' עד דאמרו ליה אמור לה תלכי אצל אלישע וכן עשתה וצעקה אל אלישע

שנאמר ואשה אחת מנשי בני הנביאים צעקה אל אלישע וגו'. עוד יש ענין אחר נפלא מאד שהנשמות פורחות ומגידות לחי כגון שמעלים את המת בלחישות ודומיהן וכן רוח נבות היזרעאלי שהיה נבואת שקר בפי כל נביאיו והוא דבר זר לסכלים ולמבינים ינעם. דע שהמלאכים הנקראים אישים הם רחוקי' מן הכבוד וקרובים לגלגלי היסודות ואותן הם קרובים להתלבש צורה אנושית יותר מן הקרובים אל כבוד השכינה ושמם מוכיח עליהם שנקראים אישים כמבואר בס' המרכבה והוא סוד ויראו בני האלהים את בנות האדם גו' הם שמהוזאי ועזאל תרי מלאכי דקטריגו למרייהו כאשר ביארנו ולית בכל המלאכים דאשלימו להתערב בגו נשא דאינון אקרון אישים ובני אלהים וכן רמזו בעל הסוד בפסוק פשטתי את כתנתי סוד המלבוש כו'. ועוד יש התלבשות ע"פ רבותינו ז"ל שכל ההויות נקראים לבושים כמו שארז"ל י' לבושים לבש הב"ה בבריאה ואמר בפי' ה' מלך גאות לבש והוא כענין עוטה אור כשלמה מצורף לזה מה שארז"ל שנתעטף הב"ה בשלמה והבהיק זיוה מסוף העולם ועד סופו וכונת הפ' על הפשט שנתעטף בש"ה וכן מאמר ר"א הגדול שמים מהיכן נבראו מאור לבושו ואור לבושו רומז לש"ה ושמים העליונים נבראו מהם והכונה באלו המלבושים כדאיתא בב"ר כהדין קומצא דלבושא מיניה הבן בעומקא דליבא. וכמו כן קראו חז"ל כל שמות התוארים והכנויים מלבוש לשם העצם שהוא יהוה וזהו ושמי ה' לא נודעתי להם פי' לא נודעתי כי אם ע"י התלבשות שמות התוארים והכינויים איש איש ללשונו ומעלתו. וכן ג"כ יש התלבשות לשם הגדול ולשם י"ב וכ"ב ומ"ב בנקודות. וכן אחז"ל על האותיות והנקודות כי האותיות הן הלבוש והנקודות הן הגוף ובמקומות אחרי' אמרו כי הנקודות לאותיות כנשמות בגופות וע"כ כשמתלבשים הנקודות מאלו השמות למלות ואותיות הקדש יצא לפעל הכח הגדול ואפי' בכל הלשונות כך מ"כ אבל בדפוס הוא כן האותיות הגופים והנקודות הן הלבוש וכפי המלבוש כן הגוף ועיין בס' שערי אורה שער ו'. והאריך עוד בענין המלבושים ומה שקראו חכמי האמ' והצדק חלוקא דרבנן ואין כוונתי להאריך:

פרק יב

מאמת מציאות הרוחות והשדים אי בעית קרא ואי בעית קבלה.

אחר שהזהירה התורה הקדושה לבני ישראל ממלכת כהנים וגוי קדוש לא תלמד לעשות כתועבות הגוים ההם אשר בעבורם הקיא אותם הארץ אסרה להם בענין העבודה זרה מעביר בנו ובתו באש קוסם קסמים מעונן ומנחש ומכשף וחובר חבר ושואל אוב וידעוני ודורש אל המתים כי את כל התועבות האל עשו אנשי הארץ. ובעבור שהדברים האלו נמשכים כמעט כלם מהודאת מציאות השדים אכרית נא מציאותם על פי שלשה עדים

אשר בהם יתקיים כל דבר והם הקבלה השכל והחוש. והסתכל קורא משכיל שזה כלל גדול להראות ההשארות הנפש. וזה שכאשר משפטנו נוציא לאור להוכיח שיש מציאות השדים הגם שאינם נראים צדק ילמדו יושבי תבל להודות גם בנשמות הגם שלא למראהעיניהם ישפוטו ואינם נרגשות בחוש:

ואומר שכאשר נעיין בתורה האלהית הנה היא מאמתת מציאות הרוחות האלו. הלא תראה שספרה לנו איך הנחש הסית והדיח לחוה ובהיות שלא היה בעל נפש ולא חי מדבר בודאי ראוי לקבל מה שכתב הרב רבינו סעדיה הגאון ונמשכו אחריו רבים שהשטן היה המדבר לא הנחש וכן בפרקי ר' אליעזר כעת במרום תמריא תשחק לסוס ולרוכבו מלה"ד לאדם שיש בו רוח רעה כל מעשים שהוא עושה וכל דברים שהוא מדבר מדעתו הוא עושה ומדבר והלא אינו עושה אלא מדעת רוח רעה שיש עליו כך הנחש כל המעשים שעשה וכל הדברים שדבר לא עשה ולא דבר אלא מדעתו של סמאל ועליו הכתוב אומר ברעתו ידחה רשע וכן היה ענין אתונו של בלעם שהיא לא דברה מעצמה אבל מלאך ה' דבר בפיה. גם בפרשת אחרי מות כתוב מלא הוא ולא יזבחו עוד זבחיהם לשעירים ונקראו שעירים מפני שנראים מדלגים בתמונת שעירים כאשר הוא מפורסם בין חכמי אומות העולם. ודבר זה מפורש עוד בתורה יזבחו לשדים לא אלוה. ושנוי בנביאים ושעירי' ירקדו שם ומשלש בכתובים ויבא גם השטן בתוכם. ונקראו שדים על שם שדה כי דירתם ומושבם לרוב הם על פני השדה ולבדד ישכונו. ושטנים כי הם מזיקים לבני האדם כמו ויקם ה' שטן לשלמה את הדד וכו'. ואתה המעיין אם תרצה לדעת מהות הרוחות האלו לך נא למדרשו של רשב"י ותחזנה עיניך נפלאות. הלא הוא בפרשת כי תצא עמוד תקל"ה כתב ז"ל. אוקמוה מארי מתניתין דאית מנהון כמלאכי השרת ואינון תלמידי חכמים וידעין מאי דהוה ומאי דעתיד למהוי ואינון בדקיונייהו בארעא אינון מארי פילוסופיא איצטגניני ישראל דידעין מאי דהוה ומאי דעתיד למהוי באותות דחמה וסיהרא ולקותא דלהון וכל ככב ומזל ומה אחדי בעלמא. ואית מנהון כבהמה פרין ורבין כבהמה דיוקנא דלהון לתתא אנון עמי הארץ ואוקמוה מארי מתניתין דאינון שקץ ובנותיהן שרץ ועל בנותיהם נאמר ארור שוכב עם כל בהמה ואינון שונאין לתלמידי חכמים. מארי משנה דאינון מלאכי השרת ממש. ואית אחרנין מארי סתרי תורה דאיהו ירתין נשמתין מסטרא דמלכותא קדישא וכו'. וכן בתקונים דף מ"א אית שדין דאינון קדישין כגוונא דמלאכין. ראה נא פה קדוש מפיק מרגליתא איך חלק הבריות האלו בג' כתות ואיך כיוצא בהם נמצאו בין בני האדם בארץ. ובכל זאת אפלטון לא נפל מכל דבריו ארצה באשר הוא גם כן הפלי' לדבר מענינים וקרא שמם דימוניס' באומרו

שיש ביניהם חכמים גדולים ויש ביניהם טפשים וסכלים אשר אינם יודעים מימינם לשמאלם. וכן כתב עוד הרשב"י בפרשת פנחס עמוד תס"ח ובגין דא אמרו מארי מתניתין דאינון ג' מינים מינייהו. חד מין דלהון כמלאכי השרת וחד כבני אדם ומין תליתאי כבעירן ואית בהון חכימין באורייתא דבכתב ודבעל פה. איתקרי יוסף שידא על שם דאוליף ליה שד. ולאו למגנא אמרו מארי מתניתין אם הרב דומה למלאך ה' צבאות תורה יבקשו מפיהו. ואשמדאי מלכא הוה וכל משפחתיה וכו'. והנה ענין אשמדאי תמצא במסכת גיטין. וכתב הרב רבינו בחיי בפרשת בראשית ויש אומרים שנעמה היתה אשת אשמדון אם אשמדאי והשדים נולדו ממנה. וד' נשים היו אמות השדים לילות ונעמה ואגרת ומחלת ויש לכל אחת ואחת מהן מחנות וכתות של רוח הטומאה אין להם מספר. ושרש דבר תמצא בזוהר בראשית עמוד קע"ז ז"ל. א"ל ר' אבא והא תנינן דאינון מתים כבני נשא מ"ט איהי קיימת עד השתא. א"ל הכי הוא. אבל לילית ונעמה ואגרת ומחלת דנפקן מסטרא דלהון כלהון קיימות עד דיבער קב"ה רוחא מסאבא מעלמא דכתיב ואת רוח הטומאה אעביר מן הארץ. ובפרשת אחרי מות אמרו שמרוח קין נולד רוח זכר שנקרא תובל קין ואחרת נקבה הנקראת נעמה ובודאי שכבר היו רוחות שנבראו ערב שבת בין השמשות וקין באומרו והיה כל מוצאי יהרגני היה ירא לא כאשר חשבו רבים מהחיות כי אם מהמזיקין הללו כי לא היו אז בעולם אלא אביו ואמו. ולכן חקק לו ה' אות משמו במצחו כמו קמיע להגן עליו כך נראה לי. והתלמוד ומדרשים מלאים על כל גדותיהם מהרוחות הללו. הלא בברכות פ"ה אמרו האי דוחקא דכלה מנייהו הוי וסוף פרק ז' לא' נראה השד ומזיק לב' נראה ואינו מזיק לג' אין נראה כל עיקר. גם בפרק ע"פ אמרו שבלילי רביעיות וע"ש יוצאת אגרת בת מחלת עש ס' רבוא מלאכי חבלה ויש לה רשות לחבל. וכמה וכמה דברים מענייני השדים. ואמרו עוד אילמלא נתנה רשות לעין לראות אין שום בריה יכולה לעמוד. וכן משביעין השד לצאת כההוא עובדא דבן תמליון בברתיה דקיסר המוזכר במסכת מעילה. ובערובין אמרו על הלכות יוסף שידא אמרינהו. ובקדושין פ"א דאביי קטל ההוא מזיק דאתחזי לי' כתנינא דשבעה רישי. ובחולין פרק כל הבשר הביאו ההוא עובדא דשידא דהוה משמש לרב פפא. וענין השד שהיה עומד תחת המרזב ושבר החבית ושמתיה מר בר רב אשי. ובגיטין פרק קורדייקוס על הכתוב בשלמה ומקבות והגרזן וכל כלי ברזל לא נשמע בבית בהבנותו שאל לחכמים היכי אעביד א"ל זיל ואייתי שידא ושדתין וכן עשה ושאל מהם על השמיר וזהו וישב שלמה על כסא ה' שמלך על העליונים ותחתונים ובברייתא פרק חלק אמרו אין שואלין בדבר שדים בשבת ר' יוסי אומר אפילו בחול אסור. ואמרו עוד שרי שמן

ושרי בצים נשאלין מהם בשבת מפני שמכזבין. ובענין נתינת הגט חשו למוטל בבור שמא שד הוא. גם בבראשית רבה פרשת ז' אמרו ואת כל רמש האדמה אתמהא. ר' אומר אלו השדים שברא הקב"ה. את נשמתן ובא לברוא את גופן וקדש השבת ולא ברא וזהו כענין מהשנאמר בפ"ה דאבות וי"א אף המזיקים. ומה שאמר שקדש השבת ולא ברא הגוף רצונו שלא ברא גופם שלם כשאר המורכבים מד' יסודות אבל גוף ודאי יש להם כמו שאבאר לפנים. גם בפרשת ס"ג העידו עליהם בעובדא דקלטיינוס ובפסוק ישלח עזרך מקדש אמרו במדרש תנחומא פרשת קדושים אמר ר' ברכיה מעשה היה בעירנו ברוח א' שהיה שרוי על המעין ובא רוח אחרת להזדווג לו ובקש להוציאו משם והיה שם חסיד א' ור' יוסי איש ציתור שמו נגלה לו אותו הרוח. א"ל כר הרי כמה שנים שאני נתון כאן ולא היזקתי לשום בריה לא ביום ולא בלילה והרוח הזה בא עלי ממקום אחר ומבקש להוציאני מכאן ולישב הוא ולהזיק את הבריות. א"ל מה נעשה לו א"ל טלו מקליכם ומגליכם וצאו עליו בשעת צהרים ואיכא דאמרי עם מצמחי דיומא ואמרו שלנו נוצח ויברח. וכך עשו והבריחוהו. אמרו לא זזו משם עד שראו כטיפת דם צף על המעין גם שם בפרשת משפטים נאמר שכל העילם כלו מלא רוחות ומזיקין. ואמר ר' יהודה בר שלום בשם ר' לוי אין לך בית רובע בחללו של עול' שאין בו תשעה קבין מזיקין ובפרשת נשא אמר ר' ברכיה הכהן ברבי יש מזיק שהוא פורח כעוף וקוששש כחץ. מדבר באופל יהלוך ומקטב ישוד צהרים זה קטב מרירי שכל מי שרואה אותו אין לו חיים בעולם בין אדם בין חיה. באיזה צד עשוי ראשו דומה לעגל וקרן אחת יוצאה בתוך מצחו והוא עשוי אפסיין ומרירי שולט משבעה עשר בתמוז עד ט' באב לפיכך מקטב ישוד צהרים ובאיכה רבתי אמר ר' יוחנן שכלו מלא עינים קליפות קליפות ושעורות שעורות ור' שמעון בן לקיש אומר עין אחת נתונה על לבו וכל מי שרואה אותו נופל ומת ובפרק נגמר הדין א"ר יוחנן אסור לו לאדם שיתן שלום לחבירו בלילה חיישינן שמא שד הוא ובפרק המוכר את הספינה אמר רבה בר בר חנה לדידי חזי לי הורמיז בר ליליתא (פירוש שד) דהוה קא רהיט אקופיה דשורא דמחוזא ורהיט פרשא כי רכיב סוסיא בתתאי ולא יכיל ליה. זמנא חדא הוה מסרגן ליה תרתי חיותא וקיימין אתרי גישרי דדונג ושוואר מהאי להאי ומהאי להאי. ונקיט תרי כסי דחמרא בידיה ומוריק מהאי להאי ולא נטפא מינייהו ליטפא לארעא ואותו היום יעלו שמים ירדו תהומות הוה. פירוש שראה אותו השד על שיני החומה רץ ברגליו יותר מהפרש רוכב ורץ לפי תומו על הסוס בעמק ושהיה דולג מפרד' זו לפרדה זו בתרי גישרי של אותו נהר רחוקים זה מזה ושפך בהדי דקא מדלג השני כוסות ביחד זה בתוך זה ואין נשפך אפילו טפה אחת לארץ אף שאותו היום ברוח סערה

עולים ליורדים בו האניות בים מכח הרוח. ובשבת פ"ב המכבה את הנר מפני רוח רעה וכו'. ובזוהר פרשת לא אחמי אפוי דבר נש לא מחבל ליה והביא ראיה מאשת לוט דכיון דאהדרה אנפה לאסתכלא מיד ותהי וירא אליו עמוד רפ"ב אמר ר' יוסי כל זמנא דמחבלא נציב מלח. ועל כן נאמר ואתם לא תצאו איש מפתח ביתו עד בקר. ובפרשת שמות עמוד תע"ה קראו בשמותם עלי אדמות את הרוחות האלו וגזרו על גמגימא שמועד הוא להרע תמיד לאדם וסמניך ויבא גם השטן בתוכם ולא כתיב ויבא השטן אלא גם. ותחת רגליו כמה גרדינין אחרנין וכו'. ואמרו עוד חז"ל בקדושין פ"ד דר' פלימו היה רגיל לומר גירא בעיניה דשטנא ואתחזי ליה וצעריה ובסנהדרין פ"ו גמירי דלא מפקי שם שמים לבטלה. ובפרקי ר' אליעזר אמרו שמדור המזיקין לרוב הוא בפאת הצפון אשר משם תפתח הרעה. ודברים רבים כיוצא באלו תמצא מפוזרים בהרבה אגדות ומדרשי' לחכמי ישראל הראשונים:. וכי תאוה נפשך לדעת דעת חכמי ישראל האחרוני' הסכת נא ושמע הנפלים אשר היו בארץ המה הגבורים אשר מעול' אנשי השם ומי יראה את אלה יוצאים לקראת חז"ל ולא יצא. הלא החכם הגדול ר' יהודה הלוי בספר הכוזרי מאמר חמישי סי' י"ד אומר ולא תתרחק נפשך מקבול הרקיע והמים אשר מעל לשמים והשדים אשר יזכירום רבותינו וכו'. אחריו החזיק הרב רבינו בחיי בפרשת בראשית ונמשך לדברי חז"ל שכל אותן ק"ל שנה שפירש אדם מאשתו רוחות נקבות היו מתחממות מאדם ויולדות זכרים ורוחות זכרים היו מתחממין מן האשה ויולדי' נקבות ואלו הן רוחין ושדין ולילין כמוזכר בזוהר בראש עמוד קע"ו. ובפרשת נח על מה שדרשו מכל החי לרבות את השדים. אמר שהנזרה היתה לשחת כל בשר אשר בו רוח חיים וזה כולל כל בעלי נפש התנועה שעל הארץ והוסיף לומר עוד מתחת השמים להראות שגזרת המבול היתה אף על הבריות שהן מתחת גלגלי היסודות והם השדים ועל כן הוצרך להכניסם אל התבה פן ימחו באויר אשר מתחת השמים. וכן במעשה כתוב כל העוף למינהו כל צפור כל כנף. כל העוף למינהו אלו עופות טמאים כל צפור אלו עופות טהורים כל כנף אלו השדים שכן אמרו חז"ל שיש להם כנפים וטסין באויר והאריך עוד בפרשת ויתרו באומרו. מן הידוע כי השדים ג' חלקים יש מהם שוכנים באויר בגלגלי היסודות והם המחלימים את האדם בלילה, ויש מהם שוכנים בקרבנו והם המחטיאים את האדם. ויש מהם שוכנים בתהומות ואילמלא נתנה להם רשות לעלות היו מחריבים את העולם. ודרשו רז"ל אשר בשמים לרבות חמה ולבנה ככבים ומזלות. ממעל לרבות מלאכי השרת. ואשר בארץ לרבות אדם ובהמה וחיה ועוף. מתחת לרבות שקצים ורמשים. ואשר במים לרבות דגי הים. מתחת לארץ לרבות השדים. ועוד לו בהרבה מקומות מפירושו לתורה מענין קטב

מרירי ומזיקים אחרים. ושרש כל דבריו תמצא בהרמב"ן בפרשת יתרו ובפרשת אחרי מות הפליא לדבר וקיים מציאות השדים. וז"ל. ויקראו שדים בעבור שמשכנם במקום שדוד כגון המדברועיקר מציאותה בקצוות כגון פאת צפון החרב מפני הקור. גם בין הפוסקים הרשב"א בתשובותיו סי' תי"ג והריב"ש בשאלה צ"ב שניהם כאחד קיימו מציאותם. ומכת פילוסופי בני עמנו הרב ר' חסדאי בספרו אור ה' מאמר ד' דרוש ו' גזר עליהם הידיעה בענייני' ההוים והעתידים הטבעיים. בקשת הכבוד יען באמצעות העבודות יתרצו ויעתרו לבקשת העובד. בחירת הרע וההסת' לחטוא כמו השטן לאיוב. והפעלו' בתכלית הקלות והתלבשות באנושות בפתע. ע"ש. גם הרב רבינו שם טוב בספר האמונות שער ה' פרק א' האריך בעניינ' והרב דון יצחק אברבנאל בפרשת שופטים קיים מציאות'. ומפורסם הוא בכוונות התורה מה שעליהם החליט הרב ר' עובדיה ספורנו ובעל נוה שלום כתב מאמר ב' סי' א' על מה שאמר רב פ"ק דברכות האי דוחקא דכלה מנייהו הוי וכו'. אלו המאמרים ודומיהם רבו בגמרא וזה נמשך אחר דעתם במציאות השדים ואם הפילוסופים יכחישו זה אולם מציאות' מפורסם בתורה ובדברי רז"ל עם שנתפרסם ונמשך בעולם ונתאמת אצל החוש וכו'. סוף דבר דעת כל חכמי ישראל הוא שכל מה שכתוב בתורה מענין הרוחות הדבר כפשוטו וכמו שהוכיח ענין חרטומי מצרים אשר בכח השדים האלו פעלו עולה ובדרכיהם הלכו. והמקובלים אמרו עוד שעזא ועזאל קטרגו על בריאת אדם הראשון ואמרו למה בראת אותו עתיד היה להכעיס לפניך. א"ל הקב"ה אילו ירדתם בעולם השפל הייתם חוטאים כמוהו. וכן הורידם וחטאו והם בני אלהים דכתיב ויראו בני האלהים את בנות האדם כי טובות הנה ויקחו להם נשים מכל אשר בחרו. ואחרי שחטאו נתגלמו כי כיון שהמלאך הוא שבעת ימים בארץ נעשה עב ומיד שנתגלמו באופן ששלט בהם יצר הרע כשבקשו לחזור למקומם וזכרו שם המפורש לא יכלו לעלות כי נדחו ממחיצתם והפילו אותם לארץ בהרי חשך. ומהם יצאו הנפילים וענקים גדולי הקומה אשר היו בארץ המה הגבורים אשר מעולם אנשי השם. ומהם וזרעם הם מזיקין. וכן בתרגום יונתן בן עוזיאל כתוב שמחזאי ועזיאל הינון נפילין מן שמיא. ואמרו עוד שמקין יצאו שדין וליליין. ושעל כן לא הוזכרה בתורה מיתה בזרעו כמו שנזכרה בשאר תולדות האדם באשר מין בפני עצמו נחשבו:

אכן ידעתי נאמנה קורא ידיד שידרוך הדורך את קשתו כנגדי ויציבני כמטרא לחץ באומרו הנה נא בריה דאפילו באלף לא בטיל הרמב"ם ז"ל בהלכות ע"ז סוף פרק י"א גוזר ומקיים שכל מעשה הכשוף מעונן ומנחש כלם תהו והבל ואינם דברי חכמה כי הוא אינו מאמין במציאות השדים ולכן יסבור שהמעשים האלו כלם הם מעשה תעתועים. ומאמרו

קיים במורה פ' לז מהחלק השלישי וז"ל. והמעשים ההם אשר יעשו אותם המכשפים אין ההקש נותן אותם ולא יאמין השכל שהם יחייבו דבר כלל וכו' ומי כמוהו מורה. אולם שמע נא מלי וכל דברי האזינה ואולי יערב עליך חכי. דע שהרמב"ם היה פילוסיף גדול וכמעט לא האמין אלא מה שההקשה השכלית מחייבת פקחועיניך וראה איך הוא בספר המורה ח"ב פרק כ"ה כתב ז"ל. דע כי אין בריחתנו מן המאמר בקדמות העולם מפני הכתובים אשר באו בתורה בהיות העולם מחודש כי אין הכתובים המורים על חדוש העולם יותר מן הכתובים המורים על היות השם גשם ולא שערי הפירוש סתומים בפנינו ולא נמנעים לנו בענין חדוש העולם אבל הי' אפשר לנו לפרשם כמו שעשינו בהרחקת הגשמות ואולי זה היה יותר קל הרבה והיינו יכולים יותר לפרש הפסוקים ההם ולהעמיד קדמות העולם כמו שפירשנו הכתובים והרחקנו היותו ית' גשם. ואמנם הביאונו שלא לעשות זה ושלא נאמינהו, ב' סבות. האחד מהם שהיות השם בלתי גוף יתבאר במופת ויתחייב בהכרח שיפורש כל מה שיחלוק על פשוטו המופת ויודע שיש לו פירוש בהכרח וקדמות העולם לא התבאר במופת ואין צריך שיודחו הכתובים ויפורשו מפני הכרעת הדעת שאיפשר להכריע סותר בפנים מן ההכרעות וזה סבה אחת וכו' הנך רואה איך חלק כבוד למופת בלבד ואיך אם קדמות העולם תתבאר במופת היה מעקם לנו את הכתובים כאשר עשה במקומות המורים ההגשמה וזה לא יתכן באשר אינו מן הראוי לשעבד התורה למופת ארסטו נכון למועדי רגל ושהשפחה תירש גבירתה. כי מה שאנחנו גוזרים שאין לו להקב"ה דמות ולא צורה הוא מפני שהתורה הזהירה על כך באומרה ונשמרתם מאד לנפשותיכם כי לא ראיתם כל תמונה וכבר אמרו חז"ל דברה תורה כלשון בני אדם. ואיך היה מפרש הפסוק הראשון בראשית ברא אלהים את השמים ואת הארץ האם כפי דעת אחרים מהחומר ההיולי ולא מהאפס המוחלט זו תהיה כפירה גדולה ומעולם לא עלתה אפילו בדעת אפלטון כאשר חשבו רבים. אם כן יצא לנו מזה שהרמב"ם בהרבה מקומות נשא פנים לפילוסופיאה. ואתה תחזה שפירש פתרון המראה מהסולם שהגיע ליעקב והמרכבה העליונה שראה יחזקאל אשר לו נפתחו השמים וראה מראות אלהים על דרך המחקר וכפי דעתו כל מה שראו והשיגו כבר השיגוהו ארסטו וחכמי יון בהתפלספות' מבלי שיהיו נביאים. וא"כ לא היתה ההשגה שהשיגו נבואיית כ"א מחקריית והשכל לא יסבול הדבר הרע הזה. אבל כבר הגדתי לך שפיו ידבר חכמות והגות לבו תבונות טבעיות למודיות ואלהיות. ובאשר ארסטו לא דבר מענין השדים גזרו סיעתו רעיו ומיודעיו מפרשי ספריו שלא היה מאמין בהם כי לבו כלב ים ולא הניח במציאות מקום להתגדר בו. וכן האמין הרמב"ם. ועל היסוד הזה החליט שפשט הכתוב

בענין הנחש אינו כלום שמעול' לא דבר ולא סמאל בתוכו כאשר חשבו רבים אבל רמז ומשל היה כאשר תראה בהתחלת ספרו וכן בפרק מ"ו. מהחקרהשלישי על פסוק ולא יזבחו עוד לשעירי' אמר שכל זה ממעשי השדים הוא מדמיון ההמון שנמשכו לדעת הצאבה שהיו חושבי' שהדם הוא מזון השדים וכשאכל אותו מי שאכלו כבר השתתף עמם בעזרתם ויבואוהו ויודיעוהו העתידות והכל בקר וכזב ודמיונות הבל ובפרק כ"ב פירש ענין השטן בל איוב על הכת המתעורר על דרך מה שאמר ר' שמעון בן לקיש הוא שטן הוא יצר הרע הוא מלאך המות. ולכן אינו מן התימה אם הוא כארסטו מכחיש השדים כי הוא נתפתה לדרך הפלוסופי' אינם מאמינים אלא מה שהעין רואה וגוזר העיון הטבעי. ואחרי כן יצא אחיו בעל דרך אמונה במ"ב ש"ב ואמר שזאת האמונה אינה הכרחית באמונת התורה ומאמרי רז"ל באשר כלם אפשר שיבוארו על דרך זה שיקראו לפעולות הדמיון שדים והם צורות ברואות בדמיון מזיקות לשכל אנושי ולא יראו כי אם בדמיון אם שיהיה להם מציאות ואם שלא יהיו נמצאים אלא כפי ציור הדמיון. עכ"ד. ודמיונותיו דמיונות הבל ושקר וכזב דבר. על כן אמרתי טוב וישר הוא לצאת בעקבי הצאן שה פזורה ישראל כי הם קבלו האמת והצדק על משכנות הרועים רעים אהובים ולברוח מאהלי קדר אדום והגרים אשר הלכו חשכים. זאת תורת העולה מהפרק הזה שמציאות השדים אמת ודעת קדושים ראשונים עם אחרונים מקשיבים קול מורים דברי חכמי' כדרבונות וכמסמרות נטועי':

פרק יג

מדרך השכל והסברה הישרה מראה אמיתת הרוחות האלו.

אחר הדברים והאמת האלה אבא נא להכריח על דרך השכל והעיון שיש לכדים מציאות. וזה כי עינינו רואות והנה השמש והירח וכוכבים אשר בשמים ממעל כזוהר הרקיע מזהירים חיים משכילים החיות הבהמות והעופות וכל רמש האדמה למינהו אשר בארץ מתחת וכל דגי הים אשר במים מתחת לארץ כלם בעלי נפש הם. ואם ביסודות האלו אשר כל כך רחקו מהשמים תחלת החיות והתנועה יש כל כך בריות ושניין דא מן דא למה יגרעו יסוד האש והאויר לבלתי נתון זרע ולהחיות בהקפם אשר כל כך גברה על הקף שאר היסודות בעלי חיים ורוחות אשר אם נעלמו מן העין השכל משער הוייתן. ואם תקשה עלי הלא גם האויר מלא מבריות ועליו עוף השמים ישכון. וכתיב ועוף יעופף על הארץ על הב' העליונות מעוף השמים נסתרו כי לא יוכלו פני רקיע השמים. אשיבך מלין שמהג' חלקי האויר לעוף למעלה מהמדרגה השפלה. ועוד כי העופות כלם לידתם גדולם חיותם דירתם ומיחתם היא בארץ אשר על כן כבריות ארציים יחשבו.

זאת ועוד אחרת שימשך מזה ביסוד הארץ יהיה יותר נכבד מיסוד האויר בהיותו מוליד האדם חי מדבר. ובאשר ראינו שהאויר מן השלשה הכי נכבד שפטנו שגם בהקפו נמצאו הרוחות האלו אשר הם בעלי נפש משכלת וכן ביסוד האש. נסמוך לזה שאנחנו רואים כי כל הבעלי חיים אשר בארץ המה עומדים ומהקיימים בכח האויר והרוח, וכאשר הוא זך ונקי נרגיש רב התועלת לבריאותנו. והפך זה כאשר הוא מעופש כמו שיקרה בעת המגפה והדבר. ואם כן איך יעלה על הדעת כי האויר שהוא סבת החיות והחיים יחסר מבעלי חיים ויתר היסודות התחתונים לא יחסרו כל טוב. אשר על כן על כל דברי הטענות האלו מוכרח הוא לקיים מציאותם. וכן תמצא במדרש רות זוהר פרשת בראשית עמוד. קכ"ד ר' קסמא בר ר' ינאי אומר כתיב עושה מלאכיו רוחות וגו' אית מלאכי דאינון מרוחא ואית מלאכי דא נון מאשא וכו'. ור' בחיי פרשת אחרי מות ז"ל. וכתב הרמב"ן ז"ל כי עקר הויתם משתי יסודות קלים והם האש והרוח ועל כן יטוסי לרוב דקות' וקלות' וכשם שכל הנבראים בעולם השפל הזה בכלל בין בעלי חיים ובעלי הצומח והדומה הם מורכבים מארבע יסודות כן היתה יצירת השדים במעשה בראשית מורכבת משתי יסודות אלה אבל היו המורכבים מארבע יסודות גוף גס ומורגש להשגת האדם והשדים המורכבים משני יסודות אלה הם גוף דק איננו מורגש ולא מושג לחושי האדם אבל הם מתדמים ומתלבשים צורה לעיני הרואים והנה הם גוף רוחני כי כן היסודות האלה רוחניי'. וכשם שהמורכבים מארבע יסודות הויית' וקיומ' הוא חבור היכודות ובריאות מזג היסודות וחליים כאשר גברו זה על זה ומיתתם פרודם זה מזה. כן הוית השדים וקיומם הוא חבור שני היסודות ומיתתם בהפרדה זה מזה וזה שאמרו רז"ל ששה דברים נאמרו בשדים שלשה כמלאכי השרת יש להם כנפים כמלאכי השרת וטסין כמלאכי השרת ויודעין מה שעתיד להיות כמלאכי השרת. יודעין סלקא דעתך אלא אימא שומעין מה שעתיד להיות כמלאכי השרת. ובאור הענין כי לפי שהם שוכנים באויר בגלגלי היסודות מבינים העתידות משרי המזלות וזה קל וחומר מעופות אם העופות יודעים העתידות מהם ומגידין אותם בצפצופן ומן העופות יודעים המנחשי' המכירים והבקיאין באותה חכמה קל וחומר לשדים שאפשר להם לדעת זה מברי המזלות ומה שיודעים השדים גם העופות אינו אלא עתידה קרובה לא רחוקה לימים רבים, שלשה כבני אדם אוכלין ושותין כבני אדם פרים ורבים כבני אדם מתים כבני אדם. אין הכונה בזה מזון האדם כי האדם המורכב מארבע יסודות והוא גוף גס מורגש הנה מזונו כיוצא בו עב גס אבל השדים שהם גוף רוחני דק הנה מזונם גם כן כיוצא בהם דק ואכילתם ושתיתם היא ריח האש ולחות המים כי חלק האש שבהם הוא מיבש חלק הרוח שבהם וצריך

להחזיר הלחות ההואשאבד ממנו וזהו אוכלין ושותין כבני אדם כי מזונו של אדם הוא על דרך הזה כי לחות גופו מתיבש בתוכו לשתי סבות. האחת מפני האויר המקיפו מבחוץ והשנית מפני החום הטבעי המיבש לחותו מבפנים. ועל כן יצטרך למזון להחזיר הלחות שאבד ממנו. וכזה הוא מזון השדים כי הם לוחכים לחות המים כענין שכתוב והמים אשר בתעלה לחכה וזהו ענין הקטרת שמקטירין להם כי העשן העולה והלחות ההוא הוא מזונה והנה הם נהנים בזה ומתחברים אל האדם ומגידים לו עתידות כידוע באותה חכמה הנקראת ניגרומנציא"ה. וענין המיתה שבהם שאמרו מתים כבני אדם הוא כשם שמיתת האדם הוא פרוד חבור ד' יסודותיו כן מיתת השדים פרוד חבור יסודותיהם וענין הטיסה שאמרו טסין כמלאכי השרת לרוב קלות שתי יסודותיהם וזה קל וחומר מן העופות אם הגוף המורכב מארבע יסודות פורח באויר בקלות רב מפני שגברו עליו האש והרוח. והמים והעפר מעטים בו מאד אף כי השדי' שהם מיסודי האש והרוח בלבד שהם יסודות קלים ומן היסודות הכבדים אין בהם כלום. עכ"ד. ובכל הדברום האלו הסכימו הפילוסופים הקדמונים כי הם אמרו שטסין באויר ולכן קראו אותם איטיריאוס גם החליטו להם הגדת העתידות והם הרוחות העליונות אשר בהיותם חכמים גדולים לפעמים לפי רוב חכמתם יודעים מה שעתיד להיות בעולם כמו אחיתופל אשר עליו נאמר ועצת אחיתופל אשר יעץ בימים ההם כאשר ישאל איש בדבר הא הים. גם מפאת הככבים והשפעותיהם יוכלו להגיד עתידות כי הם אצטגנינ' גדולים. ומענין אכילת' מהריחות וקטורת וליחות המים והאדים היוצאים מהבשר מבושל וצלי כתב מרציליאוס פיסינוס. שאם היו אוכלים ממאכל האדם הצאן ובקר ישחט להם ומצא להם אם את כל דגי הים יאסף להם ומצא להם. גם במיתתם הודה מרסוליאוס הנזכר וכן בפרק כ"ב מספרו מאמונת הנוצרים בשם פלוטארכוס מביא הרבה ראיות להראות שמתים כבני אדם, וכן הורה גם כן פרוקלוס. ועל דבר מדרגות הרוחות האלו אורפיאו המשורר ופלוסיף גדול בדברו עליהם אמר כי יש מהם מאש לבד ונקראים אשיים ומהם מאש ואויר ונקראים אויריים ומהם מאש אויר ומים דק עד מאוד ונקראים מימיי'. ומהם שעם הג' יסודות הורכבו בעפר דקה מן הדקה. וכפי דקות גופם כך עלוי נשמת' ושכל' ונטיית' לטוב או לרע כי הרוחות שהם של אש הם בתכלית השלמות. ולדעת הרשב"י הם תלמידי חכמים וכן דימוניאו בלשון לעז רוצה לומר חכם ומזה הכת היה השד שלמד ליוסף שידא והם הנקראים אצל היונים (גיניאי) היינו יצרים למה שנוצרו לעזר. ולהועיל לאדם. והרוחות שהם של אש ואויר הם ממדרגה שפלה והם גם כן בעלי ברית האדם ומוציאי' לכח העולותם, וב' המדרגות האלו נעלמו לדקותם מעיני טו (נש"ח) כל חי.

אולם המורכבים מאש אויר ומים נרגשים לפעמים מהחוש. והמדרגה התחתונה מהעפר נרגשים אף מחוש המשוש. והב' כתות הללו הם השטנים מחבלים ומזיקין ולכן נקראו מרבותינו מלאכי חבלה ויש מהם בייתיים ונקראים בלשון לעז טראשגוס ודרים עם בני אדם והם מהתלים ומלעיגים מהם ישתו לעג כמים ואחרים יושבים אצל המעיינות והנהרות ואחרים בארץ מדבר וציה בחרבות ומבואות המטונפות ואחרים במרזבים וכל מחשבותם לרע כי הם לדמם יארובו וימהרו לשפוך דם. ואלו הם המתלבשים בגוף אדם ממש ונראים לעינים כאשר כתבו רבים ונכבדים:

הא למדת קורא משכיל איך גם העיון השכלי גוזר שיש לשדים מציאות בעול' והרכבת גופם מחלקי היסודות ותכלית דקותם. ועתה הסכת נא:

ושמע דברי חכמי הקבלה וסודותם הם ואמרו כי זה לעומת זה עשה האלהים וכמו שאין בר בלא תבן יין בלי שמרים פרי בלי קליפות כך ברא ג"ע ברא גהינם ברא צדיקים ברא רשעים. ברא מסטרא דימינא ברא מסטרא דשמאלא. וכן כשעלה במחשבתו הקדומה להאציל ממנו הי' ספירות עליונות בעולם האצילות רצה להמציא נמצאים אחרים זרים דמיון קליפות להם וכמו שכתוב בספר היצירה נגע תמורת ענג. ובזוהר פרשת אלה הדברים עמוד ת"ץ נאמר מוץ ותבן כחדא אזלון. ובפרשת שמיני ר"ש אמר כלל כמה דאית עשר כתרי דמהימנותא לעילא כך אית עשר כתרי דחרשי מסאבי לתתא. וכל מה די בארעא מינייהו אחידן בסטרא דא ומנייהו אחידן בסטרא דא. וכאשר נחקור בעולמות שברא בעולם הבריאה והיצירה נראה והנה מלאכי אלהים עולים ויורדים בם זה מצד הדין גמור וזה מצד החסד. ובעולם העשיה הגלגלים וככבי לכת זה אוהב וזה אויב. זה השפעתו לטובה וזה לרעה. ואשר בארץ מתחת לשמים היסודות זה חם וזה קר. זה לח וזה יבש. החיות זה דורס וממית וזה בסגולתו מטיב. זה רודף וזה נרדף. הצמחים זה לרפואה נדרש וזה ברגלים נדרס. זה סם חיים וזה סם המות נתן בתוכו וכן נברא כל העולם בתכונת טוב ורע ואור וחשך. וכעין זה נבראו שבעה היכלות טומאה כנגד שבעה היכלות טהרה. ושלמה המלך ע"ה אם הזכיר י"ד עתים לטובה גם סמך להם י"ד עתים לרעה ועל כלם גזר את הכל עשה יפה בעתו וכפי זה אם הסבה הראשונה יוצר אור ובורא חשך ברא השמים ונוטיהם השכלים הנבדלים מניעיהם רקע הארץ וצאצאיה בודאי שמאחדותו הפשוט יצאו גם כן הרוחות האלו אשר מהם נבראו לאוכח בני האדם כמשחית לחבל וכמו שאמר סי' ע"ח דוד המלך ע"ה ישלח בם חרון אפו עברה וזעם וצרה משלחת מלאכי רעים. ונקוט מעתה שכפי חכמת הפלוסופיאה ודעת קדושים נאמן חכמי הקבלה השכל גוזר מציאות הנבראים הללו:

פרק יד

ממה שהעין רואה ואזן שומעת מביא ראיה לנמצאים האלו ובפרט מהכנסם בגופי החיים:

ידעתי קורא משכיל ידעתי שיש חכמים בעיניהם ונגד פניהם נבונים שיתחזקו בכל תוקף להכחיש טענותינו אי בעית קרא ואי בעית סברא וכל אחד יתנשא לאמר אין לו לדיין אלא מה שעיניו רואות. ואיך נשפוט במציאות השדים אשר מעולם עין לא ראו. ואיך ימצא בריה בעין רואה ואזן שומעת והיא אינה נראית לחוש. גם אתה הקהה את שיניו ואמור לו הנה האין סוף אל גדול גבור ונורא מלא כל הארץ כבודו ולא יראנו האדם וחי. ועם כל זה מי הוא זה ואיזה הוא המכחיש מציאותו אם כן לא כל הנעלם מן העין ראוי להכחיש. ואם האדם אינו יכול להשיג כבוד השי"ת ואין אתנו יודע עד מהותו שהם הפנים ולבד מצד פעולותיו הנכבדות שהם האחורים נוכל להשיג מציאות הרוחות האלו המבדיל בין טומאה לטהרה] מצד פעולותם אשר לעין כל נגלו. ואם עדין יתעקש המתעקש ויאמר אכן נודע הדבר ורבים יחכמו באלה הדברים ומעידים אותם אבל איך אתאמת באמונה שלמה בדבר אשר לא ראיתי. אף אתה אמור לו המפורסמות אינן צריכין ראיה ועד. לא ראיתי אינו עד. ואם לא תאמין אלא מה שיראו עיניך א"כ כחש נא ביסוד הרוח שאזן שומעת ואין העין רואה. שירושלים העיר רבתי עם ויניציאה המהוללה לא היה ולא נברא בעבור שלא ראית אותם. ואז תהיה מכת הנקראים סינופטיקוס אשר היו גוזרים כי אין אמת לשום דבר כלל לא למופת ולא למוחש אשר עמהם התוכח הרב רבינו סעדיה במאמר הראשון והם סכלים ונבערים מדעת. ועתה אחר ההקדמה הזאת הט אזנך לי ושמע אמרתי ואגיד לך דברים אמתיים ומנוסים אשר ארעו בזמנינו זה מלבד העתיקים אשר באזנינו שמענו ואבותינו ספרו לנו וישן מפני חדש תוציא:

הלא מאז השמעתיך והגדתי לך מציאות הרוחות הללו ולראית החושיי' אשר יעדתי הראני ה' והנה ששה אנשים באים מדרך שער העליון אשר מפנה צפונה ואיש כלי מפצו בידו. קצף אף חמה משחית משבר ומכלה. שש הנה שנא ה' משלחת מלאכי רעים מעידים ומגידים אמיתתם. העד הא' הנסיון הוכיח הכנס' הרוחות האלו בגופי החיים וכל ספרי ההשבעות הנמצאים בלשון נוצרים הנקראי' איקזו' רצישמי מעידים על זה כאשר כתבו חכמי האומות מרטין דיל ריאו בודיני וויאירו וכמה חדשים גם ישנים המונים המונים. וכי לא תאמין בהם זיל נא קרי במסכת מעילה פרק ד' שם תמצא איך שעה אחת גזרה מלכות הרשעה גזרה על ישראל שלא ישמרו את השבת שלא ימולו את ביניהם ושיבעלו נדות ואיך רשב"י הלך לבטל הגזרה ובדרך יצא לקראתו בן תמליון

(שד) אמר רצונכם שאבא עמכם. בכה ר"ש ואמר שפחת של בית אבא נזדמן לה מלאך שלשה פעמים אני אפילו פעם אחת. יבא הנס מכל מקום. קדים הוא על בברתיה דקיסר כי מטא התם אמרו בן תמליון צא נפיק אזל. אמר להון שאול כל מה דאית לכון וכו'. ויש באגדה אחרת אמר להון בן תמליון אנא קדימנא ואעיל בברתיה דבת קיסר ותשתגע ולא לישכחו אסא דמסי לה עד דאתית אתון ותימרון לי פוק ונפקינא ובההוא עבדי לכו מאי דבעית. וזה יהיה לכם אות דכי נפי קנא מינה מתברנא כל כלי זכוכית של בית קיסר. וכעין מעשה זה אירע בעיר ארגיל בברבריאה בזמננו זה בבתו של מנהיג העיר ע"י חכם א' יודע ההשבעו'. גם בספר החמישי מהקדמוניות לרומיים יוסף בן גוריון יועץ חרשים ונבון לחש בדברו מענין חכמת שלמה כתב כדברים האלה. אני ראיתי אחד מבני עמנו נקרא שמו אלעזר לפני הקיסר ויספאסיאנוס וכל השרים ואנשי המלחמה אשר אתו שרפא לאיזה איש שכפאו שד. ואופן הרפואה כך היה. לקח טבעת אחת אשר תחת החותם היה איזה עיקר מהעיקרין שהורה שלמה וישם אותה באפיו ותכף ומיד נפל קומתו לארץ. אחר זה קרא עליו ההשבעות הנקראים משלמה המלך ונשבע לו שיצא ולא יכנס עוד בו לעולם. ולמען ידעו הכל נאמנה שהשד היה שומע לקולו וסר למשמעתו צוה להביא לפניו ספל מלא מים ואמר לו כשתצא פגע בספל ושפוך המים וכן עשה. עכ"ד. ואל תחשוב קורא משכיל שהטבעות והחותמות האלו הם הנקראים בפי האומות צורות טבעות וחותמי שלמה כי הכל שקר וכזב ואין בעולם מי שיודע סודם וראה נא בענין פרה אדומה ברבה אמרו חז"ל לאותו מין ראית אדם שנכנסה בו רוח חזזית א"ל הן. א"ל ומה אתם עושים לו. א"ל מביאין עקרים ומעשנין תחתיו ומרביצין עליה מים והיא בורחת. נראה דכך היה מנהגם עם ההשבעות ובפרקי ר"א אדם שנכנס בו רוח רעה כל מה שעושה ומדבר מדעת רוח רעה שעליו. ונחזור לענין גם בעיר סיביליאה בזמננו זה מפורסם הוא לעין כל והגידו לי יותר מעשרים אנשים מאנוסי בני עמנו אשר באו לחסות תחת כנפי השכינה] שפה ולשון אחת איך עיניהם ראו ולא זר שחורה אחת מהבאות מארץ אנגולה ולה רוח אחרת עמה והיא בקו הבריאות הולכת באשר יוטב לה והרוח או השד הזה בחקה תשכב תחת הצד הימנית והיו קוראים איתו אגוסטינללו. וכאשר היו שואלים ממנו איזה דבר היה קורא לכל א' וא' בשמו מף ונשים אשר מעולם השפחה לא ראתה. ומגיד להם מענין הגנבות או שאלות אחרות דברים כהוויתן ויתמהו האנשים איש אל רעהו כי היה לפלא בעיניהם איך בעת ורגע אחד היתה לצד השמאלית השחורה מדברת עם שואלה דגר והרוח לצד הימנית בקול דקעד מאד יוצאת מתחת השד שואל כענין ומשיב כהלכה ותהי לנס ועל כן כשומעם אנשי החקירה הנקרא אינקיזיסיאון את

הדבר הזה ויתפשו אותה ויתנוה בבית הסוהר ואחר ימים בראותם שלא היה לה עון ואשמה לחפשי שלחוה. והשנה שעברה שמועה שמעתי מאת אנשים אשר באו למחנינו קדוש שקרה מקרה שהגידה מקום חניית איזה גנבים וקמו עליה מרעים והכו אותה מכת חרב ויאמרו שמטוה וישמטוה. גם בזמנינו זה ספרו לי גרי ואזרחי ארץ טיטואן אשר בחלקת האפריקה איך השנה שעברה בא מעיר ארגיל למחניהם קדוש בחור מיוד שנים שמו מיסוד ונתארח בחצר א' של ששה בעלי בתים אצל בית הכנסת הקטנה מקרודוס. ויהי היום נתאספו כלם ועשו אותו יום משתה ושמחה ובסוד משחקים שפכו במרחשת של ברזל אשר על האש יין שרוף בלעז אגואה ארדינטי וגפרית ויכבו את הנרות ומיד נראו פניהם כראות פני מתים. ויהיו הם חוגגים אוכלים ושותים והנה הבחור הזה לקח המרחשת וילך וישפוך אותה על הביב מקום ששופכין שם הזוהמות. ומיד נפל כמת לארץ וידעו כל העם כי נכנס בו איזה רוח. וילכו ויקראו יהודי א' לעשות לו השבעות ולא יכול לו רק בלי מניעת השפתים את שמה הגידה באומרה שהיתה סעדה. והסיבה שנכנסה בבחור היתה כי שפך על בגדיה המרחשת בעברה דרך שם ורעה לא תמצא בה. וכן הבחור הזה נופל על' המטה בלי דבור ובלי אכילה ושתיה כי אם מה שבעל כרחו דרך הפה היה בולע חלה ט"ו ימים. עד שבא אצלו ערבי א' זקן ומכשף מופלג אשר בתוך חצי שעה פטר אותו מחליו ויקץ כמו ישן וישאלו אותו סבת רוע מזלו ולא ידע סבת צרת נפשו כי אמר ומה בידי רעה גם פה לא עשיתי מאומה כ"א שפיכ' המרחשת. וכתב הרב בעל מעשה השם בדף ה' ז"ל וכבר שמענו בזמננו זה מפי מגידי אמת הגדה מפורסמת שיקרה לאנשים נופלים נרדמים בביטול חושיהם ומפיהם יצא עתק לדבר ולהשיב ושפתותיהם בלתי נעות וקול דברים יוצא מגרונם ומשיבין כענין. וסופרי העיתים כתבו שאצל הסינים מנהג קבוע כשרוצים לשאול מן השד איזה דבר שאחד מהם משתטח על הארץ ופניו למטה ואחד מהם מתחיל לשיר באיזה ספר וקצת מהם עונים אחריו. ויתר העם הנצבים מנגנים עד שזה האיש מתחיל לעשות עם הפה צורות משונות סימן שכבר נכנס בו השד ואז שואלים ממנו דבר ומשיב להם ולעולם בדברים עתידים במלים מסופקים כאשר אמרתי. ואלו הדברים הם מפורסמים לכל וכמעט שאין צריכין ראיה, ותדע עוד שיש מין ממיני החלאים שסבתם השד וכן ברז"ל הוא אומר מי שכפאו שד וכו'. וכך קיימו בעלי חכמת הרפואה ובפרט מרטין דיל ריאו בספרו השלישי משאלותיו מזכיר הרבה חלאים רעים ונאמנים אשר מכח השדים נמצאו כמו כאב לב פארילזוא חולי הנופל הנכפון והמצורעים ודומיהם וכן קיים אגוסטינוס בספרו עיר האלהים וטומאש חלק א' שאלה קט"ו סימן ה' וואליס מהפולוסופיאה האלהית פרק כ"ח. וכן מצינו בענין איוב

שהשטן הכה אותו בשחין רע מכף רגלו ועד קדקדו. ובשאול הוא אומר ותצלח רוח אלהים רעה אל שאול. ואם עוד תאוה נפשך זיל וקרי בזוהר פרשת תזריע עמוד נ"ב ותראה איך בבית המנוגע היו מטהרים הבית ואפקוהו לרוח מסאבא מאתריה ולבתר מנתצי ביתא אבנין ועאון וכלא ובני לה כמלקדמין. ואם תאמר מה התועלת ברוחות האלו ליכנס בגוף האדם דע שהרוחות הללו הם נדחים כעלה נדף עולים ויורדים מהר לגבעה בלי מרגוע ויש להם נחת רוח כשנכנסים בגופי בני האדם הנעזבים בעד חטאתם למקרה. כי הרוחות האלו הם שלוחי השם כמו שהם הגזלנים והלסטים וכמו שאמרו רז"ל הרבה שלוחים למקום ולא עוד אלא שמתאוים תאוה אף להתייחד אל גופי המתים. וכמו שמעיד ליאו אלאסיאום שראה בשיאו וקוראים שם לרוחות הללו בורקולאקאס. וכן באישון לילה ואפלה מתלבשים בגופות המתים והולכים מדחי אל דחי וקוראים לפתחם ומזיקים לפוגעים בם:

פרק טו

מלמד לאנוש בינה ואפשרות חכמת הפתאים בפתע. ושיחת הילדים בעת הלידה ברגע: העד השני עד אמונים לא יכזב הוא הנסיון בעל החכמות כלם ולא נוכל להכחישו כי כל העם עדים, הלא באזנינו שמענו איך פתע פתאום פתאים וסכלים אשר מעולם לא ידעו ספר ולא שמשו תלמידי חכמים מתעלים בחכמות. גם בלשון כל עם ועם ידברו כותבים ומחברים חבורים והמה מחוכמים. גם פלאי פלאים דורשים לרבים, ובאשר הדברים האלו הם למעלה מן הטבע כי מצאת ולא יגעת אל תאמן ראוי ליחס הידיעה הזאת לאיזה רוח חכם הנכנס בגוף האנשים האלו. וכן האמינו רבים מחכמי האומות כי הגם שפונפונאסיאו ופיטרו די אלבאנו בפירוש השאלה הראשונה מארסטו מייחס הדבר הזה לשחורה כבר סתרו דבריהם שלמים וכן רבים באומרם שאין ראוי לחשוב שהשחורה בלבד תפליא לעשות כזה בלי קדימת למוד, וכן הרשב"א בשאלה תקמ"ח על ענין אותו האיש נביא אוילא אשר כתבו לו לאחר שנשא ונתן בדבר אמר ולי ספר אחד מן החכמים ויהודי כשר ואמתי וחכם גדול היה כי בזמנו היה אחד במקום שהיה הוא ויש אנשים שמתוך המקרה שרה בהם רוח וידבר ויודיע ענינים כמי שכפאם שד. ומאלו ראיתי אנשים נאמנים מגידים מפיהם לאזני דברים גדולים ובעיר לארהה היה קטן אחד שאינו יודע ספר והיה אומר כמה מזמורים וכמה דברים ואחר אמר להם הוא עצמו לעשות לו רפואה וכתבו מפיו אחת ועשו ונתרפא וכאלו נראה מאנשים הרבה. ויש מי שמשתמש בשם והגידו לי אנשים נאמנים שראו בארץ אשכנז איש כשר ודורש ברבים בפני גדולי התורה דברים נפלאים ודרשות לא יעשו כן כל הגדולים אשר בארץ

ועושה כן בשם קורין אותו שם הדורש. וראיתי אני איש מאשכנז ושמו אברהם דקולוניא ועבר עלינו עד מלך קשטילי' אבי המולך עכשיו ושנה שמו נתן להתנכר והיה עומד בבית הכנסת של קילוניא במערב וקול יוצא כנגד מן המזרח מעל גבי הארון שמניחין בו ספרי תורה ושואלין לו כל דבר והיה משיב ואותו קול דורש מה שלא ידרוש כל חכם בישראל. ואברהם זה היה אומר שאותו המדבר היה אליהו ז"ל ושמעתי מפי זקן וחכם ונכבד שהיה בבית אדוני אבי כי היה יום שבת אחד שם לפניו והיו שם כמה רבנים שנתאספו אליו מן הארץ ודרש בפרשת ויהי ככלות משה והעידו כל הרבנים אשר היו שם שלא היו עושין כן כל רבני הארץ וכו'. וכתב עוד גם היום בצרפת יש אחד לפי מה שהעידו לנו עליו ולעתים אומר דברים עתידים ומקצתם באים והרבנים תקנו מה שתקנו בהנהגת העם עמו לפי מה ששמעתי עכ"ד. הנה כפי מה שגזר עליו הרב הדברים האלו באי' מכח שם משמות הקדש או מצד רוח הנכנס בגוף האדם והוא האמת:

העד השלישי אשר חכמים הגידו ולא כחדו הוא ענין דבור הילדים קרוב ללידתם וקודם ימים ידברו. הלא תראה טיטו ליויאו המזכיר מספר מילד א' אשר ביום לידתו נבא חרבן העיר המהוללה סאגונטו. גם התוכן עלי אבן זאגיל בספרו מהילידה מעיד מאחד אשר בתוך כ"ד שעות מלידתו דבר ויקרא לבכי ולמספד ארץ מולדתו אשר במהרה תחרב וכן קרה. גם נמצא כתוב בספר הזכרונות למלכי פורטוגאל איך ילדה קטנה בעיר איוורא בת שמונה חדשים מוטלת בערסה הרים ידיה ואמרה פורטוגאל פורטוגאל למלך חדש דון יואן גם בזמננו זה קרוב לח' שנים בעיר מישיקי המהוללה באיי המערביים נולד בן. ותכף ללידה שיחה. ומיד שהגיע לאזני ההגמון מה שנבא שלח בעדו והסתירו מעיני העם והחרים שלא ידברו על זה ולא נודע עוד שום דבר ממנו. והנה הרב לוי בן גרשום בספר מלחמות השם מעיד איך בזמנו נער בן שבע שנים היה מגיד עתידות באמת ומפלפל איך אפשר זה כפי הטבע. ובעל שלשלת הקבלה בדף מ"ו כתב איך נחמן קטופא תכף שנולד התחיל לדבר פלאות ומעשה מרכבה ומת בן י"ב שנים. ותדע שארסטו בחלק י"א מהשאלות שאלה כ"ז הודה שגם הוא שמע כזאת הגם שלא ידע סבתו. והגם שקארדאנו חכם גדול מחכמי העולם רצה לקרב הדבר לטבע באומרו כי הקדים הטבע כח ללשון והשכלה לשכל ולא היה כאן אלא קדימת זמן כבר הכו על קדקדו רבים מאנשי הדעת והתבונה ובפרט לודוויקו בוקה די פירדו וגזר עם כת החכמים האלהיים כי לא יכול להיות הדבר הזה בכח הטבע כי אם דרך נס ובעבור שידענו שאין הנפש פועלת פועל ההשכלה בגוף כי אם אחר שיכונו האברים ויתחיל להתחזק המוח שפטנו שהמדבר עתידות הוא רוח. ושהאל היודע ועד מראשית אחרית שולח איזה שליח שהרבה שלוחים

למקום להודיע מה די להוא כדי שידעו הכל די שליט עלאה במלכות אנשא ולמן די יצבא יתנוה. ולכן תמצא שהילדים האלה גם כל המדברים ק קודם זמנם היו לאותות ולמופתים לארץ מולדתם לידע להודיע ולהודע כי רם ה' ושפל יראה וגבוה ממרחק יידע והכל בהשגחה אלהית ולא במקרה כאמור וזהו טעם הנסים האלו המתחדשים מימים ימימה לאיזו סבה נסתרת:

פרק טז

ענין הנפלא מהרוחות בועלים הנשים ואפשרות הפעולה הזאת:

העד הרביעי והיה לאות ולעד. הוא מה שנתפרסם בפי הכל מענין הרוחות הבועלים הנשים ונבעלות מהאנשים ונקראים בלשון לעז אינקובוס ושוקובוס. ומאמתת הענין הזה כתבו חכמי האומות בספריהם ובפרט אגוסטינוס ס' ט"ו פרק כ"ג בספרו' עיר האלהים וטוסטאדו המפרש הגדול שאלה ו' פרק ו' ואומרים שתחלה מתלבשים בגוף אשה [כי יש להם יכולת להתלבש לרצונם] ואחר שנבעלות לאיזה איש ממש ומקבלים בנקבותם הזרע מיד מתלבשים בגוף אנוש ובועלים לאיזו נקבה ומזריעים בה הזרע שבכל כחו וחיותו שמרו ופרים ורבים כבני אדם כמו שאמרו חז"ל. ועל זה היסוד מספרים כמה וכמה מאורעות שאירעו לבתולות שנבעלו לשדים. וממה שעינינו רואות בספר הזוהר ראינו שהאמת אתם שכן בפרשת בראשית עמוד קע"ו נאמר. ז"ל. ואל תקשה לך האי דהא בר נש כד איהו בחלמיה אתיין רוחין נוקבין וחייכן עמיה ומתחממן מיניה ואולידן לבתר. אי הכי כל קרי דחמי בר נש הוא מגו רוחין נוקבין דאתיין ומזדווגן עמיה ומתחממן עמיה ואולידן דוכרין ונוקבן ואלין אקרון נגעי בני אדם. ולא מתהפכן אלא לדיוקני בני נשא ולית לון שערין ברישא. ועל דא כתיב בשלמה והוכחתיו בשבט אנשים ובנגעי בני אדם. ואפילו בהאי גוונא רוחין דכורין אתיין לנשי עלמא ומתעברן מינייהו ואולידן רוחין וכלהון נגעי בני אדם וכו'. הא למדת שהרשב"י הסכים בכל מה שנאמרו בשדים אשר הם בלי ספק מהמדרגה התחתונה ומאלו החטאים בנפשותם ופתאי' הדרים בינינו. וכן דרשו לא תאונה אליך רעה זו לילית לא תבא להחטיאך. ונגע דא סמאל לא יבאבאהלך זו אשתך. ואמרו עוד שלשדים זכרים יש להם שערות ולכן נקראו שעירים ולנקבות אין להן שערות ולכן בעז הניח ידו על ראש רות וכשראה שהיה לה שערות כשהרגיש בעצמו שאשה שוכבת מרגלותיו והכיר שלא היתה שידה אז שאל לה בת מי את כמו שתמצא כחוב בספר החסידים סימן תתשס"א. ואם תרצה לדעת הלכה למעשה ראה נא מה שקרה בזמננו זה בארץ פולוניאה וזיל קרי בספר המצהיר שאלה קט"ז. ז"ל. נדרשתי ממעלת כ"ת על המעשה זר ותמוה אשר בא לידך באשה שנבעלה לרוח או לשד

שקורין טרכ"ט ובא עליה בתחלה בדמות בעלה ובשניה בדמות פריץ והיא אשה בעולת בעל אם היא נאסרת לבעלה אפילו ישראל דשמא סופה היתה ברצון וכו'. תשובה. הנה אהוב לפי המושכל נראה בעיני לדמותו לנרבעת לבהמה דאין הענין תלוי בפרין ורבין אלא באישות תלה רחמנא דכתיב ושכב איש אותה ובהמה ורוח לא מקרו איש וכו'. וכן התיר אותה לבעל. גם בין כתבי שבח יקר וגדולת האר"י כתוב לאמר. וכן באשמורת אחד ישבו בביתו ואמר לתלמידיו עתה רואה אני שתי שדות מלובשות במלבושי משי אדומים מקושטות בתכשיטי זהב ואבנים טובות על ראשם ושלשלאות של זהב בצואריהם והן נכנסים לחדר פלוני לטמא שני בחורים ויהי כאשר פתר להן כן היה. וכן הגידו לי אנשי אמת שבזמננו זה איש היה בארץ טיטואן אשר בחלקת האפריקה ושם בנו הבכור שלמה נאון ישמרהו אל. ויהי בחצי הלילה בהיותו מושכב על מטתו והנה כיוצאת מקירות הבית אשה ברה כלבנה מקוטרת מר ולבונה הולכת ומתקרבת לו ותפעם רוחו ותאחז במשפט התפילין בידו ויזעק אל ה' ויאמר הושיעה המלך ולקול זעקו קמו כל אנשי הבית ותברח מפניו ופניה לא היו לו עוד. אולם בעת ההיא חלה ויהי חליו חזק מאד ובהגיע עתו תהיה מיתתו כפרה לכל עונותיו צפד עונו על עצמו יבש היה כעץ:

ואמנם אם כפי העיון אפשר שהנשים תשגלנה לשדים יש לשאול אם יש להם כלי ההולדה כי אין דעות חכמי האומות מסכימות שאפילו אם נניח שיש להם כיון שאין להם המזג ההכרחי להולדה הרוח החיוני הבא מהלב לאשכי' שממנו הזרע הראוי להוליד והתעוררות התאוה והקושי הרי הן כשדים בזכרים ואינן ראוים לשמש ולהוליד כמ"ש פיטרו די אבאנו בכ"ה מויכוחיו וגם החכם הגדול של הנוצרים אגוסטינוס בפירושו לבראשית מסתפק אם הנשים נבעלות באמת לשדים כדי להחיות מהם זרע. ומדברי הרשב"י הנ"ל וממה שכתב עוד בפרשת בראשית עמוד צ"ו נראה שאין להם כלי ההולדה אלא שחייכין בבני נשא ועבדי לון דאושדין קרי ואז לוקחין השכבת זרע ומקבלין אותה ומולידין. אבל אחרים האמינו שיש להם כלי התשמיש וזרע ראוי להוליד אבל הנולדים מהם קטנים כננסים ודומים לקופים והנה כל ארץ אשכנז ואולסאסיאה צרפת ומדינות אחרות יודעים מעשה המכשפות הנקראות בלשונם שאגי' או איקשפיאטאריציש' והן נשים שכרתו ברית עם השדים ויש להן עת ידועה ונועדות במקום מיוחד חבורות חבורות ושם מרקדות ומכרכרות בלילות ונבעלות לשעירים והיינו לרוחות שנדמות להן כדמות תיישים ובכל יום נתפשות בחקירה ואם הן מכחישות בדבר מנסים אותן במים שהנקיות מאשמה נשקעות וכן נצלות ונגאלות. והחטאות צפות וכצפורים עפות ובכן אחת דתן להיות נשרפות הגם שהן נערות יפות.

ובכל יום נעשים שפטים אלו וכמה ספרים נדפסו על דרכיהן ומעלליהן. ובעלי הנמוסים ישאלו ויסתפקו עליהן אם הן חייבית מיתה או לאו שהנראה בעיני גדולי חכמיהם הוא שהן אינן חוטאות במעשה ואינן מתועדות למקום להתחבר לשדים. אדרבה אינן זוות ממטתן ואינו אלא פועל דמיוני שהכריחו דעתן וכפיהו להאמין שהשטן יזדווג להן וישבע תאותן בזנות במה שלו הכח יותר משום בן אדם בגודל ובקושי הכלים ואריכות הפעולה ושאר מיני תענוג וכאילו נראה להן בחלום שמטיילות ומרקדות עם השדים ומתוך הבעילות הדמיוניות מתחממות ובאות לידי שפיכות זרע והנאה גדולה יש להן כמו שהודו קצת מהן בחקירה. ואינו באמת אלא מעשה שדים והיינו דמיון נפסד. והוא כמו שכתב הבדרשי ומה יתרון מולך בחזיון לילה או במראה אליו יתודע יתאספו אליו כל עדרי בעלי אסופות והקיץ ורקה נפשו ולפי הדעת הזה הן נאספות ונשרפות בלא משפט שלא נמצא כתוב בשוס ספר התורות עונש על מחשבות הלב הנסתרות. ואשר ישיבו הוא שבדין עם כל זה הן נדונות לפי שכורתות ברית בלבן הזונה עם השטן וכאילו מסרו עצמן גופן ונשמתן לו ופרקו עול ה' מעל צוארן והתורה אמרה מכשפה לא תחיה:

פרק יז

שאלת התרפים מה היא ואיך היו משיבים שואלם במלים מסופקים אשר אין להם שחר:

העד החמשי הן עד לאומים נתתיו והיא ענין התרפים הנקראים אצל האומות אוראקולוס והם צורות ופסלים אשר שם בהשבעות מכניסים בתוכם רוח טומאה בכח השד מדברים. או כענין מה שנאמר בפרקי ר' אליעזר ששוחטין אדם ומולקין את ראשו ומולחין אותו במלח ובשמים וכותבים על ציץ זהב שם רוח טומאה ומניחין אותו תחת ראשו ונותנים אותו בקיר ומדליקין לפניו נרות ומשתחוים לפניו ולבן הארמי היה מדבר עמהם ומנין שמדברים שנאמר כי התפרים דבו און לפיכך גנבתם רחל שלא יגידו ללבן שברח יעקב. ע"כ וקלא הוא דלא פסיק בין חכמי האומות שאלבירטוס מאגנוס עשה בעזר המזלות ראש אדם אחד עם לשון מדברת גדולות הגם שפראנסיסקוס גיאורגיאוס כחש להם באומרו שמעולם לא דבר ולא ענה ועליהם וכיוצא בהם אמר הנביא זכריה סי' ז' והתרפים דברו און וכן הודו כל חכמי הגוים. הלא תראה לאקטאנציאו פירמיאנוס בדברו על השדים פרק י"ז מספרו מהתחלת הטעות גזר עליהם שברוב יפיחו כזבים. גם סיניקא בספר אידיפו שלו מענין הפסל דילפיקו אומר שכל תשובותיו היו מורכבים אתרי רכשי ותחת לשונו עמל ואון כאשר הגיד ולא כחד ולאיראו משימו מההוא שהשיב לאיזה מלך שואל אם ינצח במלחמה. תלך ותשוב לא תמות במלחמה. וכאשר אירע לו

הפך כל זה אז התנצל באומרו שלא הבינו כוונתו כי רצונו תלך ותשוב לא בהפסקה תמות במלחמה. גם איוסיביאו בספר רביעי מהפריפאראסיוני שפתיו ברור מללו כי כל הפיריפאטיטיסי סיניקי והאפיקורוסים כתי בעלי הפילוסופים אשר היו בזמנם היו מבזים ומלעיגים תשובות התרפים באשר פיהם דבר שוא וימינם ימין שקר ושעכ"ז היו בימי' הקדמונים לומדים בני אדם דרך עבודתם באיזה דבר זמן ומקום. ובספרו הששי פ"ד מביא דברי פורפיריאו אשר בדברים ברורים גוזר שהפסל של דילפיקו היה מודה שלא היה יכול להגיד מראשית אחרית דבר. ואינומואו אף שעובד עבודה זרה וגם הוא חכם ומליץ גדול כתב נגד התרפים ושחק עליהם באומרו שבלשונם יכזבו וקוסמים להם כזב. ועל כן אמרה התורה האלהית בפרשת שופטים כי הגוים האלה אשר אתה יורש אותם אל מעוננים ואל קוסמים ישמעו ואתה לא כן נתן לך ה' אלהיך. כלומר המעוננים והקוסמים הללו שקר תרמיתם מהבילים המה בדברים מסופקים ונביאי תרמית לבם על כן לא תאבה ולא תשמע להם. ואתה לא כן נתן לך ה' אלהיך פירוש אינו מרמה בדבריו לשום אדם ומה שנותן ומשיב לך הוא. לא או כן. נלך למלחמה כן. נלך למלחמה לא. ובדברים ברורים כשמש אשר אינם סובלים פירוש אחר ולזה נביא מקרבך מאחיך כמוני יקים לך ה' אלהיך אליו תשמעון וכו':

ואם תאמר אם הרוחות האלו הם חכמי' ואצטגניני' גדולים ויוכלו באמצעות הככבים להגיד עתידות למו איך ידברו כזב וימצא בפיהם לשון תרמית. דע שהגם שחיי בני ומזוני במזלא תליא מלתא יוכלו ענוים ויראי ה' להסיר נפשם משעבודם ולפרק עולם מעל צוארם כי הככבים נוטים ואינם מכריחים את האדם וכמו שאמרו רז"ל הכל בידי מים חוץ מיראת שמים. ולכן בכל הדברים הנוגעים בבחירה האנושית ההוראה השמיימית היא אחת והמאורע אחרת, ולכן הגם שלשדים יהיה כח להגיד העתידות הרבה פעמים יכזבו, גם נוכל לומר שמאת הקב"ה יצא שברוב דבריהם נמצא הטעות והשקר כדי שלא יחזקו ידי עובדי עבודה זרה ועד כזבים יאבד:

וכי תאוה נפשך לדעת על מה זה ועל מה זה נתבטלו התרפים הללו דע שפלוטארקו ייחס הדבר לחסרון המעוננים וקוסמי'. ופונפונאסיאו בשנותו את טעמו הודה ולא בוש שלא מצאו כל אנשי חיל ידיהם להבין הדבר בטוב טעם ודעת. וקארדאנו חכם גדול בין אומות העולם בספרו מחלוף הדברים סי' י"ו פרק צ"ג קיים שנתבטלו כל התרפים בזמן המלחמה האחרונה בין יוליאוס סיזאר ופומפיאו שהיה קרוב לק' שנים קודם חרבן הבית. ועם זה תדע ותשכיל אמיתת הדבר. הסכת נא ושמע דברי חכמים וחדותם. הם אמרו שכל זמן שהנבואה היתה שורה בישראל מסטרא דימינא היו אומות העולם

מתעסקים גם כן לידע העתידות עם השדים וכל סטרא דשמאלא. ויען שכל דבר מתחזק בהפכו כמו שתראה רוח השושנה מתחזקת בתוך שומי' נטועה כל זמן שהנבואה היתה מתגברת בישראל היה באומות העולם מתגבר סטרא דמסאבא. כקופים רוצים להדמות לפעולות אדם. הלא ידעת דבר מנשה (פרק חלק) לרב אשי בחלומו אי הות התם הות נקיט בשיפולי גלימא בשינך ורהטת אבתרא'. פי' היית מגביה שפת חלוקך מבין רגליך כדי שתהא קל לרוץ והיית רץ לשם. וכאשר התחיל הנבואה להסתלק מישראל התחיל גם כן להסתלק כח סטרא דשמאלא והרוחות האלו. ובאשר בזמן הורדוס עדין רוח ה' דבר אל מנחם ומלתו על לשונו אל המלך והוא עודנו נער שימלוך שלשי' שנה ויותר ואז נפסק מכל וכל הרוח הנבואיי כי אלו היו שירים מהנבואה גם בימים ההם עצמם כפי הקרדאנו ולא אחרי כן פסקו מכל וכל התרפים. או אמור נא שכל זמן שישראל זכו למעלת הנבואה לדעת העתידות הניח הקב"ה לאומות העולם ענין רוחא דמסאבא אשר לעת מן העתים היה גם כן מפרסם האותיות לבא עליהם. אמנם לאחר שפסקה מכל וכל הנבואה לא רצה הקב"ה שיהיה עוד שום דבר בעולם שיאמר עליו הלא זה הוא חכם הרואה את הנולד. ואם תקשה עלי שלא פסקו מכל וכל בהיות שעוד היום באיים המערביים כשרוצים לשאול איזה דבר מהשטן שותה א' מהם העשב הנקרא פיאוטה ומשתכר עמה ותכף נופל לארץ והשד נכנס בו ושואלים ממנו דבר. גם ספרו סופרי העתים שכאשר הגיעו אנשי פורטוגאל להודו שמעו כי כבר היה מפורסם ביניהם ענין ביאתם לארץ באשר השדים הגידו להם ולא כחדו שישא ה' עליהם גוי מרחוק מקצה הארץ יטריד מנוחתם וירמסום ברגלם. אשיבך מילין שאמת הוא ששם עדין השדים והתרפים ידברו. וכן אמרו רז"ל על פסוק (בראשית כ"ה) ולבני הפלגשים אשר לאברהם נתן אברהם מתנות וישלחם מעל יצחק בנו בעודנו חי קדמה אל ארץ קדם. ששם טומאה מסר להם וישלחם אל ארץ מדינחא שהיא הודו והם עודם מחזיקים במתנת אביהם. עד יבא צדק עולמים עליו אמר ישעיה סי' ג' והאלילים כליל יחלוף. וזכריה סי' י"ג ואת רוח הטומאה אעביר מן הארץ. אולם בכל מקום מושבות ישראל אסיאה איברופה ומצרים אשר שם נתפשט אות הנבואה והתורה האלהית חשך בעדם ולא יצאו עוד לאור תרמיתם:

פרק יח

ידבר מענין אסרת חתנין ושהוא עון פלילי.

עתה הקורא נוראות בצדק אענך בעד הששי גדולות ונפלאות ממני עם היותם אצלי במדרגת המושכלות הראשונות אשר לא יצטרך האדם לחזקם במופת שקול כנגד כולם

הוא ענין אסרת חתנין בכשוף. הלא זה הדבר אשר על פסוק לא יחבול רחים ורכב (דברים כד) תרגם יונתן בן עוזיאל באומרו ולא יהא גבר אסר חתנין וכלין בחרשין ארום נפשא דעתיד למפק מנהון הוא מחבל. והירושלמי ולא תהוון איסורי חתנין וכלין ארום כל דעבד אנין כפר בחיי עלמא דאתי. ופירש המפרש שלא יהא קושר חתנים וכלות ברשוף שימנעהו מבא עליה. ודרש סמיכות הפסוק דלעיל מיניה כי יקח איש אשה חדשה ושמח את אשתו אשר לקח דהיינו מצות עונה. וסמיך ליה לא יחבול רחים ורכב ללמד אזהרה שלא ימנע אחר עונתן במעשי כשפים שלא יוכל לבא עליה כדרך אנשים ודברה תורה בלשון נקיה שלא יקשור הרחים רמז לאשה ורכב רמז לאיש וגם מצינו לשון טחינה באשה כמו שכתוב באיוב תטחן לאחר אשתי. ויחבול לפי זה לשון חבלא שמחבל הנפש העתיד לצאת מחלציהם אילו לא קשרם. ויען כי העון הפלילי רגיל בדור הזה אעורר להעתיק הירושלמי בזה כל דעבד אילין ככופר בחי עלמא. והטעם הוא כיון דאסר החתנים כפר בביאת המשיח הנקרא גם כן חי עלמא. וביאת המשיח תלוי בכלוי הנשמות שבגוף כדאמרו חז"ל אין בן דוד בא עד שיכלו כל הנשמות שבאוצר. וזה מעכב הגאולה במעשה זה שלא נלקח נשמה מהחדר הזה וק"ל. וכתב עוד ומצאתי בספר חרדים והוא חיבור חדש מארץ ישראל מפליג מאד בעונש העון הזה בפרק החמישי במצוה מ"ב. וסיום דבריו ז"ל שמעתי מפי חכם א' ר' עובדיה בנו של ר' זכריה שמעשה באדם א' שקשר יהודי א' ונכרת בתוך שנתו ולא היה אדם יודע בו שהוא חטא בזה רק הרשע הזה הגיד בשעת מיתתו אני קשרתי את פלוני החתן והנה לפני מלאך המות וחרבו שלופה בידו אומר לי שהעון הזה גרם מיתתי וגם אין לי חלק לעולם הבא ומיד פרתה נשמתו. ע"כ לשון המפרש ואין צורך לפירושו על הירושלמי יען הוא להגדיל העון הפלילי אמר שהוא ודאי כופר בחי עלמא שאם היה מודה שיש דין ויש דיין לא היה נופל בחטא העצום הזה גדול מנשוא כי ההורג נפש א' כאילו איבד עולם מלא. וכן בסנהדרין פרק ארבע מיתות דיני נפשות דמו ודם זרעותיו תלויין בו עד סוף העולם שכן מצינו בקין שהרג את אחיו שנאמר דמי אחיך צועקים אינו אומר דם אחיך אלא דמי אחיך דמו ודם זרעותיו ללמדך שכל המאבד נפש א' כאילו איבד עולם מלא וכו'. ולפי זה גם המונע מצות פריה ורביה דם יחשב לאיש ההוא. ובהיות שאין לאיש העושה זאת שום הנאה הוא במדרגת החוטא להכעיס ובודאי על איש אשר כזה נוכל לגזור עליו שכופר בחי עלמא:

וראוי שתדע שא' מבני עמנו לא ידעתי את האיש ואת שיחו אשר הוציא לאור ס' מכוונות האר"ל ויהי כמבשר בעיניו כתב בדף נ"ד לא יחבול רחים ורכב שמעתי ממורי זלה"ה

שהוא אזהרה למי שאוסר למען וכלה מתשמיש המטה וגורמים להפסיד ולאבד ולהוציא שכבת זרע לבטלה ומאבדים אותה הנפש שהיתה ראויה להיות נוצרת וליכנס בטפה ההיא וזהו כי נפש הוא חובל כלומר נפש הוא משחית ומפסיד מלשון ואנכי בראתי משחית לחבל וכו'. עכ"ד. הגם שנוכל להגן בעדו באמרנו שהחדוש אשר הביא אלינו הוא הפירוש על לא יחבול שחובל נפש האסור בהוצאת שכבת זרע לבטלה. ואני לא ידעתי איך הם מוציאים זרע אם אבריהם אסורים וחרמים. אם לא תאמר שיש מקצת אסורים אשר זורעים ואין להם כח לבעילה וגם זה אינו שוה לי כי המזריע אפילו שלא יורה כחץ יוכל להוליד ולהעמיד בנים:

ועתה אם הנסיון יורה שבאיזה מעשה ומילין מועטים בקלות יוכלו הרשעים לאסור חתנין בלי פגיעת גשם בגשם למה נרחיק ממנו כל מה שלא יגזרהו העיון השכלי. יבאו נא אליו המהבילים הכשופים והמכחישים השדים מחבלים יגשו אז ידברו יחדו למשפט נקרבה. מי העיר אל רוח האדם והחליש אותו. מי החליש אבר ההולדה וכחו סר מעליו אשר באיתן קשתו. א"כ מוכרח הוא שיודה שבכח השד פועלים המכשפים את המעשה הרע הזה. והשתא דאתית להכי יפה אמר הירושלמי כל דעבד אלין כפר בחי עלמא דאתי כי המוסר עצמו לשדים סר מעליו עול מלכות שמים וקבל עליו עול מלכות זדון הרשעה: וממה שצריך עוד שתדע הוא כי בכל קציי הארץ יודעים המכשפים לעשות כדבר הרע הזה כאשר מעיד מארטין דיל ריאו ונודע לכל ואומרים כי כאשר הכשוף הושלך למים או באש שרוף ישרף אין לו לאדם האסור רפואה עולמית והקשה להתיר מכלם הוא העשוי במנעול ואין רצוני להאריך בזה:

ולמען תדע אמיתת הענין הזה ראה נא מה שכתוב בירושלמי פרק ד' מיתות. ז"לנעתק ללשון הקדש להקל המעיין. מעשה ברבי אליעזר ור' יהושע ורבן גמליאל שעלו לאדם העיר ומצאו שם יהודים ונכנסו אצל א' מהם וכשישבו לאכול ראו שכל תבשיל שהיה נכנס לפניהם היו מכניסין אותו בחדר א' וחששו שמא היו מקריבין אותו תחלה לע"ז. ושאלו סבת הדבר והשיבו יש לנו אב זקן וקבל על עצמו שלא לצאת מהחדר עד שיראה לחכמי ישראל. יצא להם ובקש מהם שיעשו תפלה על בנו שהיה אסור ואינו מוליד מה עשה ר' יהושע אמר להם הביאו לי פשתן והביאו לו זרע פשתן וע"י שמות הקדש היה כזורעו על גבי השלחן והיה נראה שמרביצו והיה נראה שצמח והיה נראה כתולש אותו עד שהעלה אשה א' בקלעית שערה. א"ל התר הכשפי'. א"ל איני מתרת. א"ל התירם דאם לא כן אני מפרסם אותך. א"ל אין לי יכולת שהם מושלכים בים. וגזר ר' יהושע על שרו של הים ופלטן הים לחוץ והתפללו עליו וזכה להעמיד את ר' יהודה בן בתירה. ראה

נא אמיתת הדבר ם אשר אמרנו מענין אסרת החתנים וכי אין תקנה למי שהושלכו בים הכשופין אם לא על ידי נס:

פרק יט

מדבר מענין ט' מיני ע"ז. ובפרט מהמעביר בנו ובתו באש וקוסם קסמים:

הוכחתי במה שקדם מציאות השדים דרך החוש קבלה והמופת אדבר נא מיתר הפעולות הנמשכים מהם כדי להחזיקך עוד באמונת השארות הנפש. ואומר. תשעה מיני פורעניות בענין עבודה זרה אפרה לנו התורה האלהית. ואלו הם. מעביר בנו ובתו באש קוסם קסמים מעונן מנחש ומכשף חובר חבר שואל אוב ידעוני ודורש אל המתים. וכפי הרמב"ם ז"ל בהלכות עבודה זרה פירושם בקצור דברים כך הוא מעביר בנו ובתו באש העברה בלבד בתוך השלהבת לא שרפה. ואליו נטה רש"י גם ר"א ן' עזרא. קוסם קסמים זה העושה איזה מעשה מהידועים אצלו ותפנה מחשבתו מכל הדברים עד שיאמר העתידים להיות. ויש מי שגוהר לארץ וינוע וצועק. ויש מי שמסתכל במראה של ברזל או בעששית ויש מי שנושא מקל בידו וכו'. מעונן אלו נותנין עתים שאומרים באצטגנינות יום פלוני טוב ויום פלוני רע. ובכלל מעונן הוא האוחז את העינים ומדמה בפני הרואים שעשה מעשה תמהון ולא עשה כלום. מנחש זה האומר הואיל ונפלה פתי מפי או נפל מקלי מידי איני הולך למקום עלוני היום. עבר שועל מימיני איני יוצא מפתח ביתי היום. ובכלל השומע צפצוף העוף ואומר יהיה כך ולא יהיה כך. וכן האומר שחוט תרנגול זה שקרא ערבית שחוט תרנגולת זו שקרא כמו תרנגול. מכשף הוא העושה מעשה כשפים. חובר חבר הוא האומר כך וכך על הנחש או על העקרב כדי שלא יזיק. ומהן שאוחזין בידיהם בעת שמדבר מפתח או סלע וכיוצא בדברים האלו. שואל אוב זה שעומד ומקטיר קטורת ידועה ואוחז שרביט של הדס בידו ומניפו והוא מדבר בלט בדברים ידועים אצלו עד ששמע השואל כאילו אחד מדבר עמו ומשיבו על מה שהוא שואל בדברים מתחת הארץ בקול נמוך עד מאד. וכן הלוקח גלגלת המת ומקטיר לה ומנחש בה עד שישמע כאילו קול יוצא מתחת שחיו שפל עד מאד ומשיבו. ידעוני מניח עצם עוף ששעה ידועה בפיו ומקטיר ועושה מעשים אחרים עד שיפול כנכפה וידבר בפיו דברים שעתידין להיות. דורש אל המתים זה המרעיב עצמו והולך ולן בבית הקברות כדי שיבא מת בחלום ויודיעו מה ששאל עליו. ע"כ הרמב"ם בפרק ששי ואחד עשר מהלכות ע"ז. וחתם שם דבריו באומרו ודברים האלו כלו דברי שקר וכזב הן והם שהטעו בהן עובדי ע"ז הקדמוני' לגויי האבצות כדי שינהגו אחריהן. ואין ראוי לישראל שהם חכמים מחוכמים להמשך בהבלים האלו ולא להעלות על לב שיש תועלת בהן שנאמר כי לא נחש ביעקב ולא

קסם בישראל. ונאמר כי הגוים האלה אשר אתה יורש אותם אל מעוננים ואל קוסמים ישמעו ואתה לא כן וגו', כל המאמין בדברים אלו וכיוצא בהן ומחשב בלבו שהן אמת ודברי חכמה אבל התורה אסרתן אינו אלא מן הסכלים ומחסרי הדעת ובכלל הנשים והקטנים שאין דעתן שלמה. אבל בעלי החכמה ותמימי הדעת ידעו בראויות ברורות שכל אלו הדברים שאסרה התורה אינם דברי חכמה אלא תהו והבל שנמשכו בהן חסרי הדעת ונטשו כל דרכי האמת בגללן. ומפני זה אמרה תורה כשהזהירה על כל הדברים תמים תהיה עם ה' אלהיך. עד כאן דברי הרב. ובא גואלו הקרוב אליו הראב"ע בפרשת קדושים וכך אמר וריקי המיח אמרו לולי שהאובות אמת גם כן דרך הכישוף לא אסרם הכתוב, ואני אומר הפך דבריהם כי הכתוב לא אסר האמת רק השקר. והעד האלילם והפסילים ולולי שאין רצוני להאריך הייתי מבאר דבר בעלת אוב בראיות גמורות. עכ"ד. וכבר אמרתי שהפלוסופים האלו מבני עמנו לא האמינו אלא מה שבא עליו המופת. וכן תראה הרב פ' ל"ז מהח"ג מהמורה אשר שפתיו ברור מללו המעשים ההם אשר יעשו אותם המכשפים אין ההקש נותן אותם ולא יאמין השכל שהם יחייבו דבר כלל וכו'. ותמיהה גדולה היא בעיני כי הלא בתורה הקדושה מפורסם ענין חרטומי מצרים ומה שעשו בלטיהם ובלהטיהם וענין שאלת האוב בשאול וענין השדים בכמה מקומות אשר זכרנו. ועוד דהלא הוא עצמו כתב ז"ל. ואל יקשה בעיניך מה שהתירו מסמר הצלוב ושן של שועל כי הדברים האלו בזמן ההוא היו חושבין בהם שהוציא אותן הנסיון והיו משום רפואה והולכין עלדרך תליית העשב שקורין פיאוניא' על הנכפה וצואת הכלב על מורסת הגרון שכל מה שנתאמת נסיונו באלו אעפ"י שלא יגזרהו ההקש הוא מותר לעשות משום רפואה. ולפי זה מותר לסמוך על נסיוני הקודמים ואם התיר הדברים האלו אף שאין ההקש נוזר אותם למה לא יאמין גם בדברים אשר ראו כמה וכמה אנשים חכמים מחוכמים מעידים ומגידי'. באמת שאין דעת כל אדם נוחה הימנו. ואתה המעיין הסכת נא ושמע אמרתי ומה שמצאתי כפי העיון הישר בכל הדברים האלה. מעביר בנו ובתו באש. האמת כדברי הרמב"ן שכתב בפרשת שמות שהיה שרפת הבני' הקטנים ממש. וכן אמר הנביא ירמיה סי' ו' ובנו את בית התופת אשר בגיא בן הנום לשרוף את בניהם ואת בנותיהם באש אשר לא צויתי ולא עלתה על לבי ובסי' י"ט ובנו במות הבעל לשרוף את בניהם באש עולות לבעל אשר לא צויתי ולא דברתי. ובודאי שאם לא היה אלא העברה בלבד לא היה מפליג בעונש הפועל המגונה הזה. וכן תמצא שכך פירושו חז"ל במסכת סנהדרין. ואמרו עוד שאף לחזקיהו מלך יהודה בקש אחז אביו לעשות כן וסכתו אמו סלמנדרא. ומה שאמר הכתוב אשר יתן מזרעו למולך דבר הכתוב בהווה:

קסם קסמים. הוא מין מהגדת העתידות נעשה בתחבולות וכלי' מכלים שונים כפי דעת הרי"א וכמאמר הנביא עמי בעצו ישאל ומקלו יגיד לו. וראיתי בספר דתי ומנהגי הסינים שכאשר שואלים מהשד איזה דבר קודם יציאתם לדרך או נשואי בניהם לוקחים שני עצים ועושים אותם כעין חצי קליפת האגוז דומים לכף מאזנים ואחר תפלתם לשד ובקשתם ממנו שיתן להם סימן טוב והצלחה טובה במעשיהם מפילים להם גורלות. ואם במקר' נופלים העצים פניהם לצד מטה ואחוריהם לצד מעלה מתעצבים בחשבם שלא יהיה להם מזל טוב בעניינם. ועוד היום אנשי גיני אשר בחלקת האפריקא עושים בחמשה עצים גורלות. גם לוקחים מקלות וכותבים בכל א' אות א' ומבלבלים כלם בקלפי א' ואחר כך נער קטן מוציא א' מהם והאות אשר יצא מבקשים בס' המיוחד אשר להם. וכפי מה שקוראים בו בדף אשר מתחיל באות ההיא חושבים שיהיו קורותיו ורעותיו וכפי דעתי זה הוא מה שאמר בהושע סי' ד' עמי בעצו ישאל ומקלו יגיד לו. והובא בספרי מנין שאין שואלים בגורלות שנאמר תמים תהיה:

גם בענין נבוכדנאצר העיד יחזקאל הנביא סי' כ"א כי עמד מלך בבל אל אם הדרך בראש שני הדרכים לקסם קסם קלקל בחצים שאל בתרפים ראה בכבד. וכל זה ממעשה הקסם ופירוש קלקל בחצים שמחדדין ומלטשין פני ברזל החץ עד שיהיה בהיר מאד ורואים בו בעלי הקסם כמו שרואים בבהן היד ובצפורן לבהירות הצפורן וכן רואים בסיף. ופן במראה, וכן בכבד שיש לו מאירות. (ונראה לי שמהמין הזה הם השדים אשר נזכרו בגמרא שרי בוהן שצריכין סכין שקתו שחור שרי כוס שצריכין כוס של זכוכית). והתרפים כבר הגדתי שהם צלמים יגידו העתידות. ובשלשה מיני הקסם ראה נבוכדנאצר אם ילך לירושלים או לרבת בני עמון. וכן כתב שיליאוס רודיגיניאוס בספר השביעי מהקדמוניות פרק כ"ט שכך היה מנהגם של קדמוני עובדי ע"ז לזרוק חוטרא האוירא או חצים למעלה לקסום קסם ונקראי' בלשונם פרישטיגיאטוריס. וקצת מהדברים האלו אין ראוי להחליט עליהם שהם שקר וכזב כי מה שהמופת לא יגזור מאמת הנסיון. וכבר שמענו באזנינו ואבותינו ספרו לנו איך במראה הזכוכית ובלהט החרב על ידי הקבלה המעשית או דרך הקסם רואים ונראים הדברים שיתאוה השואל וכתוב בהגהות הציוני פרשת וירא ז"ל. והנה אנחנו לא נוכל להכחיש הפעולות הנעשות בשרי בהן ודוגמתם הבאים מכח הטומאה שהנער המביט יראה מה שאין אחרים רואים. כ"ש שלוחי השם יתברך הבאים מרוח טהרה שנראים למי שנשלחים לו ולא לאחרים וכו':

פרק כ

מביא כל מיני הכשופים הנעשים באחיזת העינים. ומבאר אפשרות הפעולות האלו.

מעונן פירשו בגמרא זה האוחז את העינים מלשון עין וכן בתרגום ירושלמי אחוד עיינין והם המכשפים שסוגרים עיני הבריות כדי שלא יראו האמת ונראים כאילו עושים דברים מופלאים למעלה מהטבע ואינם עושים כלום. כההיא דסוף פרק ארבע מיתות אמר רב אשי חזינא ליה לאבוה דקרנא דנפיץ ושדי כריכי דשיראי מנחיריה. פירוש אבוה דקרנא מכשף היה מנפץ חוטמו בכח ומשליך חתיכות של מעילים מהנחירים. וכההיא דזעירי כדאיקלע לאלכסנדריא של מצרים זבן חמרא מטא לאשקויי מייא פשר קם גמלא. דוסקניתא (פירוש נמס המכשפות ונעשה החמרא דף של גשר שהיה מקדם). אמרו ליה אי לאו זעירי את לא הוה מהדרינן לך מי איכא דזבין מידי הכא ולא בדיק ליה אמיא. ר"ל שכל מיני מכשפות נבדקין על מים חיים ונמוחין. והטעם מפני שמעשה הכשפם מצד הטומאה נמשכם והמים חיים הם מסטרא דקדושה כמ"ש אותי עזבו מקור מי' חיים. גם שם עובדא דרב. א"ל לרבי חייא לדידי חזי לי ההוא טעייא (סוחר) דשקליה לספסירא וגיידיה לגמלא וטרף ליה בטבלא וקם. [פירוש נטל חרב וחתך גמלו לאברים ואח"כ קשקש ליה בזוג ועמד על רגליו] אמר ליה ר' חייא לרב כלום ראית לכלוך מן הדם אלא ההיא אחיזת עיניים הוה. העיד גם כן ינאי דאיקלע לההוא אושפיזאאמר להו אשקין מיא קריבו שתיתא פי' קמח טרוף במים. חזא דקא מרחשן ספוותיה שדא פורתא מיניה הוו עקרבי א"ל אנא שתאי מדידכו אתון נמי שתו מדידי אשקייה הואי חמרא רכבה סליק לשוקא אתא חברתה פשרה לה חזיה דרכיב וקאים איתתא בשוקא. פירוש ראה דכשפנית היתה והשליך מעט מן המשקה לארץ ונעשו עקרבים והראה את עצמו כאילו לא הבין את הדבר ונתן לה לשתות ותכף ההיא איתת' נעשית חמור רכבה ינאי וסליק לשוקא ואתא חברתה ומיחה את הכשפים וחזרה לקדמותה ובפרק ג' דחולין ההוא רומאה דחזייה להההוא גברא דנפל מאיגרא לארעא פקע כרסיה ונפוק מעייניה אתיוהו לבריה ושחטוהו קמיה באחיזת עינים אינגיד ואיתנח עול למעייניה וחייטיה לכרסיה. פירוש שחטו לבריה של זה הנופל באחיזת עינים בלי שום היזק כדי שידמה אביו כאילו נשחט ויתאנח וימשיך מעיו אליו. וזה לפי שלא היה רוצה ליגע במעיים שלא יהפך בהן:

גם חכמי אומות העולם מביאים מעשים אשר לא יעשה הטבע וכמעט לא נראו בכל הארץ ובכל הגוים כמעשה צדקיה מבני עמינו אשר העיד עליו יואן אבד איך פורח באויר היה לוקח אדם וחותך אותו עד שנעשה אברים ואחר כך היה מחזירו חי וקיים כמוהו כאשר בראשונה, דומה למה שעשה סימון מאגו בפני הקיסר נרון. גם היה מראה לעין כל שהיה בפיו בולע המרכבה והרוכב עליה. ומה מאד נפלאתי ממה שקריתי

אצל רובירטו טיציאוס ספר חמישי ממרמות השדים. ומעשה שהיה כך היה. מכשף א' בארץ בורגוננה גנב בתולה א' ועמה היה משתעשע טמון ומכוסה בענן ויהי כאשר ראם מכשף אחר התחיל לשחוק עליהם ויאמר אני אגלה את קלונם. ובפני השר וכל העם למקטון ועד גדול בהשבעות וחרמים עשה שיפלו כאשר הם בארץ ויתגלה לעין כל חרפתם. אולם זה המכשף כאיש מלחמות העיר קנאה ובאש קנאתו תכף ומיד בהשבעו' לקח נקמתו ממנו והקרנים צמחו לו במצחו וכל כך גדולות שבהיותו בחלון הבית לא היה יכול ליכנס לפנים ושחוק היה לכל עמו. אשר על כן כרתו שניהם ברי' וישלמו ביניהם ומיחו הכשפים זה הלך לדרכו וזה בלי קרנים נכנס בחדרו. גם כתוב הוא וכל העם ראו מה שכתב יואן דובראוי ויהי בימי יואן מלך באואריאה עשה משתה לכל שריו ועבדיו יום חתונת בתו עם ווינסיסלאו מלך כואימיאה וביום שמחת לבו נגד כל העמים בראות שחתנו היה מביא בחברתו מכשף א' צוה למכשף שלו ומיד הגיע לרחוב ובפני קהל ועדה פתח את פיהו והתחיל לבלוע דרך ראשו המכשף האחר והיה מראה כאילו היה לו צער גדול בבית הבליעה יען החשבון המועט היה בולע את המרובה ועם כל זה בלע אותו עד רגליו ואז רקק המנעלים לחוץ באומרו שהיו מטונפים ולא היו ערבים לחכו. ואחר זה הלך לו למעין א' והקיא אותו וכל העם רואים ויואן בודינו מעיד איך טריסקאלי המכשף לפני המלך עשה שאיזה טבעות משלשלת זהב של שר משרי המלך יעלו ויגיעו לידו בלי נגוע בהם והענק נשאר על צוארו בלי חסרון ופגע. ועוד היום בארץ ספרד ובמקומות אחרים מראים לעין כל תרנגול מושך קש בצורת קורה גדולה. וכן כתב טומאש די אקינו כי בעשן איזה עשב מראים לעין קורה בצורת נחש. וכל אלו הדברים הן למעלה מהטבע ואינם יכולים לעשות אותם כי אם על ידי שד, כמו שעשו חרטומי מצרים בלהטיהם שהם מעשה כשפים. ואמרו רז"ל שנעשים על ידי מעשה חבלה. וכן עשו מהמטה נחש. ומה שעשה משה ואהרן בסטרא דימינא עשו הם בסטרא דשמאלא ועל ידי השדים והם הביאו כהרף עין התנינים והעלימו המטה באחיזת עינים או הולידו מהעפוש בזמן קצר מה שהטבע מוליד בזמן ארוך, סוף דבר ענין אחיזת העינים אינו תהו והבל כמו שחשב הרמב"ם אבל מעשים שהנסיון הוכיח היותם אמיתיי'. ובהיות שיש להם מציאות אסרתם התורה האלהית. ואם תשאל ממני ואיך יכולים השדים לעשות התהפכות הצורות הללו. אשיבך שאמת ויציב הוא שהשטנים אינם יכולים לבראת שום בריה ולא להפוך אדם ובעל חי מדבר לבלתי מדבר כאשר חשבו רבים באומרם שסירסי המכשפה הפך רעי אוליסיס בבהמות כי כבר שחק על זה פליניאו בס' הח' מספרו פרק כ"ב. ומעול' לא נהפך נבוכדנצר לשור כאשר חשב אלבירטו ורבי' מחכמי אומות העולם

אבל נטרד מן האנשים ואכל את עשב השדה כמו שאוכל השור. ואם כן היכולת שיש להם הוא לבד אחיזת העינים והראות. וכן רש"י על פסוק לך והכית את עמלק וכו' משור ועד שה מגמל ועד חמור אמר שהיו בעלי כשפי' משנין עצמן ודומי' לבהמה. ובפרק ארבע מיתות אמר רב פפא האלהו' אפילו כגמלא נמי לא מצי ברי האי מכניף ליה והאי לא מכניף ליה. כלומר אפילו בריה גדולה כגמל אינם יכולים החרטומים לבראת. ומה שהביאו הצפרדעים ולא הכנים הוא מפני שיכולים לאסוף ממקום רחוק בריות גדולות ולא בריות קטנות שאין להם כח לבא ממקום רחוק. אבל יש להם כח להראות את האדם הדברים אשר אינם במציאות כלל. וזה בהתקרב הדברים מחוץ והשתנות האויר ודרך משל בשלשלת של זהב הנזכר למעלה היה יכול המכשף להביא מהר טבעת אחר ולהראות כאילו יצא מהשלשלת ולזה לא תחסר כל בה. וכעין זה יכולים להביא שירים אצל הנחירים ולחתוך הגמל ולעשות מן המים עקרבים והכל הוא אחיזת עינים בהביא' כהרף עין הדברים האלו. דומה אף שבאופן יותר שלם לסוד משחקים ברחוב אשר באימון הידים ותחבולות בלבד עושים הרבה דברי' הנראים פלאים והנם דברים טבעיים, גם בענין המכשף בולע חבירו היה יכול להטמינו באויר ולרשו' באויר הגוף הנבלע כי יכולים הם לעשות הרכבות באויר כפי רצונם. וענין החמור שנעשה דף של גשר והאושפיזא חמרא הכל ענין א'. יען במהירות הסירו החמור והביאו דף של גשר. וינאי סביב לאושפיזתיה רשם דמות של חמור ורכב עליו ואח"כ חברתה מיחה את הכשפים:

פרק כא

מורה שהתכונה היא חכמה מפוארה נגד כל הקמים עליה לרעה:

גם כפי הרמב"ם המעונן הוא החושב באצטגנינות עתים ואומרים יום פלוני טוב ויום פלוני רע. וכן בסנהדרין שעה פלונית יפה לצאת וכו'. וידעת היום והשבות אל לבבך כי הרמב"ם גם כן לעג על החכמה הזאת מהאיצטגנינות. וכן באגרת כתובה ממנו לחכמי קהל עיר מארצילייא על שאלת'. ז"ל ודברי מחלוקת השני הוא ענין בעלי גזרת הככבים ששמעת' דבריה' ופשטו הבליה' אצליכם שהם אומרי' שאי אפשר שישתנה דבר זה לעול' ולעולם לא יהיה ראובן אלא בורסי ועני ואין לו בן שכך נתן לו כח מזלו בעת לידתו ולא יהיה שמעון אלא עשיר ובשם ובעל בנים שיחיו לפניו שכך נתן לו כח מזלו בעת לידתו. ודברי האצטגנינין שקר מפני הדעת שכל אותם ההבלים כבר בטלה אותם הדעת הנכונה בראיות ברורות. והאריך בזה וסוף דבריו ודעתנו עלה מעיקרא היא שכל דברי החוזים בככבים שקר הם אצל כל בעלי מדע. ואני יודע שאפשר שתחפשו ותמצאו דברי יחידים מחכמי האמת רבותינו ע"ה בתלמוד ובמשנה ובמדרשות שדבריהם מראים

שבעת תולדתו של אדם גרמו הכוכבים כך וכך. אל יקשה זה בעיניכם שאין דרך שנניח הלכה למעשה ונהדר אפירכי ואשינויי. וכן אין ראוי לאדם להניח דברים של דעת שכבר נתאמתו הראיות בהן וינעור כפיו מהן ויתלה בדברי יחיד מן החכמים ע"ה שאפשר שנתעלם ממנו דבר באותה שעה. או שיש באותם הדברים רמז. או אמרם לפי שעה ומעשה שהיה. הלא תראו שהרי כמה פסוקים מן התורה אינן כפשוטן ולפי שנודע בראיות של דעת שאי אפשר שיהיה הדבר כפשוטו תרגמו המתרגם ענין שהדעת סובלת אותו ולעולם אל ישליך אדם דעתו אחריו כי העינים הם לפנים לא לאחור וכבר הגדתי לכם את לבי בדבר. עכ"ד. ואני מודה לו במה שבטל דעת האומרים שאי אפשר שישתנה דבר לעולם יען ידעתי נאמנה שהמזל נוטה ואינו מכריח. וכמו שאמר הרשב"א הדבקים במצות הם למעלה מן המזל ועם זה לבד נחו ושקטו כל קושיות הרב אשר שם הביא לעזרתו והכל על דרך השכר ועונש. ובודאי במה שאמר אל יקשה זה בעיניכם שאין דרך שנניח הלכה למעשה ונהדר אפירכי ושינויי עשה לו עזר כנגדו כי אין ראוי לאדם שיכחיש מציאות המעשים אשר למראה עיניו ישפוט כי העינים הם לפנים ולא לאחור. ואם הודה בסגולת האבן מגנינטס נוטה לפאת הצפוני הגם שלא השיג הסיבה. למה לא יודה במה שהורה החוש וקיימו רז"ל האם חשב עצמו כמכריע לכלם. הא כבר למדנו רבי' שיחיד ורבים הלכה כרבים. ואין ראוי לאדם להניח דברי שלמים וכן רבים ויתלה עצמו בדברי יחיד הגם שיהיה חכם כמהו. ומי גבר יחיה ולא יראה שכל בעלי התלמוד הורו שהורא' המערכת השמימיית היא אמתית ומחוייבת. הלא במסכת שבת גזרו אומר האי מאן דאתיליד בחמה יהא אכיל מדיליה ושתי מדיליה ורזוהי גליין ואי גנב לא מצלח. ומאן דאתיליד בנוגה יהא עתיר וזנאי. ומאן דאתיליד בככב יהא נהיר וחכי' וספרא. מאן דאתיליד בצדק יהא גבר צדקן. מאן דאתיליד במאדים יהא אשיד דמא. או טבחא או מוהלא או אומנא וכו'. וכל זה שקול במאזני החכמה ומסכים עם האמת. גם סוף פרק סדר תעניות ר' אלעזר בן פדת הוה דחיקא ליה שעתא טובא וראה בחלומו השכינה ואמר עד אימת אדבר ואיזיל בהאי דוחקא. והשיבו ניחא לך דאחרבי' לעלמא והדר איבריה אפשר דנפלת בשעת' דמזוני. אם כן העניות היה לו כפי מזלו ושעת מולדתו. ובמועד קטן פ' אלו מגלחין לאו מכללא איתמר אלא בפירוש אתמר בני חיי ומזוני לאו בזכותא תליא מלתא אלא במזלא תליא מלתא. כמו שהוכיחו מרבה ורב חסדא. וכאלה וכאלה תמצא קורא ידיד כמה מאמרי רז"ל עד שהיה מחלוקת ביניהם אם מזל יום גורם או מזל שעה גורס. וסוף הדברים א"ר חנינא מזל מחכים ומזל עשיר ויש מזל לישראל. ור' יוחנן סבר אין מזל לישראל, ואלו ואלו דברי אלהים חיים יען אמת ויציב שיש גם כן מזל לישראל

כי הכל תחת הוראת המערכה השמימיית אולם על ידי התפלה צדקה תענית ותשובה תשתנה המערכה ואז אין מזל לישראל. והנה בעבור זה אמר הכתוב בשופטי' סי' ה' מן שמים נלחמו הככבים ממסילותם נלחמו עם סיסרא. איוב ג"כ היה מיחס רוע מזלו ללידה או רגע ההריון. ולכן אמר יאבד יום אולד בו והלילה אמר הורה גבר, גם ישעיה הנביא בסימן מ"ז יעמדו נא ויושיעך הוברי שמים החוזה בכוכבים מודיעים לחדשים מאשר יבאו לך. ופירשו המפרשים שהחזי' בכוכבים הם האצטגנינים מודיעי' העתידות בחכמתם. וזה בהתחדש הלבנה ובשעת מולדתה. ומדאמר הכתוב מאשר דרשו חז"ל בשלהי מועד קטן מאשר ולא כל אשר כי יודעים מקצת העתידות ולא כלם וזה לחסרון ידיעתם ולהיותם בלתי שלמים בהשגתם. וירמיה הנביא בסי' אמר ומאותות השמים אל תחתו כי יתחו הגוים מהמה. אם כו בין מערכותיהם נרשמו משפבני אדם אם להטיב אם להרע. ועתה אם כפי התורה האלהית ודברי רבותינו ז"ל מסכים החוש מי יכול להכחיש המוחש ואמתת הענין הזה. הנה אנחנו רואים החוזים בככבי' מגידים לאדם מה שיקרה לו בעניניו אם יהיה עני או עשיר וכמה נשים יקח אם יצלח במעשיו או לאו כפי מצב המזלות והככבים במולדתו. וכן תראה אצל חז"ל על פסוק אם בן הוא והמיתן אותו לא היה מקפיד אלא על הזכרים שראו איצטגניניו שעתיד להולד בן המושיע אותם. ושראה דם המילה ולא ידע מה ראה. ובהיותו חושב שהיה דם הריגתם אמר ראו כי רעה נגד פניכם. ועל זה נאמר ביהושע היום גלותי את חרפת מצרים ובילקוט הובא על פסוק ותרב חכמת שלמה מחכמת כל בני קדם ומכל חכמת מצרים אתה מוצא כשבקש שלמה לבנות את בית המקדש שלח אצל פרעה אמר לו שלח לי אומנין בשכרן. מה עשה כנס כל האצטרולוגין שלו וצפו בבני אדם שהם עתידין למות באותה שנה ושלחן. כשבאו אצל שלמה צפה ברוח הקדש שהם מתים באותה שנה. נתן להם תכריכין ושלח לו לא היה לך תכריכין לקבור את עתיך הרי לך הן ותכריכיהן נראה שחירם רצה לרמוז לשלמ' שהבי' לא יתקיים כמו שהאנשים האלו לא יתקיימו ימים רבים. ושלמה הודיעו בתכריכין כי כמו שהם סימן למתים שעוד בתריכיהן יקומו בתחיה גם הבית אם יחרב עוד יבנה ויהיה נצחי וקיים לנצח. ואם נחפש באמתחות ספרי אומות העולם הנה הם מלאים ממעשים נוראים מאצטגניני' גדולים פלוטארקוס העיד שאישפוריצה האיצטגנין צוה לקיסר יוליאו סיזאר שישמור עצמו מאיזה יום מחדש מארסו. וכאשר הגיע והוא יצא מפתח ביתו לקאפיטוליאו צחק באמור לו כבר הגיע אמונת עתך. אבל הוא השיב הגיעה ולא עברה. וכן באותו היום הומת על ידי ברוטו וקאסיו כנזכר בספרי הימים שלהם. ואחר זה אסקליטאריאו התוכן חזה לקיסר דומיסיאנו שימות בחרב. ויחר עליו

אפו וכמשחק בעיניו שאל לו ואתה מה מיתה תמות. אמר לו שיתבקע גופו מהכלבים. אז צוה שיהרגוהו ותכף יקברוהו כדי שאל תתקיים גזרתו ויגזרו עליו ששקר וכזב דבר אכן הכלבים גלו את קבורתו וגופו הושלך מקברו ונאכל מהם כאשר דבר לו. גם הכלדיי' חזו לה לאם הקיסר נכון איך בנה ימלוך ויהרגה וכן היה וכן הקימו האטיניאינסיס צלם לבירושו עם לשון הזהב בעבור חכמתו הנשגבה ברואה את הנולד על ידי התכונה והוראת המזלות. וקרוב לבזמנינו זה כאשר סיבאסטיאן מלך ספרד יצא מארצו להלחם עם הערביים אשר בארץ אפריקא ידענו שתוכן א' אמר לו לעבד אלמליך מלך מרוקוס שאם למלחמה ירד ונספה אולם ינצח אויביו. ואם לא ירד בחרב לא יפול והיתה לו נפשו לשלל אבל ינצחוהו אויביו וכאשר ראה כי בכל האופנים כלתה אליו הרעה לאחר שדרש שלומו וטובתו של מלך ספרד ולא שמע אליו בחר מות מחיים. ויצא אליו ונצח אותו הגם שמת במלחמה כאשר גזרו עליו מן השמים גם ידוע הוא מה שקרה לתוכן הגדול אברהם זכות בעל ס' היוחסין אשר למד בקאטידרה בסרגוסה ואליו כל העמים ידרושו] עם המלך דון יואן הראשון אשר לנסותו בא אצלו ושאל ממנו שרצונו ליסע לארץ איבורה ושיחזה לו באיזה פתח העיר היה לו להכנס. אמר לו אם אומר לך באחד אתה תכנס באחר. אמר לו המלך לא כי תכתוב ותחתום בחותמך אז הביא נייר חלק וכתב עליו. שער חדש יפתח ובא הנשיא בו. וכן היה כי המלך להראות לו ששקר וכזב דבר פרץ בחומת העיר שער חדש ואחר הכניסה פתח וקרא לעין כל את דברי הספר החתום ויהי לנס. גם פעם אחרת הכניס אותו בחדר אחד ושאל לו כמה רחוק מן השמים לארץ אמר לו כך וכך. לאחר שנה הגביה החדר אמה או שתי אמות ושאל לו אמור נא התוכן כמה רחוק מן השמים לארץ כי שכחתי. והוא בחכמתו הנשאה השיב או הארץ עלתה או השמים ירדו. והוא העיד על עצמו בס' היוחסין שתקן לוחותיו על דעת הלוחות שעשה ר' יצחק בן סיד לדרישת המלך אלפונשו אשר עוד היום נקראים אלפונסינאש. גם גאריבאי סופר נאמן לספרדי' בסי' ל"ה פרק ה' מגיד איך בשנת אלף וארבע מאות ושלשה ושלשים שהם חמשת אלפים ומאה ושלשה ותשעים למנין שאנו מונין כיום שבת קדש ט"ו לחדש אגוסטו נשאו למלך דון דוארעי בליסבונה עיר ואם במלכות ספרד לפני כל השרים ועבדי המלך. ואיך גדליה היהודי רופא מובהק למלך ותוכן גדול הגיע אליו בפני קהל ועדה ובקש ממנו בתחינה ובבקשה שלא יתעטר עד לאחר חצות כי היו אז הככבים במבטות רעות. ולא שמע אליו המלך כי לא האמין לו. אז אמר הרופא מתיירא אני המלך שלא תצלח במלכות. וכן היה כי לא מלך כי אם חמש שנים וכ"ז ימים. וכל ימיו היו ימי צער ויגון בדבר ובמגפה בארצו ומלחמות עצומות עם הערביים

אשר בא' מהם נוצח אחיו דון פירנאנדו ויאסרוהו בנחושתים ויביאוהו לאפריקא ושם מת בבית הכלא. וכן בכל זמן וזמן נמצאו בין בני עמנ אצטגנינין גדולים ובפרט בארץ ספרד. הלא תראה בס' היוחסין הנז' איך אלפונסו החכם צוה לר' יהודה בן ר' משה הכהן העתקת ס' אבו אלחנין מלשון ערבי ללאטין על האלף וכ"ב ככבים הנכרים ואיך דון מאיר אלגואדיש היה רופא ותוכן למלך קאשטיללה ונזכרו עוד שם אחרים. ונראה לי ששלום בן כל חוזה הנזכר בספר נחמיה סי' ג' על שם חכמתו בתכונה נקרא:

הא למדת שלא נוכל להכחיש המוחש ושכל מה שדברו החכמים הוא אמת. ואם תאמר אם החכמה הזאת היא אמיתית איך אסרתה לנו התורה אשיבך מילין שגזרה היא מלפני ה' כדי שהאדם לאיסיר בטחונו ממנו כי אם האדם היה יודע העתידות לבא עליו לא היה משגיח בשום דבר והשתדלות כל בחושבו שלכל הפנים ההוראה לא תכזב. וכמו שחזקיהו מלך צדיק וישר גנז ס' רפואות באשר לא היו דורשים בה' בעת חליים כי אם ברפואות והודו לו. כך אם האדם היה דורש ענין הככבים היה בהכרח אומר אם הגזרה אמת החריצות שקר ולא היה דורש השם. ובעבור שיאמין האדם שהכל תחת חפצו ורצונו של השם ושהמזלות נוטים ואינם מכריחים אסרה לנו לדרוש מאת האצטגנינים העתיד לבא. וכן סמך נביא אקים להם וכו' אליו תשמעון וממנו תראו וכן תעשו:

פרק כב

יבאר בראיות גדולות איך חכמת הטייר וניחוש צפצוף העופות היא אמיתי:

מנחש כפי דעת חז"ל הוא האומר פתו נפל מפיו עבר שועל מימינו מקלו נפל מידו בנו קרא לו מאחריו עורב קירא לו צבי הפסיקו נחש מימינו שועל בשמאלו. והדברים האלו שאסרה לנו התורה הם דברים שאין להם ממש. וכן שבח בלעם לישראל באומרו כי לא נחש ביעקב ולא קסם בישראל. כי אומות העולם הם מנחשים גדולים ותמצא אופן הנחוש הזה אצל וירגיליאו הפייטן הגדול לרומיים ורבים מעובדי עבודה זרה. וספר כתב מיכאל אישקוטו וחלק הניחושים בי"ב מינים ולכלם בשם יקרא ובתוכם קרא בשם פירנוואה אופן הניחוש הנזכר. וזה האיש הוציא הזמן היקר בהבלים ורוחות:

גם בכלל מנחש כפי דעת הרמב"ם הוא השומע צפצוף העופות. ואומר יהיה כך ולא יהיה כך. ואמנם אם הנחוש הזה מהעופות הוא דבר אמתי אם לא. כבר חשב הרמב"ם שהכל שקר וכזב אכן הרמב"ן לא כן ידמה ולבבו לא כן יחשוב הלא הוא בפרשת שופטים כתב ז"ל. רבים יתחסדו בנחשים לומר שאין בהם אמת כלל כי מי יגיד לעורב ולעגור מה יהיה. ואנחנו לא נוכל להכחיש הדברים המפורסמים לעיני הרואים. ורבותינו גם כן יודו בהם כמו שאמרו באלה שמות רבה. כי עוף השמים יוליך את הקול זה העורב וחכמת צפצוף

העופות נקרא בלשון ערב טאירי'. וחכמי העופות נקראים טיארין. כי יש למזלות שרים ינהיגו אותם שהם נפשות לכדורי הגלגלי' ושרי זנב טלה הקרובים לארץ הם נקראים נגדי התלי יגידו העתידות ומהם נעשי' סימני' בעופות שבהם יודעו העתידות לא לזמן גדול ולעיתות רחוקות רק בעתידות הקרובות לבא. יודעו מהם בקול העוף בקראו בקול מר על המת. ומהם בפרישות כנפיו והוא שאמר יוליך את הקול למגידים בקולם. ובעל כנפים לרומזים בכנפיהם. וכל זה אינו תועבה בעמים אבל חכמה תחשב להם. וכך אמרו ותרב חכמת שלמה מכל בני קדם. מה היתה חכמתן של בני קדם שהיו יודעין וערומים בטייר. וכן אמר הכתוב כי מלאו מקדם ועוננים כפלשתים והנה שלמה למד זה בכלל חכמותיו. וההבנה היא הבנת הצפצוף והערמה לסבור ענין בפרישת הכנפים. וכאשר כלל הכתוב המעוננים והקוסמים עם התועבות הנזכרות חזר ופירש הגוים האלה אשר אתה יורש אותם אל מעוננים ואל קוסמים ישמעו ואסר לך הנחשים והקסמים בעבור שעשה לך מעלה גדולה לתתך עליון על כל גויי הארץ שיקים בקרבך נביא ויתן דבריו בפיו ואתה תשמע ממנו מה יפעל אל ולא תצטרך בעתידות אל קוסם ומנחש שיקבלו אותם מן הככבים או מן השפלים בשרי מעלה שאין כל דבריהם אמת ולא יודיעו בכל הצריך. אבל בנבואה תודיע חפץ השם ולא יפול דבר מכל דבריה וכמו שאמר ואתה לא כן נתן לך ה' אלהיך והנה זו ראיה בכל מה שפירשנו כי הנחשים שרש דבר נמצא בם. ולכן היה לישראל טענה במניעה מהם. עד כאן דברי הרב. וכל דבריו צדק ואמת. כי הנה באמרו רבים יתחסדו וכו' ואנחנו לא נוכל להכחיש הדברים המפורסמים לעיני הרואים יפה דבר הרב כי לא נוכל להכחיש המפורסמות אף שלא ישיגם השכל כי קטון הוא מהכיל הסודות שהעלימה לנו הטבע. ודי לנו כשהחוש יאמתם. וכבר כתבו חכמי אומות העולם איך מהעופות שפטו לפעמים מטוב ורוע המזל. וכן אמרו שהדבורים עמדו על שפתי אפלטון בעת לידתו להורות שיהיו דבריו ערבים לשומעיהם ומתוקים מדבש ונופת צופים. גם בפי ארסטו שהעורבים נסעו מאטינם ומהפילופוניסו ויחדו הלכו להם ויחנו בשדות פרסאליא קודם ביאת חיל אורחי מדי אשר שם נהרגו כאילו ה' הקדיש קרואיו והקדישם ליום הרגה. וכן כתב תונפונאסיאו. וגיללילמו פאריזיאינסי יחס הדעת הזה לרבים וכן פליניאו בס' העשירי גוזר שהעורבים מוחשים הרעות המתרגשות לבא בעולם והביא ראיה מהספור הלז:

ומה מאד נפלאתי ממה שכתב הסופר הנאמן יוסף בן גוריון בס' היח' מהקדמוניות לרומיים. ובאמת אם לא היה גברא רבה כמהו קא מסהיד עליה היה לי כמו אכזב מים לא נאמנו. הלא הוא מגיד איך בהיות אנריפס בן בנו של הורדוס הגדול חבוש ברומא

בבי' האסורים במצות הקיסר טיבוריאוס עצב עד מאד בראותו דופי הזמן ותהפוכותיו עמו ויהי היום והנה עוף ששמו בוהו (אשר כפי בעל יוחסין הוא הינשוף) פרח עליו כמגיד הצלחותיו והוא לא ידע מאומה. ואולם יען בחברתו בחצר המטרה היה אשכנזי אחד מארץ גירמניאה בקש ממנו רשות להתקרב אצלו ולדבר על לבו. ויקרב ויבא אצלו ויגד לו כל אשר יקרהווכך אמר. אתה השר הנכבד המתעצב על שנוי ותמורת מצבך במהירות תשכיל ותכיר אוצר הצלחותיך מעיד אני עלי האלוה של ארץ מולדתי והאלהים המנהיגים את המדינה הזאת אשר תחת השגחתם אנחנו שלא אשמיע לאזניך דבר שקר ולא על צד הנחמה אדבר אליך כי ידעתי נאמנה כי כאשר הבשורות טובות לא יגיעו הלב מתעצב יותר ויותר. דע שאתה תמלט נפשך ולחפשי תשלח מהשלשלאות של ברזל אשר שמו לרגליך ותעלה לכל כך הצלחה שהכל יקנאו גדילתך ותמלוך ותניח בניך ממלאים מקומך ועושר וכבוד ישיגו. ודע נא כי כאשר תראה זה העוף פעם אחרת תמות לאחר חמשה ימים. ואת אשר האלהים עושה הגיד לך העוף הזה. ובחכמתי כי נבונותי ראיתי לבשר ולהגיד לך את דבר המשפט. כי אם זכרתני אתך באשר ייטב לך ועשית עמדי חסד ואמת והזכרתני אל הקיסר והוצאתני מן הבית הזה. ובשמעו אגריפס את הדברים האלה לעג עליו ויהיו בעיניו כאין. אולם העיד יוסף בן גוריון שלא נפל מכל דבריו ארצה וכאשר פתר לו כן היה ואיך הקיסר קאיו העלהו לגדולה וישלחהו מלך לארצו ואחר ימים בהיותו בעיר קיסאריאה פוסע על בימה גדולה וכל עם הארץ משתחוים לו וקוראים אותו אלוה וישא עיניו וירא את הינשוף ואז תכף ומיד נפטר מאוהביו וכל אנשי ביתו וידע שהגיע עת קצו להפטר מן העולם. וכן היה כי בתוך החמשה ימים הלך אל בית עולמו:

ועתה קורא נבון ידעתי שתשאל ממני. מי נתן לינשוף בינה לידע העתידים להיות וכי נביא היה או בן נביא. ואיך האשכנזי הלז ידע מה שנבא הינשוף האם דבר ה' היה בפיו אמת. ודאי הדברים האלו מופלאים ואנכי לא ידעתי פירושם. ועם כל זה לא אוכל להכחיש אותם כי כבר הגיד ארסטו בס' המופ' שכל ידיעה אנושית היא בעבור חושו בו אשר ממנו תוצאות כל מדע. ואי אפשר להכחיש המוחשות. אמנם הרמב"ן כדאי הוא לסמוך עליו. הוא אמר ששרי המזלות היותר קרובים לארץ מגידים העתידות ומהם נעשים סמנים בעופות שבהם יודעו העתיד. והוא עצמו מה שכתב אוויריאו שבהיות שהעופות כעב תעופינה אל ארובות השמים קרובים אל האלהיים הם כבעלי סודם. ומהם הקוסמים מבינים מה שנגזר מן השמים. ונראה שעל זה אמר הכתוב באיוב סי' כ"ח ונעלמה מעיני כל חי ומעוף השמים נסתרה ופירש הרמב"ן כפשוטו נעלמה

מן העופות המעופפים למרחוק ברקיע השמים וכן אברהם פריצול על פסוק מלפנו מבהמות הארץ ומעוף השמים יחכמנו (בסי' לה) פירש ויותר מעוף השמים אשר הם קלי העופפות יחכמנו. ותדע עול שיש בין חכמי אומות העולם רבים והמה מחוכמים אשר חשבו שיש לעופות דבור פרטיי. וכן פילוסטראט כתב שאפולניאו טיאניאו בראותו פעם א' חבורה אחת מעופות עם צפצופם ששים ושמחים אלי גיל והתעוררות גדול ביניהם בביאת אחת מהם למחניהם ונסיעתם כלם ביחד. פתר הדבר לכל העם הנצבים אצלו באומרו כי העוף הבי' בשורה טובה והגיד איך בדרך חמור טוען שקים מלאים חטה נפל ובהיותם בלתי תפורי' כהוגן נחתכו התפירות והחטה על פני כל הארץ. אשר על כן ילכו כלם לשלול שלל ולבוז בז כי אין שטן ואין פגע. ולבחון אם בפיהו נכונה הלכו כלם לאורו וראו שכאשר פתר להם כן היה, וכן כתבו עוד על דימוקריטו ששתה מדמם של איזה עופות מעורב ומשם ידע מה שבפיהם ידברו. אמנם כבר הוכחתי בפרק הראשון מהמאמר הראשון שהדברים האלו הם שקר וכזב בהיות שא' מהדברים אשר בהם נתעלה האדם על כל הבעלי חיים הוא הדבור אשר נתן לו מאת האל בפרט לא עשה כן לשום בעל חי ולכן די לנו שמצד צפצופם ופרישות כנפיהם מגידים לפעמים העתיד לבא:

אמנם עדין לבי נוקפי אם הינשוף ידע איך האשכנזי ידע כל הדברים הללו ושחמשה ימים קודם מיתתו יתרא' עוד לפניו הינשוף פעם אחרת. ואיך יוכלו העופות והמנחשים לגזור על מתת האדם ומאורעותיו טובותיו ורעותיו אם הכל תלוי בבחירה האנושית אשר לא עלה עליה עול שום בריה. אמנם שמע נא מילי ואולי יערבו לחכך. דע שמלכותא דארעא כעין מלכותא דרקיעא וכמו שהרוזנים וכל מלכי הארץ כשרוצים לפעול איזה פעולה גדולה ונכבדת מקבצים בבית הועד שלהם ועציהם והם נושים ונותנים בדבר עד שיתנו את הדין. כך הוא ממש במלכותא דרקיעא אשר על כל דבר גדול המלאכים ושרי מעלה מהיושבים ראשונה במלכות עומדים אצל השופט כל הארץ מימינים ומשמאילים כמו שכתוב במלכים א' סי' כ"ב בענין אחאב ראיתי את ה' יושב על כסאו וכל צבא השמים עומד עליו מימינו ומשמאלו. ר"ל אלו מלמדים זכות ואלו מלמדין חובה ופסוק מלא הוא בדניאל סי' י' ושר מלכות פרס עומד לנגדי עשרי' ואחד יום והנה מיכאל אחד השרים הראשונים בא לעזרני ואני נותרתי שם אצל מלכי פרס ובאתי להבינך את אשר יקרה לעמך באחרית הימים. הא לך שמלאכי עליון מלמדין זכות וחובה. וכאשר נגמר הדין אז כרוזא קרי בחיל פלוני נגזר עליו כך וכך. וכן בדניאל סימן ד' הוא אומר חזי הוית בחזוי ראשי על משכבי ואלו עיר וקדיש מן שמיא נחת קרא בחיל וכן אמר

גודו אילנא וכו' וכן היה. ובסי' זה כתוב קל מן שמיא נפל. ובס' הזוהר נאמר כל מלה ומלה עד דלא ייתי לעלמא מכרזי עליה ברקיעא ומתמן איתפשט בעלמא ואתייהיב על ידי דכרוזא כדאיתא בפרשת וישב עמוד תי"ג ובכמה מקומות וכמו שגזרות המלך מתפרסמים מהשרים הגדולים לפתותים מהם במדרגה כך הגזרות העליונות מידליד מתפרסמים עד שבאים ממלאכי עליון קדושים לרוחות האויריים והם חכמים מחוכמי'. ומהם לאלו הארציים הפחותים. וכמו שהמלאכים נפשות הגלגלים רושמים מיד בהם הגזירה האלהית ומכיני' השפעת הככבים עד הביא לפועל הגזירה ההיא. כך הרוחות האלו אשר מתחת השמים רושמים בעופות המעופפים באויר מקום דירתם ומצבם הרשומים האלו והגזרה הנתונה מהשמים. ומאשר אמרתי ת העליונות מיד ליד באים אל הרוחות הארציות משם נמשך ידיעת העופפות וצפצוף העופות מאלו אשר יש להם תנאי או חברותא עם השדים. ולזה האשכנזי הזה ידע מפאת השדים על מה היה רומז הינשוף העופף והגיד הדבר לאגריפס המלך. והכל לפי ההשגחה והבחירה האנושית כי הכל בידי שמים חוץ מיראת שמים. ותדע שכך הוא שכאשר השתחוו לו וקראוהו אלוה ושמע אליהם דמיון יואש המלך אז נחתם גזר דינו ותכף נשא עיניו למרום וראה את הינשוף מגיד מראשית דבר אחריתו. כי אז הרוח ההוא רשם פעם אחרת בעוף מה שגזרו עליו מן השמים. ואם תאמר אם זה האשכנזי היה מכשף גדול ורעו של השד איך לא התיר עצמו מבית האסורים. אשיבך בקלות שהמדרגה השפלה הזאת מהשדים הם רעים וחטאים לה' מאד ולא יש יכולת בידם לעשות טובה כי ברע הם. וכל מחשבו' לרע. וכן בנד' פ"ג המנחש לו נחש. ר"ל שכל ההולך אחר הכשופים הכשפים רודפין ומזיקין אותו. וכדאיתא בפרק ערבי פסחים מאן דקפיד קפדין ליה. כי הבורא סר מעליו ומניחו בידיהם. וכל המחניף את הרשע לסוף נופל בידו. וזה הוא הדעת היותר נכון מכל מה שנאמר בענין הזה והוא כפי התורה האלהית וכפי השכל הישר:

ונראה שכך הוא דעת הרשב"י כאשר הוא בפרשת פקודי עמוד תנ"א כתב ז"ל. פתחא קדמאה אית ממנא חדא דשמיה אקרי גזריאל ההוא ממנא איהו לגלאה דינין דאתדנו ואתגזרו להההוא ממנא קדמאה דקיימא על היכלא דסטרא אחרא וקיימא על אסכרא דרביי כדקאמרן. והאי ממנא גזריאל נטיל מלה דבי דינא פנימאה דכלא דאיתגזר תמן וכדין אודיע מלה להאי ממנא דלבר. וכל אינון כרוזי מכרזי ואמרי בכל אינון רקיעין כך וכך איתגזר מבי מלכא פד דנטלי ההוא מלה בהיכלא דלתתא ומתמן נפקי ומכרזי מלה עד דאשתמע בכלהו רקיעין ונחתי ואודעי מלה לכלהו דלתתא ונטילו מלה כלהו תתאין מדרגא לדרגא אפילו צפורי שמיא ועופי דארעא כלהו נטלי מלה ואודעי לה בעלמא

עד דנטלי מלה כל אינון גרדיני נימוסין ואחזיי' בחלמא לבני נשא ואתיא ההיא מלה לזמן קריב. ולזמנין דההיא מלה דאצטריכא למלכי ארעא דאינון ממנן לאתזנא ולדברא עמא דאודעין ההיא מלה עד רקיעא דשמשא לתתא וקיימא תמן עד דאינון ממנן שמשין דאתמנון על שמשא נטלי ההיא מלה ואודעי לה לאינון ממנן די בסטר אחרא ואינון מודעין ההיא מלה למלכי ארעא דאינון בסטרא דלהון וכד הוו נביאים בהו בישראל הוו נטלין נבואה דלהון מתרין עמודין עלאין דאוריתא סמיך עלייהו. לבתר דאם חלקו נביאים מעלמא ואתו מארי דמראה ומארי דחלמא נטלי מלה מאתריה כדקאמרן. ובפרשת וירא אליו עמוד ש"ג כתוב לאמר האי מאן דאסתכל צפצופי דעופי אמאי אקרי נחש. א"ל דהא מההוא סטרא קא אתי דרוח מסאבא שרא על ההוא עופא ואודע מלין בעלמא, וכן תמצא בפרשת שמות עמוד ל"ו על פסוק ויבא אל הר האלהים חרבה א"ר ינאי מה ראה משה באותו הר ראה עופות שהיו פורחים ופורשים כנפיהם ולא היו נכנסים בו. ר' יצחק אמר. ראה העופות פורחים וטסים משם ונופלים לרגליו של משה מיד הרגיש בענין והעמיד את הצאן אחר המדבר והוא נכנס לבדו. וזיל נא קרי בחיל שם עמוד ט' ותראה נפלאות גדולות. ואיך ר' אליעזר מגדפי דצפרי הבין שבגזרת עירין פתגמא להעדי ולהעביר שלטנותא דמצרים על ידי אחד מהשלשה השלטונין וקסרין שימלכו כאחד ברומא. ונראה לי שמעשה שהיה כך היה בזמן הג' קיסרי' שמלכו יחד בכיפה אבגוסטו מארקו אנטוניאו וליפידו אשר האחד מהם אבגוסטו החריב והכניע תחת ידו מצרי' וכן סיימו שם אמר ר' יצחק כד אייתי הקב"ה דינא על עמא בקדמיתא עביד דינא בההוא ממנא דממנא עלייהו לעילא דכתיב ופקדתי על צבא המרום במרום ועל מלכי האדמה על האדמה. מאי דינא אתדן ההוא ממנא דלעילא. אעברו ליה בנהר דינור דנגיד ונפיק וכדין אעדיו ההוא שולטנותא דיליה ומיד מכרזי עליה ברקיעא שולטנותא דפלניא עדיו מיניה עד דמטי ההוא קלא בכל אינון רקיעין עד דמטי באינון דשלטין בהאי עלמא. ונפיק קלא ואכריז בכל עלמא עד דמטי לינוקי ולאינון טפשין דבני נשא דלא ידעין. ע"כ. ראה נא איך דברינו מכוונין לאמת. ומה שאמר ר"י עד דמטי לינוקין ולטפשין כבר הגדנו לך בפרק ט"ו שפעמים מדברים הילדים בשעת לידתן. גם לטפשים משפיעים הרוחות הגזרה האלהית כמו שספר בן גוריון בספר הז' מהמלחמות לרומיים איך א' בו כפר ועם הארץ נקרא שמו הושע בן חנני ארבע שנים קודם חורבן הבית נבא ולא ידע מה נבא ובקול גדול ולא יסף עד יום מותו היה מכריז ברחובות ובחוצות ירושלים קול מהמזרח קול מהמערב קול מארבע רוחות העולם קול כנגדך ירושלים ובית מקדשנו ונחזור לענין הלא תראה עוד בפרשת ויקרא עמוד ל"ד איך ר' חייא ור' יוסי הוו אזלי

בארחא חמו חד אתר מדשנא בעשבים ונהר מייא דהוה נגיד ביה. יתבו עד דהוו יתבי פרח חד עופא ורחיש קמייהו. א"ר נקום מהכא דודאי נגדי טוריא הכא משתכחין.קמו ואזלו. עד דאהדרו רישייהו חמו אינון לסטין דרהטי אבתרייהו. אתרחיש לון ניסא ואשכחו קמייהו חד טינרא וחד מערתא ועאלו תמן וניצולו. וכבר שמעת מעשה דרב עיליש הנזכר בתשובת הרשב"א דשמע עורב ויונה אמרין עיליש ברח. וסמך עליהם וברח וניצול ובגיטין פרק השולח אמרו עליו דהוה ידע לשון העופות ובס' הכונות להרי"א דף נ"ח נאמר שהעופות מוכנים לבשורות טובות ורעות הנץ לבשורות טובות העורב לרעות והצפור דרור הנקרא גולונדרינה לעצירת המגפה. כי כל זמן הדבר בעיר תרחיק נדוד וכאשר המגפה נעצרת מיד חוזרים לאהליהם שמחים וטובי לב. אשר על כן על כל הדברים האלה תוכל קורא משכיל לשפוט איך כונתי לדעת הרשב"י. ואיך כרוזא קרא בחיל והגזרה העליונה מתפשטת בכל העולמות ומתפרסמת ממדרגה למדרגה עד המדרגות התחתונות מהרוחות ומהם עד צפרי שמיא כאשר אמרתי:

פרק כג

שהכשופים הם על אופנים רבים ושזאת היתה חכמת מצרים וכל בני קדם. ומביא מעשים נוראים:

מכשף גם על המכשפים החליט הרמב"ם שם שהם דברי הבל ותהו ואין בהם ממש וחכמים חולקים עליו כי הם קבלו מציאות השדים ומעשה הכשפים. ואמרו למה נקראו שמם כשפים שמכחישין פמליא של מעלה. וכפי מה שכתב הריב"ש בשאלה צ"ב מכחישין לשון כחש הוא לפי שמשנין על ידי כשפים טבע הדבר המסודר מן השמים ולעשות מן המטה נחש כמו שעשו חרטומי מצרים בלהטיהם. ואמרו רז"ל בלטיהם זה מעשה שדים בלהטיה' זה מעשה כשפים. רצונם שפעמים פועלים השדים עצמם ופעמים המכשפים על ידם והרב רבינו בחיי כתב והכחשת הפמליא הוא כשאד' עושה למטה הרכבת דברים שהם הפך הכחות הפשוטי' הנגזרים בתנועת הגלגלים ובגזירת עירין שהם נפש להם והם הנקראים פמליא של מעלה. וראוי לאדם שיניח העולם שיתנהג כמנהגו וכפי טבעו הפשוט שהוא רצון בוראו יתברך שבראו כך. ואם יתעסק בכשפים יש בזה צד הכחשה עכ"ד. וחרטומי מצרי' היו עושים דברים נפלאים בדרך טבע (שכן מעשרה קבין כשפי' שירדו לעולם ט' נטלו מצרים כדהובא בקדושין פ' ע"י). ונקראו מיונתן בן עוזיאל בפרשת וארא יניס וימברס. ובזוהר פרשת תשא פסוק וירא העם כתוב בראשיהון דכל חרשין הוו יונום וימברוס. ויחני וממרא נקראו בשמות רבה פרשת ט' ומנחות פרק כל הקרבנות. והכל א' באיזה חלוף האותיות. וזאת היתה

חכמת מצרים אשר עליה נאמר ותרב חכמת שלמה מכל חכמת מצרים ובילקוט סי' רל"ה אחז"ל שני מכשפים היו במצרים יוחנן וממרא ועשו להם כנפים בכשפי' ופרחו באויר ונתלו ברומו של עולם. אמר גב יאל ברוב גאונך תהרוס קמיך מיד אמר הקב"ה למיכאל צא ועשה בהן דין. תפשן מיכאל בציצת ראשן וקעקען על פני המים. הה"ד אתה פוררת בעזך ים שברת ראשי תנינים על המים ע"כ. ומפני שישראל היו מורגלים באותה חכמה שלמדו במצרים וכמו שאמר הכתוב ויתערבו בגוים וילמדו מעשיהם על כן הוצרך הכתוב למנוע מהם ולאסור את החכמה הזאת. ואמר מכשפה לא תחיה ולא אמר מכשף מפני שהכשופים מצויין בנשים יותר וזה מחמת הטומאה אשר עליהן. וכן כתוב בזוהר פר' וירא אליו אתתא ביומי מסאבותא אית ליה לבר נש לאשתמרא מינה. שהאשה המכשפת בימי נדותה תצלח יותר בכישופיה מבימי טהרתה. ושם נאמר א"ר אמאי כל זיני חרשין וקוסמין לא אשתכחו אלא בנשייא. א"ל הכי אוליפנא מדאתא נחש על חוה הטיל בה זוהמא בה הטיל ולא בבעלה. וכן במדרש רות הנעלם עזריה שאל לר' יוסי איש כפר אינון מ"ט חרשין אינון יתיר בנשיא ולא בגובריא דכתיב מכשפה לא תחיה ולא כתיב מכשף. א"ל לא תאונה אליך רעה דא סטרא דנוקבא. ונגע לא יקרב באהליך דא הוא דכורא. ומן נוקבא כל זיינין חרשין וכל עומקין בישין אתי לעלמא. הה"ד ומוצא אני מר ממות את האשה אשר אסורים ידיה. ר' ינאי ור' יהושע חד אמר וכו', וחד אמר מן הנקבות באות כל מיני נחש וכישוף וכו'. ושם נאמר עוד הן הנה היו לבני ישראל בדבר בלעם בדבר ממש שאוליף לון דברי חרשין וקוסמין ובהן לאחר שהיו אוכלין עמהם היו מחרשי ומיד הוו סגידין לטעוותהון. ואמרו עוד העובר בין שתי נשים אם נדות הוא נכפה. ובההוא מעשה דשמעון בן שטח אמרו שכל זמן שרגלי המכשף אינם נוגעים בארץ לא יפעלו פעולה כדלקמן:

ודע שהכשופים על אופנים רבים וכלם מתפעלי' בכח השדים. יש מהן שמשתנים עצמם וצורות' והורגי' הילדים הקטנים ואלו הן הנקראים מהאומות לאמיאש ואישטריגיאש, וכן כתוב בזוהר פרשת משפטים עמוד קע"ב ז"ל. כל אינון נשמתין דמתעשקן מאן אינון הכא איהו רזא. אלין אינון נשמתין דינוקי זעירין כד אינון ינקי מגו תוקפי דאמהון. וקב"ה חמי דאי יתקיימון בעלמא יבאשון ריחיהון ויחמצון כחומץ דא לקיט לון זעירין בעוד דיהב ריחא. מה עביד שביק לון לאתעשקא בידא דהאי אימא ודא לילית מכיון דאתייהיבת ברשותא תדאת בההוא ינוקא ועשיקת ואפיקא ליה מעלמא כד איהו יניק בתוקפא דאימיה. ובס' החסידי' סי' תי"ב נאמר שאם יקרה שהנשים החשודות שהורגות את הילדים תהיינה בבית הכנסת יכריזו שישחיזו את שיניהם באבנים המקיפות את

הבאר והחייבו' באותה שעה ימותו. הנך רואה איך יחסומיתת הילדים ללילית אשר בכחה יכולות המכשפות לפעול בילדים אשר יודע מהם שיצאו לחרבות רעה ויקדחו תבשיל' ברבים. וידוע הוא שכל המכשפים והמכשפות עושים תנאי עם השד ומוסרים להם נפשותם. ותחלת דבריהם מפתים אותם להסירם מיראת ה' ומכחישים השגחתו. ובגיני העיר אשר בחלקת האפריקה השחורים עם סכין קטן מכים אצבעותיהם בין הבשר והצפורן ומוציאין בתוך קרן א' של תיש איזה דם ועמו כותבים על לוח איך מוסרים עצמם לשד ופועלים נפלאות גדולות. יש מהם שמשתנים צורתם בצורת חתול או אווז או בעל חי אחר ונכנסים בבתים והורגים הילדים הקטנים ואומרים שאחר מיתתם הולכים לבית קבורתם וחותכים מהם הלבבות ומקריבים אותם לשדים ומודים שכאשר מרפאים בעל כרחם איזה ילד שכשפו מחוייבים להמית אחר במקומו לפייס את השטן. ויש מהם שעושים קפיצת הדרך ומהלך כמה ימים בימים מועטים. ויש מהם שבין השמים והארץ הולכים תלוים באויר כאשר קרא לאיזה שחור אשר חזו עליו שימות מנשיכת עקרב ועם כל זה לא יכול להציל את נפשו כי ניצל מאחד הפחתים ולא נצל מהעקרבים ופתע פתאום פגע בו עקרב ומת מנשיכתו. ויש מהם שזורעים בחלקת שדותיהם את הקשאים אבטיחים בצלים ושומים וכי ישלח איש את בערו וביער בשדהו מיד שנכנסת הבהמה בתחום שאינו שלו נופלת לארץ ורוח אין עוד בה עד שבחבלים יוציאוה. ויש מהם שאם גנבים באו להם ויברחו בהחבא אם לא ימצא הגנב לוקחים מעפר מדרך כף רגלו נדפס בחול אשר פתח הבית ובמבטא שפתם כל מקום שהגנב הוא שם יחוג וינוע כשכור ולא יכול עוד לצאת ולבא ולהרחיק את נדודו עד ימצאו. ויש מהם שמניחים את פירותיהם על פני הארץ כהפקר לכל. ואם א' בא ושולח אח אמתו לאכול או ליקח מהם ותיבש ידו אשר שלח אליו עד בואו הבעל ומתיר לכשופו. וכל מיני הכשופים נמצאים שם כי הם שחורים ונשמתן מסטרא דמסאבא. והם קורים עוד היום לשדים גיניס. ונראה לי שהוא השם שקוראים להם בהרבה מקומות בזוהר זיני בישין בחלוף ז' בג' אשר הם קרובים במבטא. וספר לי איש נאמן מבני עמנו אשר נתיישב ביניהם כארבעים שנים איך פעם א' היה מהלך בדרך רוכב על סוס. ויהי באמצע הדרך העבד השחור העובר לפניו הפך פניו לנגדו לראות מה יקרה לו ותכף הסוס אשר רכב עליו נתעכב במקומו ויעמוד מלכת. ואף שהכה אותו מכת מות לא הועילה השתדלותו כלום עד שהעבד הגיע ותפס אותו בהרסן והעבירו מן המקום ההוא. ואז שם לדרך פעמיו בלי איחור ועכוב. ויהי בלילה והנה זה מספר לרעהו מכשף כמהו אשר בבית אדניו אתו בבית את כל אשר קרהו ואת פרשת הדרך אשר עליו הוי ג' גיניס עומדים

ואיך כאשר ראם ויאמר ומחנה שדים זה הפך פניו לאדוניו לראות מה יהיה לו ואיך הסוס הוכה בתמהון ואתה הקורא אל תתמה מזה כי הבהמות רואות מה שאין האדם רואה. וכן אתונו של בלעם ראתה את סמאל ותט מן הדרך. וכבר אמרו חז"ל כלבים צועקים מלאך המות בעיר. וכל זה אינו מן הנמנע כי כבר ידענו שכל מה שפועלים המכשפים הוא בכח השדים. וכבר אמרו רבותינו על פסוק ואת בלעם בן בעור הרגו על חלליהם שהיה פורח במעשה כשפים עם מלכי מדין באויר ופנחס הראה להם את הציץ שהשם חקוק בו והם נופלים. ובפרק ג' ממסכת סוטה הביאו מההיא יוחני בת רטיבי אלמנה מכשפה שהיתה עוצרת רחמי הנשים מעוברות בכשופיה ולאחר שהיו מצטערות מאד בעת לידתם היתה מראה עצמה צדקת ואומרת אלך ואבקש רחמים אולי ישמע השם תפלתי. והולכת וסותרת כשפיה והולד יוצא. ודומה לזה ראיתי בס' הגמוני העיר פורטי במלכו' פורטוגאל שם כתוב איך בשנת אלף ושלש מאות וכ"ט למנין הנוצרים ולחשבוננו חמשת אלפים ושמנים ותשעה נשא דון אפונסו האחד עשר מלך קאסטילה דונה מאריה בתו של דון אפונסו הרביעי מלך פורטוגאל ותהי לו לאשה. אולם בהיות שבעלה היה אוהב בדביקה בחפיצה ובחשיקה לדונה ליאונור דיגושמאן ובאהבתה ישגה תמיד וישנאה המלך שנאה גדולה מאד. וירא ה' כי שנואה היא ויפתח את רחמה ותהר האשה. ויקרבו ימיה ללדת ותקש בלדתה כי נהפכו עליה צירים ובתוך עשרה ימים רצופים לא יכלה ללדת כי החשוקה ואהובה של המלך דונה ליאונור הנז' הכניסה עמה בחדרה מכשפה ערביות ועשתה לה כישופיה אשר דחקה בין ידיה, והמלכה יושבת מתעצבת קרובה למות. אין דן דינה למזור ורפואות תעלה אין לה עוד. והנה בחצר בית המלך איש עברי מאנשי בני עמנו רופא מובהק ותוכן גדול למלך (אשר כפי הנראה היה ר' יצחק ישראלי) אחר שנשא ונתן בדבר גמר בדעתו שענין התאחרו' הלידה לא היה כפי הטבע אפשרי כ"א ע"י איזה כשופי' וכן יעץ למלך שיאמר לכל העם הנצבים עליה שיצאו כלם החוצה ולא יעמוד עמה כי אם הוא ואיזה נשים שתשתדלנה על ענייניה. ושהאשה אשר תבשר לו מלידת המלכה יעשרנה המלך עושר גדול ועם מתנות גדולות יכבדנה. ותכף בכל מגדלות העיר יקישו הפעמוני' וישמחו הכל בטוב מזלו של מלך. וכן נעשה וישאר הוא ואיזה נשי' עמו. ואחר איזה זמן אמר הרופא עת ללדת ילדה המלכה כחש להן. ותכף פתחה הלדת ויצאה כברק א' מהנשי' להגיד אל המלך ולהרויח בשורתה ומיד בחצוצרות וקול שופר הריעו לפני המלך וקול הקריה הומה ילדה המלכה והעיר ואלאדוליד צהלה ושמחה. ויהי כשמוע דונה ליאונור השמועה כי באה אל אזניה ותתחלחל מאד ותחר אפה ותגע לערביתהמכשפה ותאמר לה מה עשית לי כלבה ולמה

רמיתני והערבית בחושבה שלא היו עוד לתועלת הכשפי' אשר דחקה בין ידיה ותפתח אותן נפלו הכשופים לארץ ונאפופיה מבין ידיה באמרה מה אעשה לך הגברת האל על כל יכול כחו בלתי תכלית וידו העליונה על כל משלה. והיא לא ידעה כי מה' היתה לו לרופא המלך עצתו אשר יעץ. ויהי כאשר חשב כן היה. כי תכף שהמכשפה השליכה הכשופים מן ידיה ילדה המלכה ותלד בן וממות לחיי' ניצלה ואם הייתי כותב כל מה שראיתי כתוב מענייני הכשופים לספרם לא יספיקו אמרים ומלות יכלו ימים ולילות. בספורים והגדות:

פרק כד

מעשים מופלאי' שעשו מכשפים ואיך יוכלו להשתנות גופם כנופי בעלי חיים.

ואולם אם המכשפות והמכשפים יוכלו להשתנות עצמם בגופי בעלי חיים כאשר אמרתי כבר נשאו ונתנו בדבר כל חכמי א"ה ורבים מהם הסכימו שכך הוא האמת והביאו ראיה לדבריהם מהרבה ספורים שאירעו בעולם מעידים ומגידים ההתהפכו' הזה. וכן גיללילמו הגמון צור העיד שמכשפה אחת הפכה א' מאנשי אנגליאה בחמור. ושפטו שהחמור אשר היה נכנס כל יום ויום לשמוע הפילוסוף אמוניאו היה אדם בצורת חמור. גם בילוני בספרו אשר נדפס בפאריש העיד שהוא ראה בקאירו של מצרים חמור אשר המשחק עמו ברחוב העיר היה מדבר עמו וכפי התנועות שהיה עושה בראשו היה מראה לכל שמבין את דבריו. וכשהמשחק היה אומר בחר לך האשה היפה מכל הנשי' סביב סביב היה הולך ואחר ראות כלן היה משתעשע עם היותר יפה שבכלם. ואם היה אומר תן הספר הזה ליותר חכם מהחבורה היה מוליכו ליותר נבון שבכלם ויותר מזה ראיתי אני בעיני עושה לסוס אחד בעיר הזאת אמשטרדם יש כמו חמש שנים, ויואן בודינוס מעיד בספרו מהשדים איך בשנת אלף וחמש מאות ושבעים וארבעה למנין שהאומות מונין נגזרה גזירה לישרף גוליאו די ליאוני המכשף לאחר הודאתו שבצורת זאב הרג בצפורניו ושיניו שתי נערות בתולות יפות ונער א' מעשר שנים ואכל מבשרם. גם בשנת אלף וחמש מאות ואחד ועשרים נגזרה גזרה על פיטרוס בורגט ומיכאל וירדון לשרפה על שהודו ולא בושו איך הסירו מעליהם עול מלכות שמים ונשבעו לעבוד השדים. והיו חוגגים לו ומרקדי' לפניו. ואיך אחר זה משחו עצמם ונתהפכו לזאבים רצים על פני השדה ובועלים ונואפים עם הזאבות. וכך היו עושים מידי יום ויום וחוטפים הבתולות והילדים להרוג אותם בהרים ולכלותם מעל פני האדמה. ופעם אחרת היו מתהפכים עצמם בצורתם האנושית, ופיטרוס מאמור בחבורו מהמכשפות קיים ההשתנות הזה מאנשים לזאבים. וכתב עוד יוב פינצל בספרו הי"א מהפלאים שמכשף א' בעיר פדובה

בצורת זאב נתפס מאיזה רועים ויכרתו לו ידיו ורגליו ומיד נראתה צורת אדם בלי זרועות ושוקים שהיה המכשף, והביא ראיה עוד לדבריו ממה שקרה בעיר קונסטנטינו פלה חצר בית המלכות למלכי התוגרמיי'. אשר שם בשנת אלף וחמש מאות ושנים וארבעים לחשבונם נכנסו לעיני כל העם בעיר מספר עצום מזאבים אשר לדעתו היו מכשפים. ויעקב ספראנגיר מעיד איך קרוב לאישטראבורג היו שלש מכשפות בצורת חתולים גדולים ממיתים האנשים. ואינריקו מולינווירי בספרו אשר הקריב לקיסר סיגישמונדו כתב איך לפני רום הדרו נשאו ונתנו על ענין אפשרות ההתהפכות הזאת וכלם אחר הדרישה והחקירה הנאותה גמרו שהיתה אפשרית ואמיתית. אולם בענין הזה רבים וכן שלמים גוזרים שמעולם אינם מתהפכים מהצורה האנושית לבהמות אלא שמושחים עצמם באיזה עשבים ושמני' הידועים לשדים ואז נופלים כמתים ונראה לדמיונם שהם בצורת בעלי חיים ושהם בגנים ופרדסים כי איך יוכל להיות בזמן ועת אחת בעל חי מדבר בשכל ובלתי מדבר. ויש מהם שאומרים שיש לשד לעשות יותר ויותר כי כאשר האדם מסיר מעליו עול מלכות שמים מיד נעשה כסוס כפרד איך הבין. ובגלל הדבר הזה גם תוארו ודמותו יוכל להחליף בצורת בהמה כמהו. ויש מהם שאומרים שהשטן יוצר סביב האדם צורות הבהמות הללו ולהראות מחוץ גוף אוירי כפי רצונו וחפצו כאשר כתבנו בפרק העשרי'. ולזה תראה כי כאשר חתכו ידי ורגלי הזאב נראה המכשף בלי זרועות ושוקים כי הצורה הפנימית היה מאדם והחצונית אויריית בהמיית שאין בה ממש כ"א למראי' העין. ודעתי נוטה לסברה הזאת וכפי האמת הזה אינו מן התימה הפלאים הגדולים אשר היה עושה סימון מאגו. כי הלא הוא בפני הקיסר נירון היה מראה עצמו פעם בחור כארזים ופעם כזקן ונשוא פני' ושערו הפך לבן. והיותר מתמיה שפעם א' אמר לו לקיסר שיחתכו ראשו וביום השלישי יקום ויחיה לפניו. וכן היה שאחר שחתכו את ראשו ויהי ביום השלישי חי וקיי' הראה עצמו בפני הקיסר ועיני כל העם רואי'. ויתמהו איש אל רעהו ולא ידעו כי הוא הפך שה פזורה בצורתו וחשבו שהרגו אותו והוא כמתלהלה היורה זקים היה רואה ואינו נראה בין ההמון חוזים. ועל דבר הפלא הגדול הזה הקימו לו צלם וכתבו עליו סימון האלוה הקדוש כאשר העיד איוסיביאו סיזאריאינסי ואיריניאו בספר הראשון מויכוחיו נגד המינים והדברים האלו נעשים בכח השטן וקראו' חז"ל אחיזת העיני' באשר מרמי' לעין ומראי' מה שאינו במציאות כלל. וכן בירושלמי פרק ארבע מיתות אמר ר' יהושע בן חנניה יכול אני [ע"י ס' יצירה] ליקח דלועים ואבטיחי' ולעשות' איילים וצבאים ממש. ואמר ר' ינאי מהלך הייתיבשוק זה של ציפורי וראיתי מכשף א' לוקח צרור וזרקו למעלה והיה יורד ונעשה עגל. וכאשר

הקשו לו מהא דאמר רבי אלעזר בשם ר' יוסי בן זמרא אם מתכנסין הן כל באי העולם אינן יכולים לבראת יתוש א' ולזרוק בו נשמה. השיב לו שאפשרות הדבר היה מפני שהמכשף היה קורא לשר שלו הממונה על הכשופים וזה גונב עגל מן הבקר ומביא לו ואמר ר' חיננה בי ר' חנניה מטייל הוינא במקום הגפת דלתו' של ציפורי וראיתי מכשף א' שהיה לוקח אבן א' וזורקה ונעשית עגל. באתי וספרתי לאבי אמר אם אכלת ממנו האמן המעשה וביען ודאי לא אכלת ממנו האמן שהכל היה אחיזת עינים בכח השדים:

פרק כה

מענין הלחישות והקמיעות וצורות לרפואה.

חובר חבר הוא המלחש הבעל חי כדעת רבותינו ז"ל. וכתב הרמב"ם הוא האומר כך וכך על הנחש כדי שלא יזיק. וכן בדוד סימן נ"ח הוא אומר כמו פתן חרש יאטם אזנו אשר לא ישמע לקול מלחשי', ר"ל שהרשע אשר איננו שומע לקול הצדוקים מוכיחי' הוא כמו הפתן חרש כשהוא מזקין נעשה חרש מאזנו אחת ואוטם האזן השנית בעפר שלא ישמע את הלחש שהחבר משביעו שלא יזיק. וכמו שהעיד ירמיה הנביא בסי' ח' הנני משלח בכם נחשים צפעוני' אשר אין להם לחש ונשכו אתכם נאם ה'. ולענין הדין כבר כתו' בא"ח סימן שכ"ח לוחשים על נחשי' ועקרבי בשביל שלא יזיקו, והלחישה הזאת היא באיזה שם משמות הקדש משום פקוח נפש כמו שכתב הב"י שאין לך דבר שעומד בפני פקוח נפש, א"כ כבר העידה התורה האלהית שיש כח בשמות ובמלות, ושענין החבר הוא אמיתי ולא כמו שחשב הרמב"ם ורבי' אשר אתו מהאומות הגם שגם מהם קיימו החכמה הזאת. וכן פיטרוס די אלבנו כתב מאיזה יהודי א' אמגוש איך באיזה מלות באזן הפר מלחש היה נופל מת ארצה ותכף עם מלות אחרות אזן מלים תבחן היה מחייהו וגיללילמו פאריזואינסי יורה המלות אשר אף החיות הדורסות והטורפות היו סרות למשמעת' ונכנעות תחת ידם. ובגיני עיר בחלקת האפריקה כאשר השחורי' המכשפי' רוצי' לתפוס ולהרוג הפילי' לוקחי' מתחת מדרך כף רגליה' עפר וקושרי' אותו בבגד ובאיזה מלות מוליכי' אותם לבית שחיטת' הלוך וגעו בדרך:

גם מענין הזה הלוחשי' על המכה וחכמי' כללו באלו שאין להם חלק לעולם הבא הלוחש על המכה ואומר כל המחלה אשר שמתי במצרי' וכו'. ופירשו בגמרא הלוחש על המכה אמר ר' יוחנן וברוקק בה לפי שאין מזכירין שם שמים על הרקיקה ור' יעקב בן חביב פירש וברוקק שכן דרך מלחשין לרקק קודם הלחש. ואסור להזכיר פסוק על הלחישה ויש לחשי' שדרכן לרוק אחריה' ואומר אותן בלשון לעז ומזכירי' להם שם בלשון לעז ואמר לי רבי דמותר דאין אסור אלא לוחש על הרקיקה דנרא' שמזכיר השם על הרקיק'

וכו'. עכ"ד וכן הוא הדין. וכן תמצא אצל רבותינו שבת פרק במה אשה ז"ל. לאשתא בת יומא פי' קדחת שאחזתו כל יום לשקול זוזא חיורא וכו' ולימא הכי והכי. לאישתא צמירתא מחממת וקודחת כל הגוף א"ר לשקול סכינא דכוליה פרזלא ולימא וירא מלאך ה' אליו וכו'. לסימטא [שחין קלוב] לימא הכי והכי מי שישב לו עצם בגרונו מביא מאותו המין ומניח על קדקדו ואומר הכי והכי ובירושלמי בשלהי שבת מר בריה דר' יהושע בן לוי הוה ליה בלע (חולי בבית הבליעה) אתא חד בר נש לחש ליה משמות שלמד ליה בן פנדרא ונרפא. כשיצא שאל לו מה לחשת לי ויאמר לו האמת. א"ל ניחא לי אילו מיית ולא כן אשמע. כי לחש לו משמות רוחא דמסאבא ובכח השדי'. ועלה אמר אביי כל מניינא ר"ל לחישות משמא דאימא וכל קטרי דשמאלא. וכתב על זה הרשב"א בשאלה תי"ג ומה התועלת יש בין שם האם לשם האב לפי העיון. וזה ודאי כך הוא אבל כבר למדונו רבותינו במדרשו של הרשב"י פרשת שמות עמוד כ"ח שכן דרך המכשפי' לקחת דבר שאין בו חשדא ולזה אין מזכירין לעולם שם אביו של אדם כי אם שם אמו דבר שאין בו חשדא. ומעשה בבן דמא בן אחותו של רבי ישמעאל בפ"ב מעבודה זרה שהכישו נחש ובא יעקב איש כפר סכניא לרפאותו ולא הניחו ר' ישמעאל, אמר לו ישמעאל אחי הנח לי ואתרפא ממנו ואני אביא לך מקרא מן התורה שהוא מותר ולא הספיק לגמור הדבר עד שיצאה נשמתו ומת קארי עליה ר' ישמעאל אשרך בן דמה שגופך טהור ונשמתך יצאה בטהרה ולא עבר' על דברי חבריך שהיו אומרים ופורץ גדר ישכנו נחש. וזה יעקב מכשף היה ובכח השטן היה פועל. ומה שכתב היוסיפון לרומיי' שאספאסיאנוס הקיסר המחריב הבית ברוקו ובמראית עיניו ריפא החגר והסומא ג"כ היה כפי מה שהעיד טירטוליאנו ע"י שד כמו שעוד היום יש רבים בין האומות ונקראים בלשונם סאלודאדוריס. נמצינו למדין שענין הלחישות הוא אמיתי. והתירו לנו חז"ל כמו שהובא בא"ח סימן ש"ו למדוד בשבת אזור מי שהוא חולה וללחוש עליו כמו שנוהגות הנשי' דהוי מדיד' של מצוה ובתנאי שלא יהיו שם שמות של טומאה וכשופי'. ונראה לי ששלום בן הלוחש הנזכר בסי' ג' מס' נחמיה על שם חכמתו בלחישות נקרא על ידי שמות הקדש. וכן התירו לנו עוד הקמיעות בין של עיקרין בין של כתב, ובכלל אמרו אביי ורבא דרך כלל כל דבר שיש בו משום רפואה אין בו משום דרכי האמורי. ולענין הדין כתב בא"ח סימן ש"א אין יוצאין בקמיע שאינו מומחה ואם הוא מומחה יוצאים בו לא שנא איתמחי גברא ולא קמיעא כגון שכתב לחש א' בשלש אגרות ורפאו שלשה בני אדם. דאיתמחי גברא לאותו לחש בכל פעם שיכתבנו אבל לא לשאר לחשים וגם אין הקמיעא מומחה אם יכתבנו אחר לא שנא אתמחי קמיעא ולא גברא כגון שכתב

לחש אחד באגרת אחת וריפא בו שלש פעמים שאותה אגרת מומחה לכל אדם וכל שכן אי אתמחי גברא וקמיעא וכו' וכפי בעלי הקבלה כותבין אות' בקלף ידוע ובפר' בעור של צבי. ולא לתהו והבל נחשבו הקמיעות כי כלם מלאים שמות הקדש. וכבר ידענו שמוש תהלים שכלם צריכין עונה ידועה וכן בפרק ח' דיומא תנו רבנן ה' דברים נאמרו בכלב שוטה פיו פתוח ורירו נוטף ואזניו סרוחות (פי' כפולות למטה) וזנבו מונחת לו בין ירכותיו ומהלך על צדי רשות הרבים. ושמואל אמר רוח רעה שורה עליו. ודנכית ליה מאית. מאי תקנתיה. אמר אבייי ניתי אמרכא דאפא. פירוש עור דדכרא צבוע זכר ונכתוב עלה וכו'. וספר לי הענו והחסיד המקובל האלהי מהר"ר אהרן ישועה אשר מברביריאה בא למחננו קדוש השנה הזאת איך קרה שם מקרה שא' מגדולי הארץ יצא עם תליו וקשתו לצוד לו ציד וירא והנה חזיר היער רובץ תחת רותם אחד וישא ידו בקשת ויורהו חץ והנה החצי מנהו והלאה ויצא עליו החזיר בחמת כחו ויפילהו על פניו ארצה ויכהו הכה ופצוע עד שהגיעו אנשיו ונשמה לא נשארה בו ויצילוהו ויקחוהו ויביאוהו אל ביתו והנה האיש מתגולל בדמו עלה כלו קמשונים משער החזיר הדבוק בתוך הפצעים ויתחלחל הרופא מאד כי אמר אנושה מכתו אם לא בהסיר השערות מעל בשרו. ויצו ויביאו חמת נפוחה מלאה חלב ויניעו אותה ע"ג גופו כמו שעושי' לחבץ החמאה. ותכף פתחו את החמת והנה כלה מלאה שערות ובמכות לא נשאר בהם עד אחד ותהי לנס ונראה לי שגם הרופא הזה פעל ע"י לחישות כי אין בסגולת החלב לבלוע השערות. ומה שאמר הרשב"א בתשובה הנזכרת על עשיית צורת אריה במתכת לרפואה ושכך היה הרמב"ן מתיר ועושה, כך ראיתי בס' ליאוני סואויאו על הפאראסילסו שצורת האריה מועילה לחלאי האיסטומכא. וכך אשר וקיים קארדאנו בספרו הט"ו מחלוף הדברים. והורה איך עושים הצורה הזאת תחת מבטת המזלות והשפעת הככבים הנראים. ולכן הוא מותר כי נעשים בחכמת התכונה. וכן במסכת שבת פרק במה אשה יוצאה בסלע שעל גבי הצנית וכו'. והכל שריר ובריר וקיים:

פרק כו

כולל ענין שאלת אוב ידעוני, ודורש אל המתים.

שואל אוב גם כן הוא מין ממיני הכשוף. ופיתום הוא שם המכשף. וכפי מה שנראה לנו מענין הבעלת אוב עם שאול זה המעלה את המת ומדבר עמו. וכבר הוכחתי במאמר הראשון שכך היה המעשה בפועל כפי פשוטו של מקרא ודעת רבותינו ז"ל. והיא חכמה גדולה ונאסרה בתורה בהיות שכבר נתן לישראל האורים ותומים ונביאי האמת והצדק שאינן מכזבי' לעולם וכל שאר עתידות מסופקות. וכן בדברי הימים א' סימן י' כתיב

וימת שאול במעלו אשר מעל בה' על דבר ה' אשר לא שמר וגם לשאול באוב לדרוש ולא דרש בה' וימיתהו, ואליה המדקדק בהגהות השרש מרד"ק כתב אולי נקראים הצלמים כן מלשון כאובות חדשים לפי שהן כדמות נודות נפוחות והרוח שבהן הוא סבת הדבור והצפצוף ורז"ל אמרו זה בעל אוב א' המעל' בזכורו וא' הנשאל בגלגלת. ופירש רש"י בזכורו מעלה ומושיב את המת על זכרותו. ובעלי התוספות הקשו לו דזה לא יתכן בבעלת אוב דשאול. ותירצו דשם מכשפות כך הוא תרגומו. דאוב וידעוני מתרגמינן בידין וזכורין. ולי נראה דיפה פירש רש"י יען חכמי הגוים משיחים לפי תומם מעידים איך פיתיא מכשפה למקדש אפוליני דילפיקו היה באיזה דברים מעלה הרוח דרך נקבות' ואז חוץ מדעת' היתה מגדת העתידו', ואם פיתיא הוא שם למכשפה מעלה הרוח בנקבותה גם בעיני פיתום שם זכר למכשף מעלה המת דרך זכרותו. הגם שמעשה בעלת אוב עם שאול היה בין הפרקים ומבין אצילי ידיה, והכשופים הם מינים ממינים שונים. וכן טירטוליאנו כפי מה שכתב עליו סטיאוקו בפירוש הסימן הי"ט מס' ויקרא הגיד איך עדין בזמנו ראה אשה אחת אשר היתה מעלה הרוח דרך נקבותה ומשם היה הרוח מדבר עמה ומשיב לשאלתה. ולוקאנו בס' הששי שלו מגיד איך בהיותם יוליוס קיסר ופומפיאוס במקדוניאה קודם שיערכו מלחמה בשדות פארצאליאה הבן הקטן מפומפיאוס מתאוה לדעת אחרית המלחמה הלך אצל אמגושית אחת נקראת שמה איריקטו והיא העלתה בכשופיה מת אחד אשר הודיע לו כל מאורעי המלחמה ושהוא ימות במלחמה ועולליה' ירוטשו וכן היה. ודמיון זה אירע בארץ ספרד אשר גם כן אמגושית אחרת הגידה מיתת דון אלוארו די לונה משנה למלך כאשר תראה בין ספוריו:

ידעוני כפי רז"ל הוא עצם חיה ששמה ידוע ומדבר על ידי כשוף. וכן בתרגום יונתן בן עזיאל גרם ידוע. וכתב הרב רבינו בחיי ואותה חיה נקראת בני השדה וזהו שכתוב באיוב ס"ה כי עם אבני השדה בריתך וחית השדה השלמה לך והאלף מאבני נוספת ואנכי לא ידעתי משפט החיה הזאת ולא ראיתי שום ספר מספרי האומות שידבר עליה. אבל לא מפני זה נחליט על רז"ל שלא כוונו לאמת כי הם היו קרוב לזמן הנבוא' ודעתם רחבה מדעתנו, ויש מכחמי האומות שאמרו שידעוני נגזר מן ידע ור"ל היודעים והחכמים המכשפים. והפירוש הזה דחוק ואין לו לא טעם ולא ריח דורש אל המתים זה המרעיב עצמו ולן בבית הקברות ודורש אל המתים כדי שיבאו לו בחלום ויודיעוהו מה שירצה. וזה ההפרש לו בחלום ויודיעוהו מה שירצה. ההפרש שיש בין שאלת אוב לדורש אל המתים. וזהו ענין האמגושא דהוה מחטט שכבי דפרק חזקת הבתים ובזוהר פרשת אחרי מות עמוד קכ"ח נאמר איך מותר לבני ישראל ללכת אצל המתי'

ולאתדבקא נפשא בנפשא כאשר היה עושה ביחודין המקובל הגדול הרי"ל ז"ל, ואיך שאר עמין כד אתיין למיתיהון אתיין בחרשין לאתעב' עלייהו זינין בישין. וישעיה הנביא כלל שלשה מיני עבירות האלו בפסוק א' בסימן ח' באומרו וכי יאמרו אליכם דרשו אל האובו' ואל הידעונים המצפצפים והמהגים הלא עם אל אלהיו ידרוש בעד החיים אל המתים. ופירושו אצלי כך הוא כאשר יאמרו אליכם ראו וכן תעשו כמוני דרשו אל האובות ואל הידעוני' המצפצפי' בקול נמוך כדרכם כמו שאמר הכתוב והיה כאוב מארץ קולך. גם הלא כל עם ועם דורש רצון אלהיו בעד החיים באמצעות המתים ולמה לא תעשו כמונו כמוהם. לתורה ולתעודה אם לא יאמרו כדבר הזה אשר אין לו שחר ר"ל זאת תהיה תשובתכם שתשמרו את התורה ואז תראו שישמעו את דבריכם ויאמרו כדבר הזה אמת שאין לשום אלוה אוב וידעוני שום שחר כי הם אלהים אחרים ומעשה תעתועים ואין ראוי לעזוב האמת ולרדוף אחר השקר. וזאת תורת העולה על פרקינו אלה בפירוש התשעה התועבות שאסרה לנו התורה האלהית וכלם מסטרא דשמאלא ומסאבא בהיות שבני ישראל ממלכת כהנים וגוי קדוש ראוי להתדבק בטהרה ובנביאי השם המגידים העתיד לבא בלי שום ספק וגמגום. ועל כן סמך כי תועבת ה' כל עושה אלה תמים תהיה עם ה' אלהיך כי הגוים האלה אשר אתה יורש אותם אל מעונני' ואל קוסמים ישמעו ואיזה לא כן נתן לך ה' אלהיך. נביא מקרבך כמוני יקים לך ה' אלהיך אליו תשמעון.

פרק כז

נותן טעם לשבח על ענין השנאה שיש לרוחו' הללו לבני האדם.

אחרי דרך מבוא הביאור המספיק בעניינים היקרים האלה עתה באתי קורא משכיל להגיד לך בכתב אמת שהרוחות האלו הם הם אויבי האדם ומבקשים רעתם ומיתת' בכל תוקף ובפרט כל מחשבותם להפיל אותם בחטא ולהשפיל את כבודם וכן בס' הזוהר פרשת אלה פקודי עמוד תע"ט ז"ל. היכלא דא איהו אתר דכל אינון דאקרון אלהים אחרים. בגין דאתגליין הכא. וכל אינון דמפתי להו לבני נשא בענוגין דהאי עלמא לאזנא' בענוגי נאופין דעלמא ומשכי להו בחר ענוגין ונאופין דהאי עלמא ואינון דרגין דקיימין לסאבא תדיר. ובפרשת בראשית עמוד קע"ו כתוב לאמר כל קרי דחמי בר נש הוא מגו רוחין נוקבין דאתיין ומזדווגן עמיה ומתחממן מיניה ואולידין דוכרין ונוקבין ואלין אקרון נגעי בני אדם. וכן במדרש אבכיר ויחל נח איש האדמה ויטע כרם בא לקראתו השטן ויאמר לו רצונך שנטענה יחד אני ואתה. א"ל הן. מיד הביא רחלה א' ושחטה על הגפן ואחר כך הביא ארי ושחטו על הגפן. ואחר כך חזיר א' ושחטו על אותה הגפן. מפני מה עשה כן השטן כשאדם שותה כוס א' הוא כרחלה ענו ושפל רוח וכשהוא שותה

שתי כוסות מיד נעשה גבור כארי מתחיל לדבר גבורות ואומר מי כמוני. וכשהוא שותה שלשה או ד' מיד נעשה כחזיר שמתלכלך בטיט ורפש אף הוא מתלכלך בקיא ואף במימי רגלים. ע"כ. ואל תחשוב בלבך שנח איש צדיק תמים עשה שותפות עם השטן. אבל כונתם להורות שבהיות השטן גרמא בכל נזקי האדם אף הוא היה סבת המצאת היין אשר עליו נאמר זנות יין ותירוש יקח לב. ופוק חזי פה קדוש מפיק מרגליין בפרשת וישלח עמוד שפ"ח, ז"ל. כל רוחין ושדין ועלעולין ומזיקין וכל רוחין דמסאבו כלהו שליטין ושטאן בעלמא לאסטאה ואתמנון בדוכתי דאתחריבו ובחקלין תקיפין ובמדברין חריבין וכלהו מסטרי רוח מסאבא. והא אתמר דהא רוח מסאבא דאתיא מנחש עקימאה איהו רוח מסאבא ממש ואיהו אתמנא בעלמא לאסטאה בר נש לגביה. וע"ד יצה"ר שליט בעלמא ואיהו אתמני לגבייהו דבני נשא ואשתכח עמהון בעקימו ובתסקופי' אתי לגבייהו לאסטא לון מארחוי דקב"ה כמה דאסטי האדם קדמאה וגרים מותא לכל עלמא. הכי נמי אסטי להון לבני נשא וגרים לון לאסתאבא. ומאן דאתי לאסתאבא איהו משיך עליה ההוא רוח מסאבא ואתדבק בהדיה, וכמה אינון דזמינין לסאבא ליה ומסאבי ליה ואיהו מסאב ומסאבין ליה בהאי עלמא ובעלמא דאתי והא אתמר. ובשעתא דאתי בר נש לאתדכאה ההוא רוח מסאבא אתכפייא קמיה ולא יכיל לשלטאה עליה ובדין כתיב לא תאנה אליך רעה וגו' אמר רבי יוסי לא תאונה אליך רעה דא לילית. ונגע לא יקרב באהליך אלין שאר מזיקין והא אוקמוה ואתמר ר' אלעזר אמר הא אמר' דלא יפוק בר נש יחידאי בליליא וכ"ש בזמנא דסיהרא אתבריאת והוא חסרה ואוקמוה דהא כדין רוח מסאבא שלטא ודא הוא רעה מאן רעה דא חוויא בישא. ונגע דא הוא מאן דרכיב על חויא רעה ונגע כחדא אינון. ואף על גב דתנינן דנגע אלין נגעי בני אדם דנפקו מאד' דהא כל אינון שנין דלא קריב אדם עם אתתיה רוחי מסאבי הוו קאתיין ומתחממן מניה ואולידן מניה והני אקרון נגעי בני אדם. והא אתמר דכד בר נש בחלמיה ולא שליט בגופיה וגופא אשתכך רוח מסאבא אתיא ושריא עליה ואית זמנין דרוחי נוקבין מסאבין אתיין וקרבן בהדיה ומשכין ליה בהדייהו ומתחממן מניה ואולידו לבתר רוחין ומזיקין נגעי בני אדם, ולזמנין יתחזון בחיזו בני נשא בר דלית ל שערי ברישא ובכלא אית ליה לבר נש לאסתמרא מקמייהו בגין דיהך בארחי דאורית' ולא יסתאב בהדייהודהא לית לך מאן דנאים בליליא בערסיה דלא טעים טעמא דמותא ונפקת נשמתיה מניה וכיון דאשתאר גופא בלא נשמתא קדישא רוח מסאבא זמינא ושרא עליה דגופיה ואסתאב והא אוקימנא מלה דלית לי' בר נש לאעברא ידוי על עינוי בצפרא בגין דהא רוח מסאבא שריא עלייהו והא אתמר. תא חזי דהא יעקב אף על גב דאתרחים קמי מריה בגין דאשתאר

בלחודוי רוחא אחרת הוה זמין לאזדווגא בהדיה. אר"ש תא חזי מה כתיב ביה בההוא רשע דבלעם וילך שפי מהו שפי יחידאי כד"א שפיפון עלי ארח כהאי חוי' דאזל יחידאי וכמין על אורחין ושבילין. הכי נמי בלעם הוה אזל יחידאי מ"ט בגין לאמשכא עליה רוחא מסאבא דכל מאן דאזיל יחידאי בזמנין ידיעאן אפילו במתא באתרין ידיען משיך עליה רוח מסאבא. בגין כך בכל זמנא לא יהך בר נש יחידאי בארחא במתא אלא באחר דבני נשא אזלין ותייבין ומשתכחו תמן. ועל דא לא יהך בר נש יחידאי בליליא הואיל ובני נשא לא משתכחו. והיינו טעמא דלא תלין נבלתו על העץ דלא לקיימא גופא מיתא בלא רוחא על ארעא בליליא. בג"כ ההוא רשע דבלעם הוה אזיל יחידאי כהאי חויא כמה דאוקמוה ראה נא אתה המעיין כמה דברים מעולים מעולפים ספירים נכללו במאמר הנכבד הזה ואיך בדברי' מועטי' כלל הרשב"י כמעט כל החכמה האלהית מענין הרוחות האלו. אמר שדירתם ומושבם במדברין חרבין. וכך הוא האמת. ועל כן נקראו שדים מלשון שדה כי מצאנום בשדה יער וכל חית השדה ישחקו שם. וכבר למדו לנו רז"ל בברכות פ"א שאין נכנסין לחרבה מפני המזיקין. והנה באזנינו שמענו ואבותינו ספרו לנו איך בעיר גימאראינש ארץ (מולדת הגברת דינה רחל אברבנאל אשתי) אשר במלכות פורטוגאל בית א' ישנה וחרבה מדוכסי העיר לא היו דרים בתוכה כי יצא עליה שם רע ששם הרגיעה לילית ושעיר על רעהו יקרא. והנה פעם א' ברחוב העיר איזה בחורים אבירי לב מדברים ויאמרו איש אל רעהו נבא נא אל הבית אם ימיתנו ומתנו ואם יחיונו נחיה ונעשה לנו שם ויתחזקו ויבאו אל הבית וידלקו נרות ושלחן ערוך לפניהם ויהי הם אוכלי' ושותי' וחוגגים והנה נער קטון שחור כעורב וילך ויקרב אליהם ויאמר אדוני שלחני ורוחו להגיד לכם שתכף ומיד תלכו לשלו' ותפנו את הבית. וישיבו לו אמור אל אדוניך שיבא נא כבודו אלינו ויחדו נמתיק סוד. אולם כהרף עין חזר אליהם הנער וגזר עליהם שיפנו. ויען לא במהרה עשוהו בקצף גדול וביד חזקה הטילו רוח סערה בבית ויכבו את הנרות ויסקלום באבנים והמה ברחו זה מדלג על הספסלים וזה מקפץ על החלונות זה נשברה ידו וזה רגלו והעיר כלה נבוכה. אמר עוד רשב"י שכל ישעם וכל חפץ הרוחות האלו כי לא יצמיח האד' ביראו' ה' והביא לזה המשל הנכבד מהנחש או סמאל דאסטי והחטיא את אדם הראשון ועוד היום כמשפטו הראשון נוהג. וזה בעבור האיבה הנטועה בלבו מקדם וכמו שנא' ואיבה אשית בינך ובין האשה ובין זרעך ובין זרעה, וכן ראינו שעשה כל השתדלותו להחטיא את אברהם ולנסותו בא אל האלהים ואמר מכל הסעודה שעשה שמא הקריב לפניך תור או בני יונה. וזהו אחר הדברים האלה אחר דבריו של שטן. וכמו שארז"ל הלך וקדמו בדרך כדי להכשילו גם הוא היה הסבה

הקרובה במעשה העגל וכמין דמות משה מת הראה להם השטן שנושאין אותו באויר רקיע השמים וזה הוא שאמר הפסוק כי זה משה האיש ואין זה אלא מורה באצבע. וכן הודה אהרן באמרו ואשליכהו באש ויצא העגל הזה כלומר לא ידעתי שיצא העגל הזה ויצא על ידי השטן והמכשפי' שיצאו ממצרים וכעין זה עשה לאיוב ירא אלהים וסר מרע, וכן עושה לכל הצדיקים וחסידים שבכל דור ודור כדי לאבדם ולהסיר מהם צדקתם. אשר על כן אמרו רז"ל כל שגדול מחברו יצרו גדול ממנו. ויצרו הוא השטן הוא יצר הרע הוא מלאך המות ואין אדם חוטא אלא אם כן נכנס בו רוח השטות הזה של הרוחות הללו. כי האלהים ברא את האדם ישר ואין בעצמותו סבת גורמת עקשותו כי אם מבחוץ הרשע והמנוול הזה אשר לא לבד לאדה"ר הפילו והשפילו בחטא אלא שעוד היום תופס אומנותו בהראותו לכל אדם שאעפ"י שיחטאו לא מות ימותון כי האל רחמן ומטיב לכל ואינו חפץ במיתתן של רשעים. ותכף ומיד שחוטא כותב עליו שטנה, כי על כן נקרא שטן. וכן בזמן שדור המבול חטא כתיב קץ כל בשר בא לפני וארז"ל שהוא המלאך המות כי הוא סיבת קץ כל החיים. וגם הוא נברא בין השמשות והיה בבריאה קץ ואחרון לכל בשר. גם כשרצה הקב"ה למנות את יהושע בן יהוצדק לכהן גדול כתיב והשטן עומד על ימינו לשטנו על ענין בניו שנשאו נשים נכריות ולא מיחה בהן. אמר עוד הרשב"י שכל זמן שהאדם בא ליטהר נכנע השטן קמיה ולא יכול לשלוט עליו והוא אמת. וכן במסכת חולין פרק א' נאמר ההיא איתתא דהות קא מהדרא למשקל עפרא מתותיה כרעיה דר' חנינא. א"ל שקולי לא מסתייעא מלתא אין עוד מלבדו כתיב. ר"ל שמבלעדי השם לא יש יכולת בשום נברא לפעול ושהי"ת רגלי חסידיו ישמור ולזה הגם שתבקש לה ליקח העפר אשר מתחת לרגליו לעשות לו תועה נכון לבו בטוח בה' שלא יהיה לה לעזר ולהועיל כי אשרי אדם אשר לא יחשוב ה' לו עון, ומכאן יצא לנו מודעא רבא לענייננו כי לא יחשב ממנו שהקב"ה הניח העולם למקרה ולממשלת הרוחות האלו אלמנה וגר יהרוגו וילדיה ירצחו לפי חפצם ורצונם כי הגם שאלו שאין להם זכיות כמעט נעזבי' למקרה באשר ה' ברא משחי' לחבל ולהוכח בהם בני אדם כמו שכתב הרשב"י זוהר פר" ברא' עמוד קכ"ח על אנשים השלמים וכל מבקשי השם הבאים להטהר אח נפשם אין שלטון ברוחלכלות את הרוח האנושי ולנגוע אפילו בכף רגלן. וכמו שהחיות הטורפות אין מושלים בחסידים ואנשי מעשה כמו שראינו בתנחומא פרשת ויגש ענין רבי חנינא בן דוסא שראה את הארי ואמר לו אי מלך חלש לא השבעתיך שלא תראה בארץ ישראל ומיד ברח ובפרש' וארא מעשהו עם הערוד. כך הרוחות והמזיקין האלו אינם שולטים באדם המיוחד לרוע לו. וכן בזוהר דברי' עמוד רצ"ז אמרו המשתדל באורייתא ניצול מן

המזיקין כי לא ינוח שבט הרשע על גורל הצדיקים. ומה שאמר שבשעת השינה אז באים הרוחות האלו בחלום לאדם ומטמאין אותו כך הסכימו כל החכמים האלהיים. וכבר דברתי על זה בפרק ששה עשר כי אז בזמן שהנשמה נתעלית מהגוף יש להם יכולת להפיק את רצונם. ועל ענין העצה היעוצה מאת הרשב"י על מה שזכרו גם כן חז"ל שאל יצא אדם יחידי בלילה בודאי עליו נאמר פלא יועץ כי כל הרוחות האלו יושבי חשך וצלמות מושלות בלילה צלמות ולא סדרי' וכמ"ש בלעם לינו פה הלילה. וכאשר פוגעין באדם מזיקין אותו ותדע שכך הוא האמת שכל החלאים הבאים לאדם פתאום מנייהו הוו. תראה לפעמים שאדם בקו הבריאות ובלתי חולה פתאום בא אידו ופיו תהפוכות יתעקם לאזנו. ואחר הולך בחומו בפתע ידיו אסורות וחרמות. וכאשר תשאל לרופא הסיבה הפועלת אלו הנזיקין. יאמר שהיא הרוח ואמת ידבר אבל נבא ולא ידע מה נבא שהרוח הרע והשד הוא גרמא בנזקין ולא הרוח האוירי המנשבת כאשר חושב. וכן בזוהר פרשת תזריע עמוד נ"ב יומא חד עאל ברי לביתא לאהדרא מלין אעבר חד רוחא קמיה ונזיק ליה אעקם פומיה ועינוי וידוי אתעקמו ולא יכיל למללא וכו'. וכן הוא בכל החלאים הנעלמים ופתאומיים שכלם באים מהרוחות הללו:

ותדע עוד שבענין העין הרע לא מצאו כל אנשי חיל ידיה' לתת תשובה וטענה מספקת. והנה אצל חז"ל תמצא והסיר ה' ממך כל חלי אמר רב זה עין הרע. וכן לא יעמוד אדם עם שדה חבירו וכו' ואמרו עוד אין הברכה שורה לא בדבר המנוי ולא בדבר המדוד אלא בדבר הסמוי מן העין ולכ' יותנן נאמר לא מסתפי מר מעינא בישא וכו' ובאשר חכם מחכמי האומות לא מצא מענה פרק עולו מעל צוארו ויאמר לא הוא וכחש בהחלט בענין העין הרע. אמר איך יפעל נושא בנושא בלי נגיעה ופגישת גוף בגוף. ומהם הודו ואמרו שמהעין יוצאי' מבעל נפש הרעה והקנאית אדים מהמותרים אשל ידחם הטבע אשר לארסיותם פוגעים בהבטתם בדברים המוכנים לעיניהם עד שיתכן שימותו. ולכן גזרו שהזקנות ונשים נדות לרוב מזיקין בעיניהם כאשר תראה אצל פיטרו גארסיאה טומאש ואחרי' אבל הם לא ירדו לסוף האמת סר צלם מעליהם האמת אתנו שהעין הרע נמשך מהמזיקין האלו אמנם ידעתי כי כן שהרי הרשב"י בפרשת בלק עמוד שצ"א כתב ז"ל. ת"ח כל מאן דבעי לאסתכלא בעינא בישא לא יכיל אלא כדמשבח ואוקיר לההוא מלה דבעי לאלטייא בעינא בישא. ומה ארחיה אמר כמה טבא דא. כמה יאה דא. בגין דישלט ביה עינא בישא. אוף הכא בלעם הקוסם אמר מה טובו אהליך יעקב כמה אינון יאן. כמה אינון שפירן דאתנטען בינייהו דמיין לאינון נטיען דנטע קודשא בריך הוא בגנתא דעדן. ובגלל הדבר הזה כתוב וישת אל המדבר פניו בגין דיהא ליה סטר סיועא לאבאשא

להו בעינא בישא. ולכן נראה לי שאמר ה' אל לבן השמר לך מדבר עם יעקב מטוב עד רע שארורים הם הרשעים שאין טובתן שלמה. וכאשר רוצים שהשדים והרוחות יפגשו באדם לרע לו אז מתחילין להלל ולשבח כמה נאה הוא זה. ובגלל הדבר הזה כאשר אנו משבחים ומפארים לאיזה איש או ילד תפארתו חכמתו וגבורתו מנהגנו לומר ה' ישמרך. ולזכור עליו את ה' כדי שלא יבא אליו רעה ונגע לא יקרב באהלו. ותמצא בפרק הרואה האי מאן דנכנס למתא ודחיל מעינא בישא לינקוט זקפאד דא דימיני' ביד' דשמאליה וזקפא דידא דשמאלי' בידא דימיניה ולימא הכי וכו' ור' יוסי בר חנינא אמר ליחזיה אטרפיה דנחיריה דשמאלא. וכן בערבי פסחים. והוא סוד גדול נגד הרוח רעה כי הצורות האלו הנעשים בגודלי היד ותוך הנחירים הם דמיון הגירא בלעז איגה אשר תולים בצוארי הילדים. ורומז למקום התורפה ולאברי המשגל כמו שבימים הקדמונים היו גם עע"ז תולים לילדים הזכרות שקראו פריאפו כאשר מעיד ואליס בפילוסופיאה שלו ודאמיריש דיל פראדו מדברים על ענין העין הרע. וכן בפ"ק דקדושין פלימו הוה רגיל לומר גירא בעיני' דשטנא. ובס' החסידי' סי' רל"ו נאמר אם יראה לאדם שד יכפוף גודלו בתוך אצבעו שהוא הגירא ממש. והכל להבריח הרוח כענין שנאמר בפרק ערבי פסחים אמר אמימר אמר לי רישתנהי דמכשפות האי מאן דפגע בהו נימא הכי חרי חמימי פי' צואה חמה בסלי' נקובי' וקרועי' לפומייכו. כי די בזיון וקצף כשמראים להם מקום התורפה ומכבדים להם בצואה רותחת ואז הולכות להם בקלון וחרפה גדולה. ויצא לנו מזה שהשדים המתאוים תאוה להזיק את בני האדם ינחשו ויחלטו הדברים הטובים אשר בהם מתעלה איזה מבני האדם מחברו או ילד יולד לו ותכף מזיקי' אותו שלא יעלה לרצון טובו וחסד ה' אשר גבר עליו. כמו שאנו ראינו בין בני האדם שכאשר א' ישובח בפני אויבו מיד מתמלא עליו חמה ומגלה את חרפתו כי הקנאה בלבו כאש בוערת ולא יוכל כלכל. אשר בעבור זה אמר שלמה המלך ע"ה בסימן כ"ז מברך רעהו בקול גדול (ר"ל בפרסום) קללה תחשב לו. כי מיד ובזוהו אויביו מבקשי רעתו. ואם במקרה האדם רואה חובה לעצמו גם הוא לוקח הדבור ואומר כן משפטיך אתה חרצת.ולכן אמרו רז"ל לעולם אל יפתח אדם פיו לשטן כי סגולת הדבור פועל וכן בזוהר פרשת וישלח יעקב עמוד שצ"ח ר' יוסי אמר כתיב קללת חנם לא תבא ואוקמוה לו בויו. ואי קללת צדיקא היא אפילו דלא אתכוון בה כיון דנפקא מפומיה נטיל לה ההוא יצר הרע וקטרג בה בשעת הסכנה. יעקב אמר עם אשר תמצא את אלהיך לא יחיה. ואע"ג דאיהו לא הוה ידע נטיל לה ההוא מלה ההוא שטן דאשתכח תדיר גבייהו דבני נשא. ועל דא תנינן לעולם לא יפתח בר נש פומיה לשטנא בגין דנטיל ההוא מלה וקטרג בה לעילא ותתא. כ"ש

מלה דחכם או מלה דצדיקיא. ועל תרין אילין אתענשת רחל ע"כ. ועל זה בנוי מה שנהגו הראשונים לתלות קללתן באחרים. וכן אומרים לא נשתייר משונאיהן של ישראל נעשו פניהם של שונאיהן של ישראל כשולי קדרה. ואמרו על פסוק לא נעלה פיהם הכשילם וירדו חיים שאולה. וכיוצא בפסוק ברו לכם איש וירד אלי פתח גלית פיו לשטן. וכן דוד באבן הורידו לארץ והשפילו. ובזוהר פרש' פקודי עמוד תע"ה אמרו עוד שכמו שהרוחות האלו נוטלין כל מילי בישין הכי נמי נוטלין כל אילין דזריק בר נש ברוגזיה. ועל כן צריך שלא יזרוק אדם שום דבר מידיו בחמתו ויתנו לשטן כי פעמים קרובה הקללה לבא והשטן עומד עליו לשטנו:

ואם תאמר ולמה יש לשדים הללו קנאה ושנאה לבני האדם אשר מעולם לא גמלו להם רעה אשיבך כי השדים האלו אינם מהמדריגות העליונות ואויריות. והשבות אל לבבך מה שכתבתי בפרק שלשה עשר וידעת כי המדרגות האלו הם מרוחות חכמים מחוכמים מדריכים את האדם לטוב וליושר כאשר תראה עוד בזוהר פרשת קדושים עמוד קס"ה שיש רוח נכון על ראש צדיק להנהיגו בדרך ישרה שיבור לו האדם כמו שיש גם כן מהמדרגות השפלות והארציות אשר בכל תוקף מבקשים רעתו ומאבדים אותו כי בראותם מעשי ידי ה' כמוהם במדרגה העליונה ושהם במדותיהם המעולים ורמים עולים אל רום המעלות בשמי מרומים מתקנאים בו ומשתדלים נפילתו. הלא תראה והנסיון הוכיח שבין האנשים עצמם כל הפוסל במומו פוסל וכל הנתוק כמשל ההדיוט מתאוה שיהיו כולם נתוקים. ואנשי בעלי שום או גבן או דק או תבלול בעינו הם מרי נפש ושונאים לאחרים שלמים בטבע וכן העני שונא לעשיר והעם הארץ לתלמיד חכם כמו שהודה ר' עקיבא וכן הדבר ברוחות האלו שכל זמן שאין לו לאדם זכיות אשר בהם ינצל רודפים אותו וכותבים עליו שטנה בהיותם רעים וחטאים לה' מאד רקים ופוחזים דרים לא כאדם בבתים מלאים ובמשכנות מבטחים. כי אם במדברות שממות חרבות ותותי מרזבים. ויקנאו בו כל מלכי הערב רב השוכנים במדבר ולא נתנוהו השב רוחו. ובתקוני זוהר חדש דף מ"ד נתנו עוד טעם לשבח באמרם שכל מעשה בראשי' נתנו חלקם בבריאתו של אדם כשדבר הקב"ה עמהם ואמר נעשה אדם חוץ מהמזיקין שקטרגו על בריאתו ואמרו מה אנוש כי תזכרנו. ולכן עדין שנאים לאדם ומבקשים רעתו:

פרק כח

יורה כח וגדולת שמות הקדש. ואיך בהם נעשים מעשים אשר לא נעשו בדרך טבע. ואפשרות ההנחה הזאת.

אם הבורא יתברך ויתעלה שמו ברא כל הנמצאים כלם לתכלית טוב ולכל א' וא' נתן מטובו כפי מדרגתו וכמו שהעוד הכתוב וירא אלהים את כל אשר עשה והנה טוב מאד ואם לסמי' עשבים עיקרין ומסעדי' השפיע סגולות נפלאות ותועליות עצומות להעמיד בריאות הבריאים ולהחזירם לגדרם כי תקראנה קורות החלאים. מי יכחיש שאינו מן הנמנע שיהיו גם לקולות ודבורים לחשים וקמיעות כתובים כח ורושם באמירתם וכתיבתם ויהיה להם מכת בפעולות חוץ לנפש. כך קיים באמת בעל הכוזרי מ"ד סי' כ"ה וכן אמר. ואל יהי רחוק בעיון הזה רשם השמות והדומה להם מדרך הדבור והכתב וקודם להם השיעור. רוצה לומר מחשבת הנפש הטהורה הדומ' למלאכי, ע"כ, והבן כי באומרו השמו' רמז לשמות הקדש, ובאומרו הדומה להם רמז אל מלות אחרות הנאמרי' באמת בלחשים. ולרמוז על רשמה הן בכתב הן בעל פה אמר מדרך הדבור והכתב. ולהורות שחוזק וכח הדבור והכתב תלוי על טוב כונת הפועל אמר וקודם להם השיעור. כי הוא עיקר ומקצוע גדול להוציא אל הפועל שלמות הפעולה. ואחר כונת הלב הן הן הדברים כי זולת זה והמחשבה הזכה כבר כלל הלחשי' והקמעות בסימן כ"ג בכלל ההבלים. גם הראב"ע נראה שנוטה לדעת הזה באשר מרגלא בפומיה כי כאשר ידע החלק את הכל ודבק בכל יחדש בכל אותות ומופתים וזה בלי ספק על ידי שמות הקדש. ואחריו החזיק הרב רבינו סעדיה בספרו אור ה' מ"ד דרוש ה' אמר. אם יש לקמיעות והלחשים מבא בפעולות האדם הנה מחכמי אומתנו הרחיקו מאד שיהיה להם מבא כלל והחזיקו המאמין בהם לאיש שוגה ופתי. אמנם אנחנו לא נכחיש החוש ומה שנתפרסם לרז"ל במקומות רבים מהתלמוד. וכן השתדל להתיר הספיקות הנופלות בענין. וכלל דבריו המציא מהם שני מינים יען יש מהם עם קשר תנאי שהפועל בהם יהיה חכם ירא אלהים וסר מרע. ויש מהם בלא שום קשר תנאי. ואמנם באומרו שגם בין חכמי תורתנו החזיקו המאמין בהם לאיש שוגה ופתי הלא הוא הרמב"ם ז"ל אשר בספרו מורה הנבוכים ח"א פרק ס"א כתב זה לשונו. ואל יעלה במחשבתך שגעון כותבי הקמיעות ומה שתשמעהו מהם או תמצאהו בספריהם המשונים ומשמות חברום לא יורו על ענין בשום פנים ויקראו אותן שמות. ויחשבו שהם צריכים קדושה וטהרה ושהם יעשו נפלאות כל אלו הדברים לא יאות לאדם שלם לשמעם כל שכן שיאמינם וכו'. וכתב עוד בפרק הנמשך וכאשר מצאו האנשים הרעים הפתאים אלו הדברים התרחב להם הכזב והמאמר שיקבצו איזה אותיות שירצו ויאמרו שזה הוא שם יעשה ויפעל כשיכתב או כשיאמר על תואר כך ואחר כך נכתבו הכזבים ההם אשר בדאם הפתאים הראשונים ונעתקו הספרים ההם לידי הטובים רכי הלב הסכלים אשר אין אצלם מאזני' ידעו בהם האמת מן השקר

והסתירום ונמצאו בעזבונותם ונחשב בהם שהם אמת. ע"כ. וסוף דבריו פתי יאמין לכל דבר. ואין להפלא אם מידו היתה לנו זאת כי הרב לא היה מקובל ובהרבה מקומות מהמורה דבר כפילוסוף והלך אחרי עקבות ארסטו מאמין לבד כל מה שהעיון גוזר. וכבר העידו אנשי לבב שראו לו אגרת שלוחה לתלמיד החשוב ר' יוסף וכתוב בה איך בסוף ימיו עסק בחכמת הקבלה והדר ביה בכל מה שאמר בענין השמות הקדש. וכתב בעל שלשלת הקבלה דף מ"ד ע"א ז"ל וראיתי בס' אגרת חמודות שחבר ר' אליה חיים שאומר בהקדמתו אני ראיתי אגרת הרמב"ם בכתב מירושלי' למצרים לתלמידו והיה אומר אחרי בואי בארץ הצבי מצאתי זקן שהאיר עיני בדרכי הקבלה ואילו ידעתי אז מה שהשגתי עתה דברים רבים כתבתי שלא הייתי כותב. וכן הריטב"א בעל ס' מגדל עוז הלכות יסודי התורה סוף פרק א' אומר איך ידע וראה שהרמב"ם בסוף ימיו ידע בחכמת הקבלה. וזיל נא קרי בתשובת הרשב"א ר"כ. ז"ל. שאלת עודמה שאמרו שם בן ארבעים ושתים אותיות היודעו אהוב למעלה ונחמד למטה מה פירושו אם רוצה לומר הקריאה לבד או מוצאו או שמושו וכו', תשובה מה שנתבאר בגמרא ודאי כי כחות מובלעות לקריאת השמות בלבד ובלבד בשמוש נקודם ולא עוד אלא אפי' בכתיבתן וכמו שנזכר בכמה מקומות בגמרא ובמדרשות כאומרם הזכיר עליו את השם והרגו. ביבמות אמר שם ואבלע בארזא. ובסנהדרין כמה בגמרא ובירושלמי פרק הנשרפין וכן רבים אין להם מספר. ובכתיבה הרי אמרו בשבת יוצאין בקמיעין המומחין. בגיטין שושילתא דכתב עלה שם. ועזקתא כתוב בה שם ואמרו שמא דמרך עלך. ואמרו כתב שם אחספא וזרקו לתהום ונח גבי שיתין שכרה דוד וכן רבים אבל מה שאמרו ביודעו שהוא אהוב למעלה ונחמד למטה בבירור כך נראה שלא נאמרו דברים אלא במי שיודע סודו ויודע לכוון אל הקדש פנימה שהוא רומז אליו כי מי שאינו יודע אלא קריאתו לבד ואינו יודע אלא קבוץ האותיות ונקודן ויעשה מעשה בזה ואפילו לא יעשה מעשה אלא שיזכירנו בהקצת שפתים אינו אהוב ונחמד אלא ההפך ושומר נפשו ירחק מזה. עכ"ד. ולמען ידעתי נאמנה שעוד תאוה נפשך לדעת אמיתת החקירה הנכבד' הזאת הנני אציע לפניך כל המקומות אשר יבאו לזכרוני אשר בהם יגדל נא כח ה' ושמותיו הקדושים כאשר דברתי. ואולם שמע נא מילי ואם חכי לאיבין הוות תברכני נפשך. אמת נכון הדבר שרז"ל קיימו וקבלו שיש לשמות הקדש רושם בפעולות אדם בדבר שפתיו. הם אמרו במדרש רות הנעלם המה הגבורים אשר מעולם אנשי השם דאלו נפילין אוליפו בעלמא שם בכל מלה ומלה לאשלמה חרשייהו. ר' יהודה ור' יוסי אמרו אנשי שם ממש כדאמר ששים גבורים סביב לה וכו'. וכבר פירשו כדלעיל פסוק הלהרגני אתה אומר שהרגו בשם המפורש ובאמירה

לבד וזהו שם מ"ב אותיות. ובכח זה השם אמרו שמשה העלה את עצמות יוסף מנהר נילוס אשר שם הצניעו הארון המצריים כדי שלא ימצאוהו אחיו לעולם כשאמר עלה שור עלה שור. הגם שנוכל לפרש שעלה עלה עם אותיותיו עולה למנין רי"ו שהוא ג' פעמים ע"ב וכן באלישע הנביא כאשר התקלסו בו אותם הנערים עלה קרח עלה קרח נאמר ויפן אחריו ויראם ויקללם בשם והוא שם בן מ"ב אותיות ולכך נהרגו מ"ב ילדים מהם כמו שכתוב ותצאן שתים דובים מן היער ותבקענה מהם מ"ב ילדים. או לפי דעתי מדד להם מדה כנגד מדה וקללם בשם העולה שני פעמים עלה שהוא רי"ו כאמור. גם הלא ידעת מה שאמרו בפרק החולץ בענין ישעיה הנביא עם מנשה הרשע אמר שם איבלע בארזא כי הא דרבי יצחק בר' יוסף דאבלע בארזא ואיתעבי' ליה ניסא ופקע ארזא ובלעי'. הלא שמעת עוד מדרש הילקוט סי' קנ"ו על פסוק וישבי בנוב אמר אבישי שם ואוקמיה לדוד בין שמיא לארעא. בירמיה גם כן על פסוק הנני מסב את כלי המלחמה אשר בידכם אמרו יש בכם היודעים להשביע את השרים שלמעלה הממוני' על הפורעניות להציל איש איש מן הרעה שהוא ממונה עליה ובכך אתם בוטחים הנני מיסב את השררה של זה לזה ולא תדעו את מי תשביעו. וכן אמרו רז"ל במה ידע נבוכדנצר מה שאמר וכמצבייה עביד בחיל שמיא. לפי שהחליף שרי מעלה בחרבן הבית שלא יוכלו להשביען. גם אמרו חלל ממלכה ושריה חלל ממלכה אלו ישראל כמה דאתאמר ואתם תהיו לי ממלכת כהנים וגוי קדוש. ושריה אלו שרים של מעלן. את מוצא עד שלא באו השונאים היה ירמיה אומר להם עשו תשובה שלא תלכו בגלות. אמרו לו אם יבאו השונאים מה יכולין לעשות לנו. חד אמר אנא מקיף לה חומת מיא. ואחרינא אמר אנא מפיק לה חומת נורא. ואחרינא אמר אנא מקיף לה חומת פרזלא אמר להו הקב"ה בדידי אתון משתמשין. עמד הקב"ה ושינה את שמותם של מלאכי' דעל מייא עבר על נורא ודעל נורא עבר על פרזלא והיו מזכירין שמותם מלמטה ולא היו עונין להם. הלא הוא דכתיב ואחלל שרי קדש וכיון שגרמו העונות ובאו השונאים התחילו מזכירין שר פלן איתא עביד לי מילא פלן אמרי ליה לית בחילי דאנא מירים מיניה. גם בזמן החלמוד היו חכמי הגמרא בקיאים בזאת החכמה המפוארה. וכן בירושלמי פרק הרואה וב"ר פרשת ל"ה כתוב שר"ש בן יחאי פעם אחת לפרנסת עניים אמר בקעה בקעה המלאי דנרים ונתמלאת דינרים. וענין ההשבעות שעושים לשדים כדי שיצאו חוצה כמעשה דבן תמליון היא ראיה גמורה שנתן הקב"ה כח לשמיה דקודשא בריך הוא. גם פסוק את הנפש אשר עשו בחרן מלמד שנתעסק אברהם אבינו עליו השלום בצירוף האותיות של ס' יצירה דמיון מה שאמרו חז"ל רבה ברא גברא שדרי' לקמיה דר' זירא הוה משתהי' בעדיה ולא קאמר ליה. אמר

האי מן חברייא הוא דין תוב לעפריך. ומזה אמרו עוד דרב הושעיא ורב חנניא היו עוסקין בס' יצירה ובצרוף אותיות השם אשר בהם נברא העולם כל מעלי יומא דשבתא ברו עגלא תלתא ואכלי ליה וכתב עליו הרשב"א בתשובותיו סימן תי"ג דמעלי שבתא דוקא משום שבו היתה בריאת הבהמה. ע"כ, וכתב הרב משה נרבוני בפירושו למורה חלק א' פרק ס"ב ז"ל. ואנחנו ראינו איש מחלושי השכל היה מזכיר שם ונועץ מרצע בירכו ולא היה מזיקו כלל ולא היה דם יוצא ממנו. ואני המחבר בעיני ראיתי רופא א' איש נבון וחכם מבני עמנו ולא מחלושי הדעת מבטיח ומקיים בפני הדבר הזה:

בכל אלה חברו ליישב בלבנו כי אין ענין כח השמות הקדש פורח באויר כאשר חשבו רבים מחכמי אומות העולם ומעשים בכל יום יוכיחו. ראה נא מה שכתב איש נבון וחכם טומאז גארסוני באגרת כתב לא' מבני עמנו אברהם קולורני ממונה על מלאכת דוכוס פיררארה. שם ספר בשבחו והעיד עליו דברים מופלאים על רום הטבע נשגבים ובין שבחיו ויקר תפארת פעולותיו מגיד איך נתעלה במאגיאה הטבעי על כל חכמי בני קדם אפולודורי שקוטי סרוני דאומסיי ודומיהם. ואיך עיניו ראו ולא זר שהיה מהפך השלשלאות של זהב בעקרבים חיים. ומראה לעינים הצפורים הצבועים פורחים באויר על רום מרומים. והבצים לבנים חרבונים ואדים העשנים. ועל הכל איך היה מתיר עצמו מבית האסורים משבר השלשלאות של ברזל ומפתח פתחים, ואם אסורים בזקים כמתלהלה היורה זקים. וכל זה היה עושה בסודות נעלמים ושמות קדושים, כן ראינו שבקבלה המעשית רבים הדיחו והסיתו רבי' מישראל כמו שתראה בס' שבט יהודה ומכללם דוד אלמוסה עשה עצמו משיח קרוב לנהר פישון שנת ד' אלפים ותתקנ"ד ומלך פרס השימו בסוהר הוא ברח משם והמלך רץ אחריו והוא היה רואה אינו נראה ועשה פלאות עצומות ואח"כ נהרג. וכתב בעל שלשלת הקבלה בדף נ"ה אן חכם מקובל נידון לשרפה בזמן הרמב"ן ויזרקו על האש חמור תחתיו בחשב' שהיו מטילי' אותו ואחר מנחה שבת נגלה לעיני הרמב"ן חי וקיים כמהו גם בשנת חמשת אלפים ושלש מאות ושנים ליצירה מ הוא ומודעת זאת בכל הארץ איך הקיסר קו החמישי יצא בחיל גדול ובעם כבד מאד וירד הימה ותהיינה האניות כארבע מאות ויסע ממאיורקה והגיע לאלגיר עיר בארץ בירבירייאה ויצאו אנשי הקיסר אל היבשה וילחמו עם וערביים רוכבי הרכש ויחנו על העיר סביב ותבא העיר במצור. ואיך בלילה ההוא ה' הטיל רוח גדולה אל הים ויהי סער גדול בים ויולך ה' את הים ברוח קדים עזה כל הלילה ויגער בים ויהמו גליו וינועו אנשי אניות הקיסר כשכור וחכמתם בלע. ותשברנה חמש עשרה מהמשוטטות ושתים מהגדולות ולאוניות אין מספר. וגם בנשארות היתה יד ה' רבה וישברו התרנים,

וגם באנשי החיל אשר ביבשה היתה מהומת ה' ולא יכלו עמוד על רגליהם מקור ומרעב ותהי צעקה גדולה בים וביבשה ביום ההוא אשר כמוה לא נהייתה מאז, כי יד ה' היתה בם להומם ולאבדם. מהם מתו בחרב מהם ברעב מהם ירדו חיים שאולה, וירא הקיסר כי מן שמים נלחמו וישא רגליו וילך לו אל ארצו, כך כתבו כל סופרי העתים המעשה הזה, אמנם דע נא כי סבת הסער הגדול ההוא היה חכם א' נקרא בכנויו דוראן מקובל גדול כי בראותו הסכנה העצומה ואיך כל היהודים היו מעותדים למות הטיל בים איזה שמות הקדש כתובים על לוח ויהמו גליו ויתגעשו כי חרה לו והאוניות צללו כעופרת במים אדירים כאשר שמעת. אשר על כן נתן לו מקום בחצר בית המלך הפנימית ולהיות מעצתו גם בזמנינו זה בעור אקיזגראנה קרוב לפראנקבורט נאחז האש במגדל ומגדל עז היה ואנשי העיר חתרו בכל תוקף להצילו ולא יכולו ויהי כי ראו שמים רבים לא יוכלו לכבות את האש ואש תמיד תוקד עליו ובערה ואין מכבה בקשו מיהודי א' נקרא שמו אברהם כהן שיהיה להם לעזר אולי יתעשת האלהים לו. וכן עשה בשם מנוסה היוצא מאתה גבור לעולם ה' עם הדברים הצריכים עוד לעזרתו ותכף ומיד נכבה והמגדל נצול. ולהחזיק לו טובה נתן לו מאת השררה בית ורשות לדור בעיר כעירונים עצמם ולהלוות בריבית עד ריוח מה אשר ביניהם הסכימו, וכן אירע בק"ק פראג ומקומות אחרים. וכתב הטור כל אדם שעושה על ידי שמותיו הקדושים מותר שהוא גדולתו וגבורתו של הקב"ה ואין אסור אלא ע"י שדים:

ועתה קורא נבון לא אחדל אנכי להגיד אליך איך לעמת זה יצאו שני ומשים לקראתנו והם מיכאל די מידינו ופידיידו כאו אחרינו מלא באמרם היהודים האומללים עברים עורים אם יש כח וגדו לה לשמות הקדש ועמכם תמות חכמה איך אתם בגלות בבוז ובחרפה מפוזרים ומפורדים ולמה בשם אל חי לא תזכירו לעשות לכם שם תפארת להכרית אוי ביכם ולדרוך תחת כפות רגליכם כל יושבי תבל ושוכני ארץ. והשאלה אינה כלום כי כבראם ה אין חכמה ואין תבונה ואין עצה נגד השם ול יעץ ומי יכריח רצונו. וכבר שמעת במה שקדם איך השי"ת המיר השררות השמיימיות כדי שלא ידעו להשביע את השרים העליונים, וזו תשובת נצחת:

פרק כט

מורה שיש לשמות הטומאה גם כן כח לפעול פעולות נפלאות:

הסתכל שכמו שיש כח לשמות הללו מסטרא דימינא וטהרה גם לשמות של טומאה יש כח לעשות דברים נפלאים למעלה מהטבע וכן הנסיון יוכיח כמה וכמה מכשפים בכח השטן פועלים כי לא יאמנו כי אם מהרואים. וחז"ל על פסוק ולבני הפלגשים נתן להם

מתנות אמרו שם טומאה מסר להם. ושאברהם אבינו עשה מסכתא שהיו סדורים בה כל סדרי הכשוף ופעולותיו מכחות הטומאה כמו שחבר ספר יצירה משמות הקדושים, ובזמננו זה מי לא ראה וידע פעולות האhשקוטו. הלא בארץ בארבאנסיאה הקרובה אלינו היה לפעמים מקדיש קרואיו כחתן ופתע פתאום היו אנשים באים והמה אלמים ודבור אין להם עם אדם אשר משלחן הדוכוס פלורינציאה ומלך צרפת היו לוקחים הקערות כאשר הם איל צבי ויחמור וברבורים. ומשימים על שלחן הקרואים. וקרה לו מקרה שקנה בברנקפורטו שלשלת של זהב גדולה ויתן שכרה בזהובים של זהב מזוקקים, ויהי היום והנה הצורף בקש לו מעותיו והנם הם חרבונים, אולם לא עברו ימים והנה אישקוטו על פתחו דופק מבקש לו ממנו שלשלת אחרת כמו והנה הוא בקצף גדול ובחמה שפוכה נתרעם עליו. והוא חכם לבב ואמיץ כח אמר לו הראה אותם לי ויראם והנה הם זהב צרוף מזוקק שבעתים. וכך היה משפטו מידי עברו הנה והנה להראות את חכמתו. גם כעניינים האלו נזכרו הרבה בגמרא. וכן סוף פרק ארבע מיתות ר' אלעזר אמר דבר א' ונתמלאה כל השדה קישואין. וכאשר הקשו היכי עביד הכי תירצו להתלמד לר"ע הוא דעבד. והלכות כשופים מותר לכתחילה כדרב חנן. וכן הסנהדרין היו יודעים חכמת הכשוף כדי להבין ולהורות ולדון דין המכשפים. איזהו מעשה ואיזהו אחיזת עינים כמו שנראה בפרקא קמא דסנהדרין ומנחות פרק רבי ישמעאל. ובפרק כל הבשר הובא מעשה דרב חסדא ורבה בר רב הונא אמרה להו ההוא מטרוניתא אותבן בהדייכו לא אותבוה. אמרה מילתא (לחש של מכשפות) ואסרתא לספינתא שלא זזה ממקומה ואמר איהו מלתא והתירה. ובתלמוד ירושלמי פרק ארבע מיתות מעשה ברבי אליעזר ור' יהושע ור' אקיבא שנכנסו לרחוץ במרחץ של טבריה ראם מכשף א' אמר מה שאמר ממעשה כשוף ואחזתם כיפת המרחץ שלא היו יכולים לצאת משם, ור' יהושע להתיר עצמם אמר גם כן מה שאמר איזה שם משמות הקדש, וכשהיה יוצא זה המכשף תפס אותו שער המרחץ והיה כל הבא אל המרחץ היה פוגע בו ונותן לו מכה א' באגרופו, וכן כל היוצא היה מכהו באגרופו, אמר להם התירו הכשפים שעשיתם, אמרו לו התר גם אתה ואנו נתיר, התירו אלו ואלו, כשיצאו אמר ר' יהושע לאותו מכשף זה הוא כל מה שאתה יודע, כלומר זה אינו נחשב לכלום, אמר המכשף נרד אצל הים ותראה את חכמתי, משירדו לים אמר אותו מכשף מה שאמר ונבקע הים, א"ל ולא כן עשה משה רבכם בים הריני עושה נפלאות כמוהו, א"ל אין אתה מודה לנו שהלך משה רבינו בתוכו, אמר להן הן, אמרו לו אם כן גם אתה הלך בתוכו, גזר ר' יהושע על שרו של ים שיבלעהו ובלעו. ובתלמוד ירושלמי פרק אין דורשין מעשה בשמעון בן שטח שתלה

שמונים נשים מכשפות ביום א' מה עשה לקח עמו פ' בחורים ובידיהם פ' מלבושים נקיים בתוך קדרות על ראשיהם כדי שלא יכנסו בהן הגשמים ואמר להן לקול זעקתי הראשונה לבשו לבושיכן ולשני' הכנסו כלכם למערה ביחד וכל א' וא' מכם יחבק א' מהן ויגביהנה מן הארץ וקומו צאו (כי כיון שלא יש להן הקמת רגל בארץ לא יוכלו לפעול כשופיהם), וכן הלכו כלם והגיעו ביום הגשמים למערת אשקלון אשר שם היו מתועדות, הקדים ר"ש בן שטח וקרא לפתח המערה פתחנה לי שאני מכשף כמותכן, א"ל והיאך באת לכאן ביום זה, א"ל להראות את חכמתי שלא נגעו בי הגשמים וכן באתי ללמוד וללמד יעשה כל א' ממנו מה שיודע וכן עשו הראו את חכמתן כי א' מהן היתה אומרת מה שאומרת ומביאה פת מן האופים על ידי כשופים, ואחרת היתי מביאה יין, ואחרת בשר, א"ל ואתה מה חכמה יש בידך א"ל יש בי כח לקרוא ב' קולות ולהביא לכם שמונים אנשים בחורים שיהיו שמחים עמכם ומשמחין אתכם א"ל כן תעשה כאשר דברת, קרא פעם א' ולבשו לבושיהם, קרא פעם שני' ונכנסו כלן ביחד, אמר כל הקרב יקח זוגתו ונשאו' והלכו להם ותלאה ר"ש בן שטח כלן ביום א':

הרי לך שהמכשפים יוכלו גם כן לפעול בשמות של טומאה, וזה באיזה לשון שיהיה, כי בכל אומה יש מכשפים והשדים את שמם הגידו:

וכי תאמר בלבבך ואיך אפשר להיות שבמלות לבד וקולות שאין בהם ממש בלי נגיעת או הכאת גוף בגוף יפעלו הפעולות הנוראות האלו, גם אני אשאלך והודיעני ואיך בראיה שאין עליה ספק ידענו שגם באיזה מלות ופעולות יש אוסר ומתיר החתנים, ונותן עין רעה בכל הדברים, ואם כך הוט גם מוכרח שתאמין מה שמעיד החוש ושיש לאלוה מלין אשר המלאכים והרוחות הורו לבני האדם אשר באמצעותם פועלים:

פרק ל

מבדיל ובין, קדש לחול ובין מופתי ה' לפעולות אדם בדבר שפתיו:

ועתה אחר שחקרתי ודרשתי בכל תוקף באלו הדברים יגעתי ומצאתי כל מה שאמרו הן בעלי התלמוד בבלי וירושלמי הן בעלי חכמה האלהית הרשב"י וסיעתו. והוכחתי אמיתת כח השמות הקדש אשר מסטרא דימינא פועלים, וכח שמות הטומאה אשר מסיטרא דשמאלא גם כן לעיני כל חי מבהילים בכל המעשיות שהבאתי במאמר הנכבד הזה. ראוי לחקור מה ההפרש ויתרון לאור מן החשך, רצוני לומר מהשמות הקדש לשמות הטומאה אם כלם כאחד פועלים דברים מופלאים ועל הטבע עולים, ואם משה רבינו בקע הים ויעברו בני ישראל ביבשה גם המכשף הנזכר הפליא לעשות כמהו, ויצא לנו מזה שהמתעקש וכופר אם ירצה לעקר את הכל ובפרט תורה מן השמים יאמר

שממנו יצאו הדברים להיותו אמגושי גדול ומיתרונו בחכמתו על כל חרטומי מצרים עשה לו את כל הכבוד ההוא, ואם ראינו בעינינו כמה וכמה דברים הנעשים בחכמת הכשוף מי יבדיל בין טומאה לטהרה ובין קדש לחול, אולם הסכת נא ושמע דברי פי חכם חן הרמב"ם ז"ל ותמצא מרגוע לנפשך, הלא הוא כתב בספר המדע פרק שמיני מהלכות יסודי תורה ז"ל, משה רבינו לא האמינו בו ישראל מפני האותות שעשה שהמאמין על פי האותות יש בלבו דופי שאפשר שיעשה האות בלאט וכשוף אלא כל האותות שעשה משה במדבר לפי הצורך עשאם לא להביא ראיה על הנבואה, היה צריך להשקיע את המצרים קרע את הים והצליל בתוכו, נצרכו למזון הוריד להן את המן, צמאו בקע להן את האבן, כפרו בו עדת קרח בלעה אותן הארץ, וכן שאר כל האותות, ובמה האמינו במעמד הר סיני שעינינו ראו ולא זר ואזנינו שמעו ולא אחר האש והקולות והלפידים והוא נגש אל הערפל והקול מדבר אליו ואנו שומעים משה משה לך אמור להן כך וכך, וכן הוא אומר פנים בפני' דבר ה' עמכם ונאמר לא את אבותיכ' בלבד כרת ה' את הברית הזאת, ומנן שמפא' הר סיני לבד היא הראיה לנבואתו שהיא אמת שאין בו דופי שנאמר הני אנכי בא אליך בעב הענן בעבור ישמע העם בדברי עמך וגם בך יאמינו לעולם, מכלל שקודם דבר זריא האמינו בו נאמנות שהיא עומדת לעולם אלא נאמנות שיש אחריה הרהור ומחשבה, נמצאו אלו ששולח להם הם העדים על נבואתו שהיא אמת ואינו צריך לעשות להם אות שהם והוא עדים בדבר כשני עדים שראו דבר אחד יחד שכל אחד מהן עד לחבירו שהוא אומר אמת ואין אחד מהן צריך להביא ראייה לחבירו, כך משה רבינו כל ישראל עדים לו אחר מעמד הר סיני ואינו צריך לעשות להם אות. וזהו שאמר לו הקב"ה בתחילת נבואתו בעת שנתן לו האותות לעשותן במצרים יאמר לו ושמעו לקולך, ידע משה רבינו שה על פי האותות יש בלבבו דופי ומהרהר ומחשב והיה נשמט מלילך ואמר והן לא יאמינו לי עד שהודיעו הקב"ה שאלו האותות אינן אלא עד שיצאו ממצרים ואחר שיצאו ויעמדו על ההר הזה יסתלק הרהור שמהרהרין אחריך שאני נותן לך כאן אות שידעו שאני שלחתיך באמת מתחלה ולא ישאר בלבם הרהור והוא שהכתוב אומר וזה לך האות כי אנכי שלחתיך בהוציאך את העם ממצרים תעבדון את האלהים על ההר הזה, עכ"ד, וכתב עליו הרב בעל העקרים במאמר ראשון פרק י"ח ז"ל, וכונת דבריו שהאותות שיעשו הנביאים כמת שהחיה אלישע וכרפואת צרעת נעמן וכחנניה מישאל ועזריה שלא נכוו בכבשן האש ודניאל שניצל מן האריות ויונה שנצל ממעי הדגה וכן כל האותות שנעשו על יד כל נביא ונביא או הגדת העתידות כבר איפשר שיעשו על ידי הוברי השמים או בעלת אוב, וכן עשיית האותות כבר אפשר

שיעשו קצתם לצדיקים או על ידי חסידים אעפ"י שאינם נביאים כרבי חנינא בן דוסא ור' פנחס בן יאיר שבקע הנהר ג' פעמים או ע"י איזו תחבולה טבעית כמו שארז"ל על חזקיה מלך יהודה שהעבירו אחז אביו באש ונצול לפי שסכתו אמו שמן סלמנדריא', או אפשר שיעשו בלהט או בכשוף כמו שהיו עושים חרטומי מצרים או על ידי שם משמות הקדש כי השמות הם ככלי אומנותו של מקום כי שם בכחם שיעשו בהם אותות ומופתים ומי שמשתמש בהם ברצונו של מקום כנביאים או לכבודו של מקום כחסידים הוא אהוב למעלה ונחמד למטה ואינו מת בחצי ימיו ואינו נופל ביד שונאיו, אמר השם לירמיה ע"ה ונלחמו אליך ולא יוכלו לך כי אתך אני להצילך אבל מי שישתמש בהם מדעת עצמו ושלא לכבודו של מקום הוא נכרת בחצי ימיו ונופל ביד שונאיו וסוף שיחתום ברעה אמרו רז"ל ודאישתמש בתגא חלף והרי זה כמי שגנב טבעתו או כליו או חותמו של מלך ומשתמש בהם שהוא חייב מיתה, ואפי' ישעיה שהיה נביא אמת לפי שהזכיר שם מן השמות להנאת עצמו כמו שארז"ל במסכת יבמות אמר שם ואבלע בארזא נענש ונפל ביד שונאיו והרגוהו כמו שנזכר שם, והבן זה מאד כי בדבר הזה יבחן המשתמש בשמות שלא ברצונו של מקום כשימות מיתה משונה או יכרת בחצי ימיו, וזה הדבר נבוכו בו רבים ולא ידעו איך אפשר שישתמשו הפריצים בשמות ויגיע המעשה על ידם אחר היות הנביאים משתמשים בהם לפי מה שנמצא לקדמונים ונרמז בפסוק ויסע ויבא ויט והכלל בזה כי הכל הולך אחר החתום, ובעבור זה הוא מבואר שאין האות ראיה אמתית על הנבואה כל שכן על שליחות השליח ולזה לא היו האותות שנעשו על ידי משה קודם מתן תורה עצמיים לנבואה וכ"ש על שתנתן תורה על ידו עד מעמד הר סיני עכ"ד:הא למדה אין הנסים מופת עצמי לנבואה, ושלח נתאמת להם לישראל בעבור' שמשה היה שלית ה' להנתן תורה על ידו כי אם כאשר השיגו כלם מעלת הנבואה ואז אמרו היום הזה ראינו כי ידבר אלהים את האדם וחי וגם במשה נביאם האמינו לעולה. שהמאמינים על פי האותות יש בלבם דופי שאפשר שיעשה האות בלהט וכשוף כאמור, ולכן אמונתנו היא ודאית אשר אין עליה ספק כי כל ישראל מקטון ועד גדול טף ונשים הגיעו למעלת הנבואה ושמעו (עשרת) הדברות וקולו של הקב"ה אומר למשה לך אמור להם שובו לכם לאהליכם ואתה פה עמוד עמדי ואדברה אליך את כל המצוה וכו':

ואם עדיין תשאל ואיך נבדיל בין פעולות השם על ידי נביאיו וחסידיו לפעולות האנשים המשתמשים בשמות דמסאבא. שמע נא אחי טוב הדבר אשר שאלת. אולם הסתכל בשלשה דברים ואין אתה בא לידי מבוכה. הא' שמופתי ה' הם אמיתיי' וכמעט כל מעשי המכשפים אינם כ"א אחיזת עינים כאשר כתבתי במה שקדם. והראיה שאם נעשים נגד

נביאי או חסידי ה' מיד נמעטי' ונגלה חרפתם כמו שהורה לנו התורה האלהית בחרטומי מצרים כי הגם שבאות המטה גם הם הפכו מטיהם לתנין מיד נתפרסם קלונם ויבלע מטה אהרן את מטותם. כי לא עמדו להם תחבולותם אלא כהרף עין. ואם הפכו המים לדם היה למראית העין. וע"י השדים המהירים וטסין הביאו הצפרדעים. והם גם הם לא יכלו להסירם מעליהם. וכאשר הביא ה' עליהם את הכנים הוצרכו לומר אצבע אלהים היא כי לא יכלו לאסוף בריות כל כך קטנות כאלו. ומהמכה הזאת נבערה עצתם ולא עמדו עוד לפני משה. וכן ראות בפרקים הקודמים כי כל זמן שהיו המכשפים פועלים אצל חסידי עליון היודעים לפעול בעת הדחק על ידי שמות הקדש לעולם היו מנוצחים. ואם המכשף ההוא עבר הים ביבשה ר' יהושע גזר על שרו של הים ובלעו. והיו גוברים על ידי שמות הקדש על כלם. כמו שגבר הציץ על כשופי בלעם. וזהו היתרון הראשון:

השני הוא כי לא יכלו החרטומים והמכשפים בשום אופן לפעול למעלה מיסוד האויר בגרם השמימיי ולא להוריד האש למטה ולא להחיות מתים כי הנשמה מן השמים היא. ולכן תמצא שנביאי ה' גזרו בגרם השמימיי שמש בגבעון דום וירח בעמק אילון וחזרת צל המעלות. גם החיו מתים. הורידו לארץ אש כמה וכמה פעמים, ואלו הדברים נמנעים מן המכשפים כי לא יוכלו לעשות אותה. וכן נמצא באותו שנתחשב נביא שאמרו לו היהודים אם נביא אתה הורד האש למטה והוא התנצל באומרו המופת הזה כבר עשו הנביאים הראשונים. ובאמת לא תמצא בתוך מה שכתבנו וספרו לנו הספרים ששום חרטו' אשף וכשדי יכול לעשות כדברי' האלו. וכן נביאי הבעל כל חכמתם לא הועיל למו כי כל כחם וגבורתם של החרטומים אינה עולה כי אם ליסוד הרוח ובדברים אשר יד כל אדם יחתום:

ואנחנו ראינו במה שקדם איך חסידי ה' היו יודעים להשביע על ידי שמות הקדש אפילו למלאכי עליון:

סוף דבר היתרון השלישי הוא שמופתי המכשפים אינם תמידיים כי לא יוכלו לפעול בפרסום פעולה מתמדת אלא לשעתא או לשעות. אבל מופתי נביאי וחסידי ה' יכולים לעמוד כמה ימים ושנים כמו שתראה באליהו הנביא שגזר אם יהיה השנים האלה טל ומטר כי אם לפי דברי. וגם הבאר והמן התמיד כמה שנים. ונראה לי שבמה שאמרו רז"ל במסכת תענית שלשה מפתחות לא נמסרו ביד שליח. ובמערבא אמרי ד' [וסימנם מפתח רצוני לומר מטר פרנסה תחיה חיה] רמזו לנו שלא יש כח בשום שד או רוח שהם שלוחי השם לפעול הפעולות הללו. ולכן לא תמצא שום מכשף אשר נאמר עליו שהיה לו כח להוריד מטר להחיות זרע ופרנסה בעולם להחיות מתים או לפתוח רחם העקרות. זולת

הנביאים הקדושים היו פועלים אותם דמיון משה שמואל אליהו אלישע ודומיהם על ידי תפלה ותחנונים להשם יתברך. כי אין יכולת בשום בריה לפעול אותם מבלעדי השם. ובמעלה הזאת יבחנו הנביאים מפועלי האון. והפירוש הזה הוא נכון והשכל יחבקנו מכל אשר קדמוהו. ודי בזה להבדיל בין הקדש לחול ובין הטמא לטהור. ונשלם המאמר השלישי. בעזרת נותן תורתו בחדש השלישי

המאמר הרביעי

פרק א

מורה ההשארות הנשמה הטהורה מפאת השכל. ואיך בפעולותיו אינו משתמש כלל מהגוף:

גדול יהיה כבוד הבית הזה האחרון מן הראשוני' והמאמר הרביעי הזה באשר יהיה כל פריו קדש הלולים לה' ואחרון אחרון חביב. כי לא לבד ימצא כל איש חכם לב אשר נתן אלהי' חכמה בלכונחת רוח בטענות מספיקות ונכוחות על ענין ההשארות הנפש כי אם ענין גלגול הנשמות מבואר באר היטב אי בעית קרא ואי בעית סברא. ובהיות שכבר הוכחנו הדרוש הזה מההשארות במאמרים הקודמים דרך הקבלה והחוש חלה עלינו עכשיו חובת ביאור הראיות אשר הם על דרך השכל לחזק ולאשר כראי מוצק כונתנו. ולהורות נתן בלבי נגד איזה פילוסופים שהפינה הזאת השכל מעיד עליה והאור הטבעי בלבד מורה היות הנשמה בלתי כלה ונפסדת. ואל תבקש ממני קורא נבון הקדמות ארוכות כמנהג פילוסופי זמנינו זה כי הן מטרידין הלבבות ומבלבלין השכל. וכבר אמרו חז"ל לעולם ילמוד אדם לתלמידו דרך קצרה. אשר על כן בקצור המבוקש ממני אתחיל ואומר המופת הראשון. ידוע הוא כי נפש הצומחת לצומח והחיונית לחי והמשכלת לאדם לא תושגנה בחושים אלא מצד פעולותיהם. כי כאשר ראינו הצמח מתנועע לכל צד ובתנועת גדולו מוליך ומבי' מעלה ומוריד בהכרח חייבים אנחנו להודות הימצא שם ענין זולת היסודות והי' הנפש הצומחת באשר אין שום א' מהן מתנועע רק לפאה א' לצד מעלה או לצד מטה. וכאשר ראינו הבעלי חיים מרגישים ומתנועעים ברצון ידענו שיש שם נפש חיונית. וכן כאשר ראינו באדם שמלבד התנועה וההרגשה הוא משכיל שפטנו שיש בו נפש משכלת וכן הרב בעל העקרים מ"ד פרק ל' לביאור הראיה הזאת כתב ז"ל. הכחות הנמצאות במורכבות השפלות אעפ"י שאינן מושגות בחוש קויים אצלנו מציאותן מצד הפעולות המושגות בחוש. כי מהפעולות יודעו הכחות. וכאשר ראינו הצמח מתנועע לכל הפאות וידענו כי לא יספיק לזה כח טבעי בלבד לפי שהתנועה

הטבעית לא תהיה כי אם מהאמצע אל המקיף או מן המקיף אל האמצע או סביב אל האמצע. וזה מתנועע לכל הפאות שפטנו שיש בזה המין התחלה אחרת תתחייב ממנה זאת התנועה. ואותה ההתחלה קראנוה נפש צומחת. וכן כאשר ראינו החי שיש בו ההתחלה הזאת שהיא נפש הצומחת ומוסף על זה שהוא מרגיש ומתנועע ברצון מה שאין כן בכח הטבע והנפש הצומחת שפטנו שיש בזה המין התחלה אחרת ימשכו ממנה אלה הפעולות כלומר פועל הצמיחה ופועל ההרגש קראנוה נפש חיונית. וכן ראינו האדם יש בו ההתחלה הזאת ונוסף גם הוא שהוא משכיל כללי הדברים ויודע מהותם ומבדיל בין העצם והמקרה וכיוצא בזה ממה שלא יספיק לזה כח צומח ולא כח חיוני שפטנו שיש בו התחלה אחרת יותר נכבדת קראנוה נפש האנושית או הנפש המשכלת: ואולם שהאדם בפועל ההשכלה הזאת אינו משתמש מהגוף יתאמת בראיות נצחות. ראשונה מודעת זאת אצל כל מביני מדע שאין כח בשום יודע לדעת ולהשיג איזה עצם שלא יהיה לו דמיון או ערך מה עם טבעו יען ההשגה הוא כמו צלם הדבר אשר כמו במראה נדפס בנפש. הלא תראה שהמראה אינה יכולה להראות עצם דבר רוחני בהיותה גופיית בלתי שום ערך ודמיון עם טבע הרוחניים. ולכן לא יש באפשרותה להראות הדברים השייכים לשאר החושים כי אם לבד מה ששייך לדברים החצוניי' הנראים. כי לא יש יכולת בידה להראות את הקולות והריחות והטעמים. וכן החושים החצוניים אינם יכולים לראות הדברים שאין להם כמות וגוף באשר הם גופניים גם אינם יכולים לראות הדברים הנסתרים והחושים הפנימיי' כמו היצרי והמחשב הוא מן הנמנע להם לראות הדברים הרוחניים. ובאשר ידענו ששכל האדם עולה למעלה ומשיג השכלים הנבדלים הנצחיים והבורא ית"ש חי וקיים לנצח שפטנו שצריך שיהיה גם כן רוחני. כי לא יוכל להשיג הגוף הדברים הרוחניים אשר אינם מטבעו כאשר אמרנו. ובזה נבדל האדם מהבעלי חיים בלתי מדברים. יען רוח הבהמה יורדת היא למטה לארץ ונפסדת בהיותה כפי טבעה ארציית וממנה קבלת הויותה. ולכן לא תעלה במעלות על מזבחה. אכן רוח בני האדם עולה היא למעלה ואינה מתקררת בהשכלת השמים ירח וככבים ועירין קדישין עד עלותה רום מרומה ותשוב אל האלהים אשר נתנה. דמיון מי המעין המתגבר אשר אינם יכולים לעלות למעלה מהמקום אשר ירדו ושם מעלייתם ינוחו. כך הנשמה האלהית לא מצאה לה מנוח עד התדבקותה בבוראה ראשית הויתה כמו שנאמר ונשמות אני עשיתי והיא הראיה הראשונה:

שניה לה הלא תראה שהאדם בלבד יש לו דעת ותבונה לא כן שאר הבעלי חיים כי אם נטיה טבעית לדברים אשר לא יכזבו. והראיה כי כלם כאחד בלי שנוי ובלי פירוד

פועלים. וכן כל זאב יטרף. כל השפנים עם לא עצום יפחד. שממית בידים תתפש. והכלל אין שום בעל חי שישנה את טבעו וכל מין במינו פועל כפי חברו. זולת האדם אשר נאמר עליו כמה ראשי' כמה נטיות ודעות. וכמעט לא יצאו שני אנשים שיסכימו במדות ובדעות זה אוהב החכמה וזה שונא אותה. זה סוחר וזה רוכל. זה עובד אדמה וזה בורסקי. זה אוהב את המלאכה וזה הבטלה. וההבדל הזה נמצא לו לאדם מפאת היותו בחיריי מה שאין כן בבעלי חיי' אשר יש להם נטיה טבעית נתנה להם מההשגחה האלהית לבקש אוכל למו ולברוח מן הדברים המזיקין מבלי שיהיה להם שם שכל ומדע. אשר לבד חנן השי"ת לו לאדם לתכלית יותר נכבד שהו' תשועת נפשם מיד שונא ואויב של היצר הרע ובאשר ראינו בענין הגוף נמשל כבהמות נדמו ובכל מקריו חי ומת כמהו ומותר האדם מן הבהמה אין לבד השכל הטהור שפטנו שאינו מטבע הבעלי חיים כי נפשו ממדרגת המלאכים רוחניים ומשכילים כענין שנאמר ונשמת שדי תבינ'. גם לאדם נתן האלהים חכמה ודעת כללית לדעת ולעשות כל הערמיות אשר בחכמה פרטיתחלק בין הבעלי חיים כלם והוא עולה על כלנה וכמו שנאמר מלפנו מבהמות ארץ ומעוף השמים יחכמנו והמם מם היתרון:

השלישית בשער היסוד הזה ומן השלש הכי נכבדת זכרה בעל הכוזרי במאמר חמישי והרלב"ג בס' מלחמותיו מ"א וז"ל. כבר יראה בזאת ההכנה שהיא נבדלת לפי שכבר תתחזק השגתה בעת חולשת הכלים החמריים רוצה לומר בעת הזקנה. ואילו היתה היולאנית היה בהכרח הנושא לה יותר חלוש בעת ההיא והיה מחוייב מזה שתחלש פעולתה. והמשל כי כמו שהכח הרואה יחלש בזקן לחלשת נושאו. כן יחוייב בזאת ההכנה אם היתה היולאנות. אבל זה הענין נמצאהו בהפך רוצה לומר ששכל הזקן יותר חזק. ולזה יראה שהוא ראוי שתהיה זאת ההכנה נבדלת, וכן הרב רבינו בחיי בפרשת בראשית ז"ל. והמופת השני מה שאנחנו רואים לעין כי האדם בתחלתו כשהוא נער איננו יודע כלום וכאשר יגדל ויוסיף הלוך וגדל ירבו המושכלות בנפש ותרבה הדעת ומה שיקנה לנפשו מן החכמה ומן הדעת לא ימלט מאחד מג' חלקים אין בזה רביעי. או מפני גופו בלבד. או מפני נפשו בלבד. או מפני גופו ונפשו יחד. אם היה מפני גופו יתחייב האדם שכל מה שיהיה גופו יותר בריא וחזק יתרבה החומר בו שיהיה יותר חכם ומוכן לקבל המושכלות. ומי שהיה גופו כחוש וחומרו מועט שיהיה יותר סכל ויותר רחוק לקבל המושכלות ואנו רואים בהפך כי המתנונה ומי שיש לו חולי השדפון גופו יחסר בכל יום ושכלו עומד על השלמות עד שתפרד נפשו ממנו. וראיה זו מבטלת היות קנין החכמה והדעת מפני גופו ונפשו יחד. ואם כן כל קנין האדם מן החכמה ומן הדעת

אינו כי אם מפני הנפש לבדה ואין לגוף חלק בזה זולתי שהוא כלי אליה כענין הכלי לאומן. ואי אפשר מציאות החכמה והדעת במתי', ואמנם תתחייב מציאותה מן החי. הנה הנפש אם כן חי בטבע כי יש בטבעה לקבל החכמות, והגוף מת בטבע ואין בטבעו לקבל דבר מזה. ע"כ. וכל זה כדבר הכוזרי, הזוקן ישיג הגוף ולא ישיג הנפש אבל תתחזק אחר החמשים שנה והגוף בירידה. ע"כ. וא"ת הלא הזכרון הוא א' מכחות הנפש וראינו שהוא גם כן יחלש ויתמעט בחולשת הגוף בזקנים. אשיבך שאעפ"י שאמרנו שהשכל האנושי יתחזק בימי הזקנה מורה היותו בלתי נקשר מכל וכל עם הגוף אין ספק שפועל באמצעות הגוף ושצריך כלים נאותי' ובריאי' יען הוא מקבל כל הצורות דרך החמשה חושים. וכאשר אלו הם רעועי' בילדים ובזקנים משתבשים בעבור הזקנה או חולי או שנוי המזג תמנע ההשכלה. כמו שראינו באיזה חלאים שכאשר מתגבר במוח איזה מזג וטבע נכרי תבטל התבונה וההשכלה מהם עד בלי הכיר החולה בין טוב לרע. ולכן אינו מן התימה אם לפעמים בזקנים אשר אינם בבריאות. הגוף ושוויו יתבלבל השכל והראשונות לא תזכרנה עוד:

הרביעית תעשיר עושר גדול לענין כונתנו, וזה כי פעולות הגוף הם בעלות תכלית ופעולות הנפש אינם בעלות תכלית הגם שמיני הנמצאות הם בעלי תכלית. ואין ענין המושכל כי אם צורת הנמצאות המופשטת במושכלות שיושכלו בזולת חומר ואינם נמצאים בפועל. כמו צורות ההנדסה יוכל השכל להבחין עניינם עד אין תכלית פנים מפנים שונים. וכן הצורות המספריות עד אין מספר. והמשפטיות שהן צורות בעלי התכונה המשפטיות עד אין חקר, כי אין קצה לאוצרות המושכלות אשר בכח הנפש להקיף ולהשיג כמאמר הבדרשי שמים לרום וארץ לעומק ורוחב לב נכון אין חקר, היכלכל לב שמים היכיל לב ימים היסוככו כנפי רוח על רוח חכמה מרחפת על מי מנוחות ונחלי עדן היקיפו רחבי ארץ מחשבה מושבה עלית קיר קטנה ככף איש וכן כתב הרלב"ג בס' מלחמותיו מ"א פ"ב ז"ל כבר יראה בכחות המשיגות ההיולאניות שלא ישיגו רבוי הבלתי בעל תכלית לפי שהם יקבלו מה שיקבלוהו קבול פרטי מצד קבלם אותו קבול היולאני. והמשל שהכח הרואה כבר זה הצבע אשר בזה הנראה אשר הוא בזה השטח ובזו התמונה אשר לזה הנראה לפי שהוא מקבל אותו קבול היולאני באופן מה רוצה לומר שכבר נרשמה בראותו זאת ההשגה רושם מה והיה מחוייב מפני זה שיהיה הנראה לו בשטח מוגבל ובתמונה מוגבלת ולא ישיג הצבע במוחלט. אבל ישיג זה הצבע ואולם זאת ההכנה נמצאת שופטת משפט בלתי תכלית. כי היא תשיג הגזרות הכוללות והגדרי' אשר כל אחד מהם הוא משפט על רבוי בלתי בעל תכלית הנה אם כן

יראה מזה שהשכל היולאני נבדל. ע"כ. ורבינו תם בעל התוספות בס' הישר שלו כתב, אנו רואים נפש החכם תשיג כל הגלגלים ומרכביהם ותכונתם ואחרי אשר היא משגת אותם נדע שהיא מרחפת עליהם וכלם נכללים בתוכה, ואם כן הדבר נדע כי היא עליונה מהם ואם היא עליונה מהם נדע כי מקומה למעלה מהם, ועל כן בעת המות תשיב למקום ההוא אשר היתה משוטטת שם בהיותה בגוף:

החמישית ראה ויספרה הרב בעל הכוזרי מ"ח ז"ל. מן הראיות על הפרד הנפש מהגוף ושאינה צריכה אליו כי הכחות הגשמיי' יחלשו במושגיהם החזקים כעין אצל השמש. והאוזן אצל הקול החזק בהפסד כליהם. והנפש המדברת אינה כך אבל תתחזק כל אשר תשיג מדע חזק ממנה ע"כ. ודע שבאומרו חזק ממנה הוא גוזמא שאם המדע יותר חזק מכח השגתה איך השיגתהו. אבל כונתו להורות שהנשמה תשיג השגות נפלאות מהאצילות ועולם האין סוף אשר לפי הנראה עולות מאד למה שיד השכלתה מגעת. וכן כתב בעל העקרים בפרק הנזכר ז"ל. ומאשר ראינו נפש האדם ימצא לה הפועל הנכבד הזה שהיא ההשכלהוהיא מתחלפת בהשגה הזאת להשגת הכחות הגשמיות כי הכחות הגשמיות כשיחזקו השגותיהם תפסד ההשגה ההיא כהשגת האור החזק שהיא תפסיד הראות ותמנע מהשגת אפילו האור החלוש. וכן הקול החזק והכח השכלי בהפך כי יתחזק עם השגת הדברים העמוקים ויוסיף זוהר להשיג יותר. וכן השגות הכחות החמריות משתנות להיותן פרטיות והשגות השכל בלתי משתנות והן קיימות להיותן כוללות. ולזה שפטנו שהנותן הנפש הזאת שיש בה כח ההשכלה הוא יותר נכבד מן הנותן הכח החיוני בבעלי חיים:

הששית גם היא הכינה וגם חקרה במאמרו החמישי. אמר הראיה על מציאות עצם שכלי נבדל מהגשמים יעמוד לנפש מעמד האור לראות ושהנפש כשנבדלת מהגשמים תתאחד בו. הוא שהנפש אין מדעיה הווין לה בנסיון כי מה שיהיה בנסיון אין גוזרין עליו גוזר גמור. כי לא יגזור האדם גוזר גמור כי כל אדם לא יניע אזניו כאשר יגזור כי כל אדם מרגיש וכל מרגיש חי וכל חי עצם ושהכל יותר רב מהחלק וזולת זה מהמושכלו' הראשונות שהאמתנו בבירור הדעות לא תתברר בלמוד. ואם לא יהיה כן היה משתלשל הענין אל מה שאין לו תכלית. ואם כן הוא מאצילות אלהית תדבק בנפש המדברת. ע"כ. רוצה לומר שכל הדברים הנודעים מצד הנסיון אין בירור' עולה יפה לשיאמר עליהם כי זה הוא באמת. כי הגם שהנסיון מעיד שהאדם אינו מניע אזניו כסוס כפרד אין הבין. מי יאמת לנו שלא תמצא בארץ החיים באיזה מקום מן המקומות מין ממיני האדם שיניע אזניו, אמנם המושכלות הראשונות כמו כל אדם מרגיש וכל מרגיש חי ודומיהם הם

דעות אמיתיות אשר אין עליהם שום ספק וגמגו'. ואינם באים לו לאדם מכח הלמוד בדרך המופתים יען המופתים כדבר ארסטו בראשון מספר המופת אינם הולכים לאין תכלית ר"ל שיתאמת איזה ענין במופת ולמופת ההוא מופת וכן עד בלי תכלית, אבל בהכרח יעמדו אצל המושכלות הראשונות באשר הן התחלות הידיעה אשר אין למעלה מהם ואין צורך להביא מופת על בירורן ואם בירור המושכלות הראשונות לא יוכל להתייחס אל הנסיון גם לא אל הלמוד במופת נשאר אם כן שיהיה נאצל ונשפע מענין אלהי אשר אצילותו דבקה בנפשנו. וכבר ידעת מה שכתב ארסטו בסוף ס' המופת שהמושכלות הראשונות אין לומר היותם בטבע שאם כן היו נגלים לאדם מעת לידתו. גם לא היות בלמוד כי כבר ידענו שכל למוד הוא מכח ידיעה קודמת ואין לך דבר קודם להם בפרסו' האמיתות, ואף שהוא גזר שיש כח טבעי נטוע בנפש האנושית והוא החוש והשכל אשר ממנו יתהוו המושכלות. הרב בעל הכוזרי תלה זה בשכל הפועל דרך שטת הן סינא:

השביעית הגם שכל אדם כוזב ידוע הוא שבכלם יש להם חשק טבעי לחכמה ומתאוי' תאוה לידע ולהשיג אמתת הדברים אשר אליהם נוטים. ולכן תמצא שהבזיון היותר גדול בעיניהם הוא היות' נקראים בשם עמי הארץ ונחשבי' סכלים ונבערים, ואתה תחזה שהעני בלב טוב ונפש חפצה מודה היותו עני, והחלש היותו חלש, אבל לא תמצא אדם שיוכל לסבול שיקראוהו איש בער לא ידע וזה להיות החכמה הטוב היותר מופלא שחנן ה' לאדם. ובהיותו רוחני אין שום אדם שיסבול שיפשיטוהו מעליו, ועל הרוב כלם הם חכמים בעיניהם, ואם נמצא שעשיר א' מודה לעשיר אחר היותו עשיר ממנו בין החכמים לא נמצאת בקלות ההודאה הזאת. כי כל א' מתנשא לאמר אני אמלוך ולי בחכמה עשר ידות. ונמשך זה מפאת מעלת החכמה. ובאשר ידענו שהאל ית"ש לא עשה דבר לבטלה וראינו שנתן העיני' והאזנים ושאר החושים להשתמש בהם האדם בשלמו' עין רואה ואזן שומעת שפטנו שהחשק הנמרץ שיש לו לאדם לחכמה אינו לבטלה כי אם להשיג תכליתו ושלמותו, ויען כל מה שיוכל להשיג בהיותו בגוף הארציי והאפל כאפס ותהו נחשבו לו בערך מה שיוכל להבין מופשט מהחומר העכור בעולם הנשמות ידענו בודאי כי שם ימלא חסרונו ישיג מבוקשו וימלא תאותו. וכן אמרו חז"ל תלמידי חכמים אין להם מנוחה לא בעולם הזה ולא בעולם הבא ועליהם נאמר ילכו מחיל אל חיל כי שם מוצאות החכמה ומקור הדעת ושם מתמידים. בלימודיהם ומשיגים תכליתיהם:

הנה נא קורא ידיד ערכתי לפניך משפט שבעה דרכים להראות את יקר תפארת גדולת הנפש. בהראותי את עושר כבוד השכל אשר נתן לו ממרומים באשר בו לבדו האדם עולה למדרגת המלאכים ומתדבק ברוחניים העומדים לנצח נצחים:

פרק ב

מפאת הרצון והבחירה אשר חנן ה' לאדם מורה גם כן רוחניות הנפש:

הוכחתי במה שקדם רוחניות הנפש מפאת השכל א' מכחותיה אציגה נא לפניך הטענות אשר הם מפאת הרצון. ואומר. ידוע הוא כי כמו שהאדם נתעלה על כל שאר הבעלי חיים בהיותו חי מדבר ומשכיל, כך נתעלה עליהם בהיותו בעל בחירה ורצון בלי שום מכריח אותו במעשיו. וכן הרב בעל הכוזרי במאמר חמישי ז"ל, אינו מכחיש טבע האפשר כי אם מתעקש חנף אומר מה שאינו מאמין בו, כי אתה רואה מהזדמנותו למה שהוא מקוה או ירא מה שיורך שהוא מאמין כי הדבר ההוא באפשר ויועיל בו הזמון. ואילו היה מאמין כי יהיה על כל פנים היה נמס ולא היה מזדמן בכלי מלחמה לאויבו ולא כשבר לרעבונו.ואם יאמר כי הזמון ההוא צריך למי שלא יזדמן כבר הודה בסבות האמצעיות וכו'. והבדרש"י במליצותיו ז"ל, אתה בן אדם נתנך אלהים עליון על כל המוצאות הבחיריות כי תראה שמיך גבהו ממך ותביט ככבים נשגבים כי רמו לא תדמה ולא תחשוב היות רצונך תחת משפטיהם אשר גבלו ראשונים לך לבדך נתנה הארץ אין להם בתוכה ממשלה והכרח בכל מה שיש לו התלו' גמור בבחירה ע"כ. ואולם שהכח הזה מהרצון הוא אלהי ורוחני יתחייב בטענות האלו:

ראשונה אנחנו רואים שאין שום בעל חי שיעזוב מחפצו ורצונו התענוגים הגופניים. והגם שלב האדם רע מנעוריו עם כל זה חכם ירא וסר מרע. וכן מתעצב ומתחרט על חטאיו ומודה ועוזב. גם לפעמים מניח הדברים הערבי' והמשגל האסור ואומר בלבו חלילה לי מחטוא לה' ולחייב את נפשי כענין יוסף אשר עם היותו יפה תואר ויפה מראה ובחור כארזים אמר ואיך אעשה הרעה הגדולה הזאת וחטאתי לאלהים:

גם ראה ראינו הרבה בני אדם שמניחים חיי שעה ועוסקים בחיי עולם וחיי צער יחיו. ועל הכל שאם היות החיים הדבר היותר יקר מהאדם עם כל זה כמה וכמה חסידים נהרגים ונשרפים על קדושת שמו יתעלה וכענין שנאמר כי עליך הורגנו כל היום נחשבנו כצאן טבחה. ואם אמת נכון הדבר הזה יתחייב שיש באדם דבר רוחני אשר בפעולותיו הנכבדות האלו מבקש לו מנוחת שלום השקט ובטח בעולם הנשמות הבא אחר המות. ואומר בלבו טוב מלא כף נחת רוח בעולם הבא מכל חיי העולם הזה כי הגוף בטבעו נוטה לתענוגים הגופניים ומתוקים לחכו כשאר הבהמות וחיתו יער:

שניה גם הנסיון יוכיח שאפילו הרשעים אשר כמעט במעשיהם הם כסוס כפרד לפעמי' יש להם איזה הרהור תשובה בלבם ומעני' את עצמם ותהי עונותם על עצמותם בעוד בחיים. ועליהם אמר ישעיה הנביא והרשעים כים נגרש כי השקט לא יוכל. ולעת מיתתם

כמנחשים רעתם ועונשם בגיהנם מתים בלא חמדה ובדאגה עצומה. וכל זה מורה באצבע היות כח הרצון רוחני ואלהי באשר מתאוה הדברים הרוחניים מנגדים לגוף:

פרק ג

יורה איך גבר ה' חסדו על יצירת האדם בשלמות הרכבת נופו ואיך אינו מתקרר בשום דבר ארציי וחושק להשאיר לו שם ושארית בארץ:

גם מהרכבת האדם וגופו נוכל להכריח ההשארות הנפשיי. הלא ראינו היותו מורכב בתכלית היופי והשלמו'. אשר על כן מהפילוסופי' נקרא עולם קטן כי זה כל האדם כאשר נבחין אותו מתחלק לשלשה חלקים כמו שמתחלק העולם הגדול בעולם ההויה והפסד עולם הגלגלים והמלאכים. זאת ועוד אחרת מפאת יופי יצירתו כמו שהובא במסכת ברכות פ"א ואל תשכחי כל גמוליו מאי כל גמוליו. א"ר אבהו שעשה לה דדים במקום בינה. טעמא מאי. אמר רב יהודה כדי שלא יסתכל במקום ערוה. רב מתנא אמר כדי שלא יינק ממקום הטנופת. הנך רואה איך מפני הבושת הצניעות והטהרה נתן לה הקב"ה לאשה הדדים במקום בינה לא עשה כן לכל שאר הבעלי חיים כלם. וכן באיוב נאמר ומבשרי אחזה אלוה. נסמוך לזה מה שאנו רואים הבהמות בקומה כפופה והאדם בלבד בקומה זקופה נוטה לשמים. ומזה נבין שהבעלי חיים עפר המה ואל עפר ישובו. והיותר ארציים וגסים מהם כחזיר והתנשמת נוטים יותר למטה לארץ אבל האדם נפשו מן השמים ולזה נכספת לעלות אל מקומה וארץ מולדתה. ואל תחשוב בלבך שהנחש בתחלת ברייתו היה הולך על זנבו נוטה וזקוף למעלה כאשר חשבו קצת מהחכמים כי הקללה היתה על גחונך תלך רוצה לומר לא תהיה כאחת החיות כל הולך על ארבע אבל בלי רגלים לא תעלה עוד בעצי השדה לאכול מפרי' ולשבוע מטובם, כי אם על גחונך תלך ועפר תאכל וכו' וענשו ה' יען בהיות גופו כלי לסמאל באה תקלה על ידו כמו שנאמר ואת הבהמה תהרוגו:

ולמען תדע נאמנה שעיר מולדת האדם היא השמים העיר הגדולה לאלהים תמצא שכמו שהגר בארץ לו לא הגם שיתן לו האלהים עושר ונכסי וכבוד ואיננו חסר לנפשו מכל אשר יתאוה אינו מתקרר דעתו לשמוח בעמלו עד שתשוב לארץ מולדתו ושם יתראה לעין קרוביו אלופיו ומיודעיו. כך הנשמה בהיותה חצובה מתחת כסא הכבוד לא תשבע מן הטוב'' עד שמגעת למחוז חפצה ותשוב אל האלהי' אשר נתנה. ולכן תמצא שאוהב כסף לא ישבע כסף והרודף אחר הכבוד אינו מתרצה בשום כבוד עם עלותו מעלה מעלה וכן אין שום תענוג בעולם שתשבע הנפש. וכמו שאמרו חז"ל אבר קטן יש לו באדם משביעו מרעיבו. וכל זה נמשך לה מהיותה רוחניות ותושבת בעולם השמימיי.

ובאשר שם ראתה המראות הגדולות והפעולות עצומות בין מלאכי מרומים אין שום דבר בעולם הזה שמתקררת דעתה. כמו שהבן פלטין שרואה הבן כפר או כלי ביתו פחותים מבזה אותם באשר ראה הדברים היקרים אשר בערכם כלא הן חשובין ובהיכלו כלו אומר כבוד:

הנסיון הוכיח גם כן שהגם שהאדם מכיר גופו כלה ונפסד עם כל זה מבקש לו מפא' נפשו איזה תחבול' לשום לו שם ושארי' בארץ. אלה קראו בשמותם עלי אדמות. ואלה בונים חרבות למו כאשר עשה אבשלום אשר הציב בחייו את מצבת אשר בעמק המלך כי אמר אין לי בן בעבור הזכיר שמי והחכמים גם הם בעתם ובעטם כל עמלם להניח להם שם וברכה בארץ ולא ימותו כבני נבל גם בני בלי שם. והתשוקה הזאת היא ראיה גמורה שהופש היא נצחית כי אין לבהמות שום תאוה לשיזכרו שמותם גם התשוקה הזאת היא טבעית לאדם באשר ראינו כי אף החייט והסנדלר והפחמי ודומיהם מאנשי פחותי המעלה בעת מיתתם מצוים שיעשו ציון על קברם ועל האבנים איש על שמו פתוחי חותם למען יעמדו ימים רבים. ולמען ישאר באופן מה איזה רושם שהיו בעולם. ואם במות הגוף יבלה ויפסד הכל מה תועיל התשוקה הזאת מההשארות אשר נטע ה' בלב האדם. ומה מועיל לו לאדם הזכרונות האלו אם הכל נשכח ואין זכרון לחכם עם הכסיל לעולם. אבל זאת אומרת שהגוף חושק לעשות דומה לו ושזרעו יתמידו בארץ כך הנשמה בהיותה נצחית מבקשת לעשות גם היא פעולה נכבדת ודומה לה נשארת אחרי המות. וזאת הא גם כן ראיה גמורה לענין כונתנו:

פרק ד

איך בפנת ההשארות הנפשיי תלוים הג' פינות ויסודי התורה הראשיים:

באמונה הזאת מההשארות הנפשיי תלוים קורא משכיל הפינות הראשיות ועקרי הדת רצוני לומר מציאות ה' תורה מן השמים ושכר ועונש שאם תאמר שהנפש נפסדת וכלה עם הגוף אין כאן שכר ועונש ואם אין שכר ועונש והשגחה על הברואי' אין כאן מציאות השם. ואם אין מציאות ה' ושכר ועונש לאיזה תכלית תהיה תורה מן השמים ועמל המצות וקיומם. אשר על כן החוט המשולש לא במהרה ינתק. וביאור הדברים. אנחנו רואים מאשרים זדים גם נבנו עושי רשעה גם בחנו האלהים וימלטו ארץ נתנה ביד רשע להם לבדם נתנה הארץ גם גברו גם עשו חיל. והפך זה ראינו הצדיקים שמגיע אליהם כמעשה הרשעים והרשע מכתיר את הצדיק. ואם יש בעולם אלוה צריך שתהיה בו השגחה. ואם יש השגחה צריך שיהיה שכר ועונש. ואם יש שכר ועונש בהכרח צריך שיהיה עולם אחר אשר שם יקבל כל א' וא' הגמול הראוי והצודק ממעשיו. וכן על

ענין הזה פירש הרב בעל העקרים במ"א פ"ח משפטי ה' אמת צדקו יחדו. באומרו אם ימצא בנראה צדיק אובד בצדקו ורשע מאריך ברשעתו הנה זה הוא כשיבחנו העונשים בבחינת טובות העולם הזה בלבד. אבל כשתעורכנה יחד טובות העולם הזה המגיעות לרשע עם הרעות והעונשים המגיעים לו בעולם הבא. וכן הרעות המניעות לצדיק בעולם הזה עם הטובות המגיעות לו בעולם הבא נמצא שני הגמולים צודקים יחד אף על פי שלא יצדק כל א' מהם נפרד בפני עצמו וזהו שאמר המשורר משפטי ה' אמת צדקו יחדו. אמר אמת על שיעור העונשי. ואמר צדקו יחדו על עונשי העולם הזה עם טובות העולם הבא או ההפך ע"כ. נמצינו למדין שמוכרח הוא להאמין עם עקר מציאות ה' ושכר ועונש ההשארות הנפשיי והגמול הבא אחר המות ואז תתקיים אמתת תורה מן השמים ולא יהיה שוא עבוד אלהים, דאם לא כן הצדיקים אינם זוכים גמול מעשיהם הטובים והרשעים הם מאושרים מהם באשר זוכים העולם הזה ואין להם עוד עונש בעולם הבא ודייני הארץ יהיו יותר צדיקים מהשופט כל הארץ אם הם יגמלו טוב לצדיקים ויענשו בבתי דינם הצדק הרשעים וכבר אמרו טוב שבגוים הרוג ורצוח בבית דינם הרשעים ופועלי עולה לתת לאיש כדרכיו וכפרי מעלליו וגם זו היא ראיה מוכרחת שאין עליה גמגום:

פרק ה

מראה איך מרעת כל אנשי העולם בהסכמה כללית הנשמה היא נצחית ואינה נפסדת עם הגוף:

ענין השארות הנפש הוא אצלי כעין המושכלות הראשונות באשר אין שום אומה ולשון חולק עליו. והגם שקאיו פליניאו בספרו הז' מהבעלי חיים פרק נ"ה כופר בזאת ההשארות לא ראינו עד היום הזה מי שיורה כמהו. הלא תראה שהמשוררים הקדמונים מהאומות אמרו בהסכמה א' שהנפשות הנשארות מהצדיקים אחר המות היו הולכות ונעות לגן עדן הנקרא אצלם שדות איליציאוס, ורצונם כפי דעתי שדות אליהו באשר נתפרסם ביניהם ענין העלותו בגוף ונפש בסערה השמימה, ואם הייתי מביא כל מה שכתבו בספריהם תהיה המלאכה מרובה וכונתי לקצר, די לנו במה שכתבו סופרי העתים בספורם שכל האומות מודים בזה. וכן ואליריאו מאסימוס מעיד שהנשים בארץ הודו היו שורפות עצמן במיתת בעליהן באמרם שזכות עם המות לחברתם בעולם הנשמות. דיאודורו סיקולו מעיד כזה מהמצרי'. מאנשי ארץ סינים יואן אוגו לינשכוטאנו. יוסף דהקוסטה מאנשי הפירו. טומאס אנגלוש מן וירגיניאה. וכאשר הגיעו אנשי ספר לאיים המערביים מצאו הדעת הזה מההשארות והגן עדן מפוזר בין

כל אנשי הארץ ההיא כאשר העיד הסופר הנאמן אנטוניאו די אירריה. סוף דבר כל הפילוסופים הקדמונים הודו בפינה הזאת כפיטאגורס אפלטון ארקיטה טארינטינו פלוטינו וארסטו בספרו השני מהנפש כאילו טבע האמת יכריחם להאמין העקר הזה בלי קבלת התורה האלהית אלא באור הטבעי לבד. ועם זה אבא נא לענין הגלגול אשר הוא גם כן מכונתנו בהשארות הנפש וכלל גדול בתורה:

פרק ו

יוכיח מהתורה הקדושה ומענין אדם שת דוד וראובן ענין גלגול הנשמות:

אמונת הגלגול היא אמונה נכונה לכלל קהל עדתנו ולא נמצא מי שימאן בה וירחי קנה זולתי הרב ר' סעדיה הגאון והבדרש"י כנראה באגרת ההתנצלות להרשב"א. וכן כתב הרב ר"ל בן חביב בסימן ח' ז"ל. אמנם יש כת אחרת גדולה מאד מחכמי ישראל המאמינים. והם כתבו עליה כי היא אמונה אמיתית ועיקר מעקרי התורה לתרץ קושית צדיק ורע לו. וכלנו אנחנו חייבים לשמוע דברי אלו האחרונים ולהאמין האמונה הזאת בלי שום פקפוק וספק כלל. עכ"ד וידוע הוא לכל בני שער עמי שספר הזוהר וכל ספרי המקובלים החזיקו מאד בזאת האמונה. ויען שהעיקר הזה הוא גם כן מכונת הספר ולתרץ צדיק ורע לו הנני בא ואביא כל הפסוקים המעידים עליו והטענות הראויות להשען עליהן. גם אשיב למתפלספים מבני עמנו ולכל הקמים עליו לרעה ואתחיל ואומר. הפסוק הראשון אשר כפי דעתי רומז לגלגול הוא מה שאמר לו הקב"ה לאדם הראשון אחר חטאו עד שובך אל האדמה כי ממנה לוקחת כי עפר אתה ואל עפר תשוב. רמז לו כי אחר שחטא יוכרח להתגלגל פעם אחרת ולשוב אל עפרו כדי להשלים מה שחסר הפעם הראשונה. וכן אמרו חכמי האמת והצדק אדם ראשי תיבות אדם דוד משיח כי אדם אחר שחטא נתגלגל נפשו בדוד והו' גם כן חטא רק בדבר אוריה ולכן יתגלגל במשיח ופסוק מלא הוא ועבדו את ה' אלהיהם ואת דוד מלכם אשר אקים להם, וכתיב ודוד עבדי נשיא להם לעולם. וכן ובקשו את ה' ואת דוד מלכם, גם בבן יקיר לו רמז לנו אדם הסוד כמוס הזה באומרו כי שת לי אלהים זרע אחר תחת הבל כי הרגו קין. כלומר תחת הבל ממש כי נשמתו היה. דאם לא כן מה טעם תחת הבל וכי לא היו יכולים להיות שניהם בעולם, וידוע היה שקין הרגו. אבל הוא סוד הגלגול גם בפרשת וזאת הברכה נאמר יחי ראובן ואל ימות ופירשו המפרשים התפלל עליו שיאריך ה' שניו ולא ימותו משבטו בכרת קודם השנים הקצובות ורז"ל אמרו יחי בעולם הזה ואל ימות ברטאו בעולם הבא. אמנם הפירוש האמיתי הוא מה שתרגם אונקלוס ומותא תניינא לא ימות וכיון על הגלגול. וכמו שכתב הרב רבינו בחיי התפלל עליו שלא ישוב עוד משם לגוף

אחר למות מיתה שניה והגם שבין הי' הרוגי מלכות נכלל גם כן ראובן כבר תירץ הרקנטי בפרשת וישב כי אותה התפלה שהתפלל משה עליו היתה בשביל מעשה בלהה וכיון שפשע במכירת יוסף בהיות שנפטר ממנו ולא שמרו כראוי לכן הוצרך לאותו גלגול:

פרק ז

יבאר טעם היבום מה הוא כפי חכמת הקבלה. ורעת אונן לבלתי נתן זרע לאחיו.

ענין היבום הוא סוד גדול מסודות התורה והרמב"ן ז"ל תחת חידות ומליצות העלים והסתיר אותו, אמנם כבר נבא דניאל שבעת קץ ישוטטו רבים ותרבה הדעת. ואנחנו היום באחרית הימים אשר עליהם נבאו כמה וכמה נביאים. ולכן אינו מהתימ' אם יתבררו ויתלבנו הדברים והמשכילים יבינו, ויודע אני בעצמי קורא נבון שאין לי לא תורה ולא תבונה לדעת הדברים הנשגבים האלו על בוריים. אמנם על הראשונים אני סומך ואשא את שמותם על שפתי ואדע כי לא אבוש. כי כונתי לשמים ולא להראות את חכמתי באתי כי אם להשלים את מלאכתי כפי כחי ומה' אשאל הסליחה אם אתי תלין משוגתי כי אליו שמתי מגמתי, הוא ידריכני בחסדו בנתיבתי, וה' אלהים יעזור לי וימלא תאותי: בפרשת תצא כתוב לאמר והיה הבכור אשר תלד יקום על שם אחיו המת. ואין זה שם ממש שיהיה שמו כשמו אלא יקום על שם אחיו המת בנפש ידבר כי אין ספק שמי שמת בלא בנים צריך להתגלגל. כי הוא ית"ש רוצה שלא יהיה הפסק למקור זה דוגמת הנהר אשר לא יכזבו מימיו וכל המפסיק מלמטה כביכול מפסיק מלמעלה ונפסק מאותה התמונה הכוללת כל התמונות מקום אשר שאר הנשמות נכללות כי שם נכרת דמותו. וזהו סוד ונכרתה הנפש מלפני. ומה שנרמז לחזקיה צו לביתך כי מת אתה ולא תחיה וארז"ל מת אתה בעולם הזה ולא תחיה לעולם הבא דלא עסקת בפריה ורביה וכן כתב הרב רבינו בחיי מצות היבוס תועלת גדולה לנפש המת. וידוע כי תגדל הנאת הנפש כשהיא מתגלגל' במי שהוא קרוב מן המשפחה יותר לפי שיש לו שייכות גדול עמו. ומזה אמרו רז"ל כי ישבו אחים יחדו פרט לאח שלא היה בעולמו שלא היה להם ישיבה אחת בעולם ואין זה חייב ליבם והטעם לפי שלא הכירו מעולם עכ"ד. ולפי שאין לאדם יותר קרוב מאשתו עצם מעצמיו ואחיו אשר שניהם מצור א' נחצבו לכן על ידי שניהם יתוקן. ומה שיוכיח שאין היבם מצווה לקרוא שם בנו כשם אחיו המת הוא שראינו בענין אונן וידע אונן כי לא לו יהיה הזרע וכו' ומה הרעה אשר תבא עליו שיקרא שמו בשם אחיו ורוב העולם מתאוים לזה גם ראינו שבעז קרא לבנו עובד ולא מחלון, אבל הענין סול גדול מסודות התורה, וכן כתב הציוני בשם הר' אבנר וידע אונן כי לא לו יהיה הזרע ידע כי נפש בנו בכורו מתמר יבמתו תהיה נפש מגולגלת שהיו נפש ער אחיו

ונפש מגולגלת לא תמלט מן היסורין כדי למרק עונות ראשונים אשר עשה ער אחיו, אבל היה רוצה שיהא בנו בכורו עם שאר בניו מאשהאחרת כדי שתהיה נפשו מיציאה ראשונה, וזה היה אכזריות גדול של אונן כי הקב"ה ית' עשה זאת המדה מצד רחמיו על נפש האח שלא תאבד בזמן מועט שהיתה בגוף ויתמרקו עונותיה בגוף זה מהר ולא תצטרך לשוטט בארצות עד אשר תמצא מנוח בחק זר וזה לא היה חושב אונן. ואם תאמר מנין ידע אונן שאם יוליד בנים מאשה אחרת שיהיו מיציאה ראשונה. ודאי לא ידע והיה בספק אצלו כשאר בני עולם שנושאים נשים על דעת התוחלת מאתו י"ת שתבאנה נפשם בזרעם מן היציאה ראשונה וביבמתו וודאי היתה נפש מגולגלת ורצה בהאי אולי ספק יוציא מידי ודאי. עכ"ל. ובספר הזוהר על פסוק בא אל אשת אחיך ויבם אותה כתב הרשב"י דהא יהודה וכלהו שבטים הוו ידעי דא ועקרא דמלתא והקם זרע לאחיך בגין דההוא זרע איצטריך לאתקנא מלה ולמגלם גולמא לתקונא דלא איתפרש גזעא משרשיה כדקא יאות הה"ד ואדם על עפר יקום וכו'. ובפרשת כי תצא ר' שמעון אמר האי מאן דלא אשאר בתריה גזעין לשרשא נשמתיה אישתצי מן ההוא דמיונא דכליל כל דמיונין עד דמתגלגלא ואיתרקעת ממאנא למאנא. כמד"א ולא הורק מכלי אל כלי מאי תקנתיה כתיב ובא גואלו הקרוב אליו וגאל את ממכר אחיו וכו'., ותדע שענין בעז ורות הוא מופת אמיתי לסוד זה. וממתן תורה עד חכמי התלמוד היו נוהגים לעשות המצוה הזאת בכל היורשים נחלה באותן שלא היה בהם שאר וקראו אותם גאולה כי גאל ממכר אחיו וכן כתוב להקים שם המת על נחלתו ולא יכרת שם המת מעם אחיו. וכן אמרו שמי שאין לו אח או אשה נגאל בקרובים והקרוב קרוב קודם והבל יוכיח שנתקן על ידי אביו וכמעש' יהודה עם תמר ובעז עם רות. ואין ספק שלא חרדו כל החרדה הזאת כל העם אשר בשער והזקנים כדי שיאמרו ברדת האשה אל השדה זו אשת פלוני וזה שדה פלוני שהרי זה דומה לקראו בשמותם עלי אדמות. ומה התועלת למת בזה. אבל הענין הוא עמוק והוא סוד הגלגול אשר אמרנו ולכן הנשים שאננות השכנות בחכמתן אמרו לה לנעמי החכמה ברוך ה' אשר לא השביח לך גואל היום ויקרא שמו בישראל והיה לך למשיב נפש ר"ל הילד הזה הנה הוא משובב נפש בנך אשר עד היום לא מצאה מנוח ומרגוע והולכת מדחי אל דחי כמה שהוזכר במדרש רות מהזוהר וזהו יולד בן לנעמי כי היה בנה מחלון ממש ובמדרש רות ודאי אשתכחת אבדה דאבדת, והוא מה שרציתי לבאר מענין סוד היבום:

פרק ח

ידיו גלילי זהב מעשרה שאלות נכבדות בענין היבום:

השאלה הא' אם אשת האח אסורה לו בכרת למה היה התקון הזה מהיבם בדאיית איסור הכרת. אם היה אפשר באחד משאר הקרובים שאין אשתו אסורה עליו:
השאלה הב' אם נפש המת תשוב לימי עלומיו על שבטל מצות פריה ורביה קשה כי למה יביאו אותו לידי נסיון בגוף אחר אשר בשגם הוא בשר יוכל לעבור על כריתות ומיתות בית דין ולחייב יותר את נפשו:
השאלה הג' כי מה טעם לחרדה הזאת ולהשיא את יבמתו הלא יותר בקלות להביא את אחיו באשתו ממש ולא באשת אחיו:
השאלה הד' אם לא קיים מצות פריה ורביה כי אם מי שיש לו זכר ונקבה אם כן למה לא צותה התורה כי מי שלא יהיה לו בן כי אם בת תתיבם אשתו:
השאלה הה' אם אירע שאשת האח מן היבם ילדה בת מה תהא על נפש המת אם יתגלגל באשה או לא:
השאלה הו' אם כונת היבום הוא להקים שם המת נשאל נא אם היבמה לא ילדה כלל מה תהיה מנפש המת:
השאלה הז' אם הניח אשתו מעוברת וילדה והולד חי שעה אחת ומת למה אין אשתו מתיבמת:
השאלה הח' למה מצות היבום היא בבכור כדכתיב והיה הבכור וחז"ל אמרו לא בכור אלא גדול:
השאלה הט' כבר גזרו חז"ל סריס לא חולץ ולא חולצין לאשתו. וקשיא דבשלמא אינו מיבם לפי שאינו בר הקמת זרע וכיון שאינו מיבם אינו חולץ. אלא אמאי אין מיבמין את אשתו ולמה אמרה תורה ולא ימחה שמו בישראל פרט למי ששמו ממחוי:
השאלה הי' אם לא הוליד היבם אלא בן א' כפי הנחתנו אינו לו אלא לאחיו ואם כן נמצא שהוא מת בלא זרע ולמה לא תתיבם אשתו. אלו הם השאלות הנופלות בענין היבום ואני אפרש הדברים האלו באופן יותרו הספקות כלם כפי מה ששמעתי וקבלתי מפי סופרים ומפי ספרים:

פרק ט

משיב בהלכה להשקיט לב המעיין מכל מבוכה:

אשיב על ראשון ראשון ועל אחרון אחרון ואומר לשאלה הראשונה מדוע היה התקון באח בדחית איסור כרת, אומר אני שהטעם הוא לפי שהאח הוא היותר קרוב ואח לצרה יולד ונשמות שני אחים חשובות כאחד, וכן איתא במדרש הנעלם שנפשות נדב ואביהוא

חלו שתיהם בפנחסבשעה שהרג את זמרי, ועונש הכרת אינו אלא באשת אח שיש לו זרע וכפי זה הם שני נושאים מתחלפים:

לשאלה הב' דמה התועלת להביא הנשמה פעם אחרת בנסיון. אומר שכבר הגדתי לך שמצות פריה ורביה הוא עמוד שכל העולם עומד עליו. ומלבד הראיות אשר הבאתי מהזוהר תמצא עוד, תנינן מאן דאפיק גרמיה בהאי עלמא מכללא דאדם [פי' שלא נשא אשה שאין נקרא אדם אלא זכר ונקבה] לבתר כד נפיק מהאי עלמא לא עייל לכללא דעלמא דאתי דאיקרי גופא קדישא אלא כאינון דלא איקרו אדם, כי בלי ספק האיש הנכרת בלי בנים עונותיו חדשים או ישנים גרמו לו, ולמען לא תאבד נפש צוה לאחיו הגדול שהוא גואלו הקרוב אליו ליבם כדי שתשוב נקיה מכל סיג ותשוב אל האלהים אשר נתנה:

לשאלה הג' דמה טעם באשת אחיו ולא באשתו ממש אומר. שטעם חזרת האח באשת האח הוא לפי שהמת רגיל באשת חיקו ובאהבתה ישגה תמיד ואהבתה קשורה בנפשו ותמיד מחשבתה בו. ולכן בהיותה בת זוגו היא כלי יותר מוכן לקבל את נשמתו:

לשאלה הד' אומר שהסיבה שלא צותה התורה שתתיבם אשתו כשהניח בת היא היותו מתוקן כשיש לו זרע או זרע הזרע כי אז חוזר ונדבק ונקשר בזרעו אפילו שלא תהיה אשתו. ולכן לא היה מן הצורך להתיר כעין ערוה. לשאלה הה' דאם ילדה היבמה בת מן היבם מה תהא על נפש המת אומר דאם הוא צדיק הבת תחזירהו על ידי זרעה, ואם יש לו עון שיחייבהו להתגלגל באשה הא קבל עונשו:

לשאלה הו' אומר שאפילו לא ילדה היבמה כלל יתתקנו על ידי הקרובים כי נוכל לחשוד שלא היתה שם בשעת הזווג הכונה הצריכה להמשיך נפש האח. ואם היתה שם כונה רצויה נוכל לשפוט שעקרה היא או הוא עקר או חולי נולד בהם ומי יודע אם ימסר לגלגולים אחרים יותר קשים מהן אם בהמה אם איש:

לשאלה הז' אומר שזה הענין דומה למי שקיים מצות פריה ורביה ומתו בניו אחריו שכיון שזכה ונכלל בצרור החיים את ה' אלהיו שוב אין מורידין אותו ומוציאין אותו ממחיצתו. וכן הכא כיון שזכה שעה אחת לזרע שוב אין מחזירין אותו בשביל עון זה, ובגלל הדבר הזה אין אשתו מתיבמת. לשאלה הח' אשיב שכבר ידוע הוא שענין הגלגול הוא מצד החסד וכמו שנאמר וחשב מחשבות לבלתי ידח ממנו נדח. ועל ידי החסד נמשך הנשמה אצל אשתו ואחיו. וכן הגדול רומז למדת הגדולה. ולכן המצוה הוא בגדול וקרי ליה בכור שכן המדה הוא בכור לבנים שהרי ראשון לבנין הוא:

לשאלה הט' מענין הסריס אומר, שאפשר שיתוקן על ידי קרובים אחרים כי היא אינה כאשתו ממש כי אינה אשת חיקו והוא לא ידעה. ולכן אין ראוי להתיר בעבורו אשת האח שהיא כעין ערוה:

לשאלה הי' אומר בודאי שבזה היה טועה אונן בהיותו חושב כי הזרע יהיה לאחיו כמו שכתוב וידע אונן כי לא לו יהיה הזרע. אבל זה אינו אמת יען לא נקרא הבן זרע אחיו אלא הוא הוא בעצמו ובכבודו הוא שחזר לעולם. ואם כן הרי הוא בנו ואחיו וכבר יש לו זרע, ואם היבם עצמו צריך לחזור בגלגול זה שהוא בנו ואחיו יחזירנו, ועם זה יותרו בקיצור המבוקש ממני כל השאלות כלם:

פרק י

מביא הרבה ראיות מן הנביאים וכתובים להוכיח אמתת הגלגול:

גם המהביל כל ענייני העולם הזה שלמה המלך עליו השלום תחלת דבר ה' בו בספר' דקהל' רמז הסוד הנפלא הזה מהגלגול באומרו דור הולך ודור בא והיה מן הראוי שיסדר דבריו להפך כי ההויה קודם להפסד. אבל כאן נרמז הסוד הזה והדורו' שהולכים הם עצמם הדורו' אשר אחר כך באים, וכן במדרש רבי נחוני' בן הקנה אמר רבי עקיבא דור הולך ודור בא היה לו לומר דור בא ודור הולך אלא מלמד שכבר בא. ואל הסוד הזה רמז באומרו מה שהיה הוא מה שיהיה ואין כל חדש תחת השמש:

עוד השיב ידו על הסוד הזה בסימן ד' באומרו ושבח אני את המתים שכבר מתו מן החיים אשר הם חיים עדנה. ובהיות שלא ימצא בין אנשי הדעת והתבונה מי שיאמת שההעדר טוב מהמציאות הפירוש המקובל הוא כמעט מוכרח. ורצונו שהמתי' שכבר מתו פעם אחרת וזוכים לאחר שנתגלגלו ומתו למנוחה נכונה בישיבה עליונה הם יותר משובחים מאלו המגולגלים שעדין הם בעולם. וכן הרשב"י בפרשת וישב עמוד תכ"א כתב ושבח אני את המתים שכבר מתו דייקא מן החיים אשר המה חיים עדנה מאי עדנה כמה דאתמר אחרי בלותי היתה לי עדנה. וכתיב ישוב לימי עלומיו, וטוב משניהם את אסר עדן לא היה אשר לא ראה את המעשה הרע וגו' דלא שב לימי עלומיו, ולא איצטריך לאתתקנא ולא סביל חובין קדמאין בגין דהקב"ה יהב ליה אתר מתקנא בההוא עלמא כדקא יאות. ראה נא איך פירש הפסוק לענין כונתנו והכי פרושו ושבח אני את המגולגל אשר מת בתשובה ומעשים טובים מן המגולגל אשר עדין לא מת שמא יחטא. וכמו שאמר הכתוב הן בקדושיו לא יאמין, וטוב משניהם את אשר עדן לא היה פירוש שמת ולא חזר בגלגול ולא שב לעדנה ולימי נעוריו. וזהו טעם כפל המתים שכבר מתו דאי לא תימא הכי מאי ענייני, ואם כן כאן פרט הכתוב ענין הסוד הזה וסוד ה' ליראיו:

הפעם הרביעית אשר רמז שלמה המלך ע"ה הענין הזה הוא בסימן ח' ושם נאמר ראיתי רשעים קבורים ובאו וממקום קדוש יהלכו וישתכחו בעיר אשר כן עשו גם זה הבל. ודע שבפסוק הזה לא מצאו כל אנשי חיל ידיהם בפירושו כי מה ענין קבורים ובאו. ומה שפירש בו הראב"ע שראה הרשעים מתים בלי צער ובאים שנית לעולם דהיינו בניהם שממלאים מקומם ולא ישכח זכרם והישרים שהיטיבו לעשות והם הצדיקים שממקום קדוש באו ישתכחו הם וזרעם יסוף. וימשך מזה לחשוב שאין שכר ועונש זה הבל כי ה' יפרע מהם וישלם לצדיקים בעולם הבא. הוא היותר קרוב לפשט הגם שהוא דחוק. ולכן באמת יפה נדרש לפי דברי המקובלים על הגלגול ופירושו כך הוא ראיתי רשעים קבורים ובאים ושבים פעם אחרת לעולם הזה לתקן את אשר עותו ממקום קדוש ששם הנשמות ואחר כך משתבחין בההוא עלמא מאשר עשו מהמצות ומעשים טובים. וכך הוא הפירוש ודלא כדפירש הרב מאיר גבאי בס' המראות חלק העבודה פרק ל"ב שכן תמצא בזוהר פר' וישב עמוד תכ"א וכד מתקנן לבתר כדקא יאות אלין משתבחין בההוא עלמא בגין דהקב"ה איתרעי בהו. וכפי זה וישתבחון קרי בב'. אמנם רבים קראו וישתכחו בכ'. וכך דרשו ששלמה המלך היה מהביל אפילו האמת והמוסכ' באומרו שאין שום תועלת אם יבאו הרשעים וישובו לעולם הזה ממקום קדוש מאחר שישתכח מהם כל אשר עשו ואינם זוכרים להזהר מלחטוא שנית ולתקן את אשר עותו. ובאמת זו היא טענה גדולה נגד הגלגול. אשר על כן בפרקים יבאו אחתור להתיר הטענה הזאת. ודי עתה לפי כונת הפרק להורות ששלמה המלך עליו השלום גם הוא אשר וקיים האמונה הזאת מהגלגול:

גם ביד הנביאים הראשונים נחתם הסוד הנפלא הזה. הלא תראה האשה התקועית אומרת כי מות נמות וכמי' הנגרי' ארצה אשר לא יאספו ולא ישא אלהים נפש וחשב מחשבות לבלתי ידח ממנו נדח. והפירוש המקובל כך הוא. כי החוטא מת מיתה אחר מיתה יען מתגלגל מגוף לגוף וכמי' הנגרי' ארצה אשר לא יאספו כן נפשות בני אדם לא תאספו עוד אל הגוף בטבע כי אם ביכולת האלהי ודרך נס, ולא ישא אלהים נפש איש מ המיתה אבל חושב מחשבות לבלתי ידח ממנו נדח ר"ל להשיב אליו כרוב רחמיו וחסדיו הנפש החוטאת ואשר בעונותיה הודחה ממחיצתו. וזה על ידי גלגולים פעמים שלש עם גבר כדי שהחוטא יתקן את אשר עות ותשוב הנפש לשרשה ואל מנוחתה כבוד וכל המקובלים בונים כמעט כל אמונתם בפנה הזאת על הפסוק הזה ובאמת ראוי הוא להשען עליו כי הוא ברור וקיים:

ישעיהו הנביא גם הוא בסימן כ"ב הודיע לנו העיקר הזה הלא הוא בקראו תגר על אנשי דורו האומרים הרוג בקר ושחוט צאן אכול בשר ושתות יין אכיל ושתו כי מחר נמות אמר בסימן כ"ב באזני ה' צבאות אם יכופר העון הזה לכם עד תמותון. ותרגם המתרגם מות' חנינא, וכן בירושלמי זו מיתה שניה ר"ל אחר שישובו עוד בגוף אחר למות מיתה שניה. ונראה לי דהוקשה להם כי איך תוכל המיתה דכל אדם שוה בה כצדיק וכרשע לכפר העון הגדול הזה ויהיו נקיים מכל חטא ואשמה לחיי העולם הבא. ולכן פירשו מה שפירשו שענין המיתה היא השנית. אחר שיתגלגלו ויתקנו מה שקלקלו. וכן תרגם בסימן ס"ה לא אחשה כי אם שלמתי ושלמתי על חיקם ואמסר למותא תניינא ית גוייתהון. וזה מורה שאין פירוש מותא תניינא מיתת הנפש אלא הגוף השני בגלגול:

סוף דבר הענין הזה פירש הקב"ה בעצמו לאיוב סימן ל"ח באמור לו לאחז בכנפית הארץ וינערו רשעים ממנה תתהפך כחומר חותם ויתיצבו כמו לבוש. רוצה לומר כפי מה שכתב הרב רבינו בחיי המימיך צוית כמוני לאחוז בכנפות הארץ ולנער הרשעים ממנה ולהעמיד אחרים תחתיהם ותתהפך הארץ מהם כחומר חותם שהוא מתהפך ומשתנה לצורות משתנות ויתיצבו כל אחד ואחד מהרשעים כאדם שהוא לבוש בגדים חדשים וכו' ובמליצת אליהוא לאיוב תראינה עיניך עוד מפורש הענין הזה בע"ה. וזהו מה שהעיד על עצמו באומרו ערום יצאתי מבטן אמי וערום אשוב שמה ר"ל אשוב ממש לבטן בהיותו חושב שעוד תשוב נשמתו להתגלגל בגוף אחר. ודע שעל היסוד הזה בנו חכמי האמת כל הגלגולים שנתגלו להם בחכמתם, וכן אמרו לבן הארמי זה בלעם והוא הוא נבל הכרמלי אותיות דדין כאותיות דדין. דתן ואבירם זה דואג ואחיתופל משה ראשי תיבות משה שת הבל. וכן הרשב"י בפרשת בראשית בעמוד ק"ן זה לשונו. בשגם זה הבל והא אוקמוה בשגם זה משה. משה זה שת ואיהו שת ואיהו הבל. והן כל אלה יפעל א' פעמים שלש עם גבר וכו'. וזהו סוד מה שהיה הוא שיהיה ר"ת משה. ונרמזו באותיות למפרע ולא כסדרן בהיות שמשה היה בסוף הגלגול ונרמזו בו בשעת מתן תורה גלגוליו שעברו למקבלי התורה. אבל באדם באו האותיות כסדרן יען גלגוליו לדור אחרון והודיעו לו מראשית אחרית דבר כנזכר למעלה. וזהו סוד ומשה היה רועה את צאן כענין שנאמר ויהי הבל רועה צאן, ואין הבל אלא להב שנאמר בלבת אש מתוך הסנה, גם אמרו יקם קין ר"ת יתרו קרה מצרי. ושפתחה האדמה את פיה לבלוע את קרה כאשר פצתה לבלוע דמו של הבל. ואמרו עוד שהי' הרוגי מלכות היו הי' שבטים שמכרו את יוסף כי היו כפי התורה מחוייבי' למות כמו שכתוב וגונב אישימכרו ונמצא בידו מות יומת. ושעל כן שמות העשרה שבטים חוץ מיוסף ובנימן שנתחייבו במכירת יוסף עולין

כשמות עשרה הרוגי מלכות. צא וחשוב רבן שמעון רבן ישמעאל ר' עקיבא ר' חנניה בן תרדיון רבי טרפון ר' יהודה בן בבא ר' אלעזר בן שמוע ר' ישבב הסופר ר' יהודה הנחתו' ור' חוצפית התורגמן סך שמותם אלפים ושמנה מאות וחמשים ושמנה כמספר שמות השבטים עם זבולן בואו ח'. ולכן אמרו שכאשר יוסף נשק לכל אחיו ויבך עליהם רוח ה' הופיע בו על מיתתה בי' הרוגי מלכות כאמור. ובספר מגלה עמוקות אופן פ"ד נאמר שאנטונינוס ורבי גלגולי דיעקב ועשו ננהו. וכאלה תמצא הרבה בס' הכונות להרי"א ובס' מגיד משנה נדפס מחדש בוינציאה ובס' עשרה מאמרות פוק ותשכח דברים מתמיהים והמה נפלאים ממני:

פרק יא

מביא כל הטענות הובאו מהמקובלים להכריח הפינה הזאת מהגלגול:

אלו הם הפסוקים המורים דרך רמז לדעת חכמי הקבלה ענין הגלגול, ואמנם הקשב נא והטה אזניך לטענותיהן. הם אמרו שלשה דברים:

הא' שמאחר שידענו שהקב"ה אל אמת שופט צדק ואמת ועם כל זה ראינו צדיק ורע לו רשע וטוב לו, הרשעים מצליחים והצדיקים מוכים ומעונים אין זה כי אם דבר הגלגול וכן גדרש בס' הבהיר צדיק ורע לו צדיק בן רשע. כלומר שהוא עצמו כבר היה רשע מקודם ועתה על הראשונים מצטער. רשע וטוב לו רשע בן צדיק שהיה צדיק מקודם ועכשיו פרי מעלליו אוכל. ובאשר אנחנו לא נדע ענין הצדיק הזה מה היה טיבו ומעשיו לפנים לכן אנו תמהים טל יסוריו, וכן בענין הרשע המתארח כאזרח רענן. אבל הנסתרות לה' אלהינו יוכל דרכיו משפט, ולזה גזרו על איוב שהיתה נפשו של תרח ושהיה סובל עונות ראשונים ככתוב בס' הסודות. ולכן בראותו עצמו צדיק ולא היה יודע סוד נשמתו היה קורא חגר ומואס בחייו באומרו תם אני לא אדע נפשי אמאס חיי. ר"ל אינני יודע אם נשמתי היא נשמה חדשה או מתגלגלת. ואם היא מתגלגלת מי היה הראשון ולכן אמאס חיי. אשר על כן הלל בראותו גלגלת אדם שצפה על פני המים החליט עליה על דאטפת אטפוך. כי לארץ לא יכופר לדם אשר שופך בה כי אם בדם שופכו ואם לא הרג בזה הגוף בודאי הרג בגוף הקודם ועתה הביאו עליו עונשו:

הטענה הב' כי אנחנו רואים שנולדים הרבה מבני האדם מחוסרי אברים פעמים סומים ופעמים חגרים. ואם היוצר והבורא הוא האל ית' כאשר הוכחנו ואין מזל ליצירה כאשר כבר כתבנו. אם אין לפניו עולה ולא משוא פנים נשאל נא מה פשעה ומה חטאתה של הנשמה הזכה הברה והנקיה עד שלא באה לעולם להכנס בגוף חסר וטפל וכלי אין חפן בו להשלים מעשיה. אבל האמת יורה דרכו כי אלו הם החטאים בנפשותם והקבורים

ובאים פעם אחרת בגלגול כדי לקבל עונשם בגוף הטפל הזה ונענשים על העונות הראשונים כאשר אמרנו. וחכמי אומות העולם אומרים שהחסרון הזה בילדים הוא מפאת חסרון החומר כאשר גם לפעמים מוליד בריות משונות ונפלאות. אכן גאלינוס בספרו מההריון ייחס הדבר לנפש העולם. ואיפוקרט לאיזה חולי אשר גבר על הילד קודם צאתו לאויר העולם. ובהיות שידענו שאין יסורין בלי עון יותר נכון הוא כפי היושר האלהי ומשפט דינו הצודק לקיים דברי המקובלים כנזכר:

הטענה הג' שאנו רואים כל יום ויום הנפילים אשר היו בארץ לאחר שתושפע, בבטן אמם הנשמה הקדושה קודם שיצאו לאורה. גם ילדים קטנים אשר לא הגיעו להיות בר עונשים מתים בפרחם. ולמה יצא הקצף מלפני ה' עליהם כי מה עשו לשיענשו. והנה זה נגד היושר האלהי גוזר ומקיים שאין מיתה בלא חטא. ואין לומר שמתים בעון אביהם המרצח דכמה פעמים ראינו שמתים בני הצדיקים גמורים, וזולת זה ביתומים שאין להם אב ואם מאי איכא למימר. אבל עם דעת הגלגול יתוקן הכל כי הם נענשים על עון הקודם כאמור:

הן אלה קצות מטענותיהן ז"ל. ואוסיפה לך עוד שאם הנשמות לא תהיינה מתגלגלות מדור לדור וכמו שאמר שלמה דור הולך ודור בא בהכרח תהיינה במספר בלתי בעל תכלית וזהו טעות גדול כי הקב"ה לא ברא עולמו בעל תכלית בריות בלתי בעלות תכלית. כי המלאכי' כבר גזר עליהם דניאל מספר הגם שעצום עד מאד. וכמו שכתוב אלף אלפים ישמשוניה ורבו רבוון קדמוהי יקומון והנשמות אינן ממדרגה יותר עליונה ולמה תהיינה בלי תכלית אלא ודאי שהנשמות חוזרות ומתגלגלות הגם שלפעמים באה איזה נשמה חדשה ומיציאה ראשונה. ורז"ל אמרו אין בן דוד בא עד שתכלו כל הנשמות שבגוף. רוצה לומר להתגלגל, מורה כל זה היותן באיזה מספר מוגבלים כאשר אמרתי:

פרק יב

ידבר מענין העבור מה הוא ואיך הדברים האלו הם למעלה מן השכל. אבל אינם מנגדים אותו:

ואולם דע קורא נבון שיש ירך אחרת שבאות הנשמות לעולם הזה לא דרך גלגול שאין אותן נשמות עיקר הגוף שחייו תלויים בהם ואינם אלא סניף לנשמה וקוראי' אותו חכמי הקבלה עבור כי כמו שכל זמן שהעובר בבטן אמו לאחר שתושפע בוהנשמה נכללה בגופה נשמה בנשמתה. כך לאחר נשמתו של אדם על זה הדרך איפשר שתבאנה כמה נשמות מאנשים שכבר מתו להתחבר בו. או כמו שהאשה מתעברת ויולדות והיא אינה חסרה כלום כן נפשות הצדיקים מתעברות ויוצאות מהן ניצוצות להגן על הדור או איזה

איש פרטי כמדליק נר מנר והנר הראשון אינו חסר כלום. ואמרו קצת כי נשמת שת היתה זכה ובהירה ונתעברה במשה בשביל ישראל לתת תורה על ידו, וזהו סוד ויתעבר ה' בי למענכם להגן עליהם בעדו יען תכלית העבורים האלו הוא או להשיג איזו מעלה. או לצורך אחרים להישירם או להצילם. וכן הובא בס' עשרה מאמרות שבנפש שמואל נתעברו נפשות משה ואהרן דכתיב משה ואהרן בכהניו ושמואל בקוראי שמו. ובנפש פנחס נפשות נדב ואביהוא שיהיו הולכות בלי מקום נתחבר אליו. ורמז לדבר פנחס בן אלעזר בן אהרן הכהן ממש. וכן כתוב באידרא שבאליהו הנביא שהוא פנחס נתעברו הב' נפשות הללו וכשלא רצה לילך אל יפתח ובתו נהרגה נענש ופרחו ממנו. כי הנשמות הבאות בסוד העיבור יכולות לברוח מה שאין כן הנשמה הבאה על ידי גלגול ביצירתו דאינה פורחת ממנו עד יום מותו. ועל דרך זה שמעתי על פסוק ועבדי כלב עקב היתה רוח אחרת עמו וימלא אחרי שנתעברה עמו רוח אחרת והיא שעמדה לו והדריכתו בדרך ישרה ולא פנה לעצת המרגלים. ונראה שרש"י ז"ל רוח הקדש נצנצה בו וכתב ב' רוחות היו לו. וגם שפירש א' בפה וא' בלב הנה הוא פירש על פי דברי חכמי הקבלה. ופי' רש"י ז"ל מסייעו שכתב בפ' ויבא עד חברון ז"ל כלב לבדו הלך ונשתטח על קברי אבות שלא יהא ניסת לחבריו להיות בעצתם והיינו שחבר נר"ן שלו בנר"ן של אבות ומשם זכה לרוח אחרת כמו שזכר הר"י מלוריא. ואלו הדברים הם מכבשונו של עולם ואינו אומר שהם כפי חכמת הטבע אבל הם למעלה מהטבע והשכל לא ינגדם:

פרק יג

מענין הגלגול בעוף השמים ובכל חיה הרומשת על הארץ ובדומם וצומח:

גם צריך שתדע שהמקובלים האמינו גם כן ההעתקה והגלגול אפילו מגוף מין אחד לגוף מין אחר. ולכן אמרו שהעובר על המצות להכעיס לא עשה תשובה יתגלגל בבהמה. וכן על פסוק ויפץ ה' אותם מעל פני האדמה דרשו חז"ל שבשלשה חלוקי דינן נדונו דור הפלגה. הטובים שבהם נדונו בבלבול לשון. והכת שנתכונה לשם ע"ז נעשו מהן קופין וחתולין וכיוצא בהם. והכת הג' שאמרו נעלה לשמים ונכנו בקרדומות הושלכו למטה ונעשו מהן שדין ומזיקין ורוחין בישין. רצונם שקצת מהם נתגלגלו בבהמות האלו וקצת נעשו נשמתן במזיקין ורוחות נעות ונדות בלי שום מנוחה כלל. וכמו שאכתוב לקמן. והריקנטי בפרשת נח ובפרשת שמיני כתב ז"ל. ויש מו המקובלים האחרונים המאמינים בגלגול הבהמות ואמרו שאם עשה אדם עברה אחת יתרה על זכיותיו יתגלגל בבהמה טמאה וזהו וגרה איננו מעלה טמא הוא לכם. מי שאין לו גרה על זכיותיו. ואם מעלה גרה על זכיותיו יתגלגל בטהרה רק אם חטא בעבודה זרה בגילוי עריות. ובשפיכות דמים

באלו השלשה אפילו מעלת גרה יתגלגל בטמאה אם לא חזר בתשובה וזהו סוד שפן גמל חזיר וכו', ובפרשת קדושיה ז"ל. כבר הודעתיך סוד הבהמות הטהורות והטמאות וקצת מחכמי הקבלה האחרונים אומרים כי העובר על העריות סופו להתלבש בבהמה טמאה או בשקצים ורמשים. ולזה רמז ולא תשקצו את נפשותיכם בכל הרמש שבודאי יוכל אדם לשקץ נפשו בהם וזהו ואקוץ בם. ואמרו בעונש הבא על חמותו כי סופו להתלבש בחסידה וחברותיה יהרגוה. והבא על דודתו סוכו להתלבש בגויה. ותתגייר וזו היא דודתך היא כלומר שסופה לשוב לדתינו ולתורתנו. והבא על אשת אחיו סופו להתלבש בפרד שנאמר ועיר פרא אדם יולד על שהפריד הבנין של מעלה. והבא על אשת איש יתגלגל בחמור וזהו סוד כי תראה חמור שונאך עזוב תעזוב עמו. הבא על אשת דודו יתלבש באשה אשדודית. הבא על הבהמה יתגלגל בעטלף כי נתעטף בדבר עבירה. הבא על הזכר יתלבש בשפן או ארנבת כי הם זכרים ונקבות ושנה אחת באין עליה ושנה אחת יבא על אחרות. הבא על הגויה יתגלגל בקדשה יהודית שנאמר וחיתם בקדשים. הבא על הנדה יבא בגויה המשמשות מטותיהן נידות כי כיון שעבר אדם עבירה ושנה בה הותר' לו. הבא על כלתו יתגלגל בפרדה. הבא על שתי אחיו' יתגלגל בקדשה גויה שיבאו עליה שני אחים. הבא על אשת אביו יתגלגל בגמל זהו שנאמר גומל נפשו איש חסד ועוכר שארו אכזרי. שארו זו שאר אביך הוא והנה הוא חצוף בעריות וסופו להיות צנוע כגמל. הבא על אמו יתגלגל בחמור נקבה. וכלם דוקא אם לא שב בחייו. וכן אמרו שזהו סוד מה שאמרה תורה (ויקרא יז) איש איש מבית ישראל אשר ישחט שור או כשב או עז וכו' ואל פתח אהל מועד לא הביאו להקריב קרבן לה' לפני משכן ה' דם יחשב לאיש ההוא דם שפך. ורמז לדבר אדם כי יקריב מכם כי לפעמים המקריב נפש בהמה עמה מקריב נפש אדם. וזהו סוד אדם ובהמה תושיע ה'. אשר על כן נצטוינו בשחיטה ובסכין בלי פגימה כי מי יודע אם (לא) גלגול יש בה, ולכן צריך לברור לו מיתה יפה. והאוכל אבר מן החי כאוכל מבשר אחיו בשיש שם גלגול נפש. וזהו סוד לא תאכל הנפש עם הבשר ואמרו עוד שבגלל הדבר הזה אמר דוד הצילה מחרב נפשי מיד כלב יחידתי, וכתב בעל ס' חרדי' דף מ"א ז"ל. ודע שאמרו המקובלים שאעפ"י שכשמתגלגל אדם בצורת אדם אינו יודע בגלגולו ראשון מכל מקום כשמתגלגל בצורת בהמה חיה או עוף הוא יודע בגלגולו ראשון ומצר ומצטער איך ירד משמים מצורת אדם לצורת בהמה. והקב"ה רצה להראות לכל האדם דוגמת גלגול מאדם אל בהמה בגדול המלכים אשר מלך בכיפה הוא נבוכדנצר הרשע שבעוד בחיים חייתו הורידו מכסאו והשליכו לשדה והוא הולך על ארבע כבהמה ונדמה לכל הבהמות צורת בהמה יען שלח לשונו ודבר נגד עליון. ואחר

כך לקצף הזמן אשר קצף עליו חזר והודיעו שהוא האלהים כדכתיב ולקצת יומיא אנא נבוכדנצר עיני לשמיא נטלת ומנדעי עלי יתוב ולעליא ברכת ולחי עלמא שבחת והדרת די שלטניה שלטן עלם ומלכותיה עם דר ודר וגו', כען אנא נבוכדנצר משבח ומרומם וגו'. ועל מעשה זה כתיב לעיל ששלח לכל האומות להגיד נפלאות ה' אשר עשה עמו והתחיל ואמר אתיא ותמהיא די עבד עמי אלהא עילאה שפר קדמי להחויה. אתיה כמה רברבין וגו' ואמרו רז"ל אלמלא בא מלאך וסטרו על פה יהיו אומר יותר משירותיו של דוד וכו':

גם הרב ר' יצחק לוריא האמין הגלגול בדומם ובצומח כאשר כתב בס' הכוונות ז"ל. ואמנם אחרי פטירת האדם נפרעים ממנו על חטאיו בהרבה מציאיות ורוב בני אדם לא ימלטו מלהתגלגל כ"כ זמן בבהמה או חיה או עוף או דומם או צומח וכן בענין נבל הקשה כתיב וימת לבו בקרבו והיה לאבן ויהי לאבן היה לו לומר. אך הכונה כי כל החוטא בפיו נתגלגל בדומם. ובלעם חטא בפיו ונתגלגל תחלה באבן דומם. ונבל הוא בלעם. והנה ביאר טעם שמת לבו בקרבו ולא דבר סרה נגד דוד הוא כי זכרה נפשו מה שתחלה נתגלגלה והוא היה תחלה בעון זה עכ"ד. והוסיף עוד לדבר גדולות ונפלאות ממני באומרו גם המאכיל נבלות לישראל הוא מתגלגל בעלה האילן והרוח בא ומגלגלתו והוא צער גדול וסוף עונשו הוא כשנופל העלה ההוא לארץ כי אז נחשב לו למיתה ממש בעת שנכרת ונעקר מן העולם וזהו סוד והעלה נבל כי מי שמאכיל נבלה מתגלגל בעלה גובלת וזהו סוד כי תהיו כאלה גובלת. עכ"ד. ואמר עוד שנבל הוא אותיות לבן ללמד שלבן בלעם ונבל הם גלגול א' ובלעם ולבן לא היה כחן אלא בפיהם. ועל כן נתגלגלה נשמתו של בלעם בדומם שהוא הפך כחו. ובאשר התחיל להתתקן ונתגלגל בנבל וחזר לסורו ולדבר לשון הרע בדוד חזר להתגלגל בדומם כבראשונה ויהי לאבן. וכן באשת לוט נאמר ותהי נציב מלח שהוא גלגול בדומם. ואל תחשוב שנפש האדם נעשית אז בלתי מרגשת כדמום וכצומח כי אם אין לה הרגשה היאך ירגיש העונש. אולה כך יובן הדבר כי הקב"ה לעונש האדם דבק הנפשות הרעו' לעץ או לאבן ונפשות' קשורו' בהם כדי שתתענינה בחברת הדברי' אשר אינם מטבעם. כאשר ענשו אנשי אטינאס לא' מחכמיהם שילך קשור עה איזה שוטה והוא בחברת איש בער לא ידע בחר לו מות מחיים. כך הנשמה בחברת העצים והאבנים כעלה נדף תערוץ וכאבן בלי חמדה מתגלגלת נעה ונדה בארץ:

פרק יד

יחקור עד כמה פעמים הנפש מתגלגלת.

ועתה אחר הדברים האלה הנה מקום אתי לחקור עד כמה פעמים יתגלגל האדם. ומה שראיתי בענין הזה אגיד לך בכתב אמת. דע שרוב המקובלים כתבו כי אין הגלגול כי אם עד שלשה פעמים מלבד הביאה הראשונה ושזה רמז אליהו לאיוב באומרו הן כל אלה יפעל אל פעמים שלש עם גבר. וכן איתא בזוהר ס' בראשית עמוד ק"ן והוא סוד פוקד עון אבות על בנים על שלשים ועל רבעים. ואמרו עוד שזה נרמז בפסוק על שלשה פשעי ישראל ועל ארבעה לא אשיבנו. ובתקונים דף קי"א בדברם על עון קין ז"ל. בההוא זמנא דחמא דחובא דא באתר עילאה הוה תליא הרהר בתיובתא ואמר גדול עוני מנשוא. הן גרשת אותי היום מעל פני האדמה ומפניך אסתר והייתי נע ונד בארץ וגו' הכא איתרמיז גלגולא דרשיעיא דאתמר בהון ובכן ראיתי רשעים קבורים ודאו וגו'. ודא איהו הן גרשת אותי היום דא גלגולא קדמאה. והייתי נע דא גלגולא תניינא. ונד דא גלגולא תליתאה. ודא איהו רזא על שלשה פשעי ישראל אה תב בתיובתא בתלת גלגולין שפיר. ואם לא כתיב ביה ועל ארבעה לא אשיבנו לא אהדר ליה בגופא אחרא אלא יד ליד לא ינקה רע, עכ"ד ובזוהר פרשת משפטים כך פירש הרשב"י באורך ענין וכי ימכור איש את בתו לאמה. איש זה הקב"ה שנא' ה' איש מלחמה. בתו זו הנשמה ע"ד שמעי בת וראי והטי אזנך. לאמה בגוף הארצייי. לא תצא כצאת העבדים מלוכלך בטיט החטאים כי אם בזכיות כבת חורין ומלאכין קדישין. אם רעה בעיני אדוני' אשר לא יעדה ולא איתחזיאת קמי כדקא יאות והפדה בתשובה. לעם נכרי לא ימשול למוכרה שהם המשריין נוכראין דקיימין בההוא אורחא דגהינם. אם לבנו של הקב"ה ועדנה דנטר לה כדקא יאות כמשפט הבנות יעשה לה דמכניסין אותה בהיכל אהבה דתמן אינון גנזיא טמירין וכל נשיקין דרחימו דמלכא:

אם אחרת יקח לו הוא הגלגול בסוד ועפר אחר יקח. שארה כסותה ועונתה לא יגרע שהם הג' גלגולין. ואם שלש אלה לא יעשה לה שלא תקנה מעשיה ויצאה חנם אין כסף כלומר אין כוסף מלשון נכספה וגם כלתה נפשי ונשארת ככלי אין חפץ בו, ובמדרש רות הנעלם אמרו משל לאדם שנטע אילן ראה שלא הצליח עוקרו ושותלו במקום אחר, וכן פעמים רבות דכתיבהן כל אלה יפעל אל פעמים שלש עם גבר. ועל ארבעה לא אשיבנו. ארבע פתחים בשמים ובכל פתח ופתח ממונים, הראשון רחמני עוקרן ושותלן במקום אחר. אם חשוב בתשובה הראשונים רחמנים אומרי' לו צא מן הפתח הזה ונעזור לך שתצא מן הפתח בדוגמא הזו השניי' והשלישי אם תשוב בתשובה וירויח כבתחלה הראשונים שניי' ושלישים נעשו כלם רחמני' ויוציאוהו אם יבא לפתח הרביעי לא יצא שנאמר על שלשה פשעי ישראל ועל ארבעה לא אשיבנו ואינון אותם שהפגימו בריתם וכו'. והרב

רבינו בחיי בפרשת ואתחנן על פסוק ויתעבר ה' בי למענכם כתב לשון עבור מלשין רבוע ועל שם שהענין עם רבעים עם המגולגל וזולתו פעמים שלש. אם כן נראה מכל זה שהגלגולים אינם אלא עד מספר שלשה פעמים כפשט הכתוב פעמים שלש עם גבר. אמנם אם נחקור ונדרוש בדבר הזה לפום ריהטא נראה סתירה בין המקובלים כי הנה בספר הבהיר נמצא מפורש שאפילו עד אלף דור מתגלגלים, וזה לשונו מפני מה צדיק ורע לו מפני שהצדיק כבר היה לשעבר ועתה נענש וכי מענישין על ימי הגערות והאמר ד' סימון שאין מענישין אלא מבן עשרי' שנה ולמעלה. אנא לא בחיי אמרי אנא במותא אמרי שכבר היה לשעבר. אמרו לו חבריו עד מתי תסתום דבריך אמר להן צאו וראו משל לאדם שנטע כרם בגנו ויקו לעשות ענבים ויעש באושי' ראה שלא הצליח נטעו גדרו ופרצו ונקה הגפנים מן הבאושים ונטעו עוד שנית. ראה שלא הצליח גדרו ונטעו אחר שנקתו. ראה שלא הצליח גדרו ונטעו. עד כמה אמר לו לאלף דור והיינו דאמרינן תשע מאות ושבעי' וארבעה דורות חסרו ועמד הקדוש ברוך הוא ושתלן בכל דור ודור ע"כ, אולם להתרת הספק הזה אמרו קצת שאין כונת עד אלף דור שיתגלגלו עד אלף פעמים אלא שהמדה הזו נוהגת עד סוף העולם שהוא סוד שיתא אלפי שנה הוי עלמא. כי אלף פעמים ששה (חמשי') הם ששת אלפי'. ואחרי' אמרו שתכלית הגלגולים הוא להוסיף שלמות לנפש כדי שהאדם יעשה ויקיי' כל מצות ה' וישתלם במעלה ובחשיבות. או להעניש בגוף אחר הנפש החוטאת על מעשיה כדי שלא תקבל עונשה בעולם הנשמות וזהו מה שאמר התקועית וחשב מחשבות לבלתי ידח ממנו נדח. אשר על כן לתקן את אשר עות תחזור הנשמה פעמים שלש ולא יותר דאם לא תקנה מעשיה בג' פעמים תאבד תקות' ומוחזק הוא שלא ישוב עוד דבתלתא זמני הוי חזק' אבל אם תחזור להשלים המצות תחזור עד אלף פעמים עד שתשלי' התרי"ג כי אז חזירתה היא להנאתה ולטובתה. ואי לא מסתפינא הייתי אומר שהשלשה פעמים הם בגוף בני אדם והא בגופי בעלי חיים. וזהו פעמים שלש עם גבר דוקא. ובדבר זה אין לי שום קבלה והאל יודע אם בפי נכונה ושגיאות מי יבין. ולכן מבקש אני מחילה וסליחה וכפרה מהאל היודע ועד. ואם און בידי ארחיקהו. וה' ברחמיו יטע בלבנו אהבתו ויפתח לבנו בתורתו כדי שלא ניגע לריק ולא נכשל בדבר הלכה שלא נבוש בעולם הזה ולא נכלם לעולם הבא:

פרק טו

דברי חכמים מתאוננים רע באזני השם ומכחישים העקר והפנה הזאת:

עתה אתה המעיין ראוי שתדע שהגם שכמעט כל חכמי בני עמנו קיימו וקבלו עליהם את הדעת הזה מהגלגול קצת מהם ובפרט מהאחרונים והנשבעי' בדברי ארסטו ותלמידיו

בקשו בכל תוקף להרוס ולאבד הפנה הזאת ויבנו עליה דיק וסוללות להשפילה ולהורידה לארץ. ולכן חל עלינו קהל המאמינים חובה לכוננה ולסעדה. ולכן אביא הטענות אשר בהן חתרו להכחישה ואומר. כתב הבדרש"י באגרת ההתנצלות להרשב"א ז"ל. וקצת אמרו שתעתק מגוף לגוף ממין אחד ומזה אמרו כנפש ראובן המת שהי' תחול בגוף שמעון והנה התחזקו המופתי' האמיתיות על אלו הדעו' למחותם שתועלת בכולם מבואר מאד באמונה לפנים רבים:

תחלה שיהיה עול וחמס חלילה לאל ממנו בחק נפש מי שמת בצדקו שתשוב לחול בגוף א' שירשע אולי ויהיה מדינה שתענש או אם יגמל טוב על צדקו הקודם עם היותו רשע גמור הנה הוא יותר רע. וכן עול בחק מי שמת ברשעו אם תשוב לחול בגוף אחר שיצדק ויהיה מדינה שתגמל תחת הראוי לה מן העונש על מה שקדם לה מהעוות ואם יענש זה על רשעת נפשו בגוף אחר יהיה יותר רע בחק היושר ויהיה צדיק ורע לו על זולת נכון והתאמת בראיות אמתיות שכל גוף תיוחד אליו נפש אחת ותגמל ותענש כפי הנהגתה וזהו היושר הגמור:

הטענה השנית שזה יביא לרשל האדם מהשתדל על עבודת האל ואפילו בתחלת זמנו. שהוא יחוש על נפשו שנמצאת בזולתו ויחשוב שאם ירשיע בזולתו יביאום העונשים על לא חמס בכפיו ויבהל על זה ויעמוד תמיד בפחד ורפיון ידים מזה. וכן אם צדקה בזולתו הנה יקוה שייטב וימתק זמנו בגמולות הצדק הקודם ויתרשל בזה מהוסיף שלמות כי כמה מן האנשים יישירו דרכם לתקות גמול ולפחד מעונש:

הטענה השלישית. כי פעמים רבות תקפוצנה הצרות על מי שיחשוב עצמו נקי וצדיק. אבל עם כל זה לא יאמין בעצמו וירבה לחשוד נפשו וידון שקדמו לו עונות נעלמי' שהוא נענש עליהם והנה מפני זה יפליג התודות והתשובה ויוסיף אהבה באל. אבל עם זה הדעת יתחיל בודאי ליחס יסוריו לרשעת נפשו בגוף אחר. ויתחיל להאשי' מתוך צערו ההנהגה העליונית ולגזור על עצמו השלמות וזה יהיה סיבה להתרשלו מהתשובה:הטענה הרביעית כי יזיקנו זה גם כן באמת מן פנות אמונתו החזקות שהוא תחית המתים, שאם לא נמצאת בין שני גופים או שלשה כי אם נפש אחת איך יחיו שניהם או שלשתם יחד כי לכל חי יש נפש אחת בהכרח. וזה אם יזדמן שיהיו כלם צדיקים לדעת האומר תחית המתים לצדיקים ולרשעים והוא הנראה מדברי דניאל ורבים מישני אדמת עפר יקיצו אלה לחיי עולם ואלה לחרפות ולדראון עולם. והם הרשעים שתחייתם להוסיף עונש וצער, ע"כ דבריו:

פרק טז

תכלית הגלגול מה הוא וחשובות נכוחות לספקות ארבע:

יסוד היסודות ועמוד הפינה הזאת מהגלגול לידע ולהודיע שכל דרכיו חסד מאתו ית"ש. וכן האשה התקועות כשדברה לדוד מבקשת מכבודו שיכפר לאבשלום הביאה לטענתה החסד שנוהג עם החוטא באומרה ולא ישא אלהים נפש וחשב מחשבות לבנתי ידח ממני נדח. ודבר הלמד מעניינו הוא ששם הפליא לדבר בהראות למלך איך היה לו ללמוד מדרכי השי"ת אשר לא עזוב חסדו ואמתו מעם נפש החוטא באשר לא ישא אותה מלשון וישאם דוד ואינו מחזירה לאפס המוחלט אבל בהפך חושב מחשבות לבלתי ידח מכל וכל הנפש הנדחת ממנו. וכן ראוי לו לעשות ולהדמות לקונו כי ממנו תוצאות בינה לדעת כל איש ואיש את מעשהו, וענין המחשבות כפי המקובלים הוא להוריד את הנשמה פעם שנית ושלישית לגופים אחרים כדי שתתקן וחשוב נקיה אל האלהים אשר נתנה. דמיון האב אשר בראותו הבן יקיר לו שלא הצליח הפעם הראשונה במלאכות וסחורות אשר מסר בידו אינו מסיר מיד השגחתו ממנו אבל שולח אותו להנאתו ולטובתו פעם שנית ושלישית לדעה מה יעשה לו ולמען אל מקומו יבא בשלום. ומה שאבד בפעם הראשונה ירויח בשניה וקרנו תרום בכבוד. וכן אמרו בעלי הגמטריות כי אותיות גלגול עולין במספר חסד. וכן אותיות עיבור הם ע"ב ריו"ו כמספר שמות החסד שהם עב' ואותיות ריו', ואחר ההקדמה הזאת דע שאין המדה הזאת נוהגת בצדיקים גמורים כי עליהם נאמר ואני תמיד עמך. וכתיב ואתה לך לקץ ותנוח. אמנם אלו שיש להם זכיות ועונות וצריכין מירוק באים פעם שנית ושלישית כדי שיענשו על עונותיהם. או כדי שיקיימו המצות עשה שבטלו ויזכו כלם לאור באור החיים ואם זה נחה שקטה השאלה הראשונה כי אין עול בחקו יתעלה חלילה. ומי שמת בצדקו אינו חוזר לעולם הזה. אולם מי שלא עשה מעשי' אשר יעשו לעלות ולזכות לגן עדן הוא מי שחוזר פעמים שלש אולי יזכה ותשוב נשמתו בטהרה כמו שנתנה לו מן השמים, ואם תאמר הלא אם יענש או יגמל הגוף על מעשיו הראשונים אין זה בחק היושר ויהיה צדיק ורע לו רשע וטוב לו. דע שהגוף הוא כאבן דומם ואינו מרגיש השכר ועונש כי אם על ידי הנשמה כי הוא ככלי ביד האומן, והנשמה היא כל האדם כאשר הוכחתי במאמר השני פרק י"ד. ואם כן הנשמה היא המרגשת וכאשר נמצא צדיק ורע לו בודאי שהוא צדיק בן רשע רצוני לומר שהיה רשע מקודם ועכשו פורע חובותיו בגוף שני, ורשע וטוב לו הוא רשע בן צדיק ועכשיו פרי מעלליו אוכל. ואם כן השכר נוגע לבד לנשמה. וכבר אמרתי שתכלית חזרתה לעולם היא לזכות לעלות אל הר ה' במצותיו חפץ מאד. או ליענש בעולם הזה

והכל על צד החסד מאתו ית"ש כי עונשי העולם הזה כלא הם חשיבין בערך עונשי העולם הבא. ואם תשאל אם כן לאיזה תכלית היא התחיה אם העונש והשכר אינו לגוף. אשיב שאז יחיה ה' הגופים ממש כמו שהיו בחיים כדי שיכירו כלם איש את רעהו ואת קרובו ותתפרסם לעין כל ההשגחה האלהית בראותם בעיני' הגשמיי' איך ה' כפי דינו הצודק גומל לאיש חסד כמפעלו נותן לרשע רע כרשעתו, וכן בכלי' עצמם אשר בהם פעלו עולה או זכו יקומו אלה לחיי עולם ואלה לחרפות ולדראון עולם:

אולם לטענה השנית אשיב שאדרבה השכל נותן שהאדם בראותו שעל כל פנים יענש ושאם ירשע יצטרך לחזור פעם אחרת לגוף אשר בו בלתי ספק יענש בחריצות יותר ובלי רפיון ועצלות יעמוד תמיד בפחד ולא יחטא. ואם יראה בעיניו שהוא צדיק ואינו ראוי לעונש אז יצדיק עליו את דינו בחושבו שעל כל פנים חטא ולא יש עול מאתו ית"ש וכן איוב הגם שהשם ענשו על לא חמס בכפיו הצדיק עליו את דינו ואמר על כן אמאס ונחמתי על עפר ואפר, ואם ירשע וטוב לו יודה גם כן שהכל מההשגחה האלהית:

ואם תאמר והלא כבר אמרנו שהמידה הזאת אינה נוהגת בצדיקים. כך הוא האמת שבצד יקי' גמורי' אין להם צורך לבא פעם אחרת אבל מה שאמרו חכמי הקבלה בענין צדיק ורע לו הוא בצדיק שאינו גמור ופורע חובותיו הראשונים וכל אורחות ה' חסד ואמת, ועם זה נתיר גם כן הטענה השלישית שאם תקפוצנה הצרות על מי שיחשוב עצמו נקי לא מפני זה יאסים מתוך צערו ההנהגה העליונית אדרבה יודה יותר בהשגחה האלהית ויאמר בנפשו צדיק הוא ה' כי פיהו מריתי, ואם לא חטאתי בגוף ההוה חטאתי בקודם. ויאמין שכל עוד שיתרבו זכיותיו ומעשים טובים כך יתמעטו צרותיו ורעותיו ולא יתרשל מהתשובה. והסברה הזאת מסכמת יותר עם השכל הישר:

ואמנם בהתר הטענה הרביעית השיב הרב דון יצחק אברבנאל שראוי שנאמין שבעת תחית המתים יקומו הנפשות בגופים הראשונים אשרישבו בהם.. כי הדין הוא בעגם לנפש עם הגון הראשון לגמול אותם כפי מעשיהם אם בשכר ואם בעונש ויהיו אלה לחיי עולם ואלה לחרפו' ולדראון עולם. ואמנם הגופים אשר באו בהם כדי לזכותם בהם או כדי להענישם בהם איך היה הדין בהם בהיותם כלי הרצון האלהי הנה באמת הדין בשכר ועונש הוא לנפש עם הגוף הראשון לא עם השאר. עד כאן הרב הנזכר. אולם דרכי המקוב י' רחקו ממנו. ראה נא במדרשו של הרשב"י בראשית עמוד שי"א ותראה איך הגוף לבד אשר בו זכה יקום בתחיה והשאר כלא היו ז"ל שם אמר ר' חזקיה אי תימא דכל גופין דעלמא יקומון ואתערון מעפרא אינון גופין דאיתנטעו בנשמתא חדא מה תהא מינייהו, א"ר יוסי אינון גופין דלא זכו ולא אצלחו הרי אינון כלא הוו כמה יהי' עץ יבש

בהאי עלמא הכי נמי בההוא זמנא. וגופא בתראה קום דאנטע ואצלח ונטל שרשוי כדקא יאות. עליה כתיב והיה כעץ שתול על מים ועל יובל ישלח שרשיו ולא יראה כי יבא חום והיה עלהו רענן וגו' ועל ההוא גופא קדמאה כתיב והיה כערער בערבה ולא יראה כי יבא טוב דא תחית המתים ע"כ דברי הרשב"י, אמנם עדין צריכים אנו למודעי כי עדין יש להקשות אם האדם זכה ועשה איזה מצות מכל מצות ה' אש תעשינ' בכל הגופי' נראה שיש עול בדבר שלא יקומו כל הגופים שזכו. אכן כפי דעת חכמי הקבלה התשובה היא מבוארת. הם אמרו שהנשמה תתחלק לניצוצות והחלק הוא בכל דמיון המדליק גר מנר וכל ניצוץ יכנס בגוף כפי מנין הגופות אשר נבנו לזאת הנשמה וכלם יקומו לזמן התחיה. ולפי זה כל גוף וגוף יקבל גמול כפי מעשיו וכן כל ניצוץ ירגיש בשכר ועונש המגיע לכל א' וא' וזהו בכלל סוד העבור אשר רמזתי לך במה שקדם. ונראה דכך הוא דעת המקובלים דאי לא תימא הכי היאך אפשר שימצאו דוד והמשיח בזמן א' והכתיב במיכה סימן ה' והקמונו עליו שבעה רועי' ושמנה נסיכי אדם. וארז"ל במסכת סוכה מאן נינהו שבעה רועים דוד באמצע שת וחנוך ומתושלח בימינו אברהם יצחק יעקב משמאלו ומאן נינהו שמנה נסיכי אדם ישי שאול ושמואל עמוס צפניה חזקיה אליהו ומשיח אלא ודאי שזה יהיה דרך עיבור:

אולם בעל ס' מגיד משרים נראה שרוח אחרת עמו. הלא הוא בדף ו' כפי מה שנדפס מחדש בויניציאה כתב ז"ל. ותו איכא ברזא דגלגולא דהן כל אלה יפעל אל וגו' אי ההוא לא אזדכך עד זמנא תליתאה א"כ ההוא גופא בתראה הוא דיזכה למיקם בתראה והנך גופי לא ואמאי והא כמה מצות דעבדו לא יאות דיפסדן להון ולא יהא להון אגרא ותו איכא למתמה ברזא דגלגולא דאי גופא חב מאי דינא הוא דגופא אחרת יסבול עונשא הא דמי למאי דכתיב אבות יאכלו בוסר ושיני בנים תקהינה. ותו מדה זו דגלגולא היא חסד' דקב"ה לבלתי ידח ממנו נדח והא איכא למיחש דבזמנ' תניינא למחטי ולהוי ביש מבקדמיתא ונמצא תקנתו קלקלתו. ובדף ח' תירץ הקושיות הללו. וכך אמר. ורזא דגלגולא הלא לך למנדע דכד מהגלגל בר נש ההיא נפשא דהוה ביה בקדמיתא הא אית חולקא בה מגופא וחלקא מרוחא, ואיהי מתדבקא בגופא תניינא. ומדביקא דילה בההוא גופא תניינא מתהוה נפשא אחרינא וכן בכל גלגולא מתחדית נפשא חדתא. וכיון דנפשא אית בה חולקא מגופא כד חטא בגופא קדמאה כי מתגלגלת בגופא אוחר' לקבלא עונשא כיון דנפש דמתגלגלת בההוא גופא היא חולקא מגופא קדמאה כי סביל האי גופא עונשיה הוי כאלו סביל ליה גופא קדמאה. וכד מזדכך בר נש בגלגולא בתראה מזכי לאינך גופי קדמאי וכלהו יקומון בזמנא דתחייה כל גופא וגופא בנפשא דיליה ההיא

נפשא דאתחד' בכל חד מנייהו כמו דאמרי'. ועלוייא דכולהו הוי גופא בתראה דעל ידו יזכו כולהו ואיהו יהך בקדמיתא וכל אינך יתמשכו בתרייהו כבנייא דאזלין בתר אבא משום דאיהו גרים לון למיתי לעלמא. להכי אינך גופי כלהו רווחו וזכו בגין ההוא גופא בתראה דאשתלים ובאורו יראו אור והנך דאשתלימו בעובדין טבין אלא דאצטריך בהו לאתגלא בנין דאתחייבו מיתה או בגין לאעברא מינהון עכירותא דזוהמא הא אינון מייתין כד אינון יניקין, דתו ליכא למיחש בהו דיקלקלון עובדיהון לא מייתי כשהם קטנים. ואי גדלי בפולחנא דקב"ה וגלי קמיה דאי ישבוק יסרחון מסלק לון קדם זמניהון ובזה יותרו השאלות הללו:

פרק יז

מגיד הטענות אשר בהם בקשו תלמידי ארסטו להכחיש העיקר הזה:

גם הרב דון יצחק אברבנאל החזיק הפינה הזאת נגד תלמידי ארסטו הקמי' עליה לרעה, וכן בפרשת תצא הביא חמשה טענות אשר לעזרתם צפו ואלו הן:

הא' אם היה שמלבד הנפש המתחדש' תחול בחמר ההוא נפש אחרת מתגלגלת יהיה א"כ לחומר א' ב' נפשות וזה בטל. כי לחמר א' לא תהיה כי אם צורה אחת:

והטענה השנית שהצורות לא יחולו כי אם בחומרים מיוחדים המוכנים אליהם. ואם הנפש הזאת תתגלגל ותחול בחמר שני יתחייב שיהיה כחומר הראשון ובענייני בשוה. כי כיון שהנפש תחול בשניה יתחייב שיהיו שוים במזג וטבע. וזה בטל. כי שני מזנים שוים אי אפשר שימצאו כי אם ברבבות מהשנים:

והטענה השלישית היא. שאם הנפש תתגלגל בגוף שני יהיה בהכרח ממזג הגוף הראשון. ואם היתה הנפש החלה בשניהם אחת והגוף והמזג אחד, אם כן אין כאן גלגול. אבל הוא האיש הראשון בעצמו:

והטענה הרביעית. כי הענין לא ימלט מחלוקה אם שנאמר שהנפש המתגלגלת תחול בחמר יותר טוב ושוה ומעולה מהראשון. או שיהיה יותר פחות ורע ממנו. או שיהיה שוה אליו, ואם היה יותר טוב מהראשון, אם כן יחמוס השם יתברך החמר הזה בתתו אליו נפש בלתי שלמה כמו שהיה הוא מוכן לקבלה ויהיה מונע טוב מבעליו חלילה לאל מרשע. ואם היה החמר ההוא יותר מושחת ופחות מהראשון וחסר. תקבל הנפש עול וחמס בגלגל אותה בגוף נגוף וחומר חסר ועכור מהצריך אליה. ואם היה החמר השני שוה לראשון, לא תהיה אם כן לנפש המתגלגלת שום תועלת בגלגול ויהיה גלגולה פועל בטל:

והטענה הה'. כי אם היתה הנפש המתגלגלת תתחייב שהנפש החכמה כשתחול בגוף השני יהיה הנער היולד עמה משכיל חכם בפועל מבלי לימוד ותזכור הדברים אשר ידעה והשיגה בימי הראשונים. והוא הפך ממה שנראה לחוש אם לא שיהיו המושכלו' שנקנו לו נעדרו' ממנו ברצון הש"י והוא דבר בלתי ראוי:

ולהתרת הספקות אמר. הנה הספק הראשון היה עצום וקשה התרתו אילו היתה הנפש הכנה בלבד כדעת אלכסנדר' אבל בהיותה עצם רוחני נקשר באדם ונדבק בו כהקשר הפטרון עם הספינה אשר כבר ימצא בלתה והוא נבדל ממנה וימצא עמה. אינו מהבטל שהנער היולד בהיותו מוכן אליו יחול בו השכל האנושי שכבר היה לעולמים. ושכבר נתקשר בגוף אחר ולא יתחייב שיהיו שתי צורות לגוף ההוא ההווה המתחדשת והמתגלגלת. כי הנה לא יחול בו כי אם בלבד הנפש ההיא המתגלגלת ואין הפרש בענין ההויה שיהיה הרוח ההוא חדש או יהיה מתגלגל כי תמיד תהיה הנפש ההיא אשר תחול שמה צורה אחת והבדל עצמי במתהוה ההוא:

וגם תשובת הטענה השנית מבוארת ממה שאמרתי שאין השכל האנושי הכנה בלבד תתימר במזג המתהווה לא יהיה בלתי אפשר התהוות דומה אליו ברוב מהשני'. לפי שהמזג הנאות לקבול הצורה האנושית יש לו רוחב והגבלה. ואף שכל האנשים לא ישתוו במזגיהם, הנה לא ימנע מפני זה היותם כלם בצורת אדם ועצמותו וגדרו, וכן נאמר אנחנו שהמתהוה הזה עם היותו בלתי שוה עם הנמזג האחר שמת, הנה כבר יהיו המזגי' ההם דומים בצד מה עד שכל אחד מהם יחול בו העצם הרוחני אשר הוא שכל האדם וצורתו, כי הנה חלוף המזגים יעשה חלוף המדות אבל לא יעשה חלוף הצורה בהיותם באותו רוחב הנאות לצורה האנושית:

ובתשובת הטענה השלישית, אומר שהנולד בנפש המתגלגל' יאמר עליו שאינו המת מפאת חמרו וגופו שאין חמר הנולד ומזגו כחמר המת ומזגו שוה בשוה ומפאת חלופה עם היו' הנפש אחת יאמר שהם מתחלפים וכבר התבאר בחכמה שהדברים פעמי' יתאחדו בצורותיהם ויתחלפו בחמריהם או במקריהם. ופעמים יהיה בהפך:

ובהתר הטענה הד'. אומר שנפש העברים המתגלגלת פעמים שתחול בחמר יותר טוב ושלם מהראשון כדי שתוסיף שלמות על שלמותה. או שתזכה ותטהר מחלאתה אשר קנתה עם הגוף הראשון. ופעמים תחול בגוף יותר חסר ועכור כאשר יהיה גלגולה כדי שתענש באותו גוף ואין בה תלונה מפאת החמר לפי שהוא אינו בעצמו דבר אבל הוא כלי ואמצעי להשלים את הנפש, ולכן איננו מהעול אליו כאשר יהיה טוב ושלם יותר מהראשון, ולא מעלה כשיהיה יותר פחות וחסר ממנו:

ואמנם התר הטענה הה', הוא כפי מה שאומר שעם היות שהשכל האנושי לא יפעל בכלי' הצוריים ושהוא יתחזק בימי הזקנה אשר זה ממה שיורה היותו בלתי נקשר עם הגוף ולא מתפעל ממנו כמו שהתבאר בספ' הנפש הנה אין המלט שבריאות הגוף ושוויו ממה שיעזור אל ההשכלה ושהחולי ושנוי המזג ימנע ההשכל, ועינינו הרואות שהאיש החכם כשיגבר במוחו מזג וטבע נכרי מחום או לחות נוסף מזולת מזג אשר נוצר עליו תבטל ממנו תבונתו ואבדה חכמתו עד בלי הכיר בין טוב לרע וצדקותיו לא תזכרנה, ויאמר לאביו ולאמו לא ראיתיו ואת אחיו לא הכיר ואת בניו לא ידע, ואם יקרה זה בעוד בחיים חיותו אף כי אחרי מוחו. כי עם היותו חכם ונבון אחרי הפרד שכלו מאותו גוף ובואו בגוף אחר ומזג מתחלף לא תוכל הנפש להשתמש במושגים והמזג הנכרי ימנעהו מההשכלה והחושים והכלים והכחות הגשמיות שלא נסו ללכת באלה לא ידעו ולא יבינו. ולכן תצטרך הנפש המתגלגלת בבואה שמה להתחנך מחדש, ויהיה כנער הקטן עד הרגילו הכלים והכחות ההם להשתמשות השכל. ואז ידע ממוצא דבר, ואין ספק שאחת מן הסבות העצמיות בשנער קטן ידע וישכיל מאיש אחר גדול ממנו וישתלם בשכל עיוני ומעשי בהיותו בן עשרים שנה מאיש אחר בן ששים שנה, היא היות בנער ההוא נפש מתגלגלת שבעבור זה למעט מהשנים תבא לגבול מההשכלה שלא תגיע אליו הנפש בהתהוו' הראשון בהרבה מהשני'. ולכן אמר שקרא"ט האלהי בשעת מיתתו כמו שספר ממנו אפלטו"ן שרוב הידיעות המושגות לאנשים לא יושגו אליהם בחדוש כי אם בהזדכרות וזכרון ידיעות שכבר ידעו הנפשות ההן בהיותן בגופים הראשונים, והוכיח זה בטענות וראיות צודקות כמו שתראה שם, ע"כ דברי פי חכם חן ועליו אין להוסיף כי הוא היה פילוסוף גדול ויפה תירץ לטענות ארסטו, אולם בתשובת הטענה הה' אומר שאין המגולגל זוכר מה שעבר לפנים בגוף הראשון כדי שיזכה בבחירתו המוחלטת לגמול ולא יסמוך גם כן על מעשיוהראשונים והכל ברור ושריר וקיים:

פרק יח

מביא עוד הטענות שכנה לו חכם מחכמי אומות העולם וסותר את דבריו:

טירתולייאנוס גם כן חכם מחכמי אומות העולם חזק ואמץ את לבבו נגד דעת פיתאגורס בענין הגלגול. אמר בספרו מהנפש פרק ל"ג ידוע הוא שיבא יום הדין הגדול והנורא ובו ישפטו כל בני האדם וכל הנפשות עתידין ליתן את הדין כפי מעשיהן וזכיות או עונות שבידיהן ואם כך הוא שהנשמות מתגלגלות מגוף לגוף אם דרך משל בגוף הראשון זכתה ועשתה פרי למעלה ובגוף השני חטאה והרשיעה במעשיה ושוב בגוף השלישי בתורת

ה' חפצה ובמצותיה אהבה ללכת או בהפך איך השופט כל הארץ בלי עול יוכל לדון אותה על מעשיה אשר נשתנו פעמים שלש עם גבר:

השנית אם אמת נכון הדבר שנפשות בני האדם מתגלגלות בבעלי חיים אם כן עצם הנפש מתהפך ומנשמה משכלת תעשה נפש בהמית אשר הוא טעות מבואר אצל כל מביני מדע:

השלישית אמר בהכרח צריך שהנפש תמלא מקום כל הגוף ואם אמת נכון הדבר איך נפש האדם בעל כמות קטנה תוכל להתגלגל בשור או בפיל חיות גדולות אשר לא יוכל להחיות ולמלא מקום חסרונ'. או איך יכלכלו העופות והבהמות קטנות נפש האדם הגדול בערכיהם. אלו הם בכלל הטענות אשר הביאו לעזרתם כל איש מר נפש החיל אשר נגע אלהים בלבם. ואשיב על ראשון ראשון ועל אחרון אחרון למען תדע מה שתשיב לכל איש עקש ומתעקש נגד קבלת רבותינו ז"ל ולמען תמצא מרגוע לנפשך:

דע שכבר השרישנו התורה האלהית שכפי מעשי האדם האחרונים כך יזכה או יענש בעולם הנשמות ובעולם התחיה, וכן בקבלה הוא אומר בשוב צדיק מצדקתו ועשה עול ומת עליהם בעולו אשר עשה ימות. ורז"ל אמרו בתוהא על הראשונות. וכך היא המידה גם כן ברשעים כדכתיב ובשוב רשע מרשעתו אשר עשה ויעש משפט וצדקה הוא את נפשו יחיה. וזה מצד חסדו ית"ש כי בראותו ילדיו מעשה ידיו טבועים בטיט היון מהחטא דרך תשובה להם הורה למען יחיו ויצילו את נפשם. וכפי זה כבר הותר הספק הראשון שאם הנשמה חטאה בגוף הראשון וזכתה בשני כל פשעיו אשר עשה לא יזכרו לו ובצדקתו אשר עשה יחיה וידינהו ה' ביום הדין הגדול לטובה, ואם הפך זה זכתה בראשון וחטאה בשני כל צדקותיו אשר עשה לא תזכרנה במעלו אשר מעל ובחטאתו אשר חטא בם ימות ואם יזכה בכלם ונתעלה באמצעות' לאיזה מדרגה עליונה אז יזכו הגופים על ידי הנצוצות כלם כאשר רמזתי. והצור תמים פעלו אשר אין לפניו עולה ולא שכחה בדעתו הבלתי תכלית כתובים כל מעשי ידי האדם ובספרו כלם יכתבו לדעת את אשר בלבבם ולגמול להם כפי מעללם:

ולענין מה שכחש הגלגול בבעלי חיים אינו מהתימה יען גם באנשי בני עמנו גם כחשו גם שמו בכליהם טענות ויבנו עליה דיק וישפכו עליה סוללות והנה הרב ר' סעדיה הגאון כתב במאמר ו' ז"ל הם חושבים שגוף האדם מהפך הנפש מעצמותה עד שישימנה נפש אדם אחר שהיתה נפש בהמה. ועוד שהיא מהפכת אותו מעצמותו עד שתשי' מדותיו כבהמות אף על פי שצורתו כבני אדם ולא די להם ששמו עצם הנפש מתהפך ולא קיימו לה עצם אמיתי עד שסתרו דבריהם ושמוה מהפכת הגוף ומשנה אותו, והגוף מהפך

אותה ומשנה אותה וזאת היא היציאה מן המושכל, עכ"ד. והרב בעל העיקרים במ"ד פרק כ"א אחר שכחש גם הוא בגלגול בגופי בני אדם סיים דבריו באומרו היותר רחוק מזה שיאמרו שנפשות האנשים מתגלגלות בגופות הבעלי חיים והשם יודע עד כאן. ואחרון אחרון חביב בערכם הרב בעל ס' אמונות הודה ולא בוש בגלגול, אולם גם לזר נחשב אצלו בגופי הבעלי חיים. וכן אמר בשער הז' פ' ח' מה שחשבו מקצת הקדמונים שיש העתק מאדם לבהמה אין ראוי לשו' בעל שכל להעלותו על לב ימשך ממנו סתיר' סדר הנמצאים והמרכבו' ולא מצאנו שום רמז בתורה ולא בשום מדרש חז"ל וכו', סוף דבר החכמים האלו כלם שוים לרעה בהכחשת הפנה הזאת, וזאת היתה להם להיותם נמשכים אחר הפילוסופיה אבן נגף וצור מכשול לרבים בני עמנו. ועליהם בענין הזה באמת נאמר אם קרית לא שנית, יען יחסו לבעלי הקבלה שהנפש האנושית מתהפכת בנפש בעלי חיים אשר מעולם לא עלתה בדעת'. כי הלא כבר כתבתי לך שלשים שכפי דעת חכמי האמת והצדק הנפש היא נצבת ואינה צורה עצמית לגוף. וכאשר אמרו שנפש האדם מתגלגלת בבהמה חיה ועוף אין כונתם לומר שמרכבת גוף הבהמה ושהיא צורה לו אלא שנפש האדם בלתי נפש המרגשת מהבהמה מתקשרת ומתגלגלת שם לקבל בגוף אין דומה לו צער ודאגה מופלגת כי קשה עליה להתחבר עם גוף בלתי מוכן והגון למעלתה ובו נענשת. ועם זה יותר הספק השני ונחה שקטה גם כן השאלה הג' שאיך תוכל נפש האדם הגדול לצמצם או להרחיב את עצמה בחיות גדולות עם קטנות יען הנשמות אינם גופניות ובעלי הכמות כאשר חשב טירתוליאנוס הנזכר. ואם כך הוא האינו מן הנמנע שיצמצמו את עצמן או ירחיבו מקום אהלם כי הן רוחניות ואין להן ממשיגי הגוף. וכבר אמרתי שאינם צורות לבעלי החיים, ובלבד מתחברות ומתקשרות לגוף השפל ההוא לשתצטערנ' ותקבלנ' עונש, ואני תפלה לאל חי יסיר מעלינו אתהמות הזה ויתן חלקנו עם נוחלי דת ואוהבי שמו ויפרוס עלינו סכת שלומו. אכי"ר:

פרק יט

מעיר עוד ספק עצום על ענין הגלגול ומבאר אופני ומדרגות העונשים כלם:

אחרי הסירי מעלי צל הספקות האלו אשר מצאתי מפוזרים בין אנשי בני עמנו וחכמי אומות העולם ראיתי להעיר השאלה היותר עצומה וצריכה לענין. והיא כי אחרי אשר במאמר הראשון פרק י"ב הוכחנו שיש גן עדן וגהינם למטה בארץ ושהדברים כפשוטן. ובמאמר שני פרק כ"ג שפטירתן של צדיקים לג"ע ופטירתן של רשעים לגהינם, מי יתן ואדע מה צורך לגלגולים האלו הא כבר למדונו רז"ל דקים ליה בדרבה מיניה, ועוד שאין ראוי למקור החסד והרחמים לענות בני אדם כמה וכמה פעמים כי לא ענה מלבו ויגה

בני איש. ואם כן איך יצא מבית דינו הצדק לענות הנפשות בעולמות שברא בעולם הזה ובעולם הבא, אמנם הסכת נא ושמע אמרתי ולבך תשית לדעתי, דע כי הטוב הגמור אשר אליו זוכים הצדיקים הוא ההתדבקות עם השי"ת ולהיות נפשם צרורות בקשר של קימא בצרור החיים עם השם מבלי חזרת פעם אחרת לגוף העכור הזה, וכן אמר אביגיל מתפללת על דוד והיתה נפש אדוני צרורה בצרור החיים את ה' אלהיך, ובמקום אחר נאמר ואני תמיד עמך אחזת ביד ימיני כדי שלא אפול לארץ. וכתיב מי לי בשמים ועמך לא חפצתי בארץ, כלומר אפילו עמך לא חפצתי להיות בארץ והפך זה העונש היותר גדול מן הקצה אל הקצה המוכן לרשעים הוא היותם מגורשים מהסתפח בנחלת ה' ונכרתים מלפניו וזה הוא מה שאמר הכתוב ונכרת האיש ההוא מלפני' ולמען לא כל העונות שוות ראוי להאמין שגם כן העונשים הם כלים מכלים שונים והכל צדק ומשפט מאתו ית"ש, ולכן באתי הנה להודיעך מה שהורוני מן השמים ועתה בין בדבר והבן במראה:

הגרוש אשר החטאים נגרשים מנגד עיני השם הוא על מדרגות שונו', הרשעים גמורי' והפושעים אשר פעלו עולה בתכלית העול כמו האפקורוסים שכחשו בה' ויאמרו לא הוא והמכחישים תורה מן השמים שכר ועונש והשארות הנפש וחיו בלי אלוה ובלי עול תורה אינם הולכים מיד לגהינם כי הגהינם הוא למרק העונות והכבוס האחרון אבל הולכים נעים ונדים בעול' בלי שום נחת רוח ועליהם אמרה אביגיל ואת נפש אויביך יקלענה בתוך כף הקלע כי הזכירה האושר והטוב העליון אשר לו זוכים הצדיקים והצער העצום והענוי מופלג מן הקצה אל הקצה כאשר אמרתי אשר בו מצטערים הרשעים הגמורים, ואז הנפשות האל נעשות מזיקין בעולם כי אינם יודעות כי אם לעשות רע, וכן בזוהר ויקרא עמוד קכ"ה אמר ר"י א"ר יהודה נפשתא דרשעייא אילין אינון מזיקין דעלמא, ובזוהר חדש דף י"ח א"ר אחא נפשותם של רשעים כשיוצאות מן הנוף הן הן המזיקין שבעולם. ובתקונים דף מ"א אוקמוה מארי מתניתין נשמתין דרשיעייא הן הן המזיקין בעולם, וכן בעל מעשה השם בפרק ב' ממעשי בראשית מביא ראיה מהפסוק כמוהם יהיו עושיהם כלומר שנפשותיהם של רשעים עתידין להיות רוחות רעות, שלא יתכן לומר היות תפלתו שיהיו עושיהם מתכות כמוהם כסף וזהב כי אם שיהיו כמו התמונות רוחות ומזיקין. וכן אצל חז"ל ר' אליעזר אומר נשמתן של צדיקים גנוזות תחת כסא הכבוד שנאמר והיתה נפש אדוני צרורה בצרור החיים את ה' אלהיך ושל רשעים זוממות והולכות שנאמר ואת נפש אויביך יקלענה בתוך כף הקלע, וכן הולכים מדחי אל דחי בלי שום מנוחה השקט ובטח, ובתנחומא פרשת ויקרא עליהם נאמר ושל רשעים שוטפות בכל העולם ולא ימצאו מנוח לכף רגליהם, ואחר כמה צרות פעמים מתגלגלות

בדומם ובצומח, ופעמים נכנסות באיזה גוף אם בהמה אם איש לתור להן מנוחה ולא יכולו, וזו היא המדרגה הגדולה מהעונש והגרוש היותר רחוק ועליהן נאמר כי הנה רחקיך יאבדו הצמתה כל זונה ממך:

הגרוש השני הוא מאותם שהאמינו בה' ובמשה עבדו ועם כל זה פעלו און וחטאו בחטאו' הנמרצו' ועשו כתועבות הגוים בבעילות אסורות וינאפו את נשי רעיהם ובאו על העריות. ומפני שעשו כמעשה הבהמות ובלי הבחנת האסורה והמותרת לקחו להם נשים מכל אשר בחרו הנה ה' אל אמונה ואין עול מעניש אותם ושולחם על פני חוצה בגופי הבהמות כפי מדרגת חטאם. פעמים בבהמה טהורה ופעמים בבהמה טמאה חיה ועוף. ושם נדונין על חטאתם צער ויגון ימצאו בהיותם מגורשים מלפני ה' וחוץ מגופם הטבעי הולכים על ארבע כסוס כפרד אין הבין. וכבר כתבתי כפי ס' הקנה והרקנטי סוד הגלגולים האלו. הגרוש השלישי הוא מאותם שמתגלגלים בממזר או בגוי גמור. ואמרתי גוי גמור יען חסידי אומות העולם יש להם חלק לעולם הבא. והם בכלל וחשב מחשבות לבלתי ידח ממנו נדח. ולכן קודם מתן תורה אמר יהודה לאונן בא אל אשת אחיך. ובגוף גוי אשר כזה לא תתנקם האל מנפש הישראלי לנקמה ממנה כי אם בגוף גוי גמור כאשר אמרתי וזה על חטאי' גדולים ועונות חמורות גניב רצוח ונאוף ודומיהם:

הגרוש הרביעי הוא מאותם שירדו מקדושתן ומינס ומתגלגלים בגופי נשי בני ישראל שמדה זו נוהגת גם כן בנשים שכן כתוב ולא ישא אלהים נפש והנשים בכלל נפש הם. והדין כך שהר. ראינו שהתורה השוה הנשים לאנשים בכל העונשים וכתיב וזאת התעודה בישראל והנשים בכלל ישראל,ולפי זה האשה מתגלגלת באיש לשכר לפי שמעלין בקדש, והאיש מתגלגל באשה מפני העונש. ולכן תקנו ברכת שלא עשני אשה. והמדרגה הזאת מהעונש היא פחותה מהקודמת כי האשה קרובה לאיש ומצור א' נחצבו, וזה הגלגול הוא גם על עונות חמורות:

הגרוש החמישי הוא כאשר הנפשות החוטאות נגרשים מלפני ה' ונדונים בגיהנם. ותדע שכל אלו הנגרשים חוץ מן הכת הראשונה בני בליעל אשר חיו בלי עול תורה ואמרו בלבם אין אלהים יוכלו באורך ימים להנקות ולעלות אל מקומם כי אחרי הגלגולים וגלגולי דגלגולים בבעלי חיים הלוך ונסוע מגלגול רחוק לגלגול יותר קרוב מדומם לצומח ומצומח לבעלי חיים נכנסים בגהינם ושם נדונים זמן י"ב חדשים לצרף וללבן הכתמים והאש הזה הוא הלבון האחרון להסיר כל מיני הזוהמות אשר עדין נשארו. ואחר הכבוס עולין, ועליהן אמרו רז"ל משפט הרשעים בגהינם י"ב חדש כי איך יעלה על הדעת שמשפט כל הרשעים יהיה שוה כגדול כקטון רזן ושמן, אבל הכונה היא

שאחר שבגלגולים האלו מצטערים כל א' וא' כפי חטאו אז דרך לבון כבוס האחרון נדונין בגהינם י"ב חדש. דיקא נמי דקתני משפט הרשעים בגהינם דוקא, אבל בזה העולם לא דברו כי העונש ההוא הוא בלתי מוגבל אם מעט ואם הרבה ואם יהיו חטאיהם כשנים לפי רוב השנים ירבו היסורין:

גם יסורי הגהינם הם לבינוניים שיש להם זכיות ועונות כי לא יוכלו לעלות להר השם ומקום משכן כבודו בלתי נקיון ושם נתמרקין העונות. ואלו הם ששבים עוד לזה העולם, ועליהם נאמר הן כל אלה יפעל אל פעמים שלש עם גבר להשיב נפשו מני שחת לאור באור החיים. ראה נא איך אמר שהקב"ה על צד החסד שולח הנשמות פעמים ושלש וזה לב' תכליות. הראשון להשיב נפשם מני שחת שהוא הגהינם ודוק שלא אמר להציל נפשם אלא להשיב לרמוז שאחר ששמה ישבו למשפט ושם נדונו על מצות לא תעשה שעברו אז מסיר נפשם מהמקום ההוא כדי שיבאו פעם אחרת לזה העולם ויזכו במצות עשה שבטלו ויצדיקו על ידם את נפשם לאור באור החיים עם ה' אלהיו שהוא התכלית השני, נמצא שהגהינם הוא כמו לבון וצרוף לנשמות. שם נדונין לאחר הגלגולים הרשעים גמורים ושם נדונין הבינוניים איזה זמן כפי העברות שעשו ונשלחים לזה העולם לזכות עוד ולהשלים את עצמם כי אין אדם זוכה לשלחן העליון כי אם במצות עשה וזהו מה שרמז לנו הרשב"י על פסוק ובת איש כהן כי תהיה לאיש זר בפר' משפטים בעמוד ענ"ן ידבר אלינו איך כאשר הנשמה קדישא דאיתמשכת מאתר עילאה נמשכת אחר היצר הרע שהוא האיש זר אז בתרומת הקדשים ומשלחן גבוה לא תאכל עד דעביד הקב"ה מאי דעביד שהוא הגלגול. ואם לפעמים נראה צדיק ורע לו גם זו לטובה לו ולהנאתו כי החליף והמיר לו ה' רע בטוב ממנו, רצוני הרע והעונש המופלג מהגהינם בטוב בערכו וקטון ממנו בזה העולם וכל ארחות ה' חסד ואמת. ועם זה נחה שקטה קושייתנו כי אמת וקיים הוא שיש גסינם למטה ועם כל זה הוצרכו הגלגולים האלו באופן שאמרתי לרשעים גמורים אחר הגלגולים ולבינוניים קודם הגלגול והכל לצרף וללבן אחור וקדם הנשמות. וכל זה לפי דעתי מסכים עם האמת ועם כל מה שנאמר מהמקובלים ועירין קדישין:

פרק כ

הוכיח כל מה שאמר במה שקדם על פי המעשה שהיה בעיר צפת תוב"ב:

ולמען תחזק נפשך קורא ידיד שכל אשר אמרתי הנני אציע לפניך המעשה הגדול והנורא שאירע בעיר צפת תוב"ב נדפס בין כתבי שבח יקר וגדולת האר"י. שם תראה בבירור איך נפשות הרשעים גמורים נעים ונדי' ונדונין בחלאים רעים ונאמנים, ואיך פעמים למצוא

מרגוע לנפשם נכנסים בגופי הבהמות ואח"כ בגופי בני אדם ולבסוף נדוני' בגהינם בשאר דיני' רעים וקשים בכל אשר אמרנו. וזה נסחה:

מעשה באשה אחת אלמנה שנכנס בה רוח א' וציער אותה צער גדול ורב עד למאד ונכנסו בני אדם אצלה ודברו עמה והוא השיב לכל א' וא' על מה ששאל לו ובין כך נכנס חכם אחד אצלו והיה שמו כמהר"ר יוסף ארזין ז"ל תלמידו של האר"י ז"ל. אמר לו הרוח ברוך הבא אדוני מורי ורבי אינו זוכר אדוני שהייתי תלמידו זמן רב במצרי' ושמי פלוני ושם אבא פלוני מיושבי מצרים. ובראות קרובי האשה את צער וכאב האשה גדול עד למאד הלכו אצל החכם כמהר"ר יצחק לוריא נ"ע וחלו פניו שיוציא זה הרוח מן האשה, ולהיות שלא היה לו באותו פעם פנאי שלח לתלמידו כמהר"ר חיים זלה"ה ומסר לו כוונה בשמות וצוה לו שיגזור עליו נידויים וחרמים ויוציאנו בעל כרחו וכיון שנכנס מהר"ר חיים נ"ע מיד הפכה האשה פני' ממנו לכותל אמר לו מהר"ר חיים ז"ל רשע למה הפכת פניך ממני, השיב לו הרוח ואמר איני יכול להסתכל בפניך שהרשעי' אינם יכולים להסתכל בפני השכינה מיד גזר עליו מהרר"ח שיהפוך פניו מיד עשה כן ותכף שאל אותו מהרר"ח ואמר לו מה חטאת עד שהענושך עונש גדול וחמור כזה. והשיב לו ואמר חטאתי באשת איש והעמדתי ממזרים והנה זה לי כ"ה שנים שאני הולך נע ונד בארץ ואין לי מנוחה כי שלשה מלאכי חבלה הם הולכים עמי אל כל המקומות אשר אני הילך ומענישין אותי ומכין אותי ומכריזין לפני ככה יעשה לאיש אשר הרבה ממזרים בישראל ואלו הג' מלאכי חבלה הם רמוזין בפסוק הפקד עליו רשע ושטן יעמוד על ימינו וגו' ואמר הרוח למה ר"ח אינו רואה אדוני איך עומד א' על ימיני ואחד על שמאלי ומכריזין והשלישי עומד ומכה אותי מכת מות. אמר ליה מהר"ר חיים והלא ארז"ל משפט רשעים בגהינם י"ב חדש. השיב לו ואמר אינך יודע הבנת זה המאמר, מה שארז"ל משפט רשעים בגיהנם י"ב חדש פירושו הוא לאחר שסבלו כל עונשם חוץ לגיהנם אזי מכניסין אותם בגיהנם ושם עומדים י"ב חדש ומלבנין ומכבסין אותם כדי להוציא מהם כל כתמי הנשמה כדי שיהיו מזומנים ומוכנים ליכנס לג"ע והוא משל לרופא מומחה שנותן בתחלה סממנים קשים וחריפים על גבי המכה האוכלים בשר החי ואח"כ כשאכלו בשר החי שבמכה הוא נותן על המכה משיחות ואיספלניות הטובות המקררי' והמגדלי' הבשר כבראשונה, כך הוא ענין הגיהנם כי צער של גיהנם אינו חלק א' מששים חלקים שסובלת הנפש החוטאת קודם כניסתה לגיהנם, ושאל אותו מהרר"ח איך היה מיתתך, והשיב לו ואמר מיתתי היתה בחנק שאעפ"י שארבע מיתות ב"ד בטלו דין ארבע מיתות לא בטלו ואני כאשר יצאתי מאלכסנדריאה של מצרים בספינה ללכת

לעיר ראשיט פגעה ספינתי במקום שנכנס הנילוס בים ושם נטבעה הספינה ונטבעתי בתוכו, א"ל מהרר"ח ולמה לא אמרת הוידוי והתודית על עוניך בשעת יציאת נפשך מגופך שמא היה מועיל לך, השיב לו הרוח וי לי לא היה לי זמן להתודות כי תכף חנקו אותי המים בגרוני, גם כי תכף בטביעותי בים נטרפה דעתי, ושאל אותו הרב מה נעשה בך אחר יציאת נשמתך מן הגוף, השיב לו הרוח ואמר תדע כי נודע הדבר בראשיט בטביעת הספינה ותכף יצאו היהודים מראשיט על שפת הים והוציאו את כל היהודים אשר נטבעו בספינתי וקברו אותנו, תכף ומיד כשהלכו היהודים מבית החיים בא מלאך אחד אכזרי ושבט של אש בידו והכה בשבט על הקבר ומיד נבקע הקבר מן ההכאה הגדולה אשר היתה כ"כ גדולה וחזקה עד למאד, מיד אמר לי אותו המלחך רשע רשע קום בדין, מיד לקח אותי ושמני בכף הקלע וקלע אותי בפעם אחת מן עיר ראשיט עד לפני הפתח של גיהנם שבמדבר ואני בנפלתי שמה לפני הפתח של הגיהנם יצאו מן גיהנם אלף אלפים נפשות של רשעים הנידונים בגיהנם וכלם צעקו כנגדי וקללו אותי ואמרו לי צא צא איש הדמים צא מכאן רשע עוכר ישראל אין אתה כדאי עדיין ליכנס פה ועדין אין לך רשות ליכנס לגיהנם אזי הלכתי מהר להר ומגבעה לגבעה ואלו הג' מלאכי חבלה הולכי' עמי תמיד ומכריזין לפני ומכין אותי תמיד ובכל עת ורגע פוגעים בנו מלאכי חבלה אחרים גם רוחות רעות ובשמעם הכרוז אשר מכריזין לפני גם הם מוסיפים להכות אותי זה מושך אותי אצלו מכאן וזה ומושך אותי אצלו מכאן עד שמתפקקין כל חוליות נשמתי, וכן הלכתי נע ונד בארץ עד שבאתי להורמוז והוא עיר גדולה קרובה לארץ הודו מן בבל והלאה והיתה כוונתי ליכנס באיזה גוף של יהודי כדי להנצל מאלו המכות והצרות, וכיון שראיתי אות' היהודי' שהם רשעים רעים וחטאים לה' מאד בועלי גויות ונדות ושאר עבירות ולא יכולתי ליכנס בשום אחד מהם מרוב רוחות הטומאה ששוכני' בתוכם ובסביבותיהם, ואם הייתי נכנס בתוך אחד מהם הייתי מוסף טומאה על טומאתי ונזק על נזקי, בכן חזרתי והלכתי מהר לגבעה ומגבעה להר שנים רבות עד שבאתי למדבר יהודה ושם מצאתי אילה אחת מעוברת ומרוב צערי נכנסתי בה וזה היה אחר שבע שנים שעברתי צרות רבות ורעות, וכאשר נכנסתי בגוף האילה הזאת היה לי צער גדול עד למאד לפי שנפש האדם ונפש הבהמה אינם שוים זה לזה שזו הולכת זקופה וזו הולכת רבוצה וגם הנפש של הבהמה היא מליאה זוהמא ומאוסה וריחה רע לפני נפש האדם, גם מאכלה אינו מאכל אדם ועוד שהיה לי צער גדול מהעובר שבמעיה וכן האילה היה לה צער גדול עד למאד מחמת ששלשה נפשות אינם יכולי' לעמוד יחד וצבתה בטנה מחמת נפשי ורצתה בהרי' ובסלעי' מרוב צערה עד שנבקע כריסה ומתה,

אזי יצאתי משם ובאתי לעיר שכם שבארץ ישראל וכנסתי בגוף כהן אחד יהודי ותכף אותו הכהן שלח אחרי הקדשים והגלחי' של הישמעאלים ולרוב הלחשי' של כוחות הטומאה והקמיעות אשר תלו בצוארי לא יכולתי לעמוד ולסבלם ויצאתי משם, תכף ומיד אמר לו הרב וכי כלום יש ממשות בכוחות הטומאה להרע או להטיב מאליהן, אמר לו לא אלא שבשביל שהגלתי' הכניסו בהשבעתם כל כך רוחות הטומאה בגוף אותו היהודי הכהן עד שראיתי שאם אוסיף לעמוד שם יתדבקו בי כל אותן הרוחות לכן לא יכולתי לעמוד עמהם, ותכף ומיד ברחתי משם ובאתי לצפת תוב"ב ונכנסתי בגוף האשה הזאת וזה לי היום כ"ה שנים שאני הולך בזה הצער, אמר לו הרב עד מתי יהיה לך הצער הזה וכי אין לך תקומה, השיב לו הרוח ואמר עד שימותו הממזרים אשר הולדתי כי כל זמן אשר הם חיים וקיימים אין לי תקנה וכל העם אשר היו שם עם רב עד מאד בכו כלם הרבה בכי כי נפל פחד אימת וחרדת הדין עציהם ונעשה התעוררות גדול בכל המדינה מאותו המעשה א"ל הרב מי נתן לך רשות שתכנס בגוף האשה הזאת, השיב הרוח ואמר לנתי לילה אחת בביתה ובאשמורת הבוקר קמה זאת האשה ממטתה ורצתה להוציא אש מן האבן ומן הברזל והסמרטוט השרוף לא קבל הנצוצות והפצירה האשה עד מאד ולא עלתה בידה, ונתכעסה והשליכה הברזל והאבן מידה לארץ בכעס ואמרה תהא לשטן, ומאותה מלה של השטן היה לי רשות ליכנס בה כי המלאכי חבלה נתנו לי הרשות הזה, אמר לו הרב וכי בשביל זה העון נתנו לך רשות ליכנס בגופה, השיב הרוח ואמר זאת האשה אין תוכה כברה כי היא אינהמאמנת כלל ביציאת מצרים ובליל פסח שכל ישראל הם שמחים ואומרים הלל ומספרים ביציאת מצרים הוא הכל בעיניה היתול ושחוק וחושבת בלבבה שמעולם לא הי' הנס הזה, מיד אמר הרב לאשה פלונית מאמין את באמונה שלימה שהקב"ה ברא שמים וארץ ובידו היכולת לעשות כל אשר חפץ ואין מי שיאמר לו מה תעשה. השיבה היא ואמרה הן א"ל מאמין את שהקב"ה הוציאנו ממצרים וקרע לנו את הים. השיבה היא הן. אמר לה הרב מאמין את כל זה באמונה שלימה ואת חוזרת בתשובה ומתחרטת על הראשונות אמרה היא הן והתח לה לבכות, מיד גזר אותו הרב על אותו הרוח נידוי שיצא וגזר עליו שלא יצא דרך שום אבר כ"א דרך האצבע קטנה שברגל שמאל כי הטעם הוא שמהאבר שהוא יוצא אותו האבר מתקלקל ומתבטל לגמרי, גם כיון הרב בשמו' שמסר לו רבו מיד נתנפח האצבע הקטן ונעשה כלפת ויצא דרך שם, אח"כ בא הרוח כמה לילות בחלוני הבית ובפתח להבהיל את האשה וחזרו קרובי האשה אצל החכם כמהרר"י נ"ע מיד חזר ושלח את תלמידו מהר"ר חיים ז"ל הנזכר לבדוק את המזוזה אם היא כשרה אם לאו, והלך ומצא את הפתח

בלא מזוזה כלל, מיד צוה הרב לקבוע מזוזה בפתח ועשו כן ומשם ואילך לא חזר הרוח עוד ע"כ המעשה:

ראה נא קורא משכיל איך הרוחות עצמם הגידו אמתת העניינים האלו. ואיך מסכים הכל עם השכל הישר והסברה הנכונה אשר הגדתי:

פרק כא

מפליא לעשות בהראות כל מה שהאמינו בעלי חכמת הפילוסופיאה הקדומה בענין הגלגול:

למען ידעו כל עמי הארץ כי מהטוב ההוא אשר היטיב ה' לעמו זכו כל באי עולם ללשונותם בארצותם לגויהם, הנני אציע לפניך כל מה שנתפרסם מימי קדם בין היונים מענין הגלגול שקבלו ממנו, אשר על כן נוכל להתיחס אליהם מה שכתוב בספר הזוהר אשר אין בה מום, דא מלכות יון דאינון קרבין לארחי מהימנותא. ופירש הרב ריקאנטי שרמזו אל הפילוסופים הקדמונים לסתקראטעס נוטי' בקצת דבריהם לדברי רבותינו. ואומר:

מודעת זאת בכל הארץ שאמונת הגלגול מתייחס בפי הכל לפיתאגורס הפילוסוף, וודאי לא לאמונה גברו בדעת הזה יען המתחיל מגלה סוד היה אברהם אבינו כשירד למצרים, ומכאן יצא מה שכתב אירודוטו בספרו השני שהמצרים היו הראשוני' בעולם שקיימו ההשארות הנפשי והעתקת הנשמות מגוף לגוף. ואמת הוא, אבל לא באה להם הנבואה הזאת כי אם ממי שנאמר עליו ואת הנפש אשר עשו בחרן. כי כל העולם היו מאמינים שהנפשות נפסדות ומותר האדם מן הבהמה אין עד שבא אברהם אבינו ופרס' בעולם ענין ההשארות והגלגול יעשה נפשות ממש, כי כמו שכתב גריגוריאו ניסינו בספרו השני מהנפש בין אומות העולם כל מי שהאמין בהשארות הנפשיי האמין גם כן אמונת הגלגול ויחד בהסכמה כללית אחז האמונות הללו, וכן כשירד למצרים ויגר שם למד הדעת הזה, ואחריו בני הפילגשים אשר שלחם מעל יצחק בנו עודנו חי קדמה אל ארץ קדם שהיא הודו גם הם פרסמו האמונה הזאת, הלא תראה שהאבררמני' הנקראים היום ברהמינים והם בני אברהם אבינו (כמו שהגרי' מייחסי' עצמם להגר) הם היו הראשוני' אשר בארץ הודו פרסמו האמונה הזאת. וכמו שהעיד אפולוניאיס טיאניאיס פנים אל פנים דבר עמהם ועם ירחא המנך מאמת ומקיים אמונת הגלגול באומרו שכהניהם וחכמיהם הקדמנום הם הם אשר הורו להם הפינה הזאת. ומת ידברו כי מבני אברהם אבינו נתחדש שם הדעת הזה ומהם נתפשט בכל ארץ הודו כאשר נודע כל סופרי עיתי. ואמנם מתייחס הא זונה הזאת לפיתאגורס היות שהוא חדשה מאחר שנתענמה ונסתרה כמה מהשנים

ולא להיותו הראשון שפרסמה. וגם הוא לדעת אלכסנדר פיליסטור למדה ושמעה מיחזקא הנביא אשר היה רבו כי החכמה התפוארה שהיתה לו והסודות הנפלאות אשר בין צורותיו וציוריו העלי' מאין באו לו אם רואה נוצצה בו, אלא ודאי שרבו נביא ה אשר קבל מסר לתלמידו הגון אשר אמברוסיאו חכם מחכמי אומות העולם באגרת שלוחה לאריניאו גוזר ומקיים היות הסכמה כוללת היותו עברי, וקוימינטי אליכסנדרינו בספרו החמישי מאמת שנמול היה, וכך הוא האמת כי יהודי היה וכל מה שחבר גנב ולקח מתורתנו הקדושה והקבלה האמיתית, גם מתייחס אליו האמונה הזאת יען אחר שהוא חדשה כמעט כל העולם קבלוה, וכן המשורר הגדול אשר לרומיים וירגיליאו בספרו הששי בדברו מענין אושר הנפשות בקחמפוס' ושדות אליציאוס (אשר כבר רמזתי לך שהם לפי דעתי שדות אליהו רצוני הגן עדו אשר לו לוקח בגוף ונפש) ומענין עונש נפשות הרשעים דבר ויקרא ארץ להאמין אמונת הגלגול, וגם טיבולו המשורר בכתבו למיסאלה אומר אף אחרי מותי וגם אחרי שאתגלגל אם אשוב עוד אל מקומי ואהיה כסוס רץ על פני שדה או שה פזורה או שור או עוף יעופף על פני רקיע השמים וגם אחרי כן אשר אבא להיות עוד פעם אחרת אדם חי על האדמה לא אמנע עצמי לשבח לרומם ולפאר ולהודות את שמך. הנה אתה רואה איך היה מאמין שיתגלגל באיזה גוף אם בהמה אם איש. גם כומרי וחכמי האומות אשר לפנים נקראו גאלוס והיום צפרתים היו מאמינים הגלגול, וכן לוקאנוס בספרו הראשון שר עליהם את השירה הזאת שהיו גוזרים שהנפשות לא היו מתות אבל אחר המיתה היו מתג גלות בגופים אחרים,וכמו זה האמינו גם כן האשכנזים, וכן העיד אפיאנוס שהיו מבזים במלחמות המות באומר' כי עוד יבאו וישובו לימי עלומיהם ויזכו פעם שנית לחיי'. ולא לבד בחלק האיברופא נתפשט הדעת הזה כי גם כפי מה שכתבו מחברי ספרי הזכרונות בארץ גאפון אשר היתה מקדם למלכי הסיני'. זיל קרי נא בס' המחבר פרנסיסקו שאויאיר בספרו התשיעי פרק ח' ותראה איך בין ויכוחי הכומר מאיסטרו פראנסיסקו עם הבונזו נקרא שמו פוקאראנדונו שאל ממנו האתה איש נכרי מכיר אותי. ויאמר לו לא ראיתיך מימי. חזר לו לא יש לך עוד מהסחורה שמכרת לי ביריד פינויימה. השיב לו כבר ידעת שאנכי ספרדי ולא ישבתי ביריד ההוא מימי, ואיך אכיר אותך ומכרתי לך ואתה איש נכרי, אז שחק עליו באומרו חסר הזכרון אתה, הלא ידעת אם לא שמעת שהעולם כמנהגו נוהג בלי ראשית בלי תכלית ושהנשמות הולכות וחוזרות בסבוב תמידיי אשר על כן יש כמו אלף ורמש מאות שנים שיחד ביריד פינויימה ישבנו ושם מכרת לי הסחורה אשר אמרתי, באמת אם היתה לך הזכירה הטובה שלי לא היית מפקפק על זה, הנה כי כן נתפרסם בכל

העולם האמונה הזאת וכלם קיימוה וקבלוה בהיותה כפי השכל הישר והסברה הנכונה, וכן אפלטון אשר בלי ספק שמעה ותבן אזנו מפי ירמיהו הנביא קיימה והעמידה בכל תוקף. וכן הורה שלפעמים הנשמות משתנות מגוף זכר לנקבה ומנקבה לזכר באומרו אם תעשה הטוב והישר בעיני ה' מנקבה תסובב גבר ואם לאו תתגלגל מזכר לגוף נקבה, וגזר שקצת מהנשמות נפטרין לג"ע וקצת לגהינם ומהן שמתגלגלו' בגופי בני אדם ומהם בבעלי חיים ואחר שמקבלות עונשן בגהינם עולים עוד לגן עדן, אשר על כן נאות להאמין מה שכתב עליו יוסטין מרטירי במ"א מספרו שבדבריו האלהיים לא סר מאחרי משה רבינו. גם כפי מה שמעיד לאקטאנציאו בספרו הג' פרק י"ח כל סיעת האיסטואיסי האמינו שהגופים מתים והנשמות חיות ומגוף לגוף מתגלגלות, פלוטינוס גם כן בספרו הראשון מן ההשגחה אמר שהעונו' שלא נפרעו מהן בעולם הזה נפרעין בעולם הבא, ומי שעשה עושר בלא משפט בעה"ז יהיה עני בעולם הבא, מי שהרג אביו יבא פעם אחרת לזה העולם ויהרגהו בנו. ומי שהרג נפש יהרג ועל דאטפת יטפוהו ושתמיד הנפשות הולכות ומתגלגלות מגוף לגוף עד כמה פעמים, יען בין האומות לא יש מי שהגבול החזרה לעולם עד שלשה פעמים כי נמשכים אחר דברי הבהיר כאשר אמרנו:

פרק כב

מביא כל מה שאמרו חכמי האומות בפרט מענין הגלגול בבהמות:

גם לא נעדר מהם קורא ידיד ידיעת הגלגול בבעלי חיים. וכן נאמר על פיתאגורס שבעבור זה אם אכילת הבעלי חיים והיה זן ומפרנס את עצמו מכל עשב זורע זרע ומכל עץ אשר בו פרי עץ זורע זרע לאכלה, וזה בהיותו חושב עצמו כרוצח אם היה הורג נפש אשר בה נפש חי מדבר ועוד היום כמשפטו עושים ההודיים אשר בין הנהר גיחון וההינדו מאמיני הגלגול, והם רחמנים גדולים לבעלי חיים. מהם הולכים לרחובי העיר וקונים העופות מיד הצדים אותם וחפשי יתלחום, ומהם בנשואי שור ופרה כמנהגם מוציאים הוצאות גדולות כאשר העיד פיטרוס טיישירה. ובשעת מיתתם לוקחים בידם זנב הפרה אשר האכילוה כרשינין בחושבם שמיד נכנסים בתוכה ובקאמבאי' יש בתים מלאים כל טוב אשר שם מרפאי' כל נגוע מהם וכל חולה, וכל זה בחושבם שאולי לא לבד מועילים לבעל חי אלא לנפש אדם אשר שם אולי היא מגולגלת. וכן אומרים כי כפי זכיות האדם ועונותיו כך הוא מתגלגל בבעל חי טוב ובריא אולם או דל ורע נגוע מוכה אלהים ומעונה, ובמלכות גוזאראטי האנשו' הנקראים אצלם באניאניס אינם אוכלים שום בעל חי, ויש מהם חסידים ואנשי מעשה שנותנים מסוה על פניהם כי יראים להמית בהבל פיהם העופות הקטנים אשר לקטנם אינם נראי' לעין, וכך מאמינים כמעט כל אנשי הודו

בגלגול הבהמות, וכן אפלטון בספר הפידוני כתב ז"ל הנפשות כפי המדות אשר אליהן נטו בחיי' כך מתגלגלות בבהמות, יען הזוללות וסובאות מתגלגלות בחמורי'. האכזריות וטורפות בזאבי', וכאו"א מתגלגלת בבהמה דומה בטבעה למדתה, וכן בפידרו שפתיו ברור מללו שמתגלגלות בבעלי חיים ומבעלי חיים באדם, ובס' האחרון של הריפובליקה שלו אומר, ככה אורפיאו היה בוחר לו החול שקוראים בעלי התלמוד קאקא חורא ומואס להתגלגל בנשים בהיותו שונא אותו המין, אייס היה מתאוה לגוף אריה, אגמינון נשר, וטירסיטיס קוף, ולמען לא יאמן שדבריו אלו רמז ומשל היו כאשר חשבו קצת מהחכמים, ראה נא מה שכתב אגוסטינוס בעשירי מספרו עיר אלהים פרק ל' ז"ל אפלטון האמין שנפשות בני אדם אחר המיתה מתגלגלות בגופי בעלי חיים, גריגוריאו ניסינו בספרו השני מהנפש פרק ז', אלסינואוס פרק כ"ה, פורפיריאו אצל אישטוביאו, מקרוביאו בחלום סיפיאוני ספר א' פרק ט, ופרוקלוס ס' ה' על הטימיאו אוריגיניס בואיטו ונומיניאו איוסיביאו סיזאריאינסו טיאודוריטו וטירטוליאנו כלם כאחד מעידים ומגידים איך דברי אפלטון דברים כמשמען, ופורפיריאו מביא ראיה מדברי הומירוס מקיים שרעי וחברי אוליסיס נהפכו בחזירים כאילו הומירוס עצמו היה מאמין בגלגולי הנפשות בבעלי חיים, וכן אימפידוקליס אמר על עצמו נער הייתי גם נערה צפור שמים ודגי הים עובר ארחות ימים, ואיניאו משורר גדול גזר על הומירוס המשורר הראשון ליונים שנתגלגל בעוף הנקרא טווס בלעז פאוון, ואחר כך נתגלגל בגופו. והיה מקיים בחזקת היד שהוא היה נשמתו של הומירוס, יאמבליקוס גם כן האמין הגלגול אבל מי שמע כזאת מי ראה כאלה. הלא הוא גזר ולא בוש שנפשות הבעלי חיים היו גם הן נצחיות. וכן אמר שנפשות בני האדם היו מתגלגלות בבני האדם ונפשות הבעלי חיים בבעלי חיים, ועם כל זה הודה שלא היו נפשות הבעלי חיים בעלי דעה והשכל כי אם היו משכילים למה לא יתגלגלו בבני אדם. והדעת הזה אין לו שחר כי התורה הקדושה התירה לנו שחיטת הגעלי חיים ואסרה הריגת האדם. וזה מפני שהבעלי חיים הם מוכנים ומעותדים למות ונפש האדם הא נצחית, ואין צורך להאריך בזה די לנו שהוכחנו שגם בין הגוים נתקבל ענין הגלגול בבעלי חיים הגם שלא דברו מענין העבור וגלגול בדומם ובצומח יען כבר אמרו רז"ל שנשבע ה' שלא יגלו ענין העבור לאומות, וסוד ה' ליראיו.

פרק כג

יבאר איך גם חכמי האומות חזקו. בכל תוקף ענין הפינה הזאת מהגלגול:

ויען תדע קורא משכיל כל מה שדברו על האמונה הזאת חכמי אומות העולם לא יהיה עלי לטורח הביא טענותיהן למען תראה בעיניך כמה וכמה עשו חכמיהם להכין אותה ולסעדה ונחזיק טובה להם יותר לקצת בני עמנו אשר מפניהם השליכוה, גם למען תדין ותשפוט החוב המוטל עליך להאמין מה שהאמינו חכמי ישראל ומה שמהם נתפשט בכל העולם ונתקבל בבני עמינו מפוזרים ומפורדים בלי מגמגם על זה כי אם הולך חשכים דרך ארסטו וסיעתו אשר פיהם דבר שוא וימינם ימין שקר. ואתחיל ואומר:

אמרו כל ידיעתנו וחכמתנו אינה כי אם זכירת הנשכחות הנקרא רימיניסינסיאה כמו שביארתי במ"ב פרק עשירי ועל זה לזר לא נחשב להם לשמוע דברי פיתאגורס מעיד על עצמו בזמן מלחמות טרויה, כבר הייתי איאפורכוס בנו של פאנטו, ופורפיריאוס חכם גדול בין האומות מעיד שכאשר היו אנשי הדעת והתבונה הולכים לשמוע את חכמתו ולבקר בהיכלו היה מגיד להם מי האנשים האלה אשר היו מקדם קודם בואם הפעם השנית לגוף ההוא, דמיון ממש מה שהיה עושה הרי"א והגדתי לך שהיה מכיר בטיב הגלגולים ואל תתמ' על החפץ כי כבר אמרתי לך שהיה יהודי ונמול כמונו ותלמידו של יחזקאל הנביא, ועם זה מתחזק אני יותר באמונתי ושכל מה שדברו על האר"י בשבח ויקר גדולתו הוא אמת ויציב, ואם ארסטו גם הוא חלק על השאלה הזאת ואמר שהנשמה היא שלולה מכל צורה כמו לוח שאין בו ציור כבר אמרתי לך שגם בדבר הזה אל תשמע לו ואל תאבה לו כי שבע תועבות בלבו:

הטענה השנית אומרים שאי אפשר שהקב"ה יברא כעת נשמות כי ימשך מזה שהעול' נברא חסר ובלתי שלם. יען אם על שום דבר יתחדש דבר והיה ראשיתו מצער ואחריתו ישגה מורה היות טוב אחרית דבר מראשיתו. ובהיות שהעולם נברא בתכלית השלמות וכמו שנאמר וירא אלהים את כל אשר עשה והנה טוב מאד מוכרח להאמין שהנשמות כלם נבראו מששת ימי בראשית, ובאשר אינם במספר בלתי בעלו' תכלית ודור הולך ודור בא כמה וכמה מהשנים בהכרח ראוי להחליט שהנשמות הולכות וחוזרות בסבוב תמידיי והוא הגלגול שהנחנו. וכבר אמרתי לך שלפעמים באות נשמות חדשות אשר לא היו עדנה:

הטענה השלישית אומרים שמשווי המדות בין האנשים אשר כבר מתו ובין האנשים אשר הם חיים עדנה נוכל לשפוט היותם נשמותיהם עצמם, ובגלל הדבר הזה איניאו המשורר באשר במעלת שיריו היה חושב שכלו עולה לרום מעשה ידי הומירוס המשורר הראשון בחשיבות וביופי משליו גזר על עצמו היותו הומירוס עצמו ושנשמתו נפחה ונאצלה בו, ואני באזני שמעתי אומר לא' קדוש ומקובל גדול בהיותי קורא בס' המשקל,

להרב משה די ליאון אני חברתי זה הספר, ואף שכונתי לדעתו והבנתי היותו חושב שנשמת הרב נותרה בו, תמהתי ואמרתי לו הלא איוב איש תם וישר אמר תם אני לא אדע נפשי ואיך יוכל האדון לידע את נפשו, ועם כל זה חזק ואמץ את לבבו באומרו שכך היה האמת, אולי בראותו שעשתנותיו הולידו עשתונות הרב ז"ל שפט היותו הוא עצמו כאמור:

הטענה הרביעית אמרו שחכמת הטייר הוא ודאית ושהעופות לפעמים מודיעים לאנשים מאשר יבאו, וזה בהיות שהנפשות מתגלגלות בעופות ולכן כאשו יודעים מה שנגזר בעולם אז שוררו שירה חדשה ורומזים לאדם קורותיו ותולדותיו כך כתב פאקוויאו בקריזי ווירגיליאוס המשורר הגדול לפומיים בספרו העשירי מהאינייד ובדברו מענין אילינו, גם שטאשיאוס וסירויאוס קיימו הדבר הזה ואחרים זולתם. ואנחנו כבר דברנו מענין ניחוש העופות במ"ג פרק כ"ב והוכחנו על פי חכמי האמת והצדק איך הוא דבר אמיתיי:

הטענה החמישית והיותר הכרחית שהביא שאלוסטיאו להכריח הגלגול היא מלידת הילדים סומים חגרים ומעונים. ובהיות שהצור תמים פעלו כל דרכיו משפט אל אמונה ואין עול ואין יסורים בלא עון גזר שנשפטים על לא חמס עשו כי אם בגוף הקודם והיא הטענה השנית אשר נתנו לשבח חכמינו ז"ל, וכלם לעזר ולהועיל לכונתנו ולהוכיח איך גם כן חכמי האומות בקשו להם ראיות לחזק ולאשר כראי מוצק הפינה הזאתמהגלגול והנה לא אחשוך פי חביבי הקירא מהודיעך איך החכם המהולל על כל התושבחות מהר"ר דוד קרקשוני נר"ו ציר אמונים לח מעיר גדולה של סופרים ושל חכמים קושטאנדינא המהוללה למחננו קדוש על ענין פדיון השבוים אשר בעו"ה שבו הקוזאקיש בחרב ובבזה מארץ פולוניאה השנה שעברה הגיד לי שהיו בידו איזה קונטריסיס מעשה ידי אצבעות ההרי"א על הגלגול והבטיח לי שישלחם אלי תכף הגיעו לביתו בשלום. השם ישלח מלאכו לפניו וינהיגהו למחוז חפצו למען יהיה בכל דרכיו משכיל, ואם יזכני השם לראותם אז במהדורא בתרא אוסיפה לך החדושי' שחדש כי ודאי כל יקר ראתה עינו, ואתה קורא נבון אם בספרי זה תחזינה עיניך איזה דברים מופלאים וזרים אצל חכמי הטבע אל תתמה על החפץ כי עוד לטבע מלין אשר כמעט לא יאמנו כי אם מהרואים, כך קריתי ושניתי ושלשתי שבאיזה מקומות בארץ סינים מבשלים בקדרות של עץ והעץ אינו נאכל מהאש, גם שעושים מלבושים ממין א' של אבן ואשר הולכים להר עם המדות וחותכים מלבושים למו ועם החוטים היוצאים ממנה מחברים החלקים ותופרים הקריעות. גם מניר חזק עושים חבלי הספינות ועבות העגלה

ולא האמנתי הדברים הללו עד שדברתי עם איזה אנשים הבאים מהארץ ההיא משיחים לפי תומם הנפלאות הגדולות אשר ראו עינם, וגם אני בעיני ראיתי האבן הנזכרת והיא מהרבה גוונים שונים ומראה כעין משי. גם ידוע הוא שבקושין מקומות אחרים מארץ הודו יש איזה משפחות שנונדים כלם אנשים ונשים בירך הימנית עבה עד מאד כמעט כמו ירך הפיל, ויש שם גם כן בחלק הנקרא ניגאפאטאה משפחה א' מהנקראים אצלם קאפאטאדים בעלי עין שהורגים עם מבטיה' הנראים מהם, והדברים האלו כזרים נחשבו למי שלא קרא או ראה, אבל הנסיון הוכיח אותם, כמו שראינו שיש א זה אנשים שרואים בעיניהם המים אשר מתחת לארץ רחוקים כמה אמות, אשר על כן הט אזנך לי ושמע אמרתי ת"ל נתתי את לבי לדעת חכמה ולראות את הענין אשר נעשה על הארץ ולא מנעתי את לבי לקנות ולעשות ספרים הרבה אין קץ עם להג הרבה ויגיעת בשר בלתי נתון שנה לעיני ותנומה לעפעפי. ואני ידעתי גם כן שיש בזה הספר איזה דברים שלא ינעמו לפילוסופים מבקשים מופת למו, אבל כבר אמרתי שאחת נשבעתי להרשב"י ולא אשקר באמונתי:

סוף דבר תימין לבי בספר תורת משה וחכמינו ז"ל או תשמאיל בספרי החכמות האמן בכל מה שהאמין הרשב"י אחרון לכת חכמי המשנה וראשון במעלה ובחשיבות אשר כמעט אין ערוך לו בכל חבל חכמי ישראל, הוא עלה שמים וירד ולכל בני ישראל היה אור. השם ברחמיו יזכנו לאור יקרו למען נזכה לאור הגנוז וצפון לצדיקים ולחזות בנועם ה' כן עמו מקור חיים ובאורו נראה אור:

נשלם המאמר הרביעי והספר הנכבד הזה בחדש כסלו שנת חמשת אלפים וארבע מאות ושנים עשר ליצירת: